

ЕРНЕСТ ХЕМІНГУЕЙ

Райський сад Острови
сад в океані

ЕРНЕСТ
ХЕМІНГУЕЙ

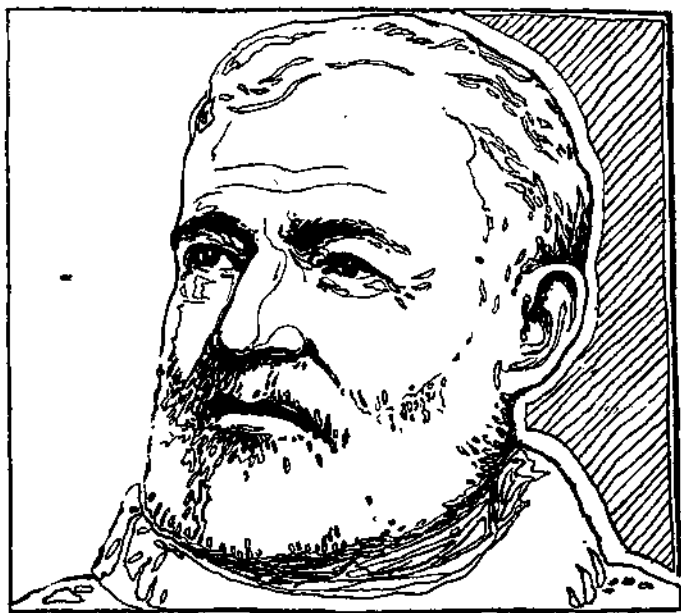

ЕРНЕСТ
ХЕМІНГУЕЙ

Райський
сад

Острови
в океані

Ernest Hemingway

1899-1961

ЕРНЕСТ ХЕМІНГУЕЙ

Райський
сад

Острови
в океані

Романи

Переклав з англійської
ВОЛОДИМИР МИТРОФАНОВ

Київ
Видавництво
художньої літератури
«Дніпро»
1989

ББК 84.7 США
Х37

«Райський сад» і «Острови в океані» — посмертно опубліковані романи видатного американського письменника (1899—1961), об'єднані темою творчості та особистого життя митця; долі їх героїв змальовано в складних, драматичних, а часом і екстремальних життєвих обставинах.

«Райский сад» и «Острова в океане» — посмертно опубликованные романы выдающегося американского писателя (1899—1961), объединенные темой творчества и личной жизни художника; судьбы их героев изображены в сложных, драматических, а подчас и экстремальных жизненных обстоятельствах.

Ілюстрації А. А. Хмари

Х 4703010100—016 БЗ 25.20.88
М205(04)—89

ISBN 5-308-00532-X

© Український переклад роману «Острови в океані». Видавництво «Радянський письменник», 1976.

© Український переклад роману «Райський сад», художнє оформлення. Видавництво «Дніпро», 1989.

Райський сад

ЧАСТИНА ПЕРША

Розділ перший

Вони спинилися тоді в Гро-дю-Руа, в невеличкому готелі над каналом, що тягся від обнесеного мурами містечка Ег-Морта просто до моря. З вікон готелю було видно за низиною Камаргу фортечні вежі Ег-Морта, і вони майже щодня їздили туди на велосипедах білястою дорогою обіч каналу. Вранці й увечері, в години припливу, до каналу заходили морські окуні, і дорогою вони бачили, як відчайдушно скидається над поверхнею, рятуючись від тих хижаків, риб'яча дрібнота і як вирує вода, коли окуні нападають на здобич.

У блакитне, лагідне море випинався довгий мол, і вони ловили з нього рибу, купалися на піщаному пляжі й день-у-день допомагали рибалкам витягати на похилий берег довгу сіль з рибою. Сидячи в кафе на розі, вони попивали аперитиви й дивилися на вітрила рибальських човнів у Ліонській затоці. Стояв початок літа, макрель ішла косяками, і місцеві рибалки мали багато роботи. То було веселе й приязне селище, і молодтям подобався їхній готель з чотирма кімнатами нагорі й ресторанчиком та двома більярдними столами внизу, звідки відкривався оку канал і маяк. Кімната, в якій вони мешкали, скидалася на зображену на картині Ван-Гога його оселю в Арлі, тільки що тут стояло подвійне ліжко й було два вікна, з яких ген за каналом, мочарами та прибережними луками вони могли бачити біле містечко й ясну смугу пляжу.

Ім завжди хотілось їсти, дарма що харчувалися вони дуже добре. Щоранку обоє не могли дочекатися, коли настане час іти снідати до кафе, де вони замовляли звичайно булочки, каву з молоком, яйця та якийсь джем на вибір і щоразу сперечалися, в який спосіб зготувати яйця. На час сніданку вони були такі зголоднілі, що в молодій жінки часто аж голова боліла, поки не подавали каву. А кава швидко знімала біль. Вона пила каву без цукру, і молодик уже звикав до цього.

Того ранку вони взяли булочки, малиновий джем та варені яйця з кружальцем масла, що тануло в розколочених у чашці, злегка присолених і притрушених меленим перцем яйцях. Яйця були великі й свіжі, і жінці їх варили

трохи менше часу, ніж чоловікові. Він швидко зник і де цього й тішився своїми, звареними твердіше, що їх колупав ложечкою і лише ледь-ледь здобрював маслом, тішився їхнім ранішнім смаком, крупинками перцю на зубах і запашним гарячим духом кави та цикорію, що парував над чашкою.

Рибальські човни були вже далеко. Вони вийшли у море вдосвіта, з першими подувами бризу, і молодята, прокинувшись, почули, як вони виправляються, а тоді пригорнулися одне до одного під простирадлом і знову заснули. Коли надворі зовсім розвидніло, але в кімнаті ще стояла сутінь, вони, ледь прочнувшись від сну, взялися до любощів, потім лежали бік у бік, стомлені й щасливі, і знову злилися в обіймах. А після того відчували такий голод, що вже думали й не доживуть до сніданку, і ось тепер сиділи в кафе снідали, дивились на море та далекі вітрила, а навкол яснів новий день.

— Про що ти думаєш? — спитала жінка.

— Ні про що.

— Людина має думати про щось.

— Я тільки відчуваю.

— Що?

— Щастя.

— Але я так голоднію, — мовила вона. — Як по-твоєму це нормально? Люди завжди такі голодні після любощів?

— Коли справді кохають.

— О, ти стільки знаєш про ці речі, — сказала вона.

— Та ні.

— А я й не проти. Мені це до вподоби, і нам нема про що турбуватися, правда ж?

— Правда.

— Як ти думаєш, що нам сьогодні робити?

— Не знаю, — відказав він. — А що б ти хотіла?

— Мені байдуже. Якби ти пішов порибалити, я б написала один-два листи, а потім ми могли б поплавати перед обідом.

— Щоб зголодніти?

— Ой, не кажи. Ми ще й не доснідали, а я вже знов почувую себе голодною.

— Ми можемо думати про обід.

— А по обіді що робитимем?

— Тришки поспимо, як слухняні діточки.

— Це щось зовсім нове, — сказала вона. — Чом ми не додумались до такого раніше?

— У мене трапляються такі осяяння,— сказав він.— Я за вдачею винахідник.

— А я руйнівниця,— мовила вона.— І маю намір занастити тебе. Тоді на стіні будинку, там, де наша кімната, почеплять меморіальну дошку. Яюсь серед ночі я прокинусь і вчиню над тобою щось таке, чого ти зроду не чув і не уявляв собі. Я хотіла зробити це минулої ночі, але була надто сонна.

— Ти надто міцно спиш, щоб тебе боятися.

— Не заколилуй себе облудною безпекою... Ой любий, як би нам швидше збавити час, щоб був уже обід!

Вони сиділи за столиком у смугастих рибальських сорочках та шортах, що їх придбали в крамниці морського спорядження, обоє дуже засмагли, з нерівно вицвілим від сонця та солоної води волоссям. Більшість людей приймали їх за брата й сестру, поки вони не казали, що одружені. Та дехто їм не вірив, і це дуже тішило молоду жінку.

В ті роки мало хто їздив до Середземного моря на початку літа, а до Гро-дю-Руа й майже зовсім ніхто, окрім поодиноких завідників з Німа. Там не було ні казино, ні інших розваг, і за винятком найгарячіших місяців, коли люди приїздили заради купання, готель стояв порожній. Тоді жінки ще не носили рибальських сорочок, і Девід Берн уперше побачив таку на цій дівчині, з якою одружився. Вона купила ті сорочки їм обом і одразу ж випрала їх у тазику в готельній кімнаті, щоб вони стали м'якші. Сорочки були цупкі, призначені для грубої роботи, але після прання пом'якшали, а тепер, уже трохи поношені, зробилися ще м'якші, і коли він дивився на свою молоду дружину, то бачив, як гарно вимальовуються під тканиною її груди.

Ніхто в околиці не носив і шортів, і коли молодята вирушали кудись на велосипедах, жінка не могла їх надягти. Та в самому селищі це не важило, бо люди там були дуже приязні до них, і тільки місцевий священик дивився осудливо. Але до недільної відправи вона вбиралась у спідницю та кашеміровий светр з довгими рукавами й пов'язувала голову шарфом, а молодик, як і належало, стояв у церкві позаду, разом з усіма чоловіками. Вони щоразу давали на церкву двадцять франків — це було тоді більш як долар,— а що пожертви збирав сам священик, то їхнє ставлення до релігії не лишилося непоміченим, і те, що вони розгулюють по селищу в шортах, стало оцінюватися скоріш як властиве іноземцям дивацтво, аніж спроба

підірвати моральні засади місцевого населення. Зустрічаючи їх на вулиці в шортах, священник не озивався до них, але й не виказував осуду, а коли ввечері вони виходили з довгих штанях, усі троє при зустрічі чемно розкланювались.

— Ну, я піду нагору писати листи,— сказала молода жінка, підвелась і, всміхнувшись до офіціанта, вийшла з кафе.

— Мосє збирається рибалити? — спитав офіціант, коли молодик підкликав його, щоб розплатитися.

— Та, мабуть. Як сьогодні приплив?

— Приплив дуже добрий для риболовлі,— відказав офіціант.— Коли хочете, я дам вам наживки.

— Та я й дорбогою можу дістати.

— Е, ні. Візьміть моєї. Дощові черви, в мене їх задосить.

— А ви самі підете?

— Я ж на роботі. Та, може, вискочу пізніше, побачу, як вам ведеться. Снасть при вас?

— У готелі.

— То зайдете до мене по наживку.

В готелі молодик хотів був піднятися нагору до дружини, але натомість узяв за конторкою, де висіли ключі, своє складане бамбукове вудлище та кошик з рибальським приладдям і вийшов назад на осяйну білясту дорогу, знов заглянув до кафе, а тоді подався на залитий сонячним сяєвом мол. Сонце припікало добряче, але з моря повівав легкий вітрець, і вже саме починався відплив. Девід пошкодував, що не взяв із собою спінінг та блешні, щоб закидати через відпливний потік з каналу аж за каміння проти дальшого кінця молу, і мусив удовольнитися тим, що приладнав до свого довгого вудлища жилку з поплавцем із корка та пір'яного стрижня й пустив черв'яка помалу пливати за водою на такій глибині, де, як він гадав, мала шукати поживи риба.

Якийсь час він вудив безуспішно й дивився, як снують у морській блакиті рибальські човни й як міняються на поверхні моря тіні від високих хмар. Потім його поплавець нараз рвучко зник під водою, жилка туго напнулась, і він потяг вудлище до себе, переборюючи опір великої рибини, яка чимдуж поривалася геть, так що аж засичала у воді жилка. Він намагався стримувати її якомога обережніше, і довге вудлище зігнулося до самої води, й, здавалось, жилка ось-ось лусне — так відчайдушно силкувалася рибина втекти у відкрите море. Девід ступав за нею молотом, щоб

послабити жилку, але рибина й далі тягла так потужно, що вудлице майже на чверть зайшло у воду.

Тим часом наспів офіціант із кафе і страшенно вболівав за Девіда. Ступав обіч нього молотом і примовляв:

— Стримуйте... Стримуйте... Тільки обережно, якомога обережніше. Хай вона знесилиться. Не давайте їй зірватися. Обережно... Обережніше... Обережніше...

Щоб стримувати рибину ще обережніше, молодикові лишалось тільки зайти за нею у воду, але це не мало сенсу, бо гирло каналу було надто глибоке. «От якби йти за нею берегом»,— подумав він. Але вони досягли вже самого кінця молу. Тепер уже більш як половина вудлиця була під водою.

— Ви тільки тримайте її обережненько,— благав офіціант.— Тягне вона добряче.

Рибина занурювалась у глибочінь, тягла, смикала в різні боки, і довге бамбукове вудлице згиналося від її ваги та стрімкої потужної тяги. Потім вона рвучко зринула до поверхні й одразу ж знову пішла в глибочінь, і молодик відчув, що хоч рибина й досі начебто така сама дужа, проте її шалений опір уже трохи послаб, і тепер він спромігся обвести її навкруг кінця молу й повернути назад до гирла каналу.

— Тільки обережно,— не вгавав офіціант.— Ой, обережно. Бога ради, обережніше.

Ще двічі рибина поривалась у відкрите море, і двічі молодик завертав її назад і тепер помалу вів уподовж молу в напрямі кафе.

— Як вона? — спитав офіціант.

— Рибина добренна, але ми її здолали.

— Ой, не кажіть,— мовив офіціант.— Не кажіть так. Треба її знесилити. Знесилити... Знесилити...

— Поки що вона геть знесилила мені руку,— сказав молодик.

— Хочете, я візьму вудлице? — з надією в голосі спитав офіціант.

— Та ні, що ви.

— Тільки помалу, помалу, помалу... Обережно, обережно, обережно...— правив своєї офіціант.

Девід провів рибину повз терасу кафе й затяг у канал. Вона пливла попід самою поверхнею, але була ще при силі, і молодик міркував, чи їм удасться протягти її отак каналом через усе селище. Тепер до них приєдналося чимало

інших людей, і, коли вони поминали готель, його дружина побачила їх з горішнього вікна й вигукнула:

— Ой, яка чудова рибина! Почекайте мене! Почекайте!

Згори їй було добре видно й рибину, що виблискувала у воді на всю свою довжину, й чолоіка із зігнутим мало не навпіл бамбуковим вудлищем, і юрбу людей, яка тяглася за ним. Коли вона спустилась і вибігла на берег каналу, процесія вже спинилася. Офіціант заліз у воду скраю каналу, а її чоловік помалу підтягував рибину до берега туди, де копичилися водорості. Тепер рибина була біля самої поверхні, і офіціант нахилився, обхопив її з обох боків, а тоді, застромивши великі пальці рук під зябра, разом з рибиною вибрався на берег каналу. Рибина була важка, і офіціант тримав її високо перед грудьми, так що голова її ховалась у нього під підборіддям, а хвіст бився об стегна.

Кілька чоловіків підійшли і ляскали Девіда по спині, обіймали за плечі, а якась жінка з рибного базару поцілувала його. Потім і дружина обняла його, поцілувала й спитала:

— Ти бачив, яка рибина?

Усі з'юрмилися навколо, щоб подивитися на рибину, яка вже лежала на узбіччі дороги, срібляста, мов лосось, із темним полиском воронованого металу на спині. То була прегарна, чудово збудована рибина з великими живими очима. Вона лежала й повільно, приречено дихала.

— Що це за риба?

— Морський окунь,— відказав її чоловік.— Місцеві ще кажуть на нього «вовк». Дуже гарна риба. А це чи не найбільша особина, яку я бачив.

Офіціант — його звали Андре — підійшов, обняв і поцілував Девіда, а тоді цмокнув і його дружину.

— Мадам, без цього не обійтися,— сказав він.— Аж ніяк не обійтися. Ще ніхто ніколи не виловлював такої рибини на звичайну вудку.

— Треба її зважити,— мовив Девід.

І ось вони знову в кафе. Коли рибину зважили, Девід прибрав своє рибальське причандалля й умився, а рибина лежала тепер на брусі льоду, що його довозили автофургонном з Німа, щоб заморожувати вилов макрелі. Рибина заважила трохи більш як п'ятнадцять фунтів. Вона й на льоду була така сама срібляста й гарна, але темна смуга на спині вже посіріла. Тільки очі й тепер були як живі.

До гавані вже поверталися рибальські човни, і жінки вивантажували з них голубувато-зелену сріблясту макрель, ставили важкі коші на голову й несли до льодовні. Виллов того дня вдався на славу, і всі в містечку були заклопотані й раді.

— Що ми робитимемо з такою величезною рибиною? — спитала дружина.

— Вони хочуть понести її на базар і продати, — відказав чоловік. — Такої великої тут не зготуєш, а розрізати її на частини вони вважають за блюзнірство. Може, вона поїде просто в Париж. І скінчить своє існування в котромусь із великих ресторанів. Або її купить якийсь багатій.

— Вона була така гарна у воді, — сказала дружина. — І коли Андре тримав її перед себе. Я аж очам своїм не повірила, як побачила її з вікна, і всю оту юрбу, що сунула за тобою.

— На обід нам подадуть таку саму рибу, але невелику. Вона дуже смачна. Невелику добре смажити на рашпері з маслом і зеленню. На смак вона така, як наші смугасті окуні.

— Я страшенно рада, що ти зловив цю рибиною, — сказала молода жінка. — Яка втіха — отакі прості розваги, правда ж?

Вони сіли обідати вже добре зголоднілі й залюбки пили холодне біле вино і їли салат із селери, молоду редиску й домашні мариновані грибочки з великої скляної банки. Окунь був засмажений на рашпері, і на його сріблястих боках лишилися гратчасті відбитки, а розтоплене масло розпливалося по нагрітому тарелі. Поруч лежав порізаний кружальцями лимон, щоб присмачувати рибу його соком, і свіжий, щойно з пекарні, хліб; а вино приємно холодило язик після гарячої смаженої картоплі. То було добре — легке, сухе й приємне на смак — біле вино нікому не відомої марки, і місцевий ресторан не дарма пишався ним.

— Ми з тобою не дуже говірки за столом, — зауважила молода жінка. — Тобі не нудно зі мною, любий?

Чоловік засміявся.

— Не смійся з мене, Девіде.

— Я не сміюся. Ні, мені не нудно. Я б радо милувався тобою, якби ти навіть ніколи й словом не озивалась.

Він налив дружині ще келишок вина, а тоді наповнив свій.

— Я маю для тебе один сюрприз. Я не казала тобі, ні? — мовила вона.

— Що за сюрприз?

— О, дуже простий і одночас дуже хитрий.

— Ну кажи.

— Ні. Може, він тобі сподобається, а може, ти й злякаєшся.

— Звучить небезпечно.

— А це таки небезпечно,— сказала вона.— Тільки не питай мене ні про що. Можна, я вже піду нагору, до нашої кімнати?

Молодик заплатив за обід і допив вино, що лишилось у пляшці. Потім і собі подався нагору. Дружинин одяг лежав згорнутий на одному з таких, як на картині Ван-Гога, стільців, а сама вона чекала в ліжку під простирадлом. Волосся її розсипалося на подушці, очі сміялись, і, коли Девід підняв простирадло, вона промовила:

— Привіт, любий. Гарно пообідав?..

Потім вони лежали поряд, і голова її спочивала в нього на плечі; обоє були м'яві й щасливі, і він відчував, як вона повертає голову з боку в бік і третється об його щоку. Шкіра її була шовковиста на дотик, ледь зашерхла від сонця та солоної води. Підвівши голову, так що волосся впало їй на обличчя й трохи залоскотало йому щоку, вона почала, спершу помалу, нерішуче, тоді з видимою втіхою, пестити його і спитала:

— Ти ж кохаєш мене, правда?

Він кивнув і поцілував її в маківку, а тоді повернувшись до себе її голову й поцілував в уста.

— О-о...— мовила вона.— О-о...

По довгій часині вони лежали, міцно обнявшись, і вона спитала:

— Ти кохаєш мене саме таку, яка я є? Ти певен?

— Так,— відказав він.— Більш ніж певен.

— А то я надумала змінитися.

— Ні,— сказав він.— Не треба. Ніяких змін.

— А я надумала,— не вгавала вона.— Це задля тебе. І задля мене, не стану кривити душею. Але воно важитиме й для тебе. Я певна, хоча й не слід би цього казати.

— Я полюблюю сюрпризи, але мені подобається все так, як воно є оце тепер, цю мить.

— Тоді, може, мені не робити цього,— промовила вона.— Ой, який жаль. То був би такий чудовий небезпечний сюрприз. Я давно його обмірковувала і тільки сьогодні вранці зважилася.

— Коли ти й справді так цього хочеш...

— Дуже хочу,— підтвердила вона.— І таки зроблю це. Тобі ж досі подобалось усе, що ми робили, хіба ні?

— Так.

— От і добре.

Вона вислизнула з ліжка й стала на повен зріст на своїх довгих, темних від засмаги ногах, і все її гарне тіло було суціль засмагле, бо вони ходили на віддалений безлюдний пляж і купалися там голяка. Вона повела плечима назад, задерла підборіддя й труснула головою, так що її важке, кольору дубленої шкіри волосся хльоснуло їй по щоках, а тоді впало вперед і закрило обличчя. Надягнувши через голову смугасту сорочку, вона відкинула його з обличчя, потім сіла на стілець перед туалетним столиком і щіткою зачесала волосся назад, критично роздивляючись на нього в дзеркалі. Кінчики волосся сягали їй плечей. Вона похитала головою до свого відображення в дзеркалі. Тоді натягла широкі штани, застебнула пасок і взула вицвілі блакитні сандалі на мотузяній підшві.

— Мені треба з'їздити до Ег-Морта,— сказала вона чоловікові.

— Гаразд,— мовив він.— Я теж поїду.

— Ні. Мені треба поїхати самій. Це ж має бути сюрприз.

Вона поцілувала чоловіка на прощання й спустилася вниз, і він побачив з вікна, як вона сіла на велосипед і легко, впевнено покотила дорогою, і її довге волосся маяло на вітрі.

Пополудневе сонце вже світило просто у вікно, і в кімнаті стало аж надто тепло. Молодик умився, одягся й пішов прогулятися берегом моря. Він знав, що треба б і скупатися, але був стомлений і, пройшовшись берегом, а потім ледь видимою серед шорсткої трави стежиною, що вела від моря, повернувся до гавані й зайшов у кафе. Там він узяв свіжу газету й замовив *fine à l'eau*¹, бо після любовців почував себе висотаним і спорожнілим.

Вони одружилися три тижні тому й приїхали поїздом з Парижа до Авіньйона, везучи із собою велосипеди, валізу з одягом, рюкзак і дорожню сумку. В Авіньйоні вони спинились у доброму готелі, залишили там валізу, а самі думали податися на велосипедах до Пон-дю-Гара. Та саме розглявся містраль, отож вони вирушили за вітром до Німа, трохи побули там у готелі «Імператор», а тоді, за таким

¹ Коньяк з водою (фр.).

самим сильним вітром, переїхали до Ег-Морта і вже звідти далі до Гро-дю-Руа.

Усе йшло чудово, вони були по-справжньому щасливі, і він раніше й не уявляв собі, що можна так палко кохати когось, забувши про все на світі, наче нічого іншого й не існує. Коли він одружувався, його турбувало чимало своїх проблем, але тут він ні про що те не думав: ні про свою письменницьку працю, ні про будь-які інші справи,— а тільки про життя з цією дівчиною, яку він покохав і одружився з нею, і його більш не навідувало оте раптове болісне витверезження, що раніше завжди наставало після близькості із жінкою. Воно минуло без сліду. Тепер після любовців вони їли, пили й знов лягали в ліжку. То був дуже простий світ, але ні в якому іншому Девід не почував себе таким щасливим. Він гадав, що те саме відбувається й з нею, і так вона, власне, й поводитись, аж ось виявляється, що вона надумала змінитись і піднести йому якийсь сюрприз. Та, може, це буде зміна ще на краще і приємний сюрприз. А тим часом він пив свій *fine à l'eau*, читав місцеву газету й чекав не знати чого, хоч би що воно там було.

Це вперше, відколи вони вирушили у весільну подорож, він дозволив собі випити коньяку чи віскі за її відсутності. Але він тепер не працював, а його єдиним правилом щодо випивки було не пити перед роботою й під час роботи. Звісно, добре б знов узятися до праці, та він добре знав, що незабаром дійде і до цього, а поки що треба не забувати поступатися власними бажаннями і якомога ясніше давати їй зрозуміти, що ті години вимушеної самотності гідні жалю й що він аж ніяк не пишається цим. Він був певен, що вона сприйме все як належить і знайде чим заповнити той час, але поки між ними велося отак, як тепер, йому й самому прикро було думати про те, щоб знов засісти за роботу. Та й не міг він, звісно, зробити цього без тверезого погляду на речі, і тепер його цікавило, чи розуміє це вона й чи не тому саме подалась оце кудись у пошуках чогось більшого, ніж вони мали досі, по щось нове, чого ніщо не зможе здолати. Але що воно може бути? Ніщо не здатне зв'язати їх міцніше, ніж вони зв'язані тепер, і то без ніякого поганого осадку опісля. Все, що вони відчують, це щастя, взаємне кохання, а потім голод, насичення — і знову все спочатку.

Він побачив, що вже допив свій *fine à l'eau* й що день уже хилиться до вечора. Тоді замовив ще чарку й спробу-

вав зосередитися на газеті. Але газета не цікавила його, як звичайно, і він сидів та дивився на море й важко нависле над ним надвечірнє сонце, коли це почув, як до кафе зайшла вона і мовила своїм горловим голосом:

— Привіт, любий.

А тоді швидко підійшла до столика, сіла, задерла підборіддя й подивилася на чоловіка усміхненими очима на золотавому від засмаги обличчі з ледь помітним ластовинням. Волосся її було коротко, по-хлоп'ячому, підстрижене. Обчиржене без жалю. Зачесане назад, зверху воно лежало звичайною важкою хвилею, але з боків було геть обстрижене, так що відкрилися зграбні, прилеглі до голови вуха, а внизу темний край волосся гладенько сходив нанівець і тягся назад до потилиці.

Вона повернула голову, випнула груди й сказала:

— Поцілуй мене, будь ласка.

Він поцілував її, подивився на її обличчя, на підстрижене волосся і знов поцілував.

— Тобі подобається? Помацай, яке гладеньке. Помацай на потилиці.

Він помацав на потилиці.

— А тепер збоку, на скронях. Проведи пальцями вгору... Ось бачиш. Оце і є мій сюрприз. Я дівчина. Але тепер я також і хлопець і можу робити все, все, все, що захочу.

— Сідай отут, ближче, — сказав він. — То чого ти хочеш, братику?

— О, дякую, — відказала вона. — Я питиму те саме, що й ти. Тепер ти розумієш, чому це небезпечно, еге ж?

— Так. Розумію.

— Хіба я не молодець, що зробила це?

— Може, й так.

— Ніяких «може». Так і є. Я добре подумала. І все обміркувала. Чому ми маємо жити за чужими приписами? Ми — це ми.

— Нам і досі було добре, і я не почував себе зв'язаним ніякими приписами.

— Зроби ласку, погладь мене ще.

Він погладив і поцілував її.

— Ой, який ти милий, — мовила вона. — І тобі подобається так. Я ж відчуваю це і можу сказати напевне. Можеш не виявляти захвату. Хай спершу тільки подобається.

— Мені подобається, — сказав він. — У тебе дуже гарна форма голови, і ця коротка стрижка напрочуд пасує до твоїх чарівних вилиць.

— А з боків хіба не гарно? — запитала вона. — Це ж тобі не якась там підробка. Це достеменно хлоп'яча стрижка, і не в кожному салоні краси таку зроблять.

— Хто тебе підстриг?

— Перукар в Ег-Морті. Той, що минулого тижня підстригав і тебе. Ти тоді пояснив йому, як тебе стригти, і я сказала, щоб він підстриг мене точнісінько так само. Він повівся дуже гречно й анітрохи не здивувався. І зовсім не сприйняв це як щось неподобне. Тільки перепитав: «Точнісінько так само?» А я сказала: «Точнісінько так». Ну, це щось важить для тебе, Девіде?

— Так, — відказав він.

— Дурні люди подумують, що це химера. Але ми повинні пишатися цим. Я люблю пишатися.

— Я також, — докинув він. — От зараз же й почнемо пишатися.

Вони й далі сиділи в кафе, пили *fine à l'eau* і спостерігали, як спускається над водним обширом сонце і як селище огортають сутінки. Повз кафе проходили люди, але не дозволяли собі чимось образити молоду жінку, бо ті двоє були в селищі чужинці, хоча й жили там уже близько трьох тижнів; до того ж вона тішила око своєю вродою, і всі ставилися до неї прихильно. А щé того дня сталась ота пригода з великою рибиною, про яку, природно, чимало балакали в селищі; одначе й ця переміна була неабиякою подією для місцевих жителів. Жодна пристойна дівчина в їхніх краях не підстригалась отак коротко, та навіть і в Парижі таке траплялося рідко й викликало подив — чи то як щось дуже гарне, чи, навпаки, дуже погане. Воно могло багато про що свідчити, а могло й свідчити тільки про бажання показати прекрасну форму голови, що її, зрештою, можна було й не показувати.

На вечерю вони замовили біфштекс із картопляним пюре й зеленою квасолею та салат, і дружина спитала, чи не можна їм випити пляшку тавельського.

— Це найкраще вино для закоханих, — сказала вона.

Девід подумав, що вона незмінно виглядає на свої літа, — а їй був двадцять один рік. Його це завжди дуже тішило. Але того вечора ніхто не дав би їй стільки. Її гарні вилиці вирізнялись як ніколи раніш, вона усміхалася, і обличчя її було запаморочливим.

У кімнаті стояла сутінь, і лише трохи світла проходило у вікно знадвору. Вечірній вітрець із моря приніс прохолоду, і на ліжку не було укривала.

— Деве, ти не проти, якщо ми пустимося берега?

— Ні, дівчинко.

— Не називай мене дівчинкою.

— Коли я отак обіймаю тебе, ти дівчинка,— сказав він. Він міцно обіймав її за груди й розтискав і стискав пальці, відчуваючи під ними свіжу пругку плоть.

— Вони дісталися мені в посаг,— сказала вона.— А мій сюрприз — це щось нове. Помацай... Та ні, облиш ти їх. Нікуди вони не дінуться. Помацай мені скроні й потилицю. Як там усе по-новому, яке воно чисте й гладеньке на дотик. Прошу тебе, Девіде, кохай мене таку, яка я є. Зрозумій мене, будь ласка, і кохай.

Він заплющив очі й відчув на собі легку вагу її довгого тіла, і її груди, притиснуті до його грудей, і її уста на своїх. Він лежав у темряві й відчував щось невиразне, потім її рука сягнула вниз, і він трохи підвівся, щоб допомогти їй, а тоді знову відкинувся на спину й ні про що вже не думав, тільки відчував її вагу і якусь дивну порожнечу всередині, коли це вона озвалася:

— Ну, тепер ти вже не можеш сказати, хто з нас хто?

— Ні.

— Ти перетворюєшся,— провадила вона.— Так, так. Перетворюєшся. Ти стаєш моєю дівчиною, Кетрін. Хочеш перетворитись, і стати моєю дівчиною, і дати мені здолати тебе?

— Це ж ти Кетрін.

— Ні. Я Пітер. А ти — моя кохана Кетрін. Як добре, що ти тепер вона. Дякую тобі, Кетрін, дякую. Будь ласка, зрозумій мене. Зрозумій і не дивуйся. Я ладна отак кохатися з тобою все життя.

Урешті обоє геть виснажились і знесиліли, але то був ще не кінець. Вони лежали поряд у темряві, дотикаючись ногами, і її голова спочивала в нього на плечі. Зійшов місяць, і в кімнаті стало трохи світліше. Жінка навпомацки повела рукою вниз йому по животі й спитала:

— Ти не думаєш, що я зіпсута?

— Звісно, що ні. Але коли ти все це замислила?

— Не від самого початку. Але досить давно. А ти такий милий, що дозволив мені це.

Девід обняв її, міцно пригорнув до себе, відчуваючи її гарні груди біля своїх, і поцілував у знадливі уста. Він

міцно обіймав її, а подумки проказував: «Прощай... прощай... прощай».

— Полежмо трохи тихенько, обіймаймо одне одного й ні про що не думаймо,— мовив він уголос, а серце його проказувало: «Прощай, Кетрін, прощай, моя люба дівчинко, прощай, і хай тобі щастить, прощай».

Розділ другий

Він устав, повів поглядом з кінця в кінець пляжу, закоркував пляшечку з косметичною олією і засунув її в бічну кишеню рюкзака, а тоді спустився до моря, відчуваючи, як холодить ноги пісок. Подивився на дружину, що лежала горілиць на піщаному схилі, заплющивши очі й простягнувши руки обабіч себе, а позад неї була скісно напнута прямокутна полотнина й стирчали перші куштики шорсткої прибережної трави. «Не слід їй надто довго лежати отак нерухомо просто на сонці»,— подумав він. Потім рушив далі, пірнув плиском у прозору холодну воду, а виринувши, перевернувся на спину й поплив від берега, дивлячись на пляж понад рівномірним мигтінням власних ніг біля поверхні. Знов перевернувся у воді, пірнув до дна й, торкнувшись шерехуватого піску, відчув під рукою його хвилясті гребінці, а тоді випірнув на поверхню й поплив навпростець до берега, намагаючись робити якнайповільніші гребки руками. На березі він підійшов до дружини й побачив, що вона спить. Знайшов у рюкзаку свого наручного годинника й подивився, чи не час збудити її. У рюкзаку була пляшка холодного вина, загорнута в газету й укутана в їхні рушники. Він відкоркував пляшку, не розгортаючи її, і ковтнув холоднуватої вологи просто з того незграбного пакунка. Потім сів біля дружини, дивлячись на неї і врядагоди поглядаючи на море.

Він думав про те, що це море завжди холодніше, ніж здається на вигляд. Вода в ньому прогрівалася по-справжньому тільки десь у середині літа, за винятком мілководдя біля положистих пляжів. А тутешній пляж круто уривався, і вода й біля самого берега обпікала холодом, аж поки ти розігрівався плаванням. Він поглянув на море, на високі хмари над ним і завважив, як далеко на захід зайшли на лови рибальські вітрильники. Потім знов перевів погляд на дружину, що спала на піску, який уже зовсім просох і

починав легенько здійматися за вітерцем, коли поворушити його ногою.

Серед ночі Девід відчув, як його тіла торкаються дружинині руки. І, прокинувшись, побачив, що у вікно світить місяць, а вона знову займається своєю чорною магією перетворення, і коли вона озвалася до нього й почала задавати запитання, він не сказав «ні», але так гостро відчув оту перемену в ній, що його всього пронизав біль, і після того, як обое виснажились і все оте скінчилося, вона аж тремтіла й шепотіла до нього: «Ну, ось ми й дійшли до краю. Справді дійшли».

«Атож,— подумав він.— Тепер ми справді дійшли до краю». А коли вона раптом заснула, наче стомлена мала дівчинка, й лежала поруч нього, освітлена місячним промінням, така зваблива, з отією своєю новою, незвичною і гарною стрижкою, він нахилився над нею і сказав, але не вголос: «Я з тобою. Хоч би що там ти ще забрала собі в голову, я з тобою і кохаю тебе».

Уранці йому страшенно хотілось їсти, але він чекав, поки прокинеться дружина. Та зрештою поцілував її і збудив, вона сонно всміхнулася, підвелася з ліжка, умилась у великому тазі, потім нахилилася перед дзеркалом, зачесала щіткою волосся й без усмішки подивилась на своє відображення, а тоді всміхнулася, поторгала пучками пальців скроні, натягла через голову свою смугасту сорочку й нарешті поцілувала чоловіка. Стала впритул до нього, так що її груди вперлись у його, і сказала:

— Не тривожся, Девіде. Я твоя слухняна дівчинка, що знов повернулася до тебе.

Однак він уже неабияк тривожився і думав: «Що з нами буде, коли все так стрімко й небезпечно полетіло шкереберть? Що може вціліти в цьому шаленому вогні? Ми були щасливі, атож, я певен, що й вона була щаслива. Але хто що знає? І яке ти маєш право судити? Чи не ти сам сприйняв і підтримав цю перемену в ній? Коли вже вона так цього хоче, то хто ти такий, щоб ставати їй на заваді? Тобі пощастило, що ти маєш таку дружину, і то твоя вина, а не її, що по всьому на душі в тебе то гидко, то не гидко. От після чарки тобі ж не гидко,— переконував він себе.— А що ти питимеш, коли спиртне перестане правити тобі за щит?»

Він дістав із рюкзачка пляшечку з олією і легенько помастив дружині підборіддя, щоки та ніс, а тоді знайшов у

зовнішній кишені рюкзака вицвілу голубу носову хустинку з візерунками, розгорнув і поклав їй на груди.

— Вже треба прокидатися? — спитала вона. — Мені саме сниться дивовижний сон.

— То додивись його, — сказав він.

— Дякую.

За кілька хвилин жінка глибоко зітхнула, покрутила головою і сіла.

— Тепер у воду, — мовила вона.

Вони зайшли в море, відпливли від берега і почали пірнати й гратись у воді, наче дельфіни. А повернувшись на берег, витерли одне одного рушниками, і Девід дав дружині пляшку з вином, яке ще лишалося прохолодним у грубій газетній обгортці. Обоє випили нахильці, і дружина подивилася на нього й засміялась.

— Приємно пити вино, щоб утамувати спрагу, — сказала вона. — А ти справді не проти, що ми тепер братики, га?

— Ні. — Він мазнув їй по чолі й по носі, по щоках та підборіддю олією з пляшечки, а потім обережно помастив шкіру навколо вух.

— Я хочу, щоб засмагло за вухами, на потилиці й на скронях. На нових відкритих місцях.

— Ти й так уже страшенно смаглий, братику, — мовив Девід. — Навіть не уявляєш собі, який смаглий.

— Мені це подобається, — відказала дружина. — І я хочу засмагнути ще дужче.

Вони лягли на щільний пісок, уже сухий, але й досі холоднуватий після відпливу. Девід капнув олії на долоню, легенько розтер її пальцями по дружининих стегнах, і засмагла шкіра, всотавши жир, узялася теплим золотим полиском. Далі він помастив їй живіт та груди, і вона сонно промовила:

— В такому вигляді ми не дуже схожі на братиків, правда?

— Та не дуже.

— Я з усіх сил намагаюся бути милою, слухняною дівчинкою, — провадила вона. — Правда, любий, і до ночі тобі нема чого турбуватися. Удень ми ніколи не робитимемо того, що вночі.

У готелі вони застали листоношу, який сидів за склянкою вина, чекаючи, поки повернеться Девідова дружина й розпишеться за великий і важкий пакет з листами, пересланими їй банком із Парижа. Приніс він і три листи, пересла-

ні Девідовим банком. То була перша пошта, яку вони отримали відтоді, як надіслали своїм банкам адресу цього готелю. Девід дав листоноші п'ять франків і запросив його випити ще склянку вина біля цинкового прилавка. Дружина зняла з дошки ключ від кімнати й сказала:

— Я піду нагору причепуритися, і ми зустрінемося у кафе.

Допивши свою склянку, Девід попрощався з листоношею і пішов понад каналом до кафе. Було хороше посидіти в затінку після того, як пройшов простоволосий по гарячому осонні всю дорогу від далекого пляжу. У кафе стояла приємна прохолода. Він замовив вермуту з содовою, дістав із кишені складаного ножика й розрізав конверти. Всі три були від його видавців, і два з них аж роздimalися від газетних вирізок з рецензіями та відбитків рекламних оголошень. Девід ковзнув очима по вирізках і взявся читати довгого листа. Лист був підбадьорливий і помірковано-оптимістичний. Мовляв, ще зарано говорити, як піде книжка, але поки що все начебто добре. Більшість відгуків цілком схвальні. Звісно, є й інші, але цього слід було сподіватися. У вирізках підкреслено речення, які передбачається використати в подальшій рекламі. Видавець хотів би сказати більше про перспективи продажу книжки, але його тверде правило — не робити жодних припущень, коли йдеться про торгівлю. Це хибна практика. Головне — книжку зустрінуто так, що кращого годі й бажати. Успіх у критики просто-таки сенсаційний. Та він сам побачить відгуки в пресі. Початковий тираж книжки становить п'ять тисяч примірників, але, зважаючи на позитивну реакцію критики, вже замовлено другий. У подальших рекламних оголошеннях буде зазначено: «Друкується додатковий тираж». Видавець сподівається, що автор задоволений і заслуженим успіхом книжки, й усім іншим, чого він найвищою мірою заслуговує. На закінчення йшли найщиріші вітання авторовій дружині.

Девід позичив у офіціанта олівець і почав множити два долари п'ятдесят центів на тисячу. Це було неважко. Десять відсотків від цієї суми становили двісті п'ятдесят доларів. А як помножити на п'ять, то виходило тисяча двісті п'ятдесят. Відняти від них сімсот п'ятдесят авансу. Залишається п'ятсот доларів, що належать йому за перший тираж.

Тепер другий тираж. Скажімо, дві тисячі примірників. Це ще дванадцять з половиною відсотків від п'яти тисяч

доларів. Принаймні так зумовлено в угоді. Виходить шістсот двадцять п'ять. Та, може, дванадцять з половиною відсотків платять тільки після десяти тисяч примірників. Ну, коли й так, усе одно він матиме ще п'ятсот доларів. А разом — тисячу.

Він узявся читати критичні відгуки і раптом побачив, що, сам того не помітивши, вже випив свій вермут. Тоді він замовив ще склянку й повернув офіціантові олівець. Він ще сидів і читав вирізки, коли до кафе зайшла дружина зі своїм важким пакетом листів.

— А я й не знала, що тобі їх прислали, — мовила вона. — Ану, дай подивитися. Будь ласка, я теж хочу глянути.

Офіціант приніс їй вермуту і, ставлячи склянку на столик, побачив на газетній вирізці в її руках фотографію.

— *C'est Monsieur?*¹ — спитав він.

— Так, — відказала вона й підняла вирізку вище, щоб він побачив.

— Тільки інакше вдягнений, — сказав офіціант. — Тут пишуть про ваше одруження? А фотографія мадам теж є?

— Ні, не про одруження. Це відгуки критики про книжку мосьє.

— Грандіозно, — сказав вражений офіціант. — А мадам теж письменниця?

— Ні, — відказала вона, не підводячи очей від вирізок. — Мадам — хатня господарка.

Офіціант іронічно засміявся.

— Певне, мадам знімається в кіно.

Молодята ще якийсь час читали відгуки, тоді дружина поклала вирізку, яку перед тим читала, і промовила:

— Мене страх бере від цих відгуків і від усього, що в них пишуть. Як ми можемо бути такими, які ми є, і жити так, як ми живемо, і робити те, що ми робимо, а ти щоб був такий, яким тебе зображено в цих папірцях?

— Про мене писали й раніше, — відказав Девід. — Воно таки шкодить, але це скоро минається.

— Вони жахливі, — сказала вона. — Вони можуть занастити тебе, якщо ти зважатимеш на них і віритимеш їм. Ти ж не думаєш, ніби я вийшла за тебе заміж, бо ти той, про кого пишуть у цих вирізках, ні?

— Ні. Але я хочу їх прочитати, а потім ми запечатаємо їх у конверт і сховаємо.

¹ Це мосьє? (Фр.)

— Я розумію, що тобі треба їх прочитати. І не хочу вдавати із себе дурнятко. Та тримати їх при нас, навіть у запечатаному конверті, це чистий жах. Однаково, що везити із собою урну з чийсь прахом.

— Більшість жінок не тямлять себе від щастя, якби про їхніх бісових чоловіків так добре писали в газетах.

— Я не «більшість жінок», а ти не «мій бісів чоловік». Знаю, я жінка норовиста, і ти також норовистий. То, будь ласка, не треба сваритися. Ти прочитай їх і, якщо знайдеш там щось корисне для тебе або щось розумне, таке, чого ми ще не знаємо про твою книжку, розкажеш і мені.

— Я вже заробив за цю книжку деякі гроші,— сказав Девід.

— Це чудово. Я така рада. Але ж ми й так знаємо, що книжка добра. І якби ті критики сказали, що вона нічого не варта, і ти не заробив би за неї ані цента, я б однаково так само пишалась і раділа.

«А я ні»,— подумав він. Але вголос цього не сказав. Потім узявся читати далі газетні вирізки, розгортаючи їх, а тоді знову згортаючи й складаючи в конверт. Дружина сиділа поруч, розкривала свої листи й неухважливо перебігала їх очима. Потім задивилася на море. Обличчя її вкривала золотисто-коричнева засмага, волосся вона зачесала просто назад з чола, так, як воно лягло, коли вона вийшла з води на пляжі, і там, де було підстрижене нанівець, на потилиці й на скронях, воно вже вигоріло на сонці й здавалося на тлі темно-смаглої шкіри золотисто-білявим. Вона видивлялась на море, і очі її були дуже сумні. Потім знову взялася до листів. Один лист був довгий, надрукований на машинці, і його вона прочитала дуже уважно. А решту й далі тільки розкривала і переглядала. Девід позирнув на неї і подумав, що вона робить це так, ніби лущить горохові стручки.

— Що там у листах? — спитав він.

— Є вкладені чеки.

— Великі?

— Два.

— Це добре.

— Не ухилийся отак від свого запитання. Ти ж завжди твердив, що тобі до цього байдуже.

— А хіба я щось сказав?

— Ні. Ти просто ухилився.

— Пробач,— мовив він.— То які ж суми в тих чеках?

— Не дуже великі. Але нам придадуться. Ці гроші покладено в банк на моє ім'я, бо я вийшла заміж. Я ж казала тобі, що найкраще нам одружитися. Звісно, як капітал вони нічого не важать, зате їх можна витратити. Нам вільно розтринькати їх, і нікому це не зашкодить, бо на те вони й призначені. Вони не мають відношення ні до щорічного доходу, ні до того, щоб я дістану, коли досягну двадцяти п'яти років чи, як бог дасть, коли доживу й до тридцяти. Ці гроші наші, і ми можемо робити з ними все, що хочемо. Тепер жодному з нас якийсь час не доведеться турбуватися про баланси й таке інше. Отак усе просто.

— Моя книжка теж уже окупила аванс і дала мені близько тисячі доларів прибутку.

— То це ж, мабуть, дуже добре, коли вона оце тільки вийшла?

— Непогано. Вип'ємо ще вермуту?

— Краще чогось іншого.

— Скільки ти вже випила?

— Тільки оцю одну. І мушу сказати, далеко не в захваті.

— Я випив дві й навіть не розкуштував.

— Що тут є із справжнього питва?

— Ти пила коли-небудь арманьяк із содовою? Досить пристойне питво.

— Гарзд. Покуштуймо.

Офіціант приніс арманьяк, і Девід сказав йому подати замість сифона пляшку холодної мінеральної води «Перр'є». Офіціант налив дві великі порції арманьяку, а тоді Девід поклав у високі склянки лід і долив туди «Перр'є».

— Це нас пробере, — сказав він. — Хоч пити таке перед обідом — страшна річ.

Жінка потягла із склянки чималий ковток.

— Добре питво, — сказала вона. — Свіже, чисте, здорове й трохи грубувате на смак. — І відпила ще ковток. — Я справді все це відчуваю. А ти?

— І я, — відповів він і глибоко зітхнув. — І я відчуваю.

Вона знову відпила із склянки, усміхнулась, і в кутиках її очей збіглися веселі зморщечки. Холодне «Перр'є» немовби оживило міцний коньяк.

— Напій для героїв, — зауважив Девід.

— Я згодна бути героїнею, — сказала вона. — Ми ж із тобою не такі, як усі. Нам не треба називати одне одного «любчику», «любонько», «серденько», аби довести, які ми

закохані. Як на мене, всі оті «кохані», «любісінькі» і всяке таке інше сюсюкання просто непристойні, і ми звемо одне одного просто на ім'я. Ти знаєш, що́ я хочу сказати. Чому ми маємо робити те, що роблять усі?

— Ти дуже розумна дівчина.

— Авжеж, Деві,— не вгавала вона.— Навіщо нам бути скрупульозними? Чом не жити й далі, як оце тепер, не мандрувати по світу, поки це дає нам таку втіху, якої ніколи потім не дасть? Ми робитимем усе, що ти захочеш. Якби ти був європейцем і мав свого адвоката, мої гроші однаково були б твоїми. Та вони й так твої.

— К бісу гроші.

— Гаразд. К бісу гроші. Але ми можемо витратити їх, і, як на мене, це чудово. А писатимеш ти згодом. Таким чином, ми натішимося життям, перше ніж мені настане час народити дитину. А звідки я знаю, коли він настане? Одначе говорити про все це тепер нудно й стомливо. Чи не можна просто робити своє без зайвих балачок?

— А що, як мені захочеться писати? Досить людині заректися щось робити, як у неї майже напевне виникне бажання робити саме це.

— То й пиши собі, дурненький. Ти ж не обіцяв, що покинеш писати. І ніхто не казав тобі, що це якось вадитиме. Хіба не так?

Але щось таки було свого часу сказано, тільки він не міг тепер пригадати, бо тоді не заглядав далеко вперед.

— Захочеш писати — сідай і пиши, а я знайду чим розважитись. Мені ж не треба буде залишати тебе на той час, як ти писатимеш, га?

— Ну, а куди б ти хотіла, щоб ми подалися тепер, коли сюди починають з'їжджатися люди?

— Куди тільки ти захочеш. А ти згоден, Девіде?

— На який час?

— На який захочемо. На півроку. На дев'ять місяців.

На рік.

— Гаразд,— сказав він.

— Справді?

— Авжеж.

— Ой, який ти милий! Якби я не покохала тебе за щось інше, то покохала б за рішучість.

— Вирішувати неважко, коли не знаєш наперед, чим твої рішення можуть обернутися.

Девід допив свій напій героїв, але той уже не так смакував, і він замовив свіжу пляшку холодного «Перр'є» і зробив міцну суміш без льоду.

— Зроби й мені, будь ласка. Таку саму міцну, як у тебе. А тоді будемо обідати.

Розділ третій

Тієї ночі, коли вони лежали в ліжку й ще не спали, вона промовила в темряві:

— І нам не доконче завжди пускатися берега. Я хочу, щоб ти це знав.

— Я знаю.

— Мені подобається й так, як у нас було раніше, і я завжди твоя дівчинка. Ніколи не почувай себе самотнім. Ти ж знаєш. Я така, як ти хочеш, але й така, як я сама хочу, от і виходить і тобі, й мені. Ти нічого не кажи, не треба. Це я просто веду свою оповідку, присипляю тебе, бо ти мій любий славний чоловік і водночас мій братик. Я кохаю тебе і, коли ми поїдемо до Африки, буду й там твоєю африканською дівчинкою.

— Ми їдемо до Африки?

— А хіба ні? Ти що — не пам'ятаєш? Ми ж говорили про це сьогодні. Отож можемо поїхати туди чи куди-інде. Але хіба ми не до Африки збирались?

— Чому ти не сказала прямо?

— Я не хотіла накидати тобі свою думку. Сказала: поїдемо куди хочеш. Я поїду куди завгодно. Але мені здавалося, що ти хочеш саме до Африки.

— Туди їхати ще зарано. Там тепер заливні дощі, а потім виженеться надто висока трава й буде дуже холодно.

— Ми зможемо зігріватися в ліжку й слухати, як лопотить дощ по бляшаній покрівлі.

— Ні, туди ще не можна. Дороги так розгрузнуть, що нікуди й не поткнешся, кругом суцільні болота, а трава така височенна, що нічого за нею не видно.

— То куди ж нам поїхати?

— Можна б до Іспанії, але Севілья відпадає, собор Сан-Ісідро в Мадриді теж, та й туди ще нема чого їхати. І на Біскайське узбережжя зарано. Там тепер холоди й дощі. О цій порі там скрізь дощить.

— Невже там нема якогось теплого куточка, де ми змогли б пляжитись, як оце тут?

— В Іспанії не можна пляжитись так, як ми з тобою тут. Одразу заарештують.

— От досада. Ну що ж, тоді почекаймо, поки можна буде туди поїхати, бо я хочу, щоб ми ще дужче засмагли.

— Навіщо тобі ще дужче засмагати?

— Не знаю. Чому людині чогось хочеться? А мені тепер найдужче хочеться саме цього. Того, чого ми ще не маємо. Хіба тобі не приємно, що в тебе така темношкіра дружина?

— Чого ж. Дуже приємно.

— Ти міг подумати, що я коли-небудь так засмагну?

— Та ні, ти ж русява.

— Я кольору лев'ячої гриви, а такі добре засмагають. Але я хочу геть уся стати темною, аж до останньої зморщечки, і щоб ти теж став темніший за індіанця — це ще більше віддалить нас від інших людей. Тепер розумієш, чому це так важить?

— І ким же ми станемо?

— Не знаю. Може, залишимося самими собою. Тільки змінимося. Так, мабуть, найкраще. Але ми на цьому не зупинимось, правда?

— Та звісно. Можна податися за Естерель і пошукати там іншої затишної місцинки, як ми знайшли оцю.

— Можна. Таких глухих закутків дуже багато, і ніхто туди влітку не заглядає. Ми можемо взяти машину і їздити куди завгодно. Навіть до Іспанії, як захочемо. А коли по-справжньому потемніємо, буде вже неважко зберігати такий колір, тільки не треба жити в містах. Жити влітку у містах ми не станемо.

— Якого ж кольору ти хочеш набути?

— Щонайтемнішого, якого тільки зможу. Там побачимо. Шкода, що в мені немає домішки індіанської крові. Я хочу стати такою темною, щоб ти аж терпіти не міг. Уже й тепер оце не можу дочекатися, коли ми підемо завтра на пляж.

Так вона й заснула, відкинувши голову й задерши підборіддя, неначе лежала під сонцем на пляжі, — так і лежала, ледь чутно дихаючи, а потім повернулася на бік і пригорнулася до чоловіка, а він лежав без сну й пригадував минулий день. Цілком можливо, що мені не вдасться знов узятись до роботи, думав він, і, мабуть, найрозумніше буде поки що не перейматися всім тим і просто тішитись сьогоденним життям. А коли мені стане потрібно працювати —

я працюватиму. І ніщо не зможе мені перешкодити. Остання книжка вийшла добра, і тепер я повинен зробити ще кращу. Оті дурниці, що ми витворюємо, просто забавки, хоч я й не знаю, якою мірою це дурниці, а якою — серйозні речі. Пити коньяк ополудні — це казна-що, а звичайні аперитиви нас уже не беруть. Недобрий знак. Вона радо й безтурботно обертається з дівчини на хлопця, а тоді знов на дівчину. А тепер ось спить собі любісінько, і ти теж спи, бо єдине, про що можна сказати з певністю, це те, як ти себе почуваш. І нічого ти за гроші не продав, думав він. Усе, що вона казала про гроші, — правда. Атож, усе воно правда. Поки що нам вільно робити що завгодно... А от що вона сказала про відгуки в пресі?.. Цього він уже не пригадував. Щось сказала, але пригадати він не міг.

Потім йому набридло пригадувати, він подивився на дружину й легенько поцілував її в щоку — так легенько, що вона й не прокинулась. Він дуже кохав її, йому любе було в ній геть усе, і він так і заснув, ще відчуваючи дотик своїх губ до її щоки й думаючи про те, як наступного дня вони обоє ще дужче засмагнуть на сонці. «Якою ж усе-таки темною вона хоче зрештою стати?..» — подумав він.

ЧАСТИНА ДРУГА

Розділ четвертий

Було вже надвечір, коли невеличка приземкувата машина спустилася чорною асфальтованою дорогою, яка вела через пагорби й відроги, так що праворуч весь час було видно синій обшир океану, на безлюдний бульвар понад рівним, завдовжки дві милі, жовтим піщаним пляжем в Андаї. Попереду на березі океану височіли громіздкі споруди готелю та казино, ліворуч зеленіли нещодавно насажені дерева, а за ними серед зелені власних садків стояли баскські вілли, одні побілені, інші — з темними дерев'яними стінами. Двоє молодих людей у машині повільно проїхали бульваром, видивляючись на розкішний пляж і на іспанські гори, що здавалися голубими проти світла навколо готелю та казино, а поминувши ці будівлі, скерували машину далі, аж у кінець бульвару. Тепер попереду в них було гирло річки, що впадала в океан. Приплив ще не починався,

і за ясною смугою піску вони побачили старовинне іспанське містечко, а геґ за бухтою — зелені пагорби й маяк на далекому мисі. Вони зупинилися.

— Гарна місцинка,— мовила дівчина.

— А отам є кафе, де столики стоять просто під деревами,— сказав молодик.— Під старими деревами.

— Чудні тут дерева,— зауважила дівчина.— Всі недавно насаджені. Цікаво, чому вони насаджали стільки мімоз.

— Щоб позмагатися з тими місцями, звідки ми приїхали.

— Мабуть, що й так. І все тут має страшенно новий вигляд. Але пляж чудовий. Я ніколи не бачила у Франції такого величезного пляжу, та ще й з таким гладеньким і м'яким піском. Пляж у Біарріці — це просто жах. Ну, то під'їдьмо до того кафе.

Вони повернули назад і трохи проїхали дорогою. Молодик зупинив машину біля тротуару й вимкнув мотор. Вони пройшли до відкритого кафе, де так приємно було вечеряти наодинці серед незнайомих людей, що сиділи за іншими столиками.

Тієї ночі знявся вітер, і в своїй наріжній кімнаті нагорі великого готелю вони чули, як важко гупають об берег високі океанські хвилі. Молодик у темряві напнув повёрх простирадла легке укривало, і жінка промовила:

— Добре, що ми тут зупинилися, правда?

— Мені подобається шум прибою.

— Мені теж.

Вони лежали, горнучись одне до одного, й слухали, як бурхає море. Голова дружини була в нього на грудях, і вона ворушила нею під його підборіддям, а тоді пересунулась вище й міцно притулилася щочкою до його щоки. Потім поцілувала його, і він відчув на своєму тілі її руку.

— Отут гарно,— мовила вона в темряві.— Отут любо. Ти справді не хочеш, щоб я переїмилася?

— Не тепер. Мені холодно. Обніми й зігрій мене.

— Люблю, коли тобі холодно біля мене.

— Якщо ночі будуть такі холодні, доведеться надягати піжамні куртки. Ото буде потіха снідати в них у ліжку.

— Це ж Атлантичний океан,— мовила жінка.— Послухай, як гуде.

— Нам тут буде добре,— запевнив її молодик.— Як хочеш, поживемо трохи тут. А ні — то поїдемо куди-інде. Є багато місць, куди можна податися.

Побудемо тут кілька днів і побачимо.

— Гарзд. Коли так, то я хотів би взятися до роботи.

— Це буде чудово. Завтра роздивимося що й як. Ти зможеш працювати тут у номері, якщо я залишатиму тебе самого, правда ж? Поки знайдемо собі якесь інше при- становище.

— Авжеж.

— Запам'ятай: тобі нема чого тривожитись через мене, бо я кохаю тебе і ми є ми супроти всіх інших. Поцілуй мене, будь ласка,— мовила вона.

Девід поцілував її.

— І знай: я не роблю нічого, щоб нам зашкодити. А роблю тільки те, без чого не можу. Не забувай цього.

Він нічого на це не сказав і тільки слухав, як серед ночі розбиваються об щільний мокрий пісок важкі хвили прибою.

Другого ранку все так само гупали хвилі й з поривами вітру періщив дощ. Іспанського узбережжя не було видно, а коли між патьоками дощу виник просвіток і вони побачили з вікна розбурхані хвилі в бухті, виявилось, що гори по той бік аж до самих підгір'їв укутані важкими хмарами. Після сніданку Кетрін надягла плащ і кудись пішла, залишивши чоловіка працювати в готельному номері. Робота посувалася так швидко й легко, аж він подумав, що все воно, мабуть, нічого не варте. «Пильнуй,— застеріг він себе.— Писати просто — це добре, і чим простіше, тим краще. Але ні в якому разі не почни думати так само з біса просто. Усвідом, як складно воно було, а потім виклади все те якомога простіше. Невже ти гадаєш, що життя в Гро-дю-Руа було надто просте, бо тобі вдалося так просто дещо про нього написати?»

Він знов узявся писати олівцем у дешевенькому лінійованому шкільному зошиті, де на обкладинці було надруковано «*Cahier*»¹, а зверху він поставив римську цифру один. Нарешті він згорнув зошит і поклав його у валізу разом із картонною коробкою з олівцями та конічною стругачкою, вирішивши, що п'ять затуплених олівців застружить завтра, а тоді зняв з плічок у шафі свій плащ і спустився сходами до вестибюля. Заглянув у готельний бар, де цього дощового дня було сутінно й приємно і біля стойки вже сиділо кілька відвідувачів, і пішов до конторки порт'є

¹ Зошит (фр.).

залишити ключ. Поки він чіпляв ключа на дошку, помічник портьє сягнув рукою до скриньки з поштою і сказав:

— Мадам залишила це для мосьє.

Він розгорнув записку й прочитав: «Девіде, не хотіла тебе турбувати. Я в кафе. З привітом, Кетрін». Тоді надяг свого старого військового плаща, дістав з кишені кепі і вийшов з готелю на дощ.

Вона сиділа за столиком у кутку невеличкого кафе, і перед нею стояв жовтуватий каламутний напій і тарілка з одним маленьким темно-червоним прісноводним раком та купою шкаралупи від інших. Вона набагато випередила його.

— Де ти був, чужинцю?

— Та тут недалеко.— Девід помітив, що її обличчя мокре від дощу, й пильно придивився, як це позначилось на засмаглій до темного шкірі. Незважаючи на сліди дощу, Кетрін мала дуже принагідний вигляд, і йому було приємно бачити її таку.

— Зрушив з місця? — спитала вона.

— Досить успішно.

— Виходить, таки працював. Дуже добре.

Офіціант тим часом обслуговував трьох іспанців, що сиділи за столиком біля дверей. А тепер підійшов до них із склянкою, пляшкою від ординарного «Перно» та невеликим вузьконосим глечиком з водою.

— Pour Monsieur aussi?¹ — спитав він.

— Так,— відказав Девід,— будь ласка.

Офіціант до половини налив у їхні високі склянки дуже жовтої рідини й узявся помалу додавати воду в жінчину склянку. Але Девід сказав: «Я сам»,— і офіціант пішов, забравши з собою пляшку. Він поніс її геть з очей із видимою полегкістю, а Девід почав доливати воду тонесенькою струминкою, і Кетрін спостерігала, як абсент у склянці неначе клубочиться й набуває опалового відтінку. Вона притримувала склянку пальцями й відчувала ними тепло, а потім, коли напій втратив ясний жовтий колір і став молочнистим, скло раптом похололо, і тепер Девід додавав воду по краплині.

— Чому треба доливати так повільно? — спитала Кетрін.

— Якщо робити це надто швидко, напій розпадається і втрачає цілісність,— пояснив Девід.— Тоді він стає без-

¹ Для мосьє те ж саме? (Фр.)

живний і нікуди не годиться. Взагалі-то слід би ставити зверху склянку льоду з маленькою дірочкою в дні, щоб вода ледь капала. Але тоді кожен зрозумів би, що воно таке.

— Мені довелося вихилити першу склянку за одним духом, бо зайшли два «ен-ге»,— сказала вона.

— Які ще «ен-ге»?

— Ну, національні гвардійці чи як їх там... У зелених мундирах, з велосипедами й чорними шкіряними кобурами. Я мусила лік... кідувати речовий доказ.

— Лікідувати?

— Пробач. Після того я не можу вимовити це слово.

— З абсентом жартувати не слід.

— Зате він дає мені змогу легше дивитись на деякі речі.

— А ніщо інше не дає?

Девід закінчив готувати для неї абсент, зробивши його досить міцним.

— Ну, рушай,— мовив він.— Не чекай мене.

Кетрін потягла добрячий ковток, а тоді він узяв її склянку, відпив з неї і сказав:

— Дякую, мем. Це додає снаги чоловікові.

— То зроби й собі, ти, колекціонер вирізок.

— Що ти сказала? — перепитав Девід.

— Нічого.

Але слова були сказані, і він промовив до неї:

— Годі вже торочити про ті вирізки.

— А це чому? — спитала Кетрін, нахилиючись до нього й говорячи надто голосно.— Чому це годі? Тому, що ти сьогодні зранку писав? Думаєш, я вийшла за тебе заміж, бо ти письменник? Та западиш ти зі своїми вирізками!

— Гаразд,— мовив Девід.— Може, ти докажеш мені решту, коли ми будемо самі?

— Можеш не сумніватися, ще й як докажу,— не вгавала вона.

— Не сумніваюся.

— Отож-бо. Будь певен, що докажу.

Девід підвівся, ступив до вішалки, зняв з гачка свій плащ і, не озираючись, вийшов за двері.

Залишившись сама за столиком, Кетрін підняла свою склянку, зосереджено покуштувала абсент, а тоді й далі куштувала такими самими маленькими ковточками.

Двері розчинились, увійшов Девід і наблизився до столика. Він був уже в плащі й насунутому на очі кепі.

— Ключі від машини у тебе?

— Так,— відповіла вона.

— Можна мені їх узяти?

Кетрін віддала йому ключі, але сказала при цьому:

— Не роби дурниць, Девіде. В усьому винен дощ і те, що ти був тут сьогодні єдиний, хто надумав працювати. Сядь.

— Ти цього хочеш?

— Прошу тебе,— мовила вона.

Девід сів. «Ти поводишся безглуздо,— подумав він.— Підхоплюєшся, йдеш геть, посилаєш її під три чорти, хочеш узяти машину й поїхати світ за очі, а тоді вертаєшся, мусиш просити в неї ключі й зрештою знову сідаєш, як найпослідуший тухтій». Він узяв свою склянку й випив те, що там було. Питво однаково смакувало добре.

— Ти обідати думаєш? — запитав він.

— Кажі де, і я піду з тобою. Ти ж ще кохаєш мене чи ні?

— Не задавай дурних запитань.

— Гидко, що ми отак посварилися,— мовила Кетрін.

— І то вперше.

— Це я винна, що прохопилася про вирізки.

— Не згадуймо більше про ті трикляті вирізки.

— Через них же все зчинилося.

— Бо ти думала про них, поки сиділа тут і пила. Ото сп'яну й лягнула.

— Ти так кажеш, наче я впилася до нестями,— заперечила вона.— Це жахливо. Насправді я просто невдало по-жартувала.

— Вони весь час не йшли тобі з голови, тим-то й повернулися на язик.

— Ну гаразд,— сказала Кетрін.— Я думала, ми вже закінчили.

— Авжеж.

— То чого ж ти знов і знов до цього вертаєшся?

— Не треба було нам пити це зілля.

— Атож. Звісно, що не треба. Особливо мені. Але тобі це, певне ж, було потрібне. Думаєш, воно йде тобі на користь?

— Ми що — ніяк не можемо спинитися? — запитав Девід.

— Щодо мене, то я хоч зараз. Усе це мені осоружне.

— Оце єдине бісове слово в мові, якого я терпіти не можу.

— Добре тобі, що це єдине таке слово в мові.

- К бісу,— сказав він.— Обідай сама.
- Ні. Не хочу. Ми пообідаємо разом і поводитимемось по-людському.
- Гаразд.
- Пробач мені. То справді був жарт, і він виявився недоречним. Повір, Девіде, ото і все.

Розділ п'ятий

Коли Девід Берн прокинувся, відплив уже відкотився з пляжу, сонце яскраво освітлювало жовтий пісок, і море було ясно-синє. Пагорби стояли зелені й наче свіжовмиті, а гори очистилися від хмар. Кетрін ще спала, і Девід подивився, як вона рівно дихає і як сонячне проміння пестить її обличчя, й подумав: «Дивно, що вона не прокидається — адже сонце світить їй просто на повіки».

Прийнявши душ, почистивши зуби й поголившись, він відчув голод і бажання негайно поснідати, але натомість надяг шорти й светр, дістав свій зошит, олівці та стругачку і сів за стіл біля вікна, що дивилося на гирло річки, за яким була Іспанія. Тоді заходився писати й забув і про Кетрін, і про те, що бачив за вікном, і писалось йому легко, наче само собою, як було завжди, коли випадала вдатна година. Слова лягали точно, і все темне й похмуре лише ледь виднілося, як ото видніються погідної днини легенькі брижики над підводною скелею.

Попрацювавши якийсь час, він знов поглянув на Кетрін: вона ще спала, і тепер уста її всміхались, а прямокутник сонячного світла з відчиненого вікна падав на все її засмагле до коричневого тіло, захоплюючи й темне обличчя, й рудувато-русяве волосся на білому тлі зібганого простирадла та незайманої подушки. «Замовляти сніданок сюди вже пізно,— подумав він.— Залишу їй записку й спущуся до кафе, вип'ю кави з вершками й що-небудь з'їм». Та поки він прибирав зі столу роботу, Кетрін прокинулася і, коли він уже зачиняв валізу, підійшла до нього ззаду, обняла, поцілувала в потилицю й промовила:

- А ось і твоя ледача гола жіночка.
- Чого ти прокинулася?
- Не знаю. Але скажи мені, куди ти йдеш, і я за п'ять хвилин буду там.
- Піду до кафе поснідати.
- Іди, я прийду туди. Ти працював?

— Еге ж.

— Ну молодець. Після всього, що було вчора... Я рада за тебе. Поцілуй мене і поглянь на нас у дзеркало на дверях ванної.

Девід поцілував її, і вони обоє подивились у велике дзеркало, що відбивало їх на повен зріст.

— Як добре почувася тебе без зайвого одягу,— мовила вона.— Шануйся і не вскоч у якусь халепу по дорозі до кафе. Замов і мені *oeuf au jambon*¹. І не треба мене чекати. Я й так винна, що ти досі не поснідав.

У кафе він узяв місцеву ранкову газету й учорашні паризькі, замовив каву з молоком та шматок байонської шинки, засмаженої з великим і навидовижу свіжим яйцем, що його, перш ніж колупнути жовток, трохи приперчив і помастив гірчицею. А що Кетрін усе не з'являлась і її яечня холола, то він з'їв і її й підчистив тарілку шматочком свіжоспеченого хліба.

— А ось і мадам,— сказав офіціант.— Зараз принесу для неї гарячу страву.

Вона надягла спідницю, кашеміровий светр та перлове намисто, а волосся після душу тільки витерла рушником і ще вологе зачесала назад, так що воно було темніше, ніж звичайно, і не так контрастувало з її неймовірно засмаглим обличчям.

— Такий гарний сьогодні день,— сказала вона.— Пробач, що змусила тебе чекати.

— Куди це ти так убралася?

— До Біарріца. Надумала податися туди. Хочеш зі мною?

— Ти ж зібралась їхати сама.

— Так,— підтвердила вона.— Але запрошую і тебе.

Девід усе не сідав, і вона сказала:

— А звідти привезу тобі сюрприз.

— Ні, не треба.

— Треба. І він тобі сподобається.

— Тоді я поїду з тобою і не дам тобі вчинити якусь химеру.

— Ні. Краще буде, як я зроблю це сама. Повернуся десь пополудні. Отож обідай без мене.

Девід прочитав газети, а тоді пройшовся містечком, шукаючи будиночків, що їх здавали б унайми, чи таких місць, де зручно було б оселитись, і дійшов висновку, що район

¹ Яечня з шинкою (фр.).

нової забудови приємний, але одноманітний. Йому подобався краєвид за бухтою, і саме гирло річки з іспанського боку, і старовинні сірі кам'яниці Фуентеррабіа, і сліпучо-білі будиночки навколо, і темні з голубим відтінком гори. Було дивно, що так швидко минула негода, і він подумав, що гроза, яка пройшла над Біскайською затокою, тільки зачепила містечко північним краєм. Біскайя, або по-тутешньому Віскайя, була баскська провінція, що розкинулась далі по узбережжю ген за Сан-Себастьяном. І гори, які він бачив над дахами прикордонного містечка Іруна, були вже у провінції Гіпускоа, і за ними лежала Наварра. «А нам тут що робити? — подумав він. — І з якого дива ти розгулюєш по цьому приморському курортному містечку серед новонасаджених магнолій та бісових мімоз, виглядаючи на облудних баскських віллах таблички «Здається внайми»? Чи ти сьогодні зранку так перепрацював, що тобі потьмарилось у голові, чи просто не прийшов до тям після вчорашнього? Та ти ж і не працював по-справжньому. А слід би поквалитись, бо час збігає надто швидко, і ти сам збігаєш разом з ним, отож і не зчуєшся, як виб'є твоя година. А може, й уже вибила. Ну гаразд. Не починай. Досить того, що ти про це пам'ятаєш». І він ішов далі містечком, зіркий після цього припливу роздратування і вмиротворений пригаслою красою дня.

Легкий вітрець з моря повівав по кімнаті, і Девід сидів і читав, зіпершись плечима та спиною на дві подушки, а третю підмостивши під голову. Після обіду його хилило на сон, але душу йому точило чекання, отож він сидів, читав і дожидав Кетрін. Нарешті він почув, як відчинилися двері, Кетрін увійшла до кімнати, і в першу мить він не впізнав її. Вона стала біля дверей, склавши руки під грудьми на кашеміровому светрі й важко дихаючи, так наче довго бігла.

— Ой ні, — мовила вона. — Не треба. — А тоді вмить опинилася на ліжку й, буцаючи Девіда головою в груди, приказувала: — Не треба. Не треба. Прошу тебе, Девіде. Невже тобі зовсім не...

Він притис її голову до грудей, відчуваючи, яка вона гладенька, геть обстрижена й шерехувато-шовковиста, а Кетрін знов і знов буцала його.

— Що ти наробила, Відьмо?

Вона підвела голову, глянула на нього й припала устами до його уст, водячи ними з боку в бік, а тоді присунулася ближче й пригорнулася до нього всім тілом.

— Тепер я можу розказати,— мовила вона.— Я страшенно рада. Це була така щаслива нагода. І тепер я твоя нова дівчинка, отож нам належить дослідити, що воно таке.

— Дай-но глянути.

— Я покажуся тобі, тільки зажди хвилинку.

Та ось вона повернулася й стала біля ліжка, освітлена сонцем з вікна. У ванній вона скинула спідницю і вийшла звідти боса, в самому светрі та перловому намисті.

— Придивись добре,— сказала вона.— Бо тепер я отака.

Девід повів уважним поглядом по її довгих темних ногах, випростаному стрункому тілу, темному обличчю та рельєфно опуклій, кольору дубленої шкіри голові, і тоді Кетрін позирнула на нього й сказала:

— Дякую.

— Як це ти ухитрилася?

— Можна, я розкажу про це в ліжку?

— Але тоді тобі доведеться поквапитись.

— Ні. Без поспіху. Ось послухай. Уперше ця ідея сяйнула мені під час нашої мандрівки, десь після Екс-ан-Прованса. Здається, в Німі, коли ми гуляли в саду. Але я ще не знала, як її здійснити і як пояснити перукареві, чого я хочу. Потім я все обміркувала і вчора остаточно вирішила.

Девід провів рукою їй по голові, від потилиці, через маківку й до чола.

— Ні, ти послухай,— сказала вона.— Я знала, що в Біарріці мають бути добрі перукарі, бо там багато англійців. Отож, коли я туди приїхала, я пішла до найкращого салону й сказала перукареві, що хочу зробити гривку. Він зачесав мене наперед, і гривка впала на очі, так що я майже нічого за нею не бачила. Тоді я сказала, щоб він підстриг мене спереду, як англійського хлопця, що вперше йде до закритої середньої школи. Він спитав, яку школу я маю на думці, і я сказала, що Ітон чи Вінчестер, бо то були єдині такі школи, які я могла пригадати, ну, й ще Регбі, але Регбі я, звісно, не хотіла. Він спитав, котру ж із двох. То я сказала: Ітон, але так, щоб спереду якнайкоротше. А коли він закінчив, і я стала схожа на найпринаднішого хлопчика, що будь-коли з'являвся в Ітоні, я зажадала підстригти ще, а потім і ще коротше, аж поки від того Ітона нічого не залишилось, а я наполягала, щоб він іще підкоротив. Тоді він дуже суворо заявив, що це вже ніяка

не ітонська стрижка, мадмуазель. А я йому: я, мовляв, і не хотіла ітонської, мосьє, просто це був єдиний спосіб пояснити, чого я хочу, і до того ж я не мадмуазель, а мадам. Одне слово, примусила його коротити ще й ще, і вийшло або щось дивовижне, або жахливе. Ти не проти, що на лобі ще трохи лишилося? Коли він зробив Ітон, волосся лізло мені в очі.

— Чудова стрижка.

— Страшенно стильна,— сказала Кетрін.— Але на дотик наче шкурка якогось звірка. Ось помацай.

Девід помацав.

— Хай тебе не турбує, що вона занадто стильна,— провадила Кетрін.— Мій рот зрівноважує її. А тепер — до любощів?

Вона подалася вперед, і Девід стяг з неї светра, а тоді нахилився до її потилиці, щоб розімкнути замочок наміста.

— Та ні, облиш.

Вона випросталась на ліжку, стуливши засмагли ноги й поклавши голову просто на простирadlo, і перли зсунулися з темного узвиштя її грудей. Очі її були заплющені, руки простягнуті обабіч тулуба. Вона таки справді обернулася на нову дівчину, і Девід побачив, що й рот у неї змінився. Вона дихала дуже тихенько, а тоді сказала:

— Все-все від початку. Від самого початку.

— Отак?..

— Так, так. І не тягни. Не тягни...

Уночі вона лежала скулившись упритул до нього, поклавши голову йому на груди й злегенька тручись об них щокою, потім звелася, припала устами до його уст, обвинула його руками й зашепотіла:

— Ти такий лагідний і добрий, коли спиш і все не прокидаєшся й не прокидаєшся. Я так і думала, що ти не прокинешся, і було навдивовижу хороше. Ти був такий добрий до мене. Ти думав, що все те діється вві сні? Не прокидайся. Я теж зараз засну, але якщо не засну, то буду печерною дівчиною. Вона не спить і охороняє тебе. А ти спи й знай, що я поруч. Ну ж бо, спи, спи...

Прокинувшись уранці, Девід відчув біля себе таке знайоме гарне тіло, тоді поглянув і побачив темні, як навосковане дерево, плечі та шию і коротко обстрижену голову кольору дубленої шкіри, що лежала гладенька, мов якась звірятко; він зсунувся в ліжку, повернувшись до дружини й

поцілував її в чоло, торкнувшись губами коротенького волоссячка, потім в очі й злегенька в губи.

— Я сплю.

— І я спав.

— Я знаю. Помацай, яке дивне. І цілу ніч було напрочуд дивне.

— Ні, не дивне.

— Хай так, коли хочеш. Ой, як же ми чудово пасуємо одне одному. Чи не зможемо ми зараз обоє заснути?

— Ти хочеш заснути?

— Щоб ми обоє заснули.

— Я спробую...

— Ти спиш?

— Ні.

— Будь ласка, спробуй заснути.

— Я пробую.

— То заплющ очі. Як ти можеш заснути, коли не заплющувеш очей?

— Я люблю дивитися на тебе вранці, всю нову й дивовижну.

— Молодець я, що таке вигадала?

— Не треба ні про що говорити.

— Це єдиний спосіб уповільнити плин речей. І я це зробила. Невже ти сам не здогадався б? Ну звісно, що здогадався б. Тільки те, що відбувається сьогодні, цю мить, те, що наші серця б'ються разом, як одне,— я знаю, оце єдине, що важить, а не ми самі, і це так приємно й хороше, так приємно й хороше...

Вона повернулася в кімнату, підійшла до дзеркала, сіла й пригладила щіткою волосся, доскіпливо дивлячись на своє відображення.

— Давай поснідаємо в ліжку,— сказала вона.— А може, й вип'ємо шампанського, якщо це не аморально? Із пристойних сухих тут є «Лансон» і «Перр'є-Жуе». Можна, я подзвоню й замовлю?

— Авжеж,— мовив Девід і пішов під душ. Перш ніж пустити воду на повну потужність, він почув голос Кетрін, що говорила по телефону.

Коли він вийшов, вона дуже рівно сиділа на ліжку, спершись на дві подушки, а решта чотири були ретельно підбиті й складені по дві в головах ліжка.

— Як я тобі з мокрим волоссям?

— Воно тільки вологе. Ти ж витерла його рушником.

— Можна ще трохи підкоротити спереду. Я й сама можу це зробити. Або ти.

— Я волів би, щоб гривка була до очей.

— Може, ще й буде,— сказала Кетрін.— Хто знає? Може, нам набридне стильна стрижка. А сьогодні ми пляжтимемось аж за полудень. Заб'ємося якнайдалі і, коли всі підуть обідати, позасмагаємо по-справжньому, а потім, як зголодніємо, поїдемо до Сен-Жана й пообідаємо в «Баскському барі». Та передусім ти подбаєш, щоб ми вибралися на пляж, бо це нам конче потрібно.

— Гаразд.

Девід присунув стільця й поклав руку на руки дружини, а вона поглянула на нього й промовила:

— Два дні тому я все розуміла, а потім абсент збив мене з пуття.

— Я знаю,— сказав Девід.— Ти не могла стриматись.

— Але ж я зробила тобі боляче, сказавши про оті вирізки.

— Ні,— мовив він.— Ти намагалась. Але не зробила.

— Мені так соромно, Девіде. Повір, це правда.

— Всі ми маємо свої дивацтва, які щось для нас важать. А ти просто не змогла стриматись.

— Не змогла,— мовила Кетрін і похитала головою.

— Тоді все гаразд,— заспокоїв її Девід.— Не плач. Усе гаразд.

— Я ніколи не плачу,— відказала вона.— А зараз не можу нічого з собою вдіяти.

— Я розумію, і ти дуже гарненька, коли плачеш.

— Ні. Не кажи такого. Але ж я ніколи раніше не плакала, правда?

— Ніколи.

— А ти будеш дуже проти, якщо ми залишимося тут ще на два дні й походимо на пляж? Покупатися нам тут не вдалося, отож безглуздо гаяти час, не купаючись. Куди ми звідси їдемо?.. А, ми ж ще не вирішили. Та, може, вирішимо сьогодні ввечері чи завтра зранку. Що б ти запропонував?

— Думаю, скрізь буде добре,— відказав Девід.

— Ну от, мабуть, туди й подамося.

— Світ великий.

— Зате нам так хороше вдвох, і я гарненько спакую речі.

— Та що там пакувати: поскладати туалетне приладдя й застебнути дві сумки.

— Як захочеш, то завтра вранці й поїдемо. Справді, я не хочу нічого тобі накидати чи якось дратувати тебе.

У двері постукав офіціант.

— Мадам, «Перр'є-Жує» більш немає, то я приніс «Лансон».

Кетрін уже не плакала, а Девідова рука все лежала на її руках, і він сказав:

— Я знаю.

Розділ шостий

Ранок вони провели в музеї Прадо, а тепер сиділи в харчівні — старовинній мурованій будівлі з товстезними стінами, де завжди панувала прохолода. Під стінами стояли барильця з вином. Столи також були старовинні, важкі, стільці пошарпані. Світло до приміщення проходило лише в двері. Подавальник приніс їм по склянці мансанільї з долини Марісмас поблизу Кадіса, нарізану тонкими скибочками *jamón serrano* — тверду копчену шинку з відгодованих жолудями свиней, яскраво-червоний, гостро наперчений і присмачений спеціями *salchichón*¹, темну й аж пекучу домашню ковбасу з містечка Віч, анчоуси та маслини в часничному соусі. Вони з'їли все те і випили ще по склянці легкої, з горіховим присмаком мансанільї.

На столі, напхавті в Кетрін, лежав самовчитель іспанської мови в зеленій оправі, а перед Девідом — пачка ранкових газет. День був гарячий, але стіни старої харчівні зберігали прохолоду. Подавальник запитав:

— Хочете гаспачо?

То був старий чоловік, і він саме підійшов знову наповнити їхні склянки.

— Ви думаете, сеньйориті сподобається?

— То випробуйте її, — серйозно відказав подавальник, так наче йшлося про лошицю.

Він приніс велику миску, де в щедро притрушений меленим перцем рідині, що мала присмак олії та оцту, плавали грудочки льоду й дрібно покриті огірки, помідори, хліб з часником, зелений і червоний перець.

— Такий собі суп-салат, — сказала Кетрін. — Яка смакота!

¹ Копчена ковбаса (ісп.).

— *Es gazpacho*¹, — докинув подавальник.

Тепер вони пили вальдепеньяс із великого глечика, і вино лягало на вже закладені підвалини марісмаської мансанільї, лише на деякий час розріджені гострим гаспачо, і тепер упевнено вмуровувало його в будову. Будова виходила солідна.

— Що це за вино? — спитала Кетрін.

— Африканське вино, — відказав Девід.

— Завжди кажуть, ніби Африка починається на Піренеях, — мовила вона. — Пригадую, як я була вражена, коли вперше це почула.

— То всього лише розхожа фраза, — сказав Девід. — Насправді все куди складніше. Ти пий, пий.

— А як же тоді я можу судити, де починається Африка, коли сама там не була? Люди багато чого наговорять.

— Звісно, що можеш.

— Країна басків, де ми були, зовсім не схожа на Африку, ні на те, що я будь-коли чула про Африку.

— І Астурія, і Галісія не схожі, та коли вирушити від узбережжя в глиб країни, досить скоро стають наче Африка.

— А чому ніхто не малював цієї країни? — спитала Кетрін. — Тут же скрізь на задньому плані такі гарні гори.

— Сієрра, гірські кряжі, — сказав Девід. — Ніхто не купив би картин з краєвидами Кастилії, які ти бачила. Тимто серед іспанців ніколи не було художників-пейзажистів. Художники малювали те, що їм замовлялося.

— Крім «Краєвиду Толедо» Ель-Греко, — зауважила вона. — Страх як прикро, що ця дивовижна країна не змальована видатними художниками.

— Що їстимеш після гаспачо? — запитав Девід, бо до них підійшов сам власник харчівні, кремезний чоловіча середніх літ, з квадратним обличчям. — Він вважає, що нам треба з'їсти щось м'ясне.

— *Hay solomillo tuyo bueno*², — переконливо сказав хазяїн.

— Ой ні, — мовила Кетрін. — Тільки якийсь салат.

— Ну гаразд, то хоч пийте вино, — сказав хазяїн і знов наповнив їхній глечик із барильця за прилавком.

¹ Це гаспачо (ісп.).

² Є дуже добре філе (ісп.).

— Не треба б мені пити,— сказала Кетрін.— Я й так надто розбалакалась, ти вже пробач. Та ще й, мабуть, плету дурниці. Як завжди.

— Ти говориш дуже цікаво й страшенно доладно, як на такий спекотний день. Це вино робить тебе балакучою?

— Але це не така балакучість, як після абсенту,— відповіла вона.— В ній не вчувається небезпеки. Я ж почала жити новим життям, і тепер багато читаю, роздивляюся навколо, намагаюсь менше думати про себе, і отак тримати-му й далі, тільки не слід нам о цій порі року жити в місті. Може, поїдемо вже звідси? На кожному кроці я бачу тут дива, що їх так і хочеться намалювати, а малювати я не вмю і ніколи не вміла. Але ж я знаю і чимало дивовижних речей, про які варто б написати, а сама не годна написати й листа, щоб там не було дурниць. Поки не опинилася в цій країні, мені зроду не хотілось бути ні художницею, ні письменницею. А тепер я весь час неначе голодна, і нічим цього голоду не вситити.

— Країна ось вона, тут. І нічого не треба з нею робити. Вона завжди тут. І музей Прадо тут,— мовив Девід.

— Ніщо не існує, поки не перепустиш його крізь себе,— заперечила вона.— А я не хочу, щоб мої враження вмерли разом зі мною.

— Тобі належить кожна миля з тих, що ми проїхали. Вся ця жовтава країна, і її білі пагорби, і довгі ряди тополь при дорозі. Ти ж знаєш, що ти бачила й що відчувала, і все воно твоє. Хіба не твої і Гро-дю-Руа, і Ег-Морт, і весь Камарг, що його ми виїздили вздовж і впоперек на велоси-педах? Це ж однаково залишиться в тобі.

— А що буде, коли я помру?

— То будеш мертва.

— Мені неважна сама думка про смерть.

— То жени її від себе, поки живеш. Дивись на все навколо, слухай, відчувай.

— А що, як я всього не запам'ятаю?

Девід сказав про смерть так, наче вона нічого не важила. Кетрін пила вино й дивилася на грубезні кам'яні стіни, в яких високо вгорі зяяли тільки маленькі заграбовані віконця, що виходили на вузьку вуличку, куди не сягало сонячне світло. Зате за дверима відкривалась аркада й залиті ясним сонцем вичовгані кам'яні плити старовинної площі.

— Коли починаєш перейматися навколишнім життям,— промовила Кетрін,— тебе скрізь чигає небезпека. Може, мені краще б повернутись у наш світ, твій і мій, що його я

собі створила, цебто ми створили. Мені так чудово жилося в тому світі. Це було лише місяць тому. Гадаю, мені знову житиметься в ньому так само.

Принесли салат, і його зелень заясніла на темному столі, а на площі за аркадою сяяло сонце.

— Тобі відлягло від серця? — спитав Девід.

— Так, — відказала вона. — Я знов забагато думала про себе, так що стала нестерпною, наче я художниця і водночас — картина власного пензля. Це жахливо. Тепер уже зі мною все гаразд, і, сподіваюся, так буде й надалі.

Проїшла злива, і спека стухла. Вони лежали в прохолодному присмерку затіненої сонцезахисними жалюзі великої кімнати в «Паласі», а перед тим скупалися разом у довгій і глибокій ванні, тоді розкрутили кран до відпору й підставили тіла під потужний струмінь води, що хлюпотіла й переливалася через них і, вируючи, ринула в отвір на дні ванни. Потім обтерли одне одного величезними рушниками й подалися до ліжка. І тепер спочивали, овіювані свіжим вітерцем, що долинав крізь щілини між планочками жалюзі. Кетрін лежала, звівшись на лікті й підперши руками голову.

— Ти не проти, якщо я знов задля потіхи обернуся на хлопця? Шкоди від того не буде.

— Мені більш до вподоби, коли ти така, яка є оце тепер.

— А мене наче щось під'юджує. Та, мабуть, в Іспанії цього робити не варто. Тут така сувора моральність.

— Залишмося самі собою.

— Чому в тебе змінюється голос, коли ти це кажеш? А може, мені все-таки обернутися?

— Ні. Не тепер.

— Дякую за «не тепер». А хочеш, я спершу побуду дівчиною, а потім навпаки?

— Ти дівчина. Дівчина. Моя люба дівчина Кетрін.

— Атож, я твоя дівчина, і я кохаю тебе, кохаю тебе, кохаю...

— Не треба говорити.

— Ні, я хочу. Я твоя дівчина Кетрін, і я кохаю тебе, я кохаю тебе, завжди, завжди, завжди...

— Ні до чого отак повторювати. Я знаю.

— А мені так подобається, і я повторюватиму, і я весь час була хорошою дівчинкою, слухняною дівчинкою, і знов буду нею. Обіцяю, що буду.

— Тільки не треба цього казати.

— Ні, треба. Я казала й кажу це, і ти сам це казав.
І тепер скажи, прошу тебе. Ну будь ласка...

Вони довго лежали мовчки, потім вона промовила:

— Я тебе так кохаю, і ти такий хороший чоловіченько.

— Ти моя радість.

— Я була така, як ти хотів?

— А ти як гадаєш?

— Сподіваюся, що була.

— Була, була.

— Я ж тобі щиро обіцяла, і я дотримуватиму своєї обіцянки. А тепер можна, я трохи побуду хлопцем?

— Навіщо?

— Ну хоч трішечки.

— Навіщо?

— Я мала втіху, і не те щоб мені тепер цього бракувало, а просто хотілося б знов побути отак уночі в ліжку, якщо це тобі не шкодить. Можна? Якщо тобі не шкодить...

— Чого б то в біса воно мені шкодило?

— То можна?

— Ти справді так хочеш цього?

Він не сказав «не можеш обійтися без цього», але вона відповіла:

— Я можу обійтися, але прошу тебе, якщо ти не проти.

Ну можна?

— Гаразд.— Він поцілував її і пригорнув до себе.

— Ніхто ж, крім нас, не знає, коли я яка. А хлопцем я буду тільки вночі й не бентежитиму тебе. Не турбуйся про це, прошу тебе.

— Гаразд, хлопче.

— Я сказала неправду, що можу обійтися. Сьогодні воно якось раптом наринувло.

Він заплющив очі й лежав, ні про що не думаючи, а вона цілувала його і вже робила своє, і він виразно відчував, як його охоплює розпач...

Потім вона довго лежала тихо, і Девід уже подумав був, що вона заснула. Аж раптом вона повільно відсунулась, трохи звелася на лікті й промовила:

— Я придумала собі на завтра чудовий сюрприз. Зранку піду в Прадо й погляну на всі картини хлоп'ячими очима.

— Без мене,— сказав Девід.

Розділ сьомий

Уранці він встав, коли Кетрін ще спала, і вийшов з готелю на свіже ясне вранішнє нагірнє повітря. Тоді рушив угору вулицею, що вела схилом пагорба до площі Санта-Ана, й поснідав у кафе, читаючи місцеві газети. Кетрін хотіла потрапити в Прадо на десяту годину, до відкриття, і він, ідучи з готелю, накрутив будильник, щоб збудив її о дев'ятій. Потім, простуючи вгору вулицею, він пригадав, як вона спить, відсунувши подушку й поклавши скуйовджену, гарну, мов зі старовинної монети, голову просто на біле простирadlo, і як вимальовуються під легким укриталом вигини її тіла. Все було гаразд у перший місяць подорожі, думав він, чи близько того. А ця переміна, від Гро-дю-Руа до Андая, триває вже два місяці. Ні, менше, бо вона замислила це в Німі. Два місяці ще не минуло. Ми одружені три з половиною місяці, і я начебто завжди вдовольняв її, але в цій ситуації навряд чи можна чимось зарадити. Цілком досить терпіти її. Цього разу різниця була тільки в тому, що вона попрохала, подумав Девід. Атож, попрохала.

Прочитавши газети й заплативши за сніданок, він вийшов на спеку, що знов повернулася на плоскогір'я, коли змінився вітер, і подався до прохолодного, просякнутаго сумовитим духом офіційної чемності банку, де отримав пошту, яка надійшла з Парижа. Йому довелося довгенько чекати, поки в різних віконцях, з багатьма формальношами провадили виплату грошей за чеком, якого переслав сюди, на мадрідське відділення, його паризький банк, і він тим часом розпечатав і прочитав листи.

Нарешті, з важкою пачкою банкнот у застебнутій на гудзик внутрішній кишені, він знову вийшов на гаряче осоння й спинився біля кіоска купити англійські й американські газети, що їх привозили ранковим Південним експресом. Прихопивши кілька тижневиків, присвячених бою биків, щоб загорнути куплені англomовні газети, він рушив вулицею Сан-Херонімо, а тоді поринув у приязну й свіжу ранкову сутінь «Італійського буфету». Там було ще безлюдно, і раптом він пригадав, що не призначив побачення Кетрін.

- Що будете пити? — запитав буфетник.
- Пиво, — сказав Девід.
- Тут пива не п'ють.
- У вас немає пива?

— Є. Але тут пива не п'ють.

— К бісу ваш заклад,— сказав Девід, згорнув свої газети і подався через вулицю й трохи назад, а там завернув на Калле-Вітторія до пивного бару «Альварес». Сів за столик під тентом при вході й випив великий кухоль холодного, націдженого з барила пива.

«Мабуть, той буфетник просто хотів побалакати,— подумав він,— і сказав щиру правду. В цій країні пива не п'ють. Я надто буквально його зрозумів. Він і не думав мене образити. А я обляяв його, і він не мав чим мені відповісти. Паскудно вийшло...»

Він випив ще кухоль пива й підкликав офіціанта, щоб розплатитися.

— *У la Señora?*¹ — спитав той.

— У музеї Прадо. Оце йду зустріти її.

— Ну, тоді до побачення,— сказав офіціант.

До готелю Девід спустився навпростець схилом пагорба. Ключ від їхнього номера висів на дошці за конторкою порт'є, отож він піднявся ліфтом на свій поверх, залишив газети з листами на столі в кімнаті й замкнув у валізу більшу частину грошей. У номері було вже прибрано, жалюзі спущено, щоб не пекло сонце, і в кімнаті стояв присмерк. Девід умився, а тоді перебрав пошту і, відклавши чотири листи, сховав їх у кишеню штанів. Ідучи до готельного бару, він узяв із собою паризькі випуски «Нью-Йорк геральд», «Чікаго трібюн» та «Лондон дейлі мейл» і, спинившись біля конторки залишити ключ, попросив порт'є сказати мадам, коли вона повернеться, що він у барі.

Він сів на високий табурет біля стойки, замовив марісменьйо і взявся читати листи, жуючи присмачені часником маслини з блюдечка, яке поставив перед ним бармен разом із склянкою. В одному з листів було дві вирізки з рецензіями на його роман, уміщеними в щомісячних журналах, і Девід прочитав їх з таким відчуттям, наче там ішлося зовсім не про нього й не про те, що він написав.

Потім він сховав вирізки назад у конверт. Рецензії були розумні й доброзичливі, але ні про що йому не говорили. З таким самим почуттям відчуження прочитав він і листа від видавця. Книжка розходиться добре, і вони гадають, що попит на неї збережеться й восени, хоч загалом такі речі ніхто не може завбачити наперед. Поки що вона здобула надзвичайно сприятливу оцінку критики, і це, зви-

¹ А де сеньйора? (Ісп.)

чайно, відкриває широку дорогу його наступній книжці. Дуже добре, що це вже не перший, а другий його роман. На превеликий жаль, надто часто перші романи американських письменників залишаються єдиними добрими романами. Але його друга книжка, провадив видавець, цілком виправдала всі надії, що їх покладали на нього після виходу першої. У Нью-Йорку цього року випало незвичайно холодне й мокре літо... О боже! — подумав Девід. Чорти його бери, що там у Нью-Йорку, разом з отим тонкогубим негідником Куліджем¹, що, не знімаючи твердого стоячого комірця, вудить форель у рибному розпліднику в Скелястих горах, які ми загарбали в індіанців сіу й шайєнів, і з її просмерділими підпільним джином письменниками, чиї інтереси зводяться до того, чи вміє їхня крихітка витинати чарльстон. І чорти їх бери, всі ті надії, які цілком виправдав він сам. Які надії, чиї? «Дайсла», «Букмена», «Нью ріпаблік»? Їх, бачте, покладали на нього! Покладіть на мене надії, і я їх виправдаю... Яке лайно!..

— Привіт, юначе,— почув він чийсь голос.— Чого це ви так обурено блимаєте очима?

— А-а, полковнику, привіт,— відказав Девід і раптом відчув радість.— Що це в біса ви тут робите?

Полковник, що мав глибоко посаджені темно-голубі очі, рудувату чуприну й смагляве обличчя, немовби витесане з кременю знесиленим скульптором, що зламав на ньому свого різця, взяв зі столика Девідову склянку й покуштував марісменьйо.

— Подайте мені отуди на столик пляшку того самого, що п'є цей хлопчина,— сказав він барменові.— Тільки холодно. На лід ставити не треба. Несіть зараз же.

— Слухаюсь, сер,— озвався бармен.— Гарзд, сер.

— Ходімо,— мовив полковник до Девіда й повів його до столика в кутку приміщення.— Вигляд у вас дуже добрий.

— У вас також.

Полковник Джон Бойл був у синьому костюмі з цупкої, але видимо непаркої тканини та блакитній сорочці з чорною краваткою.

— У мене завжди добрий,— сказав він.— Робота потрібна?

— Ні,— відказав Девід.

¹ Президент США в 1923—1929 рр.

— Отак зразу. Не питаєте навіть, що за робота.— Голос полковника звучав так, наче він відхаркував слова із запошеної горлянки.

Принесли вино, і бармен налив дві склянки й поставив на столик блюдечка з маслинами та з горіхами.

— А анчоусів нема? — запитав полковник.— Що це мені за пивничка?

Бармен усміхнувся й пішов по анчоуси.

— Чудове вино,— похвалив полковник.— Першокласне. Я завжди сподівався, що ваш смак поліпшиться. Ну, а чому вам не потрібна робота? Ви тільки-но видали книжку.

— В мене медовий місяць.

— Безглуздий вислів,— сказав полковник.— Він мені завжди не подобався. Щось таке в ньому липке. Чом не сказати просто: «щойно одружився»? Різниці ніякої. Але так чи так, а ви мені не помічник.

— А що за робота?

— Не варто зараз про це балакати. То з ким ви одружились? Я її знаю?

— З Кетрін Хілл.

— Знав її батька. Дуже дивний був суб'єкт. Розбився в машині. Разом із дружиною.

— Я їх ніколи не знав.

— Не знали?

— Ні.

— Дивно. Але цілком зрозуміло. Як тесть він для вас не велика втрата. Мати, кажуть, була дуже самотня. Дурний спосіб заповідати собі смерть, як на дорослих людей. Де ви познайомилися з цією дівчиною?

— У Парижі.

— Вона має дурнуватою дядечка, що там живе. Сущий нікчема. Ви його знаєте?

— Бачив на іподромах.

— У Лоншані й Отейлі. Як же уникли знайомства?

— Я одружувався не з її родичами.

— Та звісно, що ні. Але завжди одружуєшся і з ними. Живими чи мертвими.

— Ну, не з дядьками ж і тітками.

— Так чи так, а дай вам боже. А знаєте, мені сподобалася ваша книжка. Вона має успіх?

— І досить значний.

— Вона дійняла мене до живого,— сказав полковник.— Ви облудний сучий син.

— Ви також, Джоне.

— Сподіваюся,— сказав полковник.

Девід побачив у дверях Кетрін і підвівся. Вона підійшла до них, і Девід сказав:

— Познайомся, це полковник Бойл.

— Вітаю вас, люба.

Кетрін поглянула на нього, всміхнулась і підсіла до столика. Девід дивився на неї, і йому здавалося, що вона стримує подих.

— Стомилася? — запитав він.

— Та начебто.

— Випийте скляночку цього вина.

— А нічого, як я вип'ю абсенту?

— Ну звісно,— сказав Девід.— І я з тобою за компанію.

— Мені не треба,— мовив полковник до бармена.— Ця пляшка уже втратила свіжість. Поставте її на холод, а мені принесіть склянку з іншої.— Тоді звернувся до Кетрін: — Вам смакує справжній «Перно»?

— Так,— відказала вона.— Я сором'язлива на людях, а він додає мені сміливості.

— Чудовий напій,— сказав полковник.— Я б і сам до вас пристаю, але маю по обіді роботу.

— Даруй, що я не призначив тобі побачення,— мовив Девід.

— Це дуже мило.

— Я заходив у банк по пошту. Там тобі купа листів. Я залишив їх у готелі.

— То байдуже,— сказала вона.

— Я бачив вас у Прадо перед картинами Ель-Греко,— промовив полковник.

— І я вас бачила,— відказала Кетрін.— Ви завжди дивитесь на картини так, наче вони ваша власність і ви міркуєте, як їх краще перевісити?

— Мабуть, так,— сказав полковник.— А ви завжди роздивляєтесь їх з виглядом юного вождя войовничого племені, що дав тягу від своїх наставників і витріщається на мармурову «Леду з лебедем»?

Кетрін почервоніла під засмагою і поглянула на Девіда, а тоді на полковника.

— Ви мені подобаєтесь,— мовила вона.— Скажіть мені ще щось.

— Ви мені теж подобаєтесь,— сказав він.— І я заздрю Девідові. Вам більш ніхто, крім нього, не потрібен?

— А ви не знаєте?

— Я бачу те, що бачать мої очі,— відказав полковник.— А тепер випийте ще ковток своєї полинової сироватки істини.

— Тепер вона мені не потрібна.

— Ви вже не соромитесь? Усе одно випийте. Вам це на користь. Ви найтемніша біла дівчина, яку я будь-коли бачив. Щоправда, ваш батько теж був дуже темний.

— Мабуть, я успадкувала його шкіру. Мати була дуже білява.

— Я її не знав.

— А батька знали добре?

— Доволі добре.

— Який він був?

— Він був чоловік дуже важкої вдачі, а загалом чарівний. Ви й справді сором'язлива?

— Щира правда. Спитайте в Девіда.

— Ви на диво швидко здолали свою сором'язливість.

— Це ви її порішили. То який був мій батько?

— Він був найсором'язливіший з усіх, кого я знав, і міг зачарувати кого завгодно.

— Він також уживав «Перно»?

— Він уживав усе.

— Я нагадую вам його?

— Анітрохи.

— Це добре. А Девід?

— Нічого спільного.

— Це ще краще. А як ви дізналися, що я була в Прадо хлопцем?

— А чого б вам ним не бути?

— Я тільки вчора ввечері почала. Майже місяць я була дівчиною. Спитайте в Девіда.

— Не треба відсилати мене із запитаннями до Девіда. Хто ви тепер, у цю мить?

— Хлопець, якщо ви не проти.

— Аж ніяк не проти. Але ви тепер не хлопець.

— Я саме хотіла про це сказати,— мовила Кетрін.— Тепер, коли я відкрилася, мені вже ні до чого ним бути. Але в Прадо було чудово. Ось чому я хотіла розповісти про це Девідові.

— Ви ще матимете силу часу, щоб розповісти про це Девідові.

— Атож,— погодилась вона.— Час ми маємо.

— Скажіть мені краще, де ви так засмагли,— мовив полковник.— Ви знаєте, яка ви темношкіра?

— Почали з Гро-дю-Руа, а потім були на Ла-Напулі. Там є така бухточка, куди веде стежка серед сосон. З дороги її не видно.

— А скільки часу пішло на те, щоб отак засмагнути?

— Близько трьох місяців.

— І що ви робитимете тепер із своєю засмагою?

— Носитиму її,— відказала Кетрін.— Вона дуже пасує до ліжка.

— Мабуть, вам шкода марнувати її на місто.

— У Прадо я її не марнувала. Та насправді я й не ношу її. Вона — моє єство. Я справді така темна. Сонце тільки проявляє мій колір. Я хотіла б бути ще темніша.

— То, певно, й будете,— сказав полковник.— А ще чогось такого ви чекаєте від життя?

— Ще — кожного дня,— відповіла Кетрін.— Просто чекаю кожного нового дня.

— А сьогодні випав добрий день?

— Так. Ви ж самі знаєте. В ньому були ви.

— Ви з Девідом не відмовитесь пообідати зі мною?

— Гаразд,— сказала Кетрін.— Тільки я сходжу нагору перевдягнуся. Ви почекаєте мене?

— Ти не хочеш допити свій абсент? — спитав Девід.

— То байдуже,— мовила вона.— Не турбуйся за мене. Я не буду сором'язлива.

Вона пішла до дверей, і обидва чоловіки дивились їй у слід.

— Я був з нею не надто запросто? — спитав полковник.— Гадаю, що ні. Вона дуже мила дівчина.

— Сподіваюся, я їй добра пара.

— Та звісно. Як вам ведеться?

— Начебто гаразд.

— Ви щасливі?

— Дуже.

— Не забувайте: все йде добре, поки не поверне на зле. Ви знатимете, коли воно поверне.

— Ви так думаєте?

— Я цілком певен цього. А якщо не знатимете, той поворот не матиме значення. Тоді нічого не матиме значення.

— Як швидко це відбуватиметься?

— Щодо швидкості я нічого не казав. Про що це ви?

— Пробачте.

— Ви багато маєте, отож тіштеся життям.

— Так ми й робимо.

— Я бачу. Тільки одне застереження.

— А саме?

— Добре приглядайте за нею.

— Це все, що ви маєте мені сказати?

— І ще одна дрібниця: стережіться потомства — добра з того не буде.

— Поки що ніякого потомства не передбачається.

— Гуманніше позбутись його.

— Гуманніше?

— Краще.

Вони трохи побалакали про спільних знайомих, і полковник висловлювався безжально, а потім Девід побачив, як у дверях з'явилася Кетрін у сріблясто-білому вбранні, що мало відтінювати її напрочуд темну смагу.

— Ви просто неймовірна красуня, — сказав їй полковник. — Але вам треба стати ще темнішою.

— Дякую, я постараюся, — відказала вона. — А чи доконче нам кудись іти в таку спеку? Чом не посидіти тут у холодку? Тут-таки можна й пообідати, гриль у них є.

— Ви обідаєте зі мною, — нагадав полковник.

— Ні, прошу вас. Пообідайте ви з нами.

Девід невпевнено підвівся. У барі були вже й інші люди. Поглянувши на столик, він тільки тепер побачив, що випив і свій, і дружинин абсент. Він навіть не пам'ятав, щоб пив із тієї чи тієї склянки.

Була година сієсти¹, обоє лягли спочити, і Девід читав при світлі, що йшло з вікна ліворуч ліжка, де він на третину підняв одне з дерев'яних жалюзі. Світло відбивалося від будинку навпроти, по той бік вулиці. Неба з-під нижнього краю штори не було видно.

— Полковникові сподобалося, що я така темношкіра, — мовила Кетрін. — Треба б нам знов поїхати до моря. Я маю підтримувати свою засмагу.

— То й поїдемо як тільки захочеш.

— Це буде чудово. А можна, я скажу тобі щось? Мені треба про це сказати.

— Про що?

— Я до обіду не оберталася назад дівчиною. Поводилась я добре?

— А хіба ні?

¹ Година післяобіднього відпочинку.

— Ні. Ти невдоволений? Але тепер я тільки твій хлопець і робитиму для тебе все, що ти хочеш.

Девід і далі читав.

— Ти розсердився?

— Ні. «Протверезів»,— подумав він.

— Тепер усе воно простіше.

— Я б не сказав.

— То я буду обережна. А сьогодні вранці все, що я робила, здавалося при денному світлі таким невинним і радісним, чистим і гарним. Можна, я спробую зараз?..

— Краще не треба.

— Ну можна, я тільки поцілую тебе і спробую?

— Ні, коли й ти хлопець, і я хлопець.— Щось тисло йому в грудях, неначе на них наклали зсередини залізний обруч.— Даремно ти розказала про це полковникові.

— Але ж він бачив мене, Девіде. Він сам про це заговорив, бо знає про ці речі й усе зрозумів. Я не зробила дурниці, розказавши йому. Так краще. Він же наш друг. Тепер, коли я розказала, він не стане говорити зайвого. А коли б не розказала, він мав би на це право.

— Не можна отак довірятися всім і кожному.

— Мені байдуже до всіх. Тільки до тебе не байдуже. Я ніколи не заводилася з іншими людьми.

— Мені стискає груди, мов залізним обручем.

— Пробач. А в мене так радісно на серці.

— Кохана моя Кетрін...

— Оце добре. Зви мене Кетрін завжди коли хочеш. Бо я ж і твоя Кетрін. Я завжди Кетрін, коли вона тобі потрібна. А тепер добре б поспати, чи, може, все-таки спробуймо оте інше й побачимо, як воно буде?

— Спершу полежмо тихенько потемки,— відказав Девід і спустив жалюзі, і вони лежали поруч на ліжку у великій кімнаті готелю «Палас» у Мадриді, де за ясного дня Кетрін, перевтілюючись у хлопця, ходила по музею Прадо, а тепер хотіла за ясного дня вдатися й до тих своїх темних нічних штук, і Девідові здавалося, що цій її переміні ніколи не буде кінця.

Розділ восьмий

Уранці в Буен-Ретіро все було таке свіже, немов у справжньому лісі. Буяла зелень, темніли стовбури дерев, і всі відстані неначе змінилися. Навіть озеро показалося не

там, де було раніше, і, коли вони побачили його ген за деревами, воно й вигляд мало зовсім інший.

— Ти йди вперед,— сказала Кетрін.— Я хочу на тебе подивитися.

Девід повернувся, пішов від неї до найближчої лави і сів. Озеро ледь виднілось удалині, і він знав, що пішки туди не дійти. Він сидів собі на лаві, а потім до нього підсіла й Кетрін і сказала:

— Ну от, усе гаразд.

Та гризоти сумління чатували на нього й тут, у Ретіро, і так болісно точили душу, що він сказав Кетрін: краще він піде посидить у готельному кафе, а вона хай потім приходить туди.

— Тобі недобре? Хочеш, я піду з тобою?

— Ні. Все добре. Просто мені треба піти.

— То зустрінемось у кафе,— сказала вона.

Того ранку вона була особливо чарівна, по-змовницьки всміхалася до нього, і він усміхався до неї, а тепер оце подався зі своїми гризотами до кафе. Він не збирався цього робити, але зробив, і згодом, коли Кетрін знайшла його в кафе, він уже допивав другий абсент, і гризоти полишили його.

— Як ти, Відьмо? — спитав він.

— Я твоя Відьма,— відказала вона.— Можна й мені скляночку цього самого?

Офіціант пішов, видимо потішений з того, що вона така гарна й така щаслива на вигляд, і Кетрін спитала:

— Що з тобою було?

— Та просто паскудно себе почував, але тепер уже все гаразд.

— Аж так погано?

— Ні,— збрехав він.

Вона похитала головою.

— Мені дуже прикро. Я сподівалася, що нічого поганого не буде.

— Усе минулося.

— Це добре. А правда ж, гарно тут улітку, і нікого тобі навколо? Я щось надумала.

— Уже?

— Ми можемо залишитися тут і не їхати до моря. Тепер усе тут наше. І місто, і оце кафе. Ми могли б пожити тут, а тоді вирушити назад, просто до Ла-Напулі.

— Вибір у нас не багатий.

— Не кажи так. Ми ж тільки-но почали.

— Атож... і завжди можемо повернутися туди, звідки почали.

— Звісно, що можемо, і таки повернемось.

— Не будемо про це говорити,— мовив Девід.

Він уже відчував, як його знов починає точити те саме, і відпив великий ковток із склянки.

— Дуже дивна річ,— сказав він.— Це питво на смак точнісінько як гризоти сумління. Ну просто той самий смак, а проте воно їх розганяє.

— Мені не подобається, що ти вдаєшся до нього задля цього. Ми ж не такі. Не повинні бути такими.

— А може, я такий.

— Не треба.— Вона добре потягла із своєї склянки, тоді потягла ще й поглянула довкола, а потім на чоловіка.— Я й сама можу це зробити. Дивись на мене й спостерігай, як це буде. Ось ми з тобою тут, у відкритому кафе мадрідського готелю «Палас», і звідси видно Прадо, і вулицю, і поливалки-вертушки під деревами, отже, все діється насправді. Це страшенно бруральна річ. Але я це зроблю. І ти побачиш. Дивись. Мої губи знов стають губами твоєї дівчини, і все в мені знову таке, яке тобі справді потрібне. Ну що, зробила? Скажи.

— Ніхто цього від тебе не вимагав.

— Я ж подобаюсь тобі дівчиною,— дуже серйозно промовила вона, а тоді всміхнулася.

— Так,— підтвердив він.

— От і добре,— сказала вона.— Я рада, що хоч комусь подобаюсь такою, бо це ж така бісова нудота.

— То не роби цього.

— Хіба я не сказала тобі, що вже зробила? Хіба ти сам цього не бачив? Чи ти хочеш, щоб я вивернулась навиворіт чи роздерла себе на дві половини, бо ти не можеш спинити свій вибір на чомусь одному? Чи, може, тобі не потрібне ні те, ні те?

— Ти не могла б стримати свої емоції?

— А чого б я мала їх стримувати? Тобі ж потрібна жінка, чи не так? А те, що їй притаманне, не потрібне? Сцени, істерики, безпідставні звинувачення, дражливість — це не потрібне? Я й так стримую себе. Не хочу, щоб тобі було незручно перед офіціантом. Не хочу, щоб йому було незручно. А тепер я читатиму свою клятву пошту. Можна послати по неї нагору?

— Я сам піду й принесу.

— Ні. Мені негоже лишатися тут одній.

— Твоя правда,— мовив Девід.

— Ось бачиш. Недарма ж я попрохала послати когось.

— Вони не дадуть ключа від номера посильному. Тим-то я й сказав, що піду сам.

— Ну все, беру себе в руки,— сказала Кетрін.— Годі мені так поводитись. Чом я маю поводитись так щодо тебе? Це ж сміховинно й негідно. Я була такою дурепою, що навіть не прошу в тебе пробачення. До того ж мені однако-во треба піднятися до кімнати.

— Зараз?

— Я ж проклята богом жінка. Я думала, що як буду дівчиною і залишатимусь дівчиною, то хоч понесу дитину. Але й того нема.

Це може бути моя вина.

— Ой, давай ніколи не розбиратися, чия в чому вина. Ти посидь тут, а я піду принесу пошту. Ми читатимем листи й будемо розважливими й добропристойними американськими туристами, що приїхали до Мадріда не в сезон.

За обідом Кетрін сказала:

— Вертаймося до Ла-Напулі. Там тепер нікого нема, і нам житиметься спокійно й приємно, можна буде працювати, дбати одне про одного. Звідти ми зможемо їздити до Екса й побачити всі сезаннівські місця. Ми ж того разу зовсім мало там побули.

— Там нам буде дуже добре.

— А тобі ще не зарано знову братися до роботи?

— Ні. Тепер саме час. Я певен.

— От і чудово. А я по-справжньому візьмуся до іспанської мови, щоб знати її на той час, як ми повернемося сюди. І стільки всякого треба прочитати.

— Нам буде що робити.

— І ми робитимемо.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

Розділ дев'ятий

Життя за новим планом тривало трохи більш як місяць. Вони найняли три кімнати в довгому й приземкуватому провансальському будинку з пофарбованими в рожеве стінами, де спинялися й минулого разу. Будинок стояв серед

сосон на ближчому до Естереля краю Ла-Напулі. З вікон видно було море, із садка перед довгим будинком, де вони сідали до столу на терасі під деревами, оку відкривалися безлюдні пляжі й високі очерети в дельті невеликої річки, а за бухтою простяглася біла дуга Канна з пагорбами й далекими горами позаду. Інших пожилців о цій порі літа в готелі не було, і господар та його дружина радо прийняли молоде подружжя, що повернулося до них.

За спальню Девідові й Кетрін правила велика кімната, що мала вікна на три боки, і в ній того літа завжди стояла прохолода. Вночі вони чули дух соснової глици і моря. Працював Девід в іншій кімнаті, в самому кінці будинку. Щодня з раннього ранку він сідав до роботи, а коли закінчував, знаходив Кетрін, і вони вирушали до затишної бухточки між скель, де був піщаний пляжик, і там засмагали й купалися. Іноді Кетрін виїжджала кудись машиною, і тоді, закінчивши роботу, він сідав на терасі з чаркою і чекав її. Пити місцеву анисівку після абсенту було неможливо, і він перейшов на віскі з мінеральною водою «Перр'є». Це тішило господаря, що, не дуже витрачаючись, мав з подружжя Бернів непоганий пожиток навіть цього мертвого літнього сезону. Він не наймав куховарки, і їжу готувала його дружина. Кімнати доглядала одна покоївка, а за столом прислужував юний племінник, що вчився на офіціанта.

Кетрін сподобалося роз'їжджати своєю маленькою машиною, і вона раз у раз вирушала то до Канна, то до Ніцци й поверталася звідти з покупками. Великі зимові крамниці були зачинені, але вона щоразу знаходила якісь делікатеси та рідкісні дорогі напої і розвідала місця, де можна було купувати книжки й журнали.

Чотири дні Девід щоранку працював не розгинаючись. А пополудні вони йшли до нової бухточки, яку виявили на березі, і цілими годинами лежали на піску проти сонця й плавали в морі, аж поки обоє геть стомлювались, і вже присмерком поверталися з морською сіллю на спинах та у волоссі, напшвидку випивали по чарці, а тоді йшли під душ і перевдягалися.

У спальню завівав легкий вітрець із моря. Він сповнював кімнату прохолодою, і вони потемки лежали в ліжку, накрившись простирадлом, і Кетрін промовила:

— Ти казав, щоб я тобі нагадала.

— Я знаю.

Вона нахилилася над чоловіком і, трохи підвівши йому голову руками, поцілувала його.

— Мені так хочеться цього. То можна?

— Ну звісно.

— Ой, я така рада. У мене стільки всяких планів,— сказала вона.— І цього разу я вже нічого не робитиму зопалу, абияк.

— Що за плани?

— Я можу розказати тобі, але краще буде показати. Можна зробити це завтра ж. Поїдеш зі мною?

— Куди?

— До Канна, туди, куди я їздила, коли ми ще були тут уперше. Це дуже добрий перукар. Ми з ним одразу заприятелювалися, і він куди кращий, ніж отой у Біарріці, бо розуміє все з півслова.

— Що ж ти там робила?

— Я їздила до нього сьогодні зранку, поки ти працював, і все йому пояснила, а він уважно вислухав мене й зрозумів, і, на його думку, це буде дуже гарно. Я сказала йому, що ще не вирішила остаточно, але коли вирішу, то спробую переконати й тебе підстригтися так само.

— Як це так само?

— Ось ти побачиш. Ми поїдемо разом. Щось ніби скісно назад від природної межі. Він дуже запалився цією ідеєю. Гадаю, це тому, що йому страшенно подобається наш «бугатті». Тебе це не лякає?

— Ні.

— Я вже просто дочекатись не можу. Правду кажучи, він ще хоче підсвітлити мені волосся, але ми боїмося, що тобі це не сподобається.

— Його досить підсвітлюють сонце та морська вода.

— Ні, воно має бути набагато світліше. Він каже, що може зробити мене білявою, як скандінавка. Уяви собі, як це буде гарно з нашою темною шкірою. Та й тебе можна підсвітлити.

— Ні. Я почуватиму себе посміховиськом.

— Та на кого тобі тут зважати? Ти ж ціле літо на морі, і волосся однаково вицвітає.

Девід нічого на це не сказав, і вона провадила:

— Тебе ніхто не примушуватиме. Ми тільки підсвітлимо моє, то, може, ти й собі захочеш. Там буде видно.

— Не плекай планів, Відьмо. Завтра я встану дуже рано і працюватиму, а ти спи скільки зможеш.

— Тоді напиши й про мене,— сказала вона.— Хай навіть там буде й про мої вади, але неодмінно докинь і про те, як я тебе кохаю.

— Я тепер саме до цього підступаюся.

— І ти опублікуєш свої записи чи це буде негоже?

— Поки що я тільки пробую написати про це.

— А мені можна буде прочитати?

— Якщо воно вийде як слід.

— Ой, я вже наперед тішуся, і ми не пустимо жодного примірника в продаж і не дамо рецензентам, отож не буде ніяких вирізок, і ти не запишаєшся, і все воно залишиться тільки для нас.

Девід Берн прокинувся тільки-но розвидніло, надяг шорти та сорочку і вийшов надвір. Вітер уже вщух. Море було тихе, і ранок пахнув росою і глицею. Девід рушив босоніж через вимощену кам'яними плитами терасу до кімнати в кінці довгого будинку, ввійшов і сів до столу, за яким працював. Вікна цілу ніч стояли відчинені, і кімната була сповнена прохолоди й ранньо-вранішніх надій.

Він писав про недавню подорож із Мадріда до Сарагоси, про те, як їхня маленька машина на повній швидкості вїхала в край червонястих пагорбів, де курна дорога бігла то вгору, то вниз, про те, як вони наздогнали кур'єрський поїзд, що йшов колією обіч дороги, і як Кетрін, сидючи за кермом, почала помалу, вагон за вагоном, випереджати його, і ось уже вони побачили тендер, потім машиніста з кочегаром у паровозній будці й, нарешті, перёд паровоза, коли це раптом дорога круто повернула ліворуч і Кетрін скинула швидкість, а поїзд зник у тунелі.

— Я таки випередила його,— сказала тоді Кетрін.— Але він утік під землю. Скажеш мені, коли ще можна буде отак позмагатися.

Девід подивився по туристській карті й відповів:

— Ще не скоро.

— Тоді поїдемо, як оце тепер, і роздивимось околиці.

Дорога йшла вгору, і з неї видно було тополі понад річкою, і Девід відчував, як машина береться на крутий узвіз, а потім дорога знов побігла відносно рівною місцевістю, і Кетрін зрадувано наддала газу...

Потім, уже пізніше, Девід почув у садку її голос і облишив писати. Зачинив валізу, де лежали зошити з рукописом, вийшов на терасу й замкнув за собою двері. Покоївка, що прибирала в кімнаті, мала свій ключ.

Кетрін сиділа на терасі й снідала. Стіл був накритий червоно-білою картатою скатертиною. Кетрін надягла свою стару, ще з Гро-дю-Руа, але свіжовипрану смугасту сорочку, що збіглась і вицвіла від прання та сонця, новенькі сірі фланелеві штани, а на ноги взула сандалі.

— Привіт, — мовила вона. — Я не могла спати довше.

— Вигляд у тебе хоч куди.

— Дякую. Я й почуваю себе хоч куди.

— Звідки в тебе такі штаниці?

— Пошила в Ніщі. У доброго кравця. Як вони тобі?

— Дуже гарно пошиті. От тільки що такі новісінькі. Ти збираєшся їхати в них до міста?

— Де там те місто. В Канні мертвий сезон. До наступного року туди ніхто не приїде. Такі, як у нас, сорочки тепер уже носять усі. Але до спідниці вони не пасують. Ти ж не маєш нічого проти?

— Аж ніяк. Штаниці справді гарні. Просто я подумав: жаль їх м'яти, так вони ретельно відпрасовані.

Після сніданку, поки Девід голився, приймав душ, а потім напинав на себе старі фланелеві штани та рибальську сорочку й шукав свої сандалі, Кетрін перевдяглась у блакитну полотняну сорочку з відкритим коміром і широку білу полотняну спідницю.

— Так буде краще. Хоч ті штани й цілком придатні для тутешніх місць, але сьогодні вранці вони надто впадуть у око. Прибережемо їх.

У перукарні панувала приязна й невимушена, але надто вже професійна атмосфера. Мосьє Жан, літами десь такий, як Девід, і схожий більше на італійця, ніж на француза, сказав:

— Я охоче підстрижу мадам так, як вона просить. А ви згодні, мосьє?

— Я до вашого синдикату не належу, — відказав Девід. — Полишаю це діло на вас двох.

— Може б, нам спершу спробувати на мосьє, — сказав перукар. — На той випадок, як щось вийде не так.

Проте мосьє Жан узявся до волосся Кетрін дуже ретельно й вправно, і Девід сидів і дивився на її споважливі темно-смагле обличчя над широкою накидкою, застебнутою навколо шиї. Заглядаючи в ручне дзеркало, вона спостерігала, як здіймаються й мигтять гребінець та ножичі. Перукар працював, наче скульптор, зосереджено й серйозно.

— Я думав про цю стрижку весь учорашній вечір і сьогоднішній ранок,— сказав він.— Ви можете не повірити мені, мосьє, і я вас зрозумію. Але це важить для мене так само, як ваше *métier*¹ для вас.

Він відступив назад і оглянув форму, що її надавав голові. Потім ще швидше заклацав ножицями і врешті повернув крісло так, щоб відображення у великому дзеркалі відбивалося в малому, яке тримала Кетрін.

— Ви хочете отак і залишити над вухами? — запитала вона перукаря.

— Як вам буде завгодно. Коли бажаєте, я можу більше відкрити вуха. Але, якщо ми по-справжньому освітлімо волосся, так буде чудово.

— Я хочу освітлити по-справжньому,— сказала Кетрін. Перукар усміхнувся.

— Ми з мадам уже мали про це розмову. Але я сказав, що потрібна згода мосьє.

— Мосьє дав свою згоду,— сказала Кетрін.

— Яким світлим мосьє бажає його бачити?

— Найсвітлішим, яке ви можете зробити,— відповіла вона.

— Так мені не кажіть,— мовив мосьє Жан.— Я маю знати точно.

— Таким, як мої перли,— сказала Кетрін.— Ви їх не раз бачили.

Девід підійшов і дивився, як мосьє Жан дерев'яною лопаточкою розмішує у великій скляниці шампунь.

— У мене всі шампуні на кастільському милі,— сказав перукар.— Воно виділяє тепло. А тепер, будь ласка, перейдіть сюди до раковини,— звернувся він до Кетрін.— Сядьте, нахиліться вперед і прикладіть до чола оцю полотничку.

— Але ж це ніяка не хлоп'яча стрижка,— сказала Кетрін.— Я хотіла таку, як ми домовились. Усе зовсім не те.

— Не може бути справжнішої хлоп'ячої стрижки. Повірте мені.

Перукар уже милив їй голову густим пінистим шампунем з різким запахом.

Після того як волосся на голові в Кетрін було намілене й кілька разів промите, Девідові здалося, ніби воно зовсім утратило колір і вода, струмочками збігаючи з голови, залишає по собі тільки якусь бліду, безбарвну масу. Перу-

¹ Ремесло (фр.).

кар підніс угору рушник і почав обережно витирати Кетрін волосся. Тримався він дуже впевнено.

— Не впадайте в розпач, мадам,— сказав він.— Ну навіщо б мені шкодити вашій красі?

— Я таки в розпачі, і де вже там та краса! — мовила Кетрін.

Перукар легенько підсушив їй голову рушником, потримав його прикладеним до волосся, а тоді приніс ручний фен і став водити ним сюди-туди, пускаючи струмнь теплого повітря їй у волосся й водночас начісуючи його вперед.

— Ну, дивіться,— сказав він.

Тепле повітря провівало волосся Кетрін, і його тьмяна волога безбарвність змінювалася сріблястим і чистим північним сяйвом. Вітрець із вентилятора й далі робив своє діло, і вони спостерігали цю перемену.

— Я ж казав, не треба впадати в розпач,— промовив мосьє Жан, забувши додати «мадам», але тут-таки згадав.— Мадам хотіла світле?

— Це ж краще за будь-які перли,— відповіла Кетрін.— Ви справді великий митець, а я повелася просто жахливо.

Потім перукар розтер між долонями трохи якогось масла із скляної баночки.

— А ще ледь-ледь торкнемось оцим.— Він щасливо всміхнувся до Кетрін і злегенька провів долонями їй по голові.

Кетрін підвелась і дуже серйозно поглянула на себе в дзеркало. Обличчя її було як ніколи темне, а волосся ясніло, мов кора молоді берізки.

— Ой, як гарно,— мовила вона.— Страшенно гарно.

Вона втупилась у дзеркало так, наче ніколи не бачила тієї дівчини, що дивилася звідти на неї.

— А тепер візьмемося до мосьє,— сказав перукар.— Мосьє бажає підстригтися? Це дуже скромна, але модна стрижка.

— Підстрижіть,— погодився Девід.— Здається, я вже з місяць не стригся.

— Будь ласка, підстрижіть його так само, як мене,— попросила Кетрін.

— Але коротше,— сказав Девід.

— Ні. Будь ласка, так само.

Коли перукар закінчив, Девід устав і провів рукою по голові. Пальці відчули приємну прохолоду.

— А підсвітлити не хочеш?

— Ні. Забагато буде чудес як на один день.

— Може, хоч трішечки?

— Ні.

Девід поглянув на Кетрін, а тоді на своє обличчя в дзеркалі. Воно було таке саме темне, як і в неї, та й стрижка тепер була така сама.

— Ти справді так цього хочеш?

— Ой Девіде, дуже. Справді. Ну спробуй хоч ледь-ледь.

Він знов поглянув на себе в дзеркало, тоді пішов і сів у крісло. Перукар подивився на Кетрін.

— Ну ж бо, робіть,— сказала вона.

Розділ десятий

Коли блакитна машина, прошурхотівши по жорстві, підкотила до будинку і Кетрін та Девід вийшли з неї й з'явилися на вимощеній кам'яними плитами терасі, господар сидів за одним із столиків з «*Éclairneur de Nice*»¹ у руках, і перед ним стояла пляшка вина, склянка та порожня чашка від кави. Він не чекав, що пожилці повернуться так скоро, отож куняв собі над газетою, але, побачивши їх, ураз підвівся й сказав те, що найперше спало на думку:

— *Madame et Monsieur ont fait décolorer les cheveux. C'est bien.*

— *Merci, Monsieur. On le fait toujours dans le mois d'août.*

— *C'est bien. C'est très bien*².

— Дуже мило,— мовила Кетрін до Девіда.— Ми вигідні клієнти. А все, що роблять вигідні клієнти,— *très bien*. І ти в мене *très bien*. Йй-богу, правда.

До їхньої кімнати задував міцний морський вітер, і там було холоднувато.

— Тобі так гарно в цій блакитній сорочці,— сказав Девід.— Ану, постій отак у ній.

— Вона якраз під колір нашої машини,— сказала Кетрін.— А чи не краще мені буде в ній без спідниці?

— Тобі в усьому краще без спідниці,— відказав Девід.— Зажди-но, я вийду на хвильку до того старого цапа й стану ще вигіднішим клієнтом.

Він повернувся з відерцем льоду, в якому стриміла пляшка шампанського, що його господар спеціально замовив

¹ «Вісник Ніци» — назва газети (фр.).

² Жідам і мосьє знебарвили собі волосся. Це добре.— Дякую, мосьє. Ми завжди це робимо в серпні.— Це добре. Це дуже добре (фр.).

для своїх пожилців, але вони пили шампанське дуже рідко. У другій руці Девід ніс на невеличкій таці два келихи.

— Хай це буде для них чесне попередження,— сказав він.

— Нам добре й без вина,— мовила Кетрін.

— Дарма, вип'ємо по ковточку. Не мине й чверть години, як заохолодиться.

— Ой, не дражни мене. Іди вже, будь ласка, до ліжка і дай мені побачити й помацати твою нову зачіску.

Вона вже стягувала з нього сорочку, і він підвівся й допоміг їй.

Коли вона заснула, Девід устав, пішов до ванної і подивився на себе у велике дзеркало. Тоді взяв щітку й пригладив волосся. Воно лягало тільки так, як було підстрижене. А ні — то стирчало, їжачилось, але вперто зберігало фасон стрижки, і колір його був той самий, що і в Кетрін. Девід підійшов до дверей і поглянув на неї в ліжку. Тоді повернувся і взяв у руки її чимале ручне дзеркало.

— Оце так,— мовив він сам до себе.— Ти пофарбував собі волосся, підстригся точнісінько так само, як вона, і як же ти себе відчуваєш? — спитав він у свого відображення в дзеркалі.— Як ти себе відчуваєш? Кажи.

— Тобі це до вподоби,— відповів він на власне запитання.

Він дивився у дзеркало й бачив там когось іншого, але тепер це було вже не так чудно.

— Гарзд. Тобі це до вподоби,— сказав він.— Ну, то будь послідовний і вподобай усе інше, хоч би що воно було, і ніколи не ремствуй, що хтось тебе спокусив чи пошив у дурні.

Він знов поглянув на своє обличчя, що більше не здавалось йому чужим, а було його власним обличчям, і промовив:

— Тобі це до вподоби. Запам'ятай. І будь чесний перед собою. Завжди. Тепер ти знаєш достеменно, який ти на вигляд і що у тебе в душі.

Певна річ, він не знав достеменно, що у нього в душі. Але те, що він побачив у дзеркалі, допомогло йому зробити зусилля над собою.

Того вечора вони сиділи за столом на терасі, дуже збуджені й водночас тихі, і потішено роздивлялись одне

одного при світлі лампи з дашком, що стояла на столику. Після вечері Кетрін сказала хлопчині, що подав їм каву:

— Візьміть у нашій кімнаті відерце для шампанського й заходіть нам, будь ласка, нову пляшку.

— Чи потрібна нам ще пляшка? — спитав Девід.

— Гадаю, що так. А ти?

— Та певне.

— Ти можеш не пити.

— А може, хочеш коньяку?

— Ні. Виг'ю краще вина. Тобі завтра працювати?

— Там побачимо.

— Працюй, будь ласка, якщо тобі хочеться.

— А як щодо ночі?

— Щодо ночі теж побачимо. Сьогодні в нас був напружений день.

Ніч була дуже темна, звечора знявся вітер, і вони чули, як він шумить у соснах.

— Девіде...

— Що?

— Як ти, моя дівчинко?

— Добре.

— Дай я помацаю твоє волосся. Хто тебе підстриг, дівчинко? Мосьє Жан? Така гарна, гладенька стрижка, і достоту як моя. Дай я поцілую тебе, дівчинко. Ой, які в тебе приємні губи. Заплющ очі, дівчинко...

Він не заплющував очей, але в кімнаті було темно, а надворі вітер шарпав верхівки дерев.

— А знаєш, не так легко бути дівчиною, коли ти справді дівчина. Коли відчуваєш усе як належить.

— Знаю.

— Ніхто цього не знає. А я кажу тобі, бо ти моя дівчина. Річ не в тому, що дівчину важко вдовольнити. Я вдовольняюся дуже скоро. Просто одні це відчувають, а інші ні. Гадаю, щодо цього люди кажуть неправду. Але ж так хороше просто відчувати тебе отут, обіймати тебе. Я така щаслива. Тільки будь моєю дівчинкою і кохай мене так, як я тебе кохаю. Кохай мене ще дужче. Отак, як цю мить... Як цю мить... Ну, тепер ти... Ти... Прощу тебе...

Вони їхали дорогою до Канна, що вела схилом униз, потім пішла рівною місциною понад безлюдними пляжами, де бурхав сильний вітер, і, проїжджаючи мостом через річку, бачили, як хилиється додолу й тріпочуть високі очере-

ти, а вихопившись на приміську швидкісну ділянку дороги, наддали газу. Девід дістав обгорнуту рушником холодну пляшку й добряче ковтнув з неї нахильці, відчуваючи, як машина ввозить його все далі від роботи, як вона мчить геть чорною стрічкою дороги, що саме збігає на невелике узвишся. Того ранку він не працював і тепер, коли вони залишили позаду містечко, знову відіткнув пляшку, відпив з неї ще, а тоді запропонував і Кетрін.

— Я не питиму,— сказала вона.— Мені й так хороше.

— Гарзд.

Вони поминули Гольф-Жуан з його добрим бістро та невеличким відкритим баром і тепер їхали сосновим гаєм понад жовтим пляжем Жуан-ле-Пен. Потім, промчавши чорною асфальтованою дорогою через невеличкий півострів, вони в'їхали на околицю Антіба, де дорога пішла вздовж залізничної колії, поминули саме містечко, порт, прямокутну вежу давнього укріплення й знову виїхали на відкриту місцевість.

— Ніколи не вдається його роздивитись,— мовила Кетрін.— Я щоразу проскакую цей відтинок дороги надто швидко.

Вони зупинились і сіли підобідати з підвітряного боку старовинної кам'яної стіни, що належала до руїн якоїсь споруди, обіч прозорого струмка, що збігав з гір і перетинав цю дику низину, линучи до моря. Із міжгір'я потужно дув вітер. Вони розіслали на землі ковдру, сіли, горнучись одне до одного, під стіною і подивилися через ту пустку на пласке море, над яким шугав вітер.

— Мабуть, даремно ми сюди поїхали,— сказала Кетрін.— Сама не знаю, що я сподівалася тут побачити.

Вони встали й звели очі на пагорби, де на крутоскилах тулилися невеличкі селища, та на червонясто-сірі гори позаду. Вітер розшарпував їм волосся, і Кетрін показала на гірську дорогу, що нею одного разу їздила на верховини.

— Ми могли б податися кудись туди,— мовила вона.— Але там надто тісно й картинно. Не люблю я тих висячих селищ.

— Тут зовсім непогано,— сказав Девід.— Он який гарний струмок, та й стіни кращої не знайти.

— Ти кажеш це задля мене. Не треба.

— Маємо добрий захисток од вітру, і взагалі мені тут подобається. А до всієї тієї картинності повернемося спиною.

Вони їли фаршировані яйця, смажене курча, мариновані огірочки, відламували від довгастої свіжої хлібини великі шматки й мастили їх гірчицею, і пили легке рожеве вино.

— Тобі тепер справді добре? — спитала Кетрін.

— Авжеж.

— І не було кепсько?

— Ні.

— Навіть коли я щось не те казала?

Девід випив вина й відповів:

— Ні. Я про це не думав.

Вона підвелась і стала проти вітру, так що светр обліпив їй груди, а волосся затріпотіло, тоді звернула вниз до Девіда своє засмагле, аж темно-коричнєве обличчя і всміхнулася. Потім крутнулася у протилежний бік і подивилася на море, немовби прибите й поморщене вітром.

— Давай гайнемо до Канна, купимо там газети й почітаємо їх у кафе, — сказала вона.

— Це ти хочеш виставитися на люди.

— Чом би й ні? Ми ж оце вперше виїхали разом. А ти проти?

— Та ні, Відьмо. Чого б я мав бути проти?

— Коли ти не хочеш, то й я не хочу.

— Ти ж сказала, що хочеш.

— Я хочу того, чого хочеш ти. Більшої поступливості годі й бажати, чи не так?

— Ніхто не вимагає, щоб ти поступалася.

— Ой, може, годі вже? Усе було сьогодні добре, як я й хотіла. Навіщо ж його псувати?

— Гаразд, приберімо тут і їдьмо.

— Куди?

— Куди завгодно. В те кляте кафе.

У Канні вони купили газети, свіжий французький «Vogue», «Chasseur Français» та «Miroir des sports»¹, сіли за столик у затишку біля входу до кафе, попивали зі склянок, читали газети й знов були друзями. Девід пив віскі «Хейг» з «Перр'є», Кетрін — арманьяк з «Перр'є».

На вулиці спинилася машина, з неї вийшли дві дівчини й, залишивши машину біля тротуару, рушили до кафе. Вони сіли за столик і замовили «Шамбері-Кассі» та *fine à l'eau*. Коньяк із содовою замовила та, що була вродливіша.

¹ «Мода», «Французький мисливець», «Дзеркало спорту» — назви популярних журналів (фр.).

— Хто ці дві? — спитала Кетрін.— Ти не знаєш?

— Ніколи їх не бачив.

— А я бачила. Мабуть, вони живуть десь у цих краях. Я зустрічала їх у Ніцці.

— Одна вельми гожа,— зауважив Девід.— І ноги в неї гарні.

— Вони сестри,— сказала Кетрін.— І обидві справді гарненькі.

— Але ота одна — справжня красуня. Вони не американки?

Дівчата про щось сперечались, і Кетрін сказала Девідові:

— По-моєму, там неабияка сварка.

— А звідки ти знаєш, що вони сестри?

— То я подумала так тоді в Ніцці. Але тепер не певна. На машині в них швейцарські номери.

— То стара «ізотта».

— Почекаємо й подивимось, що буде далі? Ми вже давно не бачили нічого драматичного.

— Думаю, то просто італійська буча з нічого.

— Та ні, мабуть, щось серйозне, бо вони притишили голоси.

— Дарма, розгориться. А та дівчина таки з біса гарна.

— Так, справді. О, вона йде до нас.

Девід підвівся.

— Прошу пробачення,— звернулася дівчина по-англійському.— Будь ласка, вибачте мені... Ой, сядьте, прошу вас,— мовила вона до Девіда.

— Може, й ви сядете? — спитала Кетрін.

— Та ні, незручно. Моя подруга страшенно розсердилась на мене. Але я сказала їй, що ви зрозумієте. Ви мені пробачите?

— Пробачимо їй? — запитала Кетрін Девіда.

— Пробачимо.

— Я знала, що ви зрозумієте,— сказала дівчина.— Я тільки хотіла спитати вас, де ви підстригалися.— Вона почервоніла.— Чи це однаково що скопіювати фасон сукні? Моя подруга каже, це ще гірше.

— Я запишу вам адресу,— мовила Кетрін.

— Мені так соромно,— сказала дівчина.— Ви не образились?

— Ну звісно, ні,— відповіла Кетрін.— Може, вип'єте з нами?

— Та ні, незручно... А втім, я спитаю свою подругу, гаразд?

Вона відійшла до свого столика, і там спалахнула коротка й запекла, але тиха суперечка.

— Моя подруга дуже шкодує, але вона не може приєднатися до вас,— сказала дівчина, повернувшись.— Та я сподіваюся, ми ще зустрінемося. Ви були дуже люб'язні!

— Ну як? — запитала Кетрін, коли дівчина подалася назад до своєї подруги.— На такий вітряний день?

— Вона ще підійде спитати, де ти пошила оці штани.

За тим столиком і далі точилася суперечка. Потім обидві дівчини встали й рушили до них.

— Дозвольте відрекомендувати вам мою подругу...

— Мене звать Ніна.

— Наше прізвище Берн,— сказав Девід.— Дуже мило з вашого боку пристати до нас.

— Дуже мило, що ви нас запросили,— сказала вродлива дівчина.— Я так безсоромно повелася.— Вона почервоніла.

— Ви зробили мені приємність,— сказала Кетрін.— А перукар той і справді дуже добрий.

— Це й видно,— підтвердила вродлива дівчина. Говорила вона так, наче їй бракувало повітря, і знов почервоніла.— Ми бачили вас у Ніцці,— мовила вона до Кетрін.— Я ще тоді хотіла заговорити до вас. Тобто спитати...

«Не може бути, щоб вона почервоніла знов»,— подумав Девід. Але вона почервоніла.

— Котра з вас хоче так підстригтися? — запитала Кетрін.

— Я,— відказала вродлива.

— І я теж, голова ти з вухами,— озвалася Ніна.

— Ти ж казала, що ні.

— Я передумала.

— А я *твердо* хочу,— сказала вродлива.— Ну, нам уже треба їхати. Ви буваєте в цьому кафе?

— Час від часу,— відповіла Кетрін.

— То сподіваюся, ми ще колись зустрінемося. До побачення і дякуємо вам за люб'язність.

Обидві одійшли до свого столика, Ніна підкликала офіціанта, і вони розплатилися й поїхали.

— Вони не італійки,— сказав Девід.— Та́ одна дуже мила, але червоніє так, що аж не по собі стає.

— Вона закохалася в тебе.

— Та певне. Це ж мене вона бачила в Ніцці.

— Ну, а якщо в мене, то нічого не можу вдіяти. Вона не перша, хоч нікому ще добра з того не було.

- А як щодо Ніни?
- То сучка,— відказала Кетрін.
- Справжня вовчиця. Як на мене, це навіть кумедно.
- Мені це не здалося кумедним,— заперечила Кетрін.— Скоріше сумним.
- Та й мені.
- Ми знайдемо собі інше кафе,— сказала вона.— А втім, вони ж поїхали.
- Якісь вони наче несправжні.
- Я тебе розумію. Мені теж так здалося. Але ота дівчина таки мила. В неї дуже гарні очі. Ти помітив?
- Але надто вже легко червоніє.
- Мені вона сподобалась. А тобі?
- Та мабуть, що так.
- Люди, які ніколи не червоніють, нічого не варті.
- Ніна теж один раз почервоніла,— сказав Девід.
- Я б ту Ніну добре розчехвостила.
- До неї б однаково не дійшло.
- Не дійшло б. У неї міцний панцир.
- Хочеш випити ще одну, перш ніж поїдемо?
- Мені більш не треба. А ти випий.
- І мені не треба.
- Та випий. Ти ж завжди п'єш дві перед вечерею. І я вип'ю маленьку, щоб підтримати тобі компанію.
- Ні. Їдьмо вже додому.

Серед ночі він прокинувся й почув, як бурхає у верховітті вітер, а тоді повернувся на бік, натяг на плече простирадло й знову заплющив очі. Лежав і слухав, як поруч дихає Кетрін. Вона дихала тихо й рівно, і він лежав і слухав, аж поки знову заснув.

Розділ одинадцятий

Вітер бурхав уже другий день і анітрохи не вщухав. Девід відклав на півслові записи про їхні мандри, що захопили його останнім часом, аби написати оповідання, задум якого виник у нього чотири чи п'ять днів тому й набрав остаточної форми у попередні дві ночі вві сні — принаймні так йому здавалося. Він знав, що не годиться отак переривати розпочату роботу, але писалось йому знову добре, тож він почував упевненість у своїх силах і

вважав, що цілком може відкласти ту довшу оповідь і написати оповідання, бо мав таке відчуття, що як не напише його тепер, то вже не напише ніколи.

Оповідання від самого початку пішло легко, як і має йти річ, що вже визріла й сама проситься на папір, і Девід довів його трохи далі середини, де, як він знав з досвіду, слід зупинитися до наступного дня. Якби він не зміг, зупинившись, відволіктися думкою від оповідання, то мав би сьогодні ж продовжити його й завершити. Але він сподівався, що зможе, і вже завтра на свіжу голову доведе все до кінця. То було добре оповідання, і тепер Девід згадав, як давно замислив написати його. Не задум виник у нього в останні кілька днів — щодо цього пам'ять його підвела, — виникла *потреба* написати саме це оповідання. Він знав, чим воно має закінчитись. Ті вибілені вітром і піском кістки віддавна були у нього в голові, але тепер відійшли в небуття, і Девід вимислював усе те наново. І все воно було правдиве, бо, пишучи, він знову переживав ті події, і тільки розкидані мертві кістки лишилися десь позаду. Тепер оповідання починалося з лихої пригоди в *шамбі*¹, і Девід доконче мав написати його й просунувся вже досить далеко.

Почуваючи втому й радісне вдоволення від роботи, він знайшов у великій кімнаті записку Кетрін: вона не схотіла турбувати його, поїхала і повернеться до обіду. Девід вийшов на терасу й сказав подавати сніданок, а поки він чекав, нагодився господар, мосьє Ороль, і вони побалакали про погоду. Мосьє Ороль сказав, що такий вітер часом буває. Це, мовляв, не справжній містраль, пора тепер не та, але бурхатиме, мабуть, три дні. І взагалі погода стала якась ненормальна, він, мосьє Ороль, може сказати це з певністю. Якби хтось простежив за її змінами, то помітив би, що від самої війни ще не було нормальної погоди.

Девід відказав, що не мав змоги стежити за змінами погоди, бо мандрував, але що погода справді досить дивна, то це поза всяким сумнівом. І не тільки погода, докинув мосьє Ороль, усе змінилося, а як іще не змінилося, то швидко змінюється. Цілком може бути, що все воно й на краще, і він особисто не має нічого проти. Певно, й мосьє, людина освічена і тямуща, дивиться на ці речі так само.

»

¹ Шамба — селище, оселя (*суахілі*).

— Безперечно,— мовив Девід, шукаючи якоїсь гранично ідіотської відповіді.— Переглядати *cadres*¹ конче потрібно.

— Оце точно,— докинув мосьє Ороль.

На цьому вони й закінчили, і Девід, допивши свою каву з вершками й прочитавши «*Miroir des sports*», відчув, що йому починає бракувати Кетрін. Він пішов до кімнати, знайшов там «Далекі світи, давні часи», а тоді повернувся на терасу і, влаштувавшись у затишку на осонні, взявся читати ту гарну книжку. Кетрін виписала з паризької книгарні Галіньяні йому в дарунок це зібрання творів, і, коли книжки надійшли, Девід відчув себе справжнім багатієм. Цифри його банківських рахунків, усі ті суми в доларах і франках, ще від Гро-дю-Руа здавались Девідові чимось нереальним, і він ніколи не вважав їх за справжні гроші. А от книжки В. Г. Хадсона² стали для нього багатством. Коли він сказав про це Кетрін, вона дуже зраділа.

Почитавши з годину, Девід усвідомив, що йому таки бракує Кетрін, і тоді знайшов хлопця, який прислужував їм за столом, і попросив принести віскі з «Перр'є». А згодом випив ще склянку. Було вже добре за полудень, коли він почув, як хурчить, беручись на узвіз, машина.

Вони йшли доріжкою, і Девід чув їхні голоси. Обидві були веселі й збуджені, потім та дівчина раптом змовкла, а Кетрін сказала:

— Ти глянь, кого я привезла.

— Ой, бога ради, я знаю, мені не слід було приїздити,— озвалася дівчина. Це була гарна шатенка, одна з тих двох, з якими вони познайомилися вчора в кафе; та, що легко червоніла.

— Ласкаво просимо,— мовив Девід.

Вона уже вочевидь встигла побувати у перукаря, і волосся її було коротко підстрижене, як у Кетрін в Біарріці.

— Я бачу, перукарню ви знайшли.

Дівчина почервоніла й поглянула на Кетрін, шукаючи підтримки.

— Ти помилуйся на неї,— сказала Кетрін.— Підійди, розшарпай їй зачіску.

¹ Керівництво (фр.).

² Хадсон, Вільям Генрі (1841—1922) — англійський письменник-натураліст, автор книжок про птахів та природу.

— Ой Кетрін...— зніяковіла дівчина. Тоді мовила до Девіда: — Та коли хочете — будь ласка.

— Не бійтеся,— сказав він.— Куди ви, по-вашому, потрапили?

— Не знаю,— відповіла вона.— Я просто дуже рада, що я тут.

— Де це ви пропадали вдвох? — спитав Девід у Кетрін.

— Ну, по-перше, у Жана. Потім заїхали випити по чарці, і я запросила Маріту пообідати з нами. Ти не радий нас бачити?

— Радісінький. Вип'єте ще?

— А ти зробиш мартіні? — спитала Кетрін.— Один тобі не зашкодить,— сказала вона дівчині.

— Ні, дякую. Мені ж вести машину.

— То, може, шеррі?

— Ні, ні, не треба.

Девід подався за стойку бару, знайшов склянки та лід і приготував два мартіні.

— Я покуштую з вашої склянки, якщо можна,— сказала йому дівчина.

— Ти вже його не боїшся? — спитала її Кетрін.

— Ні, анітрохи,— відказала дівчина. І знов почервоніла.— Дуже смачно, але страшенно міцне.

— Воно міцне,— підтвердив Девід.— Але ж і вітер сьогодні міцний, а ми п'ємо відповідно до вітру.

— Он як,— мовила дівчина.— І всі американці так п'ють?

— Тільки найдавніші родини,— сказала Кетрін.— Ми, Моргани, Вулворти, Джелкси, Джукіси. Ну, ти знаєш.

— Це питво, гартоване в хурделицях та буревіях,— докинув Девід.— Часом не знаєш, чи переживеш осіннє ріннодення.

— Я теж колись залюбки його вип'ю, як не треба буде сидати за кермо,— сказала дівчина.

— Тобі зовсім не обов'язково пити те, що п'ємо ми,— мовила Кетрін.— І не звертай уваги на наші жарти. Поглянь на неї, Девіде. Невже ти не радий, що я її привезла?

— Мені страшенно подобається, що ви жартуєте,— сказала дівчина.— Ви вже пробачте, але я така щаслива, що я тут.

— Дуже мило, що ви приїхали,— сказав Девід.

Коли вони сиділи за обідом у їдальні, де не заважав вітер, Девід спитав:

— А де ваша подруга Ніна?

— Вона поїхала.

— Гарна була дівчина,— сказав Девід.

— Так. Ми дуже посварилися, і вона покинула мене.

— Сучка вона була,— докинула Кетрін.— Та, здається мені, майже всі жінки сучки.

— Здебільшого так,— сказала дівчина.— Я завжди сподіваюся, що ні, але все марно.

— Я знаю дуже багато жінок, що зовсім не сучки,— заперечив Девід.

— Ну, то ви,— мовила дівчина.

— Ніна була щаслива? — сказала Кетрін.

— Сподіваюся, вона буде щаслива,— відказала дівчина.— Щоб розумна людина мала щастя — це найрідкісніша річ, яку я бачила.

— Ви не так багато прожили, щоб знатися на цих речах.

— Коли робиш помилки, швидше навчаєшся,— сказала дівчина.

— Ти сьогодні цілий ранок була цілком щаслива,— озвалася Кетрін.— Ми чудово провели час.

— Мені про це не треба нагадувати,— відказала дівчина.— А тепер я ще щасливіша, навіть не пригадаю, чи була колись така щаслива.

Трохи згодом, коли взялися до салату, Девід спитав дівчину:

— Ви наймаєте помешкання десь тут на узбережжі?

— Не можна сказати, що я маю помешкання.

— Он як? Це кепсько,— мовив він і відчув, як за столом запала ніякова, напружена, мов корабельний канат, атмосфера. Він перевів погляд з дівчини, чиї опущені вії мало не торкалися щік, на Кетрін, і та, подивившись просто йому в очі, промовила:

— Вона вже налаштувалася повертатись у Париж, а я сказала: чом їй не пожити тут, якщо Ороль має вільну кімнату? Поїдемо, мовляв, пообідаємо з нами, побачимо, чи сподобається ти Девідові й чи тобі самій там сподобається. Девіде, вона подобається тобі?

— Тут не клуб,— відказав Девід.— Тут готель.

Кетрін відвела погляд, і він поклавився їй на допомогу, наче їй не було сказано попередніх слів:

— Ну звісно, ви дуже нам подобаєтесь, і я певен, що в Оролья знайдеться для вас місце. Він буде тільки радий прийняти тут ще когось.

Дівчина сиділа, втупивши очі в стіл.

— Та ні, мабуть, краще не треба.

— Прошу тебе, залишся на кілька днів,— сказала Кетрін.— Нам з Девідом буде дуже приємно. Коли він працює, я не маю ніякого товариства. А вдвох ми добре бавитимем час, як оце сьогодні. Ну скажи їй, Девіде.

«Чорти б її забрали,— подумав Девід.— Розтуди її...»

— Не кажіть дурниць,— мовив він.— Поклич, будь ласка, мосьє Ороля,— звернувся уже до хлопця, що подавав на стіл.— Зараз з'ясуємо щодо кімнати.

— Ви справді не проти? — спитала дівчина.

— Якби ми були проти, то не запрошували б вас,— відповів Девід.— Ви нам сподобались, до того ж ви дуже прикрасите цей дім.

— Я буду корисною чим зможу,— сказала дівчина.— Сподіваюся, для мене знайдеться якесь діло.

— Будьте такою щасливою, якою ви приїхали сюди,— порадив їй Девід.— Оце й є корисне діло.

— А я і є щаслива,— мовила дівчина.— Шкода, що я не випила з вами мартіні, адже тепер мені не треба нікуди їхати.

— Вип'єш увечері,— сказала Кетрін.

— Це буде чудово. А тепер можна, підемо подивимось на кімнати і все залаштуємо?

Потім Девід одвіз дівчину до Канна, щоб забрати її громіздку стару «ізотту» з відкидним верхом і валізи та сумки, що їх вона залишила на стоянці перед кафе.

Дорогою вона сказала:

— Ваша дружина — чудо, я просто закохана в неї.

Вона сиділа поруч нього на передньому сидінні, та Девід не повернув голови, щоб побачити, чи дівчина знов почервоніла.

— Я теж закоханий у неї,— озвався він.

— Я й у вас закохана,— сказала вона.— Це нічого?

Девід поклав руку їй на плече, і дівчина пригорнулася до нього.

— Щодо цього треба буде подумати,— відказав він.

— Я рада, що я нижча на зріст.

— Нижча від кого?

— Від Кетрін,— відповіла вона.

— Це ви вже казна-що говорите,— мовив він.

— Я тільки хотіла сказати, що вам, як мені здається, мають подобатися жінки мого зросту. Чи ви полюбляєте тільки високих?

- Кетрін не дуже висока.
- Ну звісно, що не дуже. Я тільки мала на думці, що я не така висока, як вона.
- Атож, і дуже смаглява.
- Так. Ми добре виглядатимемо разом.
- Хто?
- Кетрін і я, ви і я.
- Від цього нікуди не дінешся.
- Як це розуміти?
- А так, що нам хоч-не-хоч доведеться добре виглядати разом, коли вже всі ми добре виглядаємо й будемо надалі разом, адже так?
- Ми з вами й тепер разом.
- Ні.— Він тримав кермо однією рукою і дивився вперед, на схрещення з дорогою № 7.
- Дівчина поклала руку йому на коліно.
- Ми тільки їдемо в одній машині,— докінчив він.
- Але ж я відчуваю, що подобаюсь вам.
- Так. Я своїх слів ніколи не зрікаюсь, але це ще нічого не означає.
- Дещо все-таки означає.
- Тільки те, що сказано.
- Дуже приємно це чути,— мовила вона й більш не озивалась, але й не забирала руки, доки вони не звернули на бульвар і не зупинилися біля старої «ізотти-фраскіні», що стояла під старими деревами навпроти кафе. А тоді всміхнулася до нього і вийшла з маленької блакитної машини...
- І ось тепер, у довгому будинку серед сосон, що їх і далі розгойдував вітер, після того, як Кетрін остаточно влаштувала дівчину в найнятих нею двох кімнатах, вони нарешті лишилися самі у своїй спальні.
- Думаю, їй буде зручно,— сказала Кетрін.— Звісно, найкраща кімната, крім наших, це та в кінці будинку, де ти працюєш.
- І працюватиму надалі,— заявив Девід.— Якого б то біса я мав поступатися своєю робочою кімнатою якійсь заїжджій шльондрі!
- Чого ти так кип'ятишся? — спитала Кетрін.— Ніхто не просить тебе поступатися нею. Я тільки сказала, що то найкраща кімната. Але й ті дві сусідні теж добрі.
- Зрештою, хто вона така, ця дівчина?
- Не кип'ятися. Вона славна дівчина, мені подобається. Я розумію, негоже було везти її сюди, не порадившись із

тобою, і визнаю свою провину. Але я це зробила, і нічого вже не вдієш. Я думала, тебе потішить, що поруч буде гарна й приємна мені людина, з якою я зможу їздити по околицях, коли ти працюєш.

— Коли тобі потрібен тут ще хтось, то це мене тішить.

— Мені не потрібен ще хтось. Просто я натрапила на людину, яка мені сподобалась і з якою буде приємно якийсь час тут пожити.

— Але хто вона все-таки?

— Я не перевіряла її документів. Влаштуй їй допит, коли це тобі так потрібно.

— Ну що ж, принаймні вона хоч показна. Але чия вона?

— Не будь циніком. Нічия.

— Ні, скажи мені як є.

— Гаразд. Якщо я не втратила глузду, вона закохана в нас обох.

— Ти не втратила глузду.

— Мабуть, ще ні.

— То що ж тобі муляє?

— Сама не знаю,— відказала Кетрін.

— І я не знаю.

— Яюсь воно трохи дивно й кумедно.

— Не знаю,— сказав Девід.— Хочеш, підемо купатися?

Вчора ми день пропустили.

— Ходімо. А її покличемо? Інакше буде яюсь нечемно.

— Тоді нам доведеться надягти купальні костюми.

— За такого вітру це тільки до речі. Сьогодні позасмагати на пісочку не випадає.

— Терпіти не можу бути з тобою в купальниках.

— Я теж. Але, може, завтра цей вітер уже вщухне.

Потім, коли вони трое вже їхали гірською дорогою і Девід сидів за кермом громіздкої старої «ізотти», проклинаючи в душі жорсткі гальма й весь час відчуваючи, як нагально потребує ремонту розладнаний мотор, Кетрін сказала:

— Тут є дві-три бухточки, де ми, коли самі, купаємося без костюмів. Це єдиний спосіб по-справжньому засмагнути.

— Сьогодні не позасмагаєш,— зауважив Девід.— Надто вітряно.

— Але поплавати, якщо ти згодна, можна й без костюмів,— мовила Кетрін до дівчини.— І якщо Девід не проти. Ото була б потіха.

— Я б залюбки, — озвалася дівчина. — А ви не проти? — запитала вона Девіда.

Увечері Девід зробив два мартіні, і дівчина спитала:

— У вас завжди все так чудово, як було сьогодні?

— Приємний був день, — відказав Девід. Кетрін ще не вийшла із спальні, і він сидів удвох з дівчиною перед невеликим баром, що його мосьє Ороль обладнав минулої зими в кутку найбільшої кімнати свого провансальського будинку.

— Коли я випиваю, мені хочеться казати речі, яких нізачо не слід казати.

— То не кажіть.

— Який же сенс тоді пити?

— Це не називається пити. Що там важить один мартіні.

— Ви не були збентежені, коли ми купалися?

— Ні. А що — мав бути?

— Та ні, — відказала вона. — Мені приємно було дивитись на вас.

— От і добре, — мовив він. — Як мартіні?

— Дуже міцний, але мені смакує. А ви й Кетрін ніколи не купались отак з кимось іншим?

— Ні. А чого б то?

— Так я по-справжньому засмагну.

— Та певне.

— Чи ви воліли б, щоб я не була така темно-коричнева?

— У вас гарна засмага. Як хочете, засмагніть до такого кольору по всьому тілі.

— Я подумала: може б, ви воліли, щоб одна з ваших дівчат була світліша за другу.

— Ви не моя дівчина.

— Ні, ваша, — заперечила вона. — Я ж вам уже казала.

— Ви більш не червонієте.

— Я здолала свою сором'язливість, коли ми купалися. Сподіваюся, тепер довго не червонітиму. Ось чому я й була така балакуча — щоб перебороти себе. Ось чому й вам оте сказала.

— Вам личить цей кашеміровий светр, — мовив Девід.

— Кетрін каже, ми обидві носитимемо такі. Я не перестала вам подобатись, коли сказала оте?

— Я забув, щб ви мені сказали.

— Що кохаю вас.

— Не говоріть дурниць.

— Ви не вірите, що з людиною може так статися? Як оце зі мною щодо вас обох?

— Ніхто не закохується у двох водночас.

— Ви цього не знаєте,— сказала вона.

— Дурниці,— відказав Девід.— Усе це просто балачки.

— Аж ніяк. Це правда.

— Вам тільки здається так. Це безглуздя.

— Гаразд,— погодилась вона.— Це безглуздя. Але ж я тут.

— Еге ж. Ви тут,— мовив Девід. Він дивився на Кетрін, що йшла до них, усміхнена й щаслива.

— Привіт плавцям,— сказала вона.— Ой, який жаль. Я не побачила, як Маріта п'є свій перший мартіні.

— Я ще не допила,— озвалася дівчина.

— Як він на неї діє, Девіде?

— Розв'язує їй язика, і вона починає молоти дурниці.

— Ми почнемо пити наново. Ти такий молодець, що вдихнув життя в цей бар. Це в нас такий собі дослідний заклад. Тільки треба ще дзеркало. Що то за бар без дзеркала!

— Можемо завтра ж купити,— мовила дівчина.— Я залюбки беру це на себе.

— Не розганяйся,— сказала Кетрін.— Поїдемо вдвох та й купимо, і тоді всі зможемо бачити одне одного, коли почнемо молоти дурниці, й знатимемо, чи такі вже вони дурні. Адже дзеркало в барі не ошукаєш.

— Тільки коли я починаю здаватися собі в дзеркалі кумедним, я розумію, що зазнав поразки,— зауважив Девід.

— Ти ніколи не зазнаєш поразки. Як можна зазнати поразки, маючи двох таких дівчат? — мовила Кетрін.

— Оце ж таки і я намагалась йому довести,— докинула дівчина й уперше за цілий вечір почервоніла.

— Вона твоя дівчина, і я твоя дівчина,— провадила Кетрін.— Отож не будь занудним і розважай своїх дівчат. Хіба вони тобі не до вподоби? Я — оця дуже світла, з котрою ти одружений.

— Ти куди смаглявіша й світліша, ніж та, котру я брав за дружину.

— І ти так само, от я й привезла тобі в подарунок темну дівчину. Хіба тобі не до вподоби такий подарунок?

— Мені страшенно до вподоби такий подарунок.

— Як ти дивишся на своє майбутнє?

— Не знаю, яке мене чекає майбутнє.

— Але ж не дуже темне, правда? — спитала дівчина.

— Чудово, — мовила Кетрін. — Вона не тільки вродлива, багата, здорова й лагідна. Вона ще вмiє жартувати. Хiба можна не втiшатися таким подарунком?

— Краще вже я буду темним подарунком, нiж темним майбутнiм, — докинула дiвчина.

— Знов утнула, — сказала Кетрін. — Поцiлуй її, Девiде, зроби їй свiтлий подарунок.

Девiд обняв i поцiлував дiвчину, i вона вiдповiла була на його цiлунок, та раптом вiдвернула голову. А тодi заплакала, похиливши голову й ухопившись обома руками за стойку бару.

— Тепер ти пожартуй, — мовив Девiд до Кетрін.

— Та нi, все гаразд, — пробурмотiла дiвчина. — Не дивiться на мене. Все гаразд.

Кетрін обняла її, поцiлувала й погладила по головi.

— Зараз я заспокоюсь, — сказала дiвчина. — Не турбуйтеся, будь ласка, я заспокоюсь.

— Пробач менi, — сказала Кетрін.

— Дозвольте, я пiду, — попросила дiвчина. — Менi краще пiти...

— Ну от, маеш, — мовив Девiд, коли вона пiшла i вони з Кетрін лишилися самi.

— I не кажи, — зiтхнула Кетрін. — Це я винна, Девiде.

— Вона повернеться.

— Ну, тепер ти не думаеш, що все це гра?

— Сльози начебто були справжнi, якщо ти маеш на увазi це.

— Не клей дурня. Ти ж не дурний.

— Я поцiлував її дуже обережно.

— Атож. У губи.

— А куди ж би ще я мав її поцiлувати?

— Та нi, ти нi в чому не винен. Я ж тобi не дорiкаю.

— Ще добре, що ти не звелiла менi поцiлувати її, коли ми були на пляжi.

— А я хотiла, — сказала Кетрін. Тодi засмiялась так, як бувало ранiше, коли в їхнє життя ще не втрутився хтось стороннiй. — Ти так i подумав, еге?

— Подумав i пiрнув у воду.

— I добре зробив.

Обоє знов засмiялись.

— Ну от ми й розвеселилися, — мовила Кетрін.

— Хвалити бога,— докинув Девід.— Я кохаю тебе, Відьмо, і поцілував її зовсім не для того, аби зчинити отаке казна-що.

— Можеш не виправдуватись,— сказала Кетрін.— Я ж бачила. Це була жалюгідна спроба.

— Краще б вона поїхала.

— Не будь лихий,— сказала Кетрін.— Я ж таки захочувала її.

— А я намагався цього уникнути.

— Це я її тобі накинула. Піду знайду її.

— Не треба. Трохи зажди. Вона й так надто певна себе.

— Ну як ти можеш таке казати? Ти сам довів її до сліз.

— І не думав.

— То щось її довело. Піду я все-таки до неї.

Та в цьому вже не було потреби, бо дівчина повернулася до бару, де вони стояли, почервоніла й сказала:

— Пробачте мені.— Вона уже вмилла обличчя й зачесала волосся, а тепер підійшла до Девіда, швидко поцілувала його в губи й промовила: — Мені сподобався ваш подарунок. А хто забрав мій мартіні?

— Я вилила його,— відповіла Кетрін.— Девід зробить тобі свіжий.

— Сподіваюся, вам усе-таки приємно мати двох дівчат,— сказала Маріта.— Бо я і ваша дівчина, і водночас буду дівчиною Кетрін.

— Я з дівчатами діла не маю,— мовила Кетрін. Голос її прозвучав дуже тихо й не зовсім переконливо ні для неї самої, ні для Девіда.

— І ніколи не мала?

— Ніколи не мала.

— А як захочеш, то я можу бути й твоєю дівчиною, і Девідовою.

— Тобі не здається, що це надто сміливий задум? — спитала Кетрін.

— На те я сюди й приїхала,— відказала Маріта.— Я гадала, саме цього тобі й треба.

— Я ніколи не мала діла з дівчатами,— повторила Кетрін.

— Яка ж я дурна,— мовила Маріта.— Я не знала. Це правда? Ти мене не розігруєш?

— Я тебе не розігрую.

— Сама не знаю, як я могла... утнути таку дурницю.

«Вона хотіла сказати — так помилитися»,— подумав Девід, і Кетрін подумала те саме.

Тієї ночі в ліжку Кетрін сказала:

— Я не повинна була втягувати тебе в таку халепу. Ні в якому разі.

— Вік би нам її не бачити.

— А могло б обернутися й чимось гіршим. Мабуть, краще буде пройти крізь усе це і позбутись його.

— Ти можеш вирядити її звідси.

— Не думаю, що тепер це слухний вихід із становища. Хіба вона не приналежить тебе?

— Та звісно, що приналежить.

— Я так і думала. Але я кохаю тебе, і все це пусте. Ти ж і сам знаєш.

— Не знаю я про ці штуки, Відьмо.

— Гаразд, не сприймаймо цього надто серйозно. Тепер я вже добре знаю: коли починають сприймати щось надто серйозно, кінець усьому.

Розділ дванадцятий

Вітер не вдухав третій день, але бурхав уже не так шалено. Девід сидів за своїм робочим столом, перечитував оповідання від самого початку до того місця, де перервав роботу, і побіжно щось підправляв. Потім узявся писати далі й жив тепер тільки там, в оповіданні, так що все навколо перестало для нього існувати, і, почувши надворі голоси двох жінок, він пустив їх повз вуха. І тільки коли вони вдвох проходили під вікном, підвів голову й помахав їм рукою. Вони помахали у відповідь, і Маріта всміхнулась, а Кетрін приклала палець до уст. Дівчина мала цього ранку прегарний вигляд, на обличчі її ясніли рум'яні. Кетрін була чарівна, як завжди. Девід почув, як від'їхала машина, і подумки відзначив, що то їхній «бугатті». А тоді знов поринув в оповідання. То було добре оповідання, і незадовго до полудня Девід закінчив його.

Снідати було вже запізно, він стомився від роботи й не захотів тарабанитись до міста старою «ізоттою» з недолугими гальмами й розладнаним мотором, хоч у записці, залишеній разом з ключем, Кетрін написала, що вони їдуть до Ніцци, а по дорозі назад сподіваються знайти його в кафе.

Чого б йому зараз хотілося, то це випити літровий куваль холодного пива й з'їсти *rotte à l'huile*¹ з крупнисто змеленим чорним перцем. Але пиво тут на узбережжі було препогане, і Девід відрадно згадав Париж та інші місця, де йому випало побувати, водночас почувачи задоволення від того, що написав щось справді вартісне, — це він знав напевне, — і що роботу завершено. То була перша річ, яку він завершив відтоді, як одружився. «Завершувати розпочате — ось що ти маєш робити, — подумав він. — Поки робота не закінчена, вона нічого не варта. Завтра знову беруся до своєї повісті й писатиму далі, аж поки закінчу... А чим же ти думаєш її закінчити? Який кінець вона матиме тепер?..»

Тільки-но його думки сягнули поза роботу, як усе, від чого він нею відгородився, знов наринувало на нього. Враз пригадався і вчорашній вечір, і те, що Кетрін з тією дівчиною їдуть сьогодні разом дорогою, якою тільки позавчора він і Кетрін їхали вдвох, і йому аж замлоїло всередині. Мабуть, тепер вони вже повертаються. Уже ж за полудень. А може, сидять у тому кафе. «Не сприймаймо все надто серйозно», — сказала Кетрін. Але вона мала на думці й щось інше. Може, вона знає що робить. Може, знає, чим усе воно може обернутися. Може, й справді знає. А ти не знаєш.

Ну от, зранку ти працював, а тепер тривожишся. Краще б узяв та й написав ще одне оповідання. Напиши оте, котре найважче буде написати, ти знаєш. Ну ж бо, зважся. Тобі треба бути при силі, якщо ти хочеш їй добра. А що доброго вона від тебе мала? Та багато чого, відповів він сам собі. Ні, не багато. Багато означає досить. Отож берися й завтра ж починай нове оповідання. Та ні, якого біса завтра. Що за дурна натура. *Завтра*. Зараз же йди і розпочинай.

Він поклав записку й ключа в кишеню, повернувся до своєї робочої кімнати, сів за стіл і написав перший абзац новго оповідання, що його завжди відкладав на потім, ще відколи зрозумів, яким має бути справжнє оповідання. Він писав простими розповідними реченнями, маючи на оці всі подальші перипетії, які мав пережити сам і дати їм життя на папері. Та початок було написано, і тепер йому не лишалося нічого іншого, як посуватися далі. «Ото й тільки, — сказав він собі. — Бачиш, як просто робиться те, до

¹ Картопляний салат з олією (фр.).

чого ти не міг узятись?» Потім вийшов на терасу, сів і попросив подати віскі й «Перр'є».

Юний племінник господаря приніс із бару пляшки, лід та склянку і сказав:

— Мосьє не поснідали.

— Запрацювавсь.

— *C'est dommage*¹, — мовив хлопчина. — Може, принести вам чогось? Бутерброд?

— Візьми в нашій комірчині бляшанку скумбрії в соусі з білим вином. Відкрий її і принеси мені дві рибинки на тарілці.

— Вони ж будуть не холодні.

— Не має значення. Неси так.

Він сидів, їв скумбрію у винному соусі і пив віскі з мінеральною водою. Те, що риба була не холодна, таки мало значення. Отак підживляючись, він читав ранкову газету.

«У Гро-дю-Руа ми завжди їли свіжу рибу, — подумав Девід, — але це було вже давно». Він почав пригадувати життя в Гро-дю-Руа, а потім почув, як нагору піднімається машина.

— Прибери все це, — сказав він хлопцеві, а сам підвівся, пішов до бару і вже там налив собі віскі, вкинув у нього лід і долив склянку мінеральною водою. В роті у нього був присмак риби та пряного соусу, і, взявши пляшку з водою, Девід відпив кілька ковтків просто з шийки.

До нього долинули голоси жінок, а тоді обидві з'явилися в дверях, такі самі радісні й веселі, як учора. Девід побачив світлу, мов березова кора, голову Кетрін, та її збуджене й закохане обличчя, побачив і ту дівчину, з темним волоссям, що його ніби й досі тріпав вітер, і дуже блискучими очима, які раптом знову сором'язливо потупились, коли вона підійшла ближче.

— Ми не стали зупинятися біля кафе, коли побачили, що тебе там немає, — сказала Кетрін.

— Я допізна працював. Як ти себе відчуваєш, Відьмо?

— Дуже добре. А про неї можеш і не питати.

— Добре попрацювали, Девіде? — запитала дівчина.

— Оце з мене дружина! — похопилася Кетрін. — Забула про це спитати.

— Що ви робили в Ніцці?

— Можна, ми спершу вип'ємо, а вже тоді розкажемо?

¹ Жаль (фр.).

Вони стояли обабіч нього так близько, що Девід фізично відчував обох.

— То ви добре попрацювали, Девіде? — повторила своє запитання дівчина.

— Та звісно, що добре, дурненька, — сказала Кетрін. — Він завжди працює тільки добре.

— Справді добре, Девіде?

— Так, — відказав він і легенько покуйовдив дівчині волосся. — Дякую.

— Нам тут дадуть випити чи ні? — запитала Кетрін. — Ну, а ми зовсім не працювали. Ми тільки щось купували, щось замовляли і влаштували скандал.

— Ніякий то не скандал.

— А я не знаю, — сказала Кетрін. — Мені до того байдуже.

— Що за скандал? — спитав Девід.

— Та нічого там не було, — відповіла дівчина.

— Я не звернула на це уваги, — сказала Кетрін. — Мені навіть сподобалось.

— У Ніцці хтось висловився з приводу її штанів.

— То не скандал, — мовив Девід. — Ніцца — чимале місто. Там усякого можна чекати.

— Я не змінилася? — раптом запитала Кетрін. — Шкода, що вони ще не привезли дзеркало. Ти не помічаєш у мені ніяких змін?

— Ні. — Девід подивився на неї. Вона була дуже світло-волоса, розкуйовджена, ще смаглявіша, ніж раніше, і дуже збуджена й зачіплива.

— Це добре, — мовила вона. — Бо я пробувала змінитися.

— Нічого ти не пробувала, — заперечила дівчина.

— Ні, пробувала, і мені це сподобалось, і я хочу випити.

— Нічого вона не пробувала, Девіде, — сказала дівчина.

— Сьогодні вранці я зупинилась на отому довгому безлюдному відтинку і поцілувала її, і вона поцілувала мене, а потім — коли поверталися з Ніцци, і оце щойно, тільки-но вийшли з машини. — Кетрін дивилася на нього з любов'ю, але й з викликом, а тоді додала: — То були просто забавки, і мені сподобалось. Поцілуй і ти її. Хлопця начебто не видно.

Девід обернувся до дівчини, а вона раптом припала до нього, і вони поцілувались. Він не мав наміру цілувати її, та й коли вже почав, то не думав, що буде отак.

— Ну годі, годі, — сказала Кетрін.

— Як вам? — спитав Девід у дівчини.

Вона знов була зніяковіла й сяяла з утіхи.

— Я щаслива, як ви мені й веліли, — відповіла вона.

— Ну от, усі тепер щасливі, — мовила Кетрін. — Усі винні порівну.

Вони добряче пообідали, з'ївши холодну закуску, смажене курча з овочевим рагу, салат, фрукти та сир і запиваючи все те холодним тавельським. Усі дуже зголодніли, настроєні були жартівливо, і ніхто не сприймав нічого надто серйозно.

— До вечері чи перед нею матимем грандіозний сюрприз, — сказала Кетрін. — Ця дівчина, Девіде, тринькає гроші, як п'яний індіанець, що продав свою нафтоносну ділянку.

— А вони милі, ті індіанці? — спитала дівчина. — Чи такі, як індійські магараджі?

— Девід тобі все про них розкаже. Він родом з Оклахоми.

— А я думала, із Східної Африки.

— Ні. Хтось із його предків подався геть з Оклахоми й вивіз його, ще малого, до Східної Африки.

— То, мабуть, страшенно цікава історія.

— Він написав роман про те, як жив у Східній Африці в дитинстві.

— Я знаю.

— Ви читали його? — спитав Девід.

— Так, — відказала вона. — Хочете, розповім?

— Ні. Я з тим романом знайомий.

— Він зворушив мене до сліз, — сказала дівчина. — То в ньому ваш батько?

— Якоюсь мірою.

— Ви, певно, дуже любили його.

— Любив.

— Ти ніколи не розповідав мені про нього, — озвалася Кетрін.

— Ти ніколи не питала.

— А якби спитала, розповів би?

— Ні, — відказав Девід.

— Я була в захваті від тієї книжки, — мовила дівчина.

— Не перебирай міри, — застерегла її Кетрін.

— Я не перебираю.

— А коли ти цілувала його...

— Ти сама це запропонувала.

— Та я не про те, ти ж мене перебила,— сказала Кетрін.— Я хотіла спитати: коли ти цілувала його, ти теж думала про нього як письменника й була в захваті?

Девід налив собі вина й надпив із склянки.

— Не знаю,— відповіла дівчина.— Я ні про що не думала.

— Добре, коли так,— сказала Кетрін.— А то я забоялася, що знов буде як з отими вирізками.

Дівчина вочевидь нічого не зрозуміла, і Кетрін пояснила їй:

— Я мала на думці відгуки преси про його другу книжку. Він же написав дві книжки, ти знаєш.

— Я читала тільки «Річковий поріг».

— Друга про льотчиків. Під час війни. Це єдина добра книжка з усіх написаних про льотчиків.

— Дурниці,— мовив Девід.

— Ось постривай, прочитаєш — тоді скажеш,— провадила Кетрін.— Щоб написати таку книжку, треба самому загинути, розбитися вщент. Хай тобі не здається, що я не розуміюся на Девідових книжках, бо цілую його, не думаючи про те, що він письменник.

— А от мені здається, що слід би нам уже влаштувати сіесту,— промовив Девід.— Тобі не завадить трохи поспати, Відьмо. Ти стомилася.

— Я надто розбазікалась,— сказала Кетрін.— Обід був чудовий, і я прошу пробачення за те, що так багато базікала й хвалилася.

— Мені дуже сподобалось, як ти говорила про Девідові книжки,— сказала дівчина.— Це було просто чудово.

— Не бачу нічого чудового. Я стомилася,— відказала Кетрін.— Ти маєш що читати, Маріто?

— Ще є дві книжки,— відповіла дівчина.— А потім я візьму у вас щось іще, як дозволите.

— Можна я зайду до тебе згодом?

— Заходь, якщо хочеш,— сказала Маріта.

Девід не дивився на дівчину, і вона не дивилася на нього.

— Я тобі нічого не перебію? — спитала Кетрін.

— Та які ж у мене тут справи,— відказала дівчина.

Кетрін і Девід лежали поряд на ліжку в своїй кімнаті, надворі довівав свій останній день вітер, і сієста була не та, що раніше.

— А тепер я розкажу тобі, гаразд?

— Я волів би цього не чути.

— Ні, дай я розкажу. Сьогодні вранці, перед тим як зупинитись, я боялася і старалась вести машину дуже ретельно, і всередині у мене аж хололо. Потім я побачила вдалині на схилі Канн, і на дорозі попереду нікого не було, я озирнулась — позаду теж нікого, і тоді з'їхала з дороги в кущі. Там, де щось ніби зарості шавлії. Я поцілувала її, і вона поцілувала мене, ми посиділи в машині, і в мене було дуже дивне відчуття, а потім доїхали до Ніцци, і я не знаю, чи здогадався хто-небудь про щось чи ні. Тоді мені було до цього байдуже, і ми ходили по крамницях і купували всякі речі. Вона дуже любить купувати. Хтось там кинув нечемне зауваження, але то було пусте. Потім ми зупинилися по дорозі назад, і вона сказала, що, мабуть, краще, як я буду її дівчиною, а я відказала: мені однаково, — та насправді зрадила, бо я ж так чи так тепер дівчина, отож не знала, як маю поводитись. Ніколи ще не почувала себе такою безпорадною. Але вона дуже мила і, гадаю, хотіла цим мені допомогти. А втім, не знаю. В усякому разі, вона була дуже мила, і я вела собі машину, а вона сиділа, така жвава й зрадувана, і тільки ніжно гладила мене, як ото часом ти мене гладить, або ми одне одного, і тоді я сказала, що так їхати не можу, отож ми зупинились. Я тільки раз поцілувала її, але відчула, що це не минуло мене. Ми постояли там ще трохи, а потім рушили просто додому. Перед тим як зайти, я ще раз поцілувала її, і ми почували себе щасливими, і мені це було приємно, та й тепер приємно.

— Отже, ти своє зробила, — обережно мовив Девід, — і на цьому кінець.

— Та ні ж бо. Мені було приємно, і я робитиму це далі.

— Ні. Не треба тобі цього.

— Треба, і я це робитиму, доки сягну кінця й переступлю через це.

— А хто сказав, що ти переступиш?

— Я кажу. Але тепер мені це справді потрібно, Девіде. Я й не знала, що таке може бути.

Він нічого не сказав.

— Це минеться, — сказала вона. — Я знаю напевне. Повір.

Девід промовчав.

— Вона чекає на мене. Ти ж чув, як я її спитала? Це було б однаково, що зупинитись на півдорозі.

— Я їду в Париж, — мовив Девід. — Зв'язатися зі мною зможеш через банк.

— Ні, — сказала вона. — Ні. Ти повинен мені допомогти.

— Я не можу тобі допомогти.

— Можеш. Не їдь, прошу тебе. Я не переживу, якщо ти поїдеш. Я не хочу залишатися з нею. Мені вона потрібна тільки час від часу. Невже ти не розумієш? Ну зрозумій, будь ласка. Ти ж завжди все розумієш.

— Цього я не розумію.

— Спробуй. Ти ж раніше завжди розумів. Усе розумів. Хіба не так?

— Так. Раніше.

— Усе почалося з нас, і, коли я з цим покінчу, залишимося тільки ми. Я ж нікого більше не кохаю.

— Не роби цього.

— Не можу. Ще відтоді, як я ходила до школи, від мене тільки цього й хотіли. А я ніколи не йшла на це. Але тепер не можу.

Він промовчав.

— Будь ласка, зрозумій, як воно є.

Він нічого не сказав.

— До того ж вона закохана в тебе, то ти можеш тим часом пожити з нею і в такий спосіб стерти все.

— Ти не тямий, що говориш, Відьмо.

— Я знаю,— сказала вона.— Все, мовчу.

— Поспи трохи,— порадив Девід.— Полеж тихенько поруч, і ми обоє заснемо.

— Я так тебе кохаю,— промовила вона.— І ти моя справжня пара, я так їй і сказала. Може, я їй забагато про тебе розказала, але вона ні про що інше й розмовляти не хоче. Ну, тепер я заспокоїлась, то піду вже.

— Не треба. Не ходи.

— Треба,— сказала вона.— Ти почекай мене. Я скоро прийду.

Коли вона повернулася до кімнати, Девіда там не було. Вона довго стояла й дивилася на ліжко, а тоді підійшла до дверей ванної, розчинила їх і поглянула у велике дзеркало. Обличчя її було немов застигле, і, коли вона зміряла себе поглядом з голови до ніг, воно лишилося таким самим безвиразним. Коли вона увійшла до ванної і зачинила за собою двері, надворі вже стояли сутінки.

Розділ тринадцятий

Девід повернувся з Канна, коли вже зовсім смерклося і вітер майже вщух. Він залишив машину там, де й завжди, і попростував стежкою на світло, що лилося з будинку в двір і садок. З дверей вийшла Маріта й рушила до нього.

— Кетрін у жакливого стані,— сказала вона.— Прошу вас, будьте до неї добрим.

— Під три чорти вас обох,— буркнув Девід.

— Мене — будь ласка. Але її — ні. Не можна так, Девіде.

— Не треба мене повчати, що мені можна, а чого не можна.

— То ви не хочете подбати про неї?

— Не маю особливого бажання.

— А я хочу.

— Ще б вам не хотіти.

— Не будьте дурнем,— мовила вона.— Ви ж розумний чоловік. Кажу ж вам, це серйозно.

— Де вона?

— Там, чекає на вас.

Девід увійшов у двері. Кетрін сиділа в порожній вітальні біля бару.

— Привіт,— озвалася вона.— Дзеркало ще не привезли.

— Привіт, Відьмо,— сказав він.— Пробач, я припізнівся.

Його вразив її тьмянний, мов неживий, погляд і безбарвний голос.

— Я думала, ти зовсім поїхав,— промовила вона.

— Хіба ж ти не бачила, що я нічого з собою не взяв?

— Я не дивилася. Ти міг поїхати й без нічого.

— Міг,— сказав Девід.— Та я просто зїздив до містечка.

— Он як,— мовила вона і втупила очі в стіну.

— Вітер ущухає,— сказав Девід.— Завтра буде гарний день.

— Мені байдуже, що буде завтра.

— Я певен, що ні.

— Байдуже. І не вмовляй мене.

— Я тебе не вмовляю,— сказав він.— Ти щось випила?

— Ні.

— Зараз я приготую.

— Це нічого не допоможе.

— Не кажи. Ми — це ще ми.— Він робив мартіні, і Кетрін байдужно спостерігала, як він змішує напої, а потім наповнює склянки.

— Вкинь маслину,— мовила вона.

Він дав їй у руки склянку, підняв свою і торкнувся нею її склянки.

— За нас.

Вона вилила свій мартіні на стойку бару й дивилась, як він розпливається по дереву. Тоді підбрала маслину й поклала в рот.

— Нема ніяких нас,— сказала безвиразно.— Більш нема.

Девід дістав з кишені носовика, витер стойку і зробив ще один мартіні.

— Усе це — лайно,— мовила Кетрін.

Девід подав їй склянку, вона подивилась на неї і вилила питво на стойку. Девід знову витер бар і викрутив носовика. Потім випив свій мартіні й приготував ще два.

— Цей ти вже вип'єш,— сказав він.— Ну ж бо, пий.

— Ну ж бо, пий,— повторила вона. Тоді взяла склянку й сказала: — За тебе й за твій богом проклятий носовик.

Вона за одним духом викинула питво і тепер тримала склянку в руці й дивилася на неї, і Девід не мав сумніву, що зараз вона пожбурить ту склянку йому межі очі. Нарешті Кетрін поставила склянку, вийняла звідти маслину, повільно з'їла її і віддала Девідові кісточку.

— Напівкоштовний камінь,— мовила вона.— Сховай до кишені. Я б випила ще, якщо ти зробиш.

— Але цього разу пий помалу.

— Ой, та все уже минулося,— сказала Кетрін.— Ти, мабуть, і не добачаєш різниці. Я певна, таке трапляється з кожним.

— Тобі вже краще?

— Куди краще, правда. Просто щось втрачаєш, і його вже нема, ото й тільки. А все, що ми втрачаємо,— це все, що ми мали. Зате натомість набуваємо чогось нового. І ніяких проблем, еге ж?

— Істи хочеш?

— Ні. Але я певна: все буде гаразд. Ти ж сам казав, хіба ні?

— Звісно, що буде гаразд.

— На жаль, я не можу пригадати, що ж саме ми втратили. Але це не має значення, правда? Ти сам казав, що ні.

— Не має.

— То й не будемо журитися. Все уже минуло, хоч би що воно там було.

— Мабуть, щось таки було, ми просто забули, — сказав Девід. — Згодом пригадаємо.

— Я знаю, щось я скоїла. Та воно вже позаду.

— От і добре.

— Так чи так, а ніхто в цьому не винен.

— Не треба шукати винних.

— Я вже знаю, що воно було, — всміхнулася Кетрін. — Але я тебе не зрадила. Справді, Девіде. Як би я змогла? Я просто не змогла б. Ти ж знаєш. Як ти міг таке сказати? Чому ти таке сказав?

— Ні, ти не зрадила.

— Звісно, що ні. Але дуже жаль, що ти таке сказав.

— Я не казав такого, Відьмо.

— Хтось сказав. А я не зрадила. Я тільки зробила те, що мала зробити. Де Маріта?

— Мабуть, у своїй кімнаті.

— Я рада, що все те минулося. І тепер, коли ти взяв свої слова назад, мені вже зовсім добре. А ще краще було б, якби це ти таке скоїв і я мала б нагоду взяти свої слова назад. Тепер ми знову ми, правда ж? Я нічого не занастила.

— Ні.

Вона знов усміхнулась.

— От і добре. Я піду приведу її. Ти не проти? Вона так турбувалася за мене, поки ти не повернувся.

— Он як?

— Я надто розбазікалася, — похопилась Кетрін. — Це завжди, як вип'ю, стаю надміру балакуча. А вона дуже славна, Девіде, ти просто не знаєш її. Вона була страшенно добра до мене.

— Та ну її під три чорти.

— Ні. Ти ж узяв свої слова назад. Пригадуєш? Я не хочу, щоб усе те почалося спочатку. Невже ти хочеш? Усе ж знову піде шкереберть. Повір мені.

— Ну гаразд, приведи її. Вона буде рада побачити, що тобі вже добре.

— Та звісно, а ти постарайся, щоб і їй було добре.

— Аякже. А їй що — погано?

— Було погано тоді, коли й мені. Коли я зрозуміла, що зрадила тебе. Такого ж ніколи ще не було, сам знаєш. От ти піди й приведи її, Девіде. Тоді їй зразу полегшає на душі. А втім, ні, не турбуйся, я сама.

Кетрін вийшла за двері, і Девід провів її поглядом. Її рухи були тепер не такі механічні, та й голос трохи ожив. А коли вона повернулася, на устах її була усмішка і голос звучав уже майже зовсім природно.

— Зараз іде,— сказала Кетрін.— Вона дуже мила, Девіде. Я страшенно рада, що привезла її сюди.

Дівчина ввійшла до кімнати, і Девід сказав:

— Ми на вас чекаємо.

Вона позирнула на нього й відвела очі. Тоді знов поглянула на Девіда й, тримаючись дуже рівно, промовила:

— Пробачте, що змусила вас чекати.

— Вигляд у вас чудовий,— зауважив Девід, і то була щира правда, але в очах дівчини лежав такий сум, якого він ніколи ще не бачив.

— Зроби їй випити, Девіде. Я вже двічі хильнула,— пояснила Кетрін дівчині.

— Я рада, що тобі краще,— мовила та.

— Це завдяки Девідові,— пояснила Кетрін.— Я все-все йому розказала, і він мене зрозумів. Він не бачить у цьому нічого поганого, правда.

Дівчина подивилася на Девіда, і він помітив, як вона прикусила верхню губу, й зрозумів те, що сказали йому її очі.

— А найдивовижніше, що я тепер почувую себе дуже дорослою. Але далось воно мені нелегко. Звісно, я сама цього захотіла, і ось тепер звідала, та все ж розумію: поки що я тільки недосвідчена учениця, одначе не завжди ж мені такою лишатися.

— Беремо до уваги твою недосвідченість,— докинув Девід і, користуючись з нагоди, весело сказав: — Та, може, поговоримо вже про щось інше? Збочення — то речі малоцікаві й старомодні. Не чув я, щоб такі люди, як ми, колись вели розмови на цю тему.

— Мабуть, вони цікаві тільки для того, хто звідав це вперше,— мовила Кетрін.

— А потім тільки для тих, хто в цьому погруз, а для всіх інших це смертельна нудьга,— сказав Девід.— Ви згодні, Спадкоємице?

— Ти називаєш її Спадкоємицею?— запитала Кетрін.— Яке миле й забавне прізвисько.

— Не можу ж я називати її «мадам» чи «ваша вельможність»,— відказав Девід.— То ви згодні зі мною, Спадкоємице? Щодо збочень?

— Я завжди вважала це дурницею, якій приділяють надто багато уваги,— відповіла та.— Все воно не більш ніж забавка, до якої вдаються дівчата, не маючи чогось кращого.

— Але першого разу все цікаво,— мовила Кетрін.

— Так,— погодився Девід.— Але ж не станеш ти без кінця розводитись про те, як уперше в житті долала перешкоди верхи на коні або як уперше сіла за кермо літака й злетіла сама-одна високо над землею, аж під самі хмари?

— Ти мене присоромив,— сказала Кетрін.— Поглянь на мене й побачиш, як мені соромно.

Девід обняв її рукою за плечі.

— Не треба соромитись. Тільки не забувай, чи сподобалося б тобі, коли б оця наша Спадкоємиця почала зараз пригадувати з усіма подробицями, як вона піднімалася в тому літаку, одна-однісінька, і більш нікого й нічого між небом і землею, Землею з великої літери, тільки вона та її літак, і вони цілком могли загинути, розбитися на друзки, вона разом із літаком, і якби вона *розбилася* — підкресли це слово,— то втратила б і всі свої гроші, і здоров'я, і саме Життя з великої літери, і всіх, кого любить, і мене, й тебе, й господу Бога — все це з великих літер.

— Ти колись літала отак сама, Спадкоємице?

— Ні,— відказала дівчина.— І тепер не маю такої потреби. А от випити б іще випила. Я люблю вас, Девіде.

— Поцілуй її знову так, як тоді,— сказала Кетрін.

— Іншим разом,— озвався Девід.— Я маю зробити коктейлі.

— Я така рада, що всі ми знову друзі і все добре,— сказала Кетрін. Тепер вона була дуже пожвавлена, і голос її звучав природно й майже невимушено.— Ой, я зовсім забула про сюрприз, який Спадкоємиця купила сьогодні вранці. Піду скажу, щоб його принесли.

Коли Кетрін пішла, дівчина взяла Девідову руку, міцно стиснула її, а тоді поцілувала. Вони сиділи й дивились одне на одного. Вона майже несвідомо доторкнулася до його руки, переплела свої пальці з його, потім забрала руку.

— Нам не треба ні про що говорити,— сказала тихо.— Ви ж не хочете, щоб я виголосила промову?

— Ні. Але поговорити ми колись повинні.

— Ви б хотіли, щоб я поїхала звідси?

— Це було б з вашого боку розумніше.

— Ви поцілуєте мене, аби я знала, що можу залишитись?

У цю мить на порозі з'явилася Кетрін у супроводі юного подавальника, що ніс на таці велику бляшанку ікри в місці з льодом і тарель грінок.

— Оце був поцілунок,— мовила вона.— Всі його бачили, отож тепер нема чого боятися скандалу й такого іншого.— І додала:— Зараз принесуть нарізані яєчні білки з цибулею.

Ікра була дуже крупниста, темно-сіра, і Кетрін просто зачерпувала її тоненькими скибочками грінок.

— Спадкоємиця купила для тебе ящик шампанського «Бьоллінгер брют» тисяча дев'ятсот п'ятнадцятого року, і кілька пляшок уже на льоду. То чи не випити нам одну під оцю ікру, як ти вважаєш?

— Ну звісно,— відказав Девід.— А за вечерю доп'ємо й решту.

— Правда ж, добре, що Спадкоємиця і я багаті, і тобі ніколи не доведеться про щось турбуватись? Ми ж про нього подбаємо, Спадкоємице?

— Докладатимем усіх зусиль,— озвалася дівчина.— Я саме з'ясовую його потреби. Та на сьогодні ми маємо тільки оце.

Розділ чотирнадцятий

Він проспав близько двох годин, коли його збудило денне світло, і, прокинувшись, поглянув на Кетрін, що мирно спала далі й здавалась уві сні цілком щасливою. Він так і залишив її, гарну, молоду й невинну на вигляд, а сам пішов до ванної, прийняв душ, надяг шорти й потюпав босий через садок до своєї робочої кімнати. Небо після вітру було немов чисто вимите, і стояв ранній ранок нового дня наприкінці літа.

Він знов узявся до того важкого оповідання і наполегливо працював, сміливо долаючи одну по одній усі труднощі, до яких стільки років боявся підступитись. Так він писав майже до одинадцятої години, а тоді, закінчивши денну роботу, замкнув свою кімнату, вийшов надвір і побачив обох жінок, що грали в шахи за столом у садку. Обидві мали свіжий, молодий вигляд і були принагідні, як умите вітром ранкове небо.

— Вона знову виграє,— сказала Кетрін.— Як ти, Девіде?

Дівчина дуже сором'язливо всміхнулася до нього.

«Вони дві найчарівніші молоді жінки, яких я будь-коли бачив,— подумав Девід.— Тільки от що нам принесе цей день?»

— А ви як? — спитав він.

— Ми — чудово,— відказала дівчина.— Вам добре велося?

— Та все на круту гору, але йде непогано.

— Ви знову не снідали.

— Вже пізно снідати,— сказав Девід.

— Дурниці,— озвалася Кетрін.— Сьогодні ти в нас чергова дружина, Спадкоємице. Примусь його попоїсти.

— Може, хоч кави й фруктів, Девіде? — спитала дівчина.

— Чорної кави вип'ю,— відповів він.

— Я принесу вам чогось до кави,— сказала дівчина й пішла в дім.

Девід сів до столу поруч із Кетрін, і вона переклала шахи та шахівницю на стілець. Тоді покуйовдила йому волосся й промовила:

— Ти забув, що в тебе така сама срібляста голова, як і в мене?

— Так,— відказав він.

— Вона ставатиме все сріблястіша й сріблястіша, і я теж дедалі світлішатиму, а шкіра в мене темнішатиме.

— Це буде чудово.

— Так, і я все те здолаю.

Тим часом чарівна темноволоса дівчина вже несла тацю з невеличкою вазочкою, повною ікри, половиною лимона, ложечкою та грінками, а юний подавальник тримав у руках відерце з шампанським і тацю з трьома келихами.

— Це піде на користь Девідові,— сказала дівчина.— А тоді подамося поплаваємо перед обідом.

Потім, коли вони накупалися, полежали на піску проти сонця й добряче пообідали з шампанським, Кетрін сказала:

— Я дуже стомилась і хочу спати.

— Ти забагато плавала,— мовив Девід.— Ну що ж, влаштуємо сестру.

— Я справді страшенно хочу спати,— поскаржилася Кетрін.

— А як ти себе почуваш, Кетрін? — спитала Маріта.

— Добре. От тільки мало не засинаю.

— Ми покладемо тебе в ліжку,— сказав Девід.— У вас є термометр? — звернувся він до дівчини.

— Та ні, жару в мене нема, я певна,— заперечила Кетрін.— Просто мене давно вже хилить на сон.

Коли вона вляглася, Маріта принесла термометр, і Девід зміряв Кетрін температуру й пульс. Температура була нормальна, а пульс — сто п'ять.

— Пульс трохи частить,— сказав він,— але я не знаю, який твій звичайний пульс.

— Я теж не знаю, але це, мабуть, над міру.

— Думаю, що при нормальній температурі пульс не так уже й важить,— сказав Девід.— Але якщо почнеться жар, я поїду до Канна й привезу лікаря.

— Не треба мені лікаря,— заперечила Кетрін.— Я просто хочу спати. Можна вже мені заснути?

— Ну звісно, моя красуне. Як буде чогось треба, гукнеш мене.

Вони двоє стояли й дивились, як вона заснула, а тоді тихенько вийшли, і Девід по кам'яних плитах підступив до вікна й зазирнув у кімнату. Кетрін спокійно спала і дихала рівно. Він приніс два стільці та столик, і обоє сіли в затінку під вікном Кетрін і задивилися крізь сосни на блакить моря.

— Про що ви думаете? — спитав Девід.

— Не знаю. Вранці вона була весела й радісна. Ви ж бачили, коли вийшли, закінчивши писати.

— А тепер що?

— Може, просто реакція після вчорашнього. Вона дуже безпосередня душа, Девіде, і це цілком природно.

— Вчора було так, наче в домі хтось помер,— мовив Девід.— Погано було.

Він підвівся, підійшов до вікна й зазирнув у кімнату. Кетрін спала в тій самій позі і дихала легко.

— Спить вона добре,— мовив він до дівчини.— А ви не хотіли б прилягти?

— Та мабуть.

— Я піду до своєї робочої кімнати,— сказав він.— Там є двері до вас, узяті на засувки з обох боків.

Він пройшов по кам'яних плитах, відімкнув двері своєї кімнати, а тоді відсунув засувку на дверях між двома кімнатами. Стояв і чекав, а тоді почув, як клацнула засувка з того боку, і двері відчинились. Вони сіли поряд на ліжку, і Девід обняв дівчину за плечі.

— Поцілуй мене,— мовив він.

— Я люблю тебе цілувати,— озвалася вона.— Страшенно люблю. Але нічого іншого не можна.

— Не можна?

— Ні, я не можу.— І трохи згодом додала:— Ну що мені зробити для тебе зараз? Мені дуже соромно, що я не можу всього, але ж ти знаєш, до яких прикрощів призводять такі речі.

— Просто ляж поруч і пригорнися до мене.

— Залюбки.

— І роби що хочеш.

— Гаразд,— мовила вона.— І ти теж. Робімо що можна.

Кетрін проспала всю другу половину дня і надвечір'я. Девід з Марітою сиділи біля стойки бару, пили коктейль, і дівчина сказала:

— А дзеркало й досі не привезли.

— До речі, ви спитали дозволу в старого Ороля?

— Так. Він був потішений.

— Треба б мені поставити йому могорич із того «Бьол-лінгера» чи чогось іншого.

— Я дала йому чотири пляшки і дві пляшки добірного коньяку. З ним усе гаразд. Я боялася прикрощів з боку мадам.

— Ти таки мала слухність.

— Я не хочу скандалу, Девіде.

— Авжеж,— мовив він.— Я тебе розумію.

Юний подавальник приніс ще льоду, і Девід зробив два свіжі мартіні й дав одну склянку дівчині. Подавальник приніс маслини й повернувся до кухні.

— Піду погляну, як там Кетрін,— сказала дівчина.— Може, все обійдеться, а може, й ні.

Її не було хвилин десять, і Девід, помацавши склянку, вирішив допити її мартіні, поки не став теплий. Він узяв склянку, підніс до рота і, торкнувшись губами скла, відчув, як йому приємно, бо то її склянка. Це була очевидна й незаперечна істина. «Тільки цього тобі ще бракувало,— подумав він.— Тільки цього тобі бракувало для повного щастя. Закохатися в них обох. Що з тобою подіялося від травня? Ким ти став?..» Але знов торкнувся склянки губами, і відчуття було те саме. «Ну гаразд,— сказав він собі подумки,— тільки не забувай про роботу. А то ти зовсім був занедбав її. Усі сили — роботі».

Повернулася Маріта, і коли Девід побачив її, радісно усміхнену, йому стало ясно, що він до неї почуває.

— Вона одягається,— сказала дівчина.— З нею все гаразд. Як добре, правда ж?

— Так,— мовив Девід, кохаючи і Кетрін не менш, ніж завжди.

— А де мій мартіні?

— Я допив його,— сказав Девід.— Бо він був твій.

— Правда, Девіде? — Вона почервоніла й засяяла з утіхи.

— Найщиріша правда, на яку я здатен,— відказав він.— Ось тобі свіжий.

Вона надпила із склянки, легенько провела губами по краю скла, а тоді віддала склянку Девідові, і він зробив те саме й відпив чималий ковток.

— Ти дуже гарна,— сказав він.— І я кохаю тебе.

Розділ п'ятнадцятий

Він почув, як захурчав мотор «бугатті», і аж здригнувся від цього несподіваного чужорідного звуку, бо в тих краях, куди він перенісся уявою, ніяких моторів не було. Для нього не існувало тепер нічого в світі, крім оповідання, яке він писав, і, вибудовуючи твір, він сам жив у ньому. Важкі місця, яких він так страшився раніше, одне по одному лишалися позаду, і на папері дедалі виразніше поставали люди, красвиди, дні та ночі, зміни погоди. Він працював не спиняючись, і почував таку втому, наче й справді цілу ніч простував кам'янистою вулканічною пустелею і схід сонця застав його та супутників ще далеко від пересохлих брудно-сірих озер. Плече йому відтягувала важка двоствольна рушниця, яку він ніс напереваги, притримуючи рукою за дуло, в роті відчувався присмак каміння. За мерехтливим серпанком над пересохлими озерами він бачив далекий голубуватий крутосхил. Попереду не було ні душі, а ззаду тяглася довга вервечка носіїв, які знали, що вони дісталися цього місця на три години пізніше, ніж належало.

Звісно, не він сам стояв там того ранку, і ніколи він не носив тієї витертої, полатаної і вицвілої майже до білого вельветової куртки, геть зопрілої під пахвами, що її тоді зняв із себе й віддав своєму слугі та побратимові з племені камба, який також знав про затримку й поділяв з ним вина за неї, і той, нюхнувши кислого оцтового духу, гидливо крутнув головою, а тоді посміхнувся, взяв куртку за рукави й перекинув через своє чорне плече, і вони рушили далі, підтримуючи правою рукою дула рушниць, які лежали

напереваги в них на плечах, звернені важкими прикладами назад, у бік носіїв.

То був не він, але, пишучи, він був там, і згодом кожен, хто читатиме оповідання, теж побуває там і, досягши з ними того крутосхилу — якщо вони його досягнуть, — побачить те саме, що побачили вони, а він, Девід, має привести їх туди до полудня, і тоді кожний читач дізнається про те, що там було, і воно залишиться з ним назавжди.

Усе, що відкривав твій батько, він відкривав і для тебе, думав Девід, — і добре, й дивовижне, й погане, й дуже погане, й препогане, й геть погане, й, нарешті, таке, що гірше нікуди. Страшенно прикро, що людині, наділеній неабияким хистом терпіти лихо й тішитися життям, судився такий кінець, як батькові, подумав він. Йому було завжди приємно згадувати батька, і він знав, що батькові сподобалося б це оповідання.

Було вже близько полудня, коли він вийшов із своєї робочої кімнати й подався босий по кам'яних плитах до чільних дверей готелю. У великій вітальні робітники прилаштовували на стіні за баром широке дзеркало. Там-таки були й мосьє Ороль та юний подавальник, і Девід перемовився з ними кількома словами, а тоді пройшов до кухні, де побачив господиню.

— Чи не знайдеться у вас пива, мадам? — спитав він.

— *Mais certainement!*¹, мосьє Берн, — відказала вона й принесла з льодовні холодну пляшку.

— Я питиму просто з пляшки, — сказав Девід.

— Як вам завгодно, мосьє, — погодилась вона. — Дами, як я гадаю, поїхали до Ніцци. Мосьє добре попрацював?

— Дуже добре.

— Мосьє забагато працює. Не годиться пропускати сніданок.

— Там у бляшанці ще лишилась ікра?

— Напевне лишилась.

— То я з'їм зо дві ложечки.

— Дивна ви людина, мосьє, — зауважила господиня. — Вчора їли ікру під шампанське. Сьогодні — під пиво.

— Сьогодні я сам-один, — сказав Девід. — А ви не знаєте, мій велосипед і досі в сараї?

— Має бути там.

Девід набрав ложечку ікри й посунув бляшанку до господині.

¹ Ну звичайно (*фр.*).

— Покуштуйте і ви, мадам. Ікра дуже добра.

— Та ні, не треба,— відмовилась вона.

— Облиште ви ці дурниці,— сказав Девід.— Пригощайтесь. Онде й грінки. Випийте келих шампанського. Там ще є на льоду.

Господиня взяла ложечку ікри, поклала на грінку, що лишилася від сніданку, й налила собі склянку рожевого.

— Смакота,— мовила вона.— А решту ми сховаємо.

— Відчуваєте, як вона збуджує? — спитав Девід.— З'їм-но я ще ложечку.

— Ой, мосьє, не треба так жартувати.

— А чом би й ні? — сказав Девід.— Моїх партнерок для жартів немає. Якщо ті дві красуні повернуться без мене, скажете їм, що я пішов купатися, гаразд?

— Авжеж. А та маленька справді красуня. Звісно, не така, як мадам.

— Як на мене, вона не дуже потворна,— сказав Девід.

— Вона красуня, мосьє, і дуже чарівна.

— Ну, коли ви так вважаєте, хай побуде трохи, поки не нагодиться щось краще.

— Мосьє! — мовила господиня з глибоким докором.

— А що це там за перебудова? — спитав Девід.

— Це ви про дзеркало для бару? Такий чарівний подарунок нашому закладу.

— Кругом сама чарівність,— мовив Девід.— Чарівність і осетрові яйця. Зробіть мені ласку, попросіть хлопця, хай перевірить шини, поки я взую щось на ноги і знайду своє кепі.

— Мосьє любить ходити босий. Я теж люблю влітку.

— От ми з вами якось і походимо разом.

— Мосьє! — сказала господиня, вклавши в це слово все.

— А що — Ороль ревнивий?

— *Sans blague*¹,— відповіла вона.— То я скажу чарівним дамам, що ви поїхали купатися.

— І добре сховайте ікру від Ороля,— сказав Девід.— *A bientôt, chère Madame.*

— *A tout à l'heure, Monsieur*².

Виїхавши на лискучу чорну смугу асфальтованої дороги, що тяглася вгору порослим соснами схилом, він відчув, як напружилися м'язи рук та плечей, а ноги з натугою натиснули на педалі, і побрався на залитий гарячим сонцем

¹ Не на жарт (фр.).

² До скорого побачення, дорога мадам.— На все добре, мосьє (фр.).

узвіз, вдихаючи запах соснової глици та солоний дух моря, що його доносив легкий вітрець. Пригнувшись і злегка наваживши на кермо, він підсвідомо примічав, як неритмічні попервах рухи ніг з кожною залишеною позаду стометровою позначкою ставали дедалі розміреніші, і так поминув перший кілометровий стовпчик з червоним вершечком, а потім і другий. На мису дорога збігла зі схилу й пішла понад морем, і там Девід загальмував, зліз з велосипеда й, завдавши його на плече, рушив стежкою до берега. Потім прихилив велосипед до стовбура сосни, від якого пахтіло розігрітою гарячим сонцем живицею, спустився до берегового каміння, роздягся, склав на купку шорти, сорочку та кепі, поставив зверху туфлі на мотузяній підошві й пірнув у прозору холоднувату глибочінь. Випливаючи до поверхні, він бачив, як поступово світлішає вода, а коли виринув, рвучко труснув головою, щоб не заклало вуха, й поплив від берега. Потім перевернувся на спину і, нерухомо лежачи на воді, втупив очі в небо, де вже купчилися перші білі хмарки, нав'язні бризом.

Нарешті він повернувся на берег бухточки, заліз на великий темно-рудавий камінь і, вмовившись проти сонця, задивився на море. Хороше було отак усамітнитись, добре попрацювавши зранку. Та невдовзі його почало гнітити почуття порожнечі, яке завжди приходило після роботи, і він повернувся думкою до своїх жінок, відчуваючи, як йому бракує їх, і не тієї чи тієї зокрема, а обох воднораз. Він сидів і думав про них — не розважливо, не з погляду кохання, чи прихильності, чи обов'язку, чи того, що вже сталося й може статись далі, чи там своєї теперішньої або майбутньої поведінки, — а просто думав про те, як йому бракує їх у цю мить. Його брала туга за ними, за кожною зокрема й за обома разом, і він жадав їх обох.

Сидячи отак на камені проти сонця й дивлячись на море, він усвідомлював, що негоже кохати одразу двох жінок, але таки кохав їх обох. «Нічого доброго не вийде ні з тією, ні з тією, та нічого вже й не вдієш, — казав він собі. — Але не берися ні судити тих, кого кохаєш, ні розкладати між ними вину. Все буде розкладено в належний час, і то не тобою».

Він дивився на море й намагався тверезо оцінити становище, але нічого в нього не виходило. Найгірше було те, що сталося з Кетрін. Потім — те, що його потягло до іншої жінки. Не треба було копирсатись у своїй свідомості, аби впевнитися, що він кохає Кетрін, чи збагнути, що не

можна кохати водночас двох жінок і що добра з того не буде. Він ще не знав, яким жажіттям це може обернутись. Знав тільки те, що воно вже почалося. Вони троє вже зчеплені між собою, наче три шестерні, що обертають одне колесо, подумав він, і одна з тих шестерень геть стерлася чи принаймні дуже ушкоджена. А тоді пірнув у прозору холодну воду, де йому нікого не бракувало, виринув на поверхню, труснув головою, проплив ще далі й повернув назад до берега.

Не завдавши собі клопоту обсохнути, він одягся, засунув кепі в кишеню шортів, вивів на дорогу велосипед, сів у сідло і, чимдуж натискаючи на педалі, відчуваючи, як дається взнаки м'язам ніг довга перерва у тренуванні й неначе злившись зі своєю гоночною машиною в одну живу істоту на колесах, почав долати короткий узвіз. А потім, ледь притримуючи пальцями гальма й швидко поминаючи повороти, покотив униз лискучою чорною дорогою між сосон аж до під'їзної алеї, що вела на задній двір готелю, звідки за деревами видно було осяйну літню блакить моря.

Жінки ще не повернулися, отож він пішов у дім, прийняв душ, надяг свіжу сорочку та шорти, а тоді подався до бару, де вже виблискувало нове розкішне дзеркало. Гукнув хлопчину-подавальника, попросив принести лимон, ніж та лід і показав йому, як робити «Тома Коллінза». Потім сів на табурет біля стойки, підняв високу склянку з напоєм і подивився на себе в дзеркало. «Навряд чи я пив би отак сам на сам із тобою чотири місяці тому», — подумав він. Хлопець приніс йому «*Eclaireur de Nice*», і, щоб згаяти час, Девід узявся читати газету. Його брала досада, що жінки й досі не повернулися, він почував себе самотнім і вже почав тривожитись.

Коли вони нарешті приїхали, Кетрін була дуже весела й збуджена, а Маріта мала винуватий і принишклий вигляд.

— Привіт, любий, — звернулася Кетрін до Девіда. — Ой, ти диви, дзеркало! Таки привезли. Та ще й яке гарне. Хоча й страшенно всевидюще. Ну, я піду причепурюся до обіду. Пробач, що ми так затримались.

— Ми спинилися в містечку й випили по одній, — пояснила Девідові дівчина. — Вибач, що змусили тебе чекати.

— По одній? — спитав Девід.

Вона піднесла вгору два пальці. Потім підвела обличчя, поцілувала Девіда й пішла. Він знов узявся до газети.

З'явилася Кетрін, у синій полотняній сорочці, що подобалась Девідові, та штанах, і сказала:

— Любий, сподіваюся, ти не розсердився. Та ми, по суті, й не винні. Просто я побачила Жана й запросила його випити з нами, він погодився, і все було дуже мило.

— Це той перукар?

— Ну звісно. Жан. Якого б ще Жана я знала в Канні? Він був дуже милий і питав про тебе. Можна мені мартіні, любий? Я ж випила тільки одну.

— Мабуть, уже готовий обід.

— Ну одну скляночку, любий. Онде ще тільки накривають на стіл.

Девід неквапливо зробив два мартіні, а тим часом прийшла дівчина. На ній була цупка біла сукня, в якій вона мала свіжий і прохолодний вигляд.

— Можна й мені, Девіде? День сьогодні такий спекотний. Як тут справи?

— А ти б залишилась удома та наглядала за ним,— озвалася Кетрін.

— У мене все добре,— відказав Девід.— Море було дуже лагідне.

— У тебе завжди такі незвичайні епітети,— сказала Кетрін.— Вони роблять усе дуже наочним.

— Перепрошую,— зронив Девід.

— Оце ще одне стильне слівце,— мовила Кетрін.— Поясни своїй новій подрузі, що таке «стильний». Це ж бо американізм.

— Здається, я сама знаю,— сказала дівчина.— Будь ласка, не дратуйся, Кетрін.

— Я не дратуюся,— відказала Кетрін.— Але два дні тому, коли ти мене причаровувала, все було дуже стильно, а сьогодні досить мені щось не так сказати, і ти дивишся на мене як не знаю на що.

— Перепрошую, Кетрін,— мовила дівчина.

— І знов-таки «перепрошую»,— не вгавала Кетрін.— Наче це не ти навчила мене тих азів, які я тепер знаю.

— Може, будемо вже обідати? — спитав Девід.— Сьогодні так добре пече, і ти стомилася, Відьмо.

— Я стомилася від усього,— сказала Кетрін.— Пробачте мені, будь ласка.

— Нема чого пробачати,— озвалася дівчина.— Це ти мені пробач, що я почала надиматись. Я приїхала сюди не для того, щоб так поводитись.— Вона підійшла до Кетрін і дуже ніжно поцілувала її.— Ну годі-бо, будь хорошою дівчинкою. То що, ходімо до столу?

— Хіба ми ще не обідали? — спитала Кетрін.

— Ні, Відьмо,— відповів Девід.— Зараз будемо обідати.

Наприкінці обіду Кетрін, що майже весь час трималася цілком помірковано, коли не рахувати деякої неуважливості, сказала:

— Будь ласка, вибачте мені, але я, мабуть, піду та ляжу поспати.

— Дозволь, я піду з тобою і посиджу поруч, доки ти заснеш,— зголосилася дівчина.

— Здається, я справді забагато випила,— призналась Кетрін.

— Я зараз теж прийду трохи подрімати,— сказав Девід.

— Ні, прошу тебе, Девіде. Як хочеш, то приходь, коли я вже засну,— заперечила Кетрін.

Через півгодини дівчина вийшла із спальні.

— Усе гаразд,— мовила вона.— Але нам треба бути обачними й добрими з нею, тільки про неї і думати.

Коли Девід увійшов до кімнати, Кетрін не спала, і він сів на ліжко.

— Я вам не якась бісова каліка,— мовила вона.— Просто забагато випила. Я знаю. Пробач, що я тобі збрехала щодо цього. Як я могла, Девіде?

— Ти просто забула.

— Ні. Я збрехала зумисне. Ти приймеш мене назад? Я вже покінчила з усією тією мерзотою.

— Ти нікуди від мене не дівалася.

— Тільки прийми мене назад — я нічого більш не хочу. Я буду твоєю справді вірною дівчинкою, справді-насправді. Ти цього хочеш?

Він поцілував її.

— Поцілуй мене по-справжньому... О-о-о... Тільки не поспішай...

Вони купалися в тій самій бухточці, що й першого дня. Спочатку Девід мав намір відіслати обох жінок на пляж, а сам доправити в Канн стару «ізотту», щоб їй відрегулювали гальма й налагодили запалювання. Але Кетрін дуже просила його поїхати з ними купатись, а машиною зайнятися наступного дня. Після сну вона мала цілком щасливий, здоровий і веселий вигляд, і Маріта також дуже серйозно підтримала її:

— Ну поїдь з нами, будь ласка.

Отож він довів їх до стежки, що вела в бухточку, показавши дорогою, в якому небезпечному стані гальма «ізотти».

— Ти розіб'єшся разом з цією машиною,— сказав він Маріті.— Це просто злочин — їздити нею з такими гальмами.

— То, може, мені купити нову?

— Та ні, бога ради. Тільки для початку дозволь мені дати раду гальмам.

— Нам потрібна більша машина, що вміщувала б нас трьох,— мовила Кетрін.

— Це цілком добра машина,— сказав Девід.— Просто треба чимало поморочитися, щоб довести її до ладу. Але вона для тебе завелика.

— Ти подивись, чи вони зможуть як слід її налагодити,— мовила Маріта.— А ні, то придбаємо таку, яку ти скажеш.

Вони лежали на пляжі й засмагали, а потім Девід ліниво кинув:

— Ідіть поплавайте.

— Полий мені водою на голову,— попросила Кетрін.— Я поклала в рюкзак пісочне відерце... Ой, яка розкіш! Можна ще? Хлюпни трохи й на обличчя.

Вона лишилася лежати проти сонця на простеленому на камінні халаті, а Девід і Маріта попливли аж ген за скелі, до гирла бухточки. Дівчина пливла попереду, і Девід наздоганяв її. Простягнувши руку, він ухопив її за ступню, притяг до себе, міцно обняв і поцілував, і обоє перебирали ногами, щоб утриматись на поверхні. У воді вона була слизька й якась наче незнайома, і тим часом, як вони отак обіймалися і цілувалися, перебираючи ногами, здавалося, ніби обоє однакові на зріст. Потім її голова поринула під воду, Девід відхилився, і дівчина виринула, сміючись і трусячи мокрою, лискучою, мов у тюленя, головою, а тоді він знову припав устами до її уст, і вони цілувалися, аж поки обоє поринули під воду. Потім полежали на воді горілиць, торкаючись тілами одне одного, а потім знову міцно й щасливо цілувалися і знову зникали під водою.

— Тепер я ні про що не тривожуся,— мовила Маріта, коли вони виринули востаннє.— І тобі не треба тривожитись.

— Не буду,— сказав Девід, і вони попливли до берега. На березі він мовив до Кетрін:

— Ти б ішла у воду, Відьмо. А то перегрієш голову.

— Гаразд. Ходімо,— відказала вона.— А Спадкоємиця хай засмагає. Стривай, я помащу її олією.

— Тільки трішечки,— озвалася Маріта.— А можна й мені на голову відерце води?

— Та вона ж у тебе й так мокра як хлющ,— сказала Кетрін.

— Просто мені хочеться відчутти, як це,— пояснила дівчина.

— Зайди далі від берега, Девіде, й набери якнайхолоднішої,— порадила Кетрін.

Поливши прозорою холодною водою Маріті на голову, вони залишили її лежати долілиць, із зіпертим на руки обличчям, а самі подалися в море. Пливли вони легко, наче морські тварини, і Кетрін сказала:

— Як би все було чудово, правда ж, коли б я не збожеволіла?

— Ніяка ти не божевільна.

— Сьогодні по обіді — ні,— мовила вона.— А загалом недалеко від того. Може, попливемо ще далі?

— Ми й так далеко запливли, Відьмо.

— Гаразд. Тоді вертаймося. Але тут так хороше на глибокому.

— Хочеш пропливти під водою перед тим, як вийти?

— Один разочок,— сказала вона.— Тільки тут, на самій глибочині.

— Пірнемо й плистимем скільки стане духу.

Розділ шістнадцятий

Він прокинувся на світанку, тільки-но за вікном стало видно стовбури сосон. Обережно, щоб не збудити Кетрін, виврався з ліжка, знайшов свої шорти і, одразу намочивши босі ступні на зарощених кам'яних плитах, подався попід довгим будинком готелю до дверей своєї робочої кімнати. Відчиняючи двері, він знову відчув, як війнуло свіжим морським повітрям, що обіцяло гарну днину.

Коли він сів за стіл, сонце ще не зійшло, і він подумав, що таки надолужив частину часу, втраченого ним в оповіданні. Та коли перечитав сторінки, що їх написав учора своїм чітким, акуратним почерком і що враз перенесли його ген до іншої країни, ця перевага в часі зникла, він опинився перед лицем тієї ж таки затримки, отож, коли з моря виринуло сонце, для нього воно світило вже давно, і він брів через брудно-сірі гіркі пересохлі озера в білих від солонцевого пилу черевиках. Гаряче сонце лягало важким

тягарем на голову, плечі та спину. Сорочка на ньому геть змокрила, і він відчував, як струминки поту стікають по спині й по ногах. Коли він зупинявся перепочити, випростуючись і повільно, розмірено дихаючи, сорочка звисала з плечей і одразу ж висихала на сонці, і на ній проступали білясті плями солі, що виходила з потом із його тіла. Він відчував і бачив навч, як ото він сам стоїть там, зводячи дух і знаючи, що мусить іти далі, бо іншого вибору в нього немає.

О пів на одинадцятю він уже перейшов ті озера й залишив їх далеко позаду. На той час він досяг річки й великого смоковничного гаю, де вони мали отаборитися на ніч. Кора дерев була зеленкувато-жовта, і віти важко нависали над головою. Плодами тих диких смоковниць харчувалися мавпи-бабуїни, і на землі було повно мавп'ячого лайна та решток смоков. Дух стояв гидотний.

Та пів на одинадцятю було на його наручному годиннику тут, у кімнаті, де він сидів за столом, відчуваючи легкий вітрець, що повівав з моря, а насправді вже звечоріло, і він сидів, прихилившись спиною до брудно-жовтого стовбура, на розчищеній від гнилих смоков місцині з кухликком віскі з водою в руці й спостерігав, як носії розбирають тушу антилопи конгоні, яку він підстрелив у першій же порослій травною болотистій низинці по дорозі до річки.

«Я залишаю їх з м'ясом, — подумав він, — і сьогодні всі в таборі будуть задоволені, хоч би що чекало попереду». Отож він сховав олівці та зошити, замкнув валізу, а тоді вийшов за двері й, ступаючи босоніж по вже сухих і теплих кам'яних плитах, рушив до тераси.

Маріта сиділа за одним із столиків і читала книжку. На ній була смугаста рибальська сорочка, тенісна спідниця та мотузяні капці. Помітивши його, дівчина підвела очі, і Девід подумав, що зараз вона почервоніє, але вона, як видно, переборолала себе і промовила:

— Доброго ранку, Девіде. Славно попрацював?

— Так, красуне, — відказав він.

Вона підвелася, поцілувала його і сказала:

— Я дуже рада, коли так. Кетрін поїхала до Канна.

Просила переказати, що я маю повезти тебе купатися.

— І не запрошувала тебе поїхати з нею?

— Ні. Вона захотіла, щоб я лишилась тут. Сказала, що ти страшенно рано встаєш працювати і, мабуть, почувати-меш себе страшенно самотнім, коли закінчиш. Принести

тобі щось на сніданок? Не можна ж отак щодня не снідати.

Маріта пішла до кухні й повернулася з тарілкою яєчні із шинкою, англійською гірчицею та чаєм.

— Важко було сьогодні? — спитала вона.

— Ні, — відказав Девід, — Власне, воно завжди важко, але водночас і легко. Сьогодні йшло дуже добре.

— Жаль, що я не можу тобі допомогти.

— Ніхто не може допомогти, — мовив він.

— Але я можу допомогти в чомусь іншому, правда ж?

Він мало не сказав, що нічого іншого немає, але стримався і натомість сказав:

— Можеш і допомагаєш.

Девід підтер шматочком хліба рештки яєчні й гірчиці з тарілки, тоді взявся до чаю.

— Як тобі спалося? — запитав він.

— Дуже добре, — відповіла дівчина. — Сподіваюся, ти не сприймеш це як особисту образу?

— Ні. Усе цілком розумно.

— Слухай, чи не досить уже цієї взаємної ввічливості? — спитала дівчина. — Все ж було так просто й гарно.

— Гаразд, досить. Як на мене, то досить і отих дурних «Не можна, Девіде».

— Ну що ж, — мовила вона й підвелася. — Якщо надумаєш їхати купатись, я буду в своїй кімнаті.

Девід також підвівся.

— Не йди, будь ласка, — сказав він. — Я вже перестав бути поганню.

— Якщо задля мене, то не треба, — відказала Маріта. — Ой Девіде, як же це ми вскочили в таку халепу? Бідолашний Девід. Що роблять з тобою жінки! — Вона гладила його по голові й усміхалась. — Коли хочеш їхати купатися, я піду візьму пляжні речі.

— Гаразд, — сказав він. — А я тим часом узуюся.

Вони лежали в затінку рудавого каменя на простелених на піску пляжних халатах та рушниках, і Маріта сказала: — Ти йди у воду перший, а потім я.

Девід дуже повільно і обережно підвівся, трохи пройшов по мілкому від берега, а тоді пірнув у холодну глибочину і поплив під водою. Виринаючи, він проплив ще далі проти легкої хвилі, що її здіймав вітрець, потім повернув назад до берега, де на нього чекала Маріта. Вона вже стояла по пояс у воді, її темна голова лисніла, а із засмаглих зграб-

них плечей збігали прозорі краплі. Девід міцно обняв її, і їх обох захопнуло набіглою хвилею.

Вони поцілувались, і дівчина сказала:

— Усе з нас зміло в океан.

— Треба вже їхати.

— Давай ще пірнемо разочок, обнявшись за плечі.

Коли вони повернулися до готелю, Кетрін ще не було. Приймавши душ і перевдягшись, Девід з Марітою сиділи біля стойки бару зі склянками мартіні в руках і дивились одне на одного в дзеркалі. Дивились дуже пильно, а тоді Девід, не відводячи погляду від дівчини, промовисто підняв пальцем кінчик власного носа, і вона почервоніла.

— Я дуже хотіла б, щоб у нас було більше отаких спільних знаків,— мовила вона.— Таких, що їх розуміли б тільки ми двоє, і тоді б я менше тебе ревнувала.

— Надто багато якорів кидати небезпечно,— відказав Девід.— Можна заплутатись у линвах.

— То й не треба. Я знайду інші способи вдержати тебе.

— Ач яка розумна й практична Спадкоємиця,— зауважив Девід.

— Я б не від того, щоб змінити це прізвисько. А ти як?

— Прізвиська приростають до кісток,— мовив Девід.

— Тоді справді треба його змінити, поки не пізно,— сказала Маріта.— Ти не дуже проти?

— Ні... *Гайя*.

— Повтори, будь ласка.

— *Гайя*.

— Так буде добре?

— Дуже добре. Це буде твоє пестливе ім'я тільки для нас двох. І ні для кого більше.

— А що воно означає?

— Дівчина, яка червоніє. Скромниця.

Він обійняв Маріту, і вона пригорнулася до нього й поклала голову йому на плече.

— Поцілуй мене разочок,— мовила вона.

Кетрін увійшла до великої вітальні розкуйовджена й збуджена, з веселим виглядом людини, що звершила задумане.

— Ага, то ти таки витягла його купатися,— сказала вона.— На вас обох любо глянути, хоч ви ще й мокрі після душу. Ану, дай я придивлюся до тебе.

— Ні, дай я ~~продивлюся~~ до тебе, — відказала Маріта. — Що ти зробила ~~із своїм волоссям?~~

— Це «Cendre»¹. Тобі подобається? — спитала Кетрін. — Новий засіб, з яким експериментує Жан.

— Чудово, — мовила дівчина.

Волосся Кетрін над ~~темним~~ від засмаги обличчям мало дивний і чудернацький вигляд. Вона взяла зі стойки Марітину склянку і, допиваючи з неї, ~~отягнула себе в дзеркалі,~~ а тоді спитала:

— Весело було на пляжі?

— Ми обоє добре поплавали, — відказала Маріта. — Але не так довго, як учора.

— Така смакота, Девіде, — мовила Кетрін. — Від чого це твої мартіні кращі, ніж будь-де?

— Від джину, — відповів Девід.

— Зроби й мені один, будь ласка.

— Зараз тобі не треба, Відьмо. Скоро будемо обідати.

— Ні, треба, — сказала вона. — А після обіду я піду спати. Ви ж не мали стільки мороки з усіма отими відбілюваннями, полосканнями і чим там ще. Це страх як стомлює.

— То якого ж кольору тепер буде твоє волосся? — спитав Девід.

— Майже біле, — сказала Кетрін. — Тобі сподобається, ось побачиш. Але цього кольору я вже не мінятиму, побачимо, чи справді він тривкий.

— Біле як що? — спитав Девід.

— Приблизно як мильна піна, — відказала вона. — Уявляєш собі?

Увечері того дня Кетрін була ніби зовсім іншою людиною, ніж перед обідом. Коли Девід і Маріта повернулися з пляжу, вона сиділа сама-одна у великій вітальні біля бару. Маріта пішла просто до своєї кімнати, а Девід заглянув до вітальні і, побачивши Кетрін, запитав:

— Що це ти знову з собою зробила, Відьмо?

— Змила все те казна-що шампунем, — відказала вона. — Воно залишало брудні плями на подушці.

Вона мала дуже ефектний вигляд: напрочуд світле, майже безбарвне, сріблясте волосся надавало її обличчю ще темнішого відтінку, ніж раніше.

¹ Тут: попелястий (фр.).

— Тепер ти така красуня, що аж гляну ти страх,— мовив Девід.— Але як на мене, то краще б ти перукарі взагалі не торкалися твого волосся.

— Пізно вже про це говорити. А сказати тобі щось інше?

— Ну звісно.

— Від завтра я не п'ю і краплі спиртного, знов візьмуся до іспанської мови, читатиму книжки і перестану думати тільки про себе.

— Боже милій,— мовив Девід.— Сьогодні в тебе великий день. Ну, а я дай вип'ю і їду перевдягнуся.

— Я буду тут,— сказала Кетрін.— Надягни синю сорочку, гаразд? Із тієї пари, що я купила для нас обох.

Девід не кваплячись помився під душем, перевдягся, і, коли повернувся до вітальні, жінки вже сиділи разом біля бару, і він пошкодував, що не може намалювати їх отак удвох.

— Я розказала Спадкоємиці про свої наміри,— повідомила Кетрін.— Як я від завтра починаю нове життя і як хочу, щоб ти покохав і її і щоб ви також одружились, якщо вона згодиться піти за тебе.

— Ми могли б зробити це в Африці, якби я був магометанином. Їм дозволено мати трьох дружин.

— Як на мене, то куди пристойніше виглядало б, коли б ми всі троє були одружені,— сказала Кетрін.— Тоді ніхто б не міг нам нічого закинути. А ти б пішла за нього, Спадкоємице?

— Так,— відказала Маріта.

— Я дуже рада це чути,— провадила Кетрін.— Тепер усе, що мене непокоїло, стало значно простіше.

— Справді пішла б? — спитав Девід темноволосу дівчину.

— Так,— підтвердила вона.— Тільки попроси.

Девід подивився на неї. Вона була дуже серйозна і водночас схвильована. Він пригадав її обличчя із заплющеними від сонця очима й темне волосся на тлі білого махрового халата, простеленого на жовтому піску, коли вони вперше віддалися любощам.

— І попрошу,— мовив він.— Тільки не в якомусь паршивому барі.

— Він не паршивий,— заперечила Кетрін.— Це наш любий спільний бар, і ми купили для нього дзеркало. От було б добре одружити вас цього ж таки вечора.

— Не кажи дурниць,— мовив Девід.

— А це не дурниці,— відказала Кетрін.— Я справді так думаю. Слово честі.

— Хочеш випити? — спитав її Девід.

— Ні,— відмовилася Кетрін.— Спершу я хочу сказати все, що думаю. Дивіться на мене і слухайте.

Маріта й далі дивилася вниз, а Девід звів очі на Кетрін.

— Сьогодні після обіду я все добре обміркувала,— провадила Кетрін.— Це щира правда. Я ж тобі казала, Маріто, хіба не так?

— Казала,— підтвердила дівчина.

Девід бачив, що вона ставиться до цієї розмови цілком поважно й що вони з Кетрін дійшли якоїсь згоди, йому ще не відомої.

— Я й досі твоя дружина,— сказала Кетрін.— З цього й почнімо. І я хочу, щоб і Маріта стала твоєю дружиною. Це допоможе мені вийти з гри, а потім вона успадкує все від мене.

— Чому це вона має щось успадковувати?

— Люди ж залишають заповіти,— відказала Кетрін.— А тут річ куди важливіша, ніж заповіт.

— Ну, а ти що скажеш? — запитав Девід дівчину.

— Я згодна, якщо ти цього захочеш.

— Чудово,— мовив він.— Ви не проти, як я вип'ю?

— Зроби ласку,— сказала Кетрін.— Розумієш, я не хочу занастити твоє життя, якщо раптом збожеволю і не зможу нічого вирішувати. Але й затуляти мені рота не дозволю. Це я також твердо собі постановила. Вона кохає тебе, і ти її трохи кохаєш. Я ж бачу. І кращої за неї тобі не знайти, а я не хочу, щоб ти дістався якійсь клятій сучці чи лишився самотнім.

— Та годі тобі панахиду правити,— промовив Девід.— Ти ж здорова, як кішка.

— Отак ми й зробимо,— докінчила Кетрін.— І все як слід розважимо.

Розділ сімнадцятий

Сонце вже яскраво світило до кімнати, сповіщаючи, що почався новий день.

«Берися ти краще до роботи,— подумки сказав собі Девід.— Нічого вже не зміниш і не повернеш назад. Тільки одна людина може це зробити, а вона сама не знає, на яку ногу встане й куди її занесе. Те, що відчуваєш ти, нічого не

важить. Отож берися до роботи. З нею ти повинен дати собі раду. А з усім іншим на це годі й сподіватися. Там ти нічого не вдієш. І не зміг би вдіяти від самого початку».

Сонце підбилося вже височенько, коли він зрештою знов заглибився в оповідання й забув про свій клопіт з двома жінками. Тепер йому належало обміркувати, про що мав думати його батько, сидючи того вечора під зеленкувато-жовтим стовбуром смоковниці з емальованим кухликком віскі з водою в руці. Батько завжди напрочуд легко сприймав будь-яке лихо, просто нехтуючи його й не даючи йому взяти гору над собою, так що лихо втрачало й свою силу, й подобу, й гідність. Він ставився до лиха як до давнього доброго знайомого, подумав Девід, і лихо, завдаючи йому удару, ніколи не мало певності, що досягне мети. Батько був невразливий, і на відміну від багатьох людей, яких знав Девід, зламати його могла тільки смерть. Зрештою Девід зміркував, про що мав думати тоді його батько, але відтворювати гадані батькові думки в оповіданні не став. Написав тільки про те, що батько зробив і що почував, і, пишучи це, сам перевтілювався в батька, і те, що говорив батько до Моло, тепер говорив він сам. Він міцно заснув на землі під деревом, а потім прокинувся й почув кахикання леопарда. Більше він леопарда коло табору не чув, хоча й знав, що той десь поблизу, і невдовзі знову заснув. Леопард прийшов на дух м'яса, але м'яса вони мали багато, отож тривожитись не було чого. Уранці, ще вдосвіта, сидючи біля вигорілого вогнища із щербатим емальованим кухлем чаю, він спитав Моло, чи вкрав леопард м'ясо, і Моло відповів: «Так». А він сказав: «Там, куди ми йдемо, м'яса буде задосить. Піднімай носіїв, треба починати сходження».

Уже другий день вони йшли тим лісистим, схожим на парк схилом гори, коли Девід нарешті спинився, задоволений і краєвидом, і погожим днем, і відстанню, яку вони подолали. Він пройнявся батьковою здатністю пускати повз увагу сьогоднішні знегоди й не страшитися нічого, що чекає попереду. Він уже провів у цій незнайомій гірській місцевості два дні та ніч, і тепер попереду був ще один день та одна ніч.

Однак навіть тепер, коли Девід повернувся з тієї країни, замкнув двері й рушив до великої вітальні, де був бар, батько лишався з ним.

Девід сказав хлопчині-подавальникові, що снідати не буде, й попросив принести віскі, мінеральну воду й ранкову

газету. Було вже за полудень, а він того дня збирався ще поїхати до Канна старою «ізоттою», щоб дати їй лад. Але зрозумів, що спізнився: автомаїстерні на той час уже зачинялися. Отож натомість він стояв біля бару, де о цій годині напевне застав би й батька, кого йому так бракувало тепер, коли він тільки-но спустився з гір. Небо надворі дуже скидалося на те, під яким він щойно був: високе й блакитне, з купчастими білими хмарками,— і Девід радів, що батько з ним, а тоді поглянув у дзеркало за стойкою бару й побачив, що він сам-один. Він хотів був спитати в батька про дві речі. Його батько, що зазнав у житті більше лиха, ніж будь-хто з відомих Девідові людей, умів давати чудові поради. Він видобував їх із гіркої суміші всіх своїх минулих помилок, підсвіжуючи її новими помилками, які ще тільки збирався зробити, і прорікав з несхибною чіткістю впевненої в собі людини, що передбачає всі страхітливі наслідки своїх приписів і надає їм не більше ваги, ніж надрукованому найдрібнішим шрифтом текстові на квитку трансатлантичної пароплавної лінії.

Девідові було жаль, що батько не залишився з ним у барі, але він досить виразно почув батькову пораду і всміхнувся. Батько, звісно, розвинув би її далі з властивою йому чіткістю, але він, Девід, облишив писати, бо стомився, а стомившись, уже не міг віддати належне батьковому стилю. А як по правді, то ніхто не міг гідно оцінити його, часом навіть і сам батько. Тепер Девід ясніше, ніж будь-коли раніш, усвідомлював, чому так довго не брався до цього оповідання, і добре знав, що, перервавши роботу, не повинен думати про нього, бо це неминуче завадить писати далі.

«Викидай з голови всі думки про оповідання, тільки-но припиняєш писати й аж поки знову сядеш за стіл,— подумки наказував собі він.— Будь радий, що воно так добре йде, і не розводь мереклондій. Коли вже не можеш дати собі ради з власним життям, то шануй хоч своє ремесло. Принаймні це те, на чому ти таки знаєшся. Але вся та історія справді страхітлива. Бог свідок, страхітлива».

Девід сидів, пив віскі з «Перр'є» і дивився за двері на ясний день пізнього літа. Він, як завжди, поступово відходив після роботи, та й віскі, цей могутній убивця, підносило йому дух. Тим часом жінок усе не було. Вони знову затримувались, і Девід сподівався, що цього разу за їхнім спізненням не стоятиме нічого лихого. Він ніколи не робив ні з чого трагедій — від цього його вбезпечував і приклад батька, і власний письменницький досвід,— а тепер, допив-

ши своє віскі з «Перр'є», і поготів не був схильний до цього. Скільки себе пам'ятав, він щоранку прокидався з радістю в душі; то вже потім важений тягар нової днини навалювався на нього, і він починав сприймати її так, як сприймав усі попередні. Він утратив здатність уболівати за самого себе — принаймні так він вважав, — і вразити його по-справжньому могли тільки страждання інших людей. І він широко вірив у це, хоч, звісно, віра його була хибна, бо він не знав, як можуть змінитись і його власні сприйняття, і інші люди. Але ця віра цілком задовольняла його. «Скоріше б уже вони приїхали», — подумав він про жінок. На те, щоб скупатись перед обідом, уже не лишалося часу, але Девідові хотілось просто побачити їх. Він сидів і думав про них обох. Потім пішов до їхньої з Кетрін кімнати прийняти душ і поголитися. І, ще коли голився, почув, як підїхала машина, і раптом усередині в нього наче щось обірвалось. Потім до нього долинули їхні голоси та сміх, і він знайшов свіжі шорти та сорочку, надяг їх і вийшов з кімнати назустріч не знати чому.

Вони втрюх, майже не розмовляючи, випили по коктейлю, тоді смачно, але необтяжливо пообідали з тавельським, і, коли взялися до сиру та фруктів, Кетрін обізвалася:

— Розказати йому?

— Як хочеш, — відповіла Маріта. Тоді взяла свою склянку й відпила з неї вина.

— Я забула, як там що, — сказала Кетрін. — Ми надто довго чекали.

— Не можеш пригадати? — спитала дівчина.

— Ні, забула, а було ж усе так доладно. Ми так добре все розважили, просто чудово.

Девід налив собі ще склянку тавельського.

— Може, пригадаєш хоч суть? — запитав він.

— Суть я знаю, — відказала Кетрін. — Суть у тому, що вчора ти побув після обіду зі мною, а тоді пішов до Марітиної кімнати. То сьогодні можеш іти просто туди. Правда, я оце зіпсувала вам настрої і тому пропоную влаштувати сіесту втрюх.

— Не буде діла, — почув Девід власний голос.

— Мабуть, таки не буде, — погодилася Кетрін. — Ну що ж, вибачаюсь, я сказала все не так і не змогла стримати того, що просилося на язик.

Коли вони прийшли до своєї кімнати, Девід сказав:

— Пропади вона пропадом.

— Ні, Девіде,— заперечила Кетрін.— Вона хотіла збити те, про що я її просила. Сподіваюся, вона зможе тобі переповісти.

— Чорти її дери.

— Ти ж уже сам це зробив,— мовила Кетрін.— Та річ не в тім. Іди й поговори з нею, Девіде. А як хочеш драти, то віддери й за мене.

— Не будь вульгарною.

— Ти сам так сказав. А я тільки відбила подачу. Як ото в тенісі.

— Ну гаразд,— мовив Девід.— То що ж вона має мені переповісти?

— Мою промову,— відказала Кетрін.— Оту, що я забула. Не дивись на мене так серйозно, а то я не відпущу тебе. Ти такий зворушливий, коли стаєш серйозним. Ну йди, поки вона теж не забула.

— Під три чорти вас обох.

— Оце добре. Тепер ти реагуєш краще. Мені подобається, коли ти не такий поважний. Поцілуй мене на прощання. Цебто на добридень. І йди вже, йди, а то вона справді все забуде. Бачиш, яка я розважлива й хороша?

— Ти не розважлива й не хороша.

— А проте подобаюся тобі.

— Авжеж.

— Хочеш, звірю тобі одну таємницю?

— Нову?

— Стару.

— Кажі.

— Тебе не дуже важко спокусити, і дивитися на це страшенно смішно.

— Тобі видніше.

— Це був жарт. Ніхто нікого не спокушає. Ми просто бавимось, та й годі. Ну йди, нехай вона переповість тобі мою промову, поки не забула. Іди й будь хорошим хлопчиком, Девіде.

Лежачи на ліжку в Марітиній кімнаті, Девід спитав:

— То що воно там насправді?

— Те саме, що вона казала вчора ввечері,— відповіла Маріта.— Вона й далі стоїть на своєму. Ти навіть не уявляєш собі, наскільки це в неї серйозно.

— Ти казала їй, що ми кохалися?

— Ні.

— Вона знає.

— Хіба це має значення?

— Та, мабуть, ні.

— Випий склянку вина, Девіде, і заспокойся,— сказала дівчина.— Мені все це не байдуже. Сподіваюся, ти це знаєш.

— Мені також,— мовив він.

Потім їхні уста злилися, і він відчув біля себе її тіло, і її груди проти своїх, і губи, що притислися до його губ, потім розтулились, і вона, уривисто дихаючи, почала легенько поводити головою з боку в бік, а в живіт йому впиралася пряжка пояса, і він сягнув до неї рукою.

Вони лежали на пляжі, і Девід дивився на хмарки, що пропливали в небі, й ні про що не думав. Думки не давали розради, і, вмоцнюючись на піску, він вирішив: якщо не думати, то, може, всі його знегоди минуться самі собою. Поруч розмовляли жінки, але він до них не дослухався. А лежав собі, видивлявся у вересневе небо і, тільки коли вони замовкли, згадав про них і, не зводячи очей на Маріту, запитав:

— Про що ти думаєш?

— Ні про що,— відказала вона.

— Спитай і мене,— озвалася Кетрін.

— Про що думаєш ти, я можу й так здогадатися.

— Ні, не можеш. Я думала про Прадо.

— Ти була там? — спитав Девід Маріту.

— Ще ні,— мовила вона.

— То поїдемо,— сказала Кетрін.— Коли ми зможемо поїхати, Девіде?

— Коли завгодно,— відповів він.— Тільки спершу я хочу закінчити оповідання.

— То ти натисни добре, гаразд?

— Я й так натискаю. Далі вже нікуди.

— Я це не до того, щоб ти поспішав.

— Поспішати я не буду,— сказав Девід.— А якщо ви вже почали нудитися тут, їдьте вдвох уперед, а я приїду потім.

— Я так не хочу,— відповілася Маріта.

— Дурненька ти,— сказала Кетрін.— Це ж він просто вдає благородного.

— Ні. Ви справді можете їхати.

— Без тебе не буде ніякої втіхи,— сказала Кетрін.— Ти ж знаєш. Що нам робити вдвох у тій Іспанії?

— Він же працює, Кетрін,— дорікнула їй Маріта.

— Міг би працювати й в Іспанії,— відказала Кетрін.— Іспанські письменники, певне ж, працюють в Іспанії. Б'юсь об заклад, що і я могла б писати в Іспанії, якби була письменницею.

— Я можу писати й в Іспанії,— сказав Девід.— Коли ви хочете їхати?

— Та ти що, Кетрін,— мовила Маріта.— Він же посередині оповідання.

— Він пише те оповідання вже півтора місяці,— не вгавала Кетрін.— Чого це ми не можемо поїхати до Мадрида?

— Я ж сказав, що можемо,— відповів Девід.

— І не думай,— мовила Маріта до Кетрін.— І думати не смій, щоб кудись їхати. Чи ти зовсім не маєш совісті?

— Хто б говорив про совість,— огризнулася Кетрін.

— Є речі, щодо яких совісті мені не бракує.

— От і чудово. Я дуже рада про це дізнатися. А тепер спробуй ще бути чемною і не втручайся, коли хтось хоче зробити так, щоб було краще всім.

— Я йду у воду,— кинув Девід.

Дівчина підвелась і пішла за ним, а коли вони випливали з бухточки й спинилися, перебираючи ногами у воді, сказала:

— Вона таки божевільна.

— Тож не треба її осуджувати.

— Що ж ти думаєш робити?

— Закінчу оповідання й почну нове.

— Ну, а разом нам що робити?

— Що можемо.

Розділ вісімнадцятий

Він закінчив оповідання за чотири дні. В оповіданні вчувався весь той притиск, з яким воно писалось, і десь у потаємній глибині душі Девід побоювався, чи не вийшло воно гірше, ніж йому здається. Та тверезий, несхибний глузд підказував, що оповідання навіть краще.

— Як велося сьогодні? — спитала його Маріта.

— Закінчив.

— Можна мені прочитати?

— Коли хочеш, так.

— Ти справді дозволяєш?

— Воно в тих двох зошитах, що зверху у валізі.— Девід дав їй ключа, а сам сів біля бару й узявся до віскі з «Перр'є» та ранкової газети.

Дівчина повернулася, сіла на табурет трохи віддалік від нього й почала читати оповідання. А коли закінчила, взялася перечитувати все спочатку, а Девід тим часом налив собі ще віскі з водою і сидів, спостерігаючи, як вона читає. Нарешті вона прочитала оповідання вдруге, і він запитав:

— Подобається?

— Це не та річ, яка подобається чи не подобається,— відказала вона.— Ти вивів у ньому свого батька, так?

— Еге ж.

— На той час ти його вже не любив?

— Та ні. Я його завжди любив. А тоді тільки зрозумів, що він за людина.

— Страшне оповідання і водночас чудове.

— Я радий, що воно тобі сподобалось,— мовив Девід.

— А тепер піду покладу його назад,— сказала Маріта.— Люблю ходити по кімнатах, двері яких замикають на ключ.

— Що є, те є,— мовив Девід.

Повернувшись із пляжу, вони застали Кетрін у садку.

— А-а, приїхали,— мовила вона.

— Так,— відказав Девід.— Добре поплавали. Шкода, що тебе з нами не було.

— Авжеж, не було,— сказала вона.— Можна подумати, це дуже тебе цікавить.

— Куди ти їздила?

— До Канна, у своїх справах. А ви спізналися до обіду.

— Пробач,— мовив Девід.— Може, вип'єш чогось перед обідом?

— Даруй мені, Кетрін,— озвалася Маріта.— Я зараз повернуся.

— Ти й тепер випиваєш перед обідом? — запитала Кетрін Девіда.

— Так,— відказав він.— Думаю, коли багато плаваєш, це не вадить.

— Коли я прийшла сюди, на стойці була порожня склянка од віскі.

— Еге ж,— підтвердив Девід.— Як сказати правду, то я випив навіть дві.

— «Як сказати правду!» — передражнила його Кетрін.— Який ти сьогодні церемонний — справжній англієць.

— Он як? — спитав він.— Та ні, англійцем я себе не почувую. Скоріше пришелепуватим таїтянцем.

— Що мене дратує, то це твоя манера говорити,— сказала Кетрін.— Як ти ретельно добираєш слова.

— Зрозуміло,— мовив він.— То хочеш смикнути, поки притарганять їдло?

— Не вдавай із себе клоуна.

— Найкращі клоуни обходяться без слів,— зауважив Девід.

— А ніхто й не каже, що ти з найкращих,— відрубала Кетрін.— Так, я залюбки випила б, якщо це тебе не переобтяжить.

Девід приготував три мартіні, відмірявши кожную порцію окремо, а потім зливши усі в карафу з льодом і розколотивши.

— А кому третій?

— Маріті.

— Твій перелюбниці?

— Кому?

— Перелюбниці.

— Ти таки сказала це,— наголосив Девід.— Ніколи не чув цього слова у живій мові й навіть не сподівався колись почути. Ти справді диво з див.

— Звичайнісіньке собі слово.

— Та воно так,— погодився Девід.— Але треба мати неабияку мужність, щоб отак запросто вжити його в розмові. Ну, Відьмо, будь хорошою дівчинкою. Чи не могла б ти сказати: «твій темноволосій перелюбниці»?

Кетрін узяла склянку й відвернула очі.

— І оце барахло так довго мені подобалось,— мовила вона.

— Може, будемо триматися в межах пристойності? — спитав Девід.— Обоє, і ти, і я.

— Ні,— відказала вона.— А осьде й твоя як там ти її називаєш, мила та невинна, як завжди... Люба Маріто, скажи, Девід сьогодні працював, перш ніж узятися до чарки?

— Ти працював, Девіде? — спитала Маріта.

— Я закінчив оповідання,— відповів Девід.

— І Маріта вже, певне, його прочитала?

— Так, я прочитала.

— Знаєш, а от я ніколи не читала жодного його оповідання. Волю в це не втручатись. Я тільки старалася ство-

рити якнайкращі матеріальні умови, щоб він міг укласти в роботу весь свій хист.

Девід відпав із склянки й подивився на Кетрін. Вона була така сама навдивовижу смаглява й гарна, як завжди, і майже біле, кольору слонової кістки волосся перетинало їй чоло, наче шрам. Тільки очі змінились, і з уст злітали слова, що їх ті уста ніколи ще не вимовляли.

— Я вважаю, що оповідання дуже добре,— промовила Маріта.— Таке незвичайне і, я сказала б, *пасторальне*. А потім стає жаске, навіть не можу пояснити чому. Як на мене, воно просто *magnifique*¹.

— Ну що ж,— зауважила Кетрін.— Французьку ми знаємо. Ти могла б виголосити по-французькому і всю свою захоплену тираду.

— Оповідання глибоко зворушило мене,— сказала Маріта.

— Тому, що його написав Девід, чи тому, що воно таке вже чудове?

— І тому, й тому,— відповіла дівчина.

— Ну, коли так,— сказала Кетрін,— то я не бачу причини, чом би й мені не прочитати це видатне оповідання. Зрештою, я ж його оплатила.

— Що-що? — перепитав Девід.

— Може, це й не зовсім так. Ти ж бо мав півтори тисячі доларів, коли ми одружувались, і ще оту книжку про навіжених льотчиків, з якої тобі також щось там перепадало, правда? Хоч ти ніколи не казав мені скільки. Але я таки виклала чималі гроші, і ти не можеш не визнати, що весь цей час жив краще, ніж до одруження.

Маріта сиділа, не озиваючись і словом, а Девід дивився, як хлопчина-подавальник накриває стіл на терасі. Тоді поглянув на годинник. До звичайної обідньої години залишалося близько двадцяти хвилин.

— З вашого дозволу я піду приберуся до обіду,— мовив він.

— Ой, та не будь ти такий фальшиво-чемний,— сказала Кетрін.— Чому мені не можна прочитати оповідання?

— Воно написане олівцем. Навіть не переписане начисто. Ти сама не захочеш читати в такому вигляді.

— Маріта ж прочитала.

— То прочитаєш після обіду.

— Я хочу зараз, Девіде.

¹ Чудове (фр.).

— Я справді не раджу читати його до обіду.

— Таке воно огидне?

— Це оповідання про Африку до війни тисяча дев'яťсот чотирнадцятого року. З часів маджі-маджі, повстання тубільців дев'яťсот п'ятого року в Танганьїці.

— Не знала, що ти пишеш історичні романи.

— Облишмо цю тему,— сказав Девід.— В оповіданні зображено Африку тих часів, коли мені було десь років вісім.

— Я хочу його прочитати.

Девід одійшов до дальшого кінця бару й став кидати на стойку кості із шкіряного стакана. Маріта сиділа на високому табуреті поруч з Кетрін і дивилась, як вона читає.

— Початок дуже добрий,— мовила Кетрін.— Хоч почерк у тебе жакливий. Чудово змальовано країну. І отой перехід. Усе, що здалося Маріті *пасторальним*.

Вона відсунула перший зошит, і дівчина, не відводячи від неї очей, забрала його й поклала собі на коліна.

Кетрін читала далі й більш не озивалася. Дійшла до середини другого зошита. І раптом розірвала його навпіл і пожбурила на підлогу.

— Який жах,— сказала вона.— Просто гидота. То ось який він був, твій батько.

— Ні,— заперечив Девід.— Але часом бував і такий. Ти ж не дочитала.

— І нізащо в світі не читатиму далі.

— Тим-то я й не хотів, щоб ти його взагалі читала.

— Де ж пак. Ви обоє змовились і змусили мене читати.

— Даси мені ключа, Девіде? Я піду сховаю зошити,— мовила Маріта. Вона вже підбрала з підлоги половинки другого зошита. Він був розірваний по згину, не впоперек.

Девід дав їй ключа.

— У шкільному зошиті все воно здається ще жакливішим,— сказала Кетрін.— Ти справжній нелюд.

— То було дуже жорстоке повстання,— пояснив Девід.

— Треба бути дуже жорстокою людиною, щоб написати про таке.

— Я ж казав тобі, щоб ти не читала.

Кетрін уже плакала.

— Ненавиджу тебе,— мовила вона.

Був уже пізній вечір, і вони лежали в ліжку у своїй кімнаті.

— Ось вона поїде, і тобі доведеться віддати мене до божевільні або ще якось позбутися,— сказала Кетрін.

— Ні, це неправда.

— Але ж ти пропонував, щоб ми вирушили до Швейцарії.

— Якщо тебе щось тривожить, ми могли б порадитися з добрим лікарем. Так само, як ото ходимо до зубного кабінету.

— Ні. Вони запроторять мене до божевільні. Я знаю. Все, що для нас цілком невинне, вони вважають за душевний розлад. Чула я про ті лікарні.

— Це легка й приємна подорож. Поїхали б через Екс і Сен-Ремі, а далі вгору по Роні, від Ліона до Женеви. Відвідали б лікаря, дістали добру пораду, й усе обернулося б приємною розвагою.

— Я не поїду.

— Знайшли б тямущого, досвідченого лікаря, і він...

— Я не поїду. Ти що — не чуєш? Не поїду. Не поїду. Чи хочеш, щоб я закричала?

— Ну гаразд. Не думай про це. Спробуй заснути.

— Тільки якщо не треба буде їхати.

— А нам і не треба.

— Тоді засну. Ти вранці працюватимеш?

— Так. Може, щось вийде.

— Неодмінно вийде,— сказала Кетрін.— Я знаю, у тебе все вийде. На добраніч, Девіде. І спи спокійно.

Він довго лежав без сну. А коли врешті заснув, йому почала снитись Африка. То були приємні сни, окрім останнього, від якого він прокинувся. Тоді він устав і просто з того сну взявся до роботи. На той час, як сонце виринуло з моря, він уже добре заглибився в нове оповідання і навіть не поглянув, яке червоне сходило сонце. Там, в оповіданні, він чекав, коли зійде місяць і, заспокійливо глядячи собаку, відчував, як настовбурчується під рукою його шерсть, і вони обидва сторожко чекали, аж поки зійшов місяць і на землю впали їхні тіні. Тепер він тримав собаку рукою за шийку і відчував, як той тремтить. Раптом увесь нічний гомін затих. Вони не чули, як наближався слон, і Девід побачив його тільки тоді, коли собака рвучко повернув голову, так наче хотів заритися нею в Девіда. А потім тінь слона накрила їх, він зовсім безгучно про-

йшов осторонь, і з легким вітерцем, що віяв від гори, до них долинув його дух. То був сильний, але кислий дух старої тварини, і, коли слон промайнув перед очима, Девід побачив його лівий бивень — такий довгий, що аж наче торкався землі. Девід із собакою почекали, але більше слонів не з'являлося, і тоді вони пустилися бігти, осяяні місячним світлом. Собака не відставав ні на крок і щоразу, як Девід зупинявся, втикав морду йому під коліно. Девід хотів неодмінно побачити слона ще раз, і вони вибігли йому навперейми біля самого узлісся. Слон простував до гори, тепер уже несквапно посуваючись назустріч сталому нічному вітерцю. Девід стояв досить близько, так що тінь слона знову затулила місяць і війнуло отим кислим старечим духом, але правого бивня він так і не побачив. Підступати ближче з собакою він боявся, тому відтяг пса назад, за вітром, повалив на землю біля стовбура дерева й спробував примусити його лежати. Він сподівався, що собака залишиться під деревом, і той спершу начебто послухався, але тільки-но Девід рушив навздогін за слоном, як знову відчув під коліном вологу собачу морду.

Вони вдвох ішли назирці за слоном, аж поки той досяг прогалини між деревами на узліссі. І там зупинився, ворущачи своїми широченними вухами. Уся його велетенська туша ховалася в затінку дерев, але голова мала бути освітлена місяцем. Девід підступив до нього ззаду, обережно затиснув рукою щелепи собаки, а тоді потихеньку, затамувавши віддих, почав обходити слона з правого боку, тримаючись просто проти нічного вітерцю, що холодив йому щоки, й пильнуючи, аби від нього не війнуло на слона, аж поки побачив слонову голову, на якій повільно ворушилися величезні вуха. Правий бивень був завтовшки з Девідовою ногою вище коліна й, вигинаючись, сягав мало не до землі.

Девід разом із собакою повернув назад, і тепер вітрець обвівав йому потилицю, і так вони вийшли з лісу на відкриту, схожу на парк місцевість. Собака вже вихопився наперед і зупинився там, де Девід залишив два мисливські списи, — біля стежки, від якої вони подалися за слоном. Девід закинув за плече ті два списи в шкіряній піхві на ремінці, взяв у руку третій, найкращий, що його весь той час мав при собі, і вони з собакою рушили стежкою до *шамби*. Місяць уже стояв високо в небі, і Девіда дивувало, чому від *шамби* не долинає стукоту барабанів. То було щось незвичайне: його батько там, а барабани мовчать.

Розділ дев'ятнадцятий

Вони лежали на щільному піску в найменшій з трьох бухточок, тій, куди завжди ходили тільки вдвох, і Маріта сказала:

— Вона не хоче їхати до Швейцарії.

— Але й до Мадріда їй нема чого їхати. Іспанія не місце для душевнохворих.

— У мене таке відчуття, наче ми все життя одружені і тільки їй знаємо, що долати якісь труднощі.— Вона відкинула з Девідового чола волосся й поцілувала його.— Хочеш, підемо поплавемо?

— Так. Ходім пірнемо з високого каменя. З отого найвищого.

— Ти йди,— сказала вона.— А я підпливу туди, і ти пірнеш через мене.

— Гарзд. Але не ворушись, коли я пірнатиму.

— Я дивитимусь, як близько ти пролетиш.

Задержши голову, дівчина спостерігала, як він став на високому камені і його засмагле тіло вигнулось дугою на тлі блакитного неба. А в наступну мить Девід шугнув униз, до неї, і за її плечима, там, де він розітнув воду, знявся фонтан бризок. Під водою він повернув і, виринувши просто перед Марітою, похитав головою.

— Надто близько взяв,— мовив він.

Вони пропливли до кінця мису й назад, вийшли на берег, обтерли одне одного рушниками й одяглися.

— Тобі справді подобається, коли я пірнаю так близько?

— Ой, дуже.

Девід поцілував її і відчув, яка вона вся свіжа й прохолодна після купання, і на губах його лишився присмак моря.

Вони ще сиділи біля бару, коли з'явилася Кетрін. Вона була стомлена, тиха й напрочуд чемна.

За обіднім столом вона сказала:

— Я їздила до Ніцци, а потім зупинилася на отій гірській дорозі над Вільфраншем і дивилась, як заходить у гавань військовий крейсер, отож і спізнилася до обіду.

Ти не дуже спізнилася,— мовила Маріта.

— Але дивовижна річ,— провадила Кетрін.— Усі кольори були сьогодні надміру яскраві. Навіть сірий. А маслинові дерева аж блищали.

— То все від полудневого сонця,— пояснив Девід.

— Ні. Не думаю,— заперечила вона.— Це було не дуже приємно, та коли я дивилася на той корабель, стало веселіше. Він здався мені трохи замалим, як на крейсер.

— З'їж, будь ласка, хоч трохи м'яса,— сказав Девід.— Ти ж майже нічого не їси.

— Пробач,— мовила Кетрін.— М'ясо смачне. Я люблю філе.

— А може, хочеш чогось іншого?

— Ні. Я поїм салату. Як ти вважаєш, чи не випити нам пляшку «Перр'є-Жуе»?

— А чого ж ні.

— Воно завжди мені смакувало,— сказала вона.— І нам завжди було так хороше, коли ми його пили.

Згодом, уже в їхній кімнаті, Кетрін сказала:

— Ти не тривожся, Девіде, прошу тебе. Тільки останніми днями мені надто швидко гіршає.

— Як це? — спитав Девід, глядячи її по голові.

— Сама не знаю. Сьогодні вранці я раптом відчула себе зовсім старою, і навіть пора року була наче не та. А потім і кольори стали якись неправдоподібні. Я занепокоїлась, і мене поійняло бажання подбати про тебе.

— Ти чудово дбаєш про все й про всіх.

— Я тільки збираюсь, але то мене змагає втома, то бракує часу, а я ж знаю, як це буде принизливо, коли скінчаться гроші й тобі доведеться позичати, бо я не встигла нічого залагодити, не підписала потрібних паперів, а весь останній час тільки бідалась. А потім я почала боятися за твого собаку.

— За мого собаку?

— Так, отого, що в Африці, в оповіданні. Я заходила до твоєї робочої кімнати подивитися, чи не треба тобі чогось, і прочитала оповідання. Ти був у Марітиній кімнаті, і ви про щось балакали. Я не слухала. А ключа ти залишив у шортах, коли перевдягався.

— Я вже написав близько половини,— сказав Девід.

— Дуже гарне оповідання. Але воно мене лякає. Слон якийсь дивний, і твій батько теж. Та він мені ніколи не подобався. А найдужче за всіх — ну звісно, крім тебе, Девіде,— сподобався мені собака, і я страшенно боюся за нього.

— То була чудова тварина. Тобі нема чого за нього боятись.

— А можна мені прочитати, що там сталося з ним в оповіданні сьогодні?

— Та певне, коли хочеш. Але він тепер у селищі, і боятися за нього не треба.

— Ну, коли з ним усе гаразд, я почекаю, поки ти напишеш про нього далі. Кібо. Таке славне ім'я.

— Це назва гори. А ще одна її частина зветься Мавензі¹.

— Ти і Кібо. Я просто полюбила вас обох. Ви такі схожі між собою.

— Ну, ось тобі й полегшало, Відьмо.

— Можливо,— сказала Кетрін.— Сподіваюся, що так. Але це не надовго. Ось і вранці я їхала й була цілком щаслива, а потім зненацька відчула себе старою, такою старою, що до всього стало байдуже.

— Зовсім ти не стара.

— Ні, стара. Старіша за ті старі сукні, що лишилися після матері, і не переживу твого собаки. Навіть в оповіданні.

Розділ двадцятий

Скінчивши писати, Девід відчув усередині цілковиту прожнечу: сьогодні він просунувся набагато далі від того місця, де належало б поставити крапку. Та цього ранку не визнав за потрібне спинитися вчасно, бо підступив до найвиснажливішої частини розповіді, і тільки-но вони знову вийшли на слід, як на нього навалилася втома. Довгий час перед тим він був свіжіший та бадьоріший за двох своїх супутників, і його дратувала і їхня повільна хода, і регулярні зупинки, що їх кожної години робив батько. Він міг би посуватися вперед куди швидше, ніж Джума й батько, та коли його почала брати втома, ті двоє йшли розмірено, як і раніш, і опівдні зробили лише звичайну п'ятихвилинну зупинку, а перед тим він помітив, що Джума навіть потроху наддає ходи. Може, було й не так. Може, Девідові це тільки здалося, однак слонячі коржі на стежці тепер були явно свіжіші на вигляд, хоча вже не теплі. Коли вони натрапили на останній корж, Джума дав Девідові рушницю, але за годину поглянув на нього й забрав

¹ Ідеться про найвищу африканську гору Кіліманджаро, що утворилася з трьох згаслих вулканів.

рушницю назад. Вони довго піднімалися схилом гори, але тепер слід пішов униз, і крізь прогалину між дерев Девід побачив попереду нерівну, вкриту узгірками та западинами місцевість.

— Ось де почнеться найважче, Деві,— мовив батько.

Отоді Девід і зрозумів, що його слід було відіслати назад до селища одразу ж після того, як він вивів батька з Джумою на слід. Джума зрозумів це давно. А батько — тільки тепер, коли вже стало запізно щось удіяти. То була ще одна з батькових помилок, і не лишалося нічого іншого, як іти на ризик. Девід подивився вниз, на великий круглий відбиток слонової ноги й побачив утоптану в землю віть папороті й зламане стебло якоїсь трав'янистої рослини з квітками, що сохли на гарячому осонні поза прим'ятиною. Джума підібрав зламану рослину й поглянув на сонце. Тоді передав її Девідовому батькові, і той покрутив стебло між пальцями. Девід помітив, що білі квітки поникли й прив'яли. Але ще не висушили на сонці й не зронили пелюсток.

— Боюся, буде нам непереливки,— сказав батько.— Рушаймо далі.

Схилилося на вечір, а вони все брели тією нерівною місцевістю. Девідові давно вже хотілося спати, і, дивлячись на двох своїх супутників, він розумів, що найбільший його ворог тепер — це соннота, отож підладжувався під їхню ходу й силкувався виборсатись із тенет сну, що облутували й сковували його. Чоловіки, пильнуючи слід, щогодини змінювали один одного, і хто йшов другим, той раз по раз оглядався на Девіда, аби пересвідчитись, що він не відстав. А коли вони, знов увійшовши в ліс, уже потемки отаборились на ночівлю, Девід як сів, так миттю й заснув, але потім прокинувся й побачив, що Джума зняв з нього мокасини й мацає йому ступні, перевіряючи, чи немає пухирів. Поки Девід спав, батько накрив його своєю курткою і тепер сидів поруч із шматком холодного вареного м'яса та двома галетами наготові. Потім присунув до Девіда пляшку з холодним чаєм.

— Йому доведеться пристати підживитись, Девіде,— сказав він.— Ноги у тебе в доброму стані. Цілком здорові, незгірш як у Джуми. А тепер з'їж оце, тільки помалу, попей чаю і знову спи собі. Все у нас гаразд.

— Пробач, що я такий сонний.

— Ти ж разом із Кібо всю минулу ніч вистежував слона. То як же тобі не бути сонним? Коли хочеш, могу дати ще трохи м'яса.

— Я вже ситий.

— От і добре. На три дні їжі нам вистачить. А воду знову знайдемо завтра. З гори збігає безліч струмків.

— Куди він іде?

— Джума нібито знає.

— Для нас це погано?

— Не дуже, Деві.

— То я вже спатиму,— мовив Девід.— Куртка мені не потрібна.

— Та й нам із Джумою не потрібна,— сказав батько.— Я вночі ніколи не мерзну, ти ж знаєш.

Девід заснув ще до того, як батько побажав йому добраніч. Серед ночі він один раз прокинувся, відчувши на обличчі місячне світло, і йому пригадався слон: як той стояв між дерев, ворущачи своїми величезними вухами, і голова його хилилася додолу під вагою масивних бивнів. На цю нічну згадку Девід відчув усередині якусь дивну порожнечу, але подумав, що то просто дається взнаки голодний шлунок. Та шлунок був ні до чого, і в наступні три дні Девід у цьому переконався.

В оповіданні він намагався зобразити слона живого, такого, яким вони з Кібо побачили його тієї ночі, коли зійшов місяць. Може, й вийде, думав Девід. Може, таки вийде. Але, сховавши у валізу денний доробок і замикаючи двері кімнати, сказав собі: ні, не вийде. Слон був старий, і коли б його не вполював батько, то вполював би хтось інший. І тобі лишається тільки спробувати змалювати все так, як воно було. Отож намагайся писати щодень краще, як тільки можеш краще, і приклич на допомогу весь свій теперішній смуток, щоб знову звідати отой перший смуток дитинства. І ні на мить не забувай усього того, в що ти тоді вірив, бо якщо ця віра буде в тобі, то перейде і в те, що ти пишеш, і ти не зрадиш її. Твоя робота — це єдине, в чому ти маєш успіх.

Він зайшов за стойку бару, дістав пляшку «Хейга» та півпляшки холодної мінеральної води «Перр'є» і, зробивши собі суміш, подався до великої кухні, де була господиня. Девід сказав їй, що їде в Канн і до обіду не повернеться. Мадам дорікнула йому, що він п'є віскі на порожній шлунок. Тоді Девід спитав, чи нема в неї чогось холодного, що він міг би вкинути в свій порожній шлунок разом з віскі.

Вона дістала шмат холодної курятини, покряяла на тарілку й зробила салат із зелені цикорію, а Девід сховався до бару, налив собі ще віскі з мінеральною і, повернувшись, сів до кухонного столу.

— Не пийте ви того зілля, поки не поїли, мосьє,— сказала господиня.

— Воно мені на користь,— відказав Девід.— На війні ми пили його за обідом замість вина.

— Просто диво, що ви всі не стали п'яницями.

— Як ото французи,— докинув Девід, і вони поговорили про пияцтво у французькому робітничому середовищі, щодо чого обоє були згодні, а потім мадам покепкувала з Девіда: мовляв, жінки зовсім його покинули. На це він одказав, що вони обидві набридли йому, то чи не погодилася б мадам заступити їх? Ні, сказала мадам, йому ще треба довести, що він справжній чоловік, перше ніж залицятися до уродженки півдня. Девід заявив, що ось він з'їздить до Канна, добряче там підгодується й повернеться дужий як лев, і отоді хай уродженки півдня стережуться. Потім вони ніжно поцілувались — як привілейований клієнт і прихильна господиня,— і Девід пішов у дім прийняти душ, поголитись і перевдягтися.

Після душу він почувся зовсім добре, та й розмова з мадам потішила його. Цікаво, що б вона сказала, коли б дізналась, яка тут заварилася каша, подумав Девід. Після війни багато що змінилось, а мосьє з мадам мають чуття реальності й прагнуть не відставати від часу. Ми троє— вигідні клієнти і, отже, *des gens très bien*¹. Поки ми платимо гроші й не зчиняємо скандалів, усе гаразд. Росіяни більш нікуди не їздять, англійці вже не такі багаті, німці геть зубожіли, і тепер отаке нехтування усталених звичаїв може стати порятунком для всього узбережжя. Ми — перші сміливці, які відкрили тут літній сезон, що й досі вважається безумством. Девід поглянув на своє наполовину поголене обличчя в дзеркалі. «І все-таки,— подумки мовив сам до себе,— не варто бути аж таким сміливцем, щоб залипати половину обличчя непоголеним». А тоді пильно й доскіпливо поглянув на своє знебарвлене, майже біле волосся, і на обличчі його відбилася відраза.

Потім він почув, як на довгому схилі захурчав «бугатті», повернув на всипану жорствою доріжку й зупинився.

¹ Дуже добрі (тут — пристойні) люди (фр.).

До кімнати ввійшла Кетрін. Голова її була пов'язана шарфом, очі ховалися за сонцезахисними окулярами. Вона зняла окуляри й поцілувала Девіда. Він міцно пригорнув її і спитав:

— Ну, як ти?

— Та не дуже, — відказала вона. — Сьогодні надто жарко. — Тоді всміхнулася до Девіда й прихилила голову до його плеча. — Я рада, що приїхала додому.

Він пішов до бару, зробив «Тома Коллінза» й приніс його Кетрін, що саме вийшла з-під холодного душу. Вона взяла запітнілу високу склянку, трохи відпила, а тоді притулила її до гладенької темно-смаглої шкіри живота. Торкнулася холодним склом кінчиків грудей, так що вони враз напружились, відпила ще великий ковток і знов приклала склянку до живота.

— Чудово, — мовила вона.

Девід поцілував її, і вона сказала:

— Ой, як хороше. Я вже й забула, що так буває. Не бачу причини відмовлятися від цього. А ти?

— І я ні.

— Отож і не відмовляюся, — сказала Кетрін. — Чого б то я мала дочасно віддати тебе комусь іншому. Це була дурна вигадка.

— Одягайся і ходімо, — сказав Девід.

— Ні. Я хочу побавитися з тобою, як колись.

— Як це?

— Ти ж знаєш. Щоб ти відчув себе щасливим...

Потім вони лежали на простирадлах, і Кетрін закинула свою коричневу від засмаги ногу на Девідову й легенько доторкалася пальцями до його ступні, а потім звелася на ліктях, віддалила уста від його уст і запитала:

— Ти радий, що я повернулася до тебе?

— Ти... — мовив Девід. — Ти таки справді повернулася.

— А ти вже й не думав, що я повернуся. Вчора все було скінчено й загинуло без вороття, а сьогодні — ось вона я. Ти щасливий?

— Так.

— Пригадуєш ті дні, коли єдине, чого я хотіла, було засмагнути до темного? А тепер я найтемніша біла дівчина в світі.

— І найбільявіша. Достоту як слонова кістка. Так я завжди думаю. І гладенька, як слонова кістка.

— Я така щаслива і хочу, щоб усе в нас було, як колись. Що моє, те моє. Я не бажаю поступатись їй тобою, як робила це останнім часом, і нічого не залишати собі. З цим покінчено.

— Щоб дуже ясно, то ні,— сказав Девід.— Але ти справді знов почуваш себе добре?

— Справді добре. Я ж не сумна, не похмура, не жалісна.

— Ти мила й весела.

— Усе дивовижно змінилося. Ми встановимо чергу,— пояснила Кетрін.— Сьогодні й завтра ти будеш мій. А наступні два дні — Марітин. О боже, як я хочу їсти! Це вперше за тиждень я відчула голод.

Повертаючись надвечір з пляжу, Девід і Кетрін проїхалися до Канна по паризькі газети і, перш ніж вернутися додому, посиділи в кафе й побалакали. Коли Девід перевдягся і прийшов до бару, Маріта сиділа там і читала книжку. Він упізнав свій роман. Той, котрого вона не читала.

— Добре поплавали? — спитала вона.

— Еге ж. Запливли дуже далеко.

— А з високих каменів ти пірнав?

— Ні.

— Я рада,— сказала вона.— Як Кетрін?

— Повеселішала.

— Атож. Вона дуже розважлива.

— А ти як? Усе гаразд?

— Усе добре. Ось читаю твою книжку.

— І як вона тобі?

— Це я зможу сказати тобі тільки післязавтра. Я читаю дуже повільно, щоб надовше вистачило.

— Ви що — уклали угоду?

— Начебто так. Але не варто дуже турбуватися ні про книжку, ні про моє ставлення до тебе. Воно не змінилося.

— Гаразд,— сказав Девід.— Але мені страшенно бракувало тебе сьогодні.

— До післязавтра,— мовила вона.— Ні про що не турбуйся.

Розділ двадцять перший

Наступний день в оповіданні був дуже поганий, бо задовго до полудня Девід зрозумів, що не потреба в сні відрізняє хлопця від дорослих чоловіків. Перші три години він був бадьоріший за них і попросив Джуму дати йому нести рушницю, але той лише похитав головою. Навіть не всміхнувся, а він же завжди був найліпшим Девідовим другом і навчав його полувати. «Вчора він сам дав мені рушницю,— подумав Девід,— а сьогодні я почуваю себе куди краще, ніж учора». Пепервах так воно й було, але годині о десятій він зрозумів, що цей день буде такий самий, а може, й ще важчий за попередній. Думати, що він зможе йти по сліду на рівній нозі з батьком, було не меншою дурницею, ніж сподіватися здолати його в бійці. Зрозумів Девід і те, що річ тут не тільки у віці. Ті двоє були мисливці-професіонали, і, як він тепер розумів, тим-то Джума й не захотів марнувати навіть усмішки. Вони вгадували все, що робив дорогою слон, без слів показували один одному на найменші ознаки того, а коли триматися сліду ставало особливо важко, батько незмінно пропускав уперед Джуму. Коли вони спинилися біля струмка, батько сказав:

— Ти тільки витримай цей день, Деві.

Потім, коли вони нарешті залишили позаду оту перетяту місцевість і знов почали підніматися до лісу, сліди слона повернули праворуч, на давню слонову стежину. Девід побачив, як батько й Джума спинились і про щось балакають, а коли він підійшов до них, Джума вже стояв і дивився назад, на пройдену ними дорогу, а тоді звернув погляд на далекий острівець кам'янистих узвиш серед сухої рівнини і, здавалося, визначав за ним напрям на вершини трьох голубуватих високих пагорбів ген на обрії.

— Тепер Джума знає напевне, куди він іде,— пояснив батько.— Він і раніше здогадувався, але потім слон збочив на оце бездоріжжя.— Він озирнувся на місцевість, якою вони брели цілий день.— До того місця, куди він тепер подався, дорога з біса нелегка, але треба її подолати.

Вони підіймалися все вище, аж поки засутило, а тоді отаборилися на ніч. Дорогою Девід підбив з рогатки двох турачів з невеличкого табуңця, що перед самим заходом сонця з'явився на стежині. Птахи вийшли на ту давню слонову стежину покублится в пилюці й чимчикували собі неквапливим перевальцем, а коли камінець із рогатки перебив одному хребет і птах почав шарпатися й хляпати

крильми, ще один вибіг наперед, намірюючись дзьобнути його, і тоді Девід заклав у рогатку новий камінець, відтягнув гумки й вліпив другому птахові в ребра. Потім кинувся вперед, щоб накрити його, і решта птахів, лопочучи крильми, дременули геть. Джума озирнувся і цього разу всміхнувся, а Девід підбрав обох птахів, ще теплих, добре вгодованих, з гладеньким пір'ям, і розбив їм голови об колодку свого мисливського ножа.

Тепер, коли вони отаборилися, батько зауважив:

— Ніколи не бачив цього виду тураців на такій височині. Ти дуже добре зробив, що підбив одразу двох.

Джума настроїв птахів на паличку й засмажив над жаром невеличкого багаття. Батько попивав із стаканчика від фляги розведене водою віскі й спостерігав, як Джума куховарить. Потім Джума дав їм по груднинці із серцем, а сам з'їв дві шийки, спинки й ніжки.

— Це велика підмога, Деві,— сказав батько.— Тепер нам не доведеться так ощадити харчі.

— Ми дуже відстали від нього? — запитав Девід.

— Та ні, по суті, мало не наступаємо йому на п'яти,— відказав батько.— Усе залежить від того, чи посувається він уперед, коли сходить місяць. Сьогодні це буде на годину пізніше, ніж учора, й на дві години проти тієї ночі, коли ти вистежив його.

— А звідки Джума знає, куди він іде?

— Десь недалеко звідси він поранив цього слона, й убив його *аскарі*¹.

— Коли?

— Він каже, п'ять років тому. А це в нього може означати скільки завгодно. Каже, коли ти був ще *тото*².

— І оце відтоді слон живе сам-один?

— Джума вважає, що так. Сам він більш ні разу його не бачив. Тільки чув про нього.

— Він дуже великий, каже Джума?

— Бивні фунтів під двісті кожен. Я таких ще ніколи не бачив. Джума каже, був колись лиш один більший слон, і теж із цієї околиці.

— Ну, я вже спатиму,— мовив Девід.— Сподіваюся, завтра мені буде краще.

— Ти сьогодні тримався молодцем,— сказав батько.— Я дуже задоволений тобою. І Джума також.

¹ Товариша (*суахілі*).

² Малок (*суахілі*).

Прокинувшись серед ночі, коли вже світив місяць, Девід подумав: де там вони ним задоволені, аж ніяк, ото хіба тільки тим, як він спритно підбив двійко птахів. Звісно, він таки вистежив поночі слона й пішов за ним, щоб побачити, чи цілі в нього обидва бивні, а тоді повернувся, знайшов батька та Джуму й напровадив їх на слід. Тоді вони були справді задоволені ним, Девід не сумнівався. Та відколи почалось оце виснажливе переслідування, він став непотрібний і навіть міг завадити їм досягти свого, так само як мало не завадив йому Кібо, коли він тієї ночі підступив зовсім близько до слона; отож Девід розумів: обидва чоловіки напевне картають себе за те, що не відіслали його назад, поки було ще не пізно. Бивні цього слона важили фунтів по двісті. Ще відтоді, як вони вирости над звичайну міру, на слона почали полювати мисливці, і ось тепер вони троє мали вбити його. Девід був певен, що тепер вони таки вб'ють слона, бо він, Девід, мужньо витримав денний перехід, хоч уже над полудень мало не падав з ніг. То, може, цим і задоволені батько та Джума. Але ж у переслідуванні користі з нього ніякої, і їм було б куди краще йти без нього. Не раз протягом дня Девід шкодував, що виказав їм слона, а надвечір навіть подумав був, що краще б йому взагалі ніколи того слона не бачити. Та, лежачи тепер без сну в місячному світлі, він розумів, що насправді так не думає.

Пишучи про все те від самого ранку, Девід силкувався достеменно пригадати свої перечування та події того дня. Найважче було правдиво відтворити все, що він тоді почував, і то так, щоб на це не наклались його пізніші почуття. Деталі краєвиду поставали в пам'яті виразно й опукло, як і весь той ранок, аж до спогадів про безмірну втому, що навалилася на Девіда над полудень, і він упорався з цією частиною добре. А от думки й перечування щодо слона давалися на превелику силу, і Девід зрозумів, що треба відволіктися від них, а потім приступити знов, аби мати певність, що все було саме так, а не інакше, і не згодом, а того-таки дня. Він добре пам'ятав, як зродилося в ньому те почуття, але надто стомився, щоб пригадати все детально.

Ще заглиблений у свої роздуми, залишаючись там, в оповіданні, він замкнув валізу із зошитами і вийшов з кімнати на кам'яні плити, що вели до тераси, де в крісельці під сосною, лицем до моря, сиділа Маріта. Вона читала й не почула, як Девід тихо переступав босими ногами. Він

подивився на дівчину, і йому потепліло на душі. А потім згадав про оту безглузду жіночу угоду, повернув у дім і пройшов до їхньої з Кетрін кімнати. Кетрін у кімнаті не було, і він, усе ще сприймаючи Африку як цілковиту реальність, а все навколо як нереальне й фальшиве, вийшов на терасу поговорити з Марітоку.

— Доброго ранку,— мовив він.— Ти не бачила Кетрін?

— Вона поїхала,— відповіла дівчина.— Просила переказати тобі, що скоро повернеться.

Нараз усе воно обернулося реальністю.

— Ти не знаєш, куди вона подалася?

— Ні,— сказала дівчина.— Сіла на велосипед та й покотила.

— О боже,— зітхнув Девід.— Вона ж не їздила на велосипеді, відколи ми придбали «бугатті».

— Це саме й вона сказала. А тепер знову їздитиме. Ну як, плідно попрацював?

— Ще не знаю. Завтра побачимо.

— Снідати будеш?

— Та не знаю. Пізно вже.

— Поснідав би.

— Піду опоряджуся,— сказав Девід.

Він прийняв душ і саме голівся, коли з'явилася Кетрін. На ній була стара, ще з Гро-дю-Руа, сорочка й короткі, обрізані під коліньми полотняні штаненята. Обличчя її пашіло, сорочка потемніла від поту.

— Чудово прокаталася,— сказала вона.— Але я забула, як то доводиться м'язам, коли берешся нагору.

— Далеко їздила, Відьмо?

— За шість кілометрів,— відказала Кетрін.— Суший дріб'язок, коли б не узвози.

— Тепер надто жарко їздити на велосипеді, хіба що тільки раннім ранком,— сказав Девід.— А проте я радий, що ти знов узялася до цього.

Кетрін уже стояла під душем, а коли вийшла з ванної, сказала:

— А тепер поглянь, які ми обоє засмагли. Саме такі, як собі замишляли.

— Ти темніша.

— Не набагато. Ти теж страшенно темний. Поглянь на нас поряд.

Стоячи бік у бік, вони подивились одне на одного в довгому дзеркалі на дверях ванної.

— Ага, ми тобі до вподоби,— мовила Кетрін.— Це добре. Мені також. Ану, поклади руку сюди, побачимо, як воно буде.

Вона виструнчилась, і Девід поклав руку їй на груди.

— Ось я надягну одну із своїх обліплених сорочок, тоді зрозумієш, що я маю на думці,— провадила вона.— А кумедно, правда ж, що волосся в нас, коли мокре, стає зовсім безбарвне? Тьмяне, як морські водорості.

Вона взяла гребінця й зачесала собі волосся просто назад, так що воно стало таке, наче щойно з моря.

— Отак тепер і ходитиму знову,— сказала Кетрін.— Як у Гро-дю-Руа і тут на самому початку літа.

— Мені більш подобається, коли падає на чоло.

— А мені вже набридло. Та коли тобі подобається, я зроблю на чоло. Слухай, а чи не поїхати нам до міста й не поснідати в кафе?

— Хіба ти ще не снідала?

— Я хотіла почекаати тебе.

— Гаразд,— сказав Девід.— То зараз же ходімо поснідаймо. Я також голодний.

Їм подали добрячий сніданок: яєчню з шинкою, каву з молоком, свіжі булочки, сунічний джем,— а коли вони попоїли, Кетрін спитала:

— Може, з'їздиш зі мною до Жана? Сьогодні я митиму голову, то хочу й підстригтися.

— Я почекаю тебе тут.

— А може, все-таки зробиш мені ласку? Ти ж один раз уже зробив, і нікому це не зашкодило.

— Ні, Відьмо. Один раз зробив — і годі. Це як татуювання чи щось таке. І не проси.

— Це ж така дрібниця, але для мене важлива. Я хочу, щоб ми з тобою були однаковісінькі.

— Ми не можемо бути однаковісінькі.

— Ні, можемо, якщо ти погодишся.

— Я справді цього не хочу.

— Навіть як я скажу, що нічого в світі так не бажаю?

— Чом тобі не бажається чогось розумнішого?

— Бажається. Але я хочу, щоб ми були як викпані, і ти вже майже такий, і ніякого клопоту не треба. Все зробило море.

— То хай собі робить і далі.

— Я хочу сьогодні.

— І тоді, певно, будеш цілком щаслива.

— Я вже щаслива, бо ти погодишся, і тоді буду щаслива. Тобі ж приємно, коли я маю гарний вигляд. Сам знаєш, що приємно. Отак на це й подивися.

— Це дурна забаганка.

— Зовсім ні. Йдеться ж бо про тебе й про те, щоб зробити мені втіху.

— А коли я не погоджуся, як прикро це тебе вразить?

— Не знаю. Дуже прикро.

— Ну гаразд,— мовив Девід.— Усе воно справді так багато для тебе важить?

— Авжеж,— відказала вона.— Ой, дякую тобі. Цього разу воно не забере багато часу. Я сказала Жанові, що ми приїдемо, і він чекатиме на нас.

— Ти завжди така певна, що я на все погоджуся?

— Я знала, що ти погодишся, коли я скажу, як страшенно мені хочеться цього.

— А мені страшенно не хотілося. І тобі не слід було просити.

— Не переймайся цим. Воно ж тобі нічого не варте, а потім тільки посміємося. І за Маріту не турбуйся.

— А до чого тут вона?

— Вона сказала: якщо ти не захочеш зробити це задля мене, вона попросить зробити задля неї.

— Не вигадуй.

— Я не вигадую. Вона сама так сказала сьогодні вранці.

— Шкода, що ти не можеш себе побачити,— сказала Кетрін.

— Дуже радий, що не могу.

— Я хотіла б, щоб ти подивився в дзеркало.

— Не могу.

— Тоді поглянь на мене. Ось який ти тепер, і це зробила я, і ти нічого вже не вдієш. Отакий ти на вигляд.

— Не можна було такого робити,— сказав Девід.— Ні до чого мені виглядати достоту як ти.

— Що зроблено, те зроблено,— мовила Кетрін.— І тепер ти отакий. Тож краще, щоб тобі це подобалось.

— Не можна такого робити, Відьмо.

— Можна, і ми зробили. І ти це знаєш. Просто не хочеш подивитися. Тепер ми обоє пропащі. Раніше була тільки я, а тепер і ти. Поглянь на мене й побачиш, як тобі сподобається.

Девід поглянув на її очі, що їх так любив, на коричневе від засмаги обличчя та неймовірно світле, кольору слоно-

вої кістки волосся, побачив, що вона аж с'є від щастя, і тільки тепер збагнув, яку величезну дурницю дозволив учинити.

Розділ двадцять другий

Девід передбачав, що того ранку оповідання далі не піде, і воно й справді довго не йшло. Але він знав, що повинен зрушити з місця, і врешті-таки зрушив, і ось вони троє вже знову йшли по сліду того слона старою слоновою стежиною, що тяглася крізь ліс. Уторована й щільно втоптана, вона мала такий вигляд, наче слони ходили нею ще від тих давноминутих часів, коли охолочла вулканічна лава й усе довкола почало густо заростати гінкими деревами. Джума впевнено вів перед, і вони посувалися досить швидко. І батько, і Джума, як видно, не мали ніяких сумнівів в успіху, а йти слоновою стежкою серед мерехтливого лісового світла було так легко, що Джума сам дав Девідові нести рушницю. Та потім слід загубився серед свіжих, ще теплих слонових коржів і пласких круглих відбитків ніг великого стада, що вийшло на стежину з хащі по лівий бік. Джума сердито забрав у Девіда рушницю. Було вже за полудень, коли вони наздогнали стадо і обійшли його осторонь, бачачи між деревами, як громадяться сірі туші, ворущаються величезні вуха й заклопотано скручуються та випростуються хоботи. До них долинав хрускіт зламаної гілля, тріск похилених дерев, бурчання в слонячих черевах і глухе хляпання об землю свіжих коржів.

Нарешті вони віднайшли слід того старого слона, і, коли він звернув на меншу слонову стежку, Джума позирнув на Девідового батька й вискалив зуби, а батько порозуміло кивнув головою. Вони мали такий вигляд, неначе знали якусь ганебну таємницю, — такий самий, як тієї ночі, коли Девід розшукав їх у селищі.

Невдовзі по тому вони натрапили на цю таємницю — праворуч від стежки, в лісі, куди їх привели сліди старого слона. То був величезний череп, заввишки Девідові до грудей, вибілений сонцем та дощами. Посеред лоба виднілася глибока вм'ятина, а з-поміж порожніх білих очниць розходилися вниз два ребристі рубці, кінчаючись рваними дірами там, де було вирубано бивні. Джума показав, де зупинився великий слон, котрого вони переслідували, і як він трохи зрушив з місця череп, підчепивши його хоботом,

і де його бивні черкнули по землі. Потім, підкликавши Девіда ближче, тицьнув пальцем на круглу дірку у вм'ятині на білій лобовій кістці, а тоді на ще чотири такі самі дірки коло вушного отвору. А тоді, вискалившись до Девіда та його батька, видобув з кишені масивну кулю калібру 0,303 і встромив її кінчиком у дірку в лобовій кістці.

— Оце тут Джума поранив нашого великого слона,— сказав батько.— А це був його *аскарі*. Його вірний товариш, також великий самець. Він кинувся в напад, і Джума першим пострілом звалив його з ніг, а потім добив пострілами у вухо.

Тим часом Джума вже показував на розкидані поруч кістки й на сліди великого слона, що походив коло них. І Джума, і Девідів батько були дуже потішені своєю знахідкою.

— А як ти думаєш, чи довго він і цей його товариш пробули разом? — запитав Девід батька.

— І гадки не маю,— відказав батько.— Спитай Джуму.

— Спитай його ти, будь ласка.

Батько і Джума поговорили проміж себе, а тоді Джума поглянув на Девіда й засміявся.

— Мабуть, разів у чотири-п'ять довше, ніж ти живеш на світі,— сказав Девідові батько.— Точно він не знає, йому до того байдуже.

«Зате мені не байдуже,— подумав Девід.— Я бачив його тоді при місячному світлі, і він ішов сам-один, а в мене був Кібо. А в Кібо був я. Слон не робив нікому ніякої шкоди, проте ми вислідили його аж сюди, куди він прийшов навідати свого мертвого товариша, і тепер збираємося вбити і його. Це я в усьому винен. Я його виказав».

Тим часом Джума вже знайшов дальший слід, зробив знак Девідовому батькові, і вони рушили вперед.

«Батькові не доконче вбивати слонів, щоб мати на прожиток,— думав Девід.— А сам Джума не знайшов би цього слона, коли б я його не побачив. Колись Джумі випала нагода зіткнутися з ним, але він спромігся тільки поранити старого велетня і вбити його товариша. Це ми з Кібо вистежили його, і мені не слід було нікому про це казати, промовчати, що ми його бачили, і тоді слон лишився б живий, а вони нехай би й далі цмулили пиво з тими своїми *bibi*¹. Джума був такий п'яний, що ми насилу розбуркали його. Надалі я триматиму язика на припоні. Нікому ні про

¹ Жінками (*суахілі*).

що більш не розкажу. Якщо вони вб'ють слона, Джума швидко проп'є свою частку бивнів чи просто купить собі ще одну бісову жінку. Чом же ти не допоміг слонові, коли мав таку змогу? Все, що ти мав зробити,— це не йти з ними другого дня. Та ні, це б їх не зупинило. Джума однаково пішов би. Не треба було їм розказувати. Ніколи нічого їм не розказуй. Зарубай це собі на носі. Ніколи нікому ні про що не кажи. Ніколи, нікому, ні про що».

Батько почекав, поки Девід наздожене їх, і дуже тихо промовив:

— Десь тут він і залишився. Не помандрував далі. Тепер ми ось-ось застукаємо його.

— Розтуди все це полювання,— дуже тихо озвався Девід.

— Що-що? — перепитав батько.

— Розтуди все це полювання,— не підвищуючи голосу, повторив Девід.

— Дивись мені не дотудикайся,— сказав батько і промовисто поглянув на нього.

«У тім-то й річ,— подумав Девід.— Він же не дурний. Тепер він усе зрозумів і ніколи вже мені не довірятиме. Воно й добре. Не треба мені його довіри, бо я більш ніколи нічого йому не скажу, нікому нічого не скажу. Ніколи, ніколи, ніколи».

Ось на цьому місці він і зупинився того дня. Він знав, що йому не вдалося написати про все так, як треба. Не зумів він змалювати ні того громаддя, яким постав перед ними слоновий череп, коли вони натрапили на нього в лісі, ні тих проритих жуками підземних ходів, що опинилися на видноті, мов покинуті штреки чи катакомби, коли слон зрушив з місця череп. Не відтворив як слід дивовижної довжини вибілених кісток і того, як кружляли коло них сліди великого слона, і як він сам, ідучи по тих слідах, немовби навіч побачив величезного звіра, що обходив місце трагедії, а потім побачив і те, що бачив тоді слон. Не спромігся належно показати ні оту широченну стежину, що скидалася на справжню дорогу крізь ліс, ні обтерті слоновими боками гладенькі стовбури дерев, ні того, як перетиналися з нею інші стежини, нагадуючи схему паризького метро. Не зобразив, як крізь зімкнуті крони дерев пробивалося денне світло, а дещо вийшло в нього не таким, яким воно було саме тоді, а таким, яким поставало в пам'яті тепер. Річ була не у відстанях, бо всі відстані з часом змінюються, і якими ти пригадуєш їх тепер, такими

вони й були. А от зміни в його ставленні до Джуми, до батька, до слона ускладнювалися знемогою, яка їх і живила. Втома поклала початок розумінню. Все почалося з розуміння, і, пишучи, він дедалі глибше усвідомлював це. Але справжнє, страхітливе розуміння було ще попереду; і він мав зобразити його не сумнівними риторичними фразами, а достеменно пригадати всі ті реальні речі, які його викликали. Завтра він доведе все до ладу, а тоді піде далі.

Девід сховав зошити з рукописом до валізи, замкнув її і, вийшовши із своєї робочої кімнати, рушив до чільної частини готелю, де сиділа з книжкою Маріта.

— Снідати будеш? — запитала вона.

— Мабуть, краще випити.

— Ходімо до бару, — сказала вона. — Там не так жарко.

Вони пішли до стойки, сіли поряд на високі табурети, і Девід налив у склянку «Хейга» з холодною мінеральною водою.

— Що чути про Кетрін?

— Вона поїхала дуже весела й щаслива.

— А ти як?

— Щаслива, сором'язлива і досить спокійна.

— Така сором'язлива, що й поцілувати тебе не можна?

Вони обняли одне одного за плечі, і Девід відчув, як до нього повертається душевна цілісність. Він і не підозрював, як далеко сягає оте його роздвоєння і відчуження, бо, сідаючи писати, черпав снагу з якогось внутрішнього ядра, що його годі було розколоти, вищербити чи навіть колупнути. Девід знав про це, і в цьому полягала його сила, бо решта його єства легко піддавалася стороннім впливам.

Подавальник накривав на стіл, а вони сиділи біля стойки бару, відчуваючи в повівах морського вітерцю перший подих осінньої прохолоди. Відчували вони його й потім, коли сіли до столу й узялися їсти та пити вино.

— Це прохолодний бриз віє аж із самого Курдистану, — сказав Девід. — Скоро настане пора рівноденних штормів.

— Ну, це ж ще не сьогодні, — зауважила дівчина. — Поки що нам нема чого їх боятися.

— Справжнього вітру не було відтоді, як ми познайомились у тому кафе в Канні.

— Ти ще пам'ятаєш таку давню минувшину?

— Здається, ніби це було аж до війни.

— А я останні три дні провела на війні, — сказала Маріта. — Ще тільки сьогодні вранці повернулася.

— Я ніколи про неї не думаю, — мовив Девід.

— Книжку я вже прочитала, але щодо тебе мені там не все зрозуміло. Ти так і не виявив у ній своїх поглядів.

Девід наповнив її склянку, тоді знову налив собі.

— Я сам тільки згодом зрозумів, що й до чого,— відказав він.— Отож і не вдавав, ніби розумію. Просто не замислювався про це, поки все воно колотилося. Тільки відчував, спостерігав, діяв і думав про найнеобхідніше. Тим-то ця книжка не така гарна, якою могла б бути. Бо мені не вистачало розуміння подій.

— Книжка дуже гарна. Чудово змальовано польоти й самі літаки, передано почуття інших людей.

— Мені добре дається зображення інших людей і всього, що стосується техніки й тактики,— мовив Девід.— Це я кажу серйозно і не для того, щоб похвалитися. А от про себе, Маріто, коли ти справді в ділі, ніколи не знаєш. Про себе й думати не варто. Просто соромно в такий час.

— Але потім починаєш розуміти.

— Авжеж. Іноді.

— Можна мені прочитати твою повість про це літо?

Девід знову налив у склянки вина.

— Багато вона тобі розповіла?

— Каже, що все. Розповідати вона вміє, ти ж знаєш.

— Краще б тобі її не читати,— сказав Девід.— Нічого, крім прикросців, з того не буде. Коли я її писав, то ще не знав, що з'явишся ти. Я не можу заборонити Кетрін розповідати тобі про всі ті речі, але зовсім не обов'язково, щоб ти ще й читала про них.

— То не читати?

— Я б не хотів цього. Але не хочу й тиснути на тебе.

— Тоді доведеться тобі сказати,— мовила дівчина.

— Вона давала тобі читати ті записи?

— Так. Сказала, це мені потрібно.

— Чорти б її взяли.

— Вона зробила це без лихого наміру. Тоді, коли ото була геть знервована.

— То ти прочитала все?

— Так. Повість чудова. Куди краща, ніж остання книжка, але оповідання, які ти пишеш тепер, ще кращі, їх не зрівняти ні з чим іншим.

— А як тобі те, що було в Мадриді?

Девід подивився на неї, а вона звела очі, облизнула губи й, не відводячи погляду, дуже чітко промовила:

— Я все те добре зрозуміла, бо почуваю так само, як і ти.

Коли вони лежали разом, Маріта спитала:

— Ти не думаєш про неї, коли кохаєшся зі мною?

— Ні, дурнятко.

— І не хочеш, щоб я пестила тебе так, як вона? Бо я теж так умію.

— Нічого не кажи, просто відчувай.

— Умію навіть краще за неї.

— Помовч.

— Ти не думай, тобі не доведеться...

— Помовч.

— Але ти не повинен нічого...

— Ніхто нічого не повинен, але мусимо...

Вони лежали міцно обнявшись, потім послабили обійми, і Маріта сказала:

— Мені треба вийти, але я повернуся. А ти, будь ласка, поспи й за мене.

Вона поцілувала його, а коли повернулася, він уже спав. Спершу хотів був почекати її, але не дочекався й заснув. Дівчина лягла поруч і поцілувала його, та він не прокинувся, і тоді вона й собі простяглась і спробувала заснути. Однак їй не спалося, і вона знов тихенько поцілувала його, а тоді почала ніжно пестити, дотикаючись до нього грудьми. А коли він заворушився вві сні, поклала голову йому на живіт і так само тихенько провадила свої пошуки й відкриття.

Повільно минали пообідні години довгого прохолодного дня, Девід і далі спав, а коли прокинувся, Маріти поруч уже не було, і він почув голоси жінок на терасі. Він одягся, відсунув засувку на дверях до своєї робочої кімнати і вже звідти вийшов надвір, на кам'яні плити. Та на терасі був тільки подавальник, що прибирав зі столу чайний посуд, а жінок Девід знайшов у барі.

Розділ двадцять третій

Обидві сиділи біля стойки, де у відерці з льодом стриміла пляшка «Перр'е-Жуе», і були свіжі й гарненькі на вигляд.

— Ну просто тобі негадана зустріч із колишнім чоловіком, — мовила Кетрін. — Мимоволі відчуваєш себе страшенно обтяженою досвідом. — Здавалося, ще ніколи не була вона така весела й така зваблива. — Мушу сказати, ця роль

дуже тобі пасує.— І зміряла Девіда насмішкувато-оцінливим поглядом.

— То як він, по-твоєму? В порядку? — спитала Маріта. Тоді позирнула на Девіда й почервоніла.

— Атож, тобі є чого червоніти,— мовила Кетрін.— Глянь на неї, Девіде.

— Вигляд у неї чудовий,— сказав Девід.— І в тебе теж.

— На вигляд їй років шістнадцять,— зауважила Кетрін.— Вона сказала мені, що призналася відносно поєвісті.

— Я вважаю, ти мала спитати в мене дозволу,— мовив Девід.

— Знаю, що мала,— відказала Кетрін.— Але я почала читати її сама, а потім мені стало так цікаво, що я подумала: хай прочитає і Спадкоємиця.

— Я б не дозволив.

— Але май на увазі, Маріто,— сказала Кетрін,— коли він чогось не дозволяє, треба просто робити своє. Ті його заборони нічогісінько не важать.

— Не вірю,— мовила дівчина й усміхнулася до Девіда.

— Це тому, що він не довів свою повість до сьогодні. Коли доведе, ти сама побачиш.

— З повістю покінчено,— зауважив Девід.

— Так нечесно,— сказала Кетрін.— Це ж подарунок мені, такий був наш спільний план.

— Ти повинен дописати її, Девіде,— докинула Маріта.— І допишеш, правда ж?

— Вона хоче, щоб ти написав і про неї,— сказала Кетрін.— Буде куди краще, коли ти змалюєш ще й темноволосу дівчину.

Девід налив собі келих шампанського. Він побачив, як застережливо дивиться на нього Маріта, і мовив до Кетрін:

— Ось закінчу з оповіданнями, а тоді знов візьмуся до тих записів. А як ти провела день?

— Чудово. Ухвалювала рішення і плекала задуми.

— О боже,— зітхнув Девід.

— Задуми в мене не таємні,— сказала Кетрін.— Отож не зітхай так тяжко. Ти цілий день робив що хотів, і я була рада за тебе. Але я теж маю право на свої задуми.

— Які ще задуми? — спитав Девід. Голос його звучав дуже сухо.

— Передусім, ми маємо подбати про те, щоб випустити цю книжку. Я збираюся віддати рукопис на передрук —

усе, що там є на сьогодні, — і замовити до нього ілюстрації. Поїду зустрінуся з художниками і все залаштую.

— День у тебе й справді був клопітний, — сказав Девід. — От тільки хіба тобі не відомо, що ніхто не передруковує рукописів, поки той, кому вони належать, не перегляне їх і не підготує до передруку?

— В цьому немає потреби, бо мені досить приблизного начерку, щоб показати художникам.

— Зрозуміло. А що, як я ще не хочу передруковувати рукопис?

— Ти що, не хочеш, щоб повість побачила світ? А я хочу. І хтось же має почати здійснювати це.

— То яких саме художників ти надумала сьогодні залучити?

— До кожної частини іншого. Марі Лоренсен, Паскена, Дерена, Дюфі, Пікассо.

— О господи, і Дерена!

— Ти тільки уяви собі, як Лоренсен намалює нас із Марітою в машині, коли ми перший раз зупинилися дорогою до Ніцци.

— Про це ж ніхто ще не написав.

— То напиши. Це напевне буде куди цікавіше й повчальніше, ніж про товписько обліплених мухами, заструпілих тубільців Центральної Африки, в краалі¹ чи як там його, і про твого п'яного батечка, що, спотикаючись і смердячи пивним перегаром, бродить навколо й не знає, котрі з тих малих страховиськ його діти.

— Ну, пішло-поїхало, — мовив Девід.

— Що ти сказав, Девіде? — спитала Маріта.

— Я сказав: дякую тобі за те, що склала мені компанію за обідом, — відповів їй Девід.

— А чого ж не дякуєш і за все інше? — втрутилася Кетрін. — Вона ж бо чимось так на тебе вплинула, що ти проспав, наче мертвий, до самого вечора. То подякуй їй хоч за це.

— Дякую, що поїхала зі мною поплавати, — мовив Девід до дівчини.

— А, то ви плавали? — спитала Кетрін. — Дуже рада за вас.

— Плавали, і досить далеко, — сказала Маріта. — Потім дуже ситно пообідали. А ти добре пообідала, Кетрін?

— Здається, — відказала Кетрін. — Я не пригадую.

¹ Крааль — загорода для худоби.

— Де ти була? — лагідно спитала Маріта.

— У Сен-Рафаелі, — сказала Кетрін. — Пам'ятаю, що я там зупинялась, а от як обідала, не пригадую. Коли я їм сама, то ніколи цього не помічаю. Але я певна, що там-таки й пообідала. Знаю, що збиралась обідати.

— Назад їхати було приємно? — поцікавилась Маріта. — Пополудні стало так прохолодно й гарно.

— Не знаю, — відказала Кетрін. — Я не помітила. Думала про те, як підготувати й запустити книжку. Треба ж уже починати. Не знаю, чого це Девід уперся, тільки-но я взялася щось робити. Усе воно так ганебно тяглося, що мені раптом стало соромно за нас усіх.

— Бідолашна Кетрін, — мовила Маріта. — Але тепер, коли ти все так гарно розпланувала, тобі мало б полегшати на душі.

— А мені й полегшало, — сказала Кетрін. — Я була така рада, коли приїхала. Думала, що й ви зрадієте і що я теж зроблю якесь корисне діло, а тут Девід виставив мене мало не ідіоткою чи прокаженою. Це ж не моя вина, що я така розважлива й ділова.

— Я розумію, Відьмо, — озвався Девід. — Просто я не хочу, щоб уся моя робота пішла шкереберть.

— Та ти ж сам і пустив її шкереберть, — заперечила Кетрін. — Невже не бачиш? Кидаєшся то сюди, то туди, хапаєшся писати якісь оповідання, коли все, що тобі треба робити, це вести далі повість, яка так багато важить для нас усіх. Вона в тебе дуже добре йшла і саме наближалася до найцікавіших подій. Хтось же має тобі сказати, що за тими оповіданнями ти просто ховаєшся від свого обов'язку.

Маріта знов поглянула на Девіда, і він зрозумів, що вона хотіла йому сказати, й промовив:

— Мені треба піти дати собі лад. А поки я повернуся, ти розкажеш Маріті про всі ці речі.

— Ми масмо й інші теми для розмови, — відказала Кетрін. — Прошу пробачення, коли сказала щось не так про вас із Марітою. Насправді я страшенно за вас рада.

Думаючи про все почуте, Девід пішов до ванної і прийняв душ, а тоді перевдягся у свіжовипраний рибальський светр і довгі штани: увечері було вже холодно. Маріта сиділа в барі й переглядала «Vogue».

— Вона пішла поглянути, як там у тебе в кімнаті, — сказала Маріта.

— Як вона себе почуває?

— Звідки мені знати, Девіде? Вона тепер великий видавець. Із сексом покінчено. Він її більш не цікавить. Це дитячі забавки, каже вона. І дивується, як усе це могло для неї щось важити. Але не виключено, що їй трапиться ще якась жінка і знов почнеться те саме. Мова про це вже була.

— Боже милий, ніколи не думав, що все так обернеться.

— Не треба,— сказала Маріта.— Хоч як воно є, а я тебе кохаю, і завтра зранку тобі писати.

Увійшла Кетрін і промовила:

— Страх як приємно дивитися на вас разом, і я аж пишаюся. Так наче сама вас створила. Він був сьогодні на висоті, Маріто?

— За столом він був дуже милий,— відказала Маріта.— Прошу тебе, Кетрін, будь справедлива.

— Я знаю, коханець із нього непоганий,— провадила Кетрін.— Та й у всьому іншому він мастак. І робити мартіні, і плавати, і на лижах кататись, і, можливо, літати. Правда, в літаку я його ніколи не бачила. Але всі кажуть, що й льотчик він був чудовий. Мабуть, це щось на зразок акробата в цирку і таке ж нудне. Я не розпитувала.

— Ти зробила нам велику ласку, Кетрін, давши провести день разом,— сказала Маріта.

— Можете провести разом і решту свого життя,— відказала Кетрін.— Якщо не набриднете одне одному. Мені жодне з вас надалі не потрібне.

Девід дивився на її відображення у великому дзеркалі: вона була гарна, спокійна і цілком нормальна на вигляд. Помітив він і те, як сумно дивилася на неї Маріта.

— А проте бачити вас мені приємно і чути ваші голоси, коли ви зволите розтулити рота.

— Як життя? — мовив Девід.

— О, дуже вдала спроба,— підхопила Кетрін.— Дякує добре.

— Маєш якісь нові задуми? — спитав Девід, почував себе так, наче гукає до когось на борту корабля.

— Тільки ті, про які я тобі казала,— відповіла Кетрін.— Гадаю, мені цілком вистачить з ними клоїоту.

— А що то за балачки про іншу жінку?

Він відчув, як Маріта копнула його під стойкою, і наступив їй на ногу, даючи знати, що зрозумів.

— То не балачки,— відповіла Кетрін.— Я хочу спробувати ще раз і побачити, чи не помилилася. А чом би й ні?

— Усім нам властиво помилятися,— промовив Девід, і Маріта знов копнула його.

— Я хочу впевнитися,— не вгавала Кетрін.— Тепер я маю деякий досвід і можу судити. А за свою темноволосу красуню ти не тривожся. Це не мій тип. Вона до пари тобі. Саме такі тобі подобаються.

— Просто в мені більше жіночності, ніж у тобі, Кетрін.

— Ну то давай, покажи Девідові, яка з тебе жінка. Він це діло любить.

— Він знає, яка я жінка.

— Пречудово,— сказала Кетрін.— Я рада, що ви нарешті розв'язали язика. Віддаю перевагу щирій розмові.

— А з тебе жінка взагалі ніяка,— докинула Маріта.

— Я знаю,— відказала Кетрін.— І не раз намагалася пояснити це Девідові. Хіба не так, Девіде?

Девід поглянув на неї і нічого не відповів.

— Хіба не так?

— Так,— мовив він.

— Ще й як намагалась, а в Мадриді аж із шкури пнулась, щоб бути жінкою,— провадила Кетрін,— але все це тільки знівечило мені душу. І тепер я геть розбита. Єдине, чого я хочу,— це щоб ви з Девідом були щасливі. А все інше я просто вигадую.

— Я розумію,— сказала Маріта,— і пробую пояснити це йому.

— Знаю. Але ти не зобов'язана співчувати мені. Не треба цього. Ніхто мені не співчуватиме, та й ти, мабуть, тільки вдаєш. Так чи так, а кажу тобі: не треба. Я хочу, щоб ти була щаслива і зробила щасливим його. Ти можеш, а я не можу і розумію це.

— Ти найкраща дівчина в світі,— мовила Маріта.

— Де там. Я була пропаца від самого початку.

— Ні. Це я була дурна й лиха.

— Ти не дурна. Все, що ти казала, було правдою. Та облишмо розмови й будьмо подругами. Зможемо?

— А зможемо? — спитала Маріта.

— Я хочу,— відповіла Кетрін.— І не треба робити з цього трагедії. А ти, Девіде, знайди, будь ласка, час подумати про книжку. Ти ж знаєш, я хочу тільки одного: щоб тобі якнайкраще писалося. З цього ми й починали. А тепер я вийшла з гри.

— Ти просто втомилася,— сказав Девід.— Здається мені, ти сьогодні й не обідала.

— Мабуть, таки ні,— відказала Кетрін.— А може, і обідала. Та чи не забути нам про все те й не лишитися просто друзями?

«Отже, вони тепер подруги, хоч би що воно там означало»,— подумав Девід, а тоді спробував викинути з голови всі думки й далі говорив і слухав, наче в тумані, яким заволокло навколишню дійсність. Він щойно чув, що вони казали одна про одну, і розумів, що кожна напевне знає думки другої і все, що кожна з них казала йому, Девідові. З цього погляду вони й справді були подруги, що розуміли одна одну і в глибокій незгоді, довіряли одна одній у цілковитій взаємній недовірі й тішилися товариством одна одної. А він і собі тішився їхнім товариством, але на сьогодні з нього було досить.

Завтра він має повернутися до своєї власної країни, тієї, до якої Кетрін ревнувала його, а Маріта ставилася з любов'ю і повагою. Там, у своєму оповіданні, він почував себе щасливим, хоча й знав, що все те надто добре, щоб довго тривати, а оце тепер знову був далеко від любої йому сторони, в задушливій порожнечі божевілья, що сьогодні несподівано обернулося новим боком — надмірною діловитістю. Усе воно вже добряче йому набридло, як набридли й Марітині загравання до своєї ворогині. Йому, Девідові, Кетрін ворогом не була, хіба що в хвилини отих безплідних і марних любосних пошуків, коли намагалась перевіритися в нього й таким чином ставала ворогом сама собі. Йй так потрібен ворог, що вона мусить повсякчас мати його коло себе, а ближчої і зручнішої для нападу людини, ніж вона сама, годі й шукати: хто ж бо краще знає всі сильні й слабкі місця й усі прогалини в нашій обороні. Отож вона спритно обходить мене з флангу, коли раптом виявляє, що це ж її власний фланг, і тоді починається останній запеклий бій, завжди серед хмари пороху, тільки той порох летить з нас самих.

Після вечері Кетрін захотіла пограти з Марітою в трик-трак. Вони завжди грали дуже серйозно, на гроші. Вибравши хвилину, коли Кетрін пішла принести дошку для гри, Маріта сказала Девідові:

— Ти, будь ласка, сьогодні вночі до мене не приходь.

— Гарзд.

— Ти розумієш чому?

— Давай обійдемося без цього слова,— сказав Девід. У передчутті наступної роботи до нього поверталася звична відчуженість.

- Ти сердишся?
- Так,— відказав він.
- На мене?
- Ні.

— Не можна сердитися на людину, що захворіла.
— Ти недовго живеш на світі,— сказав Девід.— Якраз на хворих завжди й сердяться. Ось захворій колись сама, то дізнаєшся.

- Краще б ти все-таки не сердився.
- Краще б я ніколи жодної з вас не бачив.
- Ну не треба, Девіде, прошу тебе.
- Ти ж знаєш, що це не насправді. Просто я так настроююся на роботу.

Він пішов до спальні, поставив нічника зі свого боку ліжка і, зручно вмотившись, узявся читати одну з книжок В. Г. Хадсона. То була «Природа пагорбів і долин», і він обрав її саме тому, що назва не обіцяла нічого цікавого. Він мав достатній життєвий досвід і розумів, що наближається час, коли йому знадобляться всі книжки, отож найкращі приберігав на потім. Але й ця книжка, попри свою назву, його не змужувала. Він залюбки читав, геть виключившись із свого життя і помандрувавши з Хадсоном та його братом верхи на конях між високі, аж по груди, будяки, з яких спадав додолю посріблений місячним світлом білий пух, доки поступово стукіт костей та притишені жіночі голоси знову стали реальними, так що коли через деякий час він пішов налити собі віскі з «Перр'є» і побачив жінок за грою, вони здались йому нормальними людьми, зайнятими чимось звичайним, а не фігурами в якійсь фантастичній грі, куди його самого втягнуто проти волі.

Він повернувся до спальні й знов узявся читати, помалу потягуючи віскі з «Перр'є», а потім роздягся, вимкнув світло і вже майже заснув, коли почув, як до кімнати зайшла Кетрін. Девідові здалося, що вона пробула у ванній хтось-скільки часу, а коли нарешті лягла в ліжку, він завмер, рівно дихаючи й сподіваючись, що так і справді засне.

- Ти не спиш, Девіде? — спитала Кетрін.
- Та начебто ні.
- Ну спи, спи,— сказала вона.— Дякую, що ти тут ночуєш.
- Я завжди тут ночую.
- А можеш і не почувати.
- Ні.

- Я рада, що ти тут. На добраніч.
- На добраніч.
- Ти поцілуєш мене на сон грядущий?
- Ну звісно,— сказав Девід.

Він поцілував її, і то знову була Кетрін, така, як тоді, коли ото на час повернулась до нього.

- Пробач, що я знову так зірвалася.
- Не будемо ні про що говорити.
- Ти ненавидиш мене?
- Ні.

— Чи не могли б ми почати все спочатку, як я тоді надумала?

- Навряд.
- То чого ж ти тут?
- Тут моє місце.
- Це єдина причина?
- Я думав, може, тобі самотньо.
- Так воно й було.
- Всі ми самотні,— мовив Девід.
- Це жахливо, лежати разом у ліжку й бути самотніми.
- Ніякої ради на це немає,— сказав Девід.— Усі твої

задуми й плани нічого не варті.

— Я ж нічого ще не встигла.

— Однаково всі вони безглузді. Мене вже аж нудить від усього цього безглуздя. Не тільки ж у тебе душа крається.

— Я знаю. Та, може, все-таки спробуймо ще раз? Я справді буду хороша. Я зможу. Я ж уже майже була.

— Обридло мені все це, Відьмо. Аж з душі верне.

— Ну спробуй ще раз, останній, задля мене й задля неї.

— Нічого з того не виходить, і все воно мені вже у печінках сидить.

— Вона казала, що ви гарно провели день і що ти був веселий і зовсім не пригнічений. Чом би не спробувати востаннє задля нас обох? Я так цього хочу.

— Ти багато чого так хочеш, а домігшись свого, враз про те забуваєш, і тобі на все начхати.

— Цього разу я просто повелася надто самовпевнено, а потім стала геть нестерпною. Ну прошу тебе, спробуймо ще раз!

— Давай-но спати, Відьмо, і облишмо цю розмову.

— Будь ласка, поцілуй мене ще,— попросила Кетрін.— Я спатиму, бо знаю, що ти поступишся. Ти ж завжди поступаєшся мені в усьому, тому що тобі й самому так хочеться.

- Ти рахуєшся тільки із своїми бажаннями, Відьмо.
- Неправда, Девіде. До того ж я — це і ти, і вона. Ось чому я так чинила. Я — це ми всі. Ти ж знаєш, правда?
- Спи, Відьмо.
- Я спатиму. Але спершу поцілуй мене, будь ласка, ще раз, щоб не було так самотньо.

Розділ двадцять четвертий

А вранці він знову йшов тим далеким схилом гори. Тепер слон уже не простував неухильно вперед, а начебто бродив без певної мети, час від часу зупиняючись підживитися, і Девід розумів, що вони ось-ось заскочать його. Він намагався пригадати свої тодішні почуття. Любові до слона він тоді ще не почував. Про це він має пам'ятати. Почував тільки смуток, породжений втомою, і тепер розумів, що таке вік. Сам ще надто юний, він уже усвідомлював, як воно бути дуже старим. Йому бракувало Кібо, а думка про те, що Джума вбив товариша їхнього слона, відвертала його від Джуми, і слон ставав йому наче брат. Тоді він уже знав, як багато означала для нього та ніч, коли він побачив слона в місячному світлі й подався за ним разом з Кібо, а потім підступив так близько, що розглядив обидва величезні слонові бивні. Але йому й на думку не спадало, що нічого кращого вже ніколи не буде. Тепер він розумів, що вони уб'ють слона, але нічого вдіяти не міг. Він сам прирік слона на смерть, коли побіг назад до селища й розказав про нього батькові та Джумі. «Вони вбили б і мене з Кібо, якби ми мали слонову кістку», — подумав він, але одразу ж збагнув, що це неправда. Може, слон шукає тепер місце, де він народився, і вони уб'ють його там. Це довершило б для них успіх полювання. Вони б залюбки зробили це й там, де Джума вбив його товариша. То була б неабияка потіха. Вони дуже раділи б. Богом прокляті вбивці товаришів.

Вони вже підійшли до краю буйної хащі, і до слона лишалось зовсім недалеко. Девід уловлював нюхом його дух, і всі троє чули, як слон обламує гілки й як вони потріскують. Батько поклав руку Девідові на плече, щоб той зупинився й почекав поодаль, а тоді витяг із кишені торбинку з попелом, набрав чималу пучку й підкинув у повітря. Поїл, падаючи, полетів у їхній бік, отож батько кивнув до Джуми й, пригнувшись, подався за ним у хащу.

Девід дивився, як зникають серед рясної зелені їхні спини. А от чути нічого не чув: обидва йшли зовсім безгучно.

Він стояв нерухомо й слухав, як годується слон. Дух його вчувався так само виразно, як і тієї місячної ночі, коли Девід підкрався до слона дуже близько й побачив його дивовижні бивні. Потім запала тиша, і він уже не чув духу слона. А тоді розлігся пронизливий зойк, гримнув постріл з рушниці 0,303 і одразу ж за ним, мов луною, двічі бабахнула батькова двостволька калібру 0,450; потім почувся шум, тріск і поступово став віддалятися, і тоді Девід кинувся в зарості й побачив переляканого Джуму із закривавленим обличчям та блідого й лютого батька.

— Він напав на Джуму й збив його з ніг,— сказав батько.— Джума поцілів йому в голову.

— А ти куди поцілів?

— Куди, розтуди його, зміг, туди й поцілів,— відказав батько.— Тепер рушаймо по розтакому кривавому сліду.

Крові було багато. Одна ясно-червона цівка забризкала стовбури, листя й ліани на висоті Девідової голови, сліди другої, темнішої, забрудненої недотравленою їжею, виднілися набагато нижче.

— Прострелені легені й черево,— сказав батько.— Ми знайдемо його мертвого чи нездатного рухатись... я так сподіваюся, хай йому чорт,— додав він.

Вони знайшли його нерухомого, заціпенілого від болю й розпачу. Він прогнався напролом крізь хащу, де годувався, перетнув клопоть рідколісся, і там Девідові з батьком довелося бігти по залитій кров'ю стежині. Потім слон знову заглибився в хащу, і раптом Девід побачив його попереду: він стояв, сірий і величезний, прихилившись до стовбура дерева. Спершу Девідові було видно його тільки ззаду, а тоді батько вихопився наперед, він подався за ним, і вони обійшли слона, неначе то був корабель на якорі, і Девід бачив, як по боках у нього тече кров. Потім батько звів рушницю й вистрілив, і слон важко, повільно повернув обтяжену величезними бивнями голову й подивився на них із Девідом, а коли батько пальнув з другого ствола, хитнувся, мов підрубане дерево, і з шумом повалився у їхній бік. Але він був ще живий. Просто як ото стояв, так і впав з перебитою лопаткою. Лежав нерухомо, але око його жило й дивилося на Девіда. Вії в слона були напрочуд довгі, і Девід зроду не бачив нічого живішого за те око.

— Стрельни йому у вухо з триста третьої,— сказав батько.— Ну ж бо.

— Стріляй сам,— відказав Девід.

Тим часом до них пришкандибав закривавлений Джума; ліве око йому затуляв здертий з лоба клапоть шкіри, біля перенісся видно було оголену кістку, з розірваного вуха капотіла кров. Не кажучи й слова, він забрав у Девіда рушницю, приставив дуло до самого вушного отвору слона й двічі вистрілив, люто клацаючи затвором. За першим пострілом око слона широко розкрилось, а тоді почало скляніти, і з вуха двома яскравими струминками на зморшкуватій сірій шкірі потекла кров. Ця кров була не такого кольору, як раніше, і Девід подумав: треба це запам'ятати,— і таки запам'ятав, але воно ніколи не стало йому в пригоді. Тепер слон утратив усю свою гідність, велич і красу й перетворився на величезну купу сірих зморщок.

— Ми таки запопали його, Деві, і все завдяки тобі,— сказав батько.— Тепер треба розпалити вогнище, і я приведу до ладу Джуму. Йди сюди, бісове одоробло. Ті бивні вже нікуди не втечуть.

Джума підійшов, вискаливши зуби й несучи в руці голий слонячий хвіст. Вони з батьком брудно пожартували з цього приводу, а тоді батько швидко заговорив по-суахілі. Чи далеко вода? Куди треба йти по носіїв, щоб винести звідси бивні? Як він, Джума, себе почуває, клятий свинячий бахуряка? Що в нього зламано?

Діставши відповіді на свої запитання, батько звернувся до Девіда:

— Ми з тобою підемо назад, туди, де покинули речові мішки, коли подалися в хащу за слоном. Тим часом Джума назбирає палива й розкладе багаття. Медична сумка у мене в мішку. Нам треба повернутися сюди ще завидна. Зараження крові бояться нема чого. Це не те, що рани від кігтів. Ходімо.

Батько знав, як карається Девід через слона, і того вечора й у наступні кілька днів намагався коли й не повернути сина знов у свою віру, то відновити бодай подобу того хлопця, яким він був доти, доки йому спротивило полювання на слона. В оповіданні Девід не розкрив цього батькового наміру, як не розкривав його тоді й сам батько,— а тільки змалював усе, що сталося, і свою огиду, і відчуття різницької жорстокості вбивства, і те, як вирубували бивні й як сяк-так латали Джуму, за браком чогось знеболювального намагаючись притлумити його біль на-смішками й лайкою. Не наголошував він, лише коротко згадав, і надмірну повагу до нього самого, і вияви особли-

вої довіри, яких він не прийняв. Він прагнув якомога живіше зобразити слона, що лежав під деревом у передсмертній агонії, спливаючи кров'ю, яка не раз точилася з нього й раніш, але щоразу спинялась, а тепер клекотіла в грудях і не давала дихати, тим часом, як велике серце й далі гнало її, затоплюючи все його єство, і слон дивився на людину, що прийшла його добити. Девід дуже пишався слоном, який одразу почув Джуму і вмить напав на нього. Коли б не батько, слон убив би Джуму, пожбуривши його хоботом на дерева, бо рана, заподіяна першим пострілом, була всього лише ще однією ранюю, і тільки потім він почав захлинатися кров'ю, не в змозі дихати. Того вечора, сидячи біля вогнища, Девід дивився на Джуму із спотвореним швами обличчям та зламаними ребрами, яких він силкувався не зрушити, дихаючи, і міркував про те, чи не впізнав слон Джуму й тоді вже заповзвся його вбити. Девідові хотілось вірити, що так воно й було. Тепер слон став його героєм, яким довгий час був батько, і Девід подумав: «Я б нізащо не повірив, що він, зовсім старий і знесилений, здатен на таке. Він запевне вбив би Джуму. А от на мене дивився без бажання вбити. Тільки зі смутком, з таким самим, який почував і я. І того дня, незадовго до смерті, він навідав свого давнього товариша».

Закінчивши оповідання, Девід зрозумів, що всю історію подано через сприйняття юного героя. Він перечитав рукопис, добачаючи прогалини, які треба було заповнити, аби перший-ліпший читач мав таке враження, ніби все воно діялося насправді, і позначаючи їх на берегах аркушів.

Він пригадав, як слон утратив усю свою гідність, тількино змертвіло його око, і як, незважаючи на вечірню прохолоду, почало роздиматись його мертве тіло, коли вони з батьком повернулися з речовими мішками. То був уже не слон, а сіра й зморшкувата набрякла туша з величезними, поцяткованими рудим і жовтим бивнями, заради яких його і вбили. Подекуди на бивнях запеклася кров, і Девід сколупнув нігтем великого пальця кілька темних, схожих на сургуч, засохлих крапель і поклав у кишеню сорочки. Ото й усе, що лишилося в нього на згадку про слона, коли не рахувати пробудженого усвідомлення самотності.

Увечері біля вогнища, коли різницьку роботу було завершено, батько спробував завести з Девідом розмову.

— Він же був убивця, Деві,— почав він.— Джума каже, ніхто не знає, скількох людей він убив.

— А вони ж усі намагалися вбити його, хіба ні?

— Ну звісно,— відказав батько.— Такі бивні...

— То який же він тоді вбивця?

— Розумій як хочеш,— сказав батько.— Жаль, що ти так розтривожився через нього.

— Жаль, що він не вбив Джуму,— мовив Девід.

— По-моєму, це вже трохи занадто,— сказав батько.— Джума твій друг, ти ж знаєш.

— Більше не друг.

— Не треба казати йому цього.

— Він сам знає,— сказав Девід.

— Мені здається, ти несправедливий до нього,— підсумував батько, і вони більш не говорили про це.

А коли все те нарешті лишилося позаду і вони щасливо повернулися до селища з бивнями й прихилили їх, звівши до купи гострі кінці, до стіни зліпленої з гілляччя та мулу хатини, і бивні були такі довгі й товсті, що, навіть доторкнувшись до них, ніхто не вірив своїм очам і ніхто, навіть Девідів батько, не міг дотягтися бодай до того місця, де вони загиналися, починаючи сходитись кінцями; а й Джуму, й Девідового батька, й самого Девіда, і носіїв, що доправили бивні до селища, вже добре підпили й пили далі, всі вважали за героїв, а Кібо — за собаку героя, батько спитав Девіда:

— Хочеш, помиримся, Деві?

— Гарзд,— відповів він, бо вже твердо вирішив, що відтепер більш нічого батькові не розкаже.

— Я дуже радий,— мовив батько.— Так куди простіше й краще.

Потім вони сиділи в затінку великої смоковниці, на стільцях старійшин, поруч із прихиленими до стіни хатини бивнями, й пили саморобне пиво, яке подавали в гарбузових чашах молода дівчина та її менший братик, тепер уже не надокучливий причепа, а служба героїв, який сидів там-таки в пилюці поряд з героїчним собакою героя, а сам юний герой тримав у руках старого півника, якого щойно піднесли в чин улюбленого бойового півня героя. Вони сиділи й пили пиво, а тим часом загучав великий барабан, скликаючи люд на *нгому*¹.

Щасливий, спустошений і гордий, Девід вийшов із своєї робочої кімнати й повернув на терасу, де чекала на нього Маріта, сидячи проти сонця ясного осіннього ранку, про

¹ Танець (суахілі)

який Девід і не підозрював. А ранок був чудовий — тихий і прохолодний. Море внизу лежало рівне, спокійне, і ген по той бік затоки біліла дуга Канна з темними горами позаду.

— Я дуже кохаю тебе,— мовив Девід до темноволосої дівчини, коли вона підвелась йому назустріч. Тоді обняв її, поцілував, і вона сказала:

— Ти закінчив оповідання.

— Авжеж,— підтвердив він.— А чом би й ні?

— Я кохаю тебе й пишаюся тобою,— сказала Маріта.

Вони підійшли до краю тераси і, обнявшись, задивилися на море.

— А ти як, дівчинко?

— Мені дуже добре, я дуже щаслива,— відповіла вона.— Ти сказав, що кохаєш мене, чи це просто ранок такий гарний?

— Ранок гарний,— мовив Девід і знову поцілував її.

— Можна прочитати оповідання?

— Навряд чи варто такого чудового дня.

— А я хочу прочитати, аби відчути те саме, що відчуваєш ти, а не просто радіти з тобою, наче я твоя собачка.

Девід дав їй ключ і, коли вона принесла зошити й сіла читати біля стойки бару, примостився обіч неї й теж почав перечитувати оповідання. Він розумів, що чинить негарно й по-дурному. Ніколи раніше він такого собі не дозволяв, бо це суперечило всім його поглядам на письменницьку працю, але сьогодні докірлива думка майнула в нього тільки в першу мить, коли він обняв Маріту за стан і втупив очі у власне письмо на лінійованому папері. Він не міг перебороти бажання читати разом з нею і поділяти те, чого ніколи ні з ким не поділяв і чого, як він вважав, не можна й не треба поділяти.

Дочитавши рукопис, Маріта обвинула його руками за шию і так міцно поцілувала, що на губі в нього виступила кров. Девід подивився на неї, машинально злизнув з губи кров і всміхнувся.

— Пробач, Девіде,— мовила вона.— Пробач мені, будь ласка. Я страшенно щаслива й пишаюся тобою ще дужче, ніж ти сам.

— Тобі сподобалося? — запитав він.— Ти відчула пахощі шамби, і чистий дух у хатині, і які гладенькі, геть витерті сидіння стільців у старійшій? А в хатині справді чисто, й долівка завжди підметена.

— Ну звісно. Про це ти писав у попередньому оповіданні. Я навіть бачу, як тримає голову Кібо, твій героїчний собака. І ти там такий милий герой. У тебе на сорочці лишилися плями від крові?

— Так. Вона розм'якла в кишені, коли я спітнів.

— Давай поїдемо до міста й відсвяткуємо цей день,— сказала Маріта.— Сьогодні нам вільно робити все, що ми захочемо.

Девід спинився біля стойки, налив собі віскі з холодною «Перр'є» і поніс склянку до своєї кімнати, а там випив половину й пішов під холодний душ. Потім надяг штани та сорочку й узувся в мокасини, щоб їхати до міста. Він радів, що оповідання вийшло добре, а ще дужче радів, що в нього є Маріта. Тепер він сприймав усе гостріше, ніж перед тим, але ні оповідання, ні Маріта нічого від цього не втратили, і ясність думки не викликала звичного смутку.

Що ж до Кетрін, то вона робила все, що їй заманеться, і далі робитиме те саме. Він визирнув надвір і відчув колишню щасливу безтурботність. День був такий, що тільки б літати. От коли б десь поблизу був аеродром, то він узяв би напрокат літака, підняв Маріту в повітря й показав би їй, що можна витворяти такого дня. Їй би це сподобалось. Та аеродрома поблизу немає. Отож дарма про це й думати. А була б справді потіха. Або на лижах покататися б. Ну, це можна здійснити місяців через два, як буде охота. Таки добре, їй-богу, що він сьогодні закінчив оповідання і що з ним Маріта. Вона тут, поруч, і ні тіні отих клятих ревнощів до роботи, бо вона розуміє, чого ти прагнув і чого досяг. Справді розуміє, а не прикидається. І я таки кохаю її, беру тебе за свідка, віскі, і тебе також, «Перр'є», давній мій друже «Перр'є», я завжди був тобі по-своєму вірний, чорт мене забирай. Як же все-таки добре, коли почуваш себе так добре! Дурнувате почуття, але до цього дня воно якраз пасує, отож хай собі буде.

— Рушаймо, дівчинко,— мовив він, ставши в дверях Марітиної кімнати.— Що тебе затримує, крім твоїх прекрасних ніжок?

— Я готова, Девіде,— озвалася вона. На ній був тугий светр і штани, обличчя її променилося. Вона пригладила щіткою зачіску й подивилась на Девіда.— Як чудово, коли ти такий веселий.

— Та й день же сьогодні чудовий,— сказав Девід.— І нам так добре ведеться.

— Ти так думаєш? — спитала Маріта, коли вони йшли до машини.— Ти певен, що нам справді добре ведеться?

— Так,— відповів він.— Здається мені, сьогодні зранку чи, може, ще вночі настала переміна.

ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА

Розділ двадцять п'ятий

Коли вони повернулися, машина Кетрін стояла біля готелю, праворуч від посипаної жорствою під'їзної дороги. Девід зупинив «ізотту» позаду, і вони з Марітою вийшли й мовчки рушили повз порожній низенький голубий автомобільчик до кам'яних плит садової доріжки. Поминули замкнені двері й розчинені вікна Девідової робочої кімнати, а тоді Маріта зупинилася проти своїх дверей і сказала:

— Ну бувай.

— Що ти робитимеш до вечері? — запитав Девід.

— Не знаю,— відповіла вона.— Буду тут, у своїй кімнаті.

Він подався далі до чільних дверей готелю. Кетрін сиділа у вітальні біля бару й читала паризький випуск «Нью-Йорк геральд». На стойці перед нею стояв келих і півпляшки вина. Вона звела очі на Девіда.

— Чого це ви так рано?

— Пообідали в місті й приїхали,— відказав Девід.

— Як твоя повія?

— До повій ще не докотився.

— Я про ту, для котрої ти пишеш свої оповідки.

— Он як. Оповідки...

— Так. Оповідки. Оті похмурі й жалісні історійки про своє дитинство й про свого вічно п'яного облудника батечка.

— Не був він облудником.

— А хто ж, як не він, обдурив дружину і всіх своїх приятелів?

— Ні. Тільки самого себе.

— Ти ж сам зобразив його жалюгідним нікчемом в отих своїх останніх сценках, чи начерках, чи, власне, пусто-порожніх анекдотах.

— В оповіданнях, ти хочеш сказати.

— Це ти називаєш їх оповіданнями,— відрубала Кетрін.

— Так,— мовив Девід і налив собі келих чудового холодного вина, що дуже пасувало й до ясного погожого дня, й до освітленої сонцем вітальні в охайному, затишному готелі, але не змогло зняти тягар з його змертвілої, застиглої душі.

— Хочеш, я піду приведу Спадкоємицю? — спитала Кетрін.— Хай не думає, що я стану сперечатися через те, чий сьогодні день, або що ми тут нишком випиваємо вдвох.

— Не треба її приводити.

— А мені хочеться. Вона сьогодні опікувалася тобою, а я ні. Я ж насправді ще не сучка, Девіде. Це я тільки так поводжусь і розмовляю.

Чекаючи, поки повернеться Кетрін, Девід випив ще келих шампанського й переглянув газету, яку вона залишила на стойці. В самотині вино смакувало якось не так, і він приніс із кухні корка, щоб заткнути пляшку й знов поставити її у відерце з льодом. Та пляшка виявилась надто легкою, і, піднявши її проти світла, яке лінуло у західне вікно, Девід побачив, що вина там лишилося зовсім обмаль, тому вилив його в келих, випив і поставив порожню пляшку на кахляну підлогу. Навіть випите отак одним духом вино на нього анітрохи не вплинуло.

Хвалити бога, тепер він опановував і мистецтво оповідання. Його остання книжка вийшла добра, бо в ній були живі люди й багато точних деталей, що робили розповідь правдоподібною. Справді-бо, він мав тільки пригадати все достеменно так, як воно було, вирішити, що залишити поза розповіддю, і тоді решта набирала потрібної форми. Потім він, звісно, міг, немовби орудуючи діафрагмою у фотокамері, затемнити чи вияскравити зображення й зосередити увагу на окремих деталях: як, приміром, сяяло й пекло сонце і як здіймалося над землею імлісте марево. Він знав, що тепер це йому вдається.

Те, що сказала Кетрін про його оповідання, намагаючись завдати йому болю, навернуло Девіда на спогади про батька й про всі батькові задуми, яких він так і не спромігся здійснити. «А тепер,— подумки сказав собі Девід,— спробуй знову стати дорослим і подивитись на все, з чим ти зіткнувся, не дратуючись і не ображаючись, коли хтось не зрозумів і належно не оцінив того, що ти написав. Вона дедалі гірше розуміє твої твори. Одначе попрацював ти на славу, і, поки маєш снагу до роботи, тебе ніщо не дійме. Отож забудь поки що про себе й спробуй допомогти їй

А завтра тобі треба пройтися по всьому оповіданню й остаточно довершити його».

Але думати про оповідання Девід не хотів. Робота важила для нього над усе,— хоч важило для нього й чимало інших речей,— але він розумів, що письменник не повинен весь час перейматися нею, зайвий раз чіпати чи ворухити її — так само як не можна раз у раз прочиняти двері темної кімнати, щоб побачити, як проявляється негатив. «Облиш думати про оповідання,— звелів він собі.— Хоч який ти бісів дурень, але принаймні це маєш тямити».

Думки його звернулися до двох жінок, і він запитав себе, чи не слід знайти їх, поцікавитись, що вони збираються робити, і запропонувати поїхати на пляж. Зрештою, сьогодні Марітин день, і, може, вона чекає на нього. А може, ще вдасться врятувати бодай частину цього дня для всіх трьох. Можливо, жінки вже щось надумали. Отож треба піти й спитати їх. «То йди ж бо,— звелів він собі.— Не стій тут і не розмірковуй. А йди шукай їх».

Двері Марітиної кімнати були зачинені, і Девід постукав.

Перед тим жінки розмовляли, але тепер розмова урвалася.

— Хто там? — запитала Маріта.

Девід почув, як Кетрін засміялась, а тоді гукнула:

— Та хай там хто, заходьте!

Маріта щось сказала їй, і Кетрін озвалася знов:

— Заходь, Девіде.

Він відчинив двері. Жінки лежали поряд у великому ліжку, накрившись до підборіддя простирадлом.

— Будь ласка, заходь,— сказала Кетрін.— Ми чекали на тебе.

Девід поглянув на них обох: одну темноволосу й серйозну, другу — біляву й усміхнену. Маріта дивилася на нього й видимо хотіла щось сказати. Кетрін сміялася.

— Ти що — боїшся зайти, Девіде?

— Я заглянув мимохідь, спитати, чи не хочете ви поїхати купатись абощо,— мовив Девід.

— Я не хочу,— відказала Кетрін.— Спадкоємиця тут спала, от я й забралася до неї в ліжку. А вона була така добра, що дозволила мені залишитись. Вона тебе нічим не зрадила. Ані на крапельночку. Ти не хочеш зайти і пересвідчитись, які ми тобі вірні, і вона, і я?

— Ні,— відповів Девід.

— Ну зроби ласку, Девіде,— не вгавала Кетрін.— Сьогодні такий гарний день.

— А ти хочеш їхати купатися? — спитав Девід Маріту.

— Я залюбки, — мовила вона, і далі накрита простирадлом.

— Теж мені святенники знайшлися, — пирхнула Кетрін. — Ну будьте ж ви розумніші. Іди до нас, Девіде.

— Я їду купатися, — сказала Маріта. — Девіде, вийди, будь ласка.

— Чого це ти його соромишся? — запитала Кетрін. — Він же бачить тебе на пляжі.

— Ось там, у бухточці, й побачить, — відказала Маріта. — Вийди, Девіде, прошу тебе.

Девід вийшов і, не озираючись, причинив за собою двері. Він почув, як Маріта щось тихо говорила, а Кетрін сміялася. Перейшовши кам'яними плитами до чільного входу готелю, він звернув погляд на море, звідки вже повівав легкий вітрець. На голубій морській гладіні чітко, неначе вигравіювані, вирізнялися обриси трьох французьких есмінців і крейсера, що рухались у бойовому порядку, виконуючи якийсь маневр. Кораблі були далеко в морі й з такої відстані мали вигляд пласких розпізнавальних силуетів на таблицях, але потім, надавши ходу, почали змінювати порядок, і тоді стало видно білі смужки, що виникали спереду під бортами. Девід стояв і дивився, аж поки до нього підійшли жінки.

— Ну годі злоститися, прошу тебе, — мовила Кетрін.

Обидві були вдягнені по-пляжному, і Кетрін поставила на залізний стілець сумку з рушниками та халатами.

— Ти теж ідеш? — спитав її Девід.

— Якщо ти вже не сердишся на мене.

Він промовчав і став знову дивитися на маневри кораблів. Ось ще один есмінець круто повернув, виходячи із строю, і від його форштевня зав'юнилася назад біла смужка піни. Швидко обминаючи решту кораблів з флангу, він пустив дим, і за ним потягся, поширюючись на всі боки, великий чорний шлейф.

— То ж був усього лише жарт, — провадила Кетрін. — Згадай-но, як ми з тобою колись жартували. Хіба ще так!

— Що вони там роблять, Девіде? — спитала Маріта.

— По-моему, це протичовнові маневри, — сказав Девід. — Можливо, вони діють спільно з підводними човнами. Це, певно, кораблі з Тулона.

— Вони були й у Сен-Максімі чи Сен-Рафаелі, — мовила Кетрін. — Я бачила їх там цими днями.

— Тепер, за димовою завісою, я вже й не доберу, що вони роблять,— сказав Девід.— Мабуть, там є ще кораблі, яких нам не видно.

— А онде й літаки,— озвалася Маріта.— Які гарні, правда ж?

То були малесенькі й зграбні гідроплани — трійка їх вихопилася з-за мису й пішла низько над водою.

— Коли ми жили тут на початку літа, на Поркероллі влаштували навчальні стрільби, ото був жах,— сказала Кетрін.— Аж шибки бряжчали. Як ти гадаєш, Девіде, вони скидатимуть глибинні бомби?

— Не знаю. Якщо там у них справжні підводні човни, то навряд.

— Можна й мені на пляж, ну можна, Девіде? — спитала Кетрін.— Ось я вже скоро поїду, тоді будете собі купатися вдвох скільки вам заманеться.

— Я ж запрошував і тебе,— відповів Девід.

— І то правда,— мовила Кетрін.— Запрошував. То їдьмо й будьмо друзями, і всім буде добре. А якщо ті пілоти підлетять ближче до берега, то побачать і нас у нашій бухточці й теж потішаться.

Гідроплани й справді пролетіли понад самим берегом. На той час Девід з Марітою запливли далеко в море, а Кетрін лежала й засмагала. Оглушливо ревнувши потужними моторами «рона», три ланки по три літаки пронеслися над бухточкою і зникли в напрямі Сен-Максіма.

Девід і Маріта припливли назад і сіли на пісок поруч із Кетрін.

— Вони на мене й не глянули,— сказала Кетрін.— Мабуть, дуже серйозні хлопці.

— А ти чого сподівалася? Що тебе фотографуватимуть з повітря? — спитав Девід.

Маріта, що майже не озивалася, відколи вони вирушили з готелю, і тепер мовчала.

— Ото сміху було, коли Девід ще жив зі мною посправжньому,— звернулася до неї Кетрін.— Пригадую, як мені подобалося все те, що й йому. І тобі теж, Спадкоємице, треба навчитися поділяти його уподобання. Звісно, якщо вони в нього ще залишилися.

— Залишилися, Девіде? — спитала Маріта.

— Він розбазарив усе на оті свої оповідання,— сказала Кетрін.— А колись мав багато чого за душею. Та я думаю, Спадкоємице, тобі до вподоби те, що він тепер пише.

— Так, до вподоби,— відказала Маріта. Вона не дивилася на Девіда, а сиділа, втупивши погляд у море, проте він бачив її проясніле засмагле обличчя, мокре після купання волосся, принадну гладеньку шкіру й усе її гарне тіло.

— От і добре,— ліниво мовила Кетрін, так само ліниво зітхнула й знову лягла на халат, розісланий на ще теплому від сонця піску.— Бо це все, що тобі дістанеться. Колись він робив і чимало іншого, і все у нього чудово виходило. Цікаве було життя, а тепер йому в голові тільки Африка, отой його п'яничка батько та ще газетні вирізки. Його дорогіші вирізки. Він уже показував тобі ті вирізки, Спадкоємице?

— Ні, Кетрін,— відповіла Маріта.

— То покаже,— не вгавала Кетрін.— Одного разу в Гродю-Руа він спробував прилучити до них і мене, але я швидко дала йому відкоша. Їх там у нього сотні, і майже всі з фотографіями, причому фото скрізь те саме. Йй-богу, це ще гірше, ніж тягати за собою непристойні листівки. Я думаю, він перечеитує їх наодинці із собою і зраджує мене з ними. Мабуть, просто в кошик для сміття. Без кошика він жити не може. Сам казав колись, що то найпотрібніша письменникові річ...

— Ходім поплавасмо, Кетрін,— урвала її Маріта.— Чогось мені холоднувато стало.

— Атож, кошик для письменника — вкрай необхідна річ,— не вгавала Кетрін.— Я вже не раз думала була, чи не придбати йому якийсь справді видатний кошик, щоб був гідний його. Але ж він ніколи не викидає нічого з того, що пише. А пише в отих сміховинних дитячих зшиточках, і ні сторіночки в кошик. Тільки щось там викреслює, а потім приписує вперек збоку. Вся його творчість — це справжня облуда. Не кажучи вже про те, що він ліпить орфографічні й граматичні помилки. Ти не знала, Маріто, що він спотикається на граматиці?

— Бідолашний Девід,— мовила Маріта.

— Ну, а з французькою справи, звісно, ще гірші,— провадила Кетрін.— Ти ж не бачила, як він намагається писати по-французькому. У розмові він ще може замилити очі отим своїм кумедним жаргоном. Але, по суті, він просто неписьменний.

— Чистий жах,— докинув Девід.

— Я так пишлася ним,— правила своєї Кетрін,— а потім виявилось, що він нездатен написати без помилок

звичайнісінької записки. Правда, тепер ти сама зможеш писати за нього по-французькому.

— *Ta gueule*¹,— весело мовив Девід.

— Оцим він і бере,— сказала Кетрін.— Солоними жаргонними слівцями, що здебільшого вийшли з ужитку ще до того, як він їх завчив. Його французька дуже барвиста, але писати нею він не годен. Він справді неписьменний, Маріто, і ти сама в цьому пересвідчишся. А який у нього страхітливий почерк! Ні писати, ні говорити, як належить пристойній людині, він жодною мовою не вміє. А надто своєю рідною.

— Бідолашний Девід,— повторила Маріта.

— Я не можу сказати, що віддала йому найкращі літа свого життя, бо живу з ним тільки від нинішнього березня, але що найкращі місяці — то це точно. Так чи так, а в ці місяці я найбільше тішилася життям, і він мені, звісно, в цьому допомагав. Шкода, що все воно скінчилося цілковитим розчаруванням, але нічого не вдієш, коли виявляється, що твій чоловік не вміє грамотно писати та ще й віддається таємному сороміцькому гріху над сміттевим кошиком, повним вирізок зі штемпелем агентства «Ромейке» чи як його там. Будь-яка жінка на моєму місці занепала б духом, і я чесно заявляю, що не хочу далі з цим миритися.

— То взяла б ті вирізки й спалила,— сказав Девід.— Це був би найрозумніший вихід із становища. Ну, а тепер не хочеш піти поплавати, Відьмо?

Кетрін лукаво поглянула на нього.

— Як ти здогадався, що я це зробила? — спитала вона.

— Щоб ти зробила?

— Спалила вирізки.

— Невже, Кетрін? — запитала Маріта.

— А таки спалила,— сказала Кетрін.

Девід устав і подивився на неї. Йому аж у грудях похололо. Так наче зайшов за поворот гірської дороги, а далі дороги немає, попереду — прірва. Маріта й собі підвелась. А Кетрін дивилася на них, і обличчя її було спокійне і вдумливе.

— Ходім поплаваємо,— запропонувала Маріта.— Запливем аж до кінця мису, а тоді назад.

— Я рада, що ти нарешті виявила люб'язність,— сказала Кетрін.— А то я вже давно хочу у воду. Стає таки справді холоднуватю. Ми забуваємо, що вже вересень.

¹ Заткнися (фр.).

Розділ двадцять шостий

Вони одяглися ще на березі, і Девід, узявши сумку з пляжними речами, перший рушив крутою стежкою туди, де серед сосон їх чекала стара «ізотта». Жінки сіли позаду, Девід — за кермо, і в м'якому надвечірньому світлі вони поїхали назад до готелю. Дорогою Кетрін поводитися спокійно, і всі, хто траплявся назустріч, напевне, приймали їх за звичайнісіньку собі компанію, що повертається з після-полудневого відпочинку на одному з безлюдних естерельських пляжів. Коли вони залишили машину на під'їзній дорозі, військових кораблів уже не було видно, і море за соснами лежало тихе й голубе. Вечір видався такий самий ясний і гарний, як і ранок.

Вони підійшли до готелю, і Девід заніс сумку до комори й поставив на підлогу.

— Дай я візьму речі,— сказала Кетрін.— Їх треба просушити.

— Пробач,— відказав Девід. Тоді повернувся, вийшов надвір і попростував до своєї кімнати в кінці будинку. Там він одразу ж відчинив велику валізу. Стосика зошитів з оповіданнями на місці не було. Так само не було й чотирьох конвертів, ущерть напакованих вирізками. Залишилися тільки зошити із записами до повісті.

Девід зачинив і замкнув валізу, тоді обшукав шухляди шафи й усе, що можна було обшукати в кімнаті. Він не вірив, що оповідання пропали. Не вірив, що Кетрін могла знищити їх. На пляжі він подумав був, що вона здатна на таке, але й тоді ця думка здалась йому неймовірною, і він відкинув її. Усі вони трималися спокійно, обачливо й рівно, як і належить триматись у разі небезпеки, надзвичайних обставин чи катастрофи, але важко було припустити, що таке й справді може статися.

А тепер він знав: сталося,— і все ж таки ще сподівався, що це може бути просто лихий жарт. Отож, відчуваючи в душі холод і порожнечу, він знов одімкнув і перетрусив валізу, а потім ще раз обшукав усе в кімнаті.

Тепер не було ні небезпеки, ні надзвичайних обставин. Була катастрофа. Але ні, це неможливо. Мабуть, вона десь заховала їх. Може, в коморі, чи в їхній спальні, чи навіть у Марітиній кімнаті. Не могла вона їх знищити. Ніхто б не заподіяв такого своєму ближньому. Девід усе ще не вірив

до кінця, одначе коли він замикав двері своєї кімнати, всередині у нього млоло.

Обидві жінки сиділи біля бару. Коли Девід увійшов, Маріта тільки глянула на нього — і враз усе зрозуміла. Кетрін спостерігала, як він підходить, у дзеркалі за стойкою. На нього самого вона не дивилася — тільки на його відображення в дзеркалі.

— Куди ти їх поділа, Відьмо? — запитав Девід.

Кетрін відвернулася від дзеркала й звела на нього очі.

— Не скажу, — відповіла вона. — Я про них подбала.

— Повинна сказати, — мовив Девід. — Вони мені дуже потрібні.

— Ні, не потрібні, — заперечила вона. — То були нікчемні оповідки, і я терпіти їх не могла.

— А про Кібо? — спитав Девід. — Тобі ж сподобався Кібо. Хіба не пригадуєш?

— І його це не минуло. Я хотіла була вирвати сторінки про нього й зберегти, але не змогла знайти їх. Та й він же однаково давно здох, ти сам казав.

Девід бачив, як Маріта поглянула на неї і відвела очі. Тоді поглянула знов.

— Де ти їх спалила, Кетрін?

— І тобі не скажу, — відповіла Кетрін. — Що він, що ти — один біс.

— Ти спалила їх разом з вирізками? — спитав Девід.

— Не скажу, — відрубала Кетрін. — Ти розмовляєш зі мною, наче полісмен чи шкільний учитель.

— Скажи, Відьмо. Я тільки хочу знати.

— Я заплатила за них, — заявила Кетрін. — Ти написав їх завдяки моїм грошам.

— Знаю, — мовив Девід. — Дякую тобі за щедрість. Де ти спалила їх, Відьмо?

— Я не скажу їй.

— Не їй. Скажи мені.

— Хай вона піде звідси.

— Мені так чи так треба йти, — озвалася Маріта. — Я загляну до тебе потім, Кетрін.

— От і добре, — мовила Кетрін. — Твоєї вини, Спадкоємице, в цьому немає.

Девід сів на високий табурет поруч із Кетрін, а вона, дивлячись у дзеркало, стежила, як Маріта виходить із кімнати.

— Де ти спалила їх, Відьмо? — знову спитав Девід. — Тепер ти можеш мені сказати.

— Вона б цього не зрозуміла,— мовила Кетрін.— Тим-то я й хотіла, щоб вона пішла.

— Я знаю,— сказав Девід.— То де ти їх спалила?

— У залізній бочці з дірками, в якій мадам палить сміття,— сказала Кетрін.

— Усе згоріло?

— Так. Я хлюпнула туди гасу з бідона, що стоїть у сараї. Зайнялося велике полум'я, і все згоріло. Я зробила це задля тебе, Девіде, і задля нас усіх.

— Ну ще б пак,— сказав Девід.— То все згоріло?

— Так, усе. Коли хочеш, можемо піти подивитись, але це ні до чого. Папір вигорів до чорного, і я розгребла його палицею.

— Піду гляну,— сказав Девід.

— Але повертайся,— попросила Кетрін.

— Та певне,— мовив він.

Зошити й конверти з вирізками було спалено в старій, продірявленій по боках двохсотлітровій бочці від бензину, в якій звичайно палили сміття. На колишньому мітлищі, що ним і раніше послуговувалися замість кочерги, лишився свіжий чорний попіл згорілого паперу. Бідон з гасом стояв у кам'яному сараї. У бочці Девід побачив обвуглені рештки знайомих зелених обкладинок від зошитів, а повернувши попіл, знайшов кілька обгорілих клаптиків з газетним друком та два закіптюжені уривки рожевого паперу, яким користувалось прес-агентство «Ромейке». На одному ще розрізнявся машинописний рядок з датою і місцем: «Провіденс, Р.-А.» Попіл був старанно перемішаний, але якби Девід завдав собі клопоту пошукати пильніше, то там напевне знайшлися б ще якісь обгорілі рештки. Та він лише подер рожевий папірець з написом «Провіденс, Р.-А.» на дрібні клаптики й кинув назад у бочку, знов поставивши її як була. Йому раптом спало на думку, що він ніколи не бував у Провіденсі, штат Род-Айленд. Потім він заніс старе мітлище до сараю, де краєм ока побачив свій гоночний велосипед зі спущеними шинами, і через порожню на той час готельну кухню повернувся назад до великої вітальні й до своєї дружини Кетрін, що сиділа біля стойки бару.

— Ну що, все так, як я сказала? — запитала вона.

— Еге ж,— відповів Девід, сів на високий табурет і сперся ліктями на стойку.

— Мабуть, досить було спалити тільки вирізки,— сказала Кетрін.— Але я подумала: як вимітати, то вже дочиста.

— І таки вимела,— мовив Девід.

— Тепер ти зможеш знову взятися до повісті, і ніщо тобі не заважатиме,— сказала Кетрін.— От завтра зранку сідай і пиши.

— Авжеж,— зронив Девід.

— Я рада, що ти повівся розважливо,— говорила далі Кетрін.— Ти ж сам не розумів, які вони були нікчемні, ті оповідання. Я мусила тебе переконати.

— Ти не могла залишити хоч оте одне про Кібо, яке тобі сподобалось?

— Я ж тобі казала: я не могла знайти його. Але як хочеш, то напиши його наново, я переповім тобі все дослівно.

— Ото буде оповідання!

— А таки буде. Ось побачиш. Хочеш, зараз же й почнемо? Ми це зможемо, аби тільки ти захотів.

— Ні,— відказав Девід.— Тільки не зараз. А чом би тобі самій і не написати його?

— Писати оповідання я не вмію, Девіде. Ти ж знаєш. Але переповісти тобі оте одне зможу коли завгодно. А інших тобі не так жаль, еге ж? Вони справді були нікудишні.

— Навіщо ти все-таки це зробила?

— Щоб допомогти тобі. Ти зможеш поїхати в Африку й написати їх наново, подивившись на все очима зрілої, дорослої людини. Місцевість там навряд чи дуже змінилася. Та як на мене, то краще б тобі написати про Іспанію. Ти сам казав, що іспанська природа схожа на африканську, а до того ж і говорять там людською мовою.

Девід налив собі віскі, знайшов пляшку «Перр'є», відіткнув її і долив у склянку трохи води. Йому пригадалось, як одного дня дорогою до Ег-Морта вони проїжджали повз заводик у долині, де розливали в пляшки оцю мінеральну воду «Перр'є», і як...

— Облишмо балачки про письменство,— мовив він до Кетрін.

— Чому ж, мені цікаво,— сказала вона.— Тільки творчість має бути позитивною і мати здорову мету. Ти так добре писав, поки не погруз в отих оповіданнях. Найгірше в них — це бруд, мухи, жорстокість, дикунство. А ти мало не молився на всі ті страхіття. Згадай-но оте жахливе оповідання про різанину в кратері й бездушність твого батька.

— Може, не будемо про це говорити? — мовив Девід.

— А я хочу говорити,— відказала Кетрін.— Я хочу, щоб ти зрозумів, чому треба було спалити ті оповідання.

— Ти напиши, а я прочитаю,— сказав Девід.— Зараз я волів би про це не чути.

— Не можу я написати, Девіде.

— Зможеш.

— Ні. А от сказати б те, що я думаю, комусь іншому, хай би записав,— мовила Кетрін.— Якби ти був до мене добріший, то й сам записав би. Якби кохав мене посправжньому, тобі хотілося б це зробити.

— Єдине, чого мені зараз хочеться, це вбити тебе,— сказав Девід.— І не зроблю я цього тільки тому, що ти ненормальна.

— Ти не смієш так розмовляти зі мною, Девіде.

— Он як?

— Так, не смієш. Не смієш. Ти мене чуєш?

— Я тебе чую.

— То знай, що ти не смієш казати такі речі. Не смієш казати мені таку гидоту, чуєш?

— Чую,— мовив Девід.

— І не смій такого казати. Я цього не потерплю. Я розлучуся з тобою.

— Буду дуже радий.

— Тоді я залишуся твоєю дружиною і ніколи не дам тобі розлучення.

— Ну й чудово.

— Я зроблю з тобою що тільки захочу.

— Ти вже зробила.

— Я уб'ю тебе.

— А мені начхати,— сказав Девід.

Навіть у таку хвилину ти не можеш відповісти пристойно.

— А як відповісти пристойно в таку хвилину?

— Сказати, що тобі дуже жаль.

— Гарзд,— мовив Девід.— Мені дуже жаль. Дуже жаль, що я зустрів тебе. Дуже жаль, що одружився з тобою...

— Мені теж.

— Помовч, будь ласка. Розкажеш комусь, хто зможе це записати. А мені дуже жаль, що твоя мати зустрілася колись із твоїм батьком і що вони зачали тебе. Дуже жаль, що ти народилася і виросла. Дуже жаль, що стільки всього між нами було, і доброго й поганого...

— Неправда.

— Так,— сказав він.— Замовкаю. Я й не збирався виголошувати промову.

— Єдине, чого тобі справді жаль, то це самого себе.

— Можливо,— сказав Девід.— Але, чорт забирай, Відьмо, навіщо ти їх спалила? Мої оповідання...

— Я повинна була це зробити, Девіде,— відказала вона.— Шкода, що ти не розумієш.

Насправді він усе розумів і до того, як запитав її, отож запитання було суто риторичне, і він це усвідомлював. Він не любив риторики й не довіряв тим, хто до неї вдавався, і тепер почував сором, бо й сам скотився до цього. Він повільно пив віскі з «Перр'є» і думав, яке то хибне твердження: зрозуміти означає пробачити,— і чимдуж силкувався взяти себе в руки, так само серйозно, як у минулі дні, коли разом з механіком і зброярем перевіряв літак, його мотор і кулемети. Тоді в цьому не було особливої потреби, бо ті двоє робили своє діло досконало, але в такий спосіб йому вдавалося більш ні про що не думати, і це, говорячи сентиментальною мовою, приносило розраду. А тепер така потреба була, бо коли він сказав Кетрін, що ладен убити її, то висловився цілком щиро й аж ніяк не риторично. Його брав сором за всі ті слова, які він виголосив після цього признання. Одначе єдине, що він міг удіяти, отак щиро признавшись, це взяти себе в руки, так щоб у разі чого не втратити самовладання. Він знов налив собі віскі з «Перр'є» і спостерігав, як виникають і лопаються малесенькі бульбашки. «А нехай їй сто чортів»,— подумав він.

— Пробач, що я сприйняв усе це надто драматично,— сказав він.— Звичайно, я розумію.

— Я така рада, Девіде,— озвалася вона.— Завтра вранці я поїду звідси.

— Куди?

— До Андая, а звідти до Парижа. Треба ж домовитися з художниками відносно книжки.

— Ти це серйозно?

— Так. По-моєму, я повинна про це подбати. Досі ми тільки марнували час, а сьогодні я ступила великий крок уперед і просто не маю права зупинятися.

— Як ти поїдеш?

— На «бугатті».

— Тобі не слід їхати машиною самій.

— А я хочу.

— Не слід робити цього, Відьмо. Справді не слід. Я не можу тобі дозволити.

— То що, їхати залізницею? Є поїзд до Байонни. А там чи в Біарріці я зможу найняти машину.

— А що, як ми обговоримо це завтра?

— Я хочу обговорити це сьогодні.

— Тобі не слід їхати, Відьмо.

— Я поїду,— сказала вона.— І ти мені не завадиш.

— Я тільки хочу як краще.

— Неправда. Ти намагаєшся завадити мені їхати.

— Якщо ти почекаєш, ми поїдемо разом.

— Я не хочу разом. Я хочу виїхати завтра, на «бугатті».

А якщо ти проти, поїду поїздом. Ти не можеш заборонити мені поїхати поїздом. Я вже повнолітня, і те, що я одружена з тобою, не дає тобі права вважати мене своєю рабинею чи майном. Я поїду, і ти мені не завадиш.

— Ти повернешся?

— Думаю повернутися.

— Розумію.

— Нічого ти не розумієш, але це не має значення. Я все добре виважила й розмірковувала. Такі речі не робляться похапцем і...

— І не викидаються в кошик,— мовив Девід, а тоді згадав, що треба тримати себе в руках, і відпив віскі з «Перр'є».— Ти побачишся в Парижі зі своїми адвокатами? — спитав він.

— Якщо матиму до них якісь справи. А звичайно я бачуся з ними. Коли ти сам не маєш адвокатів, то це не означає, що нікому не слід спілкуватися зі своїми. Чи, може, ти хочеш, щоб мої адвокати зробили щось і для тебе?

— Ні,— відказав Девід.— Розтуди їх, твоїх адвокатів.

— Ти маєш багато грошей?

— З грішми в мене цілком гаразд.

— Ти кажеш правду, Девіде? Ти ж, мабуть, чимало втратив на тих оповіданнях? Це страшенно мене турбує, і я розумію, що вина лежить на мені. Я знайду спосіб залагодити все якнайкраще.

— Що-що?

— Залагодити все якнайкраще.

— Як же ти збираєшся це залагоджувати?

— Визначу їхню вартість і перекажу на твій банк удвічі більшу суму.

— Звучить дуже щедро,— сказав Девід.— Ти завжди була щедрою.

— Я хочу вчинити по справедливості, Девіде. Адже цілком можливо, що їх справжня матеріальна вартість набагато перевищувала ту, в яку їх оцінять.

— А хто може оцінити такі речі?

— Ну, має ж бути хтось такий. Адже є люди, які все оцінюють.

— Що за люди?

— Я не знаю, Девіде. Але гадаю, такі, як редактор «Атлантик манслі», чи «Гарперс», чи «Нувель ревью франсез»...

— Мені треба ненадовго відлучитися, — сказав Девід. — Як ти себе почуваш?

— Дуже добре, коли не рахувати гризот через те, що я, мабуть, таки завдала тобі великої кривди, яку повинна відшкодувати, — відповіла Кетрін. — Це одна з причин, чому я зібралася до Парижа. Я просто не хотіла казати тобі.

— Не будемо говорити про втрати, — мовив Девід. — То ти хочеш їхати поїздом?

— Ні. Я хочу їхати на «бугатті».

— Гаразд. Їдь на «бугатті». Тільки веди обережно, особливо в горах.

— Я вестиму так, як ти мене навчав, і уявлятиму собі, ніби ти весь час поруч, говоритиму до тебе, розповідатиму нам усякі історії і вигадуватиму небилиці про те, як я врятувала тобі життя. Я часто таке собі вигадую. А з тобою і дорога здаватиметься коротшою і легшою, і швидкість не лякатиме. Не подорож буде, а чиста розвага.

— Ну добре, — сказав Девід. — Будь якомога спокійніша. Якщо виїдеш не рано, на першу ніч зупинишся в Німі. У тамтешньому «Імператорі» нас знають.

— Я думала доїхати до Каркассонна.

— Ні, Відьмо, прошу тебе.

— А може, я вирушу раненько й дістануся до Каркассонна. Не зупинятимусь в Арлі й Монпельє і в Німі теж не марнуватиму часу.

— Якщо виїдеш не рано, заночуй у Німі.

— Це ж просто якась дитяча забавка виходить, — мовила вона.

— Я поїду з тобою, — сказав Девід. — Я повинен.

— Ні, будь ласка, не треба. Для мене дуже важливо залаштувати цю справу самій. Повір. Я не хочу, щоб ти був зі мною.

— Хай так, — сказав він. — Але мені слід поїхати.

— Ні, прошу тебе. Ти ж повинен довіряти мені, Девіде. Я вестиму машину дуже обережно і все їхатиму та їхатиму не зупиняючись.

— Ти не зможеш, Відьмо. Тепер рано темніє.

— Не треба за мене турбуватися. Ти такий милий, що дозволив мені поїхати,— сказала Кетрін.— Та ти ж завжди все мені дозволяв. А як я й зроблю щось не те, сподіваюся, ти пробачиш мені. Я страшенно скучатиму за тобою. Власне, уже скучаю. І наступного разу ми поїдемо вдвох.

— У тебе був дуже клопітний день,— сказав Девід.— Ти стомилася. Принаймні дозволь я проїдуся твоїм «бугатті» й перевірю його...

Ідучи, він зупинився біля Марітиних дверей і спитав:

— Хочеш покататись?

— Так,— озвалася вона.

— То виходь,— сказав він.

Розділ двадцять сьомий

Девід сів за кермо, Маріта вмостилася поруч, і він, виїхавши на дорогу, що тяглася понад берегом і місцями була припорошена піском, розігнав машину, а тоді загальмував і спинився, маючи перед очима чорну стрічку шосе, до якої попереду з лівого боку підступали очерети, а праворуч прилягав безлюдний пляж і за ним море. Потім знову розігнав машину по шосе і їхав уперед, аж поки вгледів пофарбований у біле міст, що швидко набігав назустріч; тоді він прикинув на око відстань і почав скидати швидкість, попускаючи педаль газу й помалу натискаючи на гальма. Машина йшла рівно й за кожним легеньким натиском на гальма м'яко, не шарпаючись і не відхиляючись убік, уповільнювала хід. Перед самим мостом Девід зупинився, перемкнув передачу, і «бугатті», розмірено загудівши мотором, помчав далі по шосе № 6 у напрямі Канна.

— Вона спалила все,— мовив Девід.

— Ох Девіде,— зітхнула Маріта.

Невдовзі вони вїхали до Канна, де вже засвітилися ліхтарі, і Девід зупинив машину під деревами перед тим кафе, де вони вперше зустрілися.

— Може, ти хотів би в якесь інше місце? — спитала Маріта.

— Мені байдуже, — відказав Девід. — Яка, в біса, різниця куди.

— Коли хочеш, можемо просто покататися, — запропонувала Маріта.

— Ні. Мені краще охолонуту, — сказав він. — Я тільки хотів перевірити, перед тим як вона поїде, чи справна машина.

— Вона відїжджає?

— Каже, що так.

Вони сиділи за столиком на терасі у мерехтливому затінку дерев. Офіціант приніс Маріті «Дядечка Пепе», а Девідові — віскі з «Перр'є».

— Хочеш, я поїду з нею? — спитала Маріта.

— Невже ти думаєш, що з нею може щось статися?

— Ні, Девіде. Я думаю, вона вже цілком досить накоїла.

— Та мабуть, — мовив Девід. — Попалила все, крім отих бісових записів до повісті. Там, де йдеться про неї.

— Повість теж виходить чудова, — сказала Маріта.

— Не треба мене підбадьорювати, — сказав Девід. — Я ж сам писав і її, і те, що вона спалила. Отож підносити мій бойовий дух ні до чого.

— Ти можеш написати ті оповідання наново.

— Ні, — відказав Девід. — Того, що написано добре, не відновиш. Щоразу як перечитуєш, то аж дивиєшся, що таке може бути. Не віриться, що ти сам це написав. Коли вже річ вийшла по-справжньому, повторити її не можна. Таке вдається тільки один раз. І в житті цього не так багато випадає.

— Не так багато чого?

— Справді добрих речей.

— Але ж ти можеш їх пригадати. Повинен пригадати.

— Цього не дано ні мені, ні тобі, нікому. Вони вже не мої. Тільки-но напишеш щось добре, як воно перестає належати тобі.

— Жорстоко вона з тобою повелася.

— Ні, — заперечив Девід.

— А що ж тоді?

— Поквапилась, — відказав Девід. — Усе це сталося тому, що вона просто поквапилась.

— Сподіваюсь, ти будеш такий же поблажливий і до мене.

— Ти тільки будь весь час поруч, щоб я не вбив її. Знаєш до чого вона додумалася? Хоче заплатити мені за ті оповідання, щоб відшкодувати збитки.

— Не може бути.

— Саме так. Вона збирається доручити своїм адвокатам, щоб вони в якийсь фантастичний спосіб ухистились їх оцінити, наче то рухоме майно, а потім, мовляв, вона виплатить мені вдвічі більшу суму.

— Та ні, Девіде, не могла вона такого сказати.

— А проте сказала, цілком серйозно і помірковано. Лишається тільки з'ясувати окремі деталі. І головне, що ота подвійна винагорода, чи як там це назвати, має свідчити про її щедрість і страшенно тішить її душу.

— Не можна відпускати її саму, Девіде.

— Я розумію.

— То що думаєш робити?

— Не знаю. Але посидьмо тут якусь часинку,— сказав Девід.— Поки що поспішати нікуди. Вона, мабуть, стомилася й лягла спати. Я й сам залобки заснув би, разом з тобою, а вранці, щоб прокинутись і побачити, що все на місці, нічого не пропало, і знов узятися до роботи.

— Ми ще спатимемо разом, і одного ранку ти прокинешся, і сядеш до роботи, і тобі працюватиметься так само чудово, як сьогодні вранці.

— Ти страшенно мила,— сказав Девід.— Одначе ти вплуталася в добрячу халепу, потрапивши того вечора в це кафе, еге ж?

— Не намагайся поставити мене осторонь,— заперечила Маріта.— Я добре знаю, куди й навіщо я вплуталась.

— Авжеж,— погодився Девід.— Ми обоє знаємо. Хочеш випити ще?

— Якщо й ти хочеш,— відказала Маріта, а потім додала:— Тоді я не знала, що між вами точиться бій.

— Та й я не знав.

— Щоб тепер справді важливо для тебе, то це виграти час.

— Але не в Кетрін.

— Тільки тому, що в неї зовсім інші виміри часу. Час її панічно лякає. Ось ти сказав, що все сьогодні сталося тільки з її поспіху. Це не зовсім так, але в цьому є сенс. А ти вже давно чудово даєш собі раду з часом.

Вони ще довго сиділи в кафе, нарешті Девід підкликав офіціанта й заплатив за випите, залишивши щедрі чайові. Він запустив мотор, увімкнув фари і вже натискав на зчеплення, коли це раптом у його свідомості знову зринуло те, що сталося. Зринуло так ясно й чітко, як і тієї миті, коли він уперше заглянув у бочку для сміття й побачив

там розворушений старим мітлищем попіл. Він обережно намацував фарами дорогу з тихого й безлюдного вечірнього містечка і, поминувши порт, виїхав на шосе. Маріта прихилилась до його плеча, і Девід почув, як вона промовила:

— Я все розумію, Девіде. Мені воно теж болить.

— Не давай.

— Я рада, що болить. Нічого тут не вдієш, але ми щось та вдіємо.

— От і добре.

— Ні, таки вдіємо. *Toi et moi*¹.

Розділ двадцять восьмий

Коли Девід і Маріта, повернувшись до готелю, зайшли у велику вітальню, в дверях кухні з'явилася господиня. В руці у неї був якийсь лист.

— Мадам поїхала поїздом до Біарріца,— сказала вона.— Залишила для мосьє оцього листа.

— Коли вона виїхала звідси? — запитав Девід.

— Одразу ж після того, як поїхали ви й мадам,— відказала пані Ороль.— А спершу послала хлопця на станцію по квиток у *wagon-lit*².

Девід узявся читати листа.

— Що вам подати на вечерю? — спитала господиня.— Холодне курча з салатом? А для початку — омлет. Є й ягнятинка, якщо мосьє забажає. Що йому більше до смаку, мадам?..

Поки Маріта й пані Ороль розмовляли про вечерю, Девід прочитав листа. Тоді поклав його в кишеню й повернувся до господині:

— Вона була спокійна, коли від'їжджала?

— Я б не сказала, мосьє.

— Вона повернеться,— мовив Девід.

— Ну звісно, мосьє.

— Ми добре піклуватимемося про неї.

— Звісно, мосьє.

Пані Ороль, пораючись коло омлету, пустила сльозу, і Девід обняв і поцілував її.

¹ Ти і я (фр.).

² Спальний вагон (фр.).

— Ви йдіть собі, побалакайте з мадам, — сказала вона, — а я тим часом накрию на стіл. Ороль з племінником подалися до міста пограти в белот¹ і погомоніти про політику.

— Я сама накрию, — озвалася Маріта. — Девіде, відкоркуй, будь ласка, вино. Як ти думаєш, чи не випити нам пляшку «Лансона»?..

Девід зачинив дверці льодовні і, тримаючи холодну пляшку в одній руці, другою зняв із шийки сріблясту обгортку, розкрутив дротяне кільце, а тоді почав помалу обертати корок між великим і вказівним пальцями, відчувуючи гострий край металевого кружальця на корку й приємну вагу та холод довгастої обтічної пляшки. Обережно вийнявши корок, він налив три повні келихи. Господиня відійшла від плити, і всі троє піднесли келихи. Девід не знав, за що б випити, і сказав перше, що спало на думку:

— *À nous et à la liberté*².

Вони випили, потім мадам подала омлет, і всі троє знову випили, цього разу вже без госту.

— Поїж, Девіде, прошу тебе, — сказала Маріта.

— Гаразд, — мовив він, відпив ще вина і повільно з'їв трохи омлету.

— Ну ще хоч трішечки, — сказала Маріта. — Тобі треба поїсти.

Мадам поглянула на неї і легенько похитала головою.

— Від того, що ви не їстимете, нікому краще не буде, — мовила вона до Девіда.

— Та вже ж, — озвався Девід і став повільно й ретельно жувати, запиваючи їжу шампанським, і щоразу, як він доливав у келих вина, воно знов і знов оживало.

— Де вона залишила машину? — спитав він.

— На станції, — відказала мадам. — З нею їздив хлопець. Він привіз ключі від машини. Я поклала їх у вашій кімнаті.

— Вагон був не переповнений?

— Ні. Хлопець провів її в купе. Пасажирів було обмаль. Так що місце вона має.

— То непоганий поїзд, — мовив Девід.

— З'їжте шматок курчати, — сказала мадам, — і випийте ще вина. Відкоркуйте свіжу пляшку. Вашій жінці теж хочеться пити.

¹ Картярська гра.

² За нас і за свободу (*фр.*).

— Мені не хочеться,— заперечила Маріта.

— Хочеться, хочеться,— не вгавала мадам.— Допивайте це і беріть ще пляшку до себе в кімнату. Я цього чоловіка знаю. Добре вино йому тільки на користь.

— Я не хочу перебивати, *cherie*¹,— сказав їй Девід.— Бо завтра нас чекає недобрий день, то не треба, щоб і мені було недобре.

— А вам і не буде. Я ж вас знаю. Тільки поїжте як слід, зробіть мені приємність.

Потім мадам вибачилась і сказала, що має залишити їх самих десь на чверть годинки. За цей час Девід доїв свій шматок курчати й салат, а коли мадам повернулася, вони випили втрюх ще по келиху вина, після чого Девід і Маріта побажали на добраніч господині, яка тепер стала чомусь дуже стримана, квалливо вийшли на терасу й озирнули нічну околицю. Девід ніс у відерці з льодом відкорковану пляшку вина. Він поставив відерце на кам'яну плиту, обняв Маріту й поцілував. Вони постояли, міцно пригорнувшись одне до одного й не озиваючись і словом, а тоді Девід підняв відерце з пляшкою, і обоє рушили до Марітиної кімнати.

Її ліжко було заслано для двох, і, поставивши відерце на підлогу, Девід мовив:

— Мадам.

— Еге ж,— підтвердила Маріта.— Вона.

Вони лежали поряд, а за вікном була ясна прохолодна ніч, і з моря віяв легкий вітерець.

— Я кохаю тебе, Девіде,— озвалася Маріта.— Тепер це вже напевне.

«Напевне,— подумав Девід.— Де ж пак, напевне. Немає нічого певного».

— Увесь цей час,— провадила вона,— поки я не могла бути з тобою цілу ніч, я все думала, що тобі навряд чи до вподоби така дружина, яка не хоче засинати.

— А ти яка дружина?

— Сам побачиш. Зараз — щаслива.

Потім йому здавалося, що він довго не може заснути, та насправді заснув він швидко, а прокинувшись на світанку, побачив поруч у ліжку Маріту й відчув себе щасливим, аж поки йому пригадалося те, що сталось напередодні. Він намагався не збудити Маріту, та коли вона заворушилась,

¹ Люба (фр.).

поцілував її, а тоді вже встав з ліжка. Вона усміхнулась і сказала:

— Доброго ранку, Девіде.

— Спи, спи, моя радість, — сказав він.

— Гаразд, — мовила вона, потім швидко перекотилася на бік, згорнувшись клубочком, мов невеличке темноголове звіря, і заплющила очі. Її довгі й блискучі чорні вії чітко вирізнялися на рожево-смаглій, по-вранішньому свіжій шкірі. Вона була дуже гарна, і Девід подумав, що такий рожево-бронзовий відтінок надивовижу гладенької шкіри робить Маріту трохи схожою на яванку. В кімнаті дедалі світлішало, і він помітив, що й ота барва на Марітиному обличчі стає ще виразнішою. Потім труснув головою, взяв на ліву руку свою одіж і, тихенько відчинивши й причинивши за собою двері, вийшов босоніж у новий ранок, на ще мокрі від роси кам'яні плити доріжки.

У помешканні, яке займали вони з Кетрін, він прийняв душ, поголився, дістав і надяг свіжу сорочку та шорти, обвів поглядом порожню спальню, де цього ранку з ним уперше не було Кетрін, а потім рушив до ще безлюдної кухні, знайшов бляшанку скумбрії у винному соусі, відкрив її і обережно, щоб не перелився через вінця соус, поніс разом з пляшкою холодного пива «Туборг» до бару.

Обхопивши металевий ковпачок пляшки великим і вказівними пальцями правої руки, Девід зігнув його вдвоє, відіткнув і поклав у кишеню, бо викинути не було куди, підняв пляшку, яка холодила руку й одразу взялася вологою, а тоді, відчуваючи прятий дух маринованої скумбрії, що йшов з відкритої бляшанки, відпив нахильці кілька ковтків холодного пива, поставив пляшку на стойку і, діставши з кишені шортів листа Кетрін, узявся знов перечитувати його.

«Девіде, я оце раптом збагнула, що ти, напевне, цілком усвідомлюєш, як усе це жахливо. Жахливіше, ніж наїхати на когось машиною, як от на дитину — це ж бо, мабуть, найгірше, що може бути. Глухий удар об крило чи то просто невеликий поштовх, а потім і все інше, і юрба навколо, і крик. І французенка, що верещить: «*Escruseuse!*»¹ — хай навіть винна сама дитина. І це зробила я, і я зрозуміла, який це жах, але нічого вже не повернеш. Усвідомлювати це моторошно. Але що сталося, те сталося.

¹ Душогубиця! (Фр.)

Не буду розводитись. Я повернуся, і ми залагодимо все по змозі якнайкраще. Ні про що не турбуйся. Я надсилатиму телеграми, писатиму і зроблю все можливе задля книжки, яку задумала, отож тобі лишається тільки закінчити її; а решту я беру на себе. Все інше я мусила спалити. Найгірше те, що по справедливості так і треба було вчинити, але говорити про це зайве. Я не прошу собі прощення, але щиро бажаю, щоб тобі добре велося, а я зроблю все, що тільки зможу.

Що ж до Спадкоємиці, то вона повернула все на краще й для тебе, й для мене, і я не маю на неї зла.

Закінчу не тим, чим би хотілось, бо воно здалося б надто безглуздим і неймовірним. Та оскільки я завжди поводитися зухвало, безцеремонно, а останнім часом, як ми обоє знаємо, ще й доволі безглуздо, то все-таки скажу те, що хотіла. Я кохаю тебе, і завжди кохатиму, і дуже шкодую, що все так вийшло. Яке марне слово. *Кетрін*»

Дочитавши листа, Девід прочитав його ще раз. Йому ніколи раніше не траплялося читати листів від Кетрін, бо від того дня, коли вони познайомилися в барі паризького готелю «Крійон», і до самого вінчання в американській церкві на проспекті Хош вони бачилися щодня, і тепер, уже втретє перечитуючи цього першого її листа, він усвідомив, що вона й досі здатна зворушити — і таки зворушила — його.

Він сховав листа назад у кишеню, з'їв ще одну невеличку бокату рибинку в пряному соусі з білим вином і допив холодне пиво, що лишилося в пляшці. Потім пішов до кухні взяти скибку хліба, щоб вимочувати соус із довгастої бляшанки, та ще пляшку пива. Сьогодні він спробує працювати, і це йому майже напевне не вдасться. Надто багато було хвилювань, надто багато втрат, надто багато всього, і така істотна переміна в особистому житті, хоч би якою вона здавалася розумною і хоч би як усе спрощувала, давалася йому надзвичайно важко й болісно, а цей лист тільки поглиблював його біль.

«Та годі тобі, Берне,— подумав він, беручись до другої пляшки пива,— не гайнуй часу на розмірковування про те, як усе погано, бо ти й так це знаєш. Перед тобою три можливості: або спробувати пригадати знищені речі й написати їх наново, або почати щось зовсім нове, або писати далі ту дрикляту повість. Отож зосередься й вибери найкращу з трьох. Ти ж завжди йшов на ризик, коли міг поклас-

тися на самого себе. «Ніколи не покладайся на жодну людську істоту»,— навчав тебе батько, а ти відказував: «Крім тебе». А він: «І на мене не треба, Деві, але на себе, міцнодухий малий поганцю, ти часом можеш узяти багато». Батько хотів сказати «бездушний», але його звичні до милосердної брехні уста вимовили так. А може, так він і думав. Де ж пак, не тиш себе облудою під пиво «Туборг».

Отже, вибирай найпевніший шлях: починай нову річ і напиши її так добре, як тільки зможеш. І не забувай, що Маріті перепало не менше, ніж тобі. А може, й більше. Тож зважся. Вона шкодує за втраченим так само, як і ти».

Розділ двадцять дев'ятий

Був уже полудень, коли Девід урешті облишив спроби щось написати. Перше речення він написав одразу ж, тільки-но прийшов до своєї робочої кімнати, але після того ніяк не міг посунутись далі. Він закреслив написане речення й почав наново — і знов ні з місця. Наступне речення ніяк не виходило, хоч він і тримав його в думці. Тоді він знову написав просте розповідне перше речення, але далі нічого на папір не йшло. Так минуло дві години — і все марно. Він міг написати лиш одне-єдине речення, та й те щоразу виходило надто спрощене й геть безбарвне. Чотири години Девід не здавався, аж поки зрозумів: уся його рішучість безсила проти того, що сталося. Визнавши це, але не змирившись, він згорнув і сховав зошит з покресленими рядками й пішов шукати Маріту.

Вона сиділа з книжкою на залитій сонцем терасі і, коли звела очі й побачила Девідове обличчя, запитала:

— Ні?

— Гірше, ніж ні.

— Зовсім нічого?

— Анічогісінько.

— Ходімо вип'ємо,— сказала вона.

— Гарзд,— мовив Девід.

Вони пішли до бару, й разом з ними туди ввібрався ясний день. Днина була гарна, як і вчора, а може, й краща, бо літо вже доходило кінця, і кожна тепла днина здавалася дарунком долі. «Не можна змарнувати такий день,— подумав Девід.— Треба провести його по змозі добре і з користю».

Він змішав два мартіні, налив у склянки, і обоє покуштували холодне, як лід, міцне питво.

— Ти правильно зробив, що зранку засів за роботу, — сказала Маріта. — Але більше сьогодні про неї не згадуймо.

— Гаразд, — мовив Девід.

Він присунув до себе пляшку із джином «Гордонс», вермут та посудину для змішування, налив крижаної води і, скориставшись своєю порожньою склянкою замість мензурки, почав відмірювати ще дві порції.

— Прегарний сьогодні день, — сказав він. — Що будемо робити?

— Ідьмо зараз купатися, — запропонувала Маріта. — Щоб не втратити сонечка.

— Добре, — мовив Девід. — То сказати мадам, що ми спізнимося до обіду?

— Вона приготувала нам холодні наїдки, щоб узяти із собою, — відказала Маріта. — Я подумала, що, мабуть, ти однаково захочеш поїхати, хай би як тобі працювалося.

— Розумно подумала, — мовив Девід. — Як там мадам?

— Ходить з підбитим оком, — відповіла Маріта.

— Та ти що!

Маріта засміялася.

Вони виїхали на дорогу, обігнули порослий соснами мис і, залишивши машину в плямистому затінку дерев, навантажені кошиком з наїдками та рюкзаком з пляжними речами, рушили стежкою, що вела вниз до бухточки між скель. Зі сходу повівав легкий вітрець, і, коли вони вийшли із сосняку, море здалося їм темно-синім. Прибережні скелі були червонясті, пісок лежав жовтими хвилями, а вода виявилася зблизька прозора-прозора і бурштиново яскріла над піщаним дном. Вони поставили кошик та рюкзак у тінь під найбільшим каменем, роздяглись, і Девід заліз на той високий камінь, збираючись стрибнути з нього у воду. Він стояв там, голий, засмаглий, освітлений сонцем, і дивився на море.

— Хочеш пірнути? — гукнув він до Маріти.

Вона похитала головою.

— Я почекаю тебе.

— Ні! — гукнула вона у відповідь і зайшла у воду до стегон.

— Ну як? — запитав Девід згори.

— Холоднуватіша, ніж завжди. Майже холодна.

— Гаразд,— мовив Девід і тим часом, як Маріта, дивлячись на нього, помалу заходила далі, так що вода вже закрила їй живіт і торкнулася грудей, він випростався, звівсь навшпиньки й на якусь мить неначе завис у повітрі, а тоді стрімко порвався вперед та вниз і залишив на воді воронку, як ото дельфін, що викидається над поверхнею й тут-таки шубовсає назад у тому самому місці. Маріта підпливла до тієї бурливої воронки, і одразу ж Девід виринув зовсім поруч, підхопив її, притис до себе й припав солоними губами до її уст.

— *Elle est bonne, la mer,*— мовив він.— *Toi aussi!*

Вони випливли з бухточки й ген далі, на глибоку воду, поминувши стрімчак, де гора спадала в море, а тоді перевернулися горілиць і лягли, погойдуючись на воді. Море було холодніше, ніж весь час доти, але біля поверхні вода трохи нагрілась від сонця, і Маріта лежала, прогнувшись у попереку, так що голова її майже вся занурилась і над водою виднівся тільки ніс, а об засмаглі до коричневого груди легенько хлпотіли брижики, що їх здіймав на воді вітрець. Очі її були заплющені від сонця, і Девід, що лежав поруч, підклавши руку їй під голову, перехилився й поцілував її в одну грудь, а потім і в другу.

— Вони мають присмак моря,— мовив він.

— Давай отак тут і заснемо.

— А ти змогла б?

— Надто важко тримати спину прогнуту.

— Давай запливемо ще далі, а потім повернемо до берега.

— Гаразд.

Вони запливли так далеко, як ніколи доти не запливали, туди, звідки видно було берег за сусіднім мисом, і ще далі, аж поки побачили нерівні лілові обриси гір, що височіли над лісом. Там вони теж полежали на воді, споглядаючи берег. Потім неквапливо попливли назад. Двічі спинялися перепочити: перший раз — коли зникли з очей гори, а другий — коли не стало видно дальшого мису; потім, уже не затримуючись, повільно й рівно запливли в свою бухточку і вибралися на берег.

— Стомилася? — запитав Девід.

— Дуже,— відказала Маріта. Вона ще не запливала так далеко.

— Серце колотиться?

¹ Море гарне... І ти також (фр.).

Та ні, все гаразд.

Девід перейшов пляжем до скелі й приніс пляшку тавельського та два рушники.

— Ти зараз наче тюленя, — сказав він, сідаючи на пісок поруч Маріти.

Він простяг їй пляшку, вона трохи відпила нахильці й віддала пляшку назад. Девід і собі на довгу хвилино припав до шийки, а тоді обоє простяглися проти сонця на гладенькому сухому піску, поставивши поруч кошик з провізією і час від часу ковтаючи прохолодного вина, і Маріта сказала:

— А от Кетрін не стомилася б.

— Де в біса. Вона ніколи так далеко не плавала.

— Справді?

— Ми ж із тобою, дівчинко, запливли хтозна-куди. Я й сам ще ні разу не плавав аж туди, звідки видно оті далекі гори.

— Ну гаразд, — мовила Маріта. — Сьогодні їй годі чимось зарадити, отож і не думаймо більш про це. Девіде...

— Що?

— Ти ще кохаєш мене?

— Так. Дуже кохаю.

— А може, я припустилася великої помилки, і ти кажеш це тільки з ласки до мене.

— Ти не припустилася ніякої помилки, і я кажу це не з ласки до тебе.

Маріта взяла жменьку червоної редиски й повільно з'їла її, запивши вином. Редиска була молода, хрустка й гостра на смак.

— А щодо роботи ти не тривожся, — сказала Маріта. — Усе ввійде в свою колію, ось побачиш.

— Та певне, — мовив Девід.

Він одігнув виделкою шматок обчищеного артишока і, поколотивши ним у гірчичному соусі, який зробила мадам, поклав до рота.

— Можна мені ще того тавельського? — спитала Маріта. Тоді ковтнула вина й поставила пляшку біля Девіда, міцно втиснувши денце в пісок і прихиливши її боком до кошика. — Добрячий обід приготувала нам мадам, еге ж?

— Чудовий. А що — Ороль справді наставив їй синця під оком?

— Та ні, не так уже, щоб синця.

— Вони часто лаються між собою.

— Між ними чимала різниця в літах, і їй перепало по заслугі, бо вона його таки образила. Вона сама мені при-

зналася, вже наприкінці розмови. А тобі просила переказати особливе вітання.

— Яке ще особливе?

— З любов'ю.

— Та вона ж любить тебе,— сказав Девід.

— Ні. Ти не втямив. Вона тільки на моєму боці.

— Нема вже нічиїх боків,— сказав Девід.

— Нема,— погодилася Маріта.— І не з нашого почину вони виникли. Просто так сталося.

— Сталося то й сталося.— Девід передав їй банку з артишоками в гірничному соусі й дістав другу пляшку тавельського. Вино було ще холоднувате, і він добре потягнув з пляшки.— Ми з тобою наче погорільці,— сказав він.— Божевільна жінка залишила Бернів погорільцями.

— А ми Берни?

— Звісно, що Берни, аякже. Потрібен тільки деякий час, щоб оформити належні папери. Але ми — це ми. Хочеш, я дам письмове свідчення? Сподіваюсь, бодай це написати я спроможуся.

— Немає такої потреби.

— Ось зараз напишу на піску,— сказав Девід.

Вони заснули міцним, здоровим сном і проспали мало не до вечора. Уже сідало сонце, коли Маріта прокинулась і побачила Девіда, що спав поруч неї. Губи його були міцно стулені, дихав він спокійно і рівно, а вона дивилася на його обличчя, на заплющені очі, що їх лише двічі перед тим бачила склеплені сном, на його груди, на простягнені вздовж тулуба руки. Потім перейшла до дверей ванної і поглянула на себе у високе, на повен зріст, дзеркало. Усміхнулася до свого відображення. А тоді одяглась, пішла до кухні й завела розмову з господинею.

Девід і далі спав, і згодом вона повернулася й сіла біля нього на край ліжка. В сутінках його волосся здавалося майже білим проти засмаглого обличчя. Маріта сиділа й чекала, поки він прокинеться.

Вони сиділи біля стойки бару й пили віскі з «Перр'є». Маріта пильно стежила за собою, щоб не випити зайвого.

— По-моєму, тобі слід шодня їздити до міста,— сказала вона.— Купити газети, вихилити десь чарчину, почитати на самоті. Шкода, що поблизу немає клубу чи справжнього кафе, де ти міг би заприятелювати з кимось.

— Та немає.

— І все ж таки, я вважаю, тобі буде корисно щодня проводити без мене якусь годину чи дві, крім тих, коли ти працюєш. Досі ти був оточений самими жінками. А я дбатиму про те, щоб ти мав і чоловіче товариство. Кетрін нехтувала цим, і то був один з дуже серйозних її прорахунків.

— Без лихого умислу, бо в цьому більше винен я сам.

— Може, й твоя правда. А як ти дивишся на те, щоб у нас були друзі? Справжні друзі.

— У кожного з нас уже є по одному.

— А інші будуть?

— Можливо.

— Чи не відіб'ють вони тебе в мене, бо з ними буде цікавіше?

— Не буде.

— А що, як прийдуть молоді, ще не звідані й свіжі, з новими принадами, і ти занудьгуєш зі мною?

— Не прийдуть, і я не занудьгую.

— А як і прийдуть, то я їх повбиваю. Я не віддам тебе нікому, як це зробила Кетрін.

— От і добре.

— Я хочу, щоб ти мав друзів-чоловіків, товаришів з війни, з ким міг би піти постріляти, пограти в карти у клубі. А от друзі жіночої статі нам ні до чого, правда ж? Нові, незнайомі, такі що закохуватимуться в тебе, посправжньому тебе розумітимуть і всяке таке інше.

— Я не ласий до жінок, ти ж знаєш.

— Повсякчас з'являються нові,— провадила Маріта.— День крізь день навколо нові жінки. Ніхто не може бути цілковито певним. А надто ти.

— Я кохаю тебе,— сказав Девід,— і ти моя подруга. Але ні про що не турбуйся. Просто будь зі мною.

— Я з тобою.

— Так, і я люблю дивитися на тебе, і знаю, що ти поруч і що ми разом заснемо й будемо щасливі.

Уночі Маріта лежала, нахилившись над ним, і Девід відчував її груди проти своїх, і її руку в себе під головою, і другу руку, що пестливо торкалась його тіла, і її уста на своїх устах.

— Я твоя дівчинка,— шепотіла вона в темряві.— Твоя дівчинка. Хай там що, а я завжди твоя. Твоя слухняна дівчинка, що дуже кохає тебе.

— Авжеж, моя люба, моя кохана. Спи спокійно. Спи...

— Засинай ти перший,— мовила Маріта,— а я за хвилинку повернуся.

Коли вона повернулася, Девід уже спав, і вона тихенько забралася під простирadlo й лягла поряд. Він спав на правому боці й дихав тихо й рівно.

Розділ тридцятий

Прокинувся Девід рано, тільки-но почало розвиднятися. За вікном ще стояв сірий присмерк, і стовбури сосон були не такі, які він звик бачити, прокидаючись, і море за ними неначе відступило ген далі. Уві сні він одлежав праву руку, і вона геть затерпла. Остаточо прочнувшись від сну, Девід збагнув, що лежить у чужому ліжку, а потім побачив і Маріту, яка спала поруч. Тоді він усе пригадав, ніжно подивився на дівчину, прикрив простирadлом її смагле молоде тіло, легенько торкнувся устами її уст, а потім накинув халат і, все ще бачачи внутрішнім зором сплячу Маріту, вийшов у вологий від роси ранній ранок. Перейшовши до власної спальні, Девід прийняв холодний душ, поголився, надяг сорочку та шорти й подався до своєї робочої кімнати. Поминаючи двері Марітиної спальні, він зупинився й дуже обережно прочинив їх. Постояв якусь хвилину, дивлячись, як дівчина спить, а тоді тихенько зачинив двері й пішов працювати. Дістав новий зошит, застругав п'ять олівців і взявся писати оповідання про свого батька й про отой наскок за часів повстання маджі-маджі, що почався з переходу через висхле солонцеве озеро. Отам він тепер і брів, здолавши до сходу сонця лише половину тієї страшливої дороги, якою належало йти тільки потемки, а сонце пекло дедалі нестерпніше, і перед очима вже почали виникати міражі. На той час, як за вікном його робочої кімнати забував ясний день і від моря крізь сосни повіяв міцний і свіжий східний вітер, він саме знімався вдосвіта після першої похідної ночівлі під смоковницями, де з кам'янистого урвища точилася вода, і вирушав далі довгим видолинком, що ген попереду врізався вузькою ущелиною в крутосхил.

Виявилось, що тепер він знає про батька куди більше, ніж тоді, коли писав це оповідання перший раз,— Девід міг судити про це з тих дрібних деталей, що робили батьків образ живішим, виразнішим, надавали йому тієї багатогранності, якої бракувало в оповіданні раніше. І те-

пер Девід почував глибоку втіху з того, що його батько був не такою простою людиною.

Він писав далі, впевнено, легко, створені раніше речення виникали в свідомості цілісні й довершені, і він записував їх, а потім виправляв і перекроював, так наче працював над коректурою. Жодного речення не пропало, і чимало їх він залишав такими, якими вони зринали в пам'яті, нічого не змінюючи. На другу годину дня він відновив, виправив і доробив стільки, що якби писав нове, то на це пішло б не менш як п'ять днів. Отож він не став зупинятись, і тепер уже не мав сумніву, що все втрачене повернеться до нього достоту таким, як було.

Острови в океані

Частина перша БІМІНІ

I

Будинок стояв на найвищому місці вузької коси між бухтою і відкритим морем. Він був міцний, мов корабель, і витримав уже три урагани. Від сонця його затіняли високі кокосові пальми, похилені пасатами в один бік, а двері виходили на океан, і крута стежка вела від них на білий піщаний пляж, до Гольфстріму. Безвітряними днями, коли дивитися з берега, вода на течії була звичайно синя-синя. Та досить було зайти в неї, як вона враз починала зелено світитися над білим, наче борошно, піском, і тіль великої риби з'являлася в ній задовго до того, як сама рибина підпливала до берега.

Удень то було безпечне й гарне місце для купання, але вночі купатись там ніхто не наважувався. Акули, полюючи на краю Гольфстріму, підпливали вночі до самого берега, і з верхньої веранди будинку можна було почути, як викидається сполохана риба, а спустившись на пляж, побачити у воді її фосфоричні сліди. Вночі акули не знали страху, а інша морська живність боялася їх. Зате вдень вони не потикались до піщаного берега, а коли й потикались, їхні тіні було видно ще здалеку.

Власника будинку звали Томас Хадсон; він був добрий художник і більшу частину року жив і працював на цьому острові. Для людини, що довго прожила в цих широтах, зміни пір року стають і тут такими ж знаменними, як будь-де, і Томасові Хадсону, що любив свій острів, не хотілося пропустити жодної весни чи літа, ані осені чи зими.

Часом літо випадало надто спекотне — коли в серпні наставало безвітря або коли у червні чи в липні не задували пасати. Траплялось і таке, що у вересні, жовтні або й на початку листопада налітали урагани, а несподівана тропічна буря могла знятися першого-ліпшого дня від самого червня. Але й у пору ураганів бували гарні погожі дні.

Томас Хадсон багато років спостерігав тропічні бурі і, подивившись на небо, міг завбачити негоду набагато раніше за барометр. До того ж він умів угадувати напрям бур і знав, як від них убезпечитись. Він знав, що означає пере-

жити ураган разом з іншими жителями острова і як це зближує людей. Знав і те, що бувають такі урагани, коли ніхто й ніщо не може вціліти. Проте завжди казав собі, що як і станеться таке лихо, то він ладен лишитися тут і загинути разом зі своїм будинком.

Той будинок був однаково що корабель. Поставлений на узвишші наперекір бурям, він неначе вріс у острів і став його невід'ємною часткою; з усіх вікон будинку видно було море, і вітри продували його наскрізь, так що й найгарячішими ночами спати було не парко. Стіни знадвору були пофарбовані білим, щоб не нагрівалися влітку, і будинок впадав у око далеко з Гольфстріму. Він підносився над усім островом, поступаючись височиною лише перед довгим рядом гінких казуарин, що їх найперше було видно, коли наближатися до острова з моря. Невдовзі по тому, як над водою поставала темна смуга казуарин, відкривався поглядові й великий білий будинок. А ще трохи згодом з'являвся весь довгастиий острів, з кокосовими пальмами, дощаними будиночками, білою смугою пляжу і зеленою стіною острова Південного ген позаду. Щоразу, як Томас Хадсон бачив з моря свій будинок, його охоплювало радісне відчуття. Він завжди думав про нього, наче про живу істоту, як ото моряк про свій корабель. Узимку, коли зривалися північні вітри і наставала справжня холоднеча, в будинку було тепло й затишно, бо він єдиний на острові мав камін. То був великий відкритий камін, і Томас Хадсон палив у ньому плавник.

Велика купа того плавнику громадилася під південною стіною будинку. Дерево було вибілене сонцем, обточене піском та вітром, і деякі уламки так подобалися Хадсонові, що йому шкода було палити їх. Та після кожного шторму на березі лишалося багато ломаччя, і зрештою Хадсон, не вагаючись, спалював навіть те, яке найбільше припадало йому до вподоби. Він знав, що море нанесе його ще й ще, і холодними вечорами сидів собі у великому кріслі перед каміном, читаючи при світлі лампи, що стояла на важкому дерев'яному столику, і час від часу підводячи голову, щоб послухати, як бурхає північно-західний вітер, або подивитись, як горять у каміні великі, зовсім білі від сонця й води уламки дерева.

Часом він гасив лампу, лягав на килим і стежив очима за кольоровими пломінцями, що виникали там, де вогонь лизав морську сіль і пісок. Лежачи на підлозі, так що очі були врівень з дровами в каміні, він бачив ту межу, де

полум'я одривалося від дерева, і йому ставало й сумно, й хороше. Так бувало завжди, коли він дивився на вогонь. Та коли горів плавник, з ним діялося щось особливе; і йому бракувало слів визначити своє відчуття. Можливо, недобре палити те, що так тобі подобається, думав він, але винним себе не počував.

Коли він лежав отак на підлозі, йому здавалося, ніби дме понад ним, хоч насправді вітер бив у підмурки будинку, в найнижчу травицю на острові, у водорості та черепашки на березі й навіть у пісок. Хадсон відчував, як гупають у берег хвилі прибою, і пригадував, що так само відчував колись постріли важких гармат, лежачи на землі недалеко від батареї,— давно, коли був ще зовсім молодий.

Камін був неабиякою втіхою узимку, і решту місяців Хадсон вдячно поглядав на нього й думав про те, як буде, коли знову настане зима. З усіх пір року найкраща на острові була зима, і він чекав її повсякчас.

II

Того року сини Томаса Хадсона приїхали до нього, коли зима вже минула і весна також кінчалася. Було умовлено, що всі троє хлопців зустрінуться в Нью-Йорку і звідти поїздом, а потім літаком доберуться до острова. Як завжди, виникли незгоди з матір'ю двох менших хлопців. Вона надумала податися до Європи,— звичайно, не попередивши про це Хадсона,— і хотіла забрати дітей з собою на ціле літо. Отже, вони могли приїхати до батька лише на різдвяні канікули,— певна річ, після різдва. Різдво хлопці мали святкувати з нею.

Томас Хадсон уже добре знав ті її вибрики, і зрештою все, як завжди, скінчилося взаємними поступками. Згодилися на тому, що молодші хлопці погостують у батька на острові п'ять тижнів, а тоді повернуться до Нью-Йорка і звідти із шкільними квитками вирушать пароплавом французької компанії до Парижа, щоб там зустрітися з матір'ю, яка на той час уже встигне поповнити свій гардероб новим убранням. У цій подорожі їх мав супроводити старший брат, Том-молодший. Потім Томові-молодшому належало повернутися до своєї матері, що знімалася в якомусь фільмі на півдні Франції.

Мати Тома-молодшого не наполягала на його поверненні й не мала б нічого проти, якби він залишився в батька на ціле літо. Але і їй, напевне, хотілося б побачити його

знов, і загалом це була чесна угода, якщо взяти до уваги непохитну рішучість матері двох інших хлопців. То була прекрасна й чарівна жінка, що ніколи в житті не відступала від жодного із своїх намірів. Вона завжди виношувала ці наміри потаємно, мов добрий генерал, і непохитно здійснювала їх. До якихось поступок її ще можна було схилити. Але змусити докорінно змінити свій намір — ніколи, хоч коли б він виник: чи то безсонної ночі, чи похмурим ранком, чи ввечері, під впливом джину.

Намір залишався наміром, а рішення — то вже такі рішення, отож, знаючи все це й маючи за плечима досвід судового розлучення, Томас Хадсон був радий, що вони дійшли згоди і що хлопці прийдуть хоч на п'ять тижнів. Коли вже ми здобули ці п'ять тижнів, думав він, то вважай, що зіграли внічию. П'ять тижнів — чималий час, щоб побути з тими, кого любиш і з ким хотів би бути завжди. От тільки навіщо тобі було розлучатися з матір'ю Тома? А ти краще не думай про це, сказав він сам собі. Це така річ, про яку краще не думати. Та й яких чудових дітей народила тобі друга жінка. Дуже незвичайні, складної вдачі хлопці, і ти знаєш, скільки гарних рис успадкували вони від неї. Вона славна жінка, і з нею тобі теж не слід було розлучатися. Е ні, заперечив він собі, інакше я не міг.

Але все те не дуже хвилювало його. Він давно вже облишив перейматися цими речами і досі як міг притлумлював свою провину роботою, тож тепер його хвилювало лиш одне: скоро прийдуть хлопці, і треба, щоб вони добре провели літо. А потім він знову візьметься до роботи.

Він таки спромігся замінити майже все, крім дітей, роботою і тим сталим способом життя, що його запровадив собі на острові. І вважав, що пустив тут коріння міцно й надовго. Тепер, коли його брала туга за Парижем, він задовольнявся спогадами замість того, щоб їхати туди. Так само було й з рештою Європи, й з багатьма місцями в Азії і Африці.

Він не раз пригадував, що сказав Ренуар, коли почув, що Гоген поїхав малювати на Таїті: «Навіщо витрачати стільки грошей і їхати малювати в таку далечинь, коли так добре малюється й тут, у Батіньйолі?» Це краще звучало по-французькому: «*Quand on peint si bien aux Batignolles*», — і Томас Хадсон думав про острів, мов про свій *quartier*¹, і міцно осів на ньому, і знав усіх сусідів, і

¹ Квартал (фр.).

працював тут так само добре, як колись у Парижі, коли Том-молодший був ще немовлям.

Іноді він залишав острів, щоб порибалити біля берегів Куби або побути восени серед гір. Але своє ранчо в Монтані здав в оренду, бо найкращими порами року там були літо й осінь, а тепер його хлопцям восени завжди доводилося йти до школи.

Час від часу він виїжджав до Нью-Йорка побачитись із своїм агентом. Але тепер агент здебільшого сам приїздив до нього й забирав готові картини. Як художник Хадсон мав цілком певне становище, його шанували і в Європі, і на батьківщині. Мав він і постійний прибуток з нафтопромислів, розміщених на землі, що належала колись його дідові. Раніше там були пасовиська, потім землю продали, але з умовою, що право на корисні копалини залишиться за попереднім власником. Близько половини цього прибутку йшло на аліменти дітям, а решта забезпечувала йому надійний прожиток, так що він міг малювати як сам хотів, не знаючи матеріальної скрути. До того ж мав змогу жити, де йому заманеться, а при бажанні й помандрувати по світах.

Йому завжди добре велося майже в усьому, за винятком подружнього життя, хоч успіх його ніколи по-справжньому не цікавив. Його цікавив живопис, життя дітей, і він досі кохав ту жінку, в яку закохався уперше. Відтоді він закохувався в багатьох жінок, і часом котрась із них приїздила до нього на острів. У нього була потреба бачити поруч жінок, і він радо приймав їх на якийсь час. Йому подобалось, коли вони були поруч, іноді й досить довго. Але зрештою він завжди радів, коли вони від'їжджали, навіть і ті, що були йому дуже любі. Він давно позбувся звички сваритися з жінками й навчився уникати одруження. Навчитися цих двох речей було майже так само важко, як осісти на місці й звикнути до постійної, розміреної праці. Але він навчився їх і гадав, що навчився уже на все життя. Малювати картини він умів віддавна і вважав, що малює з кожним роком краще. А от привчити себе жити на одному місці й систематично працювати було важко, бо свого часу він вів досить-таки безладне життя. По-справжньому легковажним він ніколи не був, але був безладним, себелюбним і безжальним. Тепер він знав це, і не тільки зі слів багатьох жінок, а зрештою сам дійшов такого висновку. Тоді й постановив собі, що буде себелюбний лише

задля своїх картин, безжальний лише в роботі і що візьме себе в руки й надасть своєму життю суворого ладу.

Він мав намір тішитися життям у межах встановленого ладу й наполегливо працювати. А сьогодні почував себе просто щасливим, бо наступного ранку мали приїхати діти.

— Містере Томе, вам нічого не треба? — спитав його Джозеф, хатній служник. — Ви ж сьогодні своє вже відробили, еге?

Джозеф був високий на зріст, мав дуже довге й дуже чорне обличчя, великі руки й ноги. Він носив білу куртку та білі штани, але завжди ходив босоніж.

— Дякую, Джозефе. Мабуть, ні.

— Може, трохи джину з тоніком?

— Ні. Я думаю піти до містера Боббі, вип'ю там.

— Випийте скляночку вдома. Дешевше вийде. Коли я йшов сюди, містер Боббі був страшенно сердитий. Каже, зовсім замучився з тими коктейлями. Одна пані з яхти замовила якусь там «Білу даму», а він подав їй пляшку тієї американської мінеральної води, де намальована жінка біля джерела в такій ото білій сукні, наче москітна сітка.

— Піду я все-таки туди.

— А я таки змішаю вам скляночку. Лоцманський катер привіз пошту. То, може, почитасте і вип'єте, а тоді вже підете до містера Боббі?

— Ну гаразд.

— От і добре, — сказав Джозеф. — Бо я вже змішав. Щоправда, містере Томе, нічого особливого в тій пошті нема.

— Де вона?

— Внизу, в кухні. Я принесу. На двох конвертах жіноча рука. Один лист з Нью-Йорка. Один з Палм-Біча. Дуже гарно надписаний. Один від того пана, що продає ваші картини в Нью-Йорку. Два не знаю від кого.

— Хочеш відповісти на них замість мене?

— Так, сер. Якщо ви доручите. Я ж таки письменний, дарма що бідний.

— Ну то неси їх сюди.

— Зараз, містере Томе, сер. Там ще газета.

— Газету, Джозефе, будь ласка, залиш до сніданку.

Томас Хадсон сів читати листи, попиваючи холодний коктейль. Один лист він перечитав ще раз, а тоді сховав усі в шухляду стола.

— Джозефе! — гукнув він. — Ти все приготував до приїзду хлопців?

— Так, містере Томе, сер. І ще два зайвих ящики кокаколи. А що, мабуть, Том-молодший тепер більший за мене, га?

— Та ще ні.

— Як гадаєте — подужає він мене?

— Навряд.

— Ми ж із ним частенько боролися, коли я був вільний,— сказав Джозеф.— Аж дивно, їй-богу, що треба тепер називати його містером. Містер Том, містер Девід і містер Ендрю. То троє найкращих у світі хлопців, хай їм чорт. А найбільший хитрюга з них Енді.

— Він і змалку був хитрюга,— сказав Томас Хадсон.

— А що далі росте, то хитріший,— захоплено промовив Джозеф.

— Будь їм цього літа добрим прикладом.

— Містере Томе, не можу я бути цим хлопцям добрим прикладом. От років три-чотири тому, коли був простодушніший, то ще міг би. А тепер сам збираюся наслідувати Тома. Він же вчиться в дорогій школі, тож і манери в нього дорогі. Таким, як він, на вигляд стати я не можу, а от поводитись, як він, навчуся. Вільно й незмушено, але чемно. А ще хочу стати таким спритним, як Дев. Це буде найважче. А тоді ще випитати в Енді секрет, звідки він бере оті свої хитрощі.

— Тільки щоб ти мені сам не почав хитрувати.

— Ні, містере Томе, ви не так мене зрозуміли. Ті хитрощі не для вашого дому. Вони потрібні мені на той час, коли я вільний.

— Добре, що вони приїздять, правда?

— Містере Томе, та ще ж не було такого свята від самої великої пожежі. Як на мене, це все одно що друге пришествя. Чи добре, ви питаєте? Так, сер, дуже добре.

— Треба нам придумати для них якісь розваги.

— Ні, містере Томе,— відказав Джозеф.— Краще подумати, як уберегти їх від їхніх власних небезпечних витівок. У цьому нам може допомогти Едді. Він знає їх краще, ніж я. А я їхній приятель, то мені це важко.

— А як там Едді?

— Трохи випив, наперед відзначив день народження королеви. А загалом, молодець на всі сто.

— Мабуть, піду я таки до містера Боббі, поки він не пересердився.

— Він питав про вас, містере Томе. Містер Боббі — справжній джентльмен, і його часом стомлює вся ота

потолок, що наїжджає сюди яхтами. От і сьогодні, коли я йшов од нього, він був страшенно стомлений.

— А ти що там робив?

— Ходив по кока-колу, а тоді трохи повправлявся на більярді.

— Як стіл?

— Ще гірший став.

— Піду вниз,— сказав Томас Хадсон.— Треба прийняти душ і перевдягтися.

— Я там поклав вам на ліжку все, що треба,— сказав Джозеф.— Ще скляночку джину з тоніком?

— Ні, дякую.

— Містер Роджер приїхав.

— Добре. Я притягну його сюди.

— Він у вас поживе?

— Мабуть, поживе.

— Так чи так, а постіль я йому приготую.

— Добре.

III

Томас Хадсон прийняв душ, старанно намилив голову й підставив її під колючі, гострі й потужні цівки води. Він був кремезний чоловік, а роздягнений здавався ще кремезнішим, ніж в одязі. Тіло його вкривала густа засмага, а волосся вицвіло від сонця і взялося смугами. Він пильно стежив, щоб не набирати зайвої ваги, і, ставши на вагівницю, побачив: сто дев'яносто два фунти.

Треба було поплавати перед тим, як приймати душ, подумав він. Але ж я довго плавав уранці перед роботою і тепер стомлений. Ось приїдуть хлопці, будемо більше плавати. І Роджер знову тут. Це добре.

Надягши чисті шорти, стару баскську сорочку і взувши мокасини, він вийшов з дому, спустився до хвіртки в штахетнику й опинився на лискучій, вибіленій сонцем кораловій стрічці Королівського шосе.

З дощаної хатини, що стояла в затінку двох високих кокосових пальм обіч дороги, вийшов дуже прямий старий негр у чорному альпаковому піджаку та випрасуваних темних штанах і повернув на шосе поперед Хадсона. Коли негр обернувся, Хадсон побачив його гарне темношкіре обличчя.

Звідкись із-за хатини долинув дитячий голос, глузливо виспівуючи на старовинний англійський мотив:

Дядечко Едвард приїхав з Нассау,
Цукерок я в нього купив.
Тільки цукерку до рота узяв,
У мене живіт заболів.

Дядечко Едвард обернувся; його гарне обличчя в яскравому полуденному світлі було сумне й сердите.

— Я знаю тебе,— сказав він.— Я тебе не бачу, але знаю, хто ти. І розкажу про тебе констеблю.

Дитячий голос провадив далі, ще дзвінкіш і веселіш:

Ой Едварде,
Ой Едварде,
Сякий-такий Едварде,
Нікудишні цукерки твої!

— Про все скажу констеблю,— мовив дядечко Едвард.— Констебль знайде на тебе управу.

— І сьогодні в тебе нікудишні цукерки, дядечку Едварде? — гукнув невидимий хлопчисько. Він добре пильнував, щоб не показатись на очі.

— Цькують людину,— голосно промовив дядечко Едвард, простуючи далі.— Здирають з неї шати гідності й топчуть ногами. Милій боже, даруй їм, бо не відають, що чинять.

Попереду на Королівському шосе почулися ще якісь співи. Вони линули з вікон кімнат над «Понсе де Леоном»¹ Кораловою дорогою туди чимдуж поспішав хлопчина-негр.

— Колотнеча там, містере Томе,— мовив він, порівнявшись із Хадсоном.— Чи як би його ще сказати. Пан з яхти викидає за вікно речі.

— Які речі, Луїсе?

— Всякі, містере Томе. Пан викидає все, що трапить під руку. Пані пробувала спинити його, то він сказав, що викине і її.

— Звідки він, той пан?

— Якийсь багатій з Півночі. Нахваляється, що може купити й продати весь острів. Та, мабуть, і недорого той острів коштуватиме, якщо він і далі все отак розкидатиме.

— А що констебль, Луїсе? Він там був?

— Ні, містере Томе, сер. Констебля ще не викликали. Але всі гадають, що час уже викликати.

¹ Бар названо на честь іспанського мореплавця Хуана Понсе де Леона, що, відкривши Флориду, в 1512 р. вирушив на пошуки островів Біміні.

— То ти при них, Луїсе? А я хотів, щоб ти наготував мені наживки на завтра.

— Не турбуйтеся, містере Томе, сер. Наживки я вам наготую. Я при них, воно-то так. Вони найняли мене, щоб їхати зранку на риболовлю, ото ж я й при них. Тільки ніякої риболовлі немає. Де там, сер! Хіба що вважати за риболовлю те, як цей пан шпурляє на всі боки посуд та стільці і щоразу, коли містер Боббі приносить рахунок, дере його на клапті й називає містера Боббі мерзенним грабіжником і клятим шахраєм.

— Видно, Луїсе, то таки норовистий пан.

— Ой містере Томе, такого затятого ви ще зроду не бачили. Звелів він мені співати для них. Ви знаєте, я не вмю співати так добре, як Джозі, але співаю як можу, а часом навіть і краще. Одне слово, так добре, як тільки можу. Ви ж самі знаєте, бо чули, як я співаю. Та він тільки єдину пісню хоче слухати — оту, де не треба мені, мамо, ні бобів, ні рису, ні кокосових горіхів. Знов і знов ту саму. Це стара пісня, вона мені набридла, то я й кажу йому: «Сер, я знаю нові пісні. Добрі пісні. Гарні пісні. І старих знаю ще чимало, от хоч би й про загибель Джо Джейкоба Астора на «Титаніку», коли той ударився об айсберг і потонув, і, як зволите, я радо заспіваю їх вам, аніж оцю, де ні бобів, ні рису». Чемно так кажу, як годиться. Ви ж знаєте, я вмю. А він мені: «Слухай ти, чорнопикий недоумку, та я маю більше магазинів, фабрик і газет, ніж той твій Джон Джейкоб Астор мав горшків, щоб туди... — Ну, ви знаєте що. — То ось я візьму, — каже, — та й тицьну тебе головою в ті горшки, щоб ти не смів учити мене, які пісні я маю слухати». Тоді його пані каже: «Любий, навіщо так лаяти хлопця? Він гарно співає, і я залюбки послухала б і нових пісень». А пан їй відказує: «То ось тобі моє слово. Ти їх не почувеш, а він їх не співатиме». Дивний він чоловік, містере Томе. А пані тільки й сказала: «Ой, любий, як важко з тобою». Слово честі, містере Томе, то такий, що людині важче його умовити, ніж новонародженому мавпеняті запустити дизельний мотор. Ви вже даруйте, що я так розбазікався. Все це дуже мене розхвилювало. Та й пані геть засмутилась.

— Як же ти будеш з ними далі, Луїсе?

— Та ось несучи для пані черепашкових перлів, — відказав хлопець.

Розмовляючи, вони спинилися в затінку пальми. Хлопець витяг з кишені чистеньку шматину, розгорнув її і

показав з півдесятка блискучих рожевих перлин, зовсім не схожих на справжні: їх час від часу знаходили остров'яни, чистячи мушлі. Такий дарунок не привабив би жодної з жінок, яких знав Томас Хадсон,— окрім королеви Марії Англійської. Звичайно, Хадсон не міг вважати, що знає королеву Марію,— хіба лише з газет і кінохроніки та ще з профільних портретів у «Нью-Йоркері»,— але через те, що їй подобалися багамські перли, в нього було таке відчуття, ніби він знає її краще, ніж багатьох своїх давніх знайомих. Королеві Марії подобаються ці перлини, і сьогодні острів святкує день її народження, думав він, але навряд чи вони дуже потішать жінку того пана. До того ж хто знає, чи не казала їй королева Марія, що вони їй подобаються, аби тільки зробити приємність своїм підданцям на Багамських островах.

Вони рушили далі, простуючи до «Понсе де Леона», і Луїс сказав:

— Пані плакала, містере Томе. Так гірко плакала. Отож я й надумав піти до Роя і принести їй черепашкових перлин, щоб подивилася.

— Певне, вона дуже зрадіє, коли побачить їх,— мовив Хадсон.— Якщо їй подобаються черепашкові перли.

— Добре, якби зраділа. Зараз же й однесу їй.

Томас Хадсон зайшов до бару, де було прохолодно і майже темно після блиску коралової дороги, і випив джину з тоніком, присмаченого скибочкою лимонної кірки та кількома краплинами ангостури. Містер Боббі стояв за прилавком і вигляд мав страшенно сердитий. Чотири молодих негри грали в більярд, час від часу трохи піднімаючи стіл з одного боку, коли хтось хотів зробити важкий карамболь. Спів нагорі вже змовк, і в барі було дуже тихо, тільки клацали більярдні кулі. Біля стойки стовбичили два матроси з яхти, пришвартованої до причалу. Очі Томаса Хадсона звикли до присмерку в барі, там було не жарко й приємно. Згори спустився Луїс.

— Пан заснув,— сказав він.— Я залишив перлини його пані. Вона дивиться на них і плаче.

Хадсон побачив, як ті два матроси з яхти презирнулися, але нічого не сказали. Він стояв, тримаючи в руці високу склянку з приємним гіркуватим напоєм і смакуючи перший ковток, що нагадав йому про Тангу, Момбасу і Ламу, і про все те узбережжя, і його раптом пойняла туга за Африкю. А от він засів на цьому острові, тоді як міг бути тепер в Африці. Е, до лиха, подумав він, ти ж коли завгод-

но можеш туди поїхати. Треба, щоб усе те жило в тобі самому, хоч де б ти був. І тут у тебе це зовсім непогано виходить.

— Томе, невже вам справді до смаку це зілля? — запитав його Боббі.

— Авжеж. Інакше я не пив би його.

— Я раз помилився пляшкою, то воно мені видалось наче хіна.

— А там є й хіна.

— Ні, люди такі схибнуті, — сказав Боббі. — Ось може чоловік дозволити собі пити все що завгодно. Має на те гроші. Йому б і пити собі на втіху, а він бере та й переводить добрячий джин, домішуючи туди якесь індійське пійло з хіною.

— Мені воно подобається. Я люблю присмак хіни з лимонною кіркою. Як на мене, ця суміш немовби розкриває у шлунку пори, чи що там іще. Мені вона любіша за будь-який інший напій із джином. Після неї я чудово себе почувую.

— Я знаю. Ви завжди чудово себе почуваете, коли вип'єте. А от я навпаки — препогано. Чого це не видно Роджера?

Роджер був приятель Томаса Хадсона, що придбав собі рибальську хатину далі на острові.

— Скоро має надійти. Ми сьогодні вечеряємо у Джонні Гуднера.

— І чого б ото таким людям, як ви, як Роджер Девіс і Джонні Гуднер, що стільки світу бачили, сидіти на цьому острові, — ніяк не збагну.

— Це гарний острів. Ви ж тут сидите, чи не так?

— Я сиджу, щоб заробляти собі на прожиток.

— Могли б заробляти на прожиток і в Нассау.

— К бісу Нассау. Тут веселіше. Що-що, а повеселитись на цьому острові можна добряче. Та й грошей тут дехто збив дай боже.

— Мені подобається тут жити.

— Та певне ж, — сказав Боббі. — І мені подобається. Ви це знаєте. Аби тільки був заробіток. А що, ви продаєте оті картини, які весь час малюєте?

— Останнім часом їх добре беруть.

— Подумати тільки — люди платять гроші за картини, на яких зображений дядечко Едвард. За картини, де намальовані негри у воді. Негри на березі. Негри в човнах. Ловці черепах. Ловці губок. Штормові хвилі. Водяні смерчі.

Розбиті шхуни. Недобудовані шхуни. Все, що можна побачити й так. Невже їх справді купують?

— Звісно, що купують. Щороку в Нью-Йорку влаштовують виставку, а потім ті картини продають.

— З торгів?

— Ні. Комерсант, що влаштовує виставку, призначає ціну, і люди купують. Часом беруть і музеї.

— А самі ви можете їх продавати?

— Авжеж.

— Я б хотів купити смерч,— сказав Боббі.— Величезний такий, знаєте, смерч. І чорний як чорт. Чи, може, ще краще — два смерчі, як ото вони сунуть понад плесами з таким ревиськом, що заглушає все довкола. І засмоктують у себе геть усю воду, і страхають людей до смерті. А я виїхав своїм човном ловити губки і тепер не можу дати собі ради. Смерч видер просто в мене з руки глибинний окуляр і мало не засмоктав і човна. Такий смерч, що й самому богові страшно... То скільки такий коштуватиме? Я б почепив його тут-таки, в барі. Чи, може, й дома, якщо він не налякає до смерті мою стару.

— Це залежатиме від розміру картини.

— Малюйте яку вам захочеться,— велично промовив Боббі.— То така картина, що чим вона буде більша, тим краще. Намалюйте навіть три смерчі. Я колись бачив біля острова Андроса одразу три смерчі, не далі, як оце звідси до дверей. Вони здіймались аж до неба, і один засмоктав човен ловця губок, а коли той човен упав назад у море, мотор вибив дно й потонув.

— Усе залежить від того, скільки коштуватиме полотно,— сказав Томас Хадсон.— Я візьму з вас тільки за полотно.

— О боже, то добудьте щонайбільше полотно,— сказав Боббі.— Ми з вами намалюємо такі смерчі, що люди зі страху тікатимуть геть із цього бару, і з цього бісового острова.

Його захопила велич задуму, але то був тільки початок.

— Томе, друже, а чи не змогли б ви намалювати весь, як є, ураган? Показати його в самісінькому розпалі, коли з одного боку вже відбурхало й упхуло, а з другого ще тільки зривається? Щоб усе-все там було — починаючи з негрів, прибитих бурею до стовбурів кокосових пальм, і кінчаючи вітрильниками, що їх несе просто через острів. І великий готель, що валиться додолу. І уламки, що розтинають повітря, наче стріли, і мертві пелікани, яких жене

разом із скісними струменями зливи. І барометр, що впав аж на двадцять сім, і зірваний вітромір. І затоплена з верхом піщана коса, і місяць, що визирнув з-за хмар у розпалі бурі. І величезний вал, що здіймається і падає на берег, поглинаючи все живе. І знесені в море жінки, з яких вітром позривало одержу. І мертві негри, яких гойдає на хвилях і підкидає в повітря...

— Потрібне страшенно велике полотно,— сказав Хадсон.

— К бісу полотно! — вигукнув Боббі.— Я роздобуду найбільший грот зі шхуни. Ми намалюємо найвеличнішу в світі картину, хай йому чорт, і навіки уславимося в історії. Чого варті всі оті ваші жалогідні буденні образки!

— Почну я із смерчів,— сказав Томас Хадсон.

— Хай так,— погодився Боббі, хоч як йому жаль було відступатись від свого великого задуму.— У цьому є сенс. Але, слово честі, знаючи світ, як оце ви і я, та ще маючи ваш хист, ми з вами таких картин понамальовували б, що куди.

— Завтра ж беруся до смерчів.

— Ну гаразд,— сказав Боббі.— Нехай це буде початок. Але, слово честі, треба нам з вами намалювати й отой ураган. А чи малював хто коли-небудь загибель «Титаніка»?

— Велику картину — ні.

— Ми могли б намалювати й це. Такі речі завжди пополнили мою уяву. Зобразити б так, щоб відчутно було крижаний холод айсберга, коли він подався назад після зіткнення. І щоб усе оповивав густий туман. Змалювати все до найменших деталей. І отого чоловіка, що заліз у човен із жінками, твердячи, ніби він яхтсмен і хоче допомогти їм. Як він пхається в човен, наступаючи просто на жінок, а сам здоровенний мов бугай. Мені він уявляється схожим на того типа, що спить у нас нагорі. А чом би вам не піднятися туди й не замалювати його сонного, щоб потім уставити в картину?

— Як на мене, нам краще все-таки почати із смерчів.

— Томе, я хочу зробити з вас великого художника,— сказав Боббі.— Облиште ви оте своє школярство. Ви ж просто марнуєте себе. Ось подумайте, ще й півгодини не минуло, як ми з вами накреслили три картини, а я ж і не напружив як слід своєї уяви. А що ви малювали досі? Негра, що витяг на берег черепаху. Навіть не зелену, а звичайнісіньку морську черепаху. Або ж двох негрів у

човні, що перебирають купу лангустів. Ні, друже, марнуєте ви своє життя!

Він замовк і, витягнувши з-під стійки пляшку, швидко ковтнув з неї.

— Це до рахунку не береться, — мовив він. — Ви нічого не бачили. Слухайте, Томе, це ж три чудові картини. Великі картини. Величні картини. Гідні висіти в Кришталевому палаці поряд із шедеврами всіх часів. Ну, перша, то, звісно, ні — їй бракує величі. Але ж ми навіть не почали. Та й хіба ми не можемо намалювати ще одну на довершення всього? Що ви про це скажете? — І він швидко ковтнув з пляшки.

— Про що?

Боббі перехилився через стійку, щоб ніхто інший його не почув.

— Не здумайте відмовлятися від цієї картини, — сказав він. — Хай вас не лякає її величність. Треба мати широке бачення, Томе. Ми можемо намалювати *кінець світу*. — Він трохи помовчав. — У повному розпалі.

— Чортівня, — мовив Томас Хадсон.

— Ні. Чортівня — то вже потім. А тут пекло тільки-но розверзається. Трясуни качаються по підлозі у своїй капличці на горі й репетують усі разом незнаними говірками. А чорт настромлює їх на вила й кидає на віз. Вони верещать, стогнуть і волають до Єгови. Скрізь попростягалися долілиць негри, а довкола них і просто по їхніх тілах повзають мурени, лангусти й морські павуки. А трохи далі — велике провалля, і чорти тягнуть туди і негрів, і слуг божих, і трясунів, і всіх, хто трапиться, й ті зникають з очей. Вода навколо острова дедалі піднімається, і в ній шастають які тільки є акули — й тупорилі, й макрельні, й тигрові, й пилконосі, — і пожирають тих, що пробують рятуватися плавом від чортячих ви́л і від отого чорного провалля, з якого йде пара. П'яниці востаннє припадають до пляшок і відбиваються ними від чортів. Та чорти раз у раз настрикують їх на вила, а як ні, то їх змиває хвилями в море, де на них чатують акули, а далі від берега кружляють уже й кашалоти, й кити-людожери, й услякі інші морські страховиська. На самому вершечку острова збилися докупи собаки й коти, та чорти настрикують на вила і їх; собаки куляться і скавучать, а коти задкують і дряпають чортів пазурами, і шерсть на них стовбурчиться, і врешті вони стрибають у море й чимдуж плывуть геть. Час

від часу на котрогось нападає акула, і видно, як той кіт поринає під воду. Та здебільшого їм щастить урятуватися.

Тим часом із провалля вже пашить ядучим жаром, і тепер чорти тягнуть туди людей волоком, бо поламали свої вила на слугах божих. А ми з вами стоїмо посередині і незворушно все те споглядаємо. Ви щось собі занотовуєте, а я раз у раз закроплююся з пляшки і вам теж даю закропитися. Час від часу котрийсь чорт, зовсім упрівши від тяжкої праці, тягне повз нас якогось дебелистого патера, а той щосили чіпляється пальцями за пісок, волаючи до бога, і чорт каже нам: «Даруйте, містере Томе. Даруйте, містере Боббі. Ну й роботи ж у нас сьогодні!» Потім, коли він, спітнілий і закіптюжений, повертається по нового слугу божого, я пропоную і йому ковтнути з пляшки, але він одказує: «Ні, дякую, містере Боббі. Я ніколи не п'ю на роботі».

Це може бути достобіса сильна картина, Томе, якщо нам пощастить надати їй належної сили та величі.

— Гадаю, на сьогодні вже цілком досить накреслень.

— Атож, мабуть, ваша правда, — сказав Боббі. — До того ж від цих накреслень мене бере спрага.

— Був колись такий Босх, у нього ця картина вийшла б чудово.

— Це не той, що винайшов магнето?

— Ні. Ієронім Босх. Дуже давній митець. І дуже добрий. А ще Пітер Брейгель малював таке.

— Теж давній?

— Дуже давній. І теж дуже добрий. Вам він сподобався б.

— К бісу давніх, — сказав Боббі. — Куди їм до нас братися. До того ж кінець світу ще не настав, то де їм, у біса, знати про нього більше за нас?

— Перевершити їх — нелегка річ.

— Не вірю жодному слову, що ви оце кажете, — мовив Боббі. — Ми з вами маємо таку картину, що після неї на їхні ніхто б і не глянув.

— А як би його випити ще скляночку?

— Авжеж, хай йому чорт. Я зовсім забув, що ми в барі. Боже, благослови королеву. І який сьогодні день, ми з вами, Томе, забули. Тож вип'ємо за її здоров'я, я вас частую.

Він налив собі чарку рому, тоді подав Хадсонові пляшку жовтого джину, тарілку з лимонами, ніж і пляшку індійського тоніку.

— Колотить самі своє бісове питво. У мене з душі верне від цього зілля.

Томас Хадсон змішав коктейль, додав до нього кілька крапель з пляшечки, крізь корок якої було простролене чайне перо, і підняв свою склянку. Тоді подивився на другий кінець стойки.

— А ви що п'єте? — запитав він матросів. — Як зветься, можете сказати?

— «Собача голова», — відповів один.

— Авжеж, «Собача голова», — підтвердив Боббі й, діставши з льоду дві пляшки холодного пива, подав їм. — А от склянок нема. Були тут п'янюги, що цілий день шпурлялися склянками. Ну, всі мають що випити? За королеву, панове. Не думаю, що її дуже цікавить цей острів, і не певен, що їй так уже тут сподобалось. Але випиймо за королеву, панове. Хай благословить її бог.

Усі випили за здоров'я королеви.

— Напевне, вона чудова жінка, — сказав Боббі. — Але як на мене, то надто бундючна. Мені завжди була більше до душі королева Александра. Мила жінка. Проте день народження королеви ми вшануємо як годиться. Острів наш невеликий, та патріотів на ньому не бракує. Один з тутешніх жителів воював у минулій війні, і йому відірвало руку. Хіба можна бути більшим патріотом?

— Чий, він каже, день народження? — спитав один матрос другого.

— Королеви Марії Англійської, — відказав Боббі. — Матері теперішнього короля-імператора.

— Це не та, чий ім'ям названо корабель? — запитав другий моряк.

— Томе, — сказав Боббі, — другий тост ми з вами вип'ємо самі.

IV

Уже сповночіло, і над островом повівав легкий бриз, розганяючи москітів та піщаних бліх. Усі судна давно повернулися в гавань і, піднявши утлегарі перед вузьким проходом, так і стояли тепер пришвартовані до трьох причалів, що тяглися від берега. Приплив швидко відкочувався, і ліхтарі суден відбивались у зеленій проти світла воді, а вона відпливала так швидко, що аж вирувала навколо причалів і за кормою великого катера, на палубі якого вони сиділи.

У воді за бортом, там, де світло, відбиваючись від обшивки катера, сягало нефарбованих паль, і на тлі чорної пітьми під причалом темними колами вирізнялися старі автомобільні шини, що правили за кранці, стояла, тримаючись проти відпливу, зграйка сарганів, приваблених світлом. Вузькі й довгі, так само зеленаві, як і вода, вони не шукали поживи, не заводили гри, а, ледь ворущачи хвостами, тримались на місці, заворожені світлом.

Катер Джонні Гуднера «Нарвал», де Томас Хадсон і Джонні чекали на Роджера Девіса, стояв носом проти відпливу, а позад нього, біля того ж таки причалу, корма до корми була пришвартована яхта, власник якої цілий день розважався в барі у Боббі. Джонні Гуднер сидів на стільчику на кормі, поклавши ноги на другий стільчик, і тримав у правій руці склянку «Тома Коллінза», а в лівій — довгий зелений стручок мексиканського перцю.

— Чудово, — сказав він. — Одкушуєш малесенький шматочок, і в роті починає вогнем пекти, а тоді охолоджуєш його оцим.

Він одкусив перший шматочок, проковтнув, видихнув «х-х-ху!», згорнувши трубочкою язик, а тоді на добру хвилину припав до високої склянки. Його повна нижня губа облизнула тонку верхню, і він усміхнувся самими сірими очима. Кутики рота в нього були загнуті догори, так що здавалося, ніби він от-от усміхнеться або щойно всміхнувся, але загалом рот мало що говорив про нього, коли не брати до уваги типово ірландської верхньої губи. Дивитися треба було на очі. Зростом і будовою Джонні скидався на трохи обважнілого боксера середньої ваги, проте вигляд мав цілком спортивний, навіть простягшись отак вільно на стільцях, — бо коли б він утратив форму, в такій позі це одразу впало б у око. Обличчя його було темне від засмаги, а лушилися тільки ніс і чоло, що ставало вищим у міру того, як рідшала чуприна. На підборідді виднів шрам, що міг би видатись за ямочку, якби його посунути трохи ближче до середини, а перенісся було помітно приплюснуте. Не можна сказати, що весь ніс був плескатий. Просто він мав такий вигляд, наче його робив новочасний скульптор, висікаючи одразу з каменю, і зняв тут ледь-ледь більше, ніж належало.

— Томе, безпутнику, що ви робили стільки часу?

— Працював, і дуже сумлінно.

— Це на вас схоже, — сказав Джонні й одкусив ще шматочок перцю. То була зовсім зів'яла, поморщена перчи-

на, завдовжки дюймів із шість.— Тільки перший раз пече,— мовив він.— Так само, як і кохання.

— Де в чорта. Перець щоразу пече.

— А кохання?

— К бісу кохання,— відказав Том Хадсон.

— Який настрої! Які слова! Кого ви з себе вдаєте? Бідолашну вівцю, яку силоміць держать на цьому острові?

— Тут не держать овець, Джонні.

— Ну, то краба, що попався в сіть,— сказав Джонні.— Нам зовсім ні до чого, щоб ви стали жертвою або чимось там іще. Покуштуйте-но краще одну з цих перчин.

— Я вже куштував,— одказав Томас Хадсон.

— Та знаю я все про вас,— сказав Джонні.— Своїм блискучим минулим мене не здивуєте. Може, ви просто все вигадали. Чи, може, ви той, що перший привіз їх до Патагонії верхи на яках. Але я людина нової доби. Слухайте, Томмі. Я їв мексіканський перець, начинений лососиною. Начинений морським окунем. Начинений чілійською скумбрією. Начинений грудинкою мексіканської горлиці. Начинений індичатиною і кротовим м'ясом. Його начиняють чим завгодно, а я купую. І почувуюся при цьому таким собі бісовим можновладцем. Але все те витребеньки. А найкраще — отака довга, прив'яла, нічим не начинена й неапетитна на вигляд перчина з підливою із підсмаженого борошна. Ох ти ж чортяка!..— Він знову хукнув крізь згорнутий трубочкою язик.— Цього разу я тебе таки перебрав.

І Джонні надовго припав до склянки з «Томом Коллінзом».

— Вона дає мені законний привід хильнути,— пояснив він по тому.— Мушу охолоджувати обпеченого рота, хай йому чорт. А ви чогось вип'єте?

— Хіба ще трохи джину з тоніком.

— Бой! — гукнув Джонні.— Ще склянку джину з тоніком для бвани¹.

Фред, один з хлопців-остров'ян, що їх капітан катера найняв для Джонні, приніс повну склянку.

— Прошу, містере Томе.

— Дякую, Фреде,— сказав Томас Хадсон.— За королеву, хай благословить її господь.

Вони випили.

— А де це наш старий бахуряка?

— Вдома. Скоро з'явиться.

¹ Хазяїн, пан (суахілі).

Джонні пожував ще трохи перцю, допив усе, що було в склянці, й запитав:

— Ну, а як воно насправді, друже?

— Все гаразд,— відказав Томас Хадсон.— Я навчився непогано жити сам-один і працєю як віль.

— Вам тут подобається? Я маю на увазі — жити постійно.

— Так. Набридло вже тинятися по світу із своїми думками. Краще сидіти з ними тут. Мені тут справді непогано живеться, Джонні. Зовсім непогано.

— Тут добре жити,— сказав Джонні.— Добре для такого, як ви, що має якесь там внутрішнє життя. А мені, який то ганяється за отим-от самим, то тікає від нього, ні біса тут не світить. А чи правда, що наш Роджер пристав до червоних?

— То про це вже пішов поголос?

— Я дещо чув на Західному узбережжі.

— Що там за історія з ним сталася?

— Усього я не знаю. Але історія досить прикра.

— Справді прикра?

— Вони там судять про все по-своєму. Якщо ви маєте на думці дівчаток, то ні. А втім, клімат там такий, і свіжа городина, і все інше, що й вони виганяються незгірше за отих їхніх футболістів. Якесь п'ятнадцятирічна шмаркачка виглядає на всі двадцять чотири. А в двадцять чотири вона вже справжня Мей Уїтті. Якщо не маєш бажання женитися, то треба добре дивитись на їхні зуби. Хоч, зрештою, і по зубах ні біса не визначиш. І всі вони мають маму, тата чи обох разом, і всі хочуть. То, звісно, той-таки клімат надає їм охоти. А ти на свою біду, буває, розпалився, то де вже там питати, чи є в неї шоферські права чи картка соціального забезпечення. Як на мене, щодо них слід би брати до уваги не вік, а зріст, вагу і взагалі на що вони здатні. Якщо судити лише за віком, то виходить надто несправедливо. Хоч з якого боку на це глянь. У жодному виді спорту дочасний розвиток не є перешкодою. Навіть навпаки. Допускали б їх по розряду початківців — оце було б по-чесному. Так само, як на перетонах. Одного разу я мав добрячу халепу з тими дівчатками. Але Роджер попався не на цьому.

— А на чому ж я попався? — запитав Роджер Девіс.

Він ще раніш безгучно скочив з причалу на палубу в своїх м'яких капцях на мотузяній підшві і тепер стояв, непомірно великий, у плетеному светрі, на три розміри

більшому, ніж треба, та облиплих старих бавовняних штаних.

— Привіт,— озвався Джонні.— А я й не чув, як ви подзвонили. Я саме казав Томові: не знаю, мовляв, на чому вас підловили, але не на зведенні неповнолітньої.

— От і добре,— мовив Роджер.— І годі про це.

— Ви мені не наказуйте,— відрубав Джонні.

— Я не наказую,— мовив Роджер.— Я чемно прошу. У вас на судні дають щось випити? — Він поглянув на яхту, що стояла кормою до них.— А це хто?

— Ті, що були сьогодні в «Понсе». Не чули?

— Он як,— сказав Роджер.— Ну що ж, треба все-таки випити, дарма що вони подали нам поганий приклад.

— Бой! — гукнув Джонні.

З каюти вийшов Фред.

— Слухаю, сер,— сказав він.

— Запитай, чого зволять ці джентльмени.

— Слухаю вас, панове,— мовив Фред.

— Я питиму те саме, що й містер Том,— сказав Роджер.— Він мій порадник і вихователь.

— Чи багато цього літа в таборі хлопців? — спитав Джонні.

— Поки що всього два,— відказав Роджер.— Я з моїм вихователем.

— Я і мій вихователь,— поправив його Джонні.— І як ви, в біса, книжки пишете?

— Я завжди можу когось найняти, щоб виправляв помилки.

— Або й безплатно знайти,— сказав Джонні.— Я оце розмовляв тут з вашим вихователем. Він каже, що йому тут добре живеться. І що він пристав до цього берега назавжди.

— Вам би слід побачити, як тут що,— мовив Хадсон до Джонні.— Часом він одпускає мене піти випити.

— А як щодо жінок?

— Жінок немає.

— Що ж ви, хлопці, робите?

— Та от цілий день сьогодні оце й роблю.

— Але ж ви давно вже тут. Що робили раніш?

— Купались, їли, пили... Том працює, читаємо, розмовляємо, читаємо, рибалимо, знову рибалимо, купаємось, п'ємо, спимо...

— Все без жінок?

— А без жінок.

- Не до вподоби мені це. Якесь нездорове життя. Ви курите багато опіуму, хлопці?
- Як, Томе? — спитав Роджер.
- Тільки добірний, — сказав Томас Хадсон.
- А марихуани багато вирощуєте?
- Щось вирощуємо, Томе? — спитав Роджер.
- Поганий був рік, — сказав Хадсон. — Дощі занастали к бісу весь урожай.
- В усьому цьому є щось нездорове. — Джонні випив. — Єдина втіха — що ви ще п'єте. А може, ви, хлопці, вдалися до релігії? Чи не прийняв Том якоїсь віри?
- Як, Томе? — спитав Роджер.
- Взаємини з богом без істотних змін, — відказав Томас Хадсон.
- Щирі?
- Ми люди терпимі, — сказав Хадсон. — Вправляйтеся собі в якій хочете вірі. На острові є бейсбольний майданчик, отам і можете вправлятися.
- Нехай той ваш бог стане проти мене з биткою, то я йому так загілю вёрхом межі очі...
- Роджере, — докірливо мовив Джонні. — Уже ж вечір. Чи ви не бачили, як смерклося, посутеніло, а тоді й спонучіло? А ще письменник. Не годиться зневажливо говорити про всевишнього потемки. А може, він стоїть оце позад нас і заміряється своєю биткою.
- І на відбій вийде, закладаюся, — підхопив Роджер. — Останнім часом я бачив, як він відбиває.
- Атож, сер, — сказав Джонні. — Як відіб'є вашого верхового, аж вам в очах потемніє. Я теж знаю, як він б'є.
- Еге ж, мабуть, що знаєте, — погодився Роджер. — І Том знає, і я. Та я все ж таки спробую пробити йому верхом.
- Облишмо ці богословські дебати, — сказав Джонні. — Краще нехай нам дадуть їсти.
- А що — той стариган, який водить цю лайбу по морях, ще здатен куховарити? — запитав Томас Хадсон.
- Сьогодні в нас тушкована риба, — відказав Джонні. — І кулики з жовтим рисом. Золотисті кулики.
- Так говорите, наче якийсь бісів оздоблювач, — сказав Том. — Немає на них ніякого золота о цій порі року. А де ви вполювали тих куликів?
- На Південному, коли пристали скупатися. Я двічі підманював табунець і бив їх на льоту. Маємо по два на душу.

Був гарний вечір, і, попоївши, вони сиділи на кормі, пили каву й курили сигари; до них приєдналося ще двоє з іншого катера, з гітарою та банджо, обидва непроторенні гультаї, а на темному причалі зібралися негри, і там раз по раз лунали співи. Кілька негрів заводили пісню, тоді Фред Вілсон, той, що з гітарою, починав підспівувати, а Френк Харт бренькав на банджо. Томас Хадсон співати не вмів, отож сидів, відхилившись на стільці, і слухав.

Тим часом у Боббі гульбище було в розпалі, і яскраве світло, що линуло з відчинених дверей бару, відбивалося у воді. Відплив ще тривав, і там, де на воду падало світло, раз по раз викидалася риба. Здебільшого сірі окуні,— відзначив подумки Том,— хапають кинуту на принаду риб'ячу дрібноту, яку односить відпливом. Кілька хлопчаків-негрів ловили на жилку без вудлища, і було чути, як вони розмовляють і тихо лаються, коли риба зривається з гачка, а подеколи — як хляпають на дошки причалу зловлені окуні. Окуні були великі, хлопці ловили їх на м'якуш марліна, якого ще вдень привезли рибалки на одному з катерів і тоді ж таки почепили на гак, сфотографували, зважили й розчинили.

Спів привабив на причал уже чималу юрбу, і Руперт Піндер, здоровенний негр, що, за переказами, колись сам перетяг на спині піаніно з урядового причалу аж до старого клубу,— потім той клуб змело ураганом,— і мав себе за неабиякого бійця, гукнув з темряви:

— Капітане Джоне, хлопці кажуть, що їх бере спрага!

— То купи їм чогось недорогого й корисного для здоров'я, Руперте.

— Слухаюсь, капітане Джоне, сер! Куплю рому.

— Саме це я й мав на думці,— сказав Джон.— Та, мабуть, бери одразу великий бутель. Дешевше обійдеться.

— Дуже дякую, капітане Джоне,— мовив Руперт.

Він рушив крізь юрбу, що почала швидко рідшати й подалася слідом за ним. Томас Хадсон бачив, як усі вони посунули до Роевої пивнички.

В цю мить з одного із суден, що стояли біля причалу Брауна, з шипінням злетіла ракета і, хряснувши, спалахнула високо над протокою. За нею зашипіла друга і, пролетівши навскоси, спалахнула вже над їхнім причалом.

— От чорт! — сказав Фред Вілсон.— Треба було й нам послати когось по ракети до Майямі.

Ракети одна за одною шипіли, хряскали й осявали ніч, і ось у їхньому світлі на причалі знову з'явився Руперт із

своїм супроводом, несучи на плечі великий обплетений бутель.

Хтось пустив ракету з одного із ближчих суден, і вона спалахнула над самим причалом, вихопивши з темряви юрбу, темношкірі обличчя, шиї та руки, і плескувате обличчя Руперта, і його широкі плечі та кремезну шию, і великий обплетений лозою бутель, що ніжно й гордо торкався його голови.

— Давайте кухлі,— через плече звелів Руперт супроводу.— Емальовані кухлі.

— Є тільки бляшані, Руперте,— озвався хтось.

— Емальовані кухлі,— повторив Руперт.— Дістаньте. Купіть у Роя. Ось вам гроші.

— Давай нашу ракетницю, Френку,— сказав Фред Вілсон.— Біс із ним, розстріляємо свій сигнальний запас, а тоді купимо новий.

Поки Руперт велично чекав кухлів, хтось приніс каструлю. Руперт налив рому й пустив каструлю по колу.

— За простий люд,— сказав він.— Пийте, добрі люди.

Співи тривали й далі, та вже не дуже доладні. Водночас із спалахами ракет на деяких суднах лунали рушничні й пістолетні постріли, а з причалу Брауна хтось бив трасуючими кулями з автомата. Спочатку дав дві черги з трьох і чотирьох куль, а тоді вистріляв цілу обойму, пустивши над бухтою гарну дугу червоних трасуючих куль.

В ту ж хвилину, як Френк Харт скочив з причалу на корму з ракетницею у футлярі та комплектом сигнальних ракет, принесли кухлі, й один з помічників Руперта заходився наливати в них ром і роздавати навколо.

— Боже, благослови королеву,— мовив Френк Харт і, заклавши патрон, пустив ракету понад причалом просто в розчинені двері бару містера Боббі. Ракета влучила в бетонну стіну обіч дверей, яскраво спалахнула і згоріла на кораловій дорозі, осяявши все довкола білим світлом.

— Обережніш,— сказав Томас Хадсон.— Ви ж можете обпекти людей.

— К бісу ваші застереження! — відказав Френк.— Ану побачимо, чи дострелю я до комісарового будинку.

— Глядіть не підпаліть,— сказав Роджер.

— Як підпалю, то сам і платитиму,— відказав Френк.

Ракета дугою шугнула до великого білого будинку урядового комісара, але не долетіла і яскраво спалахнула перед верандою.

— Любий наш комісар! — Френк заклав новий патрон. — Нехай той паршивець побачить, чи ми патріоти, чи ні.

— Обережніш, Френку, — умовляв його Том. — Це погані жарти.

— Сьогодні моя ніч, — відказав йому Френк. — Королева і моя. Ану відступіть, Томе, зараз я стрельну в Браунів причал.

— Там бензин, — попередив Роджер.

— Скоро його не буде, — сказав Френк.

Важко було сказати, чи він навмисно не влучав, щоб подрочити Роджера й Томаса Хадсона, чи справді не вмів стріляти. Ні Роджер, ні Хадсон цього не знали, та обидва розуміли, що ніхто не може стріляти з ракетниці несхибно. А на причалі таки був бензин.

Френк випростався, притиснув ліву руку до тулуба, немов на дуелі, а тоді старанно прицілився й вистрілив. Ракета влучила в край причалу, протилежний до того, де стояли бочки з бензином, і рикошетом відлетіла в протоку.

— Гей, ви! — гукнув хтось на катерах, що стояли біля причалу Брауна. — Що ви, в біса, робите?

— Постріл що треба, — сказав Френк. — А тепер спробую знову по комісарові.

— Годі вже, хай вам чорт, — сказав йому Томас Хадсон.

— Руперте! — гукнув Френк, не зважаючи на Хадсона. — Ану хлопни й мені трохи, чуєш?

— Слухаюсь, капітане Френку, сер, — озвався Руперт. — Кухля маєте?

— Принеси-но мені кухню, — мовив Френк до Фреда, що стояв поруч.

— Слухаюсь, містере Френку, сер.

Фред побіг і повернувся з кухлем. Його обличчя світилося від збудження і втіхи.

— Ви хочете підпалити комісара, містере Френку?

— Якщо його візьме вогонь, — відказав Френк.

Він дав кухню Рупертові, той налив його на три чверті й простягнув назад.

— За королеву, хай благословить її господь! — І Френк спорожнив кухню.

То була страхотлива доза, щоб вихилити отак, за одним разом.

— Хай благословить її господь! Хай благословить, капітане Френку! — урочисто промовив Руперт, і всі інші підхопили:

— Жай благословить її господь! Атож, хай благословить.

— А тепер стрельнемо в комісара,— сказав Френк і вистрілив з ракетниці вгору й трохи за вітром. Він заклав патрон з парашутною ракетою, і вітер поніс яскраву білу кулю над яхтою, що стояла в них за кормою.

— Ні, цього разу в комісара ви не влучили,— озвався Руперт.— У чім річ, капітане Френку?

— Я хотів освітити це прекрасне видовище,— відказав Френк.— Комісар од нас нікуди не втече.

— Комісар добре горітиме, капітане Френку,— повідомив Руперт.— Не мені вас учити, але на острові вже два місяці не було дощу, і комісарський дім сухий, як порохня.

— А де констебль? — запитав Френк.

— Констебль сюди не поткнеться,— сказав Руперт.— За констебля не турбуйтеся. Та й ніхто на цьому причалі не побачить і не почує жодного пострілу.

— Всі попадають долілиць і нічого ні про що не знатимуть,— докинув хтось із юрби.— Ніхто не чув, ніхто не бачив.

— Я скомантую,— не вгавав Руперт,— і всі поховають обличчя.— І додав підбадьорливо: — Той старий дім сухий, як порохня.

— Ану покажіть, як це буде,— звелів Френк.

Він заклав ще один патрон з парашутною ракетою і пустив її вгору й за вітром. Сліпучо-біла ракета, повільно спадаючи додола, освітила причал, і стало видно, що всі, хто там був, лежать долілиць або стоять навкарачки, позатулявши обличчя.

— Хай благословить вас господь, капітане Френку,— почувся з темряви низький урочистий голос Руперта, коли ракета згасла.— Хай явить свою безмежну ласку й допоможе вам підпалити комісара.

— А де його дружина й діти? — запитав Френк.

— Ми їх винесемо, не турбуйтеся,— відказав Руперт.— Ніхто не потерпить безневинно.

— То що, підпалимо комісара? — обернувся Френк до тих, що були на палубі.

— Облиште,— озвався Томас Хадсон.— Ну що ви, їй-богу.

— Я вранці від'їжджаю,— промовив Френк.— Отож і кінці у воду.

— Підпалимо,— сказав Фред Вілсон.— Он і тубільці, видно, цього хочуть.

— Підпаліть його, капітане Френку, — під'юджував Руперт. — А ви що скажете? — обернувся він до юрби на причалі.

— Підпаліть його. Підпаліть. Хай господь бог допоможе вам підпалити його, — загомоніли негри.

— Ніхто не заперечує? — запитав їх Френк.

— Підпаліть його, капітане Френку. Ніхто нічого не побачить. Ніхто нічого не почує. Ніхто й словом не прохопиться. Підпаліть його.

— Мені потрібно кілька пробних пострілів, — сказав Френк.

— Хочете підпалювати, то забирайтеся к бісу з мого катера, — мовив до нього Джонні.

Френк подивився на нього й ледь-ледь похитав головою; так що ні Роджер, ні негри на причалі того не помітили.

— Вважайте, що там уже попелище, — сказав він. — Ану хлопни мені ще, Руперте, щоб зміцнити волю. — І дав йому свій кухоль.

— Капітане Френку, — нахилившись до нього промовив Руперт. — Це буде ваш найвидатніший подвиг.

Негри на причалі завели нову пісню:

Капітан Френк приїхав до нас,
Буде сьогодні добра розвага.

Потім, по паузі, взяли вище:

Капітан Френк приїхав до нас,
Буде сьогодні добра розвага.

Другий рядок вони проспівали так, наче били в барабан. Тоді повели далі:

Комісар назвав Руперта чорним собакою,
Капітан Френк ракету пустив —
І комісара дощенту спалив.

Потім знову повернулися до стародавнього африканського ритму, що його четверо на катері чули свого часу від негрів, які тягли кодоли поромів на річках — по дорозі між Момбасою, Малінді й Ламу, — тягли й співали тут-таки складені пісні, глузливо змальовуючи в них білих людей на поромі.

Капітан Френк приїхав до нас,
Буде сьогодні добра розвага.
Капітан Френк приїхав до нас...

У цьому мінорному співі звучав виклик, образливий, відчайдушний виклик. Потім знову — наче гуркіт барабана:

— Ви чуєте, капітане Френку? — не вгавав Руперт, нахилившись над катером. — Ви ще не вчинили подвигу, а пісню про вас уже склали.

— Ну, дещо вчинити я таки встиг, — мовив Френк до Томаса Хадсона. Тоді до Руперта: — Ще один пробний постріл.

— Добра спроба — половина діла, — радісно відгукнувся Руперт.

— Капітан Френк хоче заподіяти смерть, — сказав хтось на причалі.

— Капітан Френк лютіший за лютотого вепра, — озвався інший голос.

— Капітан Френк — боєць.

— Руперте, — мовив Френк. — Ще кухлик, будь ласка. Не для хоробрості. Просто щоб певніш поцілити.

— Помагай вам боже, капітане Френку. — Руперт подав йому кухоль. — Ану, хлопці, пісню про капітана Френка!

Френк спорожнив кухоль.

— Останній пробний постріл, — сказав він і пустив ракету понад самою яхтою просто в бочки з бензином на причалі Брауна, так що вона, одскочивши, впала у воду.

— Сучий ви син, — дуже тихо сказав йому Томас Хадсон.

— Помовчте, праведнику, — відрубав Френк. — Це був мій найкращий постріл.

В цю мить з каюти сусідньої яхти вийшов на палубу чоловік у самих піжамних штанах і заволав:

— Гей ви, свині! Зараз же припиніть, чуєте! Тут, у каюті, жінка заснути не може.

— Жінка? — перепитав Вілсон.

— Еге ж, хай вам чорт, жінка, — відказав той. — Моя дружина. А ви, мерзотники, зчинили тут стрілянину і не даєте їй спати. Та й нікому через вас не заснути.

— А чом ви не даєте їй снотворного? — запитав Френк. — Руперте, пошли-но когось по снотворні таблетки.

— Чи ви при своєму розумі, полковнику? — підхопив Вілсон. — Чого ви не повелись, як належить справжньому чоловікові? То вона б уже досі й заснула. А так, мабуть, тамує себе. Як видно, її мучить невдоволене бажання. Так завжди каже моїй дружині психоаналітик.

Обидва були неабиякі грубіяни, і хоч Френк справді завинив, але той чоловік, що цілий день пиячив у барі, з

самого початку повівся по-дурному. Ні Джон, ні Роджер, ні Томас Хадсон не озвались ані словом. А ті двоє від першої ж хвилини, коли чоловік з яхти вийшов на корму й закричав «Свині!», дружно взяли його в роботу, наче два добре натреновані гравці бейсбольної команди.

— Ви брудні свині,— сказав чоловік. Як видно, словник він мав небагатий. Йому було років тридцять п'ять — сорок. Визначити його вік точніше було важко, хоч він і ввімкнув палубні ліхтарі. Вигляд він мав куди кращий, ніж сподівався побачити Томас Хадсон після цілоденних розповідей про нього, і Хадсон подумав, що він, певне, уже проспався. А тоді згадав, що чоловік з яхти спав ще у Боббі.

— Я спробував би нембутал,— доброзичливо порадив йому Френк.— Якщо тільки в неї не буває від нього алергії.

— Не розумію, чого вона така невдоволена,— сказав Фред Вілсон.— Ви ж справжній взірць фізичної досконалості. Он який молодець, хай вам абищо. Б'юсь об заклад, що ви гроза свого тенісного клубу. Цікаво б знати, скільки вам коштує ця чудова статура. Поглянь на нього, Френку. Чи ти бачив коли такий розкішний чоловічий бюст?

— А проте ви схибили, хазяїне,— підхопив Френк.— На вас не та половина піжами. Слово честі, я ще ніколи не бачив, щоб чоловік натягав на себе цю половину. Невже ви і в ліжку отак лягаєте?

— Чи ви дасте жінці заснути, свині ви чорнороті? — огризнувся чоловік з яхти.

— Раджу вам спуститися до своєї каюти,— сказав йому Френк.— А то ще, глядіть, ускочите в халепу з очими своїми порівняннями. Тут вашого шофера немає, тож доглянути вас нікому. Адже до школи вас возить шофер, чи не так?

— Він не ходить до школи, Френку,— мовив Фред Вілсон, відсунувши від себе гітару.— Він уже дорослий хлопчина. Він ділок. Невже ти не бачиш, що перед тобою поважний ділок?

— То ти ділок, синку? — запитав Френк.— Тоді знаєш що? Найкраще діло для тебе — зараз же втекти до своєї каюти. Бо тут, нагорі, ніякого пристойного діла тобі не випаде.

— Він має рацію,— докинув Фред Вілсон.— У нас тут тобі нічого не світить. Тож катай собі до каюти. А до шуму якось звикнеш.

— Брудні свині,— сказав чоловік і обвів поглядом усіх на катері.

— Ану забирай своє чудове тіло до каюти, чуєш? — grimнув Вілсон.— Там і жінку свою приспиш, я певен.

— Свині,— повторив чоловік.— Смердючі свині.

— Невже ти не можеш придумати чогось іншого? — спитав Френк.— «Свині» вже добряче набридли. Тікай-но звідси, поки не застудився. На твоєму місці я не ризикнув би виставляти такі вишлекані груди на нічний вітер.

Чоловік з яхти знову обвів їх усіх поглядом — так, наче хотів запам'ятати.

— Ти нас і так не забудеш,— сказав йому Френк.— А забудеш — я тобі нагадаю, коли десь зустріню.

— Паскуда,— мовив чоловік, повернувся і пішов назад.

— Хто він? — спитав Джонні Гуднер.— Я десь його бачив.

— Я його знаю, і він мене знає,— відказав Френк.— Нікчемний тип.

— А хто, не можете пригадати? — спитав Джонні.

— Погань він,— сказав Френк.— То яке має значення, хто він такий?

— Справді ніякого,— озвався Томас Хадсон.— Але ви вдвох добре його приперли.

— А що ж ще робити з поганню? Тільки так. Ми ще чемно з ним поведися.

— Ну, ви цілком ясно показали своє ставлення до нього,— зауважив Томас Хадсон.

— Я чув, там гавкав собака,— мовив Роджер.— Мабуть, його налякали ракети. То годі вже. Я розумію, Френку, ви розважаєтесь. Поки що ви нікого не вбили, і ніякого лиха не сталося. Але навіщо лякати бідолашного собаку?

— То його жіночка гавкала,— весело відказав Френк.— Ось ми зараз стрельнемо просто в каюту й освітимо всю ту сімейну сцену.

— Я йду звідси к бісу,— сказав Роджер.— Не до душі мені ваші жарти. Мені не смішне автомобільне трюкацтво. Не смішно, коли п'яний веде літак. І коли собак лякають, теж не смішно.

— Ніхто вас не затримує,— сказав Френк.— Останнім часом ви стали для всіх мов чиряк на гузні.

— Он як?

— Авжеж. І ви, і Том, обидва святі та праведні. Псуєте будь-яку розвагу. Всі ви такі, розкаяні грішники. Ранш ви

гуляли на всю губу. А тепер і іншим зась. Такі вже свідомі стали, аж надто.

— Виходить, це аж надто, коли я кажу, що не треба підпалювати Браунів причал?

— Авжеж. І це також. Тільки не вам це казати. Чув я про ваші штуки на Західному узбережжі.

— Забирали б ви свого пістоля та йшли собі розважати-ся в інше місце,— сказав Джонні Гуднер Френкові.— Так було добре нам без ваших вибриків.

— То й ви туди ж,— мовив Френк.

— Не розперізуйтесь,— застеріг його Роджер.

— Я тут єдиний, хто ще має смак до справжніх розваг,— сказав Френк.— А ви всі перестиглі, схибнуті праведники, благодійники, лицеміри...

— Капітане Френку...— Руперт нахилився над краєм причалу.

— Ось тільки Руперт мій друг.— Френк звів очі.— Чого тобі, Руперте?

— Капітане Френку, а про комісара ви забули?

— Ми підпалимо його, Руперте, друже мій.

— Поможі вам боже, капітане Френку,— промовив Руперт.— Налити вам ще рому?

— Мені добре й без рому, Руперте,— відказав йому Френк.— А тепер усі долілиць.

— Усі долілиць! — скомандував Руперт.— Лягай!

Френк вистрілив понад краєм причалу, і ракета спалахнула на гравієвій доріжці перед самим будинком комісара й там-таки згоріла. Негри на причалі аж застогнали.

— От чорт,— сказав Руперт.— Мало не влучили. Не пощастило. Ану ще раз, капітане Френку.

На яхті позад них засвітилися ліхтарі, і на палубу знову вийшов той чоловік. Тепер він був у білій сорочці, білих парусинових штанах і тенісних туфлях. Волосся гладенько зачесане, обличчя червоне, з білими плямами. Найближче з усіх на катері, спиною до яхти, сидів Джон, за ним — похмурий Роджер. Судна розділяло близько трьох футів води. Чоловік став на кормі й тицьнув пальцем на Роджера.

— Ти нікчема,— мовив він.— Брудний, смердючий нікчема.

Роджер здивовано звів на нього очі.

— Це ви про мене, чи не так? — гукнув Френк.— Але ж я свиня, а не нікчема.

Чоловік і не глянув на нього й провадив далі, звертаючись до Роджера:

— Гладкий нікчема! — Він мало не задихався. — Дурисвіт! Облудник! Дешевий шарлатан! Нікудишній писака і паршивий маляр.

— Кому й навіщо ви все це кажете? — Роджер підвівся.

— Тобі. Тобі, нікчемо, тобі. Тобі, дурисвіте. Тобі, боягузе. Ах ти ж нікчема! Паршивий нікчема.

— Ви збожеволіли, — спокійно мовив Роджер.

— Ти нікчема! — гукнув чоловік з яхти через водний проміжок, що розділяв два судна, так само як хтось дражнив би тварину в одному з тих сучасних зоопарків, де людей і звірів розділяють не ґрати, а рови з водою. — Нікчема!

— Це він про мене, — втішено озвався Френк. — Хіба ви мене не впізнали? Я ж свиня.

— Я про тебе. — Чоловік показав пальцем на Роджера. — Ти дурисвіт.

— Слушайте, — мовив до нього Роджер. — Ви ж зовсім не для мене це кажете. А тільки для того, щоб похвалитися в Нью-Йорку, якими словами ви мене обклали.

Він говорив розважливо, терпляче, ніби й справді сподівався переконати того чоловіка й примусити замовкнути.

— Ти нікчема! — вигукнув той, дедалі дужче розпалюючи в собі істеричу: задля цього він, власне, й прибрався. — Брудний, смердючий нікчема!

— Ви кажете це не для мене, — повторив Роджер дуже спокійно, і Томас Хадсон зрозумів: він уже вирішив, що робити далі. — Тож краще замовкніть. А хочете поговорити зі мною — виходьте на причал.

Роджер ступив до причалу, і дивна річ — чоловік з яхти в ту ж таки мить і собі туди поліз. Він так розходився, що стриматись уже не міг. І таки вийшов на причал. Негри розступилися, а тоді оточили обох широким кільцем, залишивши всередині чималий простір.

Томас Хадсон не розумів, на що сподівався той чоловік, виходячи на причал проти Роджера. Ні один, ні другий не промовили ані слова, а навколо них були чорні обличчя негрів, і чоловік з яхти сильно вдарив Роджера збоку, а Роджер затопив йому в зуби лівою і роз'юшив рота. Той знову завдав бокового, на що Роджер відповів двома потужними хуками у праве око. Супротивник обхопив його руками, і Роджер зацідив йому правою в живіт і так відштовхнув від себе, що той аж роздер на ньому светр, — а тоді шосили вдарив його по обличчю тильним боком відкритої лівої.

Ніхто з негрів не озвався ні словом. Вони стояли мовчки, оточивши обох і залишивши їм якнайбільший простір для бійки. Хтось увімкнув на причалі світло, — певно, то Джонів бой Фред, подумав Хадсон, — і все було добре видно.

Роджер не відступав од супротивника і завдав йому три швидкі хуки в голову. Той обхопив його руками й далі роздер на ньому светра, коли Роджер відштовхнув його від себе й двічі влучив кулаком у зуби.

— Годі вже лівою! — гукнув Френк. — Вріжте йому, сучому синові, правою. Враз утамується.

— Маєте щось мені сказати? — спитав Роджер чоловіка з яхти і сильним хуком зацідив йому в зуби. З рота в того юшила кров, уся права половина обличчя набрякла, і правого ока майже не стало видно.

Він знову вчепився за Роджера, а Роджер підхопив його попід руки й не давав упасти. Супротивник тяжко дихав і досі не обізвався ані словом. Роджер тримав його за руки, запхавши великі пальці у згини ліктів, і Том бачив, як він натискає ними на сухожилки між біцепсами й передпліччям.

— Ану не бризкай на мене кров'ю, сучий сину, — сказав Роджер і, замахнувшись лівою, рвучким ударом відкинув голову супротивника назад, а тоді знову рубонув його обличчя тильним боком руки. — Тепер добувай собі нового носа, — додав він.

— Вгамуйте його, Роджер! Вгамуйте! — під'юджував Френк.

— Чи ти не бачиш, йолопе, що він робить? — мовив до нього Фред Вілсон. — Він же вбиває його.

Чоловік з яхти знов навалився на Роджера, і Роджер відштовхнув його назад.

— Ти бий, — сказав він. — Ну. Бий.

Супротивник замахнувся, але Роджер ухилився від удару і обхопив його руками.

— Як тебе звуть? — запитав він чоловіка.

Той не відповів. Лише тяжко сапав, неначе конав від асти.

Роджер тримав його попід руки, знов і знов натискаючи великими пальцями на згини ліктів.

— Ти дужий сучий син, — промовив він. — Та який дурень казав тобі, що ти вмієш битися?

Чоловік з яхти мляво замахнувся, але Роджер схопив його, притягнув до себе, трохи повернув і двічі садонув у вухо правим кулаком.

— Ну що, знатимеш тепер, як чіплятися до людей? — запитав він.

— Погляньте на його вухо, — обізвався Руперт. — Просто-таки виноградне гроно.

Роджер знову вхопив супротивника попід лікті й натиснув великими пальцями на сухожилки під біцепсами. Томас Хадсон дивився на обличчя того чоловіка. Спочатку на ньому не було ознак страху — тільки нищість, як ото в свині, в послідушого кнура. Але тепер він перелякався не на жарт. Мабуть, він ніколи раніше не чув про бійки, коли супротивників ніхто не розбороняє. А тепер, можливо, десь у закутках його свідомості спливла згадка про вичитані колись історії, де людей, що впали, забивали ногами до смерті. І він силкувався битись далі. Щоразу, як Роджер велів йому бити чи відштовхував його від себе, він намагався завдати удару. Опору він не припиняв.

Роджер відштовхнув супротивника від себе. Той стояв і дивився на нього. Коли Роджер випускав його із своїх лабет, в яких він почував себе зовсім безпорадним, страх його трохи відступав і до нього поверталася нищість. Він стояв переляканий, тяжко побитий, із знівеченим обличчям та закривавленим ротом, а дрібні крововиливи на вусі збіглися під шкірою в одну велику пухлину, і тепер воно скидалось на перестиглу фігу. Поки він стояв отак, вільний від Роджерових рук, страх залишив його, і в ньому знову здійснюлася невігойна нищість.

— Що скажеш? — запитав його Роджер.

— Нікчема, — мовив той. Тоді втягнув підборіддя, виставив кулаки й повернувся трохи боком з таким виглядом, як ото буває в затятих, невинуваних хлопчаків.

— Дивіться всі! — гукнув Руперт. — Зараз *таке* буде!

Але нічого особливо цікавого чи повчального вони не побачили. Роджер швидко підступив до супротивника, підняв ліве плече і, замахнувшись знизу вгору правим кулаком, угнітив його збоку по голові. Той упав на руки й коліна і тицьнувся лобом у причал. Якусь хвилину він стояв рачки, впираючись лобом у мостини, тоді м'яко повалився на бік. Роджер подивився на нього й пішов до краю причалу, а звідти зіскочив униз на катер.

Матроси понесли господаря на яхту. Вони не втручалися в те, що діялось на причалі, а тепер підняли й понесли важко обвисле тіло. Кілька негрів допомогли їм спустити його на корму й занести в каюту. Діставшись туди, матроси зачинили за собою двері.

— Йому б треба лікаря,— мовив Томас Хадсон.

— Об причал він не дуже забився,— сказав Роджер.— Я не хотів пошкодити поміст.

— Останній удар у вухо навряд чи піде йому на користь,— зауважив Джонні Гуднер.

— Ви знівечили йому обличчя,— сказав Френк.— А вухо! Зроду не бачив, щоб вухо отак швидко набрякло. Спершу було мов виноградне гроно, а потім зробилося завбільшки з апельсин.

— Голі руки — то страшна річ,— мовив Роджер.— Люди просто не уявляють собі, чого можна ними накоїти. І треба ж було мені з ним зустрітись!

— Зате вже тепер як десь зустрінетеся, то враз його впізнаєте.

— Сподіваюсь, він оклигає,— сказав Роджер.

— Бійка була чудова, містере Роджер,— мовив до нього Фред.

— Хай їй чорт, тій бійці,— відказав Роджер.— І на біса вона була потрібна?

— Він же сам напросився,— сказав Фред.

— Та не беріть ви цього до серця,— мовив Френк до Роджера.— Я бачив сотні таких бійок. Нічого йому не станеться.

Негри на причалі почали розходитись, обговорюючи щойно бачену бійку. Коли того білого несли на яхту, він мав такий вигляд, що їм стало не по собі, і вся хоробрість, з якою вони вимагали підпалити комісарів будинок, тепер розвіялась.

— Ну, то на добраніч, капітане Френку,— сказав Руперт.

— Ідеш, Руперте? — запитав його Френк.

— Та треба, мабуть, піти подивитися, що там діється у містера Боббі.

— На добраніч, Руперте,— сказав Роджер.— До завтра.

Роджер був дуже похмурий, а його ліва рука набрякла й стала завбільшки з добрячий грейпфрут. Права теж розпухла, але не так помітно. А більше ніщо не виказувало, що він бився, хіба тільки роздертий светр, комір якого теліпався у нього на грудях. Той чоловік один раз влучив його по голові, і там вискочила невелика гуля. Джон помастив йому садна й подряпини на кісточках пальців. Роджер і не глянув на свої руки.

— Жодім до Боббі, побачимо, чи там ще веселяться,— мовив Френк.

— Та не журіться, Родже,— сказав Фред Вілсон і піднявся на причал.— Журяться тільки шмаркачі.

Забравши гітару й банджо, вони рушили вздовж причалу, простуючи на світло й співи, що линули з розчинених дверей «Понсе де Леона».

— Усе-таки Фредді непоганий хлопчина,— сказав Джон Томасові Хадсону.

— І завжди був непоганий,— відказав Хадсон.— Та коли вони вдвох із Френком, добра від них не жди.

Роджер мовчав, і Томас Хадсон непокоївся за нього — за нього і за багато чого іншого.

— А може, й нам уже час рушати, як гадаєш? — запитав він Роджера.

— Я все караюся через того типа,— відказав Роджер.

Він похмуро сидів спиною до корми, обхопивши ліву руку правою.

— Нема чого вам каратися,— дуже тихо промовив Джон.— Він уже на ногах.

— Справді?

— Онде виліз і рушницю з собою тягне.

— Ну, буде мені лихо,— сказав Роджер. Але вже веселішим голосом. Він так само сидів спиною до корми й навіть не обернувся.

Чоловік з яхти вийшов на корму, цього разу в піжамній куртці та штанях, але найперше впадала в око рушниця. Томас Хадсон перевів погляд з рушниці на його обличчя — воно було страхітливе. Хтось уже пообліплював його пластиром з марлею і щедро намастив. А от з вухом так нічого й не змогли вдіяти. Як видно, найменший дотик до нього завдає нестерпного болю, подумав Томас Хадсон, отож його й полишили як було, і тепер воно віддimalося вбік, набрякле й дуже тверде на вигляд, привертаючи до себе всю увагу. Ніхто не промовив ні слова, і той чоловік з понівеченим обличчям так і стояв на кормі з рушницею в руках. Певне, він і не бачив їх до ладу — так запухли в нього очі. Він стояв, не озиваючись, і вони троє теж мовчали.

Роджер дуже повільно повернув голову, побачив його і мовив через плече:

— Ідіть повісьте рушницю й лягайте спати.

Чоловік на яхті й далі стояв з рушницею в руках. Його розпухлі губи заворушилися, але він нічого не сказав.

— Вам не забракне підлості пальнути людині в спину, але духу на це чортма,— дуже спокійно мовив Роджер через плече.— Ідіть повісьте рушницю й лягайте спати.

Він усе так само сидів спиною до яхти. І раптом утнув штуку, що видалась Томасові Хадсону смертельно небезпечною.

— Чи не нагадує вам цей добродій леді Макбет у нічному вбранні, коли вона з'являється із спочивальні? — запитав він тих, що були з ним на катері.

Томас Хадсон напружено чекав, що буде далі. Та нічого не сталося, а невдовзі той чоловік повернувся й пішов назад до каюти, забравши з собою рушницю.

— Ну, тепер мені куди легше,— сказав Роджер.— А то вже аж струміло з-під пахов. Ходімо додому, Томе. З ним усе гаразд.

— Гаразд, та не дуже,— зауважив Джонні.

— Цілком досить,— сказав Роджер.— І вродиться ж отаке.

— Ходім, Роджере,— озвався Томас Хадсон.— Зайдемо ще до мене.

— Ходім.

Вони попрощалися з Джоном і пішли Королівським шосе до будинку Хадсона. В барі ще святкували й веселилися.

— Чи не хочеш заглянути до «Понсе»? — спитав Томас Хадсон.

— Е ні, к бісу,— відказав Роджер.

— Я думав сказати Фредді, що з тим типом усе гаразд.

— Іди скажи сам. А я піду просто до тебе.

Коли Томас Хадсон прийшов додому, Роджер лежав долілиць на ліжку в кінці веранди, запнутої протимоскітною сіткою. На веранді було темно, і святковий гомін ледь долинав сюди.

— Спиш? — запитав Томас Хадсон.

— Ні.

— Випити хочеш?

— Мабуть, не треба. Дякую.

— Як рука?

— Просто набрякла й болить. Пусте.

— Ти знову не в гуморі?

— Еге ж. Паскудно на душі.

— Завтра прийдуть хлопці.

— Оце добре.

— *Ти так-таки не хочеш випити?

— Ні, друже. А ти пий собі.

— Ковтну віскі з содовою, щоб краще спалося.

Томас Хадсон пішов до холодильника, приготував напій, тоді повернувся на запнуту веранду й сів у темряві поруч Роджера, що лежав на ліжку.

— Ти знаєш, Томе, до біса всілякої погані розгулює по світу,— сказав Роджер.— Той тип — справжній мерзотник.

— Ти його дечого навчив.

— Ні. Не думаю. Я принизив його і трохи покалічив. Але він відіграється на комусь іншому.

— Він сам зачепив тебе.

— Авжеж. Та я не докінчив справи.

— Тобі лишалося хіба що вбити його.

— От про це я й кажу. Тепер він буде ще підліший.

— А може, твоя наука все-таки піде йому на користь.

— Ні. Не думаю. Те саме було й там, на Заході.

— А що там справді сталося? Ти так нічого мені й не сказав, відколи приїхав.

— Була бійка, як оце сьогодні.

— З ким?

Роджер назвав ім'я чоловіка, що займав дуже високе становище у світі так званої кінопромисловості.

— Я зовсім не хотів заводитись,— сказав він.— Сталося це в домі, де в мене вийшла неприємна історія з одною жінкою і де мені, по суті, з'являється було не варто. А той тип цілий вечір допікав мені то тим, то іншим. Ще дужче, ніж оце сьогодні. Нарешті я не витримав і врізав йому, добряче врізав, уже не думаючи, що роблю, і він невдало вдарився головою об мармурові східці басейну. Все це відбувалося біля басейну. Отямився він у «Ліванських кедрах»¹ десь третього дня, і, отже, звинувачення в убивстві мене минуло. Але вони там усе вже підготували. Мали таких свідків, що мені ще пощастило б, якби вліпили тільки за вбивство з необережності.

— А далі як було?

— А далі, тільки-но він повернувся до справ, так мені й почали ліпити. На повну котушку. По всіх статтях.

— Що саме?

— Все що завгодно. Одне за одним.

— Не хочеш мені казати?

¹ Назва фешенебельної лікарні в Лос-Анджелесі.

— Ні. Тобі воно ні до чого. Повір моєму слову, все це наклеп. Такий мерзенний наклеп, що ніхто мені про це й не згадує. Ти помітив?

— Та начебто.

— Ось чому мені й невесело було сьогодні після бійки. Скільки ще мерзотників на цьому світі! Справжніх мерзотників. І тим, що котрогось поб'єш, нічого не зарадиш. Як на мене, це і є одна з причин, чому вони нас провокують.— Він перевернувся на ліжку і ліг горілиць.— Знаєш, Томмі, зло — препаскудна річ. Та й достобіса підступна. А колись же люди тямали, що таке добро, а що зло.

— Навряд чи багато хто беззастережно назвав би те, що ти чиниш, добром,— сказав Томас Хадсон.

— Знаю. Та я на це й не претендую. Не тільки на добро, а й на щось подібне до нього. А втім, я хотів би, щоб цієї бійки не було. Бо стояти проти зла ще не означає чинити добро. Сьогодні я виступив проти зла, а тоді й сам заподіяв зло. Навіть відчував, як воно здійснюється в мені, наче хвиля.

— Будь-яка бійка — мерзота.

— Я знаю. Але що ж тоді лишається робити?

— Коли вже почав битися — треба перемагати.

— Авжеж. Але мені приємно було битися, тільки-но я почав.

— Тобі було б ще приємніше, якби він умів битися по-справжньому.

— Мабуть, що так,— погодився Роджер.— А втім, тепер не знаю. Мені просто хочеться знищити їх усіх. Та коли тобі приємно битися, ти й сам стаєш таким, як той, з ким б'єшся.

— Він препаскудний тип,— сказав Томас Хадсон.

— Не гірший за того на узбережжі. Найстрашніше, Томмі, що їх так багато. Вони в усьому світі, і що далі, то вище підносяться. Погані настали часи, Томмі.

— Ти можеш пригадати кращі?

— Колись нам завжди було добре.

— Атож. Було добре у всіляких добрих місцях. Але часи добрими не були.

— Я про це не думав,— сказав Роджер.— Скрізь тільки й чути було, які добрі часи, а потім усі почали горіти. Тоді люди мали гроші, а я нічого не мав. А коли трохи розжився, все пішло шкереберть. І все ж не було тоді стільки отаких клятих падлюк і негідників.

— Ти й тепер водишся хтозна з якою негіддю.

- Серед моїх знайомих є й порядні люди.
- Не дуже багато.
- А все-таки є. Ти ж не знаєш усіх, з ким я товаришую.
- Завжди коло тебе крутиться якась потолоч.
- Ну, а оті двоє, що були з нами сьогодні, чиї вони приятелі? Мої чи твої?
- І мої, і твої. Та вони не такі вже й погані. Непутящі, але не лихі.
- Еге ж,— сказав Роджер.— Може, й не лихі. Той Френк, звісно, погань. Добряча-таки погань. Хоч я не думаю, що він по-справжньому лихий. Але є чимало такого, чого я не можу більше зносити. Надто швидко він і Фред котяться до зла.
- Я знаю різницю між добром і злом. І не намагаюся дурити себе чи вдавати нетямущого.
- А от я на добрі знаюся не дуже: воно в мене ніколи не виходило. Зате зло мені добре знайоме. Що-що, а зло я враз розпізнаю.
- Шкода, що так паскудно скінчився вечір.
- Та ні, просто я сьогодні не в гуморі.
- Ти вже спатимеш? Мабуть, тут і лишайся.
- Дякую. Коли ти не проти, залишуся. Тільки спершу піду до бібліотеки, трохи почитаю. Де ті австралійські новели, що були в тебе минулого разу?
- Генрі Лоусона?
- Так.
- Я знайду тобі...
- Томас Хадсон ліг спати, а коли прокинувся серед ночі, у бібліотеці ще світилося.

V

Коли Томас Хадсон прокинувся, зі сходу повівав легенький бриз, і пісок на березі навпроти був білий, мов борошно, під ясно-голубим небом, а маленькі хмарки у височині, линучи за вітром, кидали на зелену воду рухливі темні тіні. Крила вітряного движка крутились на вітрі. Ранок був справді чудовий.

Роджер уже пішов, і Томас Хадсон снідав сам, читаючи одержану вчора американську газету. Він навмисне її відклав, щоб почитати за сніданком.

- Коли приїдуть хлопці? — запитав Джозеф.
- Десь після полудня.

— То до обіду встигнуть?

— Еге ж.

— Коли я прийшов, містера Роджера вже не було,— сказав Джозеф.— Він і не снідав.

— Може, скоро надійде.

— Бой казав, що бачив, як він поплив у море човном.

Поснідавши і прочитавши газету, Томас Хадсон пішов на веранду, звернену до океану, й узявся до роботи. Працювалося добре, і він уже закінчував, коли почув, як на веранду піднімається Роджер.

Роджер подивився через його плече і сказав:

— Гарна буде картина.

— Можливо.

— А де ти бачив такі смерчі?

— Таких ніде не бачив. Я малюю їх на замовлення. Як твоя рука?

— Ще й досі набрякла.

Роджер спостерігав, як він працює, і Хадсон не обертвся.

— Коли б не рука, все було б наче поганий сон.

— Ще й який поганий.

— Як ти гадаєш, той тип справді думав стріляти?

— Не знаю,— відказав Томас Хадсон.— Та й знати не хочу.

— Пробач,— мовив Роджер.— Може, мені піти?

— Ні. Побудь тут. Я зараз кінчаю. Ти мені не заважатимеш.

— Вони знялися на світанку,— сказав Роджер.— Я бачив, як відпливали.

— А ти там що робив так рано?

— Коли скінчив читати, мені не спалося, а власне товариство було не дуже приємне, отож я й подався до гавані та посидів там з хлопцями. «Понсе» так і не зачиняли до ранку. Я бачив Джозефа.

— Він казав, що ти вийшов у море човном.

— Веслуючи лише правою. Хотів її розім'яти. Тепер уже не болить.

— Ну, оце й усе на сьогодні,— сказав Томас Хадсон, беручись чистити й складати своє приладдя.— Хлопці вже мають вирушати.— Він поглянув на годинник.— Чи не хильнути нам по одній нашвидку?

— Добре діло. Я не від того.

— Але дванадцятої ще нема.

— Як на мене, то байдуже. Ти свою роботу закінчив, а в мене канікули. Та можемо й почекати до дванадцятої, коли вже таке твоє правило.

— Гаразд.

— Колись і я тримався цього правила. Та часом воно страх як заважає, коли треба зранку підбадьорити себе.

— То порушмо його,— сказав Томас Хадсон.— Я завжди страшенно хвилююся, коли вони от-от мають приїхати.

— Я знаю... Джо! — гукнув Роджер.— Неси шейкер і все, що треба для мартіні.

— Несу, сер. Я уже все приготував.

— А чого це так рано? Ми тобі що — п'яниці?

— Та ні, містере Роджере, сер. Просто я зміркував, що на те ви й берегли порожній шлунок.

— За нас і за хлопців,— сказав Роджер.

— Треба, щоб цього року їм було тут весело. Залишався б і ти з нами. А якщо вони тобі надокучать, ти завжди можеш утекти в свою хатину.

— Гаразд, я побуду тут якийсь час, коли це тобі не заважатиме.

— Ти ніколи мені не заважаєш.

— З ними тут буде чудово.

Так воно й було. Ці славні хлопці ось уже цілий тиждень жили в батьковому домі. Сезон тунця минув, у гавані лишилося зовсім мало суден, і життя знову йшло розмірно й неквапливо, і погода стояла звичайна як на початок літа.

Хлопці спали на складаних ліжках на запнутій сіткою веранді, а коли прокидаєшся серед ночі й чуєш, як поруч дихають діти, одразу стає не так самотньо на душі. Уночі віяв прохолодний бриз, а коли він ущухав, прохолода йшла від моря.

Перші дні хлопці трохи ніяковіли й були куди охайніші, ніж згодом. Власне, якоїсь особливої охайності від них і не вимагалось: аби тільки струшували з ніг пісок, заходячи в дім, вивішували сушити мокрі плавки й перевдягалися в сухе. Застеляючи вранці ліжка, Джозеф провітрював їхні піжами на сонці, а тоді згортав і ховав, і розкидати залишалося тільки сорочки та светри, що їх вони надягали ввечері. Принаймні так воно мало бути. А насправді всілякі їхні речі валялися скрізь, де тільки можна. Та Томас Хадсон на те не зважав. Коли живеш у домі сам-один, то набува-

еш певних усталених звичаїв і залюбки їх додержуєш. Але приємно часом деякі з них і порушити. Він знав, що ті звичаї знов запанують у домі, коли хлопці поїдуть.

Працюючи на веранді, звернений до моря, він бачив, як усі троє — старший, середній і менший — лежать на березі разом із Роджером. Вони розмовляли, копирсалися в піску, про щось сперечалися, але про що — він не чув.

Старший хлопець був довготелесий, смаглявий і мав такі самі, як у Томаса Хадсона, шию, плечі й довгі ноги плавця, з великими ступнями. Обличчям він трохи скидався на індіанця і хоч загалом був веселої вдачі, проте в хвилини спокою його обличчя прибирало мало не трагічного виразу.

Якось Томас Хадсон подивився на хлопця, коли на його обличчі лежав той смуток, і запитав:

— Про що ти думаєш, синку?

— Про блешні,— відказав хлопець, і його обличчя враз проясніло. Очі й рот — ось що надавало обличчю трагічного виразу, коли він замислювався, а коли починав говорити, воно оживало.

Другий хлопець завжди нагадував Томасові Хадсону мале видрення. Волосся в нього було подібне кольором до видрового хутра, та й на дотик майже таке саме, як у водяного звіряти, а все тіло бралось влітку незвичайною темно-золотою засмагою. Він завжди нагадував батькові якесь звірення, що живе собі незалежним, здоровим, сповненим веселощів життям. З усіх тварин найбільше полюбляють пустувати видри і ведмеді, а хто не знає, як ведмеді схожі на людей. Та цьому хлопцеві не стати ведмедем: він ніколи не буде таким дужим і кремезним, та й справжнім спортсменом йому теж не стати, і він сам цього не хотів; зате був у нього такий собі симпатичний норів малої тваринки, здоровий глузд і своє власне життя. Він був приятний, мав чуття справедливості й добру товариську вдачу. А ще мав суто картезіанський звичай піддавати все сумніву, любив сперечатись і вмів як слід позбиткуватись з інших — без зла, проте часом дуже дошкульно. Були в нього й інші риси, про які ніхто не знав, і обидва брати дуже поважали його, хоча й не проминали жодної нагоди пошпигати й загнати в кут, коли знаходили якесь вразливе місце. Звичайно, всі троє не раз сварилися проміж себе й досить-таки дошкуляли один одному, та загалом виховані були добре й дорослих шанували.

Найменший хлопчина мав біляве волосся, а будовою скидався на кишеньковий лінкор. Зовні він був викапаний

Томас Хадсон, тільки менший, ширший і коротший. Від сонця шкіра його вкривалася ластовинням, обличчя було лукаве, і від самого народження він здавався старим. До того ж був по-бісівському в'їдливий і не давав спокою обом старшим братам; відчувалося в ньому щось лихе, чого ніхто, крім Томаса Хадсона, ніколи не міг збагнути. Ні батько, ні син не думали про це, але обидва примічали цю властивість один в одного, знали, що вона погана, і батько розумів, звідки вона в хлопця. Вони були дуже близькі, хоч Томас Хадсон ніколи не жив разом з цим сином так довго, як з двома іншими. Цей наймолодший хлопець, Ендрю, незважаючи на малі літа, був чудовий спортсмен, а до верхової їзди мав просто-таки дивовижний хист, відколи вперше сів у сідло. Брати дуже пишалися ним, проте надто заноситись йому не давали. Навряд чи хто й повірив би в його подвиги,— але ж багато людей на власні очі бачили його верхи, спостерігали, як він долає перешкоди, і помічали в ньому холодну професійну скромність. То був хлопець, що народився лихим, але справляв враження дуже доброго, а те лихе, що було в ньому, здавалося такою собі заціплюючою веселістю. Але він таки був лихий хлопчина, й інші це знали, та й сам він знав. Він тільки справляв враження доброго, а тим часом оте лихе в ньому росло й визрівало.

Всі четверо лежали на піску під зверненою до моря верандою: найстарший хлопець, Том-молодший,— з одного боку від Роджера, найменший, Ендрю,— з другого, а середній, Девід, простягся на спині поруч Тома й лежав, заплющивши очі. Томас Хадсон почистив своє малярське приладдя і спустився до них.

— Привіт, тату,— озвався найстарший хлопець.— Добре попрацював?

— Купатися будеш, тату? — запитав середній.

— Вода чудова, тату,— сказав найменший.

— Як себе почуваете, батьку? — осміхнувся Роджер.— Як ваше малювання, містере Хадсон?

— Малювання на сьогодні закінчене, панове.

— Ура! — вигукнув Девід, середній з братів.— То, може, вирушимо на підводні лови?

— Після обіду.

— Чудово,— сказав найстарший.

— А не буде надто неспокійно на морі? — запитав Ендрю, найменший.

— Хіба що для тебе,— відказав йому старший брат Том.

— Ні, Томмі. Для всіх.

— Коли вода неспокійна, риба не виходить з-поміж каміння,— сказав Девід.— Вона боїться великих хвиль так само, як і ми. Мабуть, її теж мучить морська хвороба. Тату, в риби буває морська хвороба?

— Авжеж,— відказав Томас Хадсон.— Іноді, коли заштурмить, морських окунів у рибальських баркасах так захитує, що вони дохнуть.

— А що я тобі казав? — мовив Девід до старшого брата.

— Так захитує, що аж дохнуть? — перепитав Том-молодший.— А чим доведено, що вони дохнуть саме від морської хвороби?

— Є всі підстави вважати, що то справді морська хвороба,— сказав Томас Хадсон.— От не знаю тільки, чи хворіють вони на неї, коли плавають вільно.

— Ну, тату, хіба ж вони можуть вільно плавати між камінням? — сказав Девід.— Вони там мають свої нори й інші схованки. Але тільки ховаються в них від великої риби, а хвилию їх кидає точнісінько так само, як у баркасі.

— Ні, не так само,— заперечив Том-молодший.

— Може, й не зовсім так,— погодився Девід.

— Але все-таки кидає,— сказав Ендрю. Тоді прошепотів до батька: — Якщо вони й далі отак сперечатимуться, ми нікуди не поїдемо.

— А тобі не хочеться?

— Дуже хочеться, але я боюся.

— Чого ж ти боїшся?

— Усього, що під водою. Тільки-но видихну повітря, одразу й починаю боятися. Онде й Томмі хоч як чудово плаває, а під водою теж боїться. Єдиний з нас, хто не боїться,— це Девід.

— Я й сам не раз боявся,— сказав йому Томас Хадсон.

— Ти? Справді?

— Мабуть, немає таких, щоб не боялися.

— А от Девід не боїться. Куди б не заплив. Зате він тепер боїться коней, бо вони вже не раз його скидали.

— Гей ти, базікало.— Девід чув, що він каже.— А як мене скидали?

— Не знаю. Так часто бачив, що вже й не пригадую.

— То я скажу тобі. Хто-хто, а сам я знаю, як це виходило. Торік я їздив на старому Ферті, а він щоразу, тільки-но затягали попругу, надимав черево, так що потім сідло зсувалося разом зі мною.

— А я ніколи не мав з ним такого клопоту,— хвалькувато мовив Ендрю.

— От чортяка,— сказав Девід.— Певно, ти дуже йому сподобався, як і всім, хто тебе знає. А може, хтось розповів йому про тебе.

— Я читав йому вголос, щоб про мене пишуть у газетах,— сказав Ендрю.

— Б'юся об заклад, що після того він одразу пускався шаленим чвалом,— докинув Томас Хадсон.— Що ж до Девіда, то все дуже просто: йому довелося починати на тому старому, заїждженому скаковому коні, що у нас набрався сили, а розігнатись не мав де. В наших місцях таким коням нічого робити.

— Та я ж і не кажу, що зміг би його приборкати,— мовив Ендрю.

— І добре робиш,— сказав Девід. Тоді додав: — Ні, чорт, мабуть, ти таки зміг би. Напевне зміг би. Слово честі, Енді, ти навіть не уявляєш собі, що він виробляв піді мною. Отож я й почав боятися, що заб'юся об сідло. Ет, хай йому чорт. Боявся, і край.

— Тату, ми все-таки поїдемо на підводні лови? — запитав Ендрю.

— Якщо море буде неспокійне, то ні.

— А хто скаже, чи воно спокійне?

— Я скажу.

— Гаразд,— мовив Енді.— Як на мене, то воно вже й тепер аж надто неспокійне. Тату, а той старий кінь і досі на ранчо? — запитав він.

— Мабуть, що там,— відказав Томас Хадсон.— Бачиш, я здав ранчо в оренду.

— Та невже?

— Атож. Наприкінці минулого року.

— Але ми зможемо туди їздити? — швидко запитав Девід.

— Ну звісно. Велика хатина на березі річки залишається за нами.

— Зроду не бачив кращого місця, ніж те ранчо,— сказав Енді.— Звичайно, не кажучи про цей острів.

— А я думав, що тобі найдужче подобається Рочестер,— шпигнув його Девід. Коли Енді був зовсім малий, його залишали на літні місяці з нянькою в Рочестері, а старші хлопці виїжджали на Захід.

— І Рочестер подобається. Там чудово.

— А пригадуєш, Деве, як ми повернулися тієї осені, коли вполювали трьох ведмедів, і ти почав розповідати йому про це,— то що він тоді сказав? — запитав Томас Хадсон.

— Ні, тату, не пригадую. Це було надто давно.

— Ви троє сиділи за своєю дитячою вечерею в буфетній, де вас тоді годували, і ти почав розповідати йому про полювання, і Анна сказала: «О боже, Девіде, це ж так цікаво! Ну, а далі що було?»,— а цей малий стариган — йому було тоді років п'ять чи шість — раптом заявляє: «Знаєш, Девіде, тим, кого цікавлять такі речі, воно, може, й до душі. Але в нас у Рочестері ведмедів немає».

— Чуєш, вершнику? — сказав Девід.— Он який ти був!

— Гаразд, тату,— озвався Ендрю.— А ти нагадай йому, як він нічого не хотів читати, крім сторінки гумору в газеті, і навіть коли ми мандрували по Флоріді, весь час сидів, уткнувши носа в газету, й нічого навколо не бачив. Це напало на нього, коли він почав ходити до тієї школи в Нью-Йорку і став страшним занудою.

— Я й сам це пам'ятаю,— сказав Девід.— Татові ні до чого мені нагадувати.

— Добре, що ти цього позбувся,— сказав Томас Хадсон.

— А як же інакше? Куди б то годилося таким і лишитись.

— Розкажи їм, який я був змалку,— мовив Том-молодший, перевернувшись на піску і вхопивши Девіда за ногу.— Ніколи в житті не стати мені таким хорошим, яким я, за переказами, був тоді.

— Я добре знав тебе малою,— сказав Томас Хадсон.— Ти був досить цікавий хлопчина.

— Був цікавий, бо жив у цікавих місцях,— зауважив найменший хлопець.— І я був би цікавий, коли б пожив у Парижі, в Іспанії, в Австрії.

— Він і тепер цікавий, вершнику,— мовив Девід.— Йому не треба екзотичного тла.

— Якого ще екзотичного тла?

— Такого, якого ти ніколи не мав.

— Коли так, то б'юсь об заклад, що я його здобуду.

— Помовчте ви, нехай тато розкаже,— спинив їх Том-молодший.— Розкажи їм, як ми з тобою вдвох гуляли по Парижу.

— Тоді ти був ще не такий цікавий,— сказав Томас Хадсон.— Немовлям ти виказував напрочуд здоровий

глузд. Коли ми мешкали в тій квартирі над тартаком, ми з твоєю матір'ю часто залишали тебе самого в колисці, і Ф. Киць, наш великий кіт, згортався клубком у ногах і нікого до тебе не підпускав. Ти казав на себе Дінь-Дінь, і ми теж називали тебе Дінь-Дінь Грізний.

— Звідки я взяв собі таке прізвисько?

— Мабуть, почув у трамваї чи в автобусі, як дзвонить кондуктор.

— Я вже говорив по-французькому?

— Тоді ще поганенько.

— То розкажи про той час, коли я вже навчився.

— На той час я катав тебе в колясці — така була дешева, дуже легка складана коляска — нашою вулицею до «*Closerie des Lilas*»¹, де ми снідали і я читав газету, а ти роздивлявся на всіх і на все, що рухалося бульваром. Потім ми кінчали снідати...

— А що ми брали на сніданок?

— Булочку і *café au lait*².

— І мені?

— Тобі — краплину кави до молока.

— Я пригадую. А потім куди ми йшли?

— Я віз тебе від «*Closerie des Lilas*» через вулицю, повз фонтан з бронзовими кіньми, рибами та русалками, а тоді довгими каштановими алеями, де гралися французькі діти, а їхні няньки сиділи на лавочках обабіч посипаних жорствою доріжок...

— А ліворуч була *Ecole Alsacienne*³.

— А праворуч — житлові будинки.

— А на вулиці, що повертає ліворуч і вниз, — теж житлові будинки, й нагорі майстерні художників із скляними дахами. І вся та вулиця якась наче сумна від темних мурів, бо вони на тіньовому боці, — провадив Том-молодший.

— О якій це порі: восени, весною, взимку?

— Пізньої осені.

— Тоді в тебе починало мерзнути обличчя, червоніли щоки й ніс, і ми заходили до Люксембурзького саду крізь залізну браму, що на горішньому краю, спускалися до озера, обходили його, а потім повертали праворуч до фонтана Медічі й статуй, виходили у браму навпроти Одеону і йшли бічними вулицями до бульвару Сен-Мішель...

¹ «Бузковий куток» (фр.).

² Кава з молоком (фр.).

³ Ельзаська школа (фр.).

— До Буль-Мішу.
— Тоді Буль-Мішем повз Клюні...
— Він праворуч...
— Дуже темний і похмурий... І через бульвар Сен-Жермен...

— То була найцікавіша вулиця, і рух там найбільший. Аж дивно, чого вона здавалася такою жвавою й небезпечною. А далі, коло вулиці Ренн, завжди було начебто цілком безпечно — це між «*Deux Magots*»¹ і перехрестям проти бару Ліппа. Чому так, тату?

— Не знаю, синку.

— Ой, нехай би вже сталося що-небудь, а то самі тільки назви вулиць, — обізався Ендрю. — Набридло мені слухати про вулиці міста, в якому я ніколи не був.

— Ну нехай уже щось станеться, тату, — сказав Том-молодший. — А про вулиці ми поговоримо, коли будемо самі.

— Та нічого особливого тоді не ставалося, — відказав Томас Хадсон. — Ми йшли далі до площі Сен-Мішель, а там сідали на терасі кафе і твій тато робив начерки. На столі перед ним стояла *café crème*², а ти пив пиво.

— Я вже тоді любив пиво?

— До пива ти був охочий. Але за їдою найдужче любив воду, забарвлену червоним вином.

— Я пам'ятаю. *Leau rouge*³.

— *Exactement*⁴, — сказав Томас Хадсон. — За тією *leau rouge* ти аж трусився, проте часом любив і пива сьорбнути.

— І ще пам'ятаю, як в Австрії ми каталися на санчатах, і нашого собаку пінчера, і сніг.

— А як там було на різдво, пам'ятаєш?

— Ні. Тільки тебе, і сніг, і нашого пінчера, і мою няньку. Вона була дуже гарна. А ще пам'ятаю маму на лижах і яка вона була гарна. Пригадую, як ви з мамою спускалися на лижах через садок. Де це було, не знаю. А от *Jardin du Luxembourg*⁵ пам'ятаю добре. Пригадую великі дерева в тому саду, а надвечір'ями — човни на озері біля фонтана. Доріжки між дерев були посипані жорствою, а коли ми йшли до палацу, ліворуч під деревами чоловіки грали в кеглі, а на палаці високо вгорі був годинник. Восени листя

¹ «Дві мавпи» (фр.).

² Кава з вершками (фр.).

³ Рожева вода (фр.).

⁴ Точно (фр.).

⁵ Люксембурзький сад (фр.).

облітало, і я пам'ятаю голі дерева й доріжки, всіяні листям. Найдужче мені подобається згадувати осінь.

— Чому? — запитав Девід.

— Багато чому. Восени все якось особливо пахло, і починалися карнавали, і жорства була зверху суха, а глибше волога, і вітер віяв над озером, підганяючи човни, і віяв між дерев, і зривав листя. Пригадую; які теплі були голуби, коли ти стріляв їх перед самою темрявою й ховав під моє укривальце, і яке гладеньке було їхнє пір'я, і я гладив їх, і пригортав до себе, і грів об них руки по дорозі додому, аж поки й голуби так само хололи.

— А де ти стріляв голубів, тату? — запитав Девід.

— Здебільшого внизу, біля фонтана Медічі, уже перед тим, як мали зачиняти сад. Він обгороджений високими залізними ґратами, а коли сутеніє, брами зачиняють, і всі повинні виходити. Сторожі ходять по саду, попереджають людей і зачиняють брами. От коли вони відходили далі, я й стріляв з рогатки голубів, що сиділи на землі коло фонтана. У Франції роблять чудові рогатки.

— А ти сам їх не робив, коли був бідний? — запитав Ендрю.

— Авжеж, робив. Першу зробив з розсохи молодого деревця, яку вирізав у лісі Рамбуйє, коли ми з мамою Томмі були там на прогулянці. Я обстругав її ножом, і ми купили в канцелярській крамниці на площі Сен-Мішель гумові стрічки, а шкіряника зробили із старої рукавички Томової мами.

— Чим же ти стріляв?

— Камінцями.

— І на скільки треба було підійти?

— Якнайближче, щоб одразу підібрати голуба й сховати під укривальце.

— Пригадую, один був ще живий, — докинув Том-молодший. — І я тримав його, щоб він не бився, і до самого дому нічого не казав, бо хотів залишити його собі. То був дуже великий голуб, темно-сизий, з довгою шиєю, гарною голівкою та білими перами на крилах, і ти дозволив мені залишити його в кухні, доки дістанемо клітку для нього, і сам прив'язав за лапку. Але того ж вечора наш кіт задушив його і приніс мені в ліжко. Котяра був дуже вдоволений собою і тягнув голуба, неначе тигр тубільця, а потім скочив з ним на ліжко. Тоді у мене було вже справжнє ліжечко, а не кошак. Кошика я не пам'ятаю. Ти й мама саме пішли до кафе, і ми з котярою лишилися вдома удвох,

і я пам'ятаю, що вікна були розчинені й над тартаком світив повний місяць; це було взимку, і я чув, як пахло тирсою. Добре пам'ятаю, як котяра ступав через кімнату, гордо задерши голову, й волік голуба по підлозі, а потім одним скоком опинився на ліжку. Мені було страшенно жаль голуба, але кіт так пишався й тишився, а він же був мій вірний друг, отож і я запишався разом з ним. Пригадую, як він грався мертвим голубом, тоді почав переступати передніми лапами в мене на грудях і воркотати, а потім знову взявся до голуба. Нарешті і я, і він зі своїм голубом так і поснули разом. Я поклав одну руку на голуба, а кіт поклав на нього одну лапу, а коли я вночі прокинувся, кіт жер голуба і голосно муркотав, наче справжній тигр.

— Оце куди краще, ніж назви вулиць,— озвався Ендрю.— А ти не злякався, Томмі, коли побачив, що кіт жере голуба?

— Ні. Той котяра був тоді мій найперший друг. Сказати б, найближчий. Гадаю, він зрадив би, якби і я почав їсти голуба разом з ним.

— Треба було спробувати,— сказав Ендрю.— Розкажи ще про рогатки.

— Ще одну рогатку мама подарувала тобі на різдво,— нагадав Том-молодший батькові.— Вона побачила її у мисливському магазині — хотіла купити тобі рушницю, але їй усе не вистачало грошей. Щодня спинялася перед вітриною, ідучи в *épicerie*¹, і роздивлялась на рушниці, а одного дня побачила ту рогатку й одразу ж купила, бо побоялася, що її купить хтось інший, і сховала до різдва. Їй довелося підправити рахунки, щоб ти нічого не запідозрив. Вона мені не раз про це розповідала. Пригадую, як на різдво вона подарувала тобі ту рогатку, а свою стару ти віддав мені. Але тоді мені ще бракувало сили натягти гуму.

— Тату, а ми колись були бідні? — запитав Ендрю.

— Ні. На той час, коли народилися Девід і ти, я вже вибився з нестатків. Ми не раз опинялися в скруті, але по-справжньому ніколи не бідували, як тоді з Томом і його мамою.

— Розкажи нам ще про своє життя в Парижі,— попросив Девід.— Що ще ви з Томмі там робили?

— Що ми робили, синку?

¹ Бакалійна крамничка (фр.).

— Восени? Ми купували у вуличного продавця смажені каштани, і я грів об них руки. А ще ходили в цирк і бачили крокодилів капітана Валя...

— Ти й це пам'ятаєш?

— Ще й як. Капітан Валь боровся з крокодилами (він вимовляв «крукодил», як ото кажуть «крук», називаючи птаха), а гарненька дівчина штрикала їх тризубцем. Але найбільші крокодили не хотіли й з місця зрушити. Цирк був дуже гарний — круглий, червоний із золотом, і там завжди пахло кіньми. А десь у глибині приміщення був буфет, куди ти ходив випити з містером Кросбі і з приборкувачем левів та його дружиною.

— Ти пам'ятаєш містера Кросбі?

— Він ніколи не носив ні капелюха, ні пальта, хоч як було холодно, а його мала дочка ходила з довгими розпущеними косами, як ото Аліса в Країні чудес. Тобто — на малюнках у книжці. Містер Кросбі завжди був дуже збуджений.

— Кого ще ти пам'ятаєш?

— Містера Джойса.

— А він який був?

— Високий на зріст, худий, з вусами й невеликою випнутою борідкою. Він носив окуляри з товстезними скельцями і ходив, високо задерши голову. Пригадую, якимось проїшою повз нас на вулиці й не привітався, і ти гукнув його, і тоді він спинився, побачив нас крізь свої окуляри, — наче з акваріума визирнув, — і сказав: «О, це ви, Хадсоне, а я шукав вас», — і ми втрюх зайшли до кафе. На терасі було холодно, але ми сіли в кутку коло однієї з тих штук... як вони звуться?

— *Braziers*¹.

— А я гадав, *brassiers*², — це оте, що носять жінки, — сказав Ендрю.

— Це такі великі бляшанки з дірками, в яких палять кам'яне чи деревне вугілля, щоб зігріватися взимку де-небудь надворі, як-от на терасі кафе: сідаєш до них — і тобі тепло, або ж на іподромі — стій собі і грійся, — пояснив Том-молодший. — А в тому кафе, куди ми звичайно ходили з татом і містером Джойсом, вони стояли на всій терасі, і в найхолоднішу пору можна було посидіти в теплі та затишку.

¹ Жаровні (фр.).

² Ліфчик (фр.).

— Схоже на те, що ти більшу частину свого життя провів по кафе, пивничках та інших веселих місцях,— зауважив найменший хлопець.

— Та бувало,— відказав Том.— Правда ж, тату?

— І міцно спав у своїй колясці, поки тато йшов хильнути *нашвидку*,— докинув Девід.— Ну й ненавидів же я оце «хильнути *нашвидку*». Насправді йому кінця немає.

— А про що говорив містер Джойс? — запитав Роджер Тома-молодшого.

— Ну, містере Девіс, усього, що було тоді, я не пам'ятаю. Здається, про італійських письменників і про містера Медокса Форда. Містер Джойс терпіти не міг містера Форда. І містер Паунд теж завжди його дратував. «Знаєте, Хадсоне, Езра став зовсім скажений»,— сказав він якось татові. Це я добре запам'ятав, бо вважав тоді, що скажений може бути лише собака, і пригадую, як я сидів і розглядав обличчя містера Джойса — рожеве таке, з дуже гладенькою шкірою, наче з морозу,— і його окуляри, в яких одне скельце було навіть товще за друге, і уявляв собі містера Паунда: його руду чуприну, клинцювагу борідку, гарні очі, а з рота в нього текло щось біле, наче мильна піна. І думав: який жах, що містер Паунд сказився, і не приведи боже нам наразитися на нього. А тоді містер Джойс сказав: «Та й Форд уже скільки років казиться»,— і я уявив собі містера Форда з його кумедним широким і безбарвним обличчям, безбарвними очима й рідкими зубами у завжди розтуленому роті, і з його рота теж текла ота страхітлива піна.

— Годі вже про це,— сказав Ендрю.— А то мені вже ні наснитися.

— Ні, розкажуй далі, будь ласка,— мовив Девід.— Це однаково що про перевертнів. Мама замкнула книжку про перевертнів, бо Ендрю снилися моторошні сни.

— А той містер Паунд нікого не покусав? — запитав Ендрю.

— Ні, вершнику,— відказав йому Девід.— Це ж тільки так говориться. Сказився — означає втратив глузд. Це зовсім не те, що собачий сказ. А чому він вважав, що вони скажені?

— Не знаю,— відповів Том-молодший.— На той час я був уже не такий малий, як тоді, коли ми стріляли голубів у парку. Але все-таки ще малий і не міг усього запам'ятати, а до того ж містер Паунд і містер Форд, що уявлялися мені з білою піною на губах, наче от-от когось укусять,

вибили в мене з голови все інше. Містере Девіс, а ви знали містера Джойса?

— Так. Ми з ним, твій батько і я, були добрі приятелі.

— Тато був набагато молодший за містера Джойса.

— Твій тато був тоді молодший за будь-кого.

— Тільки не за мене,— гордо промовив Том-молодший.— Мабуть, я був наймолодший з усіх приятелів містера Джойса.

— Б'юсь об заклад, що йому страшенно бракує тебе,— сказав Ендрю.

— А ще він багато втратив, що так і не познайомився з тобою,— мовив Девід.— Коли б ти не товкся весь час у Рочестері, він мав би таке щастя.

— Містер Джойс — велика людина,— сказав Том-молодший.— Та він на вас, двох шмаркачів, і глянути не схотів би.

— Це по-твоєму так,— сказав Ендрю.— А насправді містер Джойс і Девід могли б таки заприятелювати. Девід же пише до шкільної газети.

— Тату, розкажи нам ще про ті часи, коли ти, і Томмі, і мама Томмі бідували. Ви були дуже бідні?

— Таки дуже,— сказав Роджер.— Пригадую, ваш батько з самого ранку наготує, бувало, малому Томові всяких пляшечок і поспішає на базар, щоб купити найкращу і найдешевшу городину. Виходжу з дому снідати, а він уже повертається з базару.

— В усьому шостому арондисмані я найкраще знався на *poireaux*,— сказав Томас Хадсон хлопцям.

— А що таке *poireaux*?

— Цибуля-порей.

— Це такі довгі зелені цибулини, з вигляду схожі на звичайні,— пояснив Том-молодший.— Тільки не такі лискучі. Пір'я в них зелене, з білими кінчиками. Їх варять і їдять холодними, поливши оливковою олією та оцтом із сіллю й перцем. Їдять усе цілком — і цибулини, і пір'я. Це така смакота! Мабуть, я з'їв їх найбільше в світі.

— А що таке шостий... як там його? — запитав Ендрю.

— Без тебе, звісно, розмова не обійдеться,— дорікнув йому Девід.

— Коли я не знаю французької, треба ж спитати.

— Париж поділено на двадцять міських округ, або ж арондисманів. Ми жили в шостому.

— Тату, обличмо краще ті арондисмани, й розкажи нам про щось інше,— попрохав Ендрю.

— Тебе ніщо не цікавить, спортсмене,— сказав Девід.

— Неправда, цікавить,— заперечив Ендрю.— Але про арондисмани мені ще рано знати. Ви ж самі щоразу мені кажете: «Тобі ще рано про це знати». І отут я з вами згоден: таки справді рано. Цього мені не осягти.

— А скільки вибив за своє життя Тай Кобб? — запитав його Девід.

— Триста шістьдесят сім.

— Про це тобі не рано знати.

— Та ну тебе, Девіде. Кому що до вподоби: мені — бейсбол, тобі — арондисмани.

— Ще б пак, адже «в нас у Рочестері» арондисманів, здається, немає.

— Ну, годі вже. Просто я подумав, що тато й містер Девіс знають багато такого, про що всім буде цікавіше послухати, ніж про оті кляті... хай їм чорт, я вже забув навіть, як їх там!

— Ніхто не дозволяв тобі лаятись при дорослих,— спинив його Томас Хадсон.

— Пробач, тату,— сказав хлопчина.— Що ж я можу вдіяти, коли я такий з біса малий. Ой, пробач знову. Я хотів сказати: зовсім малий.

Він засмутивсь і образився. Девід умів добряче йому допекти.

— То не біда — виростеш,— сказав йому Томас Хадсон.— Я розумію, важко стриматись, коли розхвилюєшся. Але при дорослих цього не роби. От проміж себе кажіть що хочете.

— Ну гаразд, тату. Я ж вибачився.

— Я чув,— сказав Томас Хадсон.— Та я й не дорікаю тобі, а просто пояснюю. Ми з вами так рідко бачимось, що доводиться багато чого пояснювати.

— Не так уже й багато, тату,— озвався Девід.

— Твоя правда,— погодився Томас Хадсон.— Не дуже багато.

— При мамі Ендрю ніколи не лається,— сказав Девід.

— Дай мені спокій, Девіде. Поговорили — й годі, правда ж, тату?

— Якщо ви, хлопці, хочете навчитися лаятись по-справжньому,— сказав Том-молодший,— почитайте книжки містера Джойса.

— З мене досить і того, що я вмю,— відказав Девід.— Принаймні поки що.

— У книжках мого приятеля містера Джойса є такі слівця та вислови, яких я ніколи в житті не чув. Б'юсь об заклад, що в лайці його ніхто не перевершить, жодною мовою.

— Недарма ж він потім створив цілком нову мову,— зауважив Роджер, що лежав на спині, заплющивши очі.

— Не розумію я його нової мови,— сказав Том-молодший.— Мабуть, ще не доріс до неї. Але стривайте, хлопці, ось нехай ви прочитаєте «Улісса».

— То книжка не для малих хлопців,— заперечив Томас Хадсон.— Аж ніяк. Ви її не зрозумієте, отож і не пробуйте. Правду вам кажу. Зачекайте, доки підростете.

— А я прочитав усю до кінця,— сказав Том-молодший.— І справді, як ти кажеш, тату, спершу майже нічого не зрозумів. Але я читав і читав, то тепер дещо вже розумію і можу пояснити іншим. І звісно, дуже пишаюся тим, що був одним з приятелів містера Джойса.

— Тату, він справді приятелював з містером Джойсом? — запитав Ендрю.

— Містер Джойс завжди розпитував про нього.

— Ще б пак, ми з ним були ого які приятелі,— сказав Том-молодший.— Кращого приятеля я, мабуть, ніколи не мав.

— А проте навряд чи ти ще можеш пояснити до ладу його книжку,— сказав Томас Хадсон.— Трохи зарано тобі. Що ж ти берешся в ній пояснювати?

— Останній розділ. Де ота жінка говорить уголос сама до себе.

— Монолог,— підказав Девід.

— Ти теж читав?

— Авжеж,— відповів Девід.— Томмі читав мені.

— І пояснював?

— Пояснював як міг. Але там багато надто дорослого для нас обох.

— А де ти взяв ту книжку, Томмі?

— Вдома, у шафі. Я й до школи її носив.

— Що-що?

— Я читав хлопцям уголос уривки з неї, а тоді розповідав, як ми приятелювали з містером Джойсом і як багато часу проводили разом.

— Ну і як, сподобалась хлопцям книжка?

— Найдоброчесніші визнали, що там трохи перебрано міри.

— А вчителі про все те не дізнались?

— Дізнались, аякже. Хіба ти не чув, тату? А втім, ти ж тоді, здається, був в Абіссинії. Директор хотів мене виключити, але я пояснив, що містер Джойс — великий письменник і мій особистий приятель, отож урешті директор сказав, що забирає книжку й сам відішле її до нас додому, а я дав слово питатись його дозволу, перш ніж читати що-небудь хлопцям чи пояснювати їм класиків. Спочатку, коли ще хотів виключити мене, він подумав, що я розбещений. Але я не розбещений, тату. Тобто не розбещеніший за інших.

— А книжку він додому відіслав?

— Так. Він хотів був конфіскувати її, але я пояснив, що то перше видання і що містер Джойс надписав її тобі, отож він не має права конфісковувати її, бо книжка не моя. Здається, йому такий поворот дуже не сподобався.

— Тату, а коли й мені можна буде прочитати ту книжку містера Джойса? — запитав Ендрю.

— Ще не скоро.

— Але ж Томмі вже прочитав.

— Томмі — приятель містера Джойса.

— Отак-то, хлопче, — сказав Том-молодший. — Тату, а Бальзака ми ніколи не знали?

— Ні. Він жив задовго до нас.

— І Готьє не знали? А то я знайшов удома ще дві гарні книжки: «Легковажні історії» і «Мадемуазель де Мопен». Тієї «Мадемуазель де Мопен» я ще не зовсім розумію, проте перечитую і намагаюся зрозуміти, і, по-моєму, це знаменита книжка. Але якщо ми з ними не приятелювали, читати її хлопцям у школі, мабуть, не можна, бо тоді мене вже напевне виключать.

— А що то за книжки, Томмі? — запитав Девід.

— Чудові. Тобі вони обидві сподобаються.

— А ти б спитав директора, чи не можна почитати їх у школі, — сказав Роджер. — Вони ж куди кращі, ніж ті, що їх ваші хлопці самі собі знаходять.

— Ні, містере Девіс. Мабуть, не варто. А то він знову скаже, що я розбещений. Та й хлопцям буде не так цікаво, бо я не приятелював з тими письменниками, як з містером Джойсом. До того ж я не досить розумію ту «Мадемуазель де Мопен», щоб пояснити до ладу, і не зможу підтримати свої пояснення особистим знайомством, як ото з містером Джойсом.

— Хотів би я послухати ті твої пояснення, — сказав Роджер.

— Та ні, містере Девіс. Я пояснюю дуже спрощено. Вам було б нецікаво. Ви ж самі добре розумієте все те, правда?

— Та начебто розумію.

— А все-таки жаль мені, що ми не знали Бальзака й Готьє і не приятелювали з ними так, як з містером Джойсом.

— І мені жаль,— сказав Томас Хадсон.

— Але ми знали деяких добрих письменників, правда ж?

— Поза всяким сумнівом,— відповів Томас Хадсон. Лежати на піску було приємно й тепло, і після кількох годин напруженої роботи його огорнули лінощі і втоха. То була неабияка втоха — чути поруч голоси хлопців.

— Ходім скупаємось, а тоді підемо їсти,— сказав Роджер.— Починає припікати.

Томас Хадсон спостерігав, як вони купаються. Всі четверо поволі пливли у зеленій воді трохи поодаль берега, і тіні від їхніх тіл падали на білясте піщане дно, і в міру того, як тіла посувалися вперед, тіні рухались за ними по дну, трохи зсунуті вбік заломленим сонячним промінням; темні від засмаги руки рвучко здіймалися, тоді розгинали воду й робили поштовх, а ноги ритмічно працювали, і голови раз у раз трохи підводились, щоб набрати в легені повітря, і чути було легкий, рівний віддих. Томас Хадсон стояв на березі й дивився, як вони плывуть далі за вітром, і почував глибоку ніжність до всіх чотирьох. Він подумав, що треба б намалювати їх отак у воді, хоч це й дуже важко. Та все-таки він спробує, ще цього літа.

Йому було ліньки йти купатися, проте він знав, що треба, і врешті пішов, відчуваючи, як охолоджена бризом вода обтікає нагріті сонцем ноги, як огортає прохолодою стегна, а тоді поринув в океанську течію і поплив назустріч їм чотирьом — вони вже поверталися назад. Тепер, коли його голова була на одному рівні з їхніми, картина зовсім змінилася, тим більше, що вони пливли проти вітру і Ендрю та Девіду доводилось докладати зусиль, аби побороти хвилі, тож пливли вони нерівно. Всі четверо вже не скидалися на морських тварин, ця подібність зникла. Перед тим вони пливли напрочуд легко й гарно, але тепер двом меншим хлопцям було важко боротися з вітром і хвилями. Насправді це було не так уже й важко. Але цілком досить, щоб розвіяти враження, ніби море — їхній рідний дім, як здавалося, коли вони пливли за вітром.

Виходило ніби дві різні картини, і, можливо, друга була навіть краща.

П'ятеро плавців вийшли на берег і попростували до будинку.

— Ось чому я більше люблю плавати під водою,— озвався Девід.— Там не треба думати про дихання.

— То й поїдеш сьогодні з татом і Томмі на підводні лови,— сказав йому Ендрю.— А я залишуся тут з містером Девісом.

— Хіба ви не хочете їхати, містере Девіс?

— Можу й залишитися.

— Тільки щоб це не було через мене,— мовив Ендрю.— Я маю що робити. Просто я подумав, що ви й самі залишилися б.

— Мабуть, я таки залишуся,— сказав Роджер.— Полежу, почитаю.

— Не піддавайтесь на його хитрощі, містере Девіс. Не дайте улестити себе.

— Мені самому хочеться залишитися,— відказав Роджер.

Перевдягнувшись у сухі шорти, вони посідали на веранді. Джозеф приніс миску салату з морських молюсків. Хлопці залюбки їли салат, а Том-молодший запивав його пивом з пляшки. Томас Хадсон сидів, відкинувшись у кріслі, Роджер стояв поруч із шейкером в руках.

— Як попоїм, мене завжди хилить на сон,— сказав він.

— Нам бракуватиме вас,— мовив Том-молодший.— Тоді я теж залишився б.

— То й залишайся, Томе,— підхопив Ендрю.— А тато з Девідом нехай їдуть.

— Грати з тобою я однаково не стану,— сказав йому Том-молодший.

— А я тебе й не прошу. Тут є один хлопчина-негр, він постоїть на відбої.

— І чого б ото я пнувся куди не слід? — мовив Томмі.— Ти ніколи не виростеш досить великий для бейсболіста.

— Я буду не менший за Діка Рудольфа й Діка Керра.

— Знати їх не знаю,— сказав Том-молодший.

— Як звуть кого-небудь із жокеїв? — пошепки запитав Девід Роджера.

— Ерл Сенд.

— Ти будеш не більший за Ерла Сенда,— промовив Девід до Ендрю.

— Ой, їхав би ти вже на свої підводні лови,— сказав Ендрю.— Я хочу заприятелювати з містером Девісом, як ото колись Том з містером Джойсом. Ви не проти, містере Девіс? Тоді я зможу казати в школі: «Того літа ми з містером Девісом жили на тропічному острові й писали всі ці непристойні оповідання, а мій батько малював на картинах голих жінок — ви всі їх бачили». Ти ж малюєш голих жінок, тату?

— Часом малюю. Проте вони майже всі темношкірі.

— То пусте,— сказав Ендрю.— Мені байдуже, якого вони кольору. А Томові нехай залишається його містер Джойс.

— Ти на них і глянути посоромишся,— мовив Девід.

— Може, й так. Але я привчу себе.

— Татові картини з голими жінками не порівняти з отим розділом у книжці містера Джойса,— сказав Том-молодший.— Та й взагалі, це тільки тобі, малому, здається, що гола натура — то щось особливе.

— Хай так. Але я все одно беру собі містера Девіса з татовими малюнками. Хтось у школі казав, що оповідання містера Девіса таки справді непристойні.

— Гаразд. Тоді і я беру собі містера Девіса. Я його давній-предавній приятель.

— І містера Пікассо, і містера Брака, і містера Міро, і містера Массона, і містера Паскена,— додав Томас Хадсон.— Ти знав їх усіх.

— І містера Уолдо Пірса,— сказав Том-молодший.— Бачиш, Енді, куди тобі братися до мене. Ти надто пізно почав. Тобі мене не переплюнути. Поки ти був у своєму Рочестері та ще навіть і не народився, ми з татом он скільки світу побачили. Мабуть, я знав чи не всіх уславлених нині художників. А багато з них були мої добрі приятелі.

— Треба ж і мені колись починати,— сказав Ендрю.— От я й беру собі містера Девіса. Та це не означає, містере Девіс, що ви обов'язково повинні писати непристойні оповідання. Я сам усе вигадуватиму, точнісінько так, як Томмі. Ви тільки розкажіть мені що-небудь страшне, що з вами трапилось, а я все те так переповім, наче бачив на власні очі.

— Ніякого біса я не вигадую,— заперечив Том-молодший.— Часом тато і містер Девіс тільки підкажуть мені щось, як я не пам'ятаю. Але я справді живий свідок і

учасник цілої доби в малярстві й літературі і, якби довелося, хоч зараз міг би написати спогади.

— Ну, це ти вже заговорюєшся, Томмі,— мовив Ендрю.— Ти б спершу думав, що кажеш.

— Нічого йому не розповідайте, містере Девіс,— сказав Том-молодший.— Нехай починає без фори, як ми з вами.

— Ми з містером Девісом самі порозуміємось,— сказав Ендрю.— Ти в наші справи не лізь.

— Розкажи мені, тату, ще про когось із тих моїх приятелів,— попрохав Том-молодший.— Я знаю, що був знайомий з ними і що ми ходили разом по кафе, але хотів би знати про них докладніше. Як от, приміром, знаю про містера Джойса.

— Ти пам'ятаєш містера Паскена?

— Ні. Майже ні. Який він був?

— Каже — приятель, а сам навіть не пам'ятає його,— втрутився Ендрю.— То, по-твоєму, через кілька років і я не пам'ятатиму, який із себе містер Девіс?

— Помовч ти,— відрубав Том-молодший.— Будь ласка, тату, розкажи мені про нього.

— Містер Паскен робив багато таких малюнків, що могли б правити за ілюстрації до тих місць у книжці містера Джойса, які тобі так сподобались.

— Справді? Оце було б на що подивитись!

— Коли ми сиділи в кафе, він часто малював тебе, здебільшого на серветках. Він був малий на зріст, дуже незговірливий і химерний. Майже цілий рік ходив у котелку, і художник був першорядний. А поведився завжди так, наче знає якусь важливу таємницю, оце щойно довідався про неї і цілком нею захоплений. Часом ця таємниця дуже його тишила, а часом наганяла на нього сум. Але завжди видно було, що він знає її і що вона його страшенно захоплює.

— Що ж то за таємниця?

— О, тут і алкоголь, і наркотики, і те, що так детально виклав містер Джойс в останньому розділі своєї книжки, і величезний хист до малювання. Він був кращим художником, ніж будь-хто на той час, і в цьому також полягала його таємниця, хоч йому було до того байдуже. Він гадав, що йому байдуже до всього, а виявилось, що ні.

— Він був безпутний?

— Еге ж. По-справжньому безпутний, це теж належало до цієї його таємниці. Йому подобалося бути безпутним, і він ніколи не кався.

- Ми з ним теж були добрі приятелі?
- Дуже. Він називав тебе Страховидлом.
- Ха,— потішено мовив Том-молодший.— Страховидлом!
- У нас є картини містера Паскена, тату? — запитав Девід.
- Є кілька.
- А справжніх портретів Томмі він ніколи не малював?
- Ні. Здебільшого він малював Томмі на серветках та на мармурових стільницях у кафе. І називав його жакливим Пивним Страховидлом з Лівого берега.
- Запиши собі цей титул, Томе,— сказав Девід.
- А містер Паскен був розбещений? — запитав Том-молодший.
- Гадаю, що так.
- Хіба ти не знаєш?
- По-моєму, про нього можна так сказати. Мабуть, і це була частина його таємниці.
- А містер Джойс?
- Ні.
- І ти ні?
- Ні,— відказав Томас Хадсон.— Думаю, що ні.
- А ви розбещений, містере Девіс? — запитав Том-молодший.
- Не думаю.
- Це добре,— мовив Том-молодший.— Я казав директорів, що ні тато, ні містер Джойс не розбещені, а тепер зможу сказати це й про містера Девіса, якщо він запитає. Він усе натискав на те, що я нібито розбещений. Та мене це не тривожило. В нашій школі один хлопець по-справжньому розбещений, то різницю одразу видно. А як звали містера Паскена?
- Жюль.
- Як це пишеться? — запитав Девід.
- Томас Хадсон сказав йому.
- А як він жив далі, той містер Паскен? — запитав Том-молодший.
- Він повісився,— сказав Томас Хадсон.
- Ого! — вигукнув Ендрю.
- Бідолашний містер Паскен,— побожно мовив Том-молодший.— Сьогодні ввечері помолюся за нього.
- А я помолюся за містера Девіса,— сказав Ендрю.
- І молися частіше,— сказав Роджер.

Увечері, коли хлопці вже полягали спати, Томас Хадсон та Роджер Девіс сиділи у великій кімнаті й розмовляли. З підводними ловами нічого не вийшло, бо море було надто неспокійне, але після вечері хлопці їздили з Джозефом ловити окунів. Повернулися стомлені й задоволені і, побажавши дорослим на добраніч, пішли спати. Деякий час Хадсон і Роджер ще чули, як вони про щось гомонять, потім хлопці поснули.

Ендрю боявся темряви, і його брати знали про це, але ніколи не глузували з нього.

— Як гадаєш, чому він так боїться темряви? — спитав Роджер.

— Не знаю, — відповів Томас Хадсон. — А ти в дитинстві не боявся?

— Та начебто ні.

— А я боявся, — сказав Томас Хадсон. — Чи є тут якийсь зв'язок?

— Не знаю, — відповів Роджер. — Я боявся смерті й щоб з моїм братом чого не сталося.

— Я не знав, що в тебе є брат. Де він?

— Помер, — сказав Роджер.

— Пробач.

— Ет, чого там. Це сталося, коли ми ще були дітьми.

— Він був старший за тебе?

— На рік молодший.

— А від чого помер?

— Ми перекинулися в човні.

— Скільки тобі було років?

— Майже дванадцять.

— Якщо не хочеш про це говорити, не треба.

— Навряд чи ця пригода добре вплинула на моє життя, — сказав Роджер. — А ти справді не знав про це?

— Ніколи й не чув.

— Багато років мені здавалося, що про це знає весь світ. Дитину такі речі особливо вражають. Вода була дуже холодна, і він навіть не намагався виплисти. Та головне — що я повернувся додому, а він — ні.

— Відолашний Роджер.

— Не в тім річ, — сказав Роджер. — Але я був надто ще малий. До того ж дуже любив його і завжди боявся, щоб з ним чого не сталося. Вода була холодна й для мене. Та сказати цього я не міг.

— Де це було?

— На півночі, в штаті Мен. По-моєму, батько так і не простив мені, хоча й силкувався усе зрозуміти. Відгоді не було дня, щоб я не шкодував, що потонув не я. Та хіба цим щось зарадиш?

— Як звали твого брата?

— Дев.

— Прокляття! Через це ти й не схотів сьогодні їхати на підводні лови?

— Мабуть, що так. Хоч загалом я полюю під водою мало не через день. Але в таких випадках вирішуєш не розумом.

— Не тобі, вже дорослому, таке говорити.

— Я пробував пірнати. Та не міг його знайти,— сказав Роджер.— Було надто глибоко, і вода справді крижана.

— Девід Девіс,— промовив Томас Хадсон.

— Так. У нашій родині першого сина завжди називають Роджером, а другого — Девідом.

— Родже, але ж ти все це вже здолав.

— Ні,— сказав Роджер.— Себе не здолаєш, і рано чи пізно доводиться це визнати. Я соромлюсь цього так само, як і вчорашньої бійки на причалі.

— Тобі нема чого соромитись.

— Ні, є чого. Я казав тобі. І годі вже про це.

— Гаразд.

— Більше я ні в які бійки не встрявату. Ніколи. Ти ж ніколи не б'єшся, хоч битися вмієш незгірш за мене.

— Ну, до тебе мені далеко. Але я просто постановив собі не битися.

— От і я не битимусь, і стану добропорядним, і покину писати погань.

— Оце найкраще, що я досі чув від тебе,— сказав Томас Хадсон.

— А ти віриш, що я зможу написати щось путнє?

— Варто спробувати. А чого ти покинув малювати?

— Бо не міг далі обдурювати себе. Так само, як не можу вже обдурювати себе щодо свого писання.

— Що ж ти думаєш робити?

— Поїхати кудись і написати чесний роман — у міру свого хисту.

— Чом би тобі не писати його тут? Хлопці поїдуть, і ти зможеш жити в мене. В тій твоїй хатині буде надто парко.

— А я тобі не заважатиму?

— Ні, Родже. Знаєш, мені теж буває самотньо. Не можна отак весь час тікати від усього. Але це вже гучні слова. Годі, мовчу.

— Ні, говори. Мені це потрібне.

— Якщо ти думаєш братися до роботи, лишайся тут.

— А тобі не здається, що там, на Заході, було б краще?

— Працювати скрізь можна. Аби тільки ні від чого не тікати.

— Ні. Не скрізь,— заперечив Роджер.— Хто-хто, а я це знаю. Спершу тобі добре, а потім стає погано.

— Авжеж. Та на сьогодні тут добре працюється. Може, й не завжди буде так. Але поки що добре. Після роботи ти матимеш товариство, і я також. Надокучати один одному ми не будемо, і я певен, що діло в тебе піде.

— Ти справді вважаєш, що я зможу написати пристойний роман?

— Не спробуєш, то нічого й не напишеш. Якби ти захотів писати про те, що розповів мені, міг би вийти чудовий роман. Почни з човна...

— А закінчити як?

— Після човна вдайся до вигадки.

— Е, чорт,— сказав Роджер.— Я ж став такий продажний, що тільки-но почну писати про човен, як там неодмінно з'явиться прекрасна індіанка й молодий Джонс, що поспішає сповістити поселенців про наближення Сесіля де Мілля. Він ускочить в човен, учепившись однією рукою за плетиво ліан, що нависли над річкою, а в другій стискати-ме свою вірну стару кременівку, і прекрасна індіанка скаже: «О Джонсе, це ти! Тож віддамося кохання, поки наш легкий човник пливе до водоспаду, що його колись назвуть Ніагарою».

— Ні,— сказав Томас Хадсон.— Ти можеш написати тільки про човен, і про холодну воду в озері, і про свого меншого брата...

— Девіда Девіса. Одинадцятирічного хлопчика.

— І що було далі. А потім уже піде вигадка аж до кінця.

— Не люблю кінця,— сказав Роджер.

— А хто з нас його любить? — відказав Томас Хадсон.— Хоч усього є кінець.

— Може, годі вже балачок,— мовив Роджер.— Я б спробував подумати над романом. А скажи, Томмі, чому така втіха добре малювати й така мука — добре писати? Правда, я ніколи добре не малював. Та навіть і моє малювання вдало мені втіху.

— Не знаю,— відповів Томас Хадсон.— Може, в образотворчому мистецтві ясніші традиції й напрямок і більше попередників, чийм досвідом можна керуватися. Навіть якщо збочиш з прямого шляху великого мистецтва, воно завжди правитиме за взірць.

— До того ж, як я гадаю, художники — кращі люди,— сказав Роджер.— Якби і я був кращий, то, може, став би пристойним художником. А з такого сучого сина вийде хіба що непоганий письменник.

— Такого дурного спрощення я ще зроду не чув.

— А я завжди все спрощую,— погодився Роджер.— Почасти через це й немає з мене пуття.

— Ходімо вже спати.

— Я ще трохи почитаю,— сказав Роджер.

Томас Хадсон одразу заснув і навіть не прокинувся, коли пізно вночі Роджер вийшов на веранду, де вони спали. Вранці вітер ледь повівав, небо було безхмарне, і, поснідавши, вони вирішили поїхати на цілий день на підводні лови.

— Ви теж поїдете, містере Девіс? — спитав Ендрю.

— Неодмінно.

— Це добре,— сказав Ендрю.— Я радий.

— Ти як почуваш себе, Енді? — спитав Томас Хадсон.

— Боюся,— відповів Ендрю.— Як завжди. Але з містером Девісом не так.

— Ніколи не бійся, Енді,— мовив Роджер.— Бо добра з того не буде. Так казав мені твій батько.

— Усі так кажуть,— озвався Ендрю.— Завжди кажуть. А я знаю лиш одного тямущого хлопця, який ніколи не боїться,— це Девід.

— Помовч,— сказав Девід.— Вигадуєш про себе казна-що.

— Містер Девіс і я завжди боїмося,— не вгавав Ендрю.— Мабуть, тому, що тямимо більше за інших.

— Будь обережний, Деві, гаразд? — сказав Томас Хадсон.

— Ну звісно.

Ендрю подивився на Роджера і знизав плечима.

VII

Біля рифу, до якого вони вирушили того дня на підводне полювання, лежав на дні кістяк затонулого пароплава, і навіть за найвищого припливу його іржаві котли виднілися над водою. Вітер віяв з півдня, і Томас Хадсон став на якір

з підвітряного боку, але трохи віддалік від рифу, і Роджер та хлопці наготували маски й гарпуни. Ті гарпуни були дуже примітивні й усі різні, змайстровані як кому до вподоби.

Джозеф приплив слідом за ними на маленькому човні. З ним був і Ендрю: вони гребли до рифу, а хлопці з Роджером зіскачили з борту катера й теж попливли туди.

— А ти хіба не з нами, тату? — гукнув Девід до батька, що залишився на містку свого рибальського катера. Округле скло над очима, носом та чолом і сама гумова маска, щільно притягнута до обличчя тугою стрічкою на потилиці, робили Девіда схожим на персонажа з так званих науково-фантастичних коміксів.

— Я трохи згодом.

— Не барися надто довго, бо ми всю рибу сполохаємо.

— Риф он який великий. Вам його не обнищпорити.

— Але я знаю дві чудові печери отам, за котлами. Знайшов того дня, коли ми були тут без тебе. Їх ще ніхто не чіпав, і там стільки риби, що я залишив їх на той час, коли ми приїдемо сюди всі разом.

— Я пам'ятаю. Десь за годину припливу.

— Я їх без тебе не займатиму, — сказав Девід і поплив слідом за іншими, тримаючи в правій руці шестифутовий гарпун із саморобним двозубим гостряком, прив'язаним міцною жилкою до держална. Він плив, зануривши обличчя у воду, і крізь скло маски роздивлявся дно. Цей хлопчина почував себе під водою, наче вдома, і тепер, коричневий від засмаги, пливучи так, що на поверхні була лише мокра потилиця, ще дужче, ніж будь-коли, нагадував Томасові Хадсону видреня.

Він спостерігав, як хлопець пливе, виносячи над водою ліву руку, неквапливо й ритмічно працюючи довгими ногами і час від часу, чимраз рідше, — так рідко, що аж не вірилось, — трохи підводячи обличчя, щоб набрати повітря. Роджер і найстарший хлопець попливли раніш, позсувавши маски на чоло, і далеко випередили його. Ендрю й Джозеф запливли човном за риф, але Ендрю ще не пішов у воду. Повівав легкий вітерець, і вода за рифом злегка пінилася, а сам риф був темно-рудий, і за ним синє-синє море.

Томас Хадсон спустився в камбуз, де Едді чистив картоплю над відром, тримаючи його між колінами. Він раз у раз поглядав крізь ілюмінатор у напрямку рифу.

— Хлопцям не слід би плавати поодиноці,— сказав він.— Нехай би трималися коло човна.

— Гадаєш, щось може перескочити на цей бік через риф?

— Приплив високий, весняний.

— Зате вода он яка прозора,— сказав Томас Хадсон.

— В океані хижаків чимало,— провадив Едді.— Як зачують риб'ячий дух, добра від них не жди.

— Та й жодної рибини ще не впольовано.

— Скоро впольують. То нехай одразу складають її у човен, щоб найменший дух риби чи крові по воді не пішов.

— Я попливу туди.

— Не треба. Просто гукніть, щоб трималися купи й складали рибу в човен.

Томас Хадсон піднявся на палубу й гукнув Роджерові те, що радив Едді. Той підніс над водою гарпун і помахав ним: мовляв, зрозуміло.

Едді вийшов із камбуза з каструлею начищеної картоплі в одній руці та ножем у другій.

— Узяли б ви оту свою добрячу малу рушницю, містере Томе, та стали б нагорі,— сказав він.— Неспокійно мені на душі. Неспокійно, що хлопці аж ген там за такого припливу. Занадто вже ми близько до відкритого океану.

— То повернемо їх на катер.

— Не треба. Може, це в мене просто від нервів. От і цю ніч погано спав. А я їх люблю, наче рідних, то й потерпаю за них хтозна-як.— Він поставив на палубу каструлю з картоплею.— Я скажу вам, що треба зробити. Запускайте мотор, а я підніму якір, тоді підійдемо ближче до рифу й станемо там. За такого припливу й зустрічного вітру повернути буде неважко. Треба підійти якнайближче.

Томас Хадсон запустив великий мотор і зійшов на місток до штурвала. Поки Едді піднімав якір, він спостерігав, як вони, тепер уже всі четверо, плавають у воді попереду, і в цей час Девід виринув на поверхню й підніс високо вгору гарпун, на якому билася риба. Томас Хадсон почув, як він підкликав човен.

— Підходьте до самого рифу! — гукнув Едді з носа катера, піднявши якір.

Томас Хадсон помалу підвів катер майже впритул до рифу й побачив великі руді коралові поліпи, чорних морських їжаків на піщаному дні та пурпурові морські віяла, що їх тягло назустріч катерові припливом. Коли Едді кинув якір, Томас Хадсон дав задній хід. Катер почав поверта-

тись, і риф відсунувся вбік. Едді вибирав линву, аж поки вона туго натяглась, а тоді Томас Хадсон заглушив мотор, і катер загойдався на місці.

— Тепер ми можемо не спускати їх з ока, — сказав Едді, стоячи на носі. — Ні до чого мені отак нервуватися через цих хлопчаків. Шкідливо для шлунка. Він у мене й так ні к бісу.

— Я залишуся тут і пильнуватиму за ними.

— Зараз я дам вам рушницю і знов візьмуся до картоплі. Хлопці люблять картопляний салат, правда ж? Такий, як ми готуємо?

— Ну звісно. І Роджер любить. Накриши туди більше крутих яєць і цибулі.

— А картоплю зварю так, щоб була ціла й тугенька. Ось вам рушниця.

Томас Хадсон простяг руку і взяв рушницю, незграбну й важку, в проолієному чохлі із обстриженої овечої шкіри: щоб метал не брався іржею на морському повітрі. Витягнувши рушницю за приклад, він засунув чохол під дошки містка. То був «манліхер-шенauer-256», із старомодним вісімнадцятидюймовим дулом, — таких рушниць давно вже не продавали. Ложе та цівка потемніли від мастила й тертя, мов зерня волоського горіха, а дуло, відшліфоване за довгі місяці переїздів у саквах, масно блищало, й на ньому не було ані цяточки іржі. Один бік приклада аж лиснів, витертий щокою власника рушниці, а коли Хадсон відтягнув замок, в обертовому магазині показалися важкі опуклі гільзи з довгими й тонкими, мов олівці, кулями в металевій оболонці, з якої ледь витикалися гострі свинцеві кінчики.

То була надто добра рушниця, щоб тримати її на катері, але Томас Хадсон так любив її, вона нагадувала йому стільки всяких речей і місць, стількох людей, що він волів завжди мати її при собі; до того ж виявилось, що в проолієному чохлі рушниці не шкодить солоне повітря. Зрештою на те й зброя, щоб з неї стріляти, а не зберігати в чохлі, міркував він. А рушниця й справді була добряча з усіх поглядів, та й на катері потрібна. З жодної іншої рушниці, яку Хадсон будь-коли мав, він не стріляв так упевнено, знаючи, що добре поцілить і на близькій, і на середній відстані, отож і тепер з приємністю вийняв її з чохла, відтягнув замок і загнав патрона у ствол.

На припливі під легким бризом катер стояв майже нерушно, і він почепив рушницю за ремінь на один з важелів біля штурвала, так щоб вона була напoxваті, а сам ліг на

надувний матрац, простелений на містку. Лежачи на животі спиною до сонця, він дивився туди, де Роджер і хлопці полювали з гарпунами. Всі вони раз по раз пірнали, зникаючи під водою на якийсь час, а тоді виринали, щоб набрати в легені повітря, і знову йшли під воду. Щоразу, як котрийсь із них з'являвся на поверхні з рибиною на вістрі гарпуна, Джозеф підгрібав туди, знімав здобич із гарпуна й кидав у човен. Томас Хадсон чув його вигуки й сміх, а коли Джозеф струшував з гарпуна чи знімав рукою рибиною й шпурляв її у затінок на кормі, бачив яскраве риб'яче забарвлення — червоне або червоне з коричневими цятками, червоно-жовте або в жовту смужку.

— Едді, зроби ласку, дай чогось випити! — гукнув він з містка.

— А чого б ви хотіли? — Едді вистромив голову з камбуза. На ньому були старий фетровий капелюх та біла сорочка, і при яскравому світлі сонця Томас Хадсон побачив, що в нього червоні очі, а губи намащені меркурохромом.

— Що ти зробив із своїм ротом? — спитав він.

— Та вийшла вчора ввечері одна халепа. Я оце щойно помастив. А що, дуже кепсько?

— Ти схожий на дешеву повію.

— От чорт, — сказав Едді. — Я мастив у темряві, не дивлячись. Просто навпомацки. То що ж вам дати? Джину з кокосовою водою? Кокосову воду я маю.

— Дуже добре.

— А може, зробити «Зеленого Айзека» за особливим рецептом?

— Чудово. Зроби за особливим.

Томас Хадсон лежав на матраці так, що голова його була в затінку щитка під штурвалом, і коли Едді вийшов на корму з високою склянкою холодного напою — джин, лимонний сік і зелена кокосова вода з подрібненим льодом та домішкою гіркої ангостури, що надавала коктейлеві іржаво-червонуватого кольору, — Хадсон поставив її в той затінок, щоб не розтанув лід, поки він дивиться на море.

— Хлопцям начебто добре ловиться, — сказав Едді. — Риби на обід уже досить.

— А що ще буде?

— До риби — картопляне пюре. І салат з помідорів. А почнемо з картопляного салату.

— Звучить непогано. Картопляний салат уже готовий?

— Картопля ще не охолола, Томе.

— Едді, ти любиш куховарити, правда?

— Та певно, що люблю. І плавати на катері люблю, і куховарити. А от чого не люблю — то це бешкетів, бійок і всяких інших халеп.

— Одначе з усіх тих халеп ти виходив з честю.

— Я завжди намагався уникати їх, Томе. Часом не можна було, але я завжди намагався.

— А що було вчора ввечері?

— Та пусте.

Він не хотів говорити про це. І про ті численні халепи, що були в його минулому, ніколи не розводився.

— Ну гаразд. А що в нас іще на обід? Хлопців треба добре годувати. Вони ж ростуть.

— Удома я спік солодкого пирога і взяв із собою, а на лід поклав два свіжі ананаси. Наріжу їх скибочками.

— Добре. А як зготуєш рибу?

— Як захочете. Побачимо, що там буде найкращого з їхньої здобичі, а тоді зготуємо так, щоб усім смакувало — і хлопцям, і вам, і Роджерові. Он якого великого жовтохвоста витяг Девід. Він підчепив був одного й перед цим, але впустив. А цей справді здоровенний. От тільки надто далеко хлопець заплив. І рибина досі в нього на гарпуні, а Джо он куди к бісу погріб, аж до Енді.

Томас Хадсон поставив у затінок склянку з коктейлем і підвівся.

— Боже милій! — вигукнув Едді. — А що я казав!

Трохи оддалік, виткнувшись над синявою моря, мов коричневе вітрило рибальського човна, і розтинаючи воду потужними рухами хвоста, високий трикутний плавець швидко посувався до підводної печери в кінці рифу, де хлопець у масці тримав над водою впольовану рибину.

— Боже милій! — сказав Едді. — Акула-молот, та ще й яка величезна. О господи, Томе! Господи боже мій!

Томас Хадсон потім пригадував, що найдужче його вразило, який високий той плавець і як він шарпався то в один, то в другий бік — мов собака, що йде по сліду, — та все ж таки стрімко мчав уперед.

Він ухопив рушницю й вистрілив, цілячись трохи попереду. Вийшов переліт, куля збила сніп бризок, і він згадав, що дуло рушниці густо змащене. А плавець і далі розтинав воду.

— Кинь їй ту клятву рибину! — гукнув Едді до Девіда і, зіскочивши з рубки, гайнув до кубрика.

Томас Хадсон вистрілив знову, і цього разу сніп бризок зметнувся позаду. Він відчув, як йому зсудомило шлунок, неначе щось схопило всередині й не відпускало, і тоді він вистрілив ще раз, цілячись так ретельно й спокійно, як тільки міг, добре усвідомлюючи, що зараз важить цей постріл, але бризки води зметнулися попереду. А плавець і далі посувався вперед із страхітливою неухильністю. Тепер у Хадсона залишався тільки один постріл і жодного патрона в магазині, а тим часом акула була вже ярдів за тридцять від хлопця, так само розтинаючи воду трикутним плавцем. Девід зняв з гарпуна рибину й тримав її в руці, маску він зсунув на чоло і невідривно дивився, як акула наближається до нього.

Томас Хадсон силкувався перебороти напруження й цілити напевне, затамувавши віддих і не думаючи ні про що, крім пострілу; він міцно стискав рушницю і цілювався трохи попереду й під самий низ плавця, що шарпався тепер дужче, ніж раніш; аж раптом він почув, як на кормі заокотів автомат, і побачив навколо плавця бризки води. Потім автомат ударив знову, короткою чергою, і вода зметнулася вузьким снопом біля самої основи плавця. Він вистрелив і собі, й тієї ж миті пролунала ще одна автоматна черга, коротка й туга, і плавець зник під водою, а тоді вода в тому місці завирувала, і величезна акула-молот,— Хадсон такої ніколи й не бачив,— викинулася з моря білим черевом догори й шалено заметалася на спині, збурюючи воду, мов акваплан. Її біле черево безсоромно вилискувало проти сонця, паща завширшки в ярд ніби застигла в кривому осміху, на голові стриміли великі роги з очима на кінцях, і вона підстрибувала й ковзала по воді, а Едді розпорював її біле черево автоматними чергами, залишаючи на ньому темні цятки, що враз червоніли, аж поки вона тріпнулася і зникла під водою, і Томас Хадсон бачив, як вона раз по раз перевертається, ідучи на дно.

— Ану завертайте сюди тих бісових хлопчаків! — почув він крик Едді.— Несила мені більше це бачити.

Роджер уже швидко підпливав до Девіда, а Джозеф затаг Енді в човен і квапливо веслував до них.

— Хай йому чорт,— мовив Едді.— Чи ви бачили коли таку акулу? Хвалити бога, що видно з поверхні, коли вони женуться за здобиччю. Ні, ви бачили, як вона гнала?

— Дай-но мені коробку патронів,— сказав Томас Хадсон. Ноги в нього підтиналися, усередині млоїлох.— Ану, гребіть сюди! — гукнув він.

Вони пливли поруч із човном, і Роджер підсаджував Девіда через борт.

— Могли б уже й далі ловити,— сказав Едді.— Тепер усі акули кинуться до неї. Вона принадить їх з усього океану. А ви бачили, Томе, як вона, стерво, викинулася на спину й почала крутитися? Боже милий, ото акулисько! А як наш хлопчина наготувався кинути їй рибину, бачили? Ну й Деві! Ну й молодець!

— Краще нехай пливуть сюди.

— Авжеж, нехай пливуть. То я просто так сказав. Он уже пливуть. Зараз усі будуть тут, не турбуйтеся.

— О боже, ото був жах. Звідки в тебе автомат?

— Та комісар почав був до мене чіплятися, що я держу його вдома, то я сховав його тут, у скриньці під койкою.

— А ти таки вмієш стріляти.

— Ой, та як же не зуміти, коли та бісова акула погнала просто на нашого Деві, а він так і завмер із своєю рибинкою в руці, щоб шпурнути їй у пащу. Жде й очей з неї не спускає. Не приведи мені боже ще коли в житті таке побачити.

Човен підійшов до катера, і ловці перелізли через борт. Хлопці були мокрі й дуже збуджені, а Роджер ледве тримався на ногах. Він підійшов до Едді й потиснув йому руку, і Едді сказав:

— Даремно ми дозволили їм ловити аж там за такого припливу.

Роджер похитав головою і обійняв Едді за плечі.

— Це я винен,— провадив Едді.— Я ж тутешній, не те що ви. Отож ви ні в чому не винні. За все маю відповідати я.

— Ти вже відповів, і відповів добряче,— сказав Роджер.

— Е, к бісу,— мовив Едді.— Хто б не поцілів так близько.

— Ти бачив її, Деве? — дуже чемно запитав Ендрю.

— Тільки в самому кінці, а до того лише плавець. Потім побачив усю, і тоді вже Едді її поцілів, а вона пірнула й викинулася на спину.

Едді розтирав його рушником, і Томас Хадсон бачив, що ноги, плечі й спина хлопця досі вкриті сиротами.

— А як вона вистригнула з води й заметалася на спині! — озвався Том-молодший.— Ніколи ще такого не бачив.

— І навряд чи скоро знову побачиш,— сказав йому батько.

— Ваги в ній, певно, фунтів з тисячу,— мовив Едді.— Навряд чи є в світі більша акула-молот. О боже!.. Роджере, ви бачили той її плавець?

— Бачив,— відказав Роджер.

— А витягти її не можна? — спитав Девід.

— Куди там к бісу,— відповів Едді.— Вона так і пішла перевертом чортзна в яку глибочінь. Десь вона вже сажнів за вісімдесят¹, і зараз весь океан її жертиме. Оце, мабуть, саме спливаються.

— Шкода, що не можна її підняти,— сказав Девід.

— Нема за чим шкодувати, Деві. У тебе, хлопче, он ще сироти не зійшли.

— Ти дуже злякався, Деві? — спитав Ендрю.

— Так,— відповів Девід.

— А що ти думав робити? — дуже шанобливо спитав Том-молодший.

— Думав кинути їй рибину,— відказав Девід, і Томас Хадсон помітив, як по плечах у нього перебіг короткий дроз.— А тоді вгородити їй у пащу гарпун.

— Сто чортів! — сказав Едді й одвернувся з рушником у руці.— Чого вам дати випити, Роджере?

— Чи не можна якоїсь отрути? — спитав Роджер.

— Облиш, Роджере,— спинив його Томас Хадсон.— Ми всі відповідальні.

— Краще сказати — безвідповідальні.

— Все минулося.

— Ну гаразд.

— Я зроблю коктейль із джином,— сказав Едді.— Том саме пив такий, коли це сталося.

— Он він і досі стоїть.

— Він уже ні к бісу не годиться,— сказав Едді.— Я приготую вам свіжий.

— Ти молодець, Деві,— сказав братові Том-молодший з гордістю в голосі.— Ось повернемось, я розповім про все хлопцям у школі.

— Вони не повірять,— промовив Девід.— Якщо і я піду до тієї школи, нікому не розповідай.

— Чому? — спитав Том-молодший.

— Не знаю,— відказав, скривившись, Девід. І раптом заплакав, наче мале хлоп'я.— А чорт, я не знесу, якщо вони не повірять!

¹ Морський сажень дорівнює 6 футам (182,8 см).

Томас Хадсон узяв його на руки й пригорнув до грудей, а обидва брати відвернулись, і Роджер також одвів погляд убік, а тоді на палубу вийшов Едді з трьома коктейлями, вмочивши великий палець в одну із склянок. Томас Хадсон здогадався, що він уже не раз прикладався до пляшки в камбузі.

— Що з тобою, Деві? — спитав він.

— Нічого.

— От і добре, — мовив Едді. — Отаке мені чути до вподоби, бісів хлопчиську. Ану годі рюмсати, злязь з рук, і нехай твій батько вип'є.

Девід став на ноги й виструнчився.

— А коли відплив, тут можна ловити? — спитав він Едді.

— Лови собі й нічого не бійся, — відказав той. — Хіба що мурен. А великих хижаків не буде. Коли відплив, тут надто мілко.

— То можна буде, тату?

— Ну, коли Едді так вважає. Його слово тут закон.

— Казна-що ви городите, Томе, — мовив Едді, аж сяючи з утіхи. Сяяли його змащені меркурохромом губи, сяяли набігли кров'ю очі. — Та якби хто не влучив те поганюче акулисько із своєї тріскачки, то нехай би викинув її к бісу, поки не вскочив у халепу.

— Ну, ти влучив, ще й не раз, — запевнив його Томас Хадсон. — Влучив так, що краще й не треба. Мені бракує слів, щоб сказати тобі як.

— А не треба й казати, — мовив Едді. — Досить того, що мені довіку з-перед очей не йтиме, як те паскудне страховидло шугало на спині. Чи ви бачили коли щось бридкіше?

Вони сиділи на палубі, чекаючи обіду, і Томас Хадсон дивився на те місце на морі, де акула пішла на дно. Джозеф підплив туди човном і зазирнув через борт у глибинний окуляр.

— Щось бачиш? — гукнув йому Томас Хадсон.

— Надто глибоко, містере Томе. Вона під риф пішла. Лежить тепер десь там на дні.

— Добре було б вирізати її целепи, — сказав Том-молодший. — Відбілити їх і почепити вдома, га, тату?

— Мені, мабуть, через них стракіття снилися б, — озвався Ендрю. — Добре, що нам тепер їх не дістати.

— А який був би трофей, — провадив Том-молодший. — Було б що показати в школі.

— Коли б ми їх і дістали, вони належали б Девові,— сказав Ендрю.

— Ні, вони належали б Едді,— заперечив Том-молодший.— А я б його попрохав, і, гадаю, він оддав би їх мені.

— Він оддав би їх Девові,— не поступався Ендрю.

— Навряд чи варто тобі, Деве, сьогодні знову плавати,— сказав Томас Хадсон.

— Та це ж іще коли буде, аж після обіду,— озвався Девід.— Нам доведеться почекати відпливу.

— Я маю на думці лови.

— Едді сказав, що можна.

— Я чув. Але в мене й досі душа не на місці.

— Але ж Едді знає.

— То ти не хочеш зробити мені цей подарунок?

— Ну, звісно, тату, коли ти просиш. Але я так люблю плавати під водою. Мабуть, найдужче за все інше. До того ж Едді каже...

— Гаразд,— мовив Томас Хадсон.— Адже подарунки випрошувати не заведено.

— Тату, ти не так мене зрозумів. Якщо ти не хочеш, я не піду. Та тільки Едді сказав...

— А мурени? Едді казав про мурен.

— Тату, але ж мурени є завжди. Ти сам навчав мене не боятися мурен, казав, як з ними поводитись, і як їх стергтися, і в яких норах вони живуть.

— Знаю. Але я ж таки й пустив тебе туди, куди запливла акула.

— Тату, ми всі там були. Не бери на себе великої вини. Просто я заплив надто далеко, а перед тим упустив з гарпуна великого жовтохвоста, ото від нього й пішов дух крові та принадив акулу.

— А ти бачив, як вона примчала? Наче добрий гончак,— сказав Томас Хадсон. Він силкувався погамувати хвилювання.— Я й раніше помічав, як швидко вони женуть на здобич. Одна така жила коло Великої скелі, то щоразу так перла на дух наживки... Мені дуже соромно, що я не поцілив цю.

— Ти щоразу влучав зовсім близько,— сказав Том-молодший.

— Еге ж, влучав, тільки не влучив.

— Її принадив не я, тату,— сказав Девід.— Рибина її принадила.

— А проте вона б і на тебе напала,— озвався Едді. Він накривав на стіл.— Не обдурюй себе,— ще й як напала б,

бо від тебе пахло рибою й у воді була риб'яча кров. Та вона б і на коняку напала, й на кого хочеш. Ой боже, та годі вже про це. А то мені доведеться ще раз хильнути.

— Едді,— сказав Девід.— А у відплив тут справді безпечно?

— Авжеж. Хіба я тобі не казав?

— Ти маєш якусь свою мету, еге ж? — запитав Девіда Томас Хадсон. Він перестав дивитися на море і тепер почував себе добре. Він розумів: те, що робить Девід, потрібно йому, хоч яка б там була причина; розумів і те, що сам він повівся щодо хлопця себелюбно.

— Тату, я ж тільки кажу, що найдужче люблю плавати під водою, а сьогодні такий гарний для цього день. Хто зна, чи потім не задме...

— Та й Едді каже...— перебив його Томас Хадсон.

— Та й Едді каже...— зраділо всміхнувся до нього Девід.

— Едді каже: хай вам усім сто чортів. Сідайте вже їсти, поки я не викинув усе це к бісу за борт.— Він стояв, тримаючи миску салату й таріль із смаженою рибою та картопляним пюре.— А де це Джо?

— Поїхав шукати акул.

— Здурів він, чи що!

Коли Едді спустився вниз і Том-молодший почав передавати іншим тарілки, Ендрю пошепки спитав батька:

— Тату, а Едді п'яниця?

Томас Хадсон розкладав по тарілках холодний картопляний салат під маринадом, посипаний крупнисто змеленим чорним перцем. Він навчив Едді готувати його так, як це робили в барі Ліппа у Парижі, і то була одна з найсмачніших страв, що їх Едді подавав на катері.

— А ти бачив, як він застрілив акул?

— Ну звісно.

— П'яниці так не стріляють.

Він наклав салату в тарілку Ендрю, а потім собі.

— Я тільки через те спитав, що мені звідси видно камбуз і, поки ми тут сидимо, я бачив, як він разів вісім прикладався до пляшки.

— То його власна пляшка,— пояснив Томас Хадсон і підклав Ендрю ще салату. Він ніколи не бачив, щоб хтось їв так швидко, як Ендрю. Хлопець казав, що навчився цього в школі.— Старайся їсти повільніше, Енді. А пляшку на катер Едді сам собі приносить. Майже всі справжні кухарі трохи випивають. А деякі й добряче п'ють.

— Я вже вісім разів бачив. А ось тепер дев'ятий.

— Хай тобі чорт, Ендрю,— мовив Девід.

— Не лайтеся,— звелів Томас Хадсон обом.

Том-молодший і собі докинув слово:

— Добрий, чудовий чоловік рятує життя твоему братові, та досить йому раз чи кілька разів ковтнути з пляшки, як ти обзиваєш його п'яницею. Не місце тобі серед людей.

— Я не обзиваю його. Просто запитав тата, щоб знати, чи він не п'яниця. І взагалі я не проти п'яниць. Тільки хочу знати, чи людина п'яниця, чи ні.

— Ось нехай лиш я розживуся десь на гроші, то першим ділом куплю Едді пляшку того, що він п'є, і вип'ю разом з ним,— урочисто промовив Том-молодший.

— Це що за розмова? — Над трапом з'явилася голова Едді у зсунутому на потилицю старому фетровому капелюсі, з-під якого визирала смужка незасмаглої шкіри на чолі, і з сигарою в кутку намащеного меркурохромом рота.— Нехай я тільки побачу, що ви п'єте щось міцніше за пиво, то душу з вас витрушу. З усіх трьох. Щоб я й слова од вас не чув про випивку. Дати ще пуре?

— Зробіть ласку, Едді,— відповів Том-молодший, і Едді повернувся вниз.

— Оце вже десятий,— сказав Ендрю, дивлячись понад трапом.

— Та пригни ти язика, вершнику,— звелів йому Том-молодший.— Невже ти не маєш поваги до чудової людини?

— Поїж іще риби, Девіде,— сказав Томас Хадсон.

— А де тут той великий жовтохвіст?

— Мабуть, його ще не засмажено.

— Тоді я візьму цього жовтого окуня.

— Вони аж солодкі на смак.

— Певне, з гарпуна такі смачні, бо кров із них витікає, та ще як їсти одразу.

— Тату, можна мені запросити Едді випити з нами? — спитав Том-молодший.

— А чого ж,— відказав Томас Хадсон.

— Він уже випив раз. Хіба ти не пам'ятаєш? — втрутився Ендрю.— Коли ми тільки-но піднялися на катер, він випив з нами. Пригадай-но.

— Тату, можна мені запросити його випити з нами ще раз і попоїсти?

— Ну звісно,— сказав Томас Хадсон.

Том-молодший спустився в камбуз, і Томас Хадсон почув, як він говорить до Едді:

— Едді, тато запрошує вас налити собі чогось і піднятися випити й попоїсти разом з нами.

— Дурниці, Томмі,— мовив Едді.— Я ніколи не їм серед дня. Як уранці поснідаю, так аж до вечора.

— Ну, а випити з нами не хочете?

— Та я вже випив, Томмі.

— Тоді випийте ще раз зі мною, а мені дайте пляшку пива, гаразд?

— Авжеж, хай йому чорт,— сказав Едді, і Томас Хадсон почув, як відчинився й зачинився льодовник.— За тебе, Томмі.

Томас Хадсон почув, як цокнули одна об одну пляшки. Він глянув на Роджера, але Роджер дивився на океан.

— За вас, Едді,— почув він голос Тома-молодшого.— Для мене велика честь випити з вами.

— Дурниці, Томмі,— відказав Едді.— Це для мене честь випити з тобою. Я чудово почуваю себе, Томмі. Ти бачив, як я підстрелив те акулисько?

— Ну звісно, бачив, Едді. То ви не хочете попоїсти з нами?

— Ні, Томмі. Справді не хочу.

— А хочете, я посиджу з вами тут, щоб вам не пити самому?

— Дурниці, Томмі. Не треба нічого вигадувати, зрозумів? І пити мені зовсім не треба. І взагалі нічого не треба, оце тільки трохи покухварити та заробити собі на прожиток. Я й так достобіса добре себе почуваю, Томмі. Ти бачив, як я її підстрелив? Справді бачив?

— Едді, то було найкраще, що я будь-коли бачив. Просто я спитав, чи не треба мені побути з вами, щоб ви не почували себе самотнім.

— Я ніколи в житті не почував себе самотнім,— відказав йому Едді.— Мені дуже добре, і я маю тут щось таке, від чого стає ще краще.

— І все-таки, Едді, я хотів би посидіти з вами.

— Ні, Томмі. Бери-но ти оцей таріль з рибою та неси нагору, туди, де твоє місце.

— А тоді я хочу вернутись і посидіти з вами.

— Я ж не хворий, Томмі. От якби я захворів, то тоді був би радий, щоб ти посидів зі мною. А я почуваю себе так, що кращого й бажати годі.

— Едді, а ви певні, що вам вистачить цієї пляшки?

— Авжеж, хай йому чорт. Ну, а як не вистачить, то позичу в Роджера чи в твого старого.

— Гаразд, тоді я понесу рибу туди,— сказав Том-молодший.— Я дуже радий, Едді, що вам так добре. Це просто чудово.

Він виніс нагору таріль із жовтохвостами та жовтими й білими окунями. Кожна рибина була глибоко надрізана по боках трикутниками, так що біліло м'ясо, і добре засмажена, з хрусткою коричневою шкоринкою. Том-молодший взявся розкласти рибу всім за столом.

— Едді дуже дякує тобі, але він уже випив,— сказав він.— А їсти вдень не звик. Як риба, смачна?

— Чудова,— відповів Томас Хадсон.

— Іжте, будь ласка,— сказав Том-молодший Роджерові.

— Гаразд,— озвався той.— Спробую.

— Ви ще нічого не їли, містере Девіс? — запитав Ендрю.

— Ні, Енді. Але зараз їстиму.

VIII

Прокидаючись серед ночі, Томас Хадсон чув, як хлопці тихо дихають уві сні, і в місячному світлі бачив їх, усіх трьох, і Роджера, що також спав. Тепер він спав міцно і майже не крутився на ліжку.

Томас Хадсон був задоволений, що вони тут, при ньому. І навіть думати не хотів, що настане день, коли вони пойдуть. Власне, він був задоволений і до їхнього приїзду, бо давно навчився жити й працювати в такий спосіб, щоб почуття самотності не переходило тієї межі, за якою його вже несила терпіти; і нехай приїзд хлопців порушив той рятівний лад життя, який він сам собі запровадив,— Хадсон звик уже до таких порушень. То був приемний розмірний лад, в якому сполучались і напружена робота, і всілякі інші справи; і суворий порядок у домі, де кожна річ мала своє місце й була дбайливо доглянута; і наперед очікувані години їди та випивки; і нові книжки, що їх належало прочитати, а ще більше — перечитати старих. У цьому ладі подією була навіть щоденна газета, проте надходила вона не так уже й регулярно, і коли її не приносили, це не дуже засмучувало. Було в ньому й чимало інших хитрощів, до яких вдаються самотні люди, щоб урятуватися від самотності, а то й зовсім позбутися її, і Томас Хадсон, установивши собі певні правила, свідомо й підсвідомо дотримувався їх. Та коли приїхали хлопці й ті правила перестали тяжіти над ним, він відчув неабияку полегкість.

Зате як важко буде, думав він, коли доведеться почина-ти все те спочатку. Бо добре знав, як воно буде. В першу половину дня — навіть приємно, що в домі так чисто, і можна думати на самоті, й читати, не чуючи нічиїх голосів, і дивитись на те чи те, не говорячи про нього, й спокійно, без перешкод працювати, але потім — він знав — насунеться самотність. Ці троє хлопців знову зайняли надто велике місце в його душі, а коли вони звільнять це місце, там залишиться порожнеча, і тоді якийсь час буде дуже важко.

Його життя спиралося на міцні підвалини: роботу, Гольфстрім, цей острів, — тож він мав вистояти й цього разу. Всі його засади, правила та устої були спрямовані на те, щоб допомогти йому переборювати самотність, але він знав, що тепер відкрив для самотності новий обшир, який вона враз заповнить, тільки-но хлопці поїдуть. Проте зарадити однаково нічим. До того ж усе те ще попереду, а коли вже так доконче має бути, то й не варто перейматися цим наперед.

Поки що літо спливало весело й щасливо. Усе, що могло обернутися погано, оберталося добре. Він мав на думці не тільки такі помітні події, як сутичка Роджера з тим чоловіком на причалі, що могла скінчитися дуже погано, чи пригода Девіда з акулою, але й безліч усіляких дрібниць, що теж миналися добре. Багато хто вважає, ніби щастя — дуже нудна річ, думав він, лежачи без сну, але це лише тому, що дуже щасливими часто бувають саме нудні люди, а люди, наділені жвавим розумом, мають здатність робити нещасними й себе, й усіх навколо. Що ж до нього, то щастя ніколи не здавалось йому нудним. Він завжди вважав, що це найбільш хвилююче з усіх почуттів і що для того, хто здатен бути по-справжньому щасливим, воно може зрівнятися силою навіть із скорботою. Можливо, це було й не так, але він сам віддавна так вважав, та й цього літа вони ось уже місяць тишилися щастям, і, хоч воно ще не минулось, Томас Хадсон наперед тужив за ним безсонними ночами.

Тепер він знав майже все, що можна знати про самотнє життя, та ще давніше знав, що означає жити з тими, кого ти любиш і хто любить тебе. Він завжди любив своїх дітей, але ніколи раніш не розумів по-справжньому, як сильно їх любить і як це погано, що він живе не з ними. Він волів би, щоб хлопці весь час були при ньому, а сам він щоб і досі був одружений з Томовою матір'ю. А втім, розважив він, бажати цього так само безглуздо, як прагнути заволодіти

всіма багатствами світу; або ж малювати, як Леонардо, чи створювати картини, гідні пензля Пітера Брейгеля; або ж мати необмежену владу над будь-яким злом, уміти безпомилково розпізнавати його в самому зародку й придушувати так само, як ото натискаєш кнопку дзвінка, та ще при всьому бути завжди здоровим і жити вічно, не занепадаючи ні тілом, ні душею. А непогано було б, подумав він цієї ночі, коли б усе воно й справді могло бути так. Одначе так бути не може, як не можеш ти залишити при собі хлопців чи оживити тих, кого любив, якщо вони померли або назавжди пішли з твого життя. З усього, що неможливе для тебе, є лише декілька речей можливих, і одна з них — відчувати, коли ти щасливий, і тішитися своїм щастям повною мірою, поки воно триває й поки все добре. Колись щастя складалося для нього з багатьох чинників. Але тепер, цього місяця, завдяки хлопцям та Роджерові він зазнав такого, що багато чим було не гірше, ніж те, чого він зазнавав колись з однією людиною, і поки що смутку в цьому не було. Ані тіні смутку.

Йому тепер не заважало навіть безсоння, і він пригадував, як було колись, коли він зовсім не міг спати і лежав ночами, думаючи про те, як втратив усіх трьох своїх синів і який же він дурень. Думав про все, що чинив, бо інакше чинити не міг, чи принаймні вважав, що не може, і про те, як ішов від одної згубної помилки до іншої, ще гіршої. Тепер він згадував про це як про минуле, і каюття вже не мучило його. Так, він був тоді дурнем, хоч сам ніколи не любив дурнів. Але все те давно вже позаду, і хлопці тут з ним, і вони його люблять, а він любить їх. Отож нехай усе буде так, як воно є.

Настане день, і вони пойдуть, і він знов залишиться зі своєю самотністю. Але це буде всього-на-всього якийсь проміжок часу, а потім вони знов прийдуть. І якщо Роджер залишиться тут працювати, їх буде двоє, і все обернеться куди легше. А втім, від Роджера ніколи не знаєш, чого сподіватися... Подумавши про Роджера, Томас Хадсон усміхнувся в темряві. Тоді відчув до нього жаль, та одразу ж подумав, як це нечесно щодо Роджера і як обурило би його цей жаль; отож він одігнав думки про Роджера і, прислухаючись до тихого дихання всіх чотирьох, зрештою й сам заснув.

Він прокинувся, коли місячне світло пересунулось на його обличчя, і почав думати про Роджера та про жінок, з якими той мав клопіт. Обидва вони, і він, і Роджер, поводи-

лися з жінками недоладно й безглуздо. Та думати про власні дурниці йому не хотілось, і він визнав за краще думати про Роджерові.

Жаліти його я не буду, вирішив він, отже, нічого нечесного в цьому немає. Я й сам мав доволі клопоту, а тому думати про те, що було в Роджера, не буде нечесно. Зі мною інша річ, бо я по-справжньому любив лише одну жінку, а тоді втратив її. І добре знаю чому. Та про це я ніколи більше не думаю, отож, можливо, не слід думати й про Роджера. Але тієї ночі місячне світло, як завжди, не давало йому спати, і він таки думав про Роджера та про його клопоти з жінками — і поважні, й кумедні.

Він пригадав ту останню жінку, що в неї Роджер закохався у Парижі, де обидва вони тоді жили, — яка вона була гарна і якою фальшивою здалася йому, коли Роджер привів її до нього в студію. А от Роджер нічого фальшивого в ній не бачив. Вона була однією з його ілюзій, і він не шкодував на неї свого таланту вірності, аж поки обоє дістали змогу взяти шлюб. І тоді десь за місяць Роджер несподівано для себе побачив у ній все те, що бачив кожен, хто її знав. Певно, той день, коли йому вперше відкрилися очі, був для нього дуже тяжкий, та коли Роджер прийшов у студію Томаса Хадсона, він уже встиг чимало помітити. Він якийсь час роздивлявся картини, зробив кілька критичних зауважень, дуже слухних і розумних. А тоді промовив:

— Я сказав тій Ейерс, що не одружуся з нею.

— От і добре, — озвався Томас Хадсон. — Це її здивувало?

— Не дуже. Ми вже й раніш про це говорили. Вона таки облудна.

— Та невже? — мовив Томас Хадсон. — В чому саме?

— Геть в усьому. Хоч як на неї глянь.

— Я гадав, що вона тобі подобається.

— Ні. Я дуже хотів, щоб вона мені сподобалась. Але нічого не виходило, хіба тільки напочатку. Я просто закохався в неї.

— Що означає закохався?

— Тобі слід би знати.

— Атож, — сказав Томас Хадсон. — Мені слід би знати.

— А тобі вона не подобалась?

— Ні. Я терпіти її не міг.

— Чому ж ти нічого не сказав?

— Вона була твоя дівчина. Та й не питав ти мене.

— Я сказав їй. Але тепер мені треба на тому й стояти.

- Поїхати б тобі звідси.
- Ні,— заперечив Роджер.— Нехай їде вона.
- Я подумав тільки, що так було б простіше.
- Це місто так само моє, як і її.
- Знаю,— сказав Томас Хадсон.
- Тобі минулого разу теж довелося відбиватись, правда? — спитав Роджер.
- Так. Узяти гору над жінкою неможливо. Але відбитися можна. Чи не переїхати тобі хоча б в інший *quartier*?
- Мені добре і в моєму,— відказав Роджер.
- Незмінна формула. *Je me trouve très bien ici et je vous prie de me laisser tranquille*¹.
- А починається вона словами: «*Je refuse de recevoir ma femme*»²,— докинув Роджер.— Їх має почути *huissier*³. Але ж це не розлучення. Це просто розрив.
- Чи не буде тобі важко бачитися з нею?
- Ні. Це для мене найкращі ліки. Бачити її, а особливо чути.
- А як буде з нею?
- Нехай розраховує сама. Останні чотири роки вона тільки те й робила, що розраховувала.
- П'ять,— поправив його Томас Хадсон.
- Здається, перший рік вона ще не мала розрахунку.
- Ну, тоді тобі краще забратися звідси,— сказав Томас Хадсон.— Якщо ти вважаєш, що перший рік вона не мала розрахунку, тобі треба податись якнайдалі.
- Вона надто добре пише листи. Якщо я виїду, буде тільки гірше. Ні. Я залишуся тут і добряче загуляю. Хочу вилікуватись безповоротно.

Порвавши з тією жінкою в Парижі, Роджер справді загуляв, і загуляв на всі заставки. Він жартував з цього приводу й сміявся з себе, але в душі злостився, що показав себе таким непротореним дурнем, і тепер відчайдушно паплюжив і топтав під ноги свій талант вірності людям — чи не найкраще, що було в ньому поза художницьким і письменницьким хистом та багатьма добрими душевними й фізичними якостями. Розгулюючись, він нікому не подобався, а надто самому собі, і він знав про це, й ненавидів себе, й з похмурою втіхою руйнував підпори храму. То був прекрасний, міцно збудований храм, і коли такий храм

¹ Мені тут дуже добре, і я прошу вас дати мені спокій (фр.).

² Я відмовляюся бачити свою дружину (фр.).

³ Судовий виконавець (фр.).

споруджено в тобі самому, зруйнувати його нелегко. Але Роджер докладав до цього всіх зусиль.

Він завів трьох коханок підряд; жодна з них не спонукала б Томаса Хадсона до чогось більшого, ніж формальна чемність, і виправданням щодо двох останніх могло бути: хіба лише те, що вони скидалися на першу. А та перша з'явилась одразу ж після розриву Роджера з Ейерс і хоч була для нього чи не занадто низького гатунку, проте згодом зробила неабияку кар'єру і в ліжку, й поза ним, урвавши чималий шмат одного з відомих в Америці маєтків, а тоді заволодівши ще одним після одруження. Звали її Таніс, і Томас Хадсон пригадував, як Роджер щоразу здригався, коли хтось вимовляв це ім'я, а щоб колись сам вимовив його, такого ніхто не чув. Він називав ту жінку першою сукою двору. То була брюнетка з чудовою шкірою, дуже схожа на зображення юних, дбайливо виплеканих і витончено-розпусних дочок роду Ченчі. Доброчесністю вона могла зрівнятися хіба що з пілососом, а душевністю — з тоталізатором, зате мала гарну статуру й оте чарівливо-розбещене личко, а з Роджером залишалася тільки доти, доки підготувала ґрунт до рішучого кроку нагору.

Вона була перша жінка, що сама покинула Роджера, і це так вразило його, що він завів собі, одну по одній, ще двох, схожих на неї, наче рідні сестри. Проте скоро покинув обох, покинув у буквальному розумінні слова, і, як здавалося Томасові Хадсону, після цього йому полегшало на душі — хоч і не дуже, а все-таки полегшало.

Може, є пристойніші й делікатніші способи порвати з жінкою, ніж отак просто, без прикroachів та сварок, вибачитися, вийти до чоловічої кімнати ресторану «21» і не повернутись. Проте, як запевняв Роджер, унизу він сплатив по рахунку, і йому приємно було згадувати, як він востаннє бачив ту жінку — за столиком у затишному кутку ресторану, серед усієї тієї пишноти, яка так їй пасувала і яку вона так любила.

Другу він збирався залишити в «Лелеці», її улюбленому місці, але побоявся, що це не сподобається містерові Біллінґслі, у якого він мав тоді намір позичити грошей.

— То де ж ти її залишив? — спитав його Томас Хадсон.

— У «Марокко». Щоб назавжди запам'ятати її на тлі отих смугастих зебр. До речі, «Марокко» вона теж любила, — сказав Роджер. — Та найзаповітнішим місцем для неї, здається, був «Куб».

Після того він зійшовся з жінкою, такою облудною на вигляд, яких Хадсон доти й не бачив. Зовні вона цілковито різнилася від тих попередніх трьох Ченчі-Борджія з Паркавеню. Справляла враження дуже здорової людини, мала рудувато-каштанове волосся, стрункі довгі ноги, напрочуд гарну статуру й розумне жваве обличчя. І хоч красунею не була, проте вирізнялася з-поміж багатьох. А чи не найдужче вабили її прекрасні очі. При першому знайомстві вона здавалася розумною, дуже доброю та милою і водночас була п'яницею. Вона не впивалася, і пияцтво ще не наклало на неї свого відбитку, але жити без чарки не могла. У людей, що багато п'ють, це звичайно видно по очах, — от і на Роджері п'ятика одразу позначалась. Але ця жінка, Кетлін, мала справді прекрасні карі очі, що так пасували до її волосся, до милих дрібних веснянок на носі та щоках, які звичайно свідчать про здоров'я та добру вдачу, — і по її очах не видно було нічого. Вона мала вигляд безтурботної людини, що день у день вправляється в парусному спорті чи веде якийсь інший здоровий спосіб життя серед природи, до того ж людини дуже щасливої. А насправді день у день пила і йшла своєю заплутаною дорогою не знати куди, на якийсь час прихопивши з собою й Роджера.

Та одного ранку він з'явився в студії, яку Томас Хадсон винайняв, приїхавши до Нью-Йорка, і показав ліву руку, вкриту опіками від сигарет. Скидалося на те, наче хтось гасив об неї недокурки, як часом гасять об стільницю.

— Отаке їй заманулося вчора ввечері, — сказав Роджер. — У тебе знайдеться йод? Мені не хотілось іти з цим до аптеки.

— Кому це «їй»?

— Кетлін. Здоровій дочці природи.

— Як видно, ти не заперечував.

— Це розважало її, а ми повинні дбати, щоб жінки не нудились.

— У тебе ж уся рука попечена.

— Та не вся. Але я, мабуть, таки поїду звідси на якийсь час.

— Від себе нікуди не втечеш.

— Так. Зате втечу від інших.

— Куди ж ти збираєшся податись?

— Спершу кудись на Захід.

— Зміна місць — не ліки від твоєї хвороби.

— Знаю. І все-таки пожити здоровим життям і добре попрацювати мені не завадить. Може, я й не вилікуюсь,

якщо покину пити. Але моє теперішнє пияцтво однаково ні біса не допомагає.

— Ну, то й катай під три чорти. А чом тобі не поїхати на моє ранчо?

— Хіба воно ще належить тобі?

— Частково.

— А нічого, як я туди поїду?

— Та певне,— відказав Томас Хадсон.— Тільки до весни там буде важко, та й навесні не з медом.

— Мені й треба, щоб було важко,— сказав Роджер.— Я хочу почати все спочатку.

— Скільки вже разів ти отак починав?

— Надто багато,— відповів Роджер.— Ти міг би про це й не нагадувати.

Ось і тепер він знов збирається почати все спочатку, та чи вийде в нього щось цього разу? Невже він гадає, що, марнуючи свій талант і постачаючи твори на замовлення, за певним шаблоном, який приносить гроші, можна навчитися добре й правдиво писати? Адже все, що створює художник чи письменник,— це його наука, підготовка до того, що він має створити у майбутньому. А Роджер потоптав, зрадив, занапастив свій талант. Та можливо, в нього лишилося досить фізичної сили й духовної незалежності, щоб зробити ще одну спробу. Будь-який письменник, маючи талант, здатен написати хоч один добрий роман — за умови, що він чесна людина,— так вважав Томас Хадсон. Але весь той час, який мав піти на підготовку до цього, Роджер уживав свій талант не на те, і хто знає, чи зберіг його взагалі. Не кажучи вже про *métier*¹, подумав він. Як можна гадати, що ти можеш знехнувати, занедбати чи зневажити майстерність,— хоч би навіть та зневага була й удавана,— а потім сподіватися, що в потрібний час твої руки й мозок віднайдуть її? Майстерності нічим не заміниш, думав Томас Хадсон. Нічим не заміниш і таланту, отож не слід зберігати їх у дарохранильніці. Майстерність — у тобі самому. У твоєму серці, у твоїй голові, у кожній частці твого ества. І талант також у тобі, подумав він. Це не просто зняряддя, яким ти навчився орудувати.

Художником бути краще, подумав він,— у цій роботі більше матеріального. Наша перевага в тому, що ми працюємо руками, і *métier* у нас — річ предметна, відчутна на дотик. А Роджерові тепер доведеться починати з тим, що

Майстерність (фр.).

він сам занедбав, спотворив, здрібнив, і все воно існує тільки у нього в голові. Проте *au fond*¹ він таки має дещо незаймане, здорове й прекрасне. Якби я був письменником, подумав Хадсон, то поведився б з цим останнім словом дуже обережно. Але в Роджері справді є щось, і воно невід'ємне від нього, і якби він міг писати так, як бився тоді на причалі, це, можливо, було б жорстоко, але дуже добре. І якби міг завжди міркувати так само розумно, як після тієї бійки, то ціни б йому не скласти.

Місяць пересунувся далі й уже не світив Томасові Хадсону на подушку, і він поступово облишив думати про Роджера. Та й ні до чого всі ці думки. Одне з двох: або Роджер спроможеться здійснити свій намір, або ж ні. Але чудово було б, якби спромігся. І якби він, Хадсон, знайшов спосіб допомогти йому. А може, й знайду, подумав він і в наступну мить заснув.

IX

Коли зійшло сонце і збудило Томаса Хадсона, він спустився до моря, поплавав, а тоді, поки всі в домі ще спали, сів снідати. Едді сказав, що бриз навряд чи посиляться, а може, й зовсім ущухне; вся снасть на катері справна, а по наживку він уже послав хлопця.

Томас Хадсон спитав, чи перевірів він снасть, бо вони давно вже не виходили катером по велику рибу, і Едді сказав, що все перевірів і прогнилу жилку викинув. Тоді додав, що треба б прикупити плетеного шнура в тридцять шість ниток, а ще більше — в двадцять чотири, і Томас Хадсон пообіцяв, що звелить купити. А тим часом Едді доточив міцної жилки замість непридатної, так що обидві великі катушки були повні. Крім того, він почистив і нагострив усі великі гачки й перевірів повідки та вертлюги.

— Коли ж ти все це зробив?

— Та цілу ніч мотав, — відказав Едді. — А потім ще нову сіть опорядив. Однаково клятий місяць заснути не дає.

— То й ти не можеш спати при повному місяці?

— Аніяк, хай йому чорт, — сказав Едді.

— Едді, а ти віриш, що шкідливо спати, коли на тебе світить місяць?

— Так кажуть старі люди. А я не знаю. Але ж і мені не спиться в місячні ночі.

¹ В основі (фр.).

— Як гадаєш, ми сьогодні зловимо щось?

— Наперед ніколи не скажеш. О цій порі року тут трапляються величезні рибини. Ви думаєте податись аж до Айзеків?

— Хлопці хочуть поїхати туди.

— Тоді нам треба вирушати одразу ж після сніданку. Гарячого на день я не готуватиму. Є черепашковий салат, картопляний салат, пиво. На сендвічі маємо шинку з останнього довозу, трохи латуку, а присмачити можна гірчицею й отим чатні¹. Хлопцям гірчиця не зашкодить, ні?

— Гадаю, що ні.

— Коли я був малий, ми її ніколи не їли. А от чатні — то таки добра річ. Ви куштували його на сендвічах?

— Ні.

— Я, коли вперше побачив його у вас, не знав, що воно таке, і намастив на хліб, як повидло. Достобіса смачно виходить. А часом додаю трохи й до вівсянки.

— А чому в нас уже давненько не було кері?²

— З наступним довозом я замовив бараняче стегно. Разів зо два поїмо смаженини, — хоча з такими їдцями, як малий Том та Ендрю, на два рази, мабуть, і не вистачить, — а тоді приготуємо кері.

— Чудово. Тобі щось треба від мене до сьогоднішнього виїзду?

— Нічого, Томе. Подбайте тільки, щоб вони не барилися. Дати вам чогось випити? Ви ж сьогодні не працюєте. То можна й перехилити однееньку.

— Вип'ю пляшку холодного пива, коли снідатиму.

— Добра річ. Вимиває геть усю нечисть з горлянки.

— Джо ще тут?

— Ні. Пішов шукати хлопця, якого я послав по наживку. Зараз подам сніданок.

— Спершу я огляну катер.

— Ні, посидьте, випийте холодного пива, почитайте газету. На катері я все опорядив. А я піду принесу сніданок.

На сніданок була солона яловичина, смажена з городиню і яйцем, кава з молоком та велика склянка охолодженого грейпфрутового соку. Томас Хадсон відсунув каву й сік і взявся до пляшки дуже холодного пива «Хейнекен», запиваючи ним смаженину.

¹ Гостра приправа.

² М'ясна страва з прянощами й рисом.

— Сік я поставлю в холодильник, хлопці вип'ють,— сказав Едді.— А добре сьорбнути з самого ранку такого пивця, правда ж?

— Але так можна й п'яницею стати, га, Едді?

— Ви ніколи не станете п'яницею. Надто ви любите працювати.

— І все-таки дуже приємно трохи випити зранку.

— Ще й як приємно, хай йому чорт. А особливо такого пивця.

— Одначе працювати я б уже не міг.

— Та ви ж сьогодні й не збиралися працювати, то якого біса цим клопотатись. Допивайте цю пляшку, і я вам принесу ще одну.

— Ні. Більше мені не треба.

Вони вирушили близько дев'ятої і вийшли з-поміж причалів за відпливом. Томас Хадсон, стоячи на містку біля штурвала, скерував катер через плесо просто на темну смугу Гольфстріму, що видніла поодаль. Вода була така тиха й така прозора, що вони добре бачили дно за тридцять сажнів, бачили морські віяла, що їх тягло відпливом; бачили дно й за сорок сажнів, але вже наче в тумані, а потім воно зникло, вода потемніла, і катер опинився серед темної синяви Гольфстріму.

— Здається, тату, день буде чудовий,— сказав Том.— І течія сьогодні начебто добра.

— Течія дуже добра. Поглянь, як нуртує скраю.

— А що — погід нашим берегом не ця сама вода?

— Часом ця сама, Томмі. Але тепер відплив, і він одігнав Гольфстрім від гавані. А онде бачиш, де берег рівний, течія вже знов наблизилась.

— Вода там начебто така ж синя, як і тут. А чому Гольфстрім такий синій?

— Інша щільність води. Та й сама вода зовсім інакша.

— На глибокому вода завжди темніша.

— Тільки як дивитися згори. А часом і майже фіолетова від планктону.

— Чому?

— Мабуть, тому, що червоне змішується з синім. Відомо ж, що Червоне море назвали так саме через колір води. Стільки в ній планктону.

— Тобі сподобалось Червоне море, тату?

— Дуже. Там було страшенно жарко, але таких чудових рифів я ніде більше не бачив, і риби там повно,

особливо коли дмуть мусони. Тобі, Томе, воно теж сподобалося б.

— Я прочитав по-французькому дві книжки про Червоне море, містера де Монтфріда. Дуже цікаві книжки. Він торгував рабами. Не білим товаром, як тепер, а таки справжніми рабами. Він приятель містера Девіса.

— Знаю,— сказав Томас Хадсон.— Я з ним теж знайомий.

— Містер Девіс розповідав мені, як одного разу містер де Монтфрід повернувся до Парижа після своєї работоргівлі і коли їхав з дамою в таксі, то казав водієві одкрити верх машини і визначав дорогу за зорями. Ну от, приміром, містер де Монтфрід був на мосту Згоди і хотів проїхати на вулицю Мадлен. То він не казав просто: везіть на Мадлен або через площу Згоди й далі Королівською вулицею, як зробили б ми з тобою, тату. Містер де Монтфрід їхав до Мадлен, керуючись Полярною зіркою.

— Ніколи не чув такого про містера де Монтфріда,— сказав Томас Хадсон.— Зате чув про нього чимало інших історій.

— Досить складний спосіб їздити по Парижу, правда ж, тату? Містер Девіс одного разу й собі хотів був вирушити з містером де Монтфрідом на работоргівлю, але щось йому завадило. Не пригадую вже, що саме. А втім, згадав. Містер де Монтфрід покинув работоргівлю й почав торгувати опіумом. Ось як воно було.

— А опіумом містер Девіс торгувати не хотів?

— Ні. Пригадую, він ще сказав, що торгівлю опіумом полишає містерові де Квінсі й містерові Кокто. Мовляв, у них це так добре виходить, що не варто ставати їм на дорозі. Що він мав на думці, я не зрозумів. Тату, ти завжди пояснюєш мені все, про що я питаю, та коли весь час перебивати розмову запитаннями, вона ніколи не скінчиться. То краще я запам'ятовуватиму, що мені незрозуміле, а колись потім питаю про все разом. І оце якраз одна з таких речей.

— Певно, таких речей набереться чимала купа.

— Та не одна сотня. А може, й не одна тисяча. Але їх щороку меншає, бо багато чого я починаю сам розуміти. Та про дещо все-таки доведеться спитати тебе. Мабуть, цього року я складу їх у список для шкільного твору. В мене є прецікаві питання, що добре підійдуть саме для твору.

— Тобі подобається в школі, Томе?

— Без навчання просто не обійдешся. А подобатись тому, хто вже звідав чогось іншого, воно навряд чи може, хіба не так?

— Не знаю. Сам я ненавидів школу.

— Навіть коли вчився малювати?

— Так. Учитися малювати мені подобалось, але рещту шкільної науки я терпіти не міг.

— А мені нічого,— сказав Том.— Та коли довго жив з такими людьми, як містер Джойс, як містер Паскен, як ти і містер Девіс, то серед хлопців у школі почуваш себе зовсім дорослим.

— Але ж тобі не нудно з ними?

— Та ні, ні. В мене багато приятелів, і я люблю спорт, хіба що крім ігор з м'ячем, і вчуся сумлінно. І все-таки, тату, це не справжнє життя.

— Таке почуття завжди було і в мене,— сказав Томас Хадсон.— Та ти ж скрашуєш собі це життя чим можеш.

— Авжеж. Я скрашую його чим тільки можу, але все одно залишаюся в ньому. А в ньому часом дуже важко дихати.

Томас Хадсон поглянув за корму, де на спокійній воді розбігався хвилястий слід катера і на тих бурунцях, що розтинали гладінь моря, підстрибували й тіпалися дві наживки, звисаючи на жилках з бортових укосин. Девід і Ендрю сиділи в рибальських кріселках з вудлищами в руках. Томас Хадсон бачив тільки їхні спини. Хлопці сиділи обличчям до корми й стежили за наживками. Він подивився далі й побачив, як гуляє макрель: майже не сколочуючи води, рибини викидалися поодинокі й парами, а тоді, зблиснувши проти сонця, так само безгучно, без сплеску, поринали головою донизу в море.

— Рибина! — почув Томас Хадсон вигук Тома-молодшого.— Велика рибина! Онде вона. Проти тебе, Деве! Добре пильнуй!

Томас Хадсон побачив, як здулась і завирувала вода, але сама рибина не показувалась. Девід застромив нижній кінець вудлища в гніздо й стежив, як розмотується жилка, перепущена через укосину. Томас Хадсон бачив, як вона спаладала з укосини довгою обвислою дугою, а тоді натяглась і скісно побігла за катером, розтинаючи воду.

— Підсікай, Деве! Підсікай! — гукнув з трапа Едді.

— Підсікай, Деве! Бога ради, підсікай! — благально підхопив Ендрю.

— Тихо,— відказав Девід.— Сам знаю, що робити.

Він усе ще не підсікав, і жилка й далі бігла за корму, заходячи у воду під тим самим кутом; вудлице вигнулось, хлопець тягнув його на себе, а жилка тим часом розмотувалася. Томас Хадсон приглушив мотори, і тепер катер майже не посувався вперед.

— Та підсікай же ти, бога ради! — благав Ендрю.— А ні, то дай я.

Але Девід лише тягнув на себе вудлице і стежив, як жилка йде у воду під тим самим кутом. Навіть не гальмував катушки.

— Це риба-меч, тату, — мовив він, не підводячи очей.— Я бачив, коли вона вхопила наживку.

— Та невже? — перепитав Ендрю.— Оце штука.

— По-моєму, вже треба підсікати.— Роджер стояв тепер поруч Девіда.— Підсікай, Деве, підсікай як слід.

— Гадаєте, вона вже на гачку? — спитав Девід.— А може, просто держить його в роті й пливе собі?

— По-моєму, саме підсікати, поки вона не виплюнула гачка.

Девід уперся ногами, правою рукою добре заклинив катушку і щосили смикнув на себе важенне вудлице. Тоді смикнув ще й ще, так що воно вигнулось, наче лук. Проте жилка й далі збігала у воду. Рибина наче й не відчула його посмиків.

— Спробуй ще раз, Деве, — сказав Роджер.— Треба взяти її на гачок по-справжньому.

Девід знову щосили смикнув вудлице, і жилка аж задзижчала, а вудлице так вигнулось, що він ледве втримав його.

— О господи! — побожно мовив він.— Тепер, здається, взяв як слід.

— Трохи попусти катушку, — порадив Роджер.— А ти, Томе, помалу повертай катер і стеж за жилкою.

— Слухаюсь, помалу повертати й стежити за жилкою, — сказав Томас Хадсон.— Як ти себе почуваш, Деве?

— Чудово, тату, — відказав Девід.— О боже, якби мені тільки зловити цю рибину!

Томас Хадсон поволі повернув катер майже навколо самої корми. Жилки на катушці в Девіда дедалі меншало, і Хадсон спрямував катер туди, де була рибина.

— Тепер пригальмууй катушку й починай вибирати жилку, — сказав Роджер.— Підтягуй її до себе, Деве.

Девід підводився, нахилився вперед і мотав, тоді знов підводився, нахилився й мотав, розмірено, як машина, і на катушці ставало щоразу більше жилки.

— Ніхто в нашій сім'ї ще ніколи не зловив риби-меча,— мовив Ендрю.

— Ой, не згадуй її вголос, прошу тебе,— озвався Девід.— Не згадуй вголос, а то наврочиш.

— Гаразд, не буду,— сказав Ендрю.— Я ж оце, відколи ти її підчепив, тільки те й роблю, що молюся за тебе.

— Як по-твоєму, чи не роздере гачок їй рота? — пошепки мовив Том-молодший до батька, що стояв біля штурвала, раз у раз поглядаючи вниз на корму й стежачи за нахилом білої жилки в темній воді.

— Сподіваюся, що ні. Девідові не вистачить сили так шарпнути.

— Я ладен на все, аби тільки нам її витягти,— сказав Том-молодший.— На все що завгодно. Усе віддам. Усе зроблю. Енді, принеси йому води.

— Ось у мене є,— озвався Едді.— А ти пильнуй, Деве, не відпускай її, хлопче, ні на мить.

— Ближче не треба! — гукнув нагору Роджер. Він був досвідчений рибалка, і вони з Томасом Хадсоном чудово розуміли один одного в морі.

— Я поверну до неї корму,— гукнув у відповідь Томас Хадсон і дуже вправно й легко повернув катер, майже не сколихнувши тихої води.

Тепер рибина йшла в глибочінь, і Томас Хадсон дав малий задній хід, щоб якомога послабити натяг жилки. Та досить було кормі повільно зрушити з місця назустріч рибині, як жилка пішла у воду майже прямовисно, потягши за собою донизу й тонкий кінець вудлища, і тепер розмотувалась частими посмиками, так що вудлище раз по раз сіпалось у Девідових руках. Томас Хадсон трохи подав катер уперед, щоб жилка не так прямовисно входила у воду. Він знав, яких зусиль коштує хлопцеві вдержувати вудлище в такому положенні, але водночас треба було зберегти на катушці якомога більше жилки.

— Дужче гальмувати катушку не можна, бо урветься жилка,— сказав Девід.— А що вона робитиме далі, містер Девіс?

— Тягтиме на дно, доки ти її зупиниш,— відказав Роджер.— Або доки сама зупиниться. Тоді спробуєш підняти її нагору.

Тим часом жилка дедалі розмотувалась і все йшла, йшла та йшла під воду. Вудлице зігнулося так, що, здавалось, от-от переломиться, а жилка натяглась, мов струна віолончелі, і на катушці її було вже зовсім мало.

— Що мені робити, тату?

— Нічого. Ти робиш усе, що можна.

— Вона не заляже на дно? — спитав Ендрю.

— Тут дна немає, — сказав йому Роджер.

— Держи її міцно, Деві, — порадив Едді. — Йї це набрид-не, і вона сама підніметься.

— Якби ще не оці клятї лямки, — сказав Девід. — Так муляють плечі, що несила вже й терпіти.

— Хочеш, я візьму в тебе вудлице? — запитав Ендрю.

— Не будь дурнем, — відповів Девід. — Я просто сказав, що вони муляють, ото й тільки. А мені дарма.

— Спробуй, чи не можна припасувати йому великий пояс! — гукнув Томас Хадсон униз до Едді. — Якцо ремінці будуть задовгі, можна примотати жилкою.

Едді обгорнув хлопцеві поперек широкою стьобаною прокладкою, затягнув поздовжні ремінці і грубою жилкою прикрутив їх кільця до катушки.

— Так куди краще, — сказав Девід. — Дякую вам, Едді.

— Тепер ти вдержуватимеш її не самими плечима, а й спиною, — пояснив йому Едді.

— От тільки жилки лишається зовсім мало, — зауважив Девід. — Хай їй чорт, тій рибині, і чого б їй отак без упину тягти вниз.

— Томе! — гукнув Едді. — Ану подайте трохи на північний захід. Здається мені, вона рушила вперед.

Томас Хадсон повернув штурвал і тихо, повільно, обережно скерував катер у відкрите море. Попереду виднів острівець жовтих водоростей, на ньому сиділа чайка, а вода довкола була тиха, голуба й така прозора, що аж ген у глибині око бачило веселкові блискітки заломленого сонячного проміння.

— Бачиш? — сказав Едді Девідові. — Жилка вже не розмотується.

Потягти на себе вудлице хлопець не зміг, але жилка більше не сіпалась і не збігала у воду. Натяг був такий самий, а на катушці лишалося не більше як півсотні ярдів. Проте далі жилка не розмотувалась. Девід міцно держав рибину, і катер ішов слідом за нею. Томас Хадсон дивився на білу жилку, що скісно заходила в голубу воду й зникала

в глибині, а катер посувався ледь помітно, і мотори його працювали так тихо, що їх і не чути було.

— Бачиш, Деві, вона спустилася куди хотіла і тепер пливе куди їй хочеться. Скоро зможеш помалу вибирати жилку.

Смаглява спина хлопця була згорблена, вудлице згиналось у нього в руках, жилка повільно розтинала воду, катер помалу йшов уперед, а десь за чверть милі під водою пливла величезна рибина. Чайка знялася з водоростей і полетіла до катера. Покружлявши над головою Томаса Хадсона, що стояв біля штурвала, вона полетіла до іншого острівця жовтих водоростей, що виднів поодаль.

— Спробуй трохи підтягти,— сказав Роджер хлопцеві.— Коли вдержуєш її, то зможеш і зрушити.

— Ще трішечки вперед! — гукнув Едді на місток, і Томас Хадсон якнайобережніше наддав ходу.

Девід шосили тягнув вудлице на себе, але воно тільки дужче згиналося, а жилка ще дужче напружувалась. Здавалося, хлопець прикутий до рухомого якоря.

— Не журися,— сказав йому Роджер.— Зрушиш її трохи згодом. Як ти себе почуваєш, Деві?

— Дуже добре,— відповів Девід.— З цим поясом навколо спини мені зовсім добре.

— Ти певен, що вдержиш її? — запитав Ендрю.

— Ой помовч ти,— відказав Девід.— Едді, чи не можна ковток води?

— Де ж це я її поставив? — похопився Едді.— Мабуть, розлив.

— Я принесу.— Ендрю подався вниз.

— А я тобі не потрібен, Деве? — спитав Том-молодший.— Якщо ні, то піду нагору, щоб не заважати тут.

— Ні, Томе. Хай їй чорт, ну чому я не можу її підтягти?

— Це дуже велика рибина, Деве,— сказав йому Роджер.— Її не так легко укоськати. Треба добре поводити, щоб змусити впливати на поверхню.

— Ви кажіть мені, що робити, і я робитиму все, поки не помру,— мовив Девід.— Я звіряюся на вас.

— Не говори дурниць,— сказав Роджер.— Не годиться отак марнословити про смерть.

— А я не марнословлю,— заперечив Девід.— Я справді так думаю.

Том-молодший повернувся на місток до батька. Вони дивилися вниз на Девіда, що зігнувся, припряжений до рибини; поруч нього стояв Роджер, а позаду Едді, тримаю-

чи за бильця рибальське кріселко. Ендрю підніс Девідові до рота склянку води. Той відсюрбнув трохи і, прополоскавши рота, виплюнув.

— А тепер, Енді, полий мені на руки, гаразд? — попросив він.

— Тату, ти віриш, що він зможе здолати цю рибину? — дуже тихо запитав батька Том.

— Рибина величезна, йому буде важко.

— Отож я й боюся, — сказав Том. — Я люблю Девіда і не хочу, щоб якась клята рибина згубила його.

— Цього не хочемо ні я, ні Роджер, ні Едді.

— Тоді нам треба пильнувати за ним. Якщо він зовсім відихається, містер Девіс чи ти повинні перебрати в нього снасть.

— Він ще не скоро відихається.

— Ти не знаєш його так, як ми. Він ладен померти, аби тільки витягти цю рибину.

— Не тривожся, Томе.

— Нічого не можу з собою вдіяти, — відказав Том-молодший. — Я один такий у нашій сім'ї, що мене завжди все тривожить. Сподіваюся, з часом я переборю це.

— Поки що я не бачу причин для тривоги, — сказав Томас Хадсон.

— Але ж, тату, хіба може такий хлопчина, як Девід, витягти таку здоровенну рибину? Він зроду не ловив нічого більшого за парусників чи жовтохвостів.

— Рибина виснажитья. То ж вона на гачку, а не він.

— Це не рибина, а страхіття, — сказав Том. — І Дев так само припнутий до неї, як вона до нього. Якщо Дев зловить її, це буде просто диво, але краще б з нею боровся ти чи містер Девіс.

— Дев робить усе як слід.

Вони заходили все далі у відкрите море, але вода була, як і раніш, зовсім тиха. Тепер їм назустріч траплялося ще більше вицвілих на сонці водоростей, що вирізнялися жовтими латками на фіолетовій воді. Час від часу туго напнута біла жилка, поволі посуваючись уперед, чіплялася за таку латку й тягла її за собою, і тоді Едді нагинався й очищав жилку. Коли він перехилився через борт, знімав з жилки водорості й шпурляв їх геть, Томас Хадсон бачив його зморшкувату червоно-коричневу од засмаги шию та старий фетровий капелюх і чув, як він каже Девідові:

— Бачиш, Деві, ми в неї наче на буксирі. Отож вона десь там, на глибині, все дужче знесилоється.

— Вона й мене знесилює,— сказав Девід.

— Голова в тебе не болить? — запитав Едді.

— Ні.

— Принесіть йому шапочку,— сказав Роджер.

— Не треба, містере Девіс. Краще полийте мені на голову води.

Едді зачерпнув відерцем морської води й, набираючи її в пригорщу, дбайливо змочив хлопцеві голову, а тоді прибрав нависле на чоло волосся.

— Якщо заболить голова, скажеш,— мовив він.

— Я дуже добре себе почуваю,— озвався Девід.— Кажіть мені, що робити, містере Девіс.

— Спробуй, чи не вибереш трохи жилки,— сказав Роджер.

Девід спробував раз, потім ще й ще, але не зміг зрушити рибину ні на дюйм.

— Облиш. Побережи силу,— порадив Роджер. Тоді обернувся до Едді: — Намочи шапочку й надінь йому на голову. За такого безвітря страшенно пече.

Едді занурив у відерце з морською водою шапочку з довгим козирком і натягнув її на голову Девідові.

— Містере Девіс, солоня вода затікає мені в очі. Правду кажу. Ви вже пробачте.

— Зараз промию тобі очі прісною,— сказав Едді.— Дайте мені хусточку, Роджере. А ти, Енді, піди принеси води з льоду.

Тим часом як хлопець незворушно сидів у кріселку, впираючись ногами в борт і вигнувши спину, щоб стримати туго-натягнуту жилку, катер помалу запливав усе далі у відкрите море. Трохи на захід від нього морську гладінь порушив табунець макрелі чи тунця, і туди враз полетіли чайки, голосно перегукуючись між собою. Але табунець пішов у глибину, і чайки посідали на тиху воду, сподіваючись, що він випливе знову. Едді витер Девідові обличчя, намочив хусточку в склянці з крижаною водою і приклав йому до потилиці. Потім змочив хлопцеві руки і, нарешті, ще раз занурив хусточку в крижану воду, а тоді викрутив її і обгорнув йому потилицю.

— Як заболить голова, одразу скажи,— повчав хлопця Едді.— Це не означатиме, що ти здався. Просто так буде розумно. На морі ні вітерця, і сонце пече як чорт.

— Я почуваю себе добре,— відказав Девід.— Руки і плечі болять, це правда, але тільки й того.

— Ну, так і має бути,— сказав Едді.— Біль тебе тільки загартує. А от сонячний удар тобі ні до чого, та й кишки порвати можеш.

— Містере Девіс, що вона робитиме далі? — запитав Девід. Голос його звучав хрипливато.

— Мабуть, те саме, що й досі. Чи, може, піде колами. А може, й впливе на поверхню.

— Як прикро, що вона з самого початку загналася в таку глибочінь і тепер нам не вистачає жилки для маневру,— сказав Роджерові Томас Хадсон.

— Головне те, що Дев спинив її,— відповів Роджер.— Ще трохи — і вона поведеться інакше. От тоді ми її покажемо. Ану спробуй ще раз потягти, Деве.

Девід спробував, але марно.

— Вона сама впливе,— сказав Едді.— Ось побачиш. Ти й незчуєшся, Деві, як вона буде на поверхні. Хочеш прополоскати рота?

Девід мовчки кивнув головою. Йому вже треба було ошадити кожний подих.

— Воду виплюнь,— звелів Едді.— Ковтнути можеш тільки якусь краплю.— Він обернувся до Роджера й тихо сказав: — Минула рівно година... Як голова, Деві, гаразд?

Хлопець кивнув.

— Що ти скажеш, тату? — спитав батька Том-молодший.— Тільки чесно.

— Як на мене, він держиться дуже добре,— відказав батько.— Едді не допустить, щоб з ним щось сталося.

— Еге ж, і я так думаю,— погодився Том.— Я хотів би також чимось прислужитися. Мабуть, піду принесу Едді випити.

— Принеси й мені, будь ласка.

— Гаразд. Тоді й містерові Девісу.

— Навряд чи він захоче.

— А я його спитаю.

— Спробуй ще раз, Деві,— дуже тихо мовив Роджер, і хлопець щосили потяг жилку на себе, стискаючи обома руками диски котушки.— Маєш один дюйм,— сказав Роджер.— Забирай його і пробуй ще.

Аж тепер почався справжній двобій. Досі Девід тільки тримав рибину на гачку, а вона пливла собі у відкрите море, і катер плив за нею. Але тепер йому треба було підтягати рибину до поверхні, вивільняти снасть, тим самим розгинаючи вудлице, і поволі приспускати його до води, змотуючи жилку на катушку.

— Не поспішай,— казав йому Роджер.— Не смикай. Тягни рівномірно.

Хлопець нахилився вперед і тягнув снасть на себе всім тілом, використовуючи його як важіль, а тоді знов нахилився і правою рукою швидко підмотував вибрану жилку.

— Гарно він це робить,— зауважив Том-молодший.— Він навчився рибалити змалку, але я й не знав, який він мастак у цьому ділі. А сам завжди кепкує з себе, що зовсім нездатен до спорту. Одначе поглянь на нього сьогодні.

— Хай йому чорт, тому спортові,— озвався Томас Хадсон.— Що ти сказав, Роджере?

— Подай ще трохи вперед, ледь-ледь! — гукнув знизу Роджер.

— Подаю ще трохи вперед,— повторив Томас Хадсон, і цього разу, коли катер трохи наблизився до рибини, Девід вивільнив ще більше жилки.

— Ти, тату, теж не любиш спорт? — запитав Том.

— Колись любив. Дуже любив. А тепер ні.

— Я люблю теніс і фехтування,— сказав Том.— А от ігор з м'ячем не люблю. Мабуть, це тому, що я виріс у Європі. Якби Девід захотів, з нього, напевне, вийшов би чудовий фехтувальник, бо він має голову на в'язах. Але він не хоче. Він хоче тільки читати, рибалити, стріляти й робити блешні. Стріляє він куди краще за Енді, та й блешні в нього виходять як ні в кого. Я не набрид тобі, тату, своїм базіканням?

— Та ні, що ти, Томе.

Тримаючись за поруччя містка, хлопець так само, як і батько, дивився на корму, і батько поклав руку йому на плече. Воно було солоне від морської води, що нею хлопці поливали один одного з відра перед тим, як на гачок попалася рибина. Томас Хадсон відчував рукою дрібнісінькі крупинки солі, що залишилися на шкірі в сина.

— Бачиш, я страшенно хвилююся за Девіда, от і говорю без упину, щоб хоч якось розвіятись. Над усе в світі хочу, щоб він зловив цю рибину.

— Не рибина, а справжнє чудисько. Ось постривай, нехай вона вирине.

— Одного разу я бачив таку, коли рибалив з тобою багато років тому. Вона проштрикнула своїм мечем велику макрель, яку ми наживили на снасть, а тоді вистригнула й зірвалася з гачка. Величезна була рибина, вона мені потім ще довго снилася. Ну, піду вниз і зроблю вам коктейлі.

— Це не спішно,— сказав йому батько.

А Девід тим часом сидів у низькому обертовому рибальському кріселку і, впершись ногами в кормовий борт, чимдуж тягнув жилку на себе — руками, плечима, спиною, крижами, — тягнув, тоді подавався вперед, підмотував і знову тягнув. І отак поступово, по дюйму, по два, по три за раз, намотував на котушку дедалі більше жилки.

— Як голова — гаразд? — спитав Едді, тримаючи криселко за бильця, щоб не оберталося.

Девід кивнув. Едді поклав руку йому на голову й помацав шапочку.

— Ще мокра, — сказав він. — Ну й узяв же ти її в роботу, цю рибину, Деві. Наче добра машина.

— Тягти легше, ніж було стримувати, — озвався Девід тим самим хрипливатим голосом.

— Авжеж, — підтвердив Едді. — Тепер вона потроху подається. А то просто навпіл тебе згинала.

— Не треба поспішати й надсаджуватись, — мовив Роджер. — Ти робиш усе чудово, Деве.

— А коли вона випливе, ми візьмемо її на гак? — запитав Ендрю.

— *Ох, мовчи, бо наврочиш!* — вигукнув Девід.

— Та я ж нічого такого не сказав.

— Гаразд, Енді, тільки помовч, будь ласка. Ти вже даруй мені.

Ендрю поліз на місток. На ньому також була шапочка з довгим козирком, і, хоч хлопчина відвертав голову, батько помітив, що на очах у нього сльози, а губи тремтять.

— Ти не сказав нічого поганого, — мовив до нього Томас Хадсон.

Ендрю не повертав голови.

— Тепер якщо він її упустисть, то вважатиме, що це я наврочив, — скрушно промовив він. — А я тільки хотів нагадати, щоб усе було напоготові.

— Не дивно, що Дев такий збуджений, — сказав батько. — І все ж він намагається стримуватись.

— Я розумію, — мовив Ендрю. — Він змагається з рибиною не гірше, ніж сам містер Девіс. Просто мені прикро, що він міг так подумати.

— Майже всі стають дражливі, коли на гачку велика рибина. А Девідові таке випало уперше в житті.

— Ти завжди стримуєш себе, і містер Девіс теж.

— Це прийшло не зразу. Коли ми тільки починали ловити велику рибу, то так само драгувались, ображали

один одного, брали на глум. Такі були обидва, що гірше нікуди.

— Невже це правда?

— Авжеж. Щира правда. Ми злостилися, вважали, що всі проти нас. І нічого дивного в цьому немає. А от з досвідом набуваєш і стриманості, і здорового глузду. Зрештою ми збагнули, що годі й думати про велику рибу, якщо отак дратуватися й ляяться, і почали стримувати себе. А коли б поводитись, як раніш, то не мали б з риболовлі ніякої втіхи. Аж згадати гидко, які ми були: дражливі, люті, незговірливі,— то де вже там та втіха. Отож тепер, коли ловимо велику рибу, ми завжди стримані. Так ми умовились і постановили собі не відступати від цього правила ні в якому разі.

— Я теж буду стриманий,— сказав Ендрю.— Але з Девом іноді дуже важко ладнати. Тату, ти віриш, що він *справді* подужає цю рибину? Чи все це просто сон або якась мана?

— Не будемо зараз про це говорити.

— Я знову сказав щось не так?

— Ні. Але такі балачки вважають за погану прикмету. Ми навчилися цього від старих рибалок. А звідки воно пішло — навіть не знаю.

— Постараюся не говорити зайвого.

— Ось тобі коктейль, тату,— сказав Том, простягаючи нагору склянку, обгорнуту складеним утричі паперовим рушником, що його притискало до скла гумове кілечко,— щоб не танув лід.— Я додав туди лимонного соку та ангостури, а цукру не клав. Ти такий хотів? Чи, може, ще чогось додати?

— Усе добре. Кокосової води влив?

— Так. А для Едді приніс нерозведеного віскі. Містер Девіс випити не захотів. Ти залишаєшся там нагорі, Енді?

— Ні, зараз спускаюся.

Том поліз нагору, а Ендрю зійшов униз.

Поглянувши назад за корму, Томас Хадсон помітив, що жилка у воді почала підніматися.

— Пильнуй, Роджере! — гукнув він.— Здається, вона впливає.

— Впливає, впливає! — закричав Едді. Він також побачив, що жилка трохи піднялася.— Не забувай про котушку, Деві.

Томас Хадсон подивився, чи досить на котушці жилки, щоб вільно маневрувати. Котушка ще не була повна й на

чверть, і, поки він дивився, вона задзижчала, і жилка швидко побігла у воду; тоді Томас Хадсон дав задній хід, водночас круто повертаючи катер носом до рибини, а Едді тим часом кричав:

— Підходьте до неї кормою, Томе! Вона, бісова душа, зараз впливе! У нас замало жилки, щоб повернути!

— Вище тримай вудлице,— сказав Роджер Девідові.— Не давай їй нахиляти його.— Тоді обернувся до Томаса Хадсона.— Повний назад і прямо на неї, Томе. Так, так, добре. Витискай усе, що можеш.

І раптом океанська гладінь за кормою по правому борту розітнулася, і з неї виринула велетенська рибина, вилискуючи сріблясто-синіми боками,— здавалося, не буде цьому неймовірному громадському кінця-краю,— і на якусь мить неначе зависла в повітрі, а тоді шубовснула назад у воду, збивши високі фонтани піни та бризок.

— О боже! — мовив Девід.— Ви бачили?

— Сам тільки меч завбільшки з мене,— вражено озвався Ендрю.

— А яка гарна! — докинув Том.— Куди краща за ту, що мені снилася.

— Так і керуй на неї,— сказав Роджер Томасові Хадсону. А потім Девідові: — Постарайся вибрати скільки зможеш жилки. Рибина піднялася з глибини, і жилки вивільнилось дуже багато, отож маєш нагоду добре підмотати.

Томас Хадсон так швидко вів катер до рибини, що жилка перестала розмотуватись, і тепер Девід тільки те й робив, що тягнув, вибирав і намотував, і жилка вільно набігала на котушку, так що він ледве встигав мотати.

— Сповільни хід! — гукнув Роджер Томасові Хадсону.— Не треба її накривати.

— Ото бісова душа, з добру тисячу фунтів буде,— сказав Едді.— Вибирай, Деві, вибирай, поки легко йде.

Там, де виринула рибина, море знов було тихе й пустельне, але на воді ще й досі розходились широкі кола.

— Ти бачив, тату, як піднялася вода, коли вона виринула? — спитав батька Том-молодший.— Неначе море вибухнуло.

— А ти помітив, як вона злітала все вище й вище, Томе? Чи бачив ти колись таке чудове сріблясто-синє забарвлення?

— І меч у неї синій,— сказав Том-молодший.— Весь як є синій зверху. А що, Едді, вона й справді заважить тисячу фунтів? — гукнув він униз.

— Як на мене, то заважить. А там хто її знає. Так чи так, а все одно величезна.

— Старайся вибрати якнайбільше жилки, Деві, поки є змога,— сказав Роджер.— У тебе чудово виходить.

Хлопець знову працював, як машина, змотуючи жилку з клубка, що плавав у воді, а катер ішов заднім ходом так повільно, що руху майже не відчувалось.

— А що вона робитиме тепер, тату? — запитав Том-молодший.

Томас Хадсон стежив за нахилом жилки у воді й думав, що було б надійніше дати трохи вперед, але він знав, як карався Роджер, утративши стільки жилки. Рибині досить було тільки раз добряче смикнути, щоб розмотати всю катушку й піти в глибочінь, і тепер Роджер прагнув скористатися з нагоди й вивільнити якнайбільше жилки. Стежачи за снастю, Томас Хадсон побачив, що катушка в Девіда уже наполовину повна й що він намотує далі.

— Ти щось сказав? — спитав Томас Хадсон Тома-молодшого.

— Як по-твоєму, що вона тепер робитиме?

— Постривай хвилинку, Томе,— сказав Томас Хадсон і гукнув униз до Роджера: — Боюся, друже, що ми таки накриємо її!

— Тоді дай ледь-ледь уперед,— озвався Роджер.

— Даю ледь-ледь уперед,— проказав за ним Томас Хадсон.

Тепер Девід не міг вибрати так багато жилки, зате рибину тримав надійніше. Раптом жилка знов побігла за борт, і Роджер гукнув нагору:

— Спиняй!

Томас Хадсон вимкнув зчеплення, і мотори замовкли.

— Спинив,— сказав він.

Роджер нахилився над Девідом, що чимдуж тягнув на себе вудлице, а тим часом жилка невпинно збігала й далі.

— Трохи прикрути катушку, Деві,— сказав Роджер.— Нехай тій рибині не так вільно плыветься.

— Боюся, щоб вона не порвала жилку,— озвався Девід. Але катушку все-таки прикрутив.

— Не порве,— заспокоїв його Роджер.— Не так уже туго закручено.

Жилка й далі збігала з катушки, але вудлице зігнулося ще дужче, і хлопець стримував цей натяг, відхилившись назад і впершись босими ногами в кормовий борт. Раптом жилка спинилась.

— Тепер можеш трохи вибрати,— сказав Роджер хлопцеві.— Вона пішла колами і саме повертає до нас. Вибирай скільки зможеш.

Хлопець нахилився вперед і мотав, тоді тягнув, давав вудлищу розігнутись і знову мотав. Жилка йшла напрочуд легко.

— Я роблю все як треба? — запитав він.

— Ти робиш усе чудово, Деві,— сказав йому Едді.— Гачок сидить міцно. Я бачив, коли вона вистрибнула.

Трохи згодом, саме коли хлопець вибирав, жилка знов почала розмотуватись.

— От чорт,— мовив Девід.

— Усе гаразд,— заспокоїв його Роджер.— Так і має бути. Тепер вона повернула від нас. Коли йде на тебе, ти вибираєш. А тепер вона забирає.

Невпинно, повільно, незважаючи на всі Девідові зусилля стримати туго напнуту снасть, рибина забрала всю жилку, яку хлопець щойно вивільнив, і навіть з лишком. Нарешті хлопець спинив її.

— Добре. Тепер напосядь на неї,— спокійно мовив Роджер.— Вона виписує ширше коло, але знов повернула до нас.

Томас Хадсон тепер лише час від часу вмикав мотори, щоб тримати рибику за кормою. Він чим міг допомагав хлопцеві, довіривши його самого й змагання з рибиною Роджерові. Як він бачив, нічого іншого йому й не лишилося.

На наступному колі рибина знов забрала назад трохи жилки. І після того теж. Та катушка в хлопця все одно була майже наполовину повна. Він боровся з рибиною як належало й виконував усі настанови Роджера. Але він дуже стомився, і від поту й морської води на його засмаглій спині та плечах проступили соляні плями.

— Рівно дві години,— мовив Едді до Роджера.— Як голова, Деві?

— Добре.

— Не болить?

Хлопець похитав головою.

— Можеш трохи попити,— сказав Едді.

Девід кивнув і трохи надпив із склянки, яку Ендрю підніс йому до рота.

— А все-таки, Деві, як ти себе відчуваєш? — запитав Роджер, низько нахилившись над ним.

— Дуже добре. От тільки спина, ноги й руки болять.— Він на мить заплющив очі і міцніше стиснув вудлице, тим часом як жилка збігала, незважаючи на туго прикручену котушку.— Мені не хочеться розмовляти,— сказав він зрештою.

— Тепер можеш трохи вибрати,— порадив йому Роджер, і хлопець знову взявся до роботи.

— Девід у нас просто святий мученик,— сказав Том батькові.— На такого брата, як він, кожен позаздрить. Тобі не заважат, тату, що я знов розбалакався? Усе це страшенно мене тривожить.

— Говори собі, Томмі. Я також хвилююся.

— Ти знаєш, він завжди був не такий, як усі,— провадив Том.— Він ніякий там не геній і не видатний спортсмен, як от Енді. А просто не схожий на інших. Я знаю, ти любиш його найдужче, і це справедливо, бо він таки найкращий із нас, і я певен, що сьогоднішнє випробування йому тільки на користь, а то ти нізащо такого не дозволив би. І все-таки я дуже тривожуся за нього.

Томас Хадсон обняв його рукою за плечі, а другою й далі тримав штурвал, пильно видивляючись за корму.

— Гірше буде, Томмі, якщо ми змусимо його облишити боротьбу. Роджер і Едді добре знають, що роблять, і не допустять, щоб він занадто надсаджувався, бо теж люблять його.

— Але ж його нічим не вдержиш, тату. Слово честі. Як він уже до чогось візьметься, то ніколи не спиниться, хоч би це й було йому над силу.

— Ти звірся на мене, а я звірюсь на Роджера й Едді.

— Гаразд. І все-таки я зараз помолюся за нього.

— Помолися,— сказав Томас Хадсон.— А чому ти вважаєш, що я люблю його найдужче?

— Так уже виходить.

— Найдовше я любив тебе.

— Не треба зараз думати ні про мене, ні про тебе. Краще помолімось обидва за Деві.

— Гаразд,— сказав Томас Хадсон.— І от що. Ми взяли цю рибину на гачок рівно опівдні. Тепер уже має бути хоч якийсь затінок. Здається, таки справді є. Зараз я дуже помалу поверну катер, щоб Деві опинився в затінку.— І гукнув униз Роджерові: — Якщо не заперечуєш, Родже, я тихенько поверну, щоб Деві був у затінку. Поки рибина ходить колами, це її навряд чи сполохає, а ми будемо готові рушити за нею.

— Дуже добре,— озвався Роджер.— Мені самому слід би про це подумати.

— Досі не було затінку,— сказав Томас Хадсон.

Він так тихо повернув катер навколо корми, що вони майже не втратили на цьому жилки. Тепер на голову й плечі Девіда падала тінь від рубки. Едді обтирав рушником шию і плечі хлопця й змочував йому спиртом спину та потилицю.

— Як тобі тепер, Деве? — гукнув до нього згори Том-молодший.

— Чудово,— відказав Девід.

— Тепер я трохи спокійніший за нього,— мовив Том-молодший.— А знаєш, одного разу хтось у школі сказав, що ми з Девідом зведені брати, тобто не рідні, то я йому відрубав, що в нашій сім'ї нерідних братів немає. І все-таки, тату, хотів би я менше тривожитись.

— З часом це в тебе минеться.

— Взагалі-то в такій сім'ї, як наша, комусь і належить тривожитись. Але за тебе я тепер ніколи не тривожуся. Тільки за Девіда. Піду я, мабуть, принесу вам ще випити. А поки готуватиму, заразом і помолюся. Ти ж вип'єш іще коктейль?

— З охотою.

— Та й у Едді, певно, в горлі зовсім пересохло,— сказав хлопець.— Зараз уже десь близько третьої. За три години Едді всього лише раз випив. Це я такий небалий. Тату, а звідки ти знав, що містер Девіс не захоче випити?

— Просто догадувався, що він не питиме, поки Девідові так тяжко змагатися з рибиною.

— А може, тепер, коли Девід у затінку, він вип'є. Я його все-таки спитаю.— І він пішов з містка наниз.

— Та ні, Томмі, нема настрою,— почув Томас Хадсон відповідь Роджера.

— Містере Девіс, ви ж за цілий день ще й разу не випили,— не вгавав Том.

— Дякую, Томмі,— сказав Роджер.— Випий ти за мене пляшку пива.— Тоді гукнув угору на місток: — Подай-но помалу вперед, Томе! Нехай вона собі ходить як хоче.

— Даю помалу вперед,— озвався Томас Хадсон.

Рибина й досі кружляла на глибині, але щораз ближче підходила по носу, бо катер посувався тим самим курсом, що й вона. Та й за нахилом жилки стежити стало легше. Сонцє було тепер за спиною в Томаса Хадсона, і він краще бачив жилку в темній товщі води, а отже, й певніше вів

катер за рибиною. На їхнє щастя, і день випав тихий, подумав він, бо Девід нізачо не витримав би цього випробування, якби взяв на гачок таку рибиною навіть за невеликої хвилі. А тепер, коли Девід був у затінку і море залишалося спокійне, уся ця пригода не так тривожила Томаса Хадсона.

— Дякую, Томмі,— почув він голос Едді, а в наступну мить хлопець був уже нагорі із склянкою, обгорнутою паперовим рушником, і Томас Хадсон надпив перший ковток, відчувши в холодній рідині і гострий смак лимона, і запашний дух ангостури, і міцність джину, розведеного крижаною кокосовою водою.

— Смачно, тату? — запитав хлопець. Він тримав у руці пляшку пива з льоду, що на сонці враз припала холодною росю.

— Чудово,— відказав батько.— А джину ти не пошкодував.

— Нічого не вдієш,— мовив Том.— Лід тане надто швидко. Треба б нам мати якісь теплонепроникні оправи на склянки, щоб довше не танув лід. Ось я придумаю що-небудь, коли повернуся до школи. Мабуть, їх можна буде зробити з корку. Тоді, може, подарую тобі на різдво.

— Ти глянь, як орудує Дев,— сказав батько.

Девід змагався з рибиною так завзято, наче тільки-но взяв її на гачок.

— А диви-но, який він плаский і спереду, і ззаду,— зауважив Том-молодший.— І груди, і спина однаково рівні. Немовби склеєний з двох дощок. Зате таких довгих м'язів на руках я ні в кого не бачив. Обидва — і задній, і передній — такі самі завдовжки. Справді, тату, незвичайна в нього будова. Та й весь він незвичайний, і кращого брата в цілому світі не знайдеш.

Тим часом Едді внизу на палубі вже спорожнив свою склянку і тепер знов обтирав Девідові спину рушником. Тоді заходився обтирати йому груди та довгі руки.

— Все гаразд, Деві?

Девід кивнув головою.

— Слухай,— сказав йому Едді.— Я бачив, як один дорослий чоловік, кремезний, дуженний, мов бугай, перепудився й покинув снасть, не зробивши й половини того, що ти вже зробив з цією рибиною.

Девід і далі орудував вудлищем.

— Здоровенний чолов'яга. Твій тато і Роджер теж його знають. Мастак у цьому ділі. Тільки те й робить, що

рибалить. Та взяв на гачок отакенну бісову рибину — і перепудився, і покинув її тільки тому, що було надто тяжко. Рибина ніяк не давалась йому, от він її й покинув. А ти отак і тримайся, Деві.

Девід нічого не сказав. Він ошадив дихання й тільки знай тягнув, нахилився, вибирав і намотував.

— От і твоя триклята рибина така ж дужа, бо це самець, — пояснив йому Едді. — Якби була самиця, то вже давно б здалася. У неї як не тельбухи луснули б, то серце, чи там ікра полізла б. У цієї породи самці завжди дужчі. У багатьох інших риб дужчі самиці, але в риб-мечів — завжди самці. Це страшенно дужа рибина, Деві, але ти все одно її здолаєш.

Жилка знов побігла за борт, і Девід на якусь хвилюку заплющив очі, вперся босими ногами в дерев'яний бортик і, обіруч тримаючись за вудлице, відхилився, щоб трохи перепочити.

— Правильно, Деві, — сказав Едді. — Коли треба — працюй, а ні — то й не треба. Вона собі кружляє, але котушка прикручена, отож вона витрачає на це силу й дедалі більше стомлюється.

Едді обернувся й позирнув униз, і з того, як він повів очима, Томас Хадсон зрозумів: він подивився на великий мідний годинник на стіні каюти.

— П'ять хвилин на четверту, Роджере, — сказав Едді. — Ну, друже Деві, ти вже три години й п'ять хвилин з нею змагаєшся.

Настав час Девідові вибирати жилку. Але замість того вона й далі невпинно збігала з котушки.

— Знов пішла на глибину, — сказав Роджер. — Пильнуй, Деві. Гей, Томе, ти добре бачиш жилку?

— Добре бачу, — відказав Томас Хадсон. Жилка заходила у воду не дуже круто, і з містка її було видно аж ген у глибині.

— Може, вона спускається на дно, щоб там сконати, — дуже тихо промовив Томас Хадсон до найстаршого сина. — Коли так, Дев цього не знесе.

Том-молодший похитав головою і закусив губу.

— Тримай її щосили, Деве, — почув Томас Хадсон слова Роджера. — Прикрути котушку тугіше, і нехай вона собі тягне скільки хоче.

Хлѣпец загальмував котушку так, що вудлице й жилка, здавалось, от-от луснуть, і напружив усі сили, щоб гідно

зустріти це нове випробування, а тим часом жилка збігала й збігала за борт.

— Якщо ти спиниш її цього разу, то вважай, що вона твоя,— сказав йому Роджер.— Глуши, Томе!

— Заглушив,— озвався Томас Хадсон.— Але, по-моєму, можна трохи вигадати, якщо дати задній хід.

— Гаразд. Спробуй.

— Даю задній,— сказав Томас Хадсон.

У такий спосіб вони зберегли трохи жилки, але зовсім мало, і тепер вона, на їхній жах, натяглася донизу майже прямовисно. На котушці залишалось менше, ніж у найскрутніші хвилини перед тим.

— Доведеться тобі, Деве, перейти до самого борту,— сказав Роджер.— Та спочатку трохи попусти котушку, щоб вивільнити вудлице.

Девід послабив гальмо на котушці.

— А тепер устроми вудлице в гніздо на поясі. Едді, тримай його за боки.

— О боже, тату,— мовив Том-молодший.— Вона таки пішла прямісінько на дно.

Девід стояв навколішки біля самого краю корми, і вудлице в його руках так зігнулося, що кінчик був уже під водою, а низ упирався в шкіряне гніздо у хлопця на поясі. Ендрю тримав Девіда за ноги, а Роджер і собі укліянув поруч і стежив очима, як жилка заходить у воду і як мало її лишається на котушці. Обернувшись до Томаса Хадсона, він скрушно похитав головою.

На котушці залишалось не більш як двадцять ярдів жилки, а вудлице; тягнучи за собою і Девіда, вже наполовину зникло під водою. Ось уже на котушці лишилося всього якихось п'ятнадцять ярдів. Ось уже не лишилося й десяти. Та раптом жилка спинилась. Тулуб хлопця, як і перед тим, звисав аж за корму, і вудлице майже все було у воді, але жилка більше не розмотувалась.

— Посади його назад у кріселко, Едді. Помалу, помалу,— сказав Роджер.— Звісно, як можеш. Він таки спинив її.

Едді допоміг Девідові одійти назад до кріселка, тримаючи його під грудьми, щоб від несподіваного посмику рибини хлопець не вилетів за борт. Тоді обережно посадовив його, і Девід, застромивши вудлице в гніздо на поясі, весь напруживсь, уперся ногами в бортик і потягнув снасть на себе. Рибина трохи піднялася.

— Тягни лише тоді, коли готовий вибирати,— сказав йому Роджер.— А решту часу нехай вона тягне. Коли не тягнеш, старайся перепочивати.

— Тепер вона твоя, Деві,— промовив Едді.— Ти весь час не давав їй попуску. Отак і далі, помалу, не хапаючись, і ти її доконаєш.

Томас Хадсон подав катер трохи вперед, щоб рибина лишалася далі за кормою. Тепер уже вся корма була в затінку. Вони заходили все далі у відкрите море, але навколо так само не було ані хвильки, ані вітерця.

— Тату,— мовив Том до батька,— коли я готував унизу коктейлі, мені видно було його ноги. На них кров.

— То він обдер їх об бортик.

— Чи не підкласти йому під ноги подушку? Нехай би впирався в неї.

— Іди спитай Едді,— сказав Томас Хадсон.— Тільки не заважай Девові.

Двобій тривав уже далеко за три години. Катер, як і раніш, неухильно посувався у відкрите море, і Девід, сидючи в своєму кріселку, що його тепер тримав Роджер, поступово підтягав рибину до поверхні. Вигляд він мав бадьоріший, ніж годину тому, але Томас Хадсон помітив у нього на п'ятах кров, що точилась із ступнів. Вона виблискувала проти сонця, наче темний лак.

— Як твої ноги, Деві? — спитав Едді.

— Ноги не болять,— відповів Девід.— Болять руки, плечі і спина.

— Може, підкласти тобі під ноги подушку?

Девід похитав головою.

— Не треба, а то прилипнуть,— промовив він.— Вони липкі від крові. Але не болять. Правду кажу.

Том-молодший піднявся на місток і сказав:

— У нього вся шкіра на ступнях обдерта. Та й руки не кращі. На долонях пухирі, а тепер вони полопались. Ой тату, просто не знаю...

— А уяви собі, Томмі, що йому довелося б веслувати проти стрімкої течії,— це майже те саме. Чи, скажімо, здиратися на високу гору, чи скакати на коні, коли вже сили нема від втоми...

— Я розумію. Але отак стояти й дивитись, коли це діється з твоїм братом, просто нестерпно.

— Знаю, Томмі. Та в житті кожного хлопця настає хвилинка, коли треба показати, на що він здатен, щоб його вважали мужчиною. Для Дева вона настала сьогодні.

— Я розумію. Та як погляну на оті його ноги й руки, то просто не знаю, тату...

— А якби це ти взяв на гачок таку рибину, то захотів би, щоб Роджер чи я перебрали її в тебе?

— Ні. Я змагався б з нею на смерть. Але дивитись, як це робить Дев,— зовсім інша річ.

— Треба зважати й на те, чого він сам хоче,— сказав батько.— І що для нього важливе.

— Я знаю,— безпорадно промовив Том-молодший.— Але для мене все зводиться до одного: це ж наш Деві. Як би мені хотілося, щоб світ був влаштований інакше і щоб таке ніколи не загрожувало нашим братам!

— Та й я б не від того,— сказав Томас Хадсон.— Ти дуже добрий хлопчина, Томмі. Але зрозумій, будь ласка: я б давно вже припинив цю боротьбу, коли б не був певен, що в разі перемоги Девіда вона залишиться в його душі на все життя і полегшить йому всі інші майбутні випробування.

В цю мить унизу заговорив Едді. Перед тим він знов обернувся й зазирнув до каюти.

— Рівно чотири години, Роджере,— мовив він.— Ти б трохи попив, Деві. Як ти себе почуваш?

— Дуже добре,— відповів Девід.

— Зроблю-но і я що-небудь, нехай хоч невелике,— сказав Том-молодший.— Піду принесу Едді випити. А ти не хочеш, тату?

— Ні, цього разу пропущу,— відповів Томас Хадсон.

Том-молодший пішов униз, і Томас Хадсон став спостерігати, як Девід працює— повільно, стомлено, але невпинно; і як Роджер, нахилившись над ним, щось тихо йому каже; і як Едді на самому краю корми стежить за тим, під яким кутом жилка заходить у воду. Він спробував уявити собі, як там усе в глибині моря, де тепер пливе їхня рибина. Напевне, темно, але, мабуть, риби бачать у темряві, як і коні. І, напевне, дуже холодно.

Томаса Хадсона дивувало, чому рибина зупинилася, спустившись так глибоко під воду. Чи вона має якусь свою межу глибини, як ото літак має стелю висоти? Чи, може, опір зігнутого вудлища, туго прикрученої катушки й самого тертя жилки у воді так вплинув на неї, що вона облишила боротьбу й тепер пливе собі помалу куди їй треба? А коли й піднімається трохи щоразу, як Девід тягне вудлище на себе, то тільки щоб послабити неприсмне напруження, яке стримує її рух. Мабуть, так воно й є, подумав

Томас Хадсон, і якщо рибина ще при силі, Девід матиме з нею чимало мороки.

Том-молодший приніс Едді його пляшку, і Едді на довгу хвилю припав до неї, а тоді попросив Тома поставити її в ящик з наживкою, щоб не нагрівалася.

— Та й напихваті буде, — додав він. — Тільки б не довго вже дивитися на те, як Деві мучиться з цією рибиною, а то, гляди, стану справжнім бісовим п'янюгою.

— Я приноситиму вам пляшку, коли ви тільки захочете, — сказав Ендрю.

— Е ні, коли захочу, не принось, — відказав Едді. — Принось тільки тоді, коли я попрошу.

Найстарший з братів уже повернувся на місток до батька, і вони разом дивились, як Едді нахилився над Девідом і пильно зазирає йому в очі. Роджер тримав кріселко й стежив за снастю.

— Послухай мене, Деві, — сказав Едді хлопцеві, не зводячи погляду з його обличчя. — Руки, ноги — то все бісове абищо. Вони таки болять і вигляд мають кепський, але нічого з ними не сталося. Так воно й належить рукам і ногам справжнього рибалки — міцніші будуть. А от як у тебе справи з головою?

— Дуже добре, — відповів Девід.

— Тоді помагай тобі боже, і не попускай ти цьому клятому рибиську, бо воно вже от-от буде тут.

— Деві, — заговорив до хлопця Роджер, — а хочеш, я її в тебе візьму?

Девід крутнув головою.

— Тепер уже це не означатиме, що ти відступився, — провадив Роджер. — Просто так буде розумніше. Її можу взяти я чи твій батько.

— Хіба я роблю щось не так? — ображено спитав Девід.

— Ні. Ти робиш усе як треба.

— То чого ж би я мав відступитись від неї?

— Вона ж тобі дихнути не дає, Деві, — сказав Роджер. — Я не хочу, щоб вона висотала з тебе всі сили.

— Але ж гачок у її-таки клятій пащі. — Голос хлопця тремтів. — Не вона мені дихнути не дає. Я їй не даю дихнути, цій падлючій рибині.

— Кажі що хочеш, Деві, — мовив до нього Роджер.

— Клята падлюка. Кляте одоробло.

— Він мало не плаче, — сказав Ендрю, що й собі піднявся на місток і стояв там разом з батьком і Томом-молодшим. — І говорить таке, тільки щоб не заплакати.

— Придерж язика, вершнику,— звелів Том-молодший.

— Нехай би воно й доконало мене, це кляте одоробло, мені байдуже,— не вгавав Девід.— Ой, та що це я кажу. Я ж їй не ворог. Я люблю її.

— Ну, годі вже,— спинив його Едді.— Побережи дух.

Він позирнув на Роджера, але той тільки знизав плечима: мовляв, не знаю, що й робити.

— Якщо я ще раз побачу, що ти так хвилюєшся, то сам заберу її в тебе,— мовив Едді.

— Я завжди хвилююсь,— озвався Девід.— Просто не кажу про це, то ніхто й не знає. І тепер мені не гірше, ніж звичайно. Оце тільки наговорив зайвого.

— А тепер помовч і заспокойся,— сказав Едді.— Як не будеш хвилюватись, то й тягни собі її на здоров'я.

— Нікому її не віддам,— мовив Девід.— І даремно я її лаяв. Я ж нічого проти неї і в думці не маю. Як на мене, вона найкраще створіння у світі.

— Едді, подай мені оту пляшку зі спиртом,— попросив Едді.— Розітру йому руки, плечі й ноги,— пояснив він Роджерові.— Не треба більше холодної води, а то ще судомити почне.— Тоді зазирнув до каюти й сказав:— Рівно п'ять з половиною годин, Роджере.— Він обернувся до Девіда.— Тепер тобі не так гаряче, правда, Деві?

Хлопець похитав головою.

— Найдужче я боявся полудневого сонця, коли воно пече просто в голову,— мовив Едді.— А тепер тобі, Деві, вже нічого не станеться. Отож заспокойся й піднімай нагору це кляте одоробло. Треба витягти його ще завидна.

Девід мовчки ковтнув.

— Тату, чи ти бачив колись, щоб рибина отак опиралася? — спитав Том-молодший.

— Бачив,— відповів Томас Хадсон.

— Багато разів?

— Важко сказати, Томмі. У Гольфстрімі трапляються справжні страховиська. Але є й такі велетні, яких витягти зовсім легко.

— А чому легко?

— Мабуть, тому, що вони старі, обважнілі. Деяким, певне, вже й самим конати час. Та здебільшого такі величезні рибини кидаються на гачку відчайдушно, на смерть.

Вони вже давно не бачили довкола жодного судна. Наближався вечір, а вони були далеко у відкритому морі, десь між своїм островом і маяком на Великому Айзеку.

— Ану, Деві, спробуй ще раз її зрушити,— сказав Роджер.

Хлопець вигнув спину і, щосили впершись ногами, потягнув вудлице на себе. Перед тим воно ніяк не подавалось, але тепер поволі пішло вгору.

— Зрушив-таки,— мовив Роджер.— Тепер вибери жилку і спробуй ще раз.

Хлопець потягнув і знову вивільнив трохи жилки.

— Піднімається,— сказав йому Роджер.— Не давай їй перепочинку, підтягуй.

Девід запрацював, як машина, чи, точніше, як дуже стомлений хлопець, що виконував роботу машини.

— Ну, тепер саме час її брати,— сказав Роджер.— Вона по-справжньому пішла догори. Ану, Томе, подай ледь-ледь уперед. Треба підтягти її до лівого борту, якщо зможемо.

— Даю ледь-ледь уперед,— озвався Томас Хадсон.

— Кермуй на власний розсуд,— провадив Роджер.— Нам треба обережно підвести рибину туди, де Едді зможе взяти її на гак, а тоді накинути на неї зашморг. Я беру на себе поводок. Томмі, йди сюди, триматимеш кріселко й стежитимеш, щоб жилка не заплуталась на вудлиці, коли я підтягатиму рибину за поводок. Жилка має бути весь час вільна — на той випадок, якщо мені доведеться попустити рибину. Енді, ти допомагатимеш Едді чим буде потрібно, а коли він скаже, подаси йому зашморг і кийок.

Рибина без упину йшла до поверхні, і Девід раз по раз ритмічно, наче помпу, піднімав і спускав вудлице.

— Томе, іди-но до нижнього штурвала! — гукнув Роджер нагору.

— Вже й сам іду,— озвався Томас Хадсон.

— Тоді вибачай,— сказав Роджер.— А ти, Деві, добре зятям собі: якщо вона шарпнеться і я буду змушений кинути поводок, тримай вудлице догори, і щоб жилка була вільна. Як тільки я візьму поводок, попускай котушку.

— І пильнуй, щоб жилка лягала рівно,— додав Едді.— Не дай боже, щоб її тепер заїло.

Томас Хадсон збіг з містка на палубу і став до нижнього штурвала. Звідси було не так зручно спостерігати, як з містка, зате в разі потреби він міг швидше прийти на допомогу, та й перемовлятися стало легше. Трохи дивно бачити все, що діється на палубі, просто перед собою, на одному рівні, після того, як стільки годин спостерігав це згори, подумав він. Неначе ти спустився з верхнього ярусу на сцену чи на ринг або ж опинився біля самої огорожі

треку. Люди здаються більшими, ближчими, і всі вони вищі на зріст, не такі вкорочені, як згори.

Йому було добре видно Девідові закривавлені долоні й лискучі, мов темний лак, цівочки на ступнях; бачив він і рубці від лямок на спині хлопця, і майже розпачливий вираз його обличчя, коли Девід обернувся, укотре вже підтягнувши снасть угору. Томас Хадсон зазирнув у каюту: мідний годинник показував за десять хвилин шосту. Тепер, з такої близької відстані, море здавалось йому зовсім іншим, і він дивився на нього із затінку рубки й з-поза Девідового зігнутого вудлища, від якого скісно тяглася біла жилка і зникала в темній воді, а саме вудлище невпинно згиналося й випростувалося. Едді стояв навколішки на кормі, тримаючи в коричневих від сонця руках гак, і вдивлявся у майже фіолетову воду, намагаючись побачити в ній риби. Томас Хадсон помітив на держалні прив'язану кількома вузлами линву, другий кінець якої був міцно обкручений навколо пілєрса на кормі, потім знов подивився на Девідову спину, на його випростані вперед ноги й на довгі руки, що стискали вудлище.

— Не бачиш її, Едді? — спитав Роджер із-за кріселка, тримаючи його обома руками.

— Ще ні. Не давай їй перепочинку, Деві, піднімай без упину.

Девід усе так само тягнув, приспускав і намотував; катушка обважніла від вибраної жилки, і за кожним разом він підмотував ще й ще.

Раптом рибина на мить спинилась, і вудлище зігнулося до води, а жилка знов побігла з катушки.

— Ні... Вона не може... — мовив Девід.

— Може, — сказав Едді. — Вона все може.

Та коли Девід поволі потяг вудлище на себе, болісним зусиллям переборюючи опір рибини, і врешті підняв його, жилка знов побігла на катушку легко й невпинно, як і перед тим.

— То вона на хвилинку затрималась, — сказав Едді. Зсунувши на потилицю свій старий фетровий капелюх, він вдивлявся у прозору темно-фіолетову воду. — Онде вона! — гукнув він.

Томас Хадсон метнувся від штурвала й поглянув за борт. У глибині за кормою ледь видніла рибина, маленька й неначе вкорочена крізь товщу води, та навіть і в ту хвилину, поки Томас Хадсон дивився, вона дедалі більшала. Не так

швидко, як літак, що летить просто на тебе, але так само невпинно.

Томас Хадсон торкнувся рукою Девідового плеча і став назад до штурвала. Вже звідти він почув крик Ендрю: «Ой, подивіться!» — і знову побачив рибину, ще на чималій глибині, тепер якусь наче брунатну й куди більшу завдовжки та завтовшки.

— Так тримати,— мовив Роджер, не обертаючись, і Томас Хадсон відповів:

— Так тримаю.

— О боже, ви тільки гляньте! — мовив Том-молодший.

Тепер рибина й справді була величезна, більша за будь-яку рибу-меч, що її коли-небудь бачив Томас Хадсон. Вона вже не здавалася брунатною, а була фіолетово-синя від голови до хвоста, і поволі, неухильно посувалася в тому самому напрямі, що й катер, пливучи за кормою праворуч від Девіда.

— Так і веди її, Деві,— сказав Роджер.— Вона йде саме так, як нам треба.— Тоді скомандував, не спускаючи з очей рибини: — Наддай трохи вперед.

— Наддаю трохи вперед,— повторив Томас Хадсон.

— А ти намотуй, намотуй,— сказав Едді Девідові.

Томас Хадсон уже бачив вертлюжок повідка, що зринув над водою.

— Наддай ще трохи,— сказав Роджер.

— Наддаю ще трохи,— озвався Томас Хадсон. Стежачи за рибиною, він вів катер саме тим курсом, яким вона пливла. Тепер він бачив її всю, довженну, фіолетову,— і широкий, випнутий уперед меч, і гострий плавець на могутній спині, і величезний хвіст, що ледь помітними рухами посував її вперед.

— Ще трошечки вперед,— сказав Роджер.

— Даю ще трошечки вперед.

Девід уже підтяг поводок до самої корми.

— Готовий, Едді? — спитав Роджер.

— Та вже ж,— відповів Едді.

— Пильнуй, Томе,— сказав Роджер і, перехилившись через борт, ухопив сплетений з дроту поводок.— Попусти катушку,— мовив він до Девіда й, перебираючи з руки в руку важкий тросик, почав поволі підтягати рибину до борту, де її можна було взяти на гак.

Рибина піднімалася до поверхні, довженна й товстенна, мов велика затонула колода. Девід стежив за нею і раз у раз позиравав на кінець вудлища — чи не перечепилася за

нього жилка. Уперше за шість годин він сидів, не напружуючи спину, рук і ніг, і Томас Хадсон бачив, як на ногах у нього сіпаються і тремтять м'язи. Едді з гаком у руках нахилився над бортом, а Роджер і далі повільно, невпинно вибирав поводок.

— За тисячу фунтів буде,— мовив Едді. А тоді дуже тихо проказав: — Роджере, гачок держиться на одній д्रो-тинці.

— Ти можеш до неї дістати? — спитав Роджер.

— Ще ні,— відказав Едді:— Підтягніть ближче. Помалу, помалу.

Роджер і далі вибирав тросик, і величезна рибина неухильно наближалася до катера.

— Зараз урветься,— мовив Едді.— Вже майже не держиться.

— А тепер дістанеш? — спитав Роджер, не підвищуючи голосу.

— Ні, ще б трохи ближче,— так само тихо відповів Едді.

Роджер підтягав рибину так плавно і обережно, як тільки міг. І раптом рвучко випростався, увесь розслаблений, тримаючи обома руками провислий поводок.

— Ні, ні, ні. О боже, ні! — вигукнув Том-молодший.

Едді вдарив гаком, а тоді й сам кинувся за борт, сподівачись дістати до рибини й зачепити її на гак.

Та все було марно. Величезна рибина на якусь мить завмерла під водою, немов гігантський фіолетовий птах, а тоді поволі пішла в глибочінь. Усі стояли й дивились, як вона віддаляється, все меншає і меншає, аж поки рибина зовсім зникла з очей.

Капелюх Едді плавав на тихій воді, а сам він тримався за держално гака. Линва, прив'язана до держална, тяглася до пілерса, і Томас Хадсон побачив, що синові плечі здригаються. Та він полишив його на Роджера.

— Спусти трап, щоб Едді заліз на борт,— звелів він Томові-молодшому.— А ти, Енді, візьми в Дева вудлице. Візьми його з пояса.

Роджер підняв хлопця з кріселка і, перенісши його до правого борту, поклав на койку. Девід лежав долілиць, і Роджер обіймав його за плечі.

Едді заліз на борт мокрий як хлопець і почав роздягатися. Ендрю виловив гаком його капелюх, а Томас Хадсон пішов наниз по сорочку й штани для Едді та сорочку й шорти для Девіда. Його дивувало те, що він не відчуває

нічого, крім жалю й любові до сина. Всі інші почуття вичерпалися в ньому під час боротьби з рибиною.

Коли він повернувся на палубу, Девід лежав долілиць на койці, зовсім голий, і Роджер розтирав його спиртом.

— Дуже пече плечі й сідниці,— сказав Девід.— Там, містере Девіс, будь ласка, не так тріть.

— Це там, де намуляно,— пояснив йому Едді.— Зараз батько помастить тобі руки й ноги меркурохромом. Це не боляче.

— Надягни цю сорочку, Деві,— сказав Томас Хадсон.— А то ще застудишся. Принеси йому щось легеньке укритися, Томе.

Він помастив меркурохромом там, де лямки натерли хлопцеві спину, й допоміг йому надягти сорочку.

— Мені вже добре,— промовив Девід безбарвним голосом.— Я хочу кока-коли, тату. Можна?

— Авжеж,— сказав Томас Хадсон.— А трохи згодом Едді дасть тобі супу.

— Я не хочу їсти,— відказав Девід.— Та й не зможу ще.

— Тоді почекаємо, доки зможеш.

— Я знаю, як тобі прикро, Деве,— мовив Ендрю, що ходив униз по кока-колу.

— Ніхто не знає, як мені прикро,— озвався Девід.

Томас Хадсон приставив старшого сина до штурвала й показав, яким курсом вести катер назад до острова.

— Постав обидва мотори синхронно на триста обертів, Томмі,— сказав він.— Доки стемніє, ввійдемо в зону маяка, а тоді я підкоригую курс.

— Ти все-таки час від часу перевіряй мене, будь ласка. Тату, а тобі теж так тяжко на душі, як мені?

— Нічого не вдієш.

— А все-таки Едді спробував,— сказав Том-молодший.— Не кожен стрибне в океан за якоюсь там рибиною.

— Едді мало не досяг свого,— сказав йому батько.— Ото мали б ми халепу, якби він узяв цю рибину на гак, коли сам уже був у воді.

— Ну, Едді дав би собі раду,— мовив Том-молодший.— Як мотори, синхронно працюють?

— А ти послухай,— відказав батько.— Треба не тільки на тахометри дивитися.

Томас Хадсон пішов до койки, де лежав Девід, і сів поруч нього. Хлопець був обгорнутий легкою ковдрою. Едді мастив йому руки, а Роджер — ноги.

— Що, тату? — мовив він і, подивившись на батька, відвів очі.

— Дуже жаль, що так вийшло, Деві,— сказав Томас Хадсон.— Ти змагався з нею так, як ніхто. Краще за Роджера, краще за будь-кого іншого.

— Дуже дякую, тату. Будь ласка, не треба про це говорити.

— Може, ти чогось хочеш, Деві?

— Я б випив ще кока-коли, якщо можна,— відповів Девід.

Томас Хадсон знайшов у ящику з наживкою пляшку холодної кока-коли й відкоркував її. Тоді знову сів поруч Девіда, а той пив, тримаючи пляшку в руці, яку Едді вже помастив меркурохромом.

— Зараз буде суп. Він уже гарячий,— сказав Едді.— Може, підігріти чілі, Томе? А ще в нас є черепашковий салат.

— Підігрій чілі,— сказав Томас Хадсон.— Ми ж не їли від самого сніданку. А Роджер і не випив ні краплі за цілий день.

— Щойно випив пляшку пива,— озвався Роджер.

— Едді,— мовив Девід,— а як по правді, скільки б вона заважила?

— За тисячу фунтів,— відповів йому Едді.

— Дякую вам за те, що ви стрибнули за борт,— сказав Девід.— Я дуже вдячний вам, Едді.

— Е, якого біса,— мовив Едді.— А що ж іще було робити?

— Вона справді заважила б тисячу фунтів, тату? — спитав Девід.

— Я певен, що не менше,— відказав Томас Хадсон.— Мені ще ніколи не траплялося бачити такої величезної рибини — ні риби-меча, ні марліна, ніякої.

Сонце вже зайшло, а катер біг по тихому морю, мотори рухали його вперед, і він швидко розтинав ту саму воду, якою вони так повільно посувалися всі минулі години.

Тепер і Ендрю сидів на краечку широкої койки.

— Що скажеш, вершнику? — мовив до нього Девід.

— Коли б ти витяг цю рибину,— сказав Ендрю,— то, мабуть, уславився б на весь світ.

— Не треба мені слави,— відказав Девід.— Можеш сам уславитись.

— А ми б уславились як твої брати,— провадив Ендрю.— Я серйозно кажу.

— А я б уславився як твій друг,— сказав Роджер.

— А я — як стерновий,— докинув Томас Хадсон.— А Едді — тим, що взяв її на гак.

— Едді й так уславився,— сказав Ендрю.— І Томмі уславився — тим, що носив усім випити. Стільки годин точилася страхітлива битва, а Томмі без упину постачав спиртне.

— Ну, а рибина як? Вона не уславилася б? — спитав Девід. Він уже начебто одійшов. Принаймні говорив так, ніби нічого й не сталося.

— Вона б уславилась найбільше за всіх,— сказав Ендрю.— Їй судилося б безсмертя.

— Сподіваюсь, їй усе це не зашкодило,— промовив Девід.— Добре, якби вона лишилася жива й здорова.

— Я певен, що вона жива-здорова,— відповів йому Роджер.— З того, як вона була на гачку і як опиралася, я можу напевне сказати, що їй нічого не сталося.

— Колись я розкажу вам, як усе було,— пообіцяв Девід.

— Розкажи зараз,— зажадав Едді.

— Зараз я стомився, та й усе воно вийде наче маячня.

— Розкажи зараз. Ну хоч трохи,— наполягав Ендрю.

— Не знаю навіть, чи варто. Як, тату?

— Розкажуй,— мовив Томас Хадсон.

— Так от,— почав Девід, міцно заплющивши очі.— У найтяжчі хвилини, коли я вже себе не чув з втоми, мені здавалося, що вона і я — це одна істота.

— Розумію,— сказав Роджер.

— І тоді я полюбив її над усе на світі.

— Як це полюбив? Насправді? — запитав Ендрю.

— Еге ж. Так-таки насправді й полюбив.

— Ну-у,— протяг Ендрю.— Оцього вже я ніяк не розумію.

— А коли побачив, як вона впливає, то полюбив її ще дужче, так, що вже несла було й витримати,— провадив Девід, не розплющуючи очей.— Єдине, чого я хотів,— це роздивитись її ближче.

— Я знаю,— мовив Роджер.

— Тепер мені начхати, що я її впустив,— сказав Девід.— І рекордів ніяких я не хочу. То мені тільки здавалося, що хочу. І я радий, що з нею нічого не сталося і зі мною нічого не сталося. Ми з нею не вороги.

— Добре, що ти нам розказав,— мовив Томас Хадсон.

— І я дуже вдячний вам, містере Девіс, за ті слова, що ви сказали мені, коли я мало не упустив її вперше,— закінчив Девід, і досі не розплющивши очей.

Томас Хадсон так і не дізнався, що то були за слова, які сказав йому Роджер.

Х

Пізннього вечора, тихого й дупного, як завжди, поки не знявся вітер, Томас Хадсон сидів у своєму кріслі й намагався читати. Всі вже полягали, та він знав, що не засне, і сподівався приспати себе читанням. Проте й читати не міг і весь час повертався думками до минулого дня. Відновлював усе в пам'яті від самого початку до кінця, і його проймало таке відчуття, ніби його сини, крім хіба що Тома, дуже віддалились від нього, чи, може, то він сам віддалився від них.

Девід прихилився душею до Роджера. Та він і сам хотів, щоб хлопець перейняв од Роджера все, що можна,— адже в ділі той був дуже привабливий і розумний, хоч настільки ж непривабливий і нерозумний був у своєму особистому житті й у своїй письменницькій праці. Девід завжди лишався для Томаса Хадсона загадкою. А от Роджер розумів хлопця куди краще, ніж рідний батько. Томаса Хадсона тішило, що вони так добре розуміють один одного, але того вечора він почував себе неначе покинутим.

Не сподобалась йому і поведінка Ендрю, хоч він розумів, що Ендрю є Ендрю, що він ще малий і несправедливо його засуджувати. Та й не вчинив він нічого поганого, навіть добре себе показав. І все ж було в ньому щось таке, що викликало недовіру.

Як це негарно й нечесно — думати отак про дорогих тобі людей, дорікнув собі подумки Томас Хадсон. Хіба не можна просто пригадати минулий день, не розриваючи його на шматки й не зважаючи їх з усіх боків? Іди-но ти краще до ліжка, звелів він собі, та примусь себе заснути. І к бісу все інше. А зранку ввійдеш у звичний ритм життя. Хлопцям залишилось уже недовго бути тут, при тобі. Отож постарайся, щоб їм було цей час якнайкраще. Я й так старався, відповів він сам собі. Старався й задля них, і задля Роджера. Та й самому тобі було дуже добре, сказав він собі подумки. Авжеж, добре. Та от сьогодні щось настрашило мене. І тут-таки сам собі заперечив: але ж як по правді, то кожного дня буває щось таке, що може

настрашити. Іди лягай і постарайся виспатись. Не забувай, що завтра їм повинно бути добре.

Вночі знявся сильний південно-західний вітер, що до ранку перейшов у справжній буревій. Він гнув додолу пальми, грюкав віконницями, підхоплював і ніс клапти паперу й кидав на берег високі піняві хвилі.

Коли Томас Хадсон спустився снідати, Роджера вже не було. Хлопці ще спали, і він сів снідати сам, читаючи листи, доставлені з материка рейсовим судном, що раз на тиждень привозило лід, м'ясо, свіжу городину, бензин та інші припаси. Надворі так бурхало, що, поклавши на стіл прочитаного листа, Томас Хадсон мусив поставити зверху чашку, щоб його не здув вітер.

— Зачинити двері? — спитав Джозеф.

— Ні. Хіба тільки як щось розіб'ється.

— Містер Роджер десь подався берегом, — сказав Джозеф. — Схоже, на той кінець острова.

Томас Хадсон і далі читав листи.

— Ось тут газета, — знову озвався Джозеф. — Я її випрасував.

— Дякую, Джозефе.

— Містере Томе, а це правда про рибину? Те, що казав мені Едді?

— А що він казав?

— Яка вона була величезна і як він мало не взяв її на гак.

— Правда.

— Милій боже! Коли б не оте рейсове судно, мені б не довелося тягати лід та припаси, і я поїхав би з вами. Ото й пірнув би за тією рибиною, і взяв її на гак у воді.

— Едді пірнув, — сказав Томас Хадсон.

— Про це він мені не казав, — промовив Джозеф уже не так завзято.

— Зроби ласку, Джозефе, налий мені ще кави і вріж іще скибку папайї, — сказав Томас Хадсон. Він був голодний, а вітер навіть додав йому апетиту. — А бекону вчора не привезли?

— Здається, у нас ще трохи є, — відповів Джозеф. — Добре ви сьогодні їсте.

— І, будь ласка, скажи Едді, нехай прийде сюди.

— Едді пішов додому лікувати око.

— А що таке з його оком?

— Та хтось присвітив йому вчора кулаком.

Томас Хадсон здогадувався, як це могло статись.

— Йому тільки око підбили?

— Геть усього помолотили,— відказав Джозеф.— А все через те, що люди по барах не вірили йому. Та й ніхто ніколи не повірить йому, що він розказував. А таки жаль.

— Де він бився?

— Скрізь, де йому не вірили. Та однаково ніхто не повірив. А вже пізно вночі ті, хто навіть не знав, про що він розказує, навмисне вдавали, ніби не вірять, аби тільки він поліз битися. Мабуть, нема на острові жодного охочого до бійки, з ким би він учора не зчепився. Та можете бути певні, що сьогодні ввечері сюди з'являться ще й із Середнього дровичи його. Там тепер, на тому будівництві, є кілька справжніх харчизяк.

— То нехай з ним піде містер Роджер,— сказав Томас Хадсон.

— От здорово! — Джозефове обличчя враз засяяло.— Тоді сьогодні буде на що подивитися.

Томас Хадсон випив ще чашку кави і з'їв холодної папайї, присмаченої соком із цілого лимона, та чотири скибочки бекону, що їх приніс Джозеф

— Апетит у вас сьогодні непоганий,— зауважив Джозеф.— Коли я таке помічаю, то просто не можу не скористатися з нагоди.

— Я завжди багато їм.

— Не завжди,— заперечив Джозеф.

Він приніс ще чашку кави, і Томас Хадсон забрав її з собою на письмовий стіл. Він мав написати відповіді на два листи й відіслати їх зворотним рейсом.

— Піди до Едди додому, скажи, нехай складе список усього, що нам треба замовити з наступним рейсом,— звелів він Джозефові.— Тоді принесеш мені подивитися. А для містера Роджера кава є?

— Він уже попив,— сказав Джозеф.

Томас Хадсон саме закінчував писати листи, коли прийшов Едді із списком замовлень на наступний тиждень. Вигляд він мав досить-таки кепський. Лікування його оку не допомогло, губи й щоки геть спухли. Спухло й одне вухо. Він намастив губи ртутю, і їх яскравий колір надавав його обличчю аж ніяк не скорботного вигляду.

— Не було з мене вчора пуття,— сказав він.— Здається, Томе, я все тут записав.

— Чому ти не взяв вихідний і не побув день удома?

— Вдома мені гірше,— відказав Едді.— Зате сьогодні рано ляжу спати.

— І не дзь ти більше битися через ту історію,— сказав Томас Хадсон.— Це однаково нічого не дасть.

— Я й сам знаю,— проказав Едді крізь набряклі криваво-червоні губи.— Тільки все сподівався, що правда візьме гору, та щоразу знаходився ще хтось, і летіла та правда догори дригом.

— Джозеф казав, що ти з багатьма бився.

— Аж поки хтось забрав мене додому,— відповів Едді.— Здається, Добряга Бенні. То він і констебль врятували мене від біди.

— Хіба тебе не побили?

— Побили, та не прибили. Ет чорт, шкода, що вас там не було, Томе.

— Я дуже радий, що мене там не було. А що, хтось справді хотів тебе прибити?

— Та ні, не думаю. Просто хотіли довести мені, що я все вигадую. А констебль таки повірив.

— Он як?

— Атож. Він та ще Боббі. Тільки вони, а все ж повірили. Констебль сказав, що засадив би в холодну будь-кого, хто перший вдарив мене. Сьогодні вранці все питав, чи були такі, що били перші. Я сказав, що були, а насправді щоразу починав я сам. Не таланило вчора правді, Томе. Не таланило — і край.

— І все-таки ти збираєшся сьогодні готувати обід?

— А чом би й ні? — відказав Едді.— Вчора привезли м'ясо на біфштекси. Та ще й яке — самий м'якуш. Ви б подивилися на те м'ясо. А до біфштексів думаю зробити картопляне пюре з підливою й тушковані боби. На салат маємо латук, є й свіжі грейпфрути. Хлопці добре їдять пиріг, а в нас є консервована малина — то буде такий пиріг, що куди. І морозиво вчора привезли, якраз до пирога. Ну, що ви скажете? Думаю як слід нагодувати цього малого паршивця Девіда.

— А що ти собі думаєш, коли шубовснув у воду?

— Хотів загнути їй гака під плавець, щоб вона смикнула ливну й тут-таки сконала, а сам би кинувся мерщій звідти й назад на катер.

— Яка вона була під водою?

— Широчезна, як добрий човен, Томе. Вся фіолетова, а око завбільшки з вашу долоню й чорне-чорне. А черево в неї сріблясте. Ну, а на меч аж глянути було страшно. Вона

вже йшла наниз, поволеньки так ішла, та я не міг допірнути через те бісове держално, бо воно надто легке. Ніяк не міг занурити його в воду. Отож усе було марно.

— А вона тебе бачила?

— Хто її знає. З вигляду їй до всього було байдуже.

— Як гадаєш, вона була стомлена?

— По-моєму, геть видихалась. Мабуть, далі й не опиралася б.

— Такої рибини ми вже більш ніколи не побачимо.

— Еге ж. Ніколи, скільки житимем. Тепер я знаю, що про це й розказувати годі, ніхто однаково не повірить.

— Я думаю намалювати все це Девідові на згадку.

— Тільки малюйте все так, як було насправді. Не так кумедно, як ото на деяких ваших картинах.

— Я намалюю все правдивіше, ніж на фотографії.

— От коли ви так малюєте, мені подобається.

— Страшенно важко буде змалювати те, що діялось під водою.

— Ця картина буде схожа на оту зі смерчами, що висить у Боббі?

— Ні. Вона буде зовсім не така, але, сподіваюся, краща. Я думаю вже сьогодні взятися до ескізів.

— Мені подобається й та зі смерчами,— сказав Едді.— А Боббі, той просто схибнувся на ній, і він таки вміє довести своє, і люди вірять, що тоді й справді було стільки смерців водночас, як на тій картині. Але цю, з рибиною у воді, буде достобіса важко намалювати.

— Гадаю, що намалюю,— мовив Томас Хадсон.

— А показати, як вона викинулася з води, ви не змогли б?

— Гадаю, що зможу.

— Намалювали б ви йому, Томе, не одну, а дві картини. Спочатку — як рибина викидається з води, а потім — як Роджер підтягає її на повідку, а Деві сидить у кріселку, і я тут-таки на кормі з гаком. А тоді ми їх сфотографуємо.

— Сьогодні ж почну робити ескізи.

— Якщо вам схочеться про щось мене спитати, я буду в кухні,— сказав Едді.— Хлопці ще сплять?

— Сплять усі троє.

— Ет чорт,— мовив Едді.— Після цієї рибини мені на все начхати. Але обід треба зготувати на славу.

— Добре було б прикласти тобі під око п'явку.

— К бісу те око. Начхати мені на нього. Я ним і так добре бачу.

— Мабуть, нехай сьогодні хлопці сплять скільки захочуть.

— Джо скаже мені, коли вони прокинуться, і я швиденько подам їм снідати. Якщо прокинуться дуже пізно, багато їсти не дам, щоб не перебили апетит перед обідом. Ви ще не бачили того м'яса, що нам привезли?

— Ні.

— Воно, кляте, хоч і коштує казна-скільки, зате ж і м'ясо, Томе, скажу вам. Такого м'яса ніхто на цьому острові зроду не їв. І що ж то має бути за худоба, з якої виходить таке м'ясо?

— Приземкувата, коротконога, — сказав Томас Хадсон. — І майже така сама завширшки, як і заввишки.

— Ото, мабуть, гладенна, — не вгавав Едді. — Хоч би раз побачити її живцем. А тут ніхто зроду не заріже корови, доки вона не почне здихати з голоду. Тим-то й м'ясо гірке. Та якби комусь із них показати отой м'якуш, що нам привезли, вони б очі вирячили. Не знали б навіть, що воно таке. А то ще, гляди, й занедужали б через те м'ясо.

— Мені треба дописати листи, — нагадав йому Томас Хадсон.

— Даруйте, Томе.

Закінчивши ті два й написавши відповіді ще на два ділові листи, що їх спочатку збирався відкласти до наступного рейсу, переглянувши список замовлень і виписавши чек на потрібну суму плюс десять відсотків, накладених урядом на все, що довозили з материка, Томас Хадсон пішов до рейсового судна, що вантажилось у зворотну путь біля урядового причалу. Капітан приймав від остров'ян замовлення на провізію, мануфактуру й галантерею, ліки, металеві вироби, запасні частини та всілякі інші товари, що їх привозили на острів з материка. У трюм судна вантажили живих лангустів та морських молюсків, на палубу — купи черепашок, порожні бочки від бензину та дизельного палива, а до капітанської каюти тяглася низка остров'ян, що дожидали на сильному вітрі своєї черги.

— Претензій не маєте, Томе? — гукнув з вікна каюти капітан Ролф до Томаса Хадсона. — Ану, хлопче, забирайся звідси й стань у чергу! — гримнув він на здорового негра в брилі, що поткнувся до каюти. — Дечого не було, то доведеться замінити. Як м'ясо?

— Едді каже, чудове.

— От і добре. Давайте свої листи й замовлення. Ну й дме ж сьогодні. Я хочу перейти міліну з припливом. Вибачайте, ще так багато треба встигнути.

— До наступного тижня, Ролфе. Не буду вас затримувати.

— Може, вам потрібні гроші?

— Ні. Ще маю.

— Бо як потрібні, то в мене їх тут он скільки. Ну, гаразд... Заходь, Люшіусе, кажи, що там у тебе. На що хочеш потратити цього разу свої грошики?

Томас Хадсон пішов назад через пристань, де негри розважалися, дивлячись на те, що виробляє вітер з бавовняними спідничками дівчат і жінок, а тоді повернувшись на коралове шосе до «Понсе де Леона».

— А, це ви, Томе,— сказав містер Боббі.— Заходьте, сідайте. Чого це вас не видно? Ми щойно закінчили прибирати, і в нас уже відчинено. Сідайте, призволяйтеся, адже перша чарка найкраща.

— Та ще начебто зарано.

— Дурниці. Ось добряче імпортне пиво. Є й «Собача голова».— Він дістав з льоду пляшку пільзенського, відкоркував і подав Томасові Хадсону.— Склянки вам не треба, правда ж? Промочіть горлянку цим, а тоді вже міркуйте, хочете ви чогось випити чи ні.

— Як ви'ю, то сьогодні вже не працюватиму.

— Ну то й що? Ви й так забагато працюєте. Треба ж і про себе дбати, Томе. Життя у вас одне. То не можна тільки те й робити, що малювати.

— Вчора ми виходили в море, і я теж не працював.

Томас Хадсон дивився на велике полотно із смерчами, що висіло на стіні в глибині бару. Непогана картина, подумав він, саме на тому рівні, якого я досяг на сьогодні.

— Довелось почепити її вище,— сказав Боббі.— Вчора ввечері один тут так набрався, що спробував залізити в човен. А я сказав йому: якщо прорве ногою полотно, то викладе десять тисяч доларів. І констебль сказав те саме. Констебль теж придумав одну картину, щоб ви намалювали, а він почепить її у себе вдома.

— Що ж то має бути?

— Він не захотів казати. Сказав тільки, що має дуже цікавий задум і збирається обговорити його з вами.

Томас Хадсон придивився до полотна пильніше. На ньому видніли якісь подряпини.

— Це ж таки картина, хай їй чорт,— гордо промовив Боббі.— Ось недавно ще один раптом як закричить та як пожбурить повний кухоль пива в один із смерчів... Та ви на ній і сліду не знайдете. Навіть прим'ятинки не лишилося. Пиво стекло, як вода, та й по всьому. Побий мене грім, Томе, ви таки міцно її намалювали!

— А проте так вона не довго житиме.

— Ну, поки що її ніякий чорт не бере,— сказав Боббі.— Але я все-таки почеплю її ще вище. Бо вчора той мене справді налякав.

Він подав Томасові Хадсону ще пляшку пільзенського.

— Томе, я хочу вам сказати, як мені прикро за оту рибину. Я знаю Едді змалку й ніколи не чув від нього неправди. Звичайно, в поважних справах. Ну й, звісно, якщо попросиш його, щоб він сказав правду.

— Препогана вийшла історія. Навіть і розповідати про неї нікому не буду.

— І добре зробіте,— сказав Боббі.— Я тільки хотів, щоб ви знали, як прикро вона мене вразила. Ну, докінчайте вже своє пиво та беріться до справжнього питва. Не годиться отак зранку журитись. Що може піднести вам настрій?

— Він у мене й так непоганий. Після обіду я збираюся працювати й не хочу, щоб мене хилило на сон.

— Ну що ж, бачу, мені вас не зрушити. Може, надійде хтось інший, кому це все-таки вдасться. Погляньте на оту бісову яхту. Мабуть, добряче її кидало на течії при такій малій осадці.

Томас Хадсон подивився у розчинені двері й побачив гарне біле судно, що заходило між причали. То був такий собі плавучий будиночок, що їх наймають у південних материкових портах для подорожей на Флорідські острови, і тихого, безвітряного дня, як от учора, він міг би безпечно переплисти й Гольфстрім. Та сьогодні його, з такою малою осадкою та громіздкими надбудовами, напевне, добре кидало. Дивно навіть, подумав Томас Хадсон, як вони примудрилися за такої хвилі проплисти через обмілину до гавані.

Яхта пройшла далі між причалами й стала на якір. Томас Хадсон і Боббі спостерігали її з порога: вся біла, яхта виблискувала начищеною міддю, і люди на ній були всі в білому.

— Клієнти,— мовив містер Боббі.— Сподіваюся, пристойні люди. Давно ми вже не бачили тут таких яхт — відколи закінчився сезон тунця.

— Що це за яхта?

— Вона сюди ніколи не заходила. А гарна, що правда то правда. Тільки не для Гольфстріму.

— Певно, вони вийшли опівночі, коли ще було тихо, і вітер застав їх у дорозі.

— Схоже на те,— сказав Боббі.— Ото їх, мабуть, нажбурляло та нахитало. Вітер дай боже. Ну що ж, скоро побачимо, що воно за люди. Томе, друже, а може, я все-таки наллю вам чогось. Просто нерви не витримують, що ви нічого не п'єте.

— Ну гаразд. Вип'ю джину з тоніком.

— Немає тоніку. Джо забрав останній ящик до вас додому.

— Тоді віскі з лимоном.

— Ірландського віскі, без цукру,— сказав Боббі.— На трьох. Онде Роджер іде.

Томас Хадсон побачив його крізь відчинені двері.

Роджер зайшов до бару. Він був босий, у вицвілих бавовняних штанях і смугастому рибальському тільнику, що збігся від прання. Коли він сперся ліктями на прилавок, у нього на спині під тільником випнулися міцні м'язи. У тьмяному освітленні бару шкіра його здавалася зовсім темною, а волосся на голові взялося смугами від солі та сонця.

— Хлопці ще сплять,— сказав він Томасові Хадсону.— Хтось побив Едді. Ти бачив?

— Та він учора цілий вечір бився,— озвався Боббі.— А загалом нічого особливого не було.

— Не люблю, коли Едді встряє в історії,— сказав Роджер.

— Але ж нічого з ним не сталося, Роджере,— запевнив його Боббі.— Тільки й того, що пив та бився з людьми, які йому не вірили. Ніхто не заподіяв йому нічого лихого.

— Я тривожусь за Девіда,— сказав Роджер Томасові Хадсону.— Даремно ми йому це дозволили.

— Здається, він уже одійшов,— відказав Томас Хадсон.— Ніч спав добре. А відповідаю за все я. Я, а не хто інший, мав це припинити.

— Ні. Ти звирився на мене.

— Відповідати повинен батько,— сказав Томас Хадсон.— А я переклав відповідальність на тебе, хоч не мав на

те права. В такому ділі покладати свої обов'язки на інших не годиться.

— Але ж я взяв на себе цю відповідальність,— заперечив Роджер.— Я не думав, що це може йому зашкодити. І Едді не думав.

— Я знаю,— сказав Томас Хадсон.— Я й сам не думав. Мені здавалося, що йдеться зовсім про інше.

— І мені так само. Але тепер я почуваю себе егоїстом і страшенним негідником.

— Я батько. Я й винен.

— От клята чортівня вийшла з цією рибиною,— сказав Боббі, подаючи їм склянки з віскі й беручи одну собі.— То випиймо за те, щоб зловити ще більшу.

— Ну ні,— мовив Роджер.— Очі б мої не бачили тієї більшої.

— Що це з вами, Роджере? — спитав Боббі.

— Нічого,— відказав Роджер.

— Я збираюсь намалювати ту рибину для Девіда,— сказав Томас Хадсон.

— Чудова думка. А зможете?

— Як пощастить. Спробую. Я вже бачу її, цю картину, і здається, знаю, як треба малювати.

— Ви зможете, я певен. Ви все можете. А цікаво все-таки, хто ж то приїхав на яхті?

— Слухай, Роджере, ти що — виводив своє сумління на прогулянку по острову?

— Босоніж,— сказав Роджер.

— А я своє привів сюди по дорозі від капітана Ролфа.

— Я не зміг розважити своє прогулянкою, то, напевно, не розважу й спиртним,— сказав Роджер.— Але питво ваше, Боббі, просто-таки чудове.

— Дякую, сер,— мовив Боббі.— Зараз я вам повторю. Дуже добре вгамовує всякі бісові гризоти.

— Я не мав права ризикувати дитиною,— сказав Роджер.— Та ще й чужою.

— Все залежить від того, задля чого ти ризикував.

— Ні, не залежить. Дітьми взагалі ризикувати не можна.

— Знаю. І знаю, задля чого ризикував я. Не задля рибини, певна річ.

— Ще б пак,— сказав Роджер.— Але саме з ним не можна було цього робити. З ним взагалі не можна дозволяти собі нічого такого.

— Прокине́ться, і все буде гаразд. Ось побачиш. У нього здорова психіка.

— Він мій герой, цей малий чортяка,— сказав Роджер.

— Оце вже достобіса краще, ніж коли ти сам був для себе героєм.

— А скажеш ні? — спитав Роджер.— Він і твій герой.

— Згоден,— відповів Томас Хадсон.— Хай він буде героєм для нас обох.

— Роджере,— обізвався містер Боббі,— а ви з Томом часом не родичі?

— З чого ви взяли?

— Мені так здалося. Ви начебто трохи схожі один на одного.

— Дякую,— сказав Томас Хадсон.— А за себе дякуй сам, Роджере.

— Я дуже вдячний вам, Боббі,— мовив Роджер.— То ви справді вважаєте, що я схожий на цей гібрид людини з маляром?

— Ви схожі, як брати в третіх, а хлопці схожі на вас обох.

— Ні, ми не родичі,— сказав Томас Хадсон.— Просто ми довго жили в тому самому місті й часом робили ті самі помилки.

— Ну, то й під три чорти,— сказав містер Боббі.— Пийте і облиште оті свої гризотні балачки. Ні до чого вони в барі, та ще зранку. Скільки я чую тих жалів — і від негрів, і від матросів та кухарів з найманих яхт, і від мільйонерів, і від їхніх дружин, і від контрабандистів, і від бакалійників, і від однооких ловців черепах, і від усіяких сучих синів,— від кого тільки хочете. Тож не треба нам ще вранішніх жалів. За великого вітру годиться пити. Годі з нас жалів. Та й застаріла вже ця матерія. Відколи з'явилося радіо, всі воліють слухати Бі-Бі-Сі. Для жалів не лишилося ні часу, ні місця.

— І ви слухаєте, Боббі?

— Тільки бій годинника на Великому Бені. Все інше виводить мене з рівноваги.

— Боббі,— промовив Роджер,— ви видатна людина, добра людина.

— Ні те, ні те. Але мені приємно, що ви трохи повеселішали.

— Ваша правда,— сказав Роджер.— Як ви гадаєте, що за люди приїхали на тій яхті?

— Клієнти,— відказав Боббі.— А тим часом випиймо ще по одній, щоб у мене з'явився настрій їх обслуговувати, хто б вони не були.

Поки Боббі вичавлював лимони й наливав віскі, Роджер сказав Томасові Хадсону:

— Я не хотів казати дурниць відносно Деві.

— А ти й не казав.

— Я тільки хотів... А чорт, як би це простіше висловити... Ти мав рацію, коли шпигнув мене тим, що я сам був для себе героєм.

— Я не маю права тебе шпигати.

— Мене якраз і маєш. Біда в тому, що у мене в житті вже чортзна-відколи нічого не виходить просто, а я все стараюся, щоб вийшло.

— Тепер ти писатимеш правдиво, просто і добре. Це буде початок.

— А що, як я сам не правдивий, не простий і не добрий? То чи зможу я так писати?

— Пиши як тобі пишеться, але неодмінно правдиво.

— Мені треба спробувати краще все зрозуміти, Томе.

— А ти й пробуєш. Якщо пригадуєш, востаннє ми бачилися з тобою в Нью-Йорку, коли ота сучка гасила об тебе сигарети.

— Вона наклала на себе руки,— сказав Роджер.

— Коли?

— Коли я був у горах. До того, як приїхав на узбережжя й намалював ту картину.

— Пробач,— мовив Томас Хадсон.

— Вона вже давно до цього вела,— сказав Роджер.— Добре, що я вчасно вийшов з гри.

— Ти ніколи б цього не вчинив.

— Не знаю,— сказав Роджер.— Мені такий вихід здався цілком логічним.

— Не вчинив би хоча б з тієї причини, що це був би жадливий приклад для хлопців. Як це вплинуло б на Деві?

— Він, мабуть, зрозумів би. Та й коли вже заходиш так далеко, то де вже там розмірковувати про те, який це буде приклад.

— От тепер ти таки верзеш дурниці.

Боббі посунув до них склянки.

— Роджере, ви таке говорите, що навіть мені тоскно стає. Мені тут чимало всякого слухати доводиться, за те мені й гроші платять. Але від своїх друзів такого я чути не хочу. Кінчайте, Роджере.

— Уже скінчив.

— Ну й добре,— сказав Боббі.— Пийте. Був тут у нас колись один приїжджий з Нью-Йорка, жив у готелі, але день у день приходив сюди і майже з ранку до вечора пив. То він усе було базікав, що хоче накласти на себе руки. Десь півзими всім нерви шарпав. Констебль попереджав його, що самогубство — річ протизаконна. А я умовляв констебля сказати йому, що й балачки про самогубство протизаконні. Та констебль пояснював, що на це йому потрібен дозвіл начальства з Нассау. А тим часом люди помалу звикли до базікання того навіженого, і деякі п'яниці навіть почали йому підтакувати. Одного дня він розбалакався із Здоровилом Гаррі та й каже йому: оце, мовляв, думаю вкоротити собі віку й хотів би знайти напарника.

«Та ось же він перед вами,— відказує Здоровило Гаррі.— Я саме той, кого ви шукаєте». І починає його накручувати: треба їм, мовляв, поїхати разом до Нью-Йорка, набратися там до риз, щоб усе стало геть осоружне, а тоді стрибнути з найвищого хмарочоса прямісінько на той світ. Певно, Здоровило Гаррі міркував собі, що той світ — це щось ніби передмістя. Скажімо, такий собі ірландський квартал.

Ну от, той самогубець схвалив його задум, і відтоді вони щодня його обговорювали. Знайшлися й інші, що намагались пристати до них і пропонували влаштувати колективний виїзд шукачів смерті до Нассау — для початку, так би мовити. Але Здоровило Гаррі погоджувався тільки на Нью-Йорк і врешті заявив тому самогубцеві, що жити далі йому вже несила й що він готовий їхати.

Але саме тоді Здоровилу Гаррі довелося на кілька днів вийти в море ловити лангустів для капітана Ролфа, і поки його не було, той самогубець заливався через вінця. Він привіз із собою з півночі щось таке наче нашатир, і воно трохи протверезувало його, а тоді він знову брався жлуктити. Але ж усе те в ньому накопичувалось.

На той час усі ми його вже інакше й не звали, як Самогубець, отож я й кажу йому: «Слухайте, Самогубцю, ви б хоч трохи перепочили, бо так і на той світ не втрапите». А він мені: «Я вже готовий. Уже *en route*¹. Вирушаю. Ось вам гроші за питво. Я зробив свій фатальний вибір».

«Візьміть здачу»,— кажу я.

¹ В дорозі (фр.).

«Не треба мені здачі. Залиште її для Здоровила Гаррі, щоб мав на що випити перед тим, як рушить за мною».

І — за двері, на причал Джонні Блейка, а там — у воду. Саме був відплив, і ніч темна, без місяця, то тільки його й бачили. Десь через два дні винесло до мису. Шукали його, звісно, тієї ночі, всі як є. Я гадаю, він гепнувся головою об якусь стару бетонну підпору, і його потягло геть за відпливом. Потім повернувся Здоровило Гаррі й оплакував його, аж поки пропив усю здачу. А здача була з двадцяти доларів. Тоді Здоровило Гаррі каже мені: «Ти знаєш, Боббі, я так собі думаю, що наш Самогубець був ненормальний». І таки вгадав, бо коли якийсь його родич приїхав забрати тіло, то пояснив комісарові, що Самогубець хворів на якусь там машинальну, чи що, депресію. Ви ніколи на неї не хворіли, Роджере?

— Ні,— відказав Роджер.— І думаю, що тепер уже не захворію.

— Оце-то розмова,— сказав містер Боббі.— І ніколи не жартуйте дурними балачками про той світ.

— К такій матері той світ,— мовив Роджер.

XI

Обід вийшов чудовий. Біфштекси були підсмажені на рашпері, і на них відбилися всі рубчики. Ніж легко заходив усередину, в м'яке і соковите м'ясо. Усі позбирали ложками підливу з тарілок на пюре, і на його жовтаво-білій поверхні з'явилися лискучі озерця. Боби ліма, тушковані в маслі, були всі цілі, латук свіжий і хрусткий, а грейпфрути — холодні-холодні.

Вітер додав усім апетиту, і Едді піднявся нагору й дивився, як вони їдять. Обличчя його мало страхітливий вигляд.

— Ну, що скажете про м'ясо? — запитав він.

— Смачнюще,— озвався Том-молодший.

— Жуйте добре,— сказав Едді.— Не поспішайте, не переводьте харч.

— Його не можна довго жувати, бо й так у роті тане,— відказав Том-молодший.

— І десерт буде, Едді? — спитав Девід.

— Авжеж. Пиріг і морозиво.

— Ого,— мовив Ендрю.— По дві порції?

— А тебе на дно не потягне? Морозиво тверде як камінь.

— З чим пиріг?

- З малиною.
- А морозиво яке?
- Кокосове.
- Звідки воно взялося?
- Привезли вчора рейсовим судном.

Їжу запивали холодним чаєм, а після десерту Роджер і Томас Хадсон узялися до кави.

- Едді чудовий кухар,— сказав Роджер.
- Не забувай і про наш апетит.
- Апетит такого біфштекса не дасть. Ані такого салату. Ані пирога.

— Він справді добрий кухар,— погодився Томас Хадсон.— Як кава?

— Дуже смачна.

— Тату,— спитав Том-молодший,— якщо ті люди, що приїхали на яхті, прийдуть до містера Боббі, можна нам теж піти туди й розіграти їх, ніби Енді п'яниця?

— Не знаю, чи сподобається це містерові Боббі. Та й констебль може йому вичитати.

— Я піду спитаю містера Боббі й сам поговорю з констеблем. Він наш приятель.

— Ну гаразд. Спитай містера Боббі і простеж, коли з'являться ті люди з яхти. А що ж робити з Девом?

— Чи не можна однести його на руках? Це справить ще більше враження.

— Я взю Томові капці й піду сам,— сказав Девід.— Ти вже обміркував, Томмі, що кому робити?

— Умовимось дорогою,— відказав Том-молодший.— А ти ще можеш вивертати повіки?

— Аякже,— відповів Девід.

— Тільки, будь ласка, не зараз,— сказав Ендрю.— Я не хочу, щоб мене занудило після обіду.

— Якби хто дав десять центів, тебе таки занудило б, вершнику.

— Ой ні, не треба. Нехай краще потім.

— Хочеш, я піду з тобою? — спитав Роджер Тома-молодшого.

— Ну звісно,— відповів той.— І ми разом усе обміркуємо.

— Тоді ходім,— сказав Роджер.— А ти б, може, трохи поспав, Деві?

— Та можна,— відказав Деві.— Почитаю трохи, а там і засну. А ти що робитимеш, тату?

— Піду на веранду попрацюю.

— Тоді я ляжу там на розкладачці й дивитимусь, як ти працюєш. Ти не проти?

— Ні. Мені краще працюватиметься.

— Ми скоро повернемося,— сказав Роджер.— Ти з нами, Енді?

— Добре було б піти роздивитись. Але, мабуть, не варто, бо там можуть бути ті люди.

— Слушно,— зауважив Том-молодший.— Ти в нас кмітливий, вершнику.

Вони пішли, і Томас Хадсон узявся до роботи. Енді деякий час спостерігав, як він працює, а тоді кудись подався. Девід і спостерігав, і читав, але не озивався ні словом.

Томас Хадсон вирішив спочатку намалювати рибину в ту мить, коли вона викинулася з води, бо знав, що малювати її у воді буде куди складніше. Він зробив два етюди, але жоден з них йому не сподобався, і тоді він зробив третій, який його нарешті задовольнив.

— Ну як, Деві? Схоже?

— Ой тату, чудово. Але ж коли рибина виходить на поверхню, вона піднімає за собою і воду, правда? Я кажу не про те, коли вона падає назад.

— Мабуть, що так,— погодився батько.— Адже їй треба розітнути верхній шар води.

— Здавалося, вона викидається довго-довго. То й води з нею має підняти багато. Якщо вловити оком цю мить, то вода з неї, певно, ллє дощем або навіть і цілими струменями. А тут вона злітає чи вже падає?

— Це ж тільки ескіз. Я хотів намалювати її в найвищій точці злету.

— Я розумію, тату, що це тільки ескіз. І ти пробач, що я втручаюся. Я зовсім не хочу показати, ніби все знаю.

— Та ні, я залюбки тебе слухаю.

— А знаєш, кого треба спитати? Едді. У нього око меткіше, ніж фотоапарат, і він усе пам'ятає. І взагалі Едді неабияка людина, як ти вважаєш?

— Ну звісно.

— Власне, його ніхто як слід не знає. Хіба що Томмі. А мені Едді подобається більше за всіх, крім тебе й містера Девіса, звичайно. І куховарить він з душею, і знає так багату всякого, і все вміє. Згадай-но, як він уколошкав ту акулу, як кинувся вчора у воду за рибиною.

— А ввечері його побили через те, що ніхто не хотів йому вірити.

— Але Едді не схожий на мученика, тату.

— Ні. Він веселий і життєрадісний.

— Навіть сьогодні веселий, хоч учора його побили. І я певен, він був радий, що кинувся за тією рибиною.

— Безперечно.

— От якби й містер Девіс був такий життєрадісний, як Едді.

У містера Девіса складніша вдача.

— Я знаю. Але я пам'ятаю ті часи, коли він теж був веселий і безтурботний. Я дуже добре знаю містера Девіса, тату.

— Він і тепер досить веселий. А от безтурботності справді позбувся.

— Я мав на думці безтурботність у доброму розумінні цього слова.

— Я також. Але він якоюсь мірою втратив і впевненість у собі.

— Знаю,— сказав Девід.

— Хотілося б, щоб вона повернулася до нього. Може, й повернеться, коли він знов почне писати. Вачиш, Едді життєрадісний, бо добре робить своє діло, до того ж робить його день у день.

— А містер Девіс, як я розумію, не може робити його день у день, як от ти й Едді.

— Не може. Але є й інші причини.

— Я знаю. Як на малого хлопця, я дуже багато знаю, тату. Томмі знає в двадцять разів більше, такі речі знає, що просто жах, але вони його не вражають. А мене вражає все, що я знаю. Просто не розумію, чому воно так.

— Ти хочеш сказати, що береш усе близько до серця?

— Беру близько до серця, і це на мене якось впливає. Наче на мені лежать чужі гріхи. Якщо таке можливе.

— Я розумію.

— Ти пробач, тату, що я втягнув тебе в серйозні розмови. Я знаю, це нечемно. Але мені часом хочеться отак поговорити, бо є багато такого, чого ми не знаємо, а потім, коли дізнаємося, воно падає на нас, мов велика хвиля. Така, як оті, що сьогодні на морі.

— Ти завжди можеш питати мене про все, що хочеш, Деві.

— Я знаю. І дуже тобі вдячний. Про деякі речі я, мабуть, поки що не питатиму. Бо ж є таке, чого можна навчитися тільки самому.

— Як по-твоєму, чи не краще розіграти ту комедію в містера Боббі без тебе? Тільки з Томом і Енді. Пам'ятаєш,

який я мав клопіт з отим чоловіком, що твердив, ніби ти завжди п'яний?

— Пам'ятаю: за три роки він двічі бачив, як я пив вино. Та не варто про те й згадувати. А сьогоднішня вистава у містера Боббі буде доказом на мою користь, якщо я колись і справді нап'юся п'яний. Коли вже двічі пів при тому чоловікові, то чом би не випити й утретє? Ні, тату, я вважаю, що нічого поганого в цьому нема.

— Ви останнім часом розігрували якісь комедії?

— О, ми з Томом такі вистави влаштовували! Але з Енді ще краще виходить. Енді великий мастак на всякі витівки. Він таке виробляє, що аж глянути страх. А в мене свої штуки.

— Що ж ти там показував? — Томас Хадсон і далі малював.

— Ти ніколи не бачив, як я вдаю кретина-монголоїда?

— Не бачив... Ну, а як тепер, Деві? — Томас Хадсон показав йому ескіз.

— Дуже добре, — сказав Девід. — Тепер я бачу, чого ти хочеш. Це та мить, коли вона зависає в повітрі, перш ніж упасти. А ти справді подаруєш мені цю картину, тату?

— Авжеж.

— Я її берегтиму.

— Буде дві картини.

— До школи з собою я візьму тільки одну, а друга буде вдома у мамі. Чи, може, ти хочеш, щоб вона лишилася тут?

— Ні. Можливо, вона сподобається мамі. Ну, розкажи мені, що ви ще виробляли, — мовив Томас Хадсон.

— Ще ми розігрували всякі страхіття в поїздах. Поїзди — найкраще місце для таких речей, бо там особливі люди. Їх ніде немає стільки, як у поїздах. А крім того, з вагона нікуди не втечеш.

Томас Хадсон почув у прилеглій до веранди кімнаті голос Роджера і взявся чистити й складати своє приладдя. На веранду прийшов Том-молодший.

— Ну як, тату? Добре попрацював? Можна подивитися? — спитав він.

Томас Хадсон показав йому два ескізи, і він промовив:

— Мені подобаються обидва.

— Але котрийсь більше, а котрийсь менше? — спитав Девід.

— Ні. Обидва гарні, — відказав він. Томас Хадсон помітив, що він поспішає і на думці в нього щось інше.

— Як там справи? — запитав Девід.

— Пречудово, — відказав Том-молодший. — Усе буде як-найкраще, аби тільки ми не схибили. Вони вже там, і ми весь цей час напускали їм туману. А перед тим домовилися з містером Боббі й з констеблем. Сцена така: містер Девіс геть п'яний, а я його переконаю не пити.

— Ти не перегравав?

— Ой, та ні, — сказав Том-молодший. — А подивилися б ви на містера Девіса. За кожним разом він п'янів усе дужче. Але ці зміни були ледь помітні.

— Що ж він пив?

— Чай. Містер Боббі налив його в пляшку від рому. А для Едді приготував пляшку від джину, а в ній вода.

— Як же ти переконував містера Девіса?

— Благов, щоб він більше не пив. Але тихенько, так, щоб вони не чули. Містер Боббі теж у грі, але він п'є по-справжньому.

— То треба нам вирушати, — сказав Девід. — Поки містер Боббі не перебрав. А як почуває себе містер Девіс?

— Чудово. Ну й актор же він, Деве!

— Де Енді?

— Нанизу, вправляється перед дзеркалом.

— А Едді має якусь роль?

— І Едді, і Джозеф, обидва мають.

— Вони нічого не запам'ятають.

— У них усього по кілька слів.

— Едді кілька слів ще запам'ятає, а от Джозеф навряд.

— Він має повторити те саме, що й Едді.

— І констебль буде?

— Авжеж.

— А скільки їх, тих людей?

— Семеро, з них двоє дівчат. Одна просто гарненька, а друга — справжня красуня. Їй уже стало жаль містера Девіса.

— Дуже добре, — сказав Девід. — Ну, ходімо вже.

— Як же ти підеш? — запитав його Том-молодший.

— Я понесу його на руках, — сказав Том Хадсон.

— Ой тату, дозволь мені піти самому, — попросив Девід. — Я взую Томові капці й ставитиму ступні боком. Так буде не боляче, зате ще дужче їх вразить.

— Ну гаразд. Тоді можна вирушати. Де Роджер?

— Вони з Едді п'ють нашвидку за його акторський хист, — відказав Том-молодший. — Він же там весь час пив тільки чай.

Коли вони прийшли до «Понсе де Леона», надворі все ще бурхав вітер. Люди з яхти сиділи біля стойки й пили коктейлі з ромом. Вони були приємні на вигляд, засмаглі, всі в білому, і чемно посунулись, звільняючи місце біля стойки. Двоє чоловіків і дівчина сиділи з одного боку, де був гральний автомат, а решта троє і ще одна дівчина — з другого, ближче до дверей. Та дівчина, що сиділа з боку автомата, була й справді дуже гарна. Але друга теж мила. Роджер, Томас Хадсон і хлопці рушили просто до стойки. Девід навіть намагався не кульгати.

Містер Боббі подивився на Роджера й промовив:

— Це знову ви?

Роджер скрушно кивнув головою, і Боббі поставив перед ним пляшку та склянку. Роджер мовчки присунув їх до себе.

— І ви все п'єте, Хадсоне? — обернувся Боббі до Томаса Хадсона. Обличчя його було суворе, осудливе.

Томас Хадсон кивнув.

— Час би вам уже взятися за розум, — провадив Боббі. — Треба ж знати якусь міру, хай вам чорт.

— Мені б тільки скляночку рому, Боббі.

— Отого, що в нього?

— Ні. «Бакарді».

Містер Боббі налив склянку й подав Томасові Хадсону.

— Ось вам, — мовив він. — Хоч ви добре знаєте, що не слід би вам нічого давати.

Томас Хадсон за одним духом викинув ром і відчув приємне тепло й натхнення.

— Ще одну, — попросив він.

— Не раніше, як за двадцять хвилин, Хадсоне, — сказав містер Боббі й подивився на годинник за стойкою.

Приїжджі уже звернули на них увагу, але не давали цього знака.

— А ти що питимеш, спортсмене? — звернувся містер Боббі до Девіда.

— Ви ж добре знаєте, що я кинув пити, — похмуро відказав той.

— Відколи це?

— Від учорашнього вечора, якщо вам пам'ять не одібрало.

— Ну вибачай, — сказав містер Боббі й швиденько випив сам. — Де мені в біса встежити за кожним п'янюгою. Єдине чого я прошу: заберіть звідси цього Хадсона, поки в мене тут пристойна публіка.

— Я собі тихо п'ю, нікого не чіпаю,— обізвався Томас Хадсон.

— І вам уже годі.— Містер Боббі закоркував пляшку, що була перед Роджером, і поставив її назад на полицю.

Том-молодший схвально кивнув йому і щось зашепотів до Роджера. Той похилив голову на руки. Потім знову підвів голову й показав на пляшку. Том-молодший покрутив головою. Боббі взяв з полиці пляшку, відкоркував її й поставив перед Роджером.

— Упивайтеся хоч до смерті,— мовив він.— І не думайте, що мене совість гризтиме.

Приїжджі з обох боків стояли вже придивлялися до них пильніше, але так само спокійно. Вони прийшли сюди задля розваги, але поводитися стримано і взагалі справляли приємне враження.

Тоді вперше обізвався Роджер.

— Налийте і цьому щуреняті,— мовив він до Боббі.

— Ти що питимеш, синку? — запитав Енді містер Боббі.

— Джин,— відказав Енді.

Томас Хадсон намагався не дивитись на приїжджих. Але й так відчував, що ті за ними стежать.

Боббі поставив перед Енді пляшку й присунув до неї склянку. Енді наповнив її по вінця і підняв до Боббі.

— За ваше здоров'я, містере Боббі,— сказав він.— Це сьогодні перша за цілий день.

— Пий на здоров'я,— відповів Боббі.— Ти сьогодні припізнився.

— Тато забрав у нього гроші,— пояснив Девід.— Ті, що мати подарувала йому на день народження.

Том-молодший подивився на батька й заплакав. Він вдавав, ніби стримує сльози, не перегравав, але все одно то було сумне видовище.

Усі мовчали. Нарешті обізвався Енді:

— Містере Боббі, мені б ще скляночку, коли ваша ласка.

— Наливай собі сам,— відказав Боббі.— Нещасна ти дитина.— Тоді обернувся до Хадсона.— Годі, Хадсоне. Ще одну випийте — і забирайтесь.

— Поки я сиджу тихо, не маєте права мене виганяти,— заперечив Томас Хадсон.

— Знаю я вас, ви не довго всидите тихо,— суворо промовив Боббі.

Роджер знов показав на пляшку, і Том-молодший вчепився йому в рукав. Він стримував сльози й поводився, як і належало мужньому, хорошому хлопчині.

— Містере Девіс,— мовив він,— не треба вам більше.

Роджер нічого не сказав, і містер Боббі знов поставив перед ним пляшку.

— Містере Девіс, вам же ввечері писати,— не вгавав Том-молодший.— Ви ж обіцяли, що будете ввечері писати, пам'ятаєте?

— А навіщо я, по-твоєму, п'ю? — відказав йому Роджер.

— Містере Девіс, але ж коли ви писали «Шторм», то не пили стільки.

— Ой замовк би ти вже,— сказав Роджер.

Том-молодший поводився, як мужній і терплячий хлопчина, справжній страдник.

— Я мовчатиму, містере Девіс. А кажу це тільки тому, що ви самі просили мене. Може, підемо вже додому?

— Ти славне хлоп'я, Томе,— відповів Роджер.— Але ми залишимося тут.

— Надовго, містере Девіс?

— До самого кінця, хай йому чорт.

— Краще не треба, містере Девіс,— провадив Том-молодший.— Справді, не треба. Ви ж знаєте, що коли багато вип'єте, то нічого не бачите і писати не можете.

— Я диктуватиму,— сказав Роджер.— Як Мілтон.

— Я знаю, диктуєте ви чудово,— не вгавав Том.— Але сьогодні вранці, коли міс Фелпс намагалася передруковувати з диктофона, там були здебільшого співи.

— Я пишу оперу,— сказав Роджер.

— Авжеж, ви напишете прекрасну оперу, містере Девіс. Та чи не закінчити нам спершу роман? Ви ж узяли під нього великий аванс.

— Закінчиш його сам,— сказав Роджер.— Ти ж маєш знати, який там сюжет.

— Сюжет я знаю, містере Девіс, сюжет цікавий, але ж там у вас та сама дівчина, що вже померла в іншій вашій книжці, і це може збити читачів з пантелику.

— Дюма й не те собі дозволяв.

— Дай ти йому спокій,— мовив Томас Хадсон до Тома-молодшого.— Як він може щось написати, коли ти весь час чіпляєшся до нього?

— Містере Девіс, а чи не найняти вам добру, тямущу секретарку, щоб вона писала замість вас? Я чув, деякі романісти так роблять.

- Ні. Це занадто дорого вийде.
- А хочеш, я допомагатиму тобі, Роджер? — спитав Томас Хадсон.
- Хочу. Ти намалюєш мені роман.
- Це чудово, — зрадів Том-молодший. — Ти справді малюватимеш його, тату?
- Намалюю за один день, — відповів Томас Хадсон.
- Малюй догори ногами, як Мікеланджело, — сказав Роджер. — І візьми велике полотно, щоб король Георг міг читати без окулярів.
- Намалюєш, тату? — спитав Девід.
- Еге ж.
- От і добре, — мовив Девід. — Це перша розумна річ, яку я тут почув.
- А не важко буде, тату?
- Та ні. Скоріш надто легко. Що там за дівчина?
- Та сама, що в усіх книжках містера Девіса.
- Намалюю її за півдня, — сказав Томас Хадсон.
- І догори ногами, — докинув Роджер.
- Ану без цих штук, — спинив його Томас Хадсон.
- Містере Боббі, можна мені вихилити ще одну? — запитав Енді.
- А скільки ти вже вихилив, синку?
- Всього дві.
- Тоді пий, — відказав Боббі й дав йому пляшку. — Слухайте, Хадсон, коли ви вже заберете звідси цю картину?
- А що, ніхто не купує?
- Ні, — сказав Боббі. — Через неї тут повернутися ніде. До того ж вона мене дратує. Заберіть її к бісу.
- Пробачте, — звернувся до Роджера один з тих, що приїхали на яхті. — Ця картина продається?
- З вами хтось розмовляв? — зиркнув на нього Роджер.
- Ніхто, — сказав чоловік. — Ви Роджер Девіс, чи не так?
- Ну я, до біса.
- Якщо цю картину написав ваш приятель і вона продається, я б хотів поговорити з ним про ціну, — сказав чоловік з яхти, обертаючись до Томаса Хадсона. — Ви ж Томас Хадсон, правда?
- Так, моє прізвище Хадсон.
- Ця картина продається?
- Ні, — відповів Томас Хадсон. — Даруйте.
- Але ж бармен казав...

— Він хворий на голову,— сказав Томас Хадсон.— Страшенно добрий чолов'яга, але хворий на голову.

— Містере Боббі, можна мені ще скляночку джину? — дуже чемно спитав Ендрю.

— Ну звісно, малий,— відказав Боббі й налив йому.— А знаєш, що слід би зробити? Намалювати на етикетці твоє гарне квітуче личко й наліпити на пляшки з джином замість отих безглузких ягід. Хадсоне, чом би вам не зробити етикетку для джину, щоб з неї усміхалося гарненьке личко нашого Енді?

— Ми зможемо пустити в продаж новий сорт,— сказав Роджер.— Є джин «Старий Том», а наш буде «Веселий Ендрю».

— Іду в пай,— сказав Боббі.— Джин можна робити тут-таки, на острові. Дітлашня розливатиме його по пляшках і наліплюватиме етикетки. Продаватимем оптом і вроздріб.

— Це буде повернення до добрих давніх звичаїв,— мовив Роджер.— Як у Вільяма Морріса.

— А з чого ми робитимемо джин, містере Боббі? — спитав Ендрю.

— З риб'ячих кісток,— відказав Боббі.— І з черепашок. Тепер люди з яхти не дивились ні на Роджера, ні на Томаса Хадсона, ні на хлопців. Вони не зводили очей з Боббі й були видимо занепокоєні.

— То як щодо тієї картини? — обізвався той самий чоловік.

— Про яку картину ви говорите, голубе? — спитав його Боббі, нашвидку вихиливши ще скляночку.

— Про велику картину з трьома смерчами й чоловіком у човні.

— Де? — спитав Боббі.

— Онде на стіні,— показав той.

— Перепрошую, сер, але я бачу, з вас уже досить. У мене поважний заклад. Тут не допиваються до смерчів і чоловіків у човнах.

— Я кажу про картину.

— Не виводьте мене з себе, сер. Тут нема ніякої картини. Коли б тут була картина, вона висіла б за стойкою, там, де й має висіти картина, і на ній була б зображена гола жінка, лежачи на повен зріст, усе як годиться.

— Я кажу про оцю ось картину.

— Яку картину? Де?

— Та ось же.

— Я б залюбки подав вам зельтерської з бромом, сер. Або викликав рикшу,— сказав Боббі.

— Рикшу?

— Еге ж. Рикшу, коли вже вам так хочеться знати. Ви і є той бісів рикша. І з вас уже досить.

— Містере Боббі,— дуже чемно спитав Енді,— як, по-вашому, з мене теж досить?

— Ні, мій любий хлопче. Звісно, що ні. Наливай собі.

— Дякую вам, містере Боббі,— мовив Енді.— Це четверта.

— А нехай би й сота,— сказав Боббі.— Ти моя гордість і втіха.

— Чи не піти нам звідси, Хеле? — мовив один з приїжджих до того, що хотів купити картину.

— Я все ж хотів би придбати цю картину,— відказав той.— Якщо ціна буде помірна.

— А я хотів би піти звідси,— наполягав перший.— Розвага є розвага, але дивитись, як діти пиячать, це вже трохи занадто.

— Ви справді наливаєте цьому хлопчикові джин? — спитала Боббі гарненька блондинка, що сиділа біля стойки з боку дверей. Вона була висока на зріст, мала дуже світле волосся й приємні веснянки на обличчі. Не такі, як у рудих, а як у білявих, у котрих шкіра не обпикається, а береться гарною засмагою.

— Авжеж, мем.

— По-моєму, це ганьба,— сказала дівчина.— Це гидота, ганьба, злочин.

Роджер унікав дивитись на дівчину, і Томас Хадсон теж ховав очі.

— А що б ви порадили йому пити, мем? — спитав Боббі.

— Нічого. Йому не треба нічого пити.

— Навряд чи це справедливо,— сказав Боббі.

— А що, по-вашому, *справедливо*? Отруювати дитину алкоголем — *це* справедливо?

— Бачиш, тату? — мовив Том-молодший.— Я ж завжди казав, що Енді не можна пити.

— З трьох братів він один питущий, мем. Відтоді як оцей спортсмен покинув.— Боббі намагався переконати її.— Невже ви вважаєте, що буде справедливо позбавити єдиного з трьох братів цієї невеличкої втіхи?

— *Справедливо!*— вигукнула дівчина.— Я вважаю, що ви страховисько. І ви таке саме страховисько,— зверну-

лась вона до Роджера.— І ви теж страховисько,— до Томаса Хадсона.— Всі ви гидотні, і я вас ненавиджу.— В її очах блищали сльози. Вона одвернулася від хлопців і містера Боббі й сказала своїм супутникам:— Невже жоден з вас нічого не вдіє?

— Мені здається, все це жарти,— відповів їй один з них.— Як ото грубіян-офіціант на вечірці, що його наймають для сміху. Або як перекручена мова.

— Ні, це не жарти. Той мерзенний чоловік дає йому джин. Це жах, це трагедія.

— Містере Боббі,— озвався Енді.— А більш як п'ять мені не можна?

— Сьогодні не можна,— відповів Боббі.— Я не хочу, щоб ти завдавав прикрощів дамі.

— Ой, заберіть мене звідси,— сказала дівчина.— Не хочу я цього бачити.

Вона заплакала, і двоє з її супутників вийшли разом з нею. Томас Хадсон, Роджер і хлопці спохмурніли.

До них підійшла друга дівчина, ота справжня красуня. Вона мала дуже гарне обличчя з гладенькою смаглявою шкірою й рудувате волосся. Її статуру трохи приховували широкі штани, але, скільки міг судити Томас Хадсон, збудована вона була чудово, а її довге шовковисте волосся гойдалося в такт ходи. Він був певен, що колись уже бачив її.

— Це ж не джин, правда? — спитала вона Роджера.

— Ні. Звичайно, не джин.

— Піду скажу їй,— мовила дівчина.— А то вона справді дуже засмутилась.

Виходячи, вона обернулася й усміхнулася до них. Вона була таки надивовижу гарна.

— От і все, тату,— мовив Енді.— Можна нам тепер кока-коли?

— А я випив би пива, тату. Якщо це не засмутить ту даму,— сказав Том-молодший.

— Гадаю, що пиво її не засмутить,— відказав Томас Хадсон.— Ви не відмовитесь випити зі мною скляночку? — обернувся він до чоловіка, що хотів купити картину.— І пробачте нам наші дурні жарти.

— Та ні, ні,— сказав той.— Навпаки. Мені було дуже цікаво. Надзвичайно цікаво. Мене завжди тягло до письменників і художників. Усе це була імпровізація?

— Так,— відповів Томас Хадсон.

— Ну, а щодо цієї картини...

— Вона належить містерові Сондерсу,— пояснив Томас Хадсон.— Я намалював її для нього як дарунок. Не думаю, що він захоче її продати. Але це його власність, і він може робити з нею, що хоче.

— Хочу залишити її в себе,— сказав Боббі.— І не пропонуйте мені за неї великих грошей, а то я почну каратися.

— Я справді хотів її придбати.

— Я теж, чорт мене бери,— сказав Боббі.— І придбав.

— Але ж, містере Сондерс, це дорога картина, і їй не місце в такому закладі.

Боббі почав дратуватися.

— Дайте мені спокій, чуєте? — відрубав він тому чоловікові.— Ми собі приємно розважалися, всім нам було добре, як ніколи, аж раптом жінки починають рюмсати, і все йде під три чорти. Я розумію, вона має добрі наміри. Та нема нічого гіршого за ці добрі наміри. Моя стара теж має добрі наміри й чинить добре, а мені від того не життя, а справжнісіньке пекло. Хай їм чорт, тим добрим намірам! А тепер ось і ви — прийшли сюди і вважаєте, що можете забрати мою картину тільки тому, що вам так хочеться.

— Але ж, містере Сондерс, ви самі казали, що картина вам не потрібна і що вона продається.

— То все базікання,— сказав Боббі.— Ми собі просто жартували.

— Отже, картина не продається?

— Ні. Картина *не* продається, *не* здається в оренду і *не* дається напрокат.

— Гаразд,— сказав чоловік з яхти.— Але якщо ви надумаєте продати її, ось моя картка.

— Дуже добре,— мовив Боббі.— А може, Том має вдома щось на продаж. Як, Томе?

— Мабуть, ні,— відповів Томас Хадсон.

— Я хотів би побачити ваші картини,— сказав чоловік з яхти.

— Я тепер нічого не виставляю,— відказав Томас Хадсон.— Коли хочете, могу дати вам адресу нью-йоркської галереї.

— Дякую. Можна записати?

Він мав при собі авторучку й записав адресу на звороті своєї візитної картки, а другу картку дав Томасові Хадсону. Потім ще раз подякував і запропонував випити.

— А ви не скажете мені, скільки може коштувати картина великого розміру?

— Ні,— відповів Томас Хадсон.— Про це вам скаже мій агент.

— Я зустрінуся з ним одразу ж, як повернуся в Нью-Йорк. Ця картина мене дуже зацікавила.

— Дякую,— сказав Томас Хадсон.

— То вона так-таки не продається?

— О боже,— озвався Боббі.— Годі вже вам, чуєте? Це моя картина. Я сам її придумав, і Том намалював її для мене.

Чоловік з яхти, як видно, подумав, що його знов розіграють, і приязно всміхнувся.

— Я не люблю бути настирливим.

— А самі — як бісова муха,— сказав Боббі.— Ну гаразд. Дозвольте я вас почастую, випийте, й забудьмо про все.

Тим часом хлопці розмовляли з Роджером.

— А добре виходило, правда ж, містере Девіс? Шкода, закінчити не вдалося,— сказав Том-молодший.— Я не дуже перегравав?

— Ні, все було чудово,— відповів Роджер.— Але Дев не встиг показати себе.

— Я вже був наготувався вступити в гру,— мовив Девід.

— Ну, ти б ту даму зовсім добив,— сказав Том-молодший.— Вона й так аж трусилася вся. А ти збирався вдати страховидло?

— Я вже й повіки вивернув і взагалі був готовий,— відповів Девід.— Саме нахилився, щоб непомітно все зробити, аж тут і скінчилось.

— Не пощастило нам, що вона така добра,— озвався Енді.— Я ж іще й не почав удавати п'яного. Тепер навряд чи випаде нагода все це повторити.

— А містер Боббі як грав! — сказав Том-молодший.— Ну, ви ж і вгнули, містере Боббі!

— Еге ж, шкода, що довелося припинити,— мовив Боббі.— І констебль не встиг надійти. А я тільки-тільки розігрався. Тепер знатиму, як почувують себе великі актори.

У дверях з'явилася та сама дівчина. Вітер обліпив на ній светр, розкидав по плечах волосся, і так вона підійшла до Роджера.

— Вона не схотіла повернутися сюди. Але все гаразд. Їй полегшало на душі.

— Вип'єте з нами? — спитав Роджер.

— Охоче.

Роджер назвав їй усіх на ім'я, а вона сказала, що її звать Одрі Брюс.

— Можна мені прийти подивитись на ваші картини?

— Авжеж,— відповів Томас Хадсон.

— І я хотів би з міс Брюс,— озвався настирливий чоловік.

— А ви їй хто — батько? — спитав Роджер.

— Ні. Але я її давній друг.

— Тоді не можна,— сказав Роджер.— Вам доведеться почекати Дня давніх друзів. Або принести посвідку з комітету.

— Прошу вас, не говоріть йому грубощів,— мовила дівчина.

— На жаль, я вже сказав.

— То більш не кажіть.

— Гаразд.

— Будьмо добрими.

— Згода.

— Мені сподобалось, коли Том сказав про ту дівчину, про яку ви пишете в усіх своїх книжках.

— Сподобалось? — перепитав Том-молодший.— Але насправді це не зовсім так. Я просто розігрував містера Девіса.

— А по-моєму, таки так.

— Приходьте до нас,— сказав їй Роджер.

— І своїх друзів привести?

— Ні.

— Нікого?

— Вони вам дуже потрібні?

— Ні.

— От і добре.

— В який час можна прийти?

— В будь-який,— сказав Томас Хадсон.

— І пообідати з вами можна?

— Певна річ,— відповів Роджер.

— Це таки справді прекрасний острів,— мовила вона.— Я дуже рада, що всі ви такі добрі.

— Девід покаже вам, як він збирався вдавати страховидло, тільки не встиг,— пообіцяв їй Енді.

— Чудово! — сказала вона.— Виходить, буде все, що загодно.

— Ви тут довго пробудете? — спитав її Том-молодший.

— Не знаю.

— А яхта довго стоятиме? — спитав Роджер.

- Не знаю.
- Що ж ви знаєте? — спитав Роджер.
- Та не дуже багато. А ви?
- Здається мені, ви дуже мила.
- О,— мовила вона.— Дякую.
- Ви ще посидите з нами?
- Не знаю. Взагалі можна.
- А може, ходім краще вип'ємо в нас, аніж сидіти тут? — спитав її Роджер.
- Вип'ємо тут,— відказала вона.— Мені тут дуже подобається.

XII

Другого дня вітер усух, і Роджер та хлопці купались, а Томас Хадсон працював на верхній веранді. Едді сказав, що купання в солоній воді не зашкодить Девідовим ногам, треба тільки одразу після того перемінити пов'язки. Отож вони четверо пішли до моря, і Томас Хадсон, малюючи, час від часу позирав униз і бачив їх там. Думки його кружляли навколо Роджера й тієї дівчини, але це відвертало його увагу від роботи, і він облишив думати про них. Та не міг не думати про те, як ця дівчина схожа на матір Тома-молодшого, коли він тільки познайомився з нею. Щоправда, й раніше чимало дівчат ухитрялися здаватись йому схожими на неї, подумав Томас Хадсон, не припиняючи роботи. Він був певен, що побачить цю дівчину сьогодні, і не менш певен, що й надалі бачитиме її ще не раз. Це вже цілком ясно. Ну що ж, вона гожа з себе й начебто доволі мила. А от те, що вона нагадує йому Томову матір, ні к бісу не годиться. Але з цим нічого не вдієш. Таких випадків у його житті й раніш було задосить, подумав він. І не припиняв роботи. Він знав, що ця картина вийде в нього добре. А от другу, де рибина має пливти у воді, малювати буде дуже важко. Можливо, треба було почати саме з неї, подумав він. Ні, краще спершу закінчити цю. А над тією він зможе попрацювати, коли хлопці пойдуть.

— Дай я віднесу тебе, Деві,— почув він голос Роджера,— щоб на ноги не налипло піску.

— Гарзд,— відказав Девід.— Ось тільки обмию їх у морі.

Роджер переніс його через пляж до стільця біля дверей з боку моря. Коли вони проходили поїд верандою, Томас Хадсон почув, як Девід запитав:

- Містере Девіс, як ви гадаєте, вона прийде?
- Не знаю,— відказав Роджер.— Сподіваюся, що прийде.
- А як, по-вашому, вона красуня?
- Гарна дівчина.
- Здається, ми їй сподобались. Містере Девіс, а ким може бути така дівчина?
- Не знаю. Я її не питав.
- Томмі закохався в неї. І Енді теж.
- А ти?
- Не знаю. Я не закохуюсь так, як вони. Але мені хочеться побачити її ще. Містере Девіс, а вона не шльондра?
- Не знаю. Начебто не схожа. А чому ти спитав?
- Томмі каже, що він закохався в неї, але, мабуть, вона просто шльондра. А Енді сказав: нехай і шльондра, бай-дуже.
- Та ні, начебто не схожа,— мовив Роджер.
- Містере Девіс, а правда ж, ті люди, що були з нею, якісь дивні?
- Правда.
- А хто б вони могли бути?
- Ми питаємо її, коли вона прийде.
- Ви думаєте, вона прийде?
- Так,— відповів Роджер.— І тобі нема чого турбуватися.
- Це Томмі й Енді турбуються. А я закоханий в іншу. Ви знаєте в кого. Я вам казав.
- Пам'ятаю. До речі, ця дівчина схожа на неї,— сказав Роджер.
- А може, вона бачила її в кіно і тепер наслідує,— мовив Девід.
- Томас Хадсон працював далі.
- Роджер міняв Девідові пов'язки на ногах, коли вона з'явилася з боку пляжу. Вона йшла босоніж, у купальному костюмі та спідничці з тієї самої матерії, і несла в руці пляжну сумку. Томас Хадсон з приємністю відзначив, що ноги в неї такі ж гарні, як обличчя і груди, що їх він учора бачив під светром. Дуже гарні були й руки, а шкіра вся бронзова від засмаги. Він не помітив на її обличчі ніякої косметики, тільки губи були підфарбовані — напрочуд гарні губи, що їх Томас Хадсон волів би бачити без помади.
- Привіт,— мовила вона.— Я не дуже спізналася?

— Ні,— відказав Роджер.— Ми вже скупались, але я піду ще раз.

Роджер посунув стілець з Девідом до самого краю пляжу, і Томас Хадсон дивився згори, як дівчина нахилилася над Девідовими ногами, і коли її довге волосся упало вперед, він побачив у неї на шиї маленькі непокірні кучеріки. Вони сріблилися проти сонця на темній від засмаги шкірі.

— Що це в тебе з ногами? — спитала вона.— От бідолаха.

— Я обдер їх, коли тягнув з води рибину,— відповів Девід.

— Вона була дуже велика? Яка завбільшки?

— Не знаємо навіть. Вона обірвала гачок.

— Як жалы!

— Та нічого,— сказав Девід.— Ніхто вже про те й не думає.

— А купатися тобі не шкодить?

Роджер мазав обдерті місця меркурохромом. Вони вже загоювалися й були чисті, лише трохи взялися зморшками від солоної води.

— Едді каже, що це навіть корисно.

— Хто такий Едді?

— Наш кухар.

— То він у вас і кухар, і лікар?

— Він розуміється на таких речах, пояснив Девід.— Містер Девіс теж каже, що купатися не шкодить.

— А що ще каже містер Девіс? — запитала вона Роджера.

— Він радий бачити вас.

— Приємно чути. Ну як, молоді люди, бучно повеселилися вчора ввечері?

— Не дуже,— відказав Роджер.— Пограли в покер, потім я трохи почитав і ліг спати.

— Хто ж виграв?

— Енді й Едді,— сказав Девід.— А ви що робили?

— Грали в триктрак.

— Спалося вам добре? — запитав Роджер.

— Так. А вам?

— Чудово,— відповів він.

— У нас в триктрак уміє грати тільки Томмі,— сказав Девід дівчині.— Його навчив один пропащий чоловік, що потім виявився гомиком.

— Справді? Яка сумна історія.

— Як послухати Томмі, то не така вже й сумна,— сказав Девід.— Нічого лихого не сталося.

— Мені здається, всі ті люди дуже сумні,— мовила дівчина.— Бідолашні вони.

— Та ні, навіть трохи смішно було,— провадив Девід.— Ось послухайте. Той пропащий чоловік, що навчав Томмі грати в триктрак, почав пояснювати йому всяке таке про греків, і про Дамона та Піфія, і про Давіда та Йонафана. Ну знаєте, як ото в школі розповідають про рибу — що таке ікра й молочко, чи там про бджіл — як вони запліднюють рослини пилком, і таке інше. А Томмі його питає, чи він читав книжку Жіда... Яка її назва, містере Девіс? Не «Корідон», а ота інша, де про Оскара Уайльда.

— «*Si le grain ne meurt*»¹, — сказав Роджер.

— То страшенно непристойна книжка, і Томмі носив її з собою до школи й читав хлопцям. Вони, звісно, по-французькому не розуміли, але він їм перекладав. Там у тій книжці дуже багато нудоти, але коли містер Жід потрапляє до Африки, починається непристойне.

— Я читала,— сказала дівчина.

— О, то й добре,— зрадів Девід.— Тоді ви розумієте, що я маю на увазі. Так от, коли Томмі заговорив про цю книжку, той чоловік, що навчав його грати в триктрак, дуже здивувався, але й зрадів, бо йому вже не треба було бджілок та квіточок, щоб розтлумачити, в чому річ. От він і каже до Томмі: «Дуже добре, що ти про це знаєш», — чи щось там таке, а Томмі йому у відповідь, це я дослівно запам'ятав: «Містере Едвардс, — каже, — до гомосексуалізму в мене тільки теоретичний інтерес. Красно вам дякую за те, що навчили мене грати в триктрак, а тепер дозвольте побажати вам доброго здоров'я». У Томмі були тоді прекрасні манери, — пояснив Девід дівчині. — Він тільки-но повернувся з татом із Франції, і манери були в нього прекрасні.

— І ти теж жив у Франції?

— Ми всі в різний час там жили. Але Томмі єдиний пам'ятає її до ладу. В нього взагалі найкраща пам'ять. І він дуже точно все запам'ятовує. А ви коли-небудь жили у Франції?

— Жила, і дуже довго.

— І до школи там ходили?

— Так. У передмісті Парижа.

¹ «Якщо зерно не загине» (фр.)

— Стривайте, ось краще поговоріть з Томмі,— сказав Девід.— Він знає Париж і паризькі передмістя не гірше, ніж я тутешні рифи та обмілини. А може, я й не знаю їх так, як Томмі знає Париж.

Тепер вона сиділа біля стільця в затінку веранди й просіювала крізь пальці ніг дрібний білий пісок.

— Розкажи мені про рифи та обмілини,— попросила вона.

— Краще я їх вам покажу,— відповів Девід.— Повезу вас човном, і ми зможемо там порибалити під водою, якщо вам це подобається. Тільки так можна роздивитись по-справжньому великий риф.

— Я залюбки поїду.

— Хто приїхав з вами на яхті? — спитав Роджер.

— Люди. Вам би вони не сподобались.

— Враження вони справляють приємне.

— Нам обов'язково розмовляти в такий-от спосіб?

— Ні,— відказав Роджер.

— З дуже настирним паном ви вже знайомі. Це найбагатший і найнудніший. Та краще про них не говорити. Вони всі добрі, чудові й нестерпно нудні.

Прибіг Том-молодший, за ним Ендрю. Вони купались, а коли вийшли з води й побачили біля Девідового стільця дівчину, то чимдуж помчали туди, і по дорозі Ендрю відстав. Він прибіг зовсім захеканий.

— Міг би й почекати,— мовив він до Тома-молодшого.

— Пробач, Енді,— відказав той. Тоді звернувся до дівчини: — Добрий день. Ми чекали вас, а потім пішли купатися самі.

— Даруйте, що спізнилася.

— Ви не спізнались. Зараз ми скупаємося ще раз усі гуртом.

— Я побуду тут,— сказав Девід.— А ви йдіть купайтесь. Я й так надто розбалакався.

— Підводної течії не бійтеся,— сказав дівчині Том-молодший.— Дно тут положисте, до глибокого далеко.

— А акул чи баракуд тут не буває?

— Акули підпливають до берега тільки вночі,— відповів Роджер.— А баракуди людей не чіпають. Вони можуть напасти лише в брудній чи каламутній воді.

— Тоді вони погано бачать і, помітивши щось невиразне, можуть кинутись навмання,— пояснив Девід.— А в чистій воді на людину ніколи не нападуть. Коли ми купаємось, то майже завжди бачимо їх у воді.

— Поглянеш вниз і бачиш, як вона пливе понад самим дном туди ж, куди й ти,— мовив Том-молодший.— Вони дуже цікаві. Але здебільшого одразу тікають геть.

— Та коли в тебе є риба — на шворці чи в торбинці, як ото на підводних ловах,— сказав Девід,— вони кинуться на рибу і випадково можуть зачепити й тебе, бо мчать дуже швидко.

— Або коли пливеш серед зграї лобанів чи великого табунця сардин,— докинув Том-молодший.— Тоді вони вганяються в табунець і теж можуть поранити.

— Ви пливіть між Томом і мною,— сказав Енді,— і тоді вам нічого боятися.

Хвилі важко розбивались об берег, і тим часом як вода відступала перед новою хвилею, на твердий мокрий пісок миттю збігалися морські кулики.

— А чи варто купатися, коли такі хвилі й не видно дна?

— Ой та що ви,— сказав Девід.— Треба тільки обережно ступати перед тим, як попливти. Та й навряд щоб при такій хвилі на піску були жалючі скати.

— Ми з містером Девісом доглянемо за вами,— запевнив дівчину Том-молодший.

— І я доглядатиму,— мовив Енді.

— Біля берега вам можуть трапитись хіба що малі помпано,— сказав Девід.— З припливом вони виходять на мілке годуватися піщаними блохами. Вони дуже гарні у воді, до того ж цікаві й приязні.

— Можна подумати, що ми будемо купатись в акваріумі,— мовила вона.

— Енді навчить вас випускати з легенів повітря, щоб довго залишатися під водою,— сказав їй Девід.— А Том покаже, як уникати мурен.

— Не залякуй її, Деве,— мовив Том-молодший.— Це він володар підводного царства, а не ми. Але саме через те, міс Брюс...

— Одрі.

— Одрі...— повторив Том і замовк.

— Ти хотів щось сказати, Томмі?

— Не знаю,— відповів Том-молодший.— Ходімо купатися.

Томас Хадсон ще деякий час малював. Потім спустився вниз, сів поруч Девіда й почав дивитись, як ті четверо плавають серед пінявих хвиль прибою. Дівчина купалася без шапочки й плавала та пірнала, як справжня нерпа. Плавала вона не гірше за Роджера, хіба що тільки не так

рвучко. Коли вони вийшли на берег і рушили через смугу твердого піску до будинку, мокре волосся дівчини, відкинувши тепер назад з чола, вже не приховувало обрису голови, і Томас Хадсон подумав, що ніколи ще не бачив дівчини з таким чарівним обличчям і прекрасним тілом. Крім однієї, подумав він. Крім тієї — найчарівнішої і найпрекраснішої. Не думай ти про це, звелів він сам собі. Просто дивись на цю дівчину й будь радий, що вона тут.

— Ну як? — спитав він її.

— Чудово, — усміхнулася вона до нього. — Але я не побачила жодної рибини, — сказала Девідові.

— Та й навряд чи могли побачити при такій хвилі, — відказав Девід. — Хіба що зіткнулися б з нею.

Вона сіла на пісок, обхопивши руками коліна, і мокре волосся звисло їй на плечі. Том-молодший і Ендрю вместились обабіч неї. Роджер ліг на пісок попереду, поклавши голову на згорнуті руки. Томас Хадсон відхилив заслону на дверях і пішов на верхню веранду працювати над картиною. Це найкраще, що він може зробити, вирішив він.

Тепер, коли Томас Хадсон більше їх не бачив, дівчина внизу на піску перевела погляд на Роджера.

— Ви чимось засмучені? — спитала вона.

— Ні.

— Замислились?

— Може. Не знаю.

— Такого погожого дня найкраще ні про що не думати.

— Гарзд. То й не будемо думати. А якщо я дивитимусь на хвилі, ви не проти?

— На хвилі дивитися можна.

— Хочете скупатися ще раз?

— Потім.

— Хто навчав вас плавати? — спитав Роджер.

— Ви.

Роджер підвів голову й подивився на неї.

— Пригадуєте пляж на *Cap d'Antibes*?¹ Невеличкий такий пляж. Не Іден-Рок. На Іден-Року я звичайно дивилась, як ви стрибали в воду.

— Якого біса ви сюди приїхали і як вас звуть насправді?

— Я приїхала побачитися з вами, — відказала вона. — А звуть мене, як ви чули, Одрі Брюс.

— Може, нам піти, містере Девіс? — спитав Том-молодший.

¹ Антібський мис (фр.).

Роджер навіть не відповів йому.

— Як вас звать насправді?

— Колись я була Одрі Рейберн.

— А чого це ви надумали побачитись зі мною?

— Так мені захотілося. А що, не треба було?

— Та ні, чому ж,— відповів Роджер.— Хто вам сказав, що я тут?

— Один дуже неприємний чоловік, якого я зустріла в Нью-Йорку на вечірці у своїх знайомих. У вас з ним була тут бійка. Він сказав, що ви мало не злидарюєте.

— Ну, злидарюється мені не так уже й погано,— мовив Роджер, дивлячись на море.

— І ще багато чого казав. Усе аж ніяк не похвальне.

— З ким ви були в Антібі?

— З матір'ю і Діком Рейберном. Тепер пригадуєте?

Роджер сів і придивився до неї. Тоді підхопився, обняв її й поцілував.

— А чорт,— сказав він.

— То недаремно я приїхала? — спитала вона.

— Дівчисько! — мовив Роджер.— Невже це справді ви?

— Потрібні докази?

— Не пам'ятаю ніяких особливих прикмет.

— Подобаюсь я вам тепер?

— Я ладен закохатися у вас.

— А ви думали, що я так довіку й залишуся схожою на лоша? Пригадуєте, як одного разу в Отейлі ви сказали мені, що я схожа на лоша, а я заплакала?

— Та то ж був комплімент. Я сказав, що ви схожі на лоша з малюнка Теннієла до «Аліси в Країні чудес».

— А я плакала.

— Містере Девіс,— обізвався Енді.— Ми йдемо пити кока-колу. Вам принести?

— Мені ні. А вам, дівчисько?

— Так. Залюбки вип'ю пляшечку.

— Ходім, Деве.

— Ні. Я хочу послухати.

— Часом ти буваєш чортзна-що, а не брат,— мовив Том-молодший.

— Принесіть і мені кока-коли,— попросив Девід.— А ви собі розмовляйте, містере Девіс, я вам не заважатиму.

— Мені ти не заважаєш, Деві,— сказала дівчина.

— А де ж ви тоді поділися і чому тепер ви Одрі Брюс?

— Це довга історія.

- Так я й думав.
- Мати одружилася з чоловіком на прізвище Брюс.
- Я знав його.
- Мені він подобався.
- Я мовчу,— сказав Роджер.— Але чому Одрі?
- Це моє друге ім'я. Я взяла його, бо материне мені не подобалось.
- Мені не подобалась сама мати.
- Мені теж. А Дік Рейберн подобався, і Білл Брюс подобався. А в вас я була закохана, і в Томаса Хадсона. Він теж не впізнав мене, правда?
- Не знаю. Він чоловік з химерами, міг просто не сказати. Але йому здається, що ви схожі на матір Томмі.
- Хотіла б я, щоб це було так.
- А ви таки схожі на неї, ще й дуже.
- Справді схожі,— мовив Девід.— Хто-хто, а я можу судити. Пробачте, Одрі. Мені б слід помовчати і взагалі забратися звідси.
- А от закохані ви в мене не були, і в Тома теж.
- Ні, кажу ж вам, що була. Звідки вам знати.
- Де ваша мати тепер?
- Одружилася з чоловіком, якого звать Джеффри Таунсенд, і живе в Лондоні.
- Вона й тепер не може без наркотиків?
- Звичайно. Хоч досі ще гарна.
- Справді?
- Ні, таки гарна. Це я вам не як дочка кажу.
- Колись ви були дуже хорошою дочкою.
- Знаю. За всіх молилася, все брала близько до серця. Навіть постилася за матір, щоб господь дарував їй легку смерть. А коли б ви знали, як я молилася за вас, Роджере!
- На жаль, ваші молитви мало мені допомогли,— зауважив Роджер.
- На жаль,— сказала вона.
- А хто знає, Одрі. Може, колись ще допоможуть,— обізвався Девід.— Я не про те, що за містера Девіса треба молитися, а взагалі.
- Дякую, Деве,— мовив Роджер.— Ну, а що сталося з Брюсом?
- Він помер. Хіба ви не пам'ятаєте?
- Ні. Я пам'ятаю, що Дік Рейберн помер.
- Ще б цього ви не пам'ятали.
- Це пам'ятаю.

Том-молодший та Енді повернулися з пляшками холодної кока-коли, і Енді дав одну дівчині й одну Девідові.

— Дякую,— сказала вона.— Та ще й холодна, просто диво.

— Одрі,— сказав Том-молодший,— тепер я вас пригадав. Ви часто приходили з містером Рейберном до тата в студію. І ніколи не озивались ані словом. Ви, я, тато й містер Рейберн ходили до цирку і на кінні перегони. Але тоді ви не були така гарна.

— Була, була,— мовив Роджер.— Спитай свого батька.

— Мені дуже жаль містера Рейберна,— провадив Том-молодший.— Я добре пам'ятаю, як він помер. Його вбило на змаганнях з бобслею, коли санчата на повороті вилетіли з доріжки і ввігналися в натовп. А перед тим він дуже хворів, і ми з татом навідували його. Тоді йому стало краще, і трохи згодом він пішов на ті змагання, хоча й не треба було йти. Нас там не було, коли його вбило. Пробачте, Одрі, якщо я засмутив вас своїми балачками.

— Він був хороша людина,— сказала Одрі.— Але ти не засмутив мене, Томмі. Відтоді минуло багато років.

— А нас із Девідом ви не знали? — спитав Енді.

— Як би то, вершнику? Нас же тоді ще й на світі не було,— сказав Девід.

— Звідки я знаю? — мовив Енді.— Про Францію я не пам'ятаю нічого, та й ти навряд чи багато запам'ятав.

— Я й не кажу, що запам'ятав. Томмі пам'ятає Францію за нас усіх. Зате я колись пам'ятатиму цей острів. А ще пам'ятаю всі татові картини, які тільки бачив.

— І ті, де кінні перегони? — спитала Одрі.

— Ті, що бачив, усі пам'ятаю.

— Там на деяких є і я,— сказала Одрі.— В Лоншані, і в Отейлі, і в Сен-Клу. Але на всіх видно тільки мою потилицю.

— Тоді я вашу потилицю пам'ятаю,— згадав Том-молодший.— У вас було довге-довге волосся, а я сидів позаду, на два ряди вище, щоб краще бачити. День був не те щоб туманний, а такий, як ото восени, коли все неначе в голубуватому серпанку, і ми сиділи на верхній трибуні, проти рову з водою, а ліворуч був живопліт і кам'яна стіна. Фініш був ближче до нас, а рів з водою по той бік доріжки. І коли ми не стояли внизу біля доріжки, я завжди сидів позаду вас і трохи вище, щоб краще все бачити.

— Ти мені тоді здався дуже кумедним хлоп'ям.

— Мабуть, такий я й був. А ви ніколи не озивались до мене. Певно, тому, що я був зовсім малий. Але іноді в Отейлі дуже гарний, правда ж?

— Чудовий. Я торік там була.

— Може, й ми цього року туди поїдемо, Томмі,— сказав Девід.— А ви теж ходили з нею на перегони, містере Девіс?

— Ні,— відповів Роджер.— Я був тільки її вчителем плавання.

— Ви були моїм героєм.

— А тато не був вашим героєм? — спитав Ендрю.

— Звичайно, був. Але дуже захоплюватись ним я не могла собі дозволити, бо він був одружений. Коли він розлучився з матір'ю Томмі, я написала йому листа. Дуже палкого листа, де говорилося, що я готова зайняти місце матері Томмі. Але так і не відіслала, бо він одружився з матір'ю Деві й Енді.

— Як складно влаштоване життя,— мовив Том-молодший.

— Розкажіть нам ще про Париж,— попросив Деві.— Коли вже ми туди їдемо, нам треба дізнатися про нього все, що можна.

— А пам'ятаєте, Одрі, як ми стояли внизу біля бар'єра, і як коні, подолавши останню перешкоду, мчали просто на нас і все більшали, більшали, і як вони тупотіли копитами, пробігаючи далі?

— І як холодно там було, і як ми тулилися до тих великих жаровень, щоб зігрітись, і їли бутерброди з бару.

— Найдужче мені подобалось восени,— сказав Том-молодший.— Додому ми звичайно їхали у відкритому екіпажі, пам'ятаєте? Через *Vois*¹ і далі понад річкою, а вже смеркалось, і пахло паленим листям, і буксири тягли по воді баржі.

— Ти справді все так добре пам'ятаєш? Ти ж був тоді зовсім малий.

— Я пам'ятаю кожний міст на Сені від Сюрена до Шарантона,— сказав Том.

— Не може бути.

— Назвати їх усі я не можу. Але уявляю собі так, наче тільки вчора бачив.

— Я не вірю, що ти всі їх так пам'ятаєш. Та й річка місцями дуже негарна, і багато мостів також.

¹ Ліс, тут Булонський Ліс у Парижі (фр.).

— Знаю. Але я жив там ще довго після того, як ми зустрічались, і разом з татом виходив пішки всі береги. І там, де річка гарна, і там, де негарна; та й часто рибалив з товаришами в різних місцях.

— Ти справді рибалив у Сені?

— Авжеж.

— І твій батько рибалив?

— Не так часто. Здебільшого в Шарантоні. Та звичайно після роботи йому хотілося прогулятися, от ми й ходили, аж поки я зовсім стомлювався, і тоді повертались додому автобусом. А коли в нас завелися гроші, почали брати таксі чи екіпаж.

— Коли ми їздили разом на перегони, у вас напевне були гроші.

— Мабуть, того року й були,— відказав Томмі.— Цього я не пам'ятаю. Часом у нас були гроші, а часом ні.

— А от у нас завжди були,— сказала Одрі.— Мати виходила заміж тільки за людей з великими грошми.

— То ви багата, Одрі? — запитав Томмі.

— Ні,— відказала дівчина.— Мій батько після одруження з матір'ю частину своїх грошей прожив, частину втратив, а жоден з вітчмів і не подумав про те, щоб якомсь мене забезпечити.

— Ну й не треба вам грошей,— сказав Ендрю.

— Чом би вам не лишитися жити у нас? — спитав її Том-молодший.— Вам у нас буде добре.

— Звучить привабливо. Але я маю жити власним коштом.

— Ми їдемо до Парижа,— сказав Ендрю.— І ви їдете з нами. От буде чудово. Ми з вами вдвох оглянемо там усі ті арондисмани.

— Треба подумати,— мовила дівчина.

— Хочете, я приготую вам коктейль, щоб легше було зважитись? — запитав Девід.— У книжках містера Девіса завжди так роблять.

— Не треба мене підпоювати.

— Це давній спосіб торговців живим товаром,— сказав Том-молодший.— Підпоють тебе, а поки прочумаєшся — ти вже в Буенос-Айресі.

— Мабуть, вони дають пити щось страшенно міцне,— мовив Девід.— Це ж дуже далека дорога.

— Навряд чи є щось міцніше за мартіні містера Девіса,— обізвався Ендрю.— Містере Девіс, зробили б ви їй мартіні за власним рецептом.

— Хочете, Одрі? — спитав Роджер.

— Хочу, якщо вже недовго до обіду.

Роджер устав і пішов готувати коктейль, а Том-молодший пересів ближче до дівчини. Ендрю сидів біля її ніг.

— По-моєму, краще б вам не пити його, Одрі, — сказав Том-молодший. — Це перший крок. Пам'ятайте: *ce n'est que le premier pas qui compte*¹.

Тим часом Томас Хадсон і далі малював на верхній веранді. Він мимоволі чув їхні розмови, але відтоді, як вони повернулися з купання, вниз не поглядав. Йому нелегко було залишатися в тому панцирі роботи, що його він спорудив собі для самозахисту, і він думав: якщо ти тепер не працюватимеш, то можеш втратити його. Потім подумав, що в нього буде більш ніж досить часу для роботи й тоді, коли вони всі поїдуть. Але він знав, що повинен працювати саме тепер, щоб не зруйнувати тієї захисної оболонки, якою оточив себе завдяки роботі. Ти зробиш точно стільки, скільки зробив би, коли б їх тут не було, звелів він сам собі. Потім прибереш і спустишся вниз, а всі оті думки про Рейберна, про минулі дні й таке інше — к бісу. Але, й працюючи, він відчував, як в душу йому вже закрадається самотність. За тиждень вони поїдуть... Працуй, сказав він собі. Не піддавайся і не зраджуй своїх звичаїв, бо вони тобі скоро знадобляться.

Коли Томас Хадсон припинив роботу й спустився вниз, з думки в нього не йшла розпочата картина. Він усміхнувся до дівчини й відвів очі. Потім знову подивився на неї.

— Я мимоволі все чув, — мовив він. — Чи то пак підслухав. Радий, що ми з вами давні друзі.

— Я теж рада. А ви знали?

— Може, й знав, — відповів він. — Ну, будемо обідати. Ви вже обсохли, Одрі?

— Мені треба піти в душ перевдягтися. Я взяла з собою блузку й спідницю.

— Скажи Джозефові й Едді, що ми готові, — мовив Томас Хадсон до Тома-молодшого. — Ходім, Одрі, я проведу вас до душу.

Роджер пішов у дім.

— Я подумала: недобре, що я напросилася до вас неправдою, — сказала Одрі.

— Нічого подібного.

¹ Досить зробити лише перший крок (фр.).

— Як по-вашому, чи можу я хоч чим-небудь бути йому корисною?

— Можливо. Робота — ось головний засіб урятувати його душу. Я не знавець людських душ. Але свою він розміняв на дрібниці, ще коли вперше приїхав на узбережжя.

— Але ж тепер він збирається писати новий роман. І це має бути неабиякий роман.

— Хто вам сказав?

— Я читала в газеті. Здається, в огляді Чоллі Ніккербоккера.

— Он як,— мовив Томас Хадсон.— То, мабуть, це таки правда.

— Ви серйозно вважаєте, що я можу бути йому корисною?

— Можливо.

— Але є деякі ускладнення.

— Без ускладнень нічого не буває.

— Розповісти вам?

— Ні,— сказав Томас Хадсон.— Краще одягайтесь, зачісуйтесь і йдіть нагору. Бо поки він там чекає, йому може трапитись інша жінка.

— Колись ви таким не були. Я вважала вас за найдобрішого з усіх, кого знала.

— Мені дуже прикро, що я розчарував вас, Одрі. Але я радий, що ви тут.

— Ми ж з вами давні друзі, правда?

— Авжеж,— відказав він.— Ну, перевдягайтесь і приходьте нагору.

Він одвів очі, і дівчина зачинила за собою двері душі. Він сам не знав, що з ним сталося. Але радість цих літніх днів пішла в ньому на спад, наче вода на прибережних обмілинах, коли починається відплив. Він дивився на море, на піщаний берег і помітив, що вода вже відпливає, а на мокрому піску заклопотано порпається берегове птаство. Бурунці на гребенях хвиль, віддаляючись, дедалі меншали. Томас Хадсон ще раз окинув довгим поглядом узбережжя й пішов у дім.

XIII

Останні кілька днів минули чудово. Усе було добре, як і раніш, і не відчувалося смутку перед близькою розлукою. Яхта вирушила назад, і Одрі найняла собі кімнату над «Понсе де Леоном». Але жила вона в них, спала на закри-

тій веранді в кінці будинку й користувалася кімнатою для гостей. Вона більш нічого не говорила про своє кохання до Роджера. А Роджер сказав про неї Томасові Хадсону лиш одне:

— Вона одружена з якимось сучим сином.

— Не сподівався ж ти, що вона все життя чекатиме на тебе?

— Усе одно він сучий син.

— А чи не так воно завжди й буває? Та ти ще знайдеш у ньому щось привабливе.

— Він багатий.

— Оце, мабуть, і є найпривабливіше,— сказав Томас Хадсон.— Вони завжди виходять за якогось сучого сина, а в ньому завжди є щось дуже привабливе.

— Гаразд,— мовив Роджер.— Не будемо про це говорити.

— То ти писатимеш книжку?

— Авжеж. Це те, чого вона од мене хоче.

— Через те й писатимеш?

— Годі, Томе,— сказав Роджер.

— Хочеш поїхати в мій будинок на Кубі? Власне, то не будинок, а дача. Але там тобі ніхто не заважатиме.

— Ні. Я хочу податися на Захід.

— Знов на узбережжя?

— Ні, не на узбережжя. Чи не можна пожити в тебе на ранчо?

— Там у мене тільки невеличка хатина. Решту я віддав в оренду.

— Цього цілком досить.

Дівчина й Роджер вирушали в довгі прогулянки по березі, ходили купатися — самі й разом з хлопцями. Хлопці їздили рибалити й брали з собою Одрі на звичайну риболовлю та на підводні лови біля рифу. Томас Хадсон напружено працював, і в ті години, коли він малював, а хлопці були десь поза домом, його не залишала приємна думка, що скоро вони повернуться і всі разом сядуть до столу вечеряти. Коли вони були на підводних ловах, його брав неспокій, але він знав, що Роджер і Едді не дозволять хлопцям якоїсь необачності. Одного разу вони всім гуртом поїхали на цілий день ловити на блешню аж до найдальшого маяка на відмілині й чудово згаяли час, зловивши кілька макрелей, білобока та три великі пеламіди. Він намалював пеламіду, з її чудною сплющеною головою та поперечними смугами на довгому обтічному тілі; і подарував картину

Енді, що зловив найбільшу рибину. На задньому плані картини був високий маяк з павучими лапами, білі хмарки в літньому небі та зелені береги.

Та от настав день, коли старомодний гідроплан «Сікорські» виписав коло над будинком і сів у бухті, і вони повезли хлопців човном до нього. У другому човні Едді віз речі.

— До побачення, тату,— сказав Том-молодший.— Ми гарно провели літо.

— До побачення, тату,— сказав Девід.— Усе було справді чудово. Не турбуйся за нас. Ми будемо обережні.

— До побачення, тату,— сказав Ендрю.— Спасибі тобі за таке гарне-прегарне літо й за подорож до Парижа.

Вони піднялися до дверцят літака і звідти помахали Одрі, що стояла на причалі, й загукали разом:

— До побачення! До побачення, Одрі!

Роджер допоміг їм зайти в літак, і вони сказали:

— До побачення, містере Девіс. До побачення, тату.— А тоді на весь голос у бік причалу: — До побачення, Одрі!

Потім дверцята зачинили, замкнули, і вже видно було тільки їхні обличчя за невеличкими віконцями, а тоді все заснувало бризками води від старих кавових млинок, що заторохтіли на гідроплані. Томас Хадсон відгріб далі від тієї зливи бризок, і незграбний літак вирушив на зліт, знявся за легким вітерцем, а потім виписав коло й повільно, але рівно пішов своїм курсом через Гольфстрім.

Томас Хадсон знав, що й Роджер з Одрі збираються їхати, а оскільки наступного дня мало прибути рейсове судно, він спитав Роджера, коли вони думають вирушати.

— Завтра, друже,— відказав Роджер.

— З Вілсоном?

— Так. Я попросив, щоб він прилетів по нас.

— Я тільки тому спитав, аби знати, що мені замовляти на той тиждень.

І ось наступного дня вони так само полетіли з острова. Прощаючись, Томас Хадсон поцілував дівчину, а вона поцілувала його. Вона плакала напередодні, коли відїжджали хлопці, заплакала й тепер і міцно обняла його.

— Бережіть його і себе бережіть.

— Постараюся. Ви були такий добрий до нас, Томе.

— Ет, дурниці.

— Я писатиму,— мовив Роджер.— Може, там треба щось зробити? То скажи.

— Тішся життям. Напишеш мені, як там у вас буде.

— Напишу. І вона теж.

Отже, поїхали й вони, і, повертаючись додому, Томас Хадсон зайшов до Боббі.

— Страшенно самотньо вам тепер буде,— сказав Боббі.

— Еге ж,— сказав Томас Хадсон.— Мені буде страшенно самотньо.

XIV

Одразу ж після від'їзду хлопців Томаса Хадсона поїняла туга. Але він вважав це природним наслідком розлуки з синами й наполегливо працював далі. Кінець власного світу людини настає зовсім не так, як на тій величній картині, що її свого часу змалював словами містер Боббі. Він настає, коли з місцевої пошти приходить хлопчина-посильний, приносить радіограму й каже:

— Розпишіться, будь ласка, отут на корінці. Нам дуже жаль, містере Томе.

Він дав хлопчині шилінг. Але той подивився на монету й поклав її на стіл.

— Не треба чайових, містере Томе,— сказав він і пішов.

Він прочитав радіограму. Тоді поклав її в кишеню, вийшов і сів на веранді, звернений до моря. Дістав з кишені радіограму й прочитав ще раз. *«Ваші сини Девід і Ендрю загинули разом з матір'ю в автомобільній катастрофі поблизу Біарріца. До вашого приїзду все необхідне беремо на себе. Глибоко співчуваємо»*. Підписано паризьким відділенням його нью-йоркського банку.

На веранду вийшов Едді. Він дізнався про все від Джозефа, а той — від одного хлопця з радіообслуги.

Едді сів поруч і сказав:

— От паскудство, Томе. Як же це могло статися?

— Не знаю,— відказав Томас Хадсон.— Мабуть, наскочили на щось чи хтось на них наскочив.

— Я певен, що не Девід був за кермом,— сказав Едді.

— І я певен. Але тепер це не має значення.

Томас Хадсон дивився на синій простір моря і на густішу синяву Гольфстріму. Сонце було при заході й от-от мало сховатися за хмари.

— Ви думаете, за кермом була їхня мати?

— Може, й так. А може, їх віз шофер. Яка різниця...

— А Енді не міг бути?

— Міг. Можливо, мати йому дозволила.

— Він досить самовпевнений хлопчина,— сказав Едді.

— Був,— сказав Томас Хадсон.— Тепер уже, мабуть, не самовпевнений.

Сонце сідало, і його дедалі заступали хмари.

— Коли вони там знову вийдуть в ефір, треба дати радіограму Вілсонові, щоб завтра зранку прилетів по мене, і нехай замовить телефоном місце на нью-йоркський літак.

— Що мені робити, поки вас не буде?

— Доглядай тут за всім, ото й тільки. Я залишу тобі чеки на кожний місяць. Якщо задмуть буревії, найми собі в поміч скільки треба людей, щоб уберегти катер і будинок.

— Усе зроблю,— сказав Едді.— Але тепер усе воно для мене й г. . . не варте.

— Для мене теж,— сказав Томас Хадсон.

— У нас ще є менший Том.

— Поки що,— сказав Томас Хадсон і вперше заглянув у безодню порожнечі, що чекала його попереду.

— Ви не зігнетеся,— сказав Едді.

— Нізащо. Хіба було колись таке?

— Поживете якийсь час у Парижі, а потім поїдете на Кубу, і нехай би й менший Том з вами поїхав. Там вам добре малюватиметься, і все-таки переміна буде.

— Авжеж,— мовив Томас Хадсон.

— Чи, може, помандруете по світу, це теж добре діло. Поїздіть на тих величезних пароплавах, на яких мені завжди хотілось їздити. Нехай возять вас по всьому світу.

— Авжеж.

— Паскудство,— сказав Едді.— Та якої ж бісової матері вони вбили малого Деві?

— Годі вже про це, Едді,— спинив його Томас Хадсон.— То такі речі, що ми про них нічого не знаємо.

— К бісовій матері все,— мовив Едді і зсунув капелюха на потилицю.

— Ми зіграємо так, як зможемо,— сказав йому Томас Хадсон. Але тепер він знав, що ця гра для нього мало важить.

XV

Пливучи через океан на «Іль-де-Франс», Томас Хадсон переконався, що пекло не конче буває таке, яким змалював його Данте чи будь-хто інший з великих дослідників пекла,— воно може бути й зручним, приємним, улюбленим пароплавом, що везе тебе до країни, куди ти завжди їхав з радісним передчуттям. У цьому пеклі було більше кіл, і

вони не мали таких визначених меж, як у великого флорентійського егоцентриста. Він зійшов на борт пароплава рановранці, сподіваючись — тепер він знав це достеменно — сховатися там від міста, де весь час боявся зустріти людей, котрі заговорять з ним про те, що сталося. Він гадав, що на пароплаві йому вдасться дійти якоїсь згоди зі своїм горем, ще не знаючи, що з горем неможливо дійти згоди. Його виліковує сама смерть, а всілякі інші засоби тільки притуплюють чи знеболюють. Вважається, що його може вилікувати й час. Та коли його виліковує щось інше, ніж смерть, то навряд чи то справжнє горе.

Одним із засобів, що на час притуплює горе, разом притуплюючи в людині й усі інші почуття, є пияцтво, а другим, що відвертає думки на інше, — робота. Томас Хадсон знав ці засоби. Але знав і те, що пияцтво вбиває в людині здатність повноцінно працювати, а його життя вже стільки років ґрунтувалося на роботі, що він ніяк не міг дозволити собі позбутись цієї здатності. Та, розуміючи, що якийсь час працювати все одно не зможе, він постановив собі пити, читати, робити гімнастику, аж поки його здолає сон. У літаку він спав. Але в Нью-Йорку заснути не міг.

І ось нарешті він лишився сам в окремій каюті, куди носії вже занесли його речі та велику паку журналів і газет, що їх він купив у місті. Йому здавалося, що найлегше буде почати саме з цього. Він оддав стюардові свій квиток і попросив принести пляшку води «Перр'є» та льоду. А коли воду й лід подали, дістав з валізи пляшку добірного шотландського віскі, відкоркував і приготував собі випити. Потім перерізав шнурок, яким була обв'язана пака журналів та газет, і розклав їх на столі. Журнали були чисті, незаймані, коли порівняти з тими, які він одержував на острові. Він узяв «Нью-Йоркер». На острові він завжди залишав цей журнал на вечір, але давно вже не бачив такого свіжого номера, за цей же таки тиждень, і такого незім'ятого. Він сидів у зручному глибокому кріслі, пив віскі і невдовзі зрозумів, що неможливо читати «Нью-Йоркер», коли тільки цими днями померли люди, яких ти любив. Тоді він узяв «Тайм», і цей журнал читався гаразд, навіть розділ «Сумні віхи», де серед мертвих були обидва його хлопці й наведено їхній вік; вік їхньої матері було подано неточно, а далі згадувалося про її сімейне становище й про те, що вона розлучилася з ним у 1933 році. «Ньюсуїк» давав ті самі відомості. Та коли Томас Хадсон

читав це коротке повідомлення, його не полишало дивне відчуття, що той, хто писав його, щиро жалів за хлопцями.

Він знову наповнив склянку й подумав, що до віскі найкраще доливати «Перр'є». Тоді прочитав від першої до останньої сторінки і «Тайм», і «Ньюсуїк». За яким бісом її понесло в Біарріц? — подумав він. Могла б поїхати і в Сен-Жан-де-Люс.

З цього він зрозумів, що віскі вже трохи допомогло йому.

Облиш думати про них, звелів він собі. Тільки пам'ятай, які вони були, а все інше відкинь. Рано чи пізно тобі доведеться відкинути. То краще вже тепер.

Почитай ще, сказав він. І в ту ж мить пароплав рушив, спершу дуже повільно. Томас Хадсон навіть не подивився у вікно. Він сидів у зручному кріслі, читав журнали й газети з великої купи, що була на столі, і пив шотландське віскі з «Перр'є».

Ніякої проблеми перед тобою немає, сказав він собі. Ти облишив думати про них, і вони пішли в небуття. А передусім не слід було так безоглядно їх любити. Не слід було так любити їх, і не слід було любити їхню матір. О, це вже віскі заговорило, мовив він сам до себе. Як воно чудово розв'язує наші проблеми! *Алхімік-віскі, справді-бо, воно все наше золото обертає на г. . . . Ні, не звучить. . . Все наше злѳто обертає на г. . . .* — отак ніби краще.

Цікаво, де тепер Роджер з тією дівчиною, подумав він. Де Томмі — має знати банк. А де я — я й сам знаю. Я — осьде, і при мені пляшка «Старого лосося». Завтра вижену все це із себе з потом у спортивному залі. Прїдусь як слід на велосипеді, що нікуди не везе, й на механічному коні. Ось що мені потрібне. Добряче протруситися на механічному коні. А потім — добрячий масаж. А коли зустрїну когось у барі, розмовлятиму про зовсім інші речі. Це ж усього шість днів. Шість днів відбути не так важко.

Цїєї ночі він заснув, а коли прокинувся, відчув, як пароплав посувається по воді, але в першу мить, коли до нього тільки-но дійшов запах моря, йому здалося, що він удома, в своєму будинку на острові, і що все те було моторошним сном. Тоді зрозумів, що то не сон, і відчув густий дух мастила на рамі відчиненого ілюмінатора. Він засвітив світло й попив води «Перр'є». Його мучила спрага.

На столі стояв піднос з бутербродами й фруктами, що його залишив увечері стюард, а у відерці, де стояла пляшка «Перр'є», ще було трохи льоду.

Він знав, що треба щось з'їсти, і поглянув на годинник на стіні. Було двадцять хвилин на четверту. Морське повітря дихало прохолодою. Він з'їв бутерброд та два яблука, а тоді видобув з відерця льоду й приготував собі випити. «Старого лосося» залишилось на денці, але він мав ще одну пляшку, і тепер, цієї прохолодної досвітньої години, сидів собі в зручному кріслі, пив віскі й читав «Нью-Йоркер». Виявилось, що тепер він уже може його читати й що йому дуже приємно пити віскі серед ночі.

Багато років він додержувався твердого правила не пити вночі, а вдень — поки не закінчить свою роботу, за винятком неробочих днів. Але тепер, прокинувшись пізньої ночі, відчув просту втіху від того, що може дати собі волю. Уперше після тієї радіограми до нього повернулося хоч якесь, нехай і суто тваринне, вдовolenня, здатність тишитись життям.

І «Нью-Йоркер» дуже цікавий, подумав він. Як видно, це такий журнал, що його можна читати лише четвертого дня після того, як щось скоїлося. Не першого, і не другого, і не третього. А саме четвертого. Це не завадить знати. Після «Нью-Йоркера» він прочитав «Ринг», а потім узявся до «Атлантик манслі» й почав читати все, що годилося в ньому для читання, а також і дещо з того, що не годилося. Потім утретє налив собі випити й розгорнув «Харперз». Ось бачиш, сказав він сам собі, нічого страшного не сталося.

- Частина друга

КУБА

Коли всі пішли, він ліг на плетену мату, що вкривала підлогу, і йому стало чутно, як гуде вітер. З північного заходу накотила справжня буря, і він простелив на підлозі ковдри, наклав купу подушок, підпер їх м'якою спинкою крісла, приставивши її до ніжки стола, а тоді надів шапочку з довгим козирком, щоб затінити очі, й узявся читати листи при яскравому світлі великої настільної лампи. На грудях у нього вмовстився кіт, і, натягнувши на себе й на kota легке укривало, він розпечатував і читав листи та посьорбу-

вав віскі з водою, за кожним разом відставляючи склянку на підлогу. А коли було потрібно, рука сама знаходила її.

Кіт муркотів, але його не було чути, бо муркотів він безгучно, і господар, тримаючи в одній руці листа, другою торкнувся котового горла.

— У тебе в горлі наче мікрофон,— сказав він.— Ти мене любиш, Бойзе?

Кіт легенько місив лапами його груди, ледь чіпляючись кігтями за вовну грубого синього светра, і господар відчував вагу його довгого тіла та безгучне муркотіння в себе під пальцями.

— Сука вона, Бойзе,— мовив він до kota й розпечатав другий лист.

Кіт засунув голову під його підборіддя й потерся об нього.

— Гляди не подряпайся об мою бісову щетину, Бойзе,— сказав господар і погладив kota по голові своїм шорстким підборіддям.— Жінкам вона дуже не до вподоби. Шкода, що ти не п'єш, Бою. Майже все інше ти вмієш.

Кота було названо на честь крейсера «Бойз», але господар давно вже звав його просто Боем.

Другого листа він прочитав мовчки, тоді простяг руку по склянку й знову сьорбнув віскі.

— Ні,— мовив він,— діла не буде. А знаєш що, Бою? Читай-но ти замість мене ці листи, а я ляжу в тебе на грудях і муркотітиму. Що ти на це скажеш?

Кіт знову потерся головою об його підборіддя, а він потерся об kota, провівши своїм давно не голеним підборіддям у нього між вухами й далі між лопатками, і тим часом розпечатав третій лист.

— Ти тривожився за нас, Бою, коли знялася ця буря? — спитав він.— Побачив би ти, як ми заходили в гавань, коли хвилі вже перекочувались через Морро. Ото б ти перепудився! Занесло нас на тих бісових валах, наче тріску.

Кіт лежав розніжений, дихаючи в такт з господарем. Він великий котяра, довгий і гарний, подумав господар, а худий тому, що завзято полює ночами.

— Як тобі тут велося без мене, Бою? — Він відклав листа й погладив kota під укриталом.— Багато наловив?

Кіт перекотився на бік і підставив живіт, щоб його попестили, як робив за тих безхмарних днів, коли був ще кошеням. Господар обійняв його руками й міцно притис до грудей. Великий кіт як лежав, так і лишився на боці, сховавши голову під його підборіддям. Та раптом він пере-

вернувся під руками господаря й розпластався, учепившись кігтями в светр і міцно притулившись до господаревих грудей. Тепер він уже не муркотів.

— Пробач, Бою,— сказав господар.— Ти вже пробач. Дай-но я прочитаю все-таки цього бісового листа. А нам з тобою нічого не вдіяти. Ти ж не знаєш, чим тут зарадити, правда?

Кіт лежав у нього на грудях, важкий, припишкий, засмучений. Господар погладив його і взявся до листа.

— Не журись, Бою,— мовив він.— Тут справді немає ради. Якщо я колись знайду яку-небудь раду, я тобі скажу.

На той час, як він дочитав третього, найдовшого листа, той великий чорний з білим кіт уже спав. Він спав у позі сфінкса, тільки голову поклав на груди господареві.

Ну що ж, усе дуже добре, подумав господар. Треба б роздягтися, прийняти ванну й лягти як годиться, але ж гарячої води тепер немає, та й не хочеться мені сьогодні спати в ліжку. Надто ще все хитається. Гляди, і з ліжка скине. Але й тут мені, мабуть, не заснути з цим старим чортякою на грудях.

— Бою,— сказав він,— я зніму тебе, а сам ляжу на бік.

Він підняв важке обм'якле тіло кота, що раптом напружилось у нього в руках і знову розслаблено обважніло, і поклав поруч себе, а тоді повернувся й сперся на правий лікоть. Кіт лежав у нього за спиною. Коли його перекладали, він був образився, але тепер знову спав, згорнувшись клубком біля господаря. А той взяв листи й перечитав їх ще раз. Газет вирішив не читати, а, простягнувши руку, вимкнув світло й ліг на бік, відчуваючи сідницями котове тіло. Він лежав, обхопивши руками одну подушку, а голову поклавши на другу. Надворі бурхав скажений вітер, і підлога кімнати усе ще похитувалася під ним, нече капітанський місток на катері. Перед тим, як вони повернулися в гавань, він не сходив з містка дев'ятнадцять годин.

Томас Хадсон лежав і намагався заснути, але не міг. У нього дуже стомились очі, і він не хотів ні засвічувати світло, ні читати, а просто лежав і чекав ранку. Крізь ковдри під собою він відчував мату, зроблену на замовлення для великої кімнати й привезену на крейсері із Самоа за півроку до Пірл-Харбора. Вона вкривала всю викладену плиткою підлогу, але біля скляних надвірних дверей загнущалася й вистріпалася від тертя, і він відчував, як вітер, пробиваючись у шпару під дверима, задуває під низ і віддимає її край. Він подумав, що вітер принаймні ще день

віятиме з північного заходу, потім перейде в північний і зрештою в північно-східний. Так він звичайно змінювався взимку, але міг і ще кілька днів не повернути й бурхати щосили, перш ніж обернутися на *brisa*, як називали місцеві жителі північно-східний пасат. Віючи з північного сходу назустріч Гольфстріму майже з ураганною силою, той пасат здіймав на морі таку страшенну хвилю, яку Томас Хадсон мало де бачив, і він знав, що в цей час жоден німчура не виткнеться на поверхню. Отож, розважив він, ми пробудемо на березі щонайменше чотири дні. А потім вони напевне почнуть вилазити.

Він подумав про свій останній вихід у море і про те, як буревій застукав їх за шістдесят миль убік від Гавани й за тридцять миль від берега і яка то була страхітлива дорога назад, коли він вирішив іти в Гавану, а не в Байя-Онду. Ну й дав же він жару своєму катерові! Добрячого дав жару, і тепер багато чого доведеться перевіряти. Мабуть, краще-таки було піти в Байя-Онду. Але останнім часом вони надто часто там з'являлися. До того ж він дванадцять днів не був удома, хоч розраховував пробути в морі щонайбільше десять. Запаси у нього вичерпувались, а він не знав напевне, скільки часу триватиме шторм, отож і постановив собі повернутись до Гавани, й витримав тяжкий двобій зі стихією. Уранці він прийме ванну, поголитись, опорядиться й піде доповідати морському аташе. Може, вони хотіли б, щоб він і далі патрулював понад узбережжям. Але він був певен, що в таку негоду ніякий біс не підніметься на поверхню, це просто неможливо. До цього, власне, усе й зводилось. І якщо він не помиляється в цьому, то й усе інше буде гаразд, хоч не завжди все виходить так просто. Атож, далеко не завжди.

Від твердої підлоги у нього заболіли правий бік та стегно, і він ліг на спину, перенісши вагу тіла на м'язи плечей, а коліна зігнув і вперся п'ятами в ковдру. Це трохи полегшило його втому, і він поклав ліву руку на kota й погладив його.

— Ач як ти розвалився, Бою, і спиш собі хоч би що,— мовив він.— Видно, не так уже й погано тобі живеться.

Він подумав був випустити й інших котів, щоб мати з ким поговорити, поки Бойз спить. Але вирішив, що краще не робити цього. Бойз образився б і почав ревнувати. Коли вони підїхали ввечері критим ваговозом, Бойз уже чекав їх надворі. Він був страшенно збуджений і, поки вони розвантажувались, весь час крутився під ногами, й

лашався до кожного, й гасав знадвору в дім і назад, щоразу як відчиняли двері. Певно, він чекав на них щовечора, відколи вони поїхали. Тільки-но надходив наказ вирушати в море, кіт уже знав про це. Звісно, про сам наказ він догадуватись не міг, але добре вловлював найперші ознаки приготувань, і в міру того, як вони посувалися, аж до останнього, коли в домі ночувала вся команда (Хадсон суворо стежив, щоб перед кожним досвітнім виїздом люди опівночі вже спали), кіт дедалі дужче збуджувався й нервувався, а коли вони зрештою починали вантажитись, впадав у справжній розпач, і доводилося замикати його, щоб він не побіг за машиною в селище, а там і на шосе.

Одного разу, їдучи Головним шосе, Томас Хадсон побачив kota, на якого наїхала машина,— очевидно, зовсім недавно,— і той мертвий кіт був викапаний Бойз. Спина в нього була чорна, а горло, груди й передні лапи білі, й на морді неначе чорна маска. Він знав, що то не може бути Бойз, бо пригода сталася не менш як за шість миль від їхньої садиби, але його аж замлоїло всередині, і він спинив машину, вернувся назад і підняв kota, а пересвідчившись, що то не Бойз, поклав його на узбіччі дороги, щоб на нього ніхто більше не наїхав. Кіт був добре вгодований, видимо хазяйський, і він залишив його при дорозі, щоб господарі могли його знайти і дізнатися, що з ним сталось, а не гадали марно, де він запропав. А то він забрав би kota в машину й поховав у себе в садибі.

Увечері, повертаючись додому, він не побачив мертвого kota на тому місці, де залишив, отже, як видно, господарі таки знайшли його. Того ж вечора, сидячи з книжкою у великому кріслі, де поруч нього вмовився й Бойз, він подумав, що не знав би, що й робити, якби Бойз отак загинув. А тепер подумав, що кіт так само прихилився до нього, судячи з його поведінки й отого розпачу, який він часом виказував.

Він переживає все це куди тяжче, ніж я. Навіщо ж так побиватися, Бою? Якби ти не брав усього близько до серця, тобі й жилося б легше. Я ж ось по змозі не беру нічого до серця, говорив він сам до себе. Справді не беру. А от Бойз не може.

У морі він теж думав про Бойза, про його дивні звички та про його відчайдушну, безнадійну любов. Він пригадував, як побачив його вперше, тоді ще кошеням, що гралося із своїм відображенням на склі тютюнового прилавка в барі, спорудженому на скелях над Кохімарською гаванню.

Вони зайшли туди ясного різдвяного ранку. Там ще сиділо кілька п'яниць — після вчорашньої гульні, — але в розчинені двері бару й ресторану завівав свіжий східний вітер, і сонце світило так яскраво, і повітря було таке чисте й прохолодне, що той ранок аж ніяк не пасував до п'яниць.

— Зачиніть двері, дме, — сказав один з них господареві бару.

— Ні, — відказав той. — Мені до душі цей вітер. А якщо вам дме, пошукайте собі затишку десь в іншому місці.

— Ми платимо гроші за те, щоб нам було зручно, — озвався ще один цілонічний п'яниця.

— Ні. Ви платите за питво. А зручності шукайте десь інде.

Томас Хадсон подивився через відкриту терасу на море, синє-синє й усе в білих баранцях, і на рибальські човни, що снували по воді, тягнучи за собою блешні на дельфінів. Чоловік шість рибалок сиділи біля стойки в барі, й ще дві групки — за столиками на терасі. То були рибалки, яким добре повелося напередодні, або ж такі, які вважали, що погода й течія не скоро зміняться, і ризикнули святкового дня залишитись на березі. Жоден з місцевих рибалок, що їх знав Томас Хадсон, не ходив до церкви, навіть на різдво, і жоден не одягався так, як вважається за належне одягатись рибалці. З усіх рибалок, яких він будь-коли бачив, вони найменше скидалися на рибалок, а проте діло своє знали чи не найкраще. Ходили вони в старих брилях або простоволосі, носили стару одіж і коли були босі, а коли в звичайних черевиках. Відрізнити рибалку від селянина, або ж *guañiro*, було дуже легко, бо селяни, їдучи до міста, вбиралися в збористі сорочки, крислаті капелюхи, вузькі штани та вершницькі чоботи і майже всі мали при собі мачете, тим часом як рибалки ходили в перших-ліпших обносках, завжди веселі й самовпевнені. Селяни, навпаки, були стримані й несміливі, за винятком тих випадків, коли напивалися п'яні. Та все ж найпевнішою прикметою рибалки були його руки. В старих рибалок вони зашкарублі й темні, вкриті рудими плямами від сонця, а на долонях і пальцях снасть позалишала глибокі борозни та рубці. В молодих руки не зашкарублі, але в більшості також руді плями й глибокі рубці на долонях, а волосся на руках у всіх, крім хіба що найчорнявіших, майже біле від сонця та солі.

Томас Хадсон пригадав, як того різдвяного ранку, на перше воєнне різдво, господар бару спитав його: «Хочете

креветок?» — і приніс великий таріль з купою щойно зварених креветок, і поставив його на стойку, а тоді заходився нарізати лимон і розкладати кружальця на блющі. Креветки були великі, рожеві; їхні вуса на добрий фут звисали зі стойки, і він узяв одну, розпростав їй вуса в обидва боки й зауважив, що вони довші, ніж у японського адмірала.

Томас Хадсон одірвав «японському адміралові» голову, а тоді великими пальцями разламав шкаралупу й висмоктав з неї креветку, і така вона була свіжа й шовковиста на зубах, і така запашна, бо зварена в морській воді з лимонним соком та зернами чорного перцю, що йому подумалось: таких смачних креветок він ще ніколи не їв — ні в Малазі, ні в Таррагоні, ні в Валенсії. І саме тоді кошеня підбігло до нього, кинувшись стрімголов через весь бар, і почало тертись об його руку, випрошуючи креветку.

— Та вони ж для тебе завеликі, кицю,— сказав йому Томас Хадсон. Але все-таки одірвав пучками шматок креветки й дав його кошеняті, а воно помчало назад до тютюнового прилавка й швидко, жадібно почало їсти.

Томас Хадсон дивився, як те гарне чорно-біле кошеня, з білими грудьми та передніми лапками й чорною, наче справжня маска, довгастою плямою поперек лоба й навколо очей, жадібно ворочучи, поїдає креветку, а тоді спитав господаря, чиє воно.

— Як хочете, то ваше.

— Я вже маю вдома двох. Перських.

— Два — то однаково що нічого. Беріть і цього. Додате їм трохи кохімарської крові.

— Тату, можна його взяти? — спитав один з його синів, про яких він тепер ніколи не думав; хлопчик щойно піднявся з тераси, де спостерігав, як човни повертаються в гавань і як рибалки знімають щогли, вивантажують змотані кільцями снасті й викидають на берег зловлену рибу. — Ну будь ласка, тату, візьмімо його. Він такий гарний котик.

— Ти думаєш, йому буде добре далеко від моря?

— Ну звісно, тату. А тут він скоро стане зовсім нещасним. Хіба ти не бачив, які нещасні вуличні коти? А колись же вони, певно, були такі самі, як він.

— Візьміть його,— сказав господар.— Йому буде добре в садібі.

— Гей, Томасе,— обізвався один з рибалок за столиком, що дослухався до їхньої розмови.— Якщо вам потрібні котки, я можу дістати ангорського, справжнього ангорського, з Гуанабакоа. Тигрової масті.

— А статі? Чоловічої?

— Статі в нього не менш, ніж у вас,— відказав рибалка, і всі за столиком засміялись.

На цьому побудовано більшість іспанських дотепів.

— Тільки на ній шерсть росте,— докинув рибалка, розраховуючи, що всі знов засміються, і не помилився.

— Тату, будь ласка, візьмімо це кошеня,— не вгавав хлопець.— Воно ж котик.

— Ти певен?

— Я знаю, тату. Знаю.

— Ти й про обох перських те саме казав.

— Перські то інша річ, тату. З перськими я помилився і визнаю це. Але тепер я знаю, тату. Справді знаю.

— Слухайте, Томасе. То ви хочете ангорського тигрового з Гуанабакоа? — спитав рибалка.

— Та що він за такий кіт? Чаклунський, чи що?

— Ніякий не чаклунський. Цей кіт ніколи й не чув про чаклунство. Він кращій християнин, ніж ви.

— *Es muy possible*¹, — сказав інший рибалка, і всі засміялись.

— І скільки ж він коштує, той знаменитий звір? — спитав Томас Хадсон.

— Ніскільки. Це подарунок. Справжній ангорський тигр. Подарунок на різдво.

— Іди-но сюди, до стойки, випий і розкажи мені про нього.

Рибалка перейшов до стойки. На ньому були окуляри в роговій оправі й вилиняла, але чиста голуба сорочка, що навряд чи витримала б ще одне прання. Вона аж світилася на спині між лопатками, й подекуди матерія вже почала розлазитись. Штани кольору хакі також зовсім вилиняли, і навіть на різдво він був босий. Його обличчя й руки вкривала темно-коричнева засмага. Він поклав ті порубцьовані руки на стойку і мовив до господаря:

— Віскі з лимонадом.

— Мене від лимонаду нудить,— сказав Томас Хадсон.— Я вип'ю з мінеральною.

— А мені добре з лимонадом,— сказав рибалка.— Інакше віскі мені не смакує. Слухайте, Томасе, це ж не протий собі кіт.

— Тату,— знов обізвався хлопчик,— поки ви з цим паном не почали пити, скажи: можна нам узяти котика?

¹ Дуже можливо (ісп.).

Він прив'язав шкаралупу від криветки на білий бавовняний мотузочок і тепер грався з кошеням, розгойдуючи перед ним цю принаду, а воно звелося на задні лапки, наче здиблений геральдичний лев, і молотило передніми по шкаралупі.

— Ти дуже хочеш його взяти?

— Ти ж знаєш, що хочу.

— Ну то бери.

— Дякую, тату, дуже дякую. Я віднесу його в машину, щоб він трохи звик до мене.

Томас Хадсон дивився, як хлопчик з кошеням у руках перейшов дорогу й сів на переднє сидіння. Верх машини був спущений, і він зі свого місця біля стойки добре бачив хлопчика — той сидів у відкритій машині під яскравим сонцем, і вітер куйовдив його темну чуприну. А кошенята Хадсонові не було видно, бо хлопчик поклав його на сидіння і гладив, нахилившись над ним, щоб сховатись од вітру.

Тепер того хлопчика вже не було на світі, а кошеня виросло, і стало великим котом, і пережило хлопчика. А тепер ні я, ні Бойз, подумав Томас Хадсон, нізачо не хочемо пережити один одного. Не знаю, чи бувало колись, щоб людину й тварину пов'язала така любов, думав він далі. Може, це й дуже смішно. Та як на мене, нічого смішного тут немає.

Ні, подумав він, як на мене, то в цьому не більше смішного, ніж у тому, що кіт пережив самого хлопчика. Багато чого, звісно, було чудернацького, хоч би ото коли Бойз воркотав-воркотав, а потім у нього раптом вихоплювався відчайдушний зойк, і він завмирав, припавши всім своїм довгим тілом до господаревих грудей. А часом, як розповідала прислуга, після від'їзду господаря кіт по кілька днів нічого не їв, хоч голод зрештою завжди брав над ним гору. Були дні, коли він намагався жити самими ловами й не виходив їсти з іншими котами, проте кінець кінцем не витримував і вискакував з кімнати через спину всіх котів, що юрмилися біля розчинених дверей, коли на порозі з'являвся слуга, несучи таріль із м'ясним фаршем, а потім швидко шугав назад — так само через спину котів, що метушилися навколо хлопчини з тарелем. Їв він завжди дуже швидко і одразу ж після того йшов геть з котячої кімнати. Не було в домі жодного кота, до якого він почував би хоч найменшу приязнь.

Господар давно вже дійшов висновку, що Бойз вважає себе людською істотою. Хоч кіт не випивав з ним, як це міг би робити ведмідь, але їв усе, що й він, особливо такі речі, на які жоден інший кіт і не глянув би. Томас Хадсон пам'ятав, як минулого літа, коли одного ранку вони снідали разом, він дав Бойзові скибочку свіжого охолодженого манго. Кіт залюбки з'їв її і відтоді, поки Томас Хадсон був на березі й манго ще не відійшло, щоранку одержував свою порцію. Доводилось підносити скибочки йому до рота, бо вони були слизькі, й кіт не міг ухопити їх з тарілки, і Томас Хадсон думав навіть змайструвати щось на зразок ясець, щоб кіт спокійно, без поспіху міг сам брати з них скибочки манго.

Згодом, коли достиг урожай на алігаторових грушах — великих темно-зелених деревах авокадо, плоди яких лише трохи темніші й лискучіші від листя, — і Томас Хадсон, що того року залишався у вересні на березі, ремонтуючи катер і готуючись до подорожі на Гаїті, запропонував Бойзові ложечку м'якушу із середини плоду, з якого було вибрано зернята й наливо туди олії з оцтом, кіт з'їв і його, а потім щоразу з'їдав по половині авокадо.

— Чом би тобі не залізти на дерево й не дістати їх самому? — спитав kota Томас Хадсон, коли вони разом гуляли по своїй пагористій садибі. Але Бойз, певна річ, нічого на це не відповів.

Одного разу він таки побачив Бойза на алігаторовій групі, коли вийшов присмерком погуляти й подивитися, як галасливі зграї чорних дроздів з усіх південних та східних околиць линуть у небі до Гавани, куди вони щовечора зліталися на ночівлю серед листя іспанських лаврів на Прадо. Томас Хадсон любив спостерігати, як дрозди пролітали над пагорбами, і як з'являлися перші кажани, і як починали свій нічний політ дрібні сови, коли сонце сідало в море за Гаваною і над пагорбами займався відсвіт великого міста. Того вечора він не міг знайти Бойза, що майже завжди гуляв з ним, і взяв з собою Великого Цапа, одного з Бойзових синів, — ширококостого чорного kota-бійця, з дужою шиєю, вилицюватою мордою та довжелезними вусами. Цап ніколи не ходив на лови. Він був боєць і плідник, і все те забиравало в нього силу часу. Але любив і повеселитися, якщо це не заважало його ділу, і на прогулянки ходив залюбки, особливо коли Томас Хадсон час від часу добряче надавав йому ногою, так що кіт аж валився на бік. І тоді Томас Хадсон гладив його ногою по животі. Цапа

можна було гладити хоч як сильно, взутою чи босою ногою — він на те не зважав.

Томас Хадсон нахилився й поплескав його по спині — Цап любив, щоб його плескали добре, як плескають великого собаку, — а коли випростався й поглянув угору, то помітив високо на алігаторовій груші Бойза. Цап теж подивився туди й побачив його.

— Що ти там робиш, старий негіднику? — гукнув Томас Хадсон до Бойза. — Чи ти зрештою навчився їсти їх просто з дерева?

Бойз подивився вниз і побачив Цапа.

— Ану злазь звідти, ходім погуляємо, — сказав йому Томас Хадсон. — Я дам тобі авокадо на вечерю.

Бойз зиркнув на Цапа й нічого не відповів.

— Ти дуже гарний серед темного листя. Ну й сиди там, коли хочеш.

Бойз відвернувся від них, і Томас Хадсон з великим чорним котом пішли далі між деревами.

— Як ти гадаєш, Цапе, він не зсунувся з глузду? — спитав Томас Хадсон. Годі, щоб потішити кота, додав: — А пригадуєш ту ніч, коли ми не могли знайти ліки?

«Ліки» було магічне слово для Цапа, і, почувши його, він враз повалився на бік, щоб його погладити.

— Пригадуєш ліки? — запитував господар, і той великий, загартований у бійках котяра аж вигинався від задоволення.

Це слово стало для нього магічним після однієї ночі, коли його господар напився п'яний, по-справжньому п'яний, і Бойз не захотів з ним спати. І Принцеса не хотіла спати у нього в ліжку, коли він був п'яний, і Віллі не хотів. Жодний кіт не хотів спати з ним п'яним, тільки Самітник, як колись звали Великого Цапа, та ще Самітників Брат, а насправді сестра — безталанна кішка, що завжди мала безліч усяких прикроців і лише зрідка звідувала щасливі хвилини. Щодо Цапа, то він навіть дужче любив господаря п'яного, ніж тверезого, а може, так тільки здавалося, бо Цапові випадало спати з ним лише в ті ночі, коли Томас Хадсон бував п'яний. А того вечора, пробувши на березі вже чотири дні, він напився справді як чіп. Почав ще опівдні у «Флоридіті», де пив спершу з кубинськими політиками, що заглянули туди хильнути напивидку й були дуже збуджені; потім — з цукровими й рисовими плантаторами; з кубинськими урядовцями, що просиділи там усю свою обідню перерву; з другим і третім секретарями посольства,

що супроводили когось там до «Флорідіти»; з усюдисущими агентами ФБР, люб'язними молодиками, які так старанно вдавали звичайних, пересічних, типових американців, що виказували себе не менше, ніж якби мали відомчі нашивки на рукавах своїх білих полотняних і чесучевих костюмів. Він пив подвійні заморожені дайкірі, ті славнозвісні дайкірі, що їх подають тільки у «Флорідіті»,— вони не мають алкогольного присмаку, але після них почуваш себе так, наче летиш на лижах з глетчера в хмарі снігової куряви, а десь після шостої чи восьмої порції — наче летиш з того глетчера без запобіжної ливни. Зайшло кілька знайомих військових моряків, і він випив з ними, потім ще кілька чоловік з так званого «бандитського флоту», або ж берегової охорони, і з ними він теж випив. Але це вже починало скидатись на ділове середовище, тим часом як він задля того й пив, щоб забути про своє теперішнє діло; отож він перейшов у кінець бару, де сиділи поважні старі повії — розкішні старі повії, з якими кожний завсідник «Флорідіти» неодмінно колись переспав за останні двадцять років, — і сів разом з ними, а тоді з'їв бутерброд і випив ще два заморожених.

Коли він повернувся ввечері додому, то був дуже п'яний, і жоден кіт не захотів з ним спати, окрім Цапа, що не мав ні алергічної відрази до ромового духу, ні упередження проти пияцтва, зате дуже полюбляв розкішний запах повій, густий і солодкий, як різдвяний пиріг. Вони обидва міцно спали, і Цап, прокидаючись, голосно муркотів, аж поки Томас Хадсон, прокинувшись серед ночі, згадав, скільки він випив напередодні, і сказав Цапові:

— Доведеться нам прийняти ліки.

Цапові дуже сподобалося звучання цього слова, що немовби увібрало в себе усе те розкішне життя, до якого він прилучився, і він замуркотів ще голосніше.

— Де наші ліки, Цапе? — спитав Томас Хадсон.

Він увімкнув лампу біля ліжка, але вона не засвітилася. Як видно, бурею, що затримала його на березі, зірвало чи закоротило дроти, і їх ще не встигли полагодити, отож електрики не було. Він помацав рукою на нічному столику, шукаючи велику подвійну капсулу секоналу, останню, що в нього була,— вона б допомогла йому знов заснути й прокинутись уранці без головного болю. Але потемки скинув її зі столика й ніяк не міг знайти. Він обмацав усю підлогу біля ліжка, але капсули не знайшов. Сірників напихваті він

не мав, бо не кури́в, а батаре́йки в кишеньковому ліхтарику попалила без нього прислуга, і лампочка не світилася.

— Цапе,— сказав Томас Хадсон,— нам треба знайти ліки.

Він устав з ліжка, Цап і собі скочив на підлогу, і вони заходилися шукати. Цап заліз під ліжку і хоч не знав, що він шукає, проте старався як міг, і Томас Хадсон сказав йому:

— Ліки, Цапе. Шукай ліки.

Цап жалісно нявчав під ліжком і нишпорив по кутках. Нарешті він виліз, муркочучи, і Томас Хадсон, помацавши рукою по підлозі, діткнувся до капсули. Вона була вся в пилюці й павутинні. Цап таки знайшов її.

— Ти знайшов ліки,— сказав йому Томас Хадсон.— Та ти ж просто диво, а не кіт.

Обмивши капсулу з карафи, що стояла біля ліжка, а тоді проковтнувши її і запивши водою, він лежав і відчував, як йому помалу легшає, і хвалив Цапа, а той вдоволено муркотів у відповідь, і відтоді саме слово «ліки» стало для нього магичним.

У морі Томас Хадсон думав не лише про Бойза, а й про Цапа. Але в Цапові не було нічого трагічного. Хоч йому й випадали по-справжньому лихі години, проте він завжди лишався цілий і, навіть зазнавши тяжкої поразки у найстрашніших бійках, ніколи не був жалюгідним. Навіть коли не міг дійти до будинку й лежав під манговим деревом біля тераси, засапаний і такий мокрий від поту, що видно було, які великі в нього лопатки і які вузькі й худі боки,— лежав, не в змозі поворухнутись, хапаючи ротом повітря,— навіть і тоді не був жалюгідним. У нього була широка лев'яча голова, і так само, як лев, він ніколи не здавався. Цап почував неабияку приязнь до господаря, і Томас Хадсон теж ставився до нього приязно, поважав і по-своєму любив його. Але про таку палку любов, яка пов'язувала його з Бойзом, ні з Цапового боку, ні з його не могло бути й мови.

А Бойз поводився дедалі гірше. Того вечора, коли вони з Цапом застукали його на алігаторовій груші, він допізна блукав десь поза домом і не з'явився навіть тоді, коли господар ліг спати. Томас Хадсон спав тоді у віддаленому кінці будинку, на широкому ліжку в кімнаті, що мала у всіх трьох зовнішніх стінах великі вікна, крізь які лінув уночі свіжий вітрець. Прокидаючись серед ночі, він чув голоси нічних птахів, і тієї ночі так само лежав без сну й

слухав, коли раптом почув, як Бойз скочив знадвору на підвіконня. Бойз був тихий кіт, але, опинившись там, він одразу ж занявчав, кличучи господаря, і Томас Хадсон підійшов до вікна й відхилив протимоскітну сітку. Бойз скочив до кімнати. В зубах у нього були два садові пацюки.

У місячному світлі, що линуло крізь вікно, кидаючи поперек широкого білого ліжка тінь від стовбура сейби, Бойз почав бавитися з пацюками. Він підстрибував і крутився, підбивав їх лапами й ганяв по підлозі, а тоді відтягав одного вбік і, на мить причаївшись, кидався на другого, і все це так само завзято, як колись, коли був ще кошеням. Потім поніс їх до ванної, і невдовзі Томас Хадсон відчув, як він скочив на ліжко.

— То ти лазив по деревах не для того, щоб їсти манго? — спитав його господар.

Бойз потерся об нього головою.

— Виходить, ти полював і сторожив нашу власність? Ах ти ж мій любий друзяко! Ну, а їсти ти їх не збираєшся?

Бойз лише терся головою об господаря та безгучно муркотів, а потім, стомлений ловами, заснув. Але спав неспокійно, а вранці навіть не глянув на тих двох дохлих пацюків.

Уже почало розвиднятися, і Томас Хадсон, що так і не зміг заснути, спрстерігав, як займається на світ і як сірі стовбури королівських пальм поступово вирізняються із сірої світанкової імлі. Спочатку він бачив тільки стовбури та обриси їхніх крон. Потім, коли ще трохи розвиднілось, побачив, що пальми гнуться під сильним вітром, а ще згодом, коли за пагорбами почало сходити сонце, стало видно, що стовбури пальм білясто-сірі, їхні розколошкані вітром крони — яскраво-зелені, трава на пагорбах — руда від зимової посухи, а вапнякові верхівки далеких пагорбів неначе вкриті снігом.

Він підвівся з підлоги, взув мокасини, накинув на плечі стару картату куртку і, залишивши Бойза спати на ковдрі, перейшов через їдальню до кухні, що містилась у кінці північного крила будинку. Надворі все бурхав вітер, і голі віти фламбойянового дерева бились об стіни й вікна. В льодовнику не виявилось ніякої їжі, і в кухонній коморі теж нічого не було, крім спецій, бляшанки з американською кавою, ще однієї з ліптонівським чаєм та пляшки арахісової олії. Кухар-китаєць щоранку купував на базарі харчі на день. Томаса Хадсона не чекали, і китаєць уже, напевне,

пішов по харчі для слуг. Тільки-но з'явиться хтось із хлопців, подумав Хадсон, пошлю його до селища купити фруктів і яєць.

Він скип'ятив води, запарив у чайнику чай і поніс його з чашкою та блюдечком назад до кімнати. Сонце вже підбилося вгору, і кімнату заливало світло, а він сидів у великому кріслі, пив чай і в свіжому та яскравому зимовому сонячному світлі розглядав картини на стінах. Мабуть, треба деякі перевісити, подумав він. Найкращі висять у спальні, а я тепер ніколи там не буваю.

З його крісла кімната здавалася після катера просто-таки величезною. Він не знав, яка вона завдовжки. Власне, коли замовляв мату на підлогу, то знав, а потім забув. Та хоч би яка вона була, а цього ранку однаково здавалася втричі довшою. Такі речі одразу помічаєш свіжим оком, повернувшись на берег,— оце та ще те, що льодовник порожній. Зате відчуття, ніби все хитається, як ото катер у неосяжному морі, розбурханому шаленим північно-західним вітром, що знявся супроти потужної течії, тепер зовсім зникло. Відійшло кудись далеко від нього, як і саме море. Він міг побачити море й тепер, видивляючись із відчинених дверей цієї білої кімнати чи з вікон ген через пагорби, порослі деревами й перетнуті стрічкою шосе, і через дальші голі пагорби, що колись були для міста природними укріпленнями, і через гавань та біле місто за нею. Але звідси море було лише синім маревом за далеким білим обширом міста. Воно було тепер таке ж далеке, як і все, що відійшло в минуле, і навіть підлога вже не хиталася під ногами, і він волів, щоб так воно все й лишалось, аж поки настане час знову виходити в море.

А найближчі чотири дні нехай у ньому гуляє німчура, подумав він. Цікаво, чи підпливає до них близько риба й чи ходить навкруги, коли вони стоять на глибині за такої негоди? І як глибоко сягає шторм? У цих водах риба є на будь-якій глибині, хоч би куди вони поринули. І їй, напевне, дуже цікаво. Днища підводних човнів мають бути доволі брудні, і риба неодмінно крутитиметься навколо. А втім, можливо, що не такі вже й брудні, коли взяти до уваги, яким курсом вони ходять. Але риба однаково крутитиметься. Він на мить уявив собі, як там сьогодні у відкритому морі, де зіймаються сині гори води і вітер зриває з їхніх гребенів білу піну, але зразу ж відігнав від себе це видиво.

Він простяг руку й погладив kota, що досі спав на ковдрі. Той прокинувся, позіхнув і випростав передні лапи, а потім знову скрутився клубочком.

— Я ніколи не мав дівчини, що прокидалася б разом зі мною,— сказав Томас Хадсон.— А тепер не маю навіть і такого kota. Та вже спи собі, Бою. І потім, це паскудна брехня. Мав я таку дівчину, і вона прокидалася разом зі мною, а то й раніше за мене. Тільки ти не знав її, та й взагалі не знав ніколи жодної путящої жінки. Не пощастило тобі, Бою. То й пропади все пропадом. А знаєш що, Бою? Треба б нам знайти якусь милу, хорошу жінку. Ми могли б обидва закохатися в неї. Якби ти зміг її утримувати, нехай би вона була твоя. Але я ніколи ще не бачив жінки, що могла б довго прожити, харчуючись садовими пацюками.

Чай на якийсь час заглушив у ньому голод, та потім йому знову страшенно захотілось їсти. В морі він би вже годину тому добряче поснідав, а за годину перед сніданком, може, ще й кухоль чаю випив би. Коли вони вчора йшли назад, катер так кидало, що куховарити було неможливо, і він, не сходячи з містка, з'їв два бутерброди з солониною і товстими кружальцями сирої цибулі. А тепер був страшенно голодний і роздратований, що в кухні нічого не знайшлося поїсти. Треба купити консервів і тримати їх на такі випадки, подумав він. Але тоді доведеться поставити на буфет замок, щоб бути певним, що їх тут не поїдять без мене, а я терпіти не можу, коли в домі замикають їжу.

Зрештою він налив собі шотландського віскі з содовою, сів у крісло і взявся читати газети, що назбиралися за його відсутності, відчуваючи, як віскі притуплює голод і вгамовує нервові збудження перших годин, проведених удома. Сьогодні можеш напитися, коли хочеш, сказав собі Томас Хадсон. Після того, як складеш звіт. Якщо і вдень буде такий холод, у «Флорідіті» навряд чи збереться багато людей. Та все одно приємно буде посидіти там знову. Він не міг вирішити, де йому пообідати: там-таки чи в «Пасіфіко». В «Пасіфіко» теж холодно, подумав він. Але я надягну светр і пальто, а там є столик під стіною біля прилавка, куди не задуватиме вітер.

— Шкода, що ти не любиш їздити, Бою,— мовив він до kota.— А то б гульнули ми з тобою на славу.

Їздити Бой не любив. Йому щоразу здавалося, що його повезуть до ветеринара. Ветеринарів він і досі боявся. Зате Цап їздив би в машині залюбки, подумав Томас Хадсон.

І на катері, певно, плавав би залюбки, якби не бризки. Треба б піти випустити їх усіх. Шкода, що я не зміг привезти їм якогось гостинця. Якщо знайду сьогодні в місті котячу м'яту, неодмінно куплю, і нехай увечері Цап, і Віллі, і Бой п'яніють донесхочу. Десь у шафі в котячій кімнаті ще має бути трохи м'яти, якщо вона не пересохла й не втратила сили. В тропіках вона дуже швидко втрачає силу, а в тій, яку вирощують на грядках, її взагалі немає. А добре було б, якби й ми, не коти, мали щось таке саме нешкідливе, як котяча м'ята, і з такою самою дією, подумав він. Чому в нас немає якогось подібного зілля, щоб ми могли й собі отак безболісно п'яніти?

Дивно було те, що коти, які жили в домі, ставились до котячої м'яти по-різному. Бойз, Віллі, Цап, Самітників Брат, Малюк, Пухнастик і Бойовик аж трусилися за нею. А Принцеса, як називали слуги Бебі, голубу перську кицьку, ніколи й близько до неї не підходила, так само як і Дядечко Вовчик, сірий перський кіт. Щодо Дядечка Вовчика, настільки ж дурного, наскільки й гарного, то в нього це могла бути або просто дурість, або ж надмірна обережність. Він ніколи не наважувався взяти до рота щось нове й підозріливо обнюхував будь-яку незнайому їжу, аж поки її з'їдали інші коти і він залишався ні з чим. Але Принцеса, бабуся всіх цих котів, розумна, делікатна, дуже принципова, аристократична й надзвичайно лагідна, терпіти не могла самого духу котячої м'яти й тікала від нього, наче від смертного гріха. Принцеса була напрочуд делікатна й аристократична киця, димчасто-сіра, із золотавими очима, мала витончені манери й дуже розвинене почуття власної гідності; та досить було подивитися на неї під час тічки, щоб збагнути, пояснити й, нарешті, наочно уявити собі причини деяких скандальних історій у королівських домах. Відтоді як Томас Хадсон побачив Принцесу в тічці,— не в тій першій, трагедійній, а коли вона вже стала дорослою красунею і, раптом утративши свою гідність та стриманість, віддалася безсоромній розпусті,— він зрозумів, що не зможе померти спокійно, не переспавши хоч раз з якоюсь принцесою, такою ж чарівною, як ця.

Вона мала бути така сама поважна, й делікатна, й прекрасна, як Принцеса, поки вони закохуватимуться одне в одного, а потім, у ліжку, така сама безсоромна й розпусна. Часом та уявна принцеса ввижалась йому вві сні, і хоч з тими снами не змогла б зрівнятися ніяка дійсність, він усе

одно жадав, щоб вони справились, і не мав сумніву, що врешті так воно й буде, якщо тільки є десь така принцеса.

На жаль, єдина принцеса, з якою йому випало перебути в ліжку,— італійські принцеси до рахунку не брались,— була звичайна собі, нічим не примітна молода жінка з трохи затовстими литками й не дуже гарними ногами. Щоправда, вона мала ніжну шкіру уродженки півночі й блискуче, дбайливо доглянуте волосся, і йому подобались її обличчя та її очі, і вся вона йому подобалась, і приємно було відчувати її руку в своїй, коли вони стояли на палубі, пливучи каналом назустріч вогням Ісмаїлії. Вони дуже подобались одне одному і вже були зовсім близько до того, щоб закохатися,— так близько, що їм доводилося раз у раз стишувати голоси, коли вони були на людях, і так близько, що тепер, коли вони стояли на темній палубі, тримаючись за руки, він відчував, що виникло між ними, й не мав у тому найменшого сумніву. А відчуваючи це з цілковитою певністю, сказав про це їй і запитав її про дещо, бо вони умовились бути беззастережно щирими одне з одним у всьому.

— Та я б з радістю,— відказала вона.— Ви ж знаєте. Проте не можна. Ви й самі це знаєте.

— Але ж має бути якийсь вихід,— мовив Томас Хадсон.— Завжди є якийсь вихід.

— Ви хочете сказати, в рятувальній шлющі? — спитала вона.— В рятувальній шлющі я не хотіла б.

— Знаєте що... — мовив він, поклавши руку їй на груди, і відчув, як вона ожила й напружилась під його пальцями.

— Так приємно,— перебила вона.— Але ви забули, що їх дві.

— Ні, не забув.

— Отак зовсім приємно,— сказала вона.— Ви знаєте, Хадсоне, я вас покохала. Я тільки сьогодні це зрозуміла.

— З чого?

— Ну, просто зрозуміла. Це було не так уже й важко. А ви чогось такого не зрозуміли?

— Мені й розуміти не треба,— збрехав він.

— От і добре,— сказала вона.— Але в рятувальній шлющі не можна. І у вашій каюті не можна. І в моїй не можна.

— Ми могли б піти до баронової.

— У барона в каюті завжди хтось є. Розпусник він, наш барон. А цікаво, що серед нас є барон-розпусник, як за давніх часів, правда ж?

— Правда,— відповів він.— Але я міг би піти пересвідчитись, що там нікого немає.

— Ні. Так не можна. Просто кохайте мене сильно-сильно, отак. Відчувайте, що кохаєте мене щосили, і тримайте далі, як оце тепер.

Він тримав її так само, потім узяв інакше.

— Ой ні,— сказала вона.— Не треба. Не могу я так.— Тоді сама зробила те саме й спитала: — А ви можете?

— Можу.

— Ну добре. Тоді я триматиму. Ні-ні, не цілуйте мене. Якщо ви цілуватимете мене тут, на палубі, тоді можна й усе інше.

— А чом не можна всього іншого?

— Де, Хадсоне? Де? Скажіть мені, бога ради, де?

— Я скажу вам чому.

— Чому — я й сама добре знаю. Де — ось у чім річ.

— Я дуже кохаю вас.

— Авжеж. І я вас кохаю. Та нічого доброго з цього не вийде, крім того, що ми кохаємо одне одного. А втім, і це добре.

Він знов узяв її, як перед тим, і вона сказала:

— Прошу вас, не треба. А то мені доведеться піти.

— Сядьмо.

— Ні. Краще стоятимем, як тепер.

— Вам приємно так?

— Так. Дуже. А вам неприємно?

— Та ні, але ж не можна отак без кінця.

— Ну гаразд,— сказала вона і, обернувшись, швидко поцілувала його, а тоді знову задивилася на темну пустелю, повз яку вони пропливали. Була зима, і ніч дихала прохолодою, і вони стояли, міцно пригорнувшись одне до одного, й дивилися в простір.— Тепер уже можна все. Зрештою, і норкове хутро може на щось придатися в тропіках. Тільки не кінчай раніш за мене, гаразд?

— Гаразд.

— Обіцяєш?

— Так.

— Ой Хадсоне... Зараз... Ну... ну...

— А ти?

— Ой, і я... Тільки щоб разом з тобою... Ну... ну... зараз...

— Справді зараз?

— Ой, так... Зараз, кажу ж тобі...

Потім вони знов стояли на палубі, і світло міста було вже куди ближче, а за бортом усе так само пропливав берег каналу й темний простір за ним.

— Тепер тобі соромно за мене? — спитала вона.

— Ні. Я дуже кохаю тебе.

— Але ж тобі погано, а я думала тільки про себе.

— Ні. Я не можу сказати, що мені погано. І ти не про себе думаєш.

— Ти тільки не вважай, що це було даремно. Ні, недаремно. Для мене — ні, правда.

— Тоді недаремно. Поцілуй мене, гаразд?

— Ні. Не можу. Просто тримай мене міцно, отак.

Трохи згодом вона спитала:

— А тобі нічого, що я так добре ставлюся до нього?

— Ні. Він дуже гордий.

— Зараз я щось тобі розкажу.

Вона розказала йому, але то не було для нього великою несподіванкою.

— Це дуже непристойно?

— Ні,— відказав він.— Досить мило.

— Ой Хадсоне,— мовила вона.— Я так тебе кохаю. Ти зараз іди зроби все, що тобі треба, а тоді вертайся сюди до мене. Може, вип'ємо пляшку шампанського в «Ріці»?

— Чудова ідея. А твій чоловік?

— Він ще грає в бридж. Мені видно його у вікно. А коли закінчить, знайде нас, і ми вип'ємо всі разом.

Отож вони пішли до «Ріца», що містився на кормі пароплава, й випили пляшку сухого «Перр'є-Жуе» 1915 року, потім ще одну, а пізніше до них приєднався й принц. Він був дуже приємний чоловік і подобався Хадсонові. Принц і принцеса, так само як і Хадсон, їздили на полювання до Східної Африки, і він зустрічався з ними в клубі Мутаїга й у Торра в Найробі, і з Момбаси вони виїхали одним пароплавом. Цей пароплав робив рейси навколо світу й спинився в Момбасі перед тим, як вирушити далі через Суец і Середземне море до кінцевого порту в Саутгемптоні. То був аж надто розкішний пароплав, з окремими кількімнатними каютами, цілком запроданий, як тоді велось, під кругосвітній круїз, але кілька пасажирів зійшли в Індії, і один з тих проноз, які завжди все знають, сказав Хадсонові в клубі, що на пароплаві є вільні каюти й що можна дістати їх за помірну ціну. Хадсон сказав про це принцові й принцесі, які були не дуже вдоволені своїм довгим і стомливим перельотом до Кенії на тодішньому малопотуж-

ному «хендлі-пейджі», і вони радо вхопилися за цю ідею, приваблені й самою подорожжю морем, і помірною ціною.

— Це буде чудова подорож, і ви просто молодець, що зуміли про все дізнатися,— сказав принц.— Я завтра ж зранку подзвоню туди.

То була справді чудова подорож: пароплав поволі виїшов з нового порту в синій Індійського океану, залишаючи позаду Африку, старовинне біле місто з великими деревами, і зелений простір за ним, і морські хвилі, що розбивалися об довгий риф,— а тоді набрав швидкості, і навколо вже був відкритий океан, і летючі риби вихоплювалися з води попереду пароплава. Африка все віддалялася за кормою, аж поки стала довгою голубою смужкою на обрії, і стюард уже вдарив у гонг, а він з принцом, принцесою й бароном, їхнім давнім знайомим, що жив у тій же країні, що й вони, і справді був розпусник, сиділи в барі й пили сухий мартіні.

— Не зважайте на гонг, ми поснідаєм у «Ріці»,— сказав барон.— Згода?

Томас Хадсон з принцесою не спали на пароплаві, хоч на той час, як він спинився в Хайфі, вже робили стільки всякого іншого, що обоє дійшли до якогось екстатичного відчаю, такого глибокого, що їх слід було б змусити судом спати одне з одним, аж поки їм вистачить на те сил,— хоч би тільки для заспокоєння їхніх нервів, коли не для чогось іншого. Та натомість вони вирушили в автомобільну подорож із Хайфи до Дамаска. Коли їхали туди, Томас Хадсон сидів на передньому сидінні з шофером, а принц і принцеса позаду. Він побачив невеличку частку Святої землі, й невелику частку країни, з якою пов'язана була діяльність Т. Е. Лоуренса, і багато похмурих пагорбів, і багато пустелі; а коли поверталися, він з принцесою сидів ззаду, а принц попереду з шофером. І всю дорогу назад Томас Хадсон не бачив майже нічого, крім потилиці принца та потилиці шофера, і тепер міг пригадати тільки те, що дорога з Дамаска до Хайфи, де стояв на якорі їхній пароплав, ішла понад річкою, і в одному місці було міжгір'я, але дуже невеличке, як ото на маломасштабній топографічній карті, і там-таки посеред річки острівець. Той острівець запам'ятався йому найкраще з усієї подорожі.

Подорож до Дамаска не багато зарадила, і, коли пароплав вирушив з Хайфи й узяв курс на Середземне море і вони з Принцесою стояли на палубі, де тепер було холодно

від північно-східного вітру, а море розхвилювалося так, що пароплав уже починало хитати, вона сказала йому:

— Треба щось придумати.

— Тобі подобається говорити наздогад?

— Ні. Я хочу лягти в ліжку й не вставати цілий тиждень.

— Тиждень — це не так уже й багато.

— Ну, тоді місяць. Але це треба зробити зараз же, а зараз ми не можемо.

— Можна піти до баронової каюти.

— Ні. Я не хочу цього, поки ми не зможемо почувати себе цілком спокійно.

— Як ти почуваш себе тепер?

— Так, наче я втрачаю розум і вже втратила досить багато.

— У Парижі ми зможемо любитися в ліжку.

— А як я піду з дому? Я не маю досвіду в таких речах.

— Підеш ніби по магазинах.

— Але ж ходити по магазинах треба з кимось.

— То підеш із кимось. Невже ти не маєш нікого, кому можеш довіряти?

— Та маю. Але я не хочу, дуже не хочу цього робити.

— Ну, то й не роби.

— Ні. Інакше не можна. Я розумію, що не можна. Але мені від того не легше.

— Ти що, ні разу його не зраджувала?

— Ні. І думала, що ніколи не зраджу. А тепер тільки цього й хочу. Але мені прикро, що про це має знати ще хтось.

— Ми щось придумаємо.

— Будь ласка, обійми мене й міцніше пригорни до себе,— сказала вона.— І не треба ні про що говорити, ні про що думати, ні про що турбуватися. Просто пригорни мене, будь ласка, і дуже кохай, бо в мене все вже болить.

Трохи згодом він сказав їй:

— Слухай, щоразу, коли ти отак чинитимеш, тобі буде так само погано, як тепер. Ти не хочеш зраджувати його і не хочеш, щоб хтось про це знав. Але ж рано чи пізно все одно це буде.

— Я хочу цього. Просто мені його жаль. Але я повинна зважитись. Я вже не владна над собою.

— То зважся. Зараз.

— Але ж зараз страшенно небезпечно.

— Невже ти думаєш, що з усіх тих людей тут, на кораблі, які бачать нас, чують і знають, хоч хтось повірить, ніби ми з тобою ще не переспали? А все, що ми з тобою робили досі,— хіба воно дуже різниться від того?

— Ну звісно, що різниться. У тім-то й річ. Від цього, що ми робимо, не може бути дитини.

— Ти просто дивовижна,— сказав він.— Йй-право, дивовижна.

— Але нехай би й дитина, я буду навіть рада. Він дуже хоче дитини, а в нас ніяк не виходить. Я одразу ж після того пересплю з ним, і він ніколи не знатиме, що це від тебе.

— Я б усе-таки не спав з ним одразу після того.

— Ну, може, й не одразу. Нехай другої ночі.

— Коли ти спала з ним востаннє?

— Ой, та я щоночі з ним сплю. Інакше я не можу, Хадсоне. Я приходжу така збуджена, що просто не можу інакше. Здається, через це він тепер і засиджується так пізно за картами. Хоче, щоб я заснула, доки він повернеться. По-моєму, він трохи стомився, відтоді як ми з тобою закохались.

— Це ти вперше закохалась після того, як одружилася з ним?

— Ні. На жаль, не вперше. Я вже кілька разів закохувалась. Але ніколи його не зраджувала, навіть думати про це не могла. Він приємний, і милий, і такий хороший чоловік, і він дуже мені до душі, і любить мене, і завжди добрий до мене.

— Ходімо-но краще до «Ріца», вип'ємо шампанського,— сказав Томас Хадсон. Почуття його ставали дедалі су-перечливіші.

У «Ріці» було безлюдно, і стюард приніс їм вино на один із столиків під стіною. Тепер там завжди тримали на льоду сухе «Перр'є-Жує» 1915 року і тільки запитували: «Вино те саме, містере Хадсон?»

Вони піднесли келихи одне за одного, і принцеса сказала:

— Я люблю це вино. А ти?

— Дуже.

— Про що ти думаєш?

— Про тебе.

— Ну певна річ. І я тільки про тебе й думаю. Але що ти думаєш про мене?

— Я думаю, що нам зараз треба піти до мене в каюту. Ми надто багато говоримо, надто багато мудруємо і нічого не робимо. Котра в тебе година?

— Десять хвилин на дванадцять.

— Котра там у вас година? — гукнув він до стюарда.

Стюард подивився на годинник за прилавком.

— Двадцять три п'ятнадцять, сер.

Коли стюард одійшов і вже не міг їх чути, Томас Хадсон спитав:

— До котрої він гратиме в бридж?

— Він сказав, що гратиме допізна і щоб я лягала без нього.

— Зараз доп'ємо й підемо до мене в каюту. Вино там у мене є.

— Але ж це дуже небезпечно, Хадсоне.

— Завжди буде небезпечно, — сказав він. — А отак ховається — від цього стає куди к бісу небезпечніше.

Тієї ночі він тричі здолав її, і, коли потім проводжав до їхньої з принцом каюту, — вона казала, що не треба, а він доводив, що так буде краще, — принц усе ще грав у бридж. Томас Хадсон знов пішов до «Ріца», де був ще відчинений бар, і, замовивши пляшку того самого вина, сів читати газети, що їх узяли на борт у Хайфі. Раптом йому спало на думку, що оце вперше за багато днів він знайшов час почитати газети, і він відчував велику полегкість, і радів з того, що може отак сидіти й читати газети. А коли скінчилася гра в бридж і принц, проходячи повз бар, зазирнув туди, Томас Хадсон запросив його випити по келиху вина перед сном, і принц подобався йому дужче, ніж будь-коли, й навіть викликав таке почуття, наче вони були родичі.

Томас Хадсон і барон зійшли з пароплава у Марселі. Більшість пасажирів їхали до кінцевого порту круїзу, Саутгемптона. У Марселі вони з бароном сиділи у відкритому ресторанчику в Старому порту, їли *moules marinés*¹ і пили з карафки *vin rosé*². Томас Хадсон дуже хотів їсти і пригадав, що йому й на пароплаві майже весь час хотілося їсти, ще відтоді як вони відпливли з Хайфи.

Ось і тепер страшенно хочеться їсти, подумав він. Де ж ті бісові слуги? Хоч би один уже мав з'явитися. Тим часом вітер надворі дедалі холоднішав. І це нагадало йому про

¹ Мариновані молюски (фр.).

² Рожеве вино (фр.).

той колодний день у Марселі на крутій вуличці, що спускалася до порту, коли вони сиділи за ресторанним столиком, піднявши коміри пальт, і їли *moules*, видобуваючи їх із тоненьких чорних скойок, що плавали в гарячій наперченій молочній ющі з жовтими острівцями розтопленого масла, і пили вино з Тавеля, що було на смак таке, як Прованс на вигляд, і дивились, як вігер роздирав спідниці жінок-рибалок, туристок з пароплава та бідно вдягнених портових повій, що піднімалися крутою брукованою вуличкою під різкими подувами містралю.

— Ви поводитись зухвало, мій друже, — сказав барон. — Атож, страшенно зухвало.

— Хочете ще *moules*?

— Ні. Я з'їв би щось ситніше.

— То, може, *bouillabaisse*?¹

— Суп після супу?

— Я хочу їсти. Та й коли ще випаде побувати тут знов.

— Те, що ви хочете їсти, анітрохи мене не дивує. Ну гаразд. Замовимо *bouillabaisse*, а тоді доброго «Шатобріану», це чудове вино. Треба підкріпити ваші сили, шалапуте.

— Що ви думаєте робити далі?

— Важливіше, що думаєте робити ви. Ви її кохаєте?

— Ні.

— Оце вже добре. Тоді вам краще на цьому й закінчити. Так буде найкраще.

— Я пообіцяв приїхати до них порибалити.

— Якби полювати, то ще сяк-так, — сказав барон. — А рибалити холодно і взагалі приємного мало. Та й нема чого їй робити дурня із свого чоловіка.

— Та він же, мабуть, знає.

— Ні. Він знає, що вона закохалась у вас. Ото й тільки. Він джентльмен, і хоч би як ви вчинили, це буде гаразд. Але їй дурити чоловіка ні до чого. Ви ж не одружитесь з нею?

— Ні.

— Та вона й так не змогла б вийти за вас заміж. Тож не треба завдавати йому прикрощів, якщо тільки ви не закохані в неї.

— Ні. Тепер я це знаю.

— Тоді я вважаю, що вам треба вийти з гри.

— Не маю щодо цього ніякого сумніву.

¹ Рибна юшка (фр.).

— Дуже радий, що ви згодні зі мною. А тепер скажіть мені щиро: як вона?

— Дуже добре.

— Не вдавайте простака. Я знав її матір. От якби ви знали її матір...

— На жаль, не знав.

— Справді, на жаль. Не розумію, як це ви зв'язалися з такими добропорядними й нудними людьми. А може, вона потрібна вам як художникові для чогось там такого?

— Ні. Просто вона мені дуже сподобалась. Та й тепер подобається. Але я не закоханий у неї, і потім усе це надто складно.

— Я дуже радий, що ми знайшли спільну мову. То куди ж ви тепер думаєте вирушити?

— З Африки ми щойно повернулися.

— Що правда то правда. А чом би вам не поїхати на якийсь час на Кубу чи на Багамські острови? Може, і я пристаю до вас, якщо роздобуду вдома грошей.

— А ви думаєте, що роздобудете?

— Ні, не думаю.

— Мабуть, поживу я трохи в Парижі. Давно вже не був у великому місті.

— Париж — це не місто. Лондон — ото місто.

— А мені хочеться побачити, що діється в Парижі.

— Я можу розказати вам, що там діється.

— Ні, ви не так мене зрозуміли. Я хочу подивитись на картини, зустрітись з деякими людьми, побувати на перегонах — на Шестиденних, і в Отейлі, і в Ангені, і в Ле-Трамбле. Чом би й вам не лишитися?

— Не люблю перегонів, а грати не маю на що.

Та до чого тепер усі ці спогади? — подумав він. Барон помер, у Парижі німці, а принцеса так і не народила дитини. Отож не буде його крові в жодному королівському домі, хіба що колись потече в нього з носа у Букінгемському палаці, але таке навряд чи станеться. Якщо ніхто з тих лобурів не з'явиться ще двадцять хвилин, вирішив він, доведеться самому піти до селища й купити яєць та хліба. От бісова халепа — сидіти голодним у власному домі, думав він. Але й іти до селища страх як не хочеться, втома змагає.

В цей час він почув, що в кухні хтось є, натиснув кнопку, прикріплену внизу на стільниці великого стола, і почув, як у кухні двічі дзенькнув дзвінок.

З'явився молодий слуга, схожий своїм улесливим, хитрим і страдницьким виглядом чи то на гомосексуаліста, чи на святого Себастьяна, й спитав:

— Ви дзвонили?

— А тобі що — позакладало? Де Маріо?

— Пішов на пошту.

— Як там коти?

— Все гаразд. Нічого нового. Великий Цап побився з *El Gordo*¹. Але ми його вже підлікували.

— Бойз начебто схуд.

— Багато шастає ночами.

— А як Принцеса?

— Була трохи сумна. Але їсть уже добре.

— М'ясо важко було дістати?

— Привезли з Которро.

— А собаки як?

— Всі здорові. У Негріти знов будуть щенята.

— Не могли замкнути її й не випускати надвір?

— Та замикали, а вона все одно тікала.

— Ще що-небудь сталося?

— Нічого. Як вам їздилося?

— Нормально.

Поки він розмовляв, уривчасто й роздратовано, як завжди з цим хлопцем, що його вже двічі доводилося звільняти, а потім брати назад, бо щоразу приходив батько й просив за нього, — до кімнати зайшов Маріо, старший слуга, з газетами й листами в руках. Він усміхався, і його темне обличчя було веселе, добре й приязне.

— Як їздилося?

— Трохи покидало під кінець.

— *Figúrate*. Уявляю собі. Он як дме з півночі. Ви щось їли?

— Та нема ж чого.

— Я приніс яєць, молока й хліба. *Tú*², — мовив він до другого слуги, — іди приготуй сеньйорові сніданок. Як вам зробити яйця?

— Як завжди.

— *Los huevos como siempre*³, — сказав Маріо. — Бойз вас зустрів?

— Так.

¹ Гладун (*isp.*).

² Ти (*isp.*).

³ Яйця як завжди (*isp.*).

— Цього разу він дуже сумував. Дужче, ніж звичайно.

— А як інші?

— Та тільки одна страшна бійка була, між Цапом і Гладуном.— Він з гордістю вимовив котячі прізвиська по-англійському.— І Принцеса трохи посумувала. Але тепер уже все гаразд.

— У ті?¹

— Я? — Він ніяково усміхнувся, дуже потішений.— Усе добре, дякую.

— А вдома як?

— Усе гаразд, дякую. Батько знов працює.

— Я радий за нього.

— Він і сам радий. А ті сеньйори, що з вами, тут не почували?

— Ні. Вони всі поїхали до міста.

— Певне, натомились.

— Авжеж.

— Тут без вас дзвонили всякі знайомі. Я їх усіх записав. Може, ви розберете хто. Ніяк я не навчуся писати англійські імена.

— Пиши як чуєш.

— Та я ж і чую їх не так, як ви.

— Полковник не дзвонив?

— Ні, сер.

— Принеси мені віскі з мінеральною,— сказав Томас Хадсон.— І дай, будь ласка, котам молока.

— У їдальні чи тут?

— Віскі сюди. А молоко даси в їдальні.

— Я миттю,— мовив Маріо. Він гайнув до кухні й повернувся із склянкою віскі, розведеного мінеральною водою.— Здається, води не перелив,— сказав він.

Поголитися зараз чи вже після сніданку? — думав Томас Хадсон. Треба б зараз. На те ж я й віскі взяв, щоб легше було голитися. Ну, то йди голися. Та нехай йому чорт, потім, вирішив він. Ні. Йди голися. Це зміцнить твій клятий дух, а після сніданку тобі треба одразу вирушати до міста.

Узявшись голитися, він час від часу посьорбував віскі — і поки намилювався, і коли намилився, і намилюючись ще раз, а потім тричі мінючи леза, щоб зішкребти двотижневу щетину. Кіт походжав навколо, дивився, як він голиться, і терся об його ноги. Та раптом метнувся геть з ванної, і

¹ А ти? (Ісп.).

Томас Хадсон зрозумів: то він почув брязкіт мисочок з молоком, що їх ставили на кахляну підлогу їдальні. Він сам не почув ні брязкоту, ні того, як гукали котів. А Бойз почув.

Закінчивши голитися, Томас Хадсон налив у праву руку чудового натурального дев'яностоградусного спирту, що коштував на Кубі не дорожче, ніж жалюгідний туалетний спирт у Штатах, і щедро змочив ним обличчя, відчуваючи, як пекучий холод знеболює подразнену голінням шкіру.

Я не споживаю цукру, не палю тютюну, подумав він, зате маю превелику втіху від тутешніх продуктів перегонки.

Вікна у ванній до половини зафарбували, бо вони виходили у вимощений кам'яними плитами двір, але зверху шибки були чисті, і Томас Хадсон бачив, як хиляться од вітру крони пальм. Дме ще дужче, ніж мені здавалося, подумав він. Але вже час би й перемінитися. Та хто його знає, цей вітер. Усе залежить від того, як він поведеться, коли задме з північного сходу. А приємно було, їй-богу, цілий ранок не думати про море. Отак і триматимемо далі, вирішив він. Не думатимемо ні про море, ні про те, що там на ньому чи під ним, і ні про що близьке до нього. Не треба навіть і перелічувати, про що не будемо думати. Не думатимемо про нього зовсім. Нехай воно собі там буде — і край. Та й усі оті речі. Про них ми теж не будемо думати.

— Де сеньйор снідатиме? — запитав Маріо.

— Де завгодно. Аби тільки якнайдалі від цієї *puta*¹, від моря.

— У великій кімнаті чи в сеньйоровій спальні?

— У спальні. Витягни плетене крісло й постав сніданок на столик біля нього.

Він випив гарячого чаю, з'їв яечню та кілька скибочок смаженого хліба з апельсиновим повидлом.

— А фруктів немає?

— Тільки банани.

— Принеси трохи.

— А не зашкодить після віскі?

— Це дурний забобон.

— А от коли ви їздили, в нашому селищі один чоловік помер від того, що поїв бананів і випив рому.

— Звідки ти знаєш, що від бананів? Може, він був п'яничка й помер просто від рому?

¹ Повід (ісп.).

— Ні, сеньйоре. Той чоловік помер раптом, і рому випив зовсім мало, а бананів з'їв багато. Банани в нього були свої, з власного саду. Він жив на пагорбі за селищем і працював на сьомому автобусі.

— Земля йому пером,— сказав Томас Хадсон.— Принеси мені кілька бананів.

Маріо приніс банани, невеличкі, жовті, стиглі, з дерева в саду. Обчищені, вони були навряд чи більші за чоловічий палець, і дуже смачні. Томас Хадсон з'їв п'ять штук.

— Тепер дивись, як я помиратиму,— мовив він.— І принеси сюди Принцесу, нехай з'їсть друге яйце.

— Я вже дав їй одне з нагоди вашого повернення,— сказав хлопець.— І Бойзові з Віллі дав по яйцю.

— А Цапові?

— Садівник сказав, що Цапові шкідливо багато їсти, поки не загоїлись рани. Йому добряче перепало.

— Що то була за бійка?

— Дуже запекла. Як зчепилися, то майже цілу мілью вибігали, все бились. Ми згубили їх з очей у колючих чагарях за садом. Билися тихо, без крику, як завжди останнім часом. Хто переміг, не знаю. Великий Цап повернувся перший, і ми заходилися коло його ран. Він прийшов у патію й ліг біля бака з водою. Нагору скочити вже не міг. А десь через годину приволікся й Гладун, і ми почали лікувати його.

— Пригадуєш, які вони були нерозлучні кошенятами?

— Аякже. Та боюся, що тепер Гладун заб'є Цапа на смерть. Він чи не на цілий фунт важчий.

— Цап — справжній боєць.

— Воно-то так, сеньйоре. Але прикиньте собі, що означає зайвий фунт ваги.

— Не думаю, що для котів це так багато важить, як для бойових півнів. Ти рівняєш усе на півнячі бої. І в людей це не дуже дається взнаки, хіба що як хтось зумисне зганяє вагу і тим ослаблює себе. Коли Джек Демпсі виграв першість світу, він важив усього сто вісімдесят п'ять фунтів. А Віллард — двісті тридцять. Цап і Гладун — обидва великі коти.

— В таких бійках, як у них, фунт — величезна перевага,— сказав Маріо.— Якби на них закладалися, то ніхто б не випустив з уваги цілого фунта. Та навіть і зайвої унції.

— Принеси мені ще бананів.

— Не треба, сеньйоре, прошу вас.

— Ти справді віриш у такі дурниці?

- Це не дурниці, сеньйоре.
- Тоді принеси ще віскі з мінеральною.
- Якщо ви наказуєте...
- Я прошу тебе.
- Коли ви просите, це наказ.
- Ну, то неси.

Хлопець приніс віскі з льодом та шипучою мінеральною водою. Томас Хадсон узяв склянку й промовив:

— Побачиш, як я помиратиму.— Але обличчя хлопця було таке стривожене, що йому розхотілося жартувати, і він сказав: — Слухай, запевняю тебе, що це мені не зашкодить.

— Сеньйор знає, що робить. Але мій обов'язок був застерегти.

— От і добре. Ти мене застерігав. А Педро ще не прийшов?

— Ні, сеньйоре.

— Коли прийде, скажи йому, нехай приготує «каділлак», щоб одразу ж їхати до міста.

Тепер ти приймеш ванну, сказав собі Томас Хадсон. Потім одягнешся, щоб їхати до Гавани. Потім поїдеш і з'явишся до полковника. То що ж тобі в біса негаразд? Багато чого в мене негаразд, подумав він. Аж надто багато. І на землі негаразд. І на морі. І в повітрі.

Він уместився в плетеному кріслі, простягнувши ноги на підніжку, що висувалася з-під сидіння, і повів очима по картинах на стінах спальні. В головах ліжка, дешевого, з поганеньким матрацом, купленого задля економії, бо він ніколи на ньому не спав, окрім як після сварок, висів «Гітарист» Хуана Гріса. *Nostalgia hecha hombre*¹, подумав він по-іспанському. Люди не знали, що від цього вмирають. На протилежній стіні, над книжковою шафою, висів «Monument in Arbeit»² Пауля Клес. Він не любив цієї картини так, як «Гітариста», але дивився на неї охоче й пригадував, якою потворною вона здавалась, коли він тільки-но купив її в Берліні,— кольори були такі ж непристойні, як на таблицях у батькових медичних книгах, де наводилися різні види шанкерів та інших венеричних виразок,— і як вона страхала його дружину, аж поки та навчилася правильно сприймати її потворність і бачити в ній лише живопис. Він і тепер знав про цю картину не більше, ніж

¹ Людина в глибокій тузі (ісп.).

² «Спродження пам'ятника» (нім.).

тоді, коли вперше побачив її в галереї Флехтгейма, в будинку над річкою, тієї прекрасної холодної осені, коли вони були такі щасливі. Але картина була добра, і він охоче дивився на неї.

Над другою книжковою шафою висів один з Массонових гаїв. То був «*Ville d'Avray*»¹, і Томас Хадсон любив цю картину так само, як «Гітариста». Картини мали одну чудову властивість: їх можна було любити, не почувавши ніякої безнадії. Їх можна було любити без смутку, а найкращі картини давали радість, бо в них уже було досягнуте те, чого ти сам завжди намагався досягти. Отже, воно вже існувало, і це добре, навіть якщо тобі зробити цього не вдалося.

До кімнати зайшов Бойз і скочив йому на коліна. Стрибав він чудово й міг без видимих зусиль скочити на найвищу шафу у великій спальні. От і тепер, стрибнувши легко й м'яко, він уместився на колінах у Томаса Хадсона й почав любосно місити передніми лапами.

— Я дивлюся на картини, Бою. Якби й ти любив картини, тобі б краще жилося.

А втім, хто знає, чи не дістає він такої самої втіхи від своїх стрибків та нічних ловів, як я від картин, подумав Томас Хадсон. І все-таки жаль, що він не може тішитись живописом. Хоча тут не вгадаєш. Можливо, у нього був би жахливий смак.

— Цікаво, що б тобі могло подобатись, Бою. Мабуть, отой голландський період, коли малювали такі гарні натюр-морти з рибою, устрицями та дичиною. Слухай, ану облиш. Надворі день божий. Ніхто не робить такого серед дня.

Бойз не припиняв свого, і Томас Хадсон повалив його на бік, щоб угамувати.

— Треба ж додержувати хоч якоїсь пристойності, Бою,— сказав він.— А я на догоду тобі ще навіть не привітався з іншими котами.

Бойз розкошував, і Томас Хадсон відчував пальцями безгучне муркотіння у нього в горлі.

— Мені треба помитися, Бою. В тебе йде на це половина всього твого часу. Але ти миєшся власним язиком. І в ці хвилини я для тебе не існую. Коли ти миєшся, ти наче той бісів ділок у своїй конторі: в мене, мовляв, важливе діло, прошу мені не заважати. Ну, а тепер і мені треба помитися. А я сиджу тут з тобою і вже зранку п'ю, мов якийсь

¹ «Містечко Аврей» (фр.).

нікчемний п'янюга. Оце така між нами різниця. Зате ти не зміг би вистояти вісімнадцять годин біля штурвала. А я можу. Дванадцять — будь-коли. Вісімнадцять — коли потрібно. І навіть дев'ятнадцять, як ото вчора й сьогодні вночі. А от стрибати так, як ти, я не вмю і полювати ночами не вмю. Хоча випадали й нам нічні полюваннячка, такі, що куди твоє діло. Але в тебе твій радар у вусах. А в голуба, певно, в отих наростах над дзьобом. Так чи ні, але всі поштові голуби мають такі нарости. Ну, а які в тебе ультрависокі частоти, Бою?

Бойз лежав важкий, міцно збитий, довгий, безгучно муркотів і розкошував на всю губу.

— Що показує твій локатор, Бою? Яка в тебе ширина імпульсів? А яка частота їх повторення? Я ж маю в собі вмонтований магнетрон. Тільки ти нікому про це не кажи. А надалі, коли завдяки УВЧ підвищиться роздільна здатність, тих ворожих сук можна буде вистежувати ще на більший віддалі. Усе це дециметрові хвилі, Бою, і ти їх оце якраз і вимуркочуєш.

То отак ти додержуєш свого рішення не думати про все це, поки не настане час вирушати знов. Ні, не море ти хотів забути. Ти ж сам знаєш, що любиш море і не хотів би жити десь-інде. Вийди-но на веранду та поглянь на нього. Воно не жорстоке й не бездушне, то все *Quatsch*¹. Просто он воно там, його рухає і вітер, і течія; вони змагаються на його поверхні, але десь унизу все це нічого не важить. Радій, що ти знову будеш з ним, і дякуй йому за те, що воно стало твоїм домом. Воно — твій дім. Отож не говори й не думай про нього ніяких дурниць. Не від нього твоє лихо. Ось бачиш, ти вже почав трохи мізкувати, сказав він собі. Хоч на березі таке з тобою рідко трапляється. Е, к бісу, сказав він. Мені доводиться стільки мізкувати в морі, що на березі вже нема до цього ніякої охоти.

Берег теж непогане місце, подумав він. Ось я сьогодні й пересвідчусь, яке воно може бути непогане. Після того, як побачуся з тим триклятим полковником. А чого ж, мені завжди приємно з ним бачитися, бо це підносить мій моральний дух. Та не будемо надавати ваги полковникові, сказав він собі. Не варт цього робити такого гарного дня. Я піду побачуся з ним. Але ваги йому не надаватиму. Та вага, якої він уже набув, нікуди від нього не дінеться. А та, яку втратив, однаково не повернеться. Отож я й подумав:

¹ Дуфниці (нім.).

нема чого надавати ваги полковникові. І не надаватиму. Тільки побачуся з ним і складу звіт.

Він допив віскі, зняв з колін kota, підвівся й ще раз поглянув на картини, а тоді пішов до ванної й помився під душем. Колонку розпалили зовсім недавно, коли прийшли слуги, і гарячої води було мало. Але він добре намилився, вимив голову, а під кінець обполоскався холодною водою. Потім надягнув білу фланелеву сорочку з темним галстуком, фланелеві штани, теплий джемпер та стару твідову куртку, а на ноги натяг вовняні шкарпетки і взув грубі англійські черевики, придбані ще десять років тому. Натиснувши кнопку дзвінка, він викликав Марію.

— Педро з'явився?

— Так, сеньйоре. Машина вже чекає.

— Зроби мені в дорогу «Тома Коллінза» з кокосовою водою і ангостурою. Налий у склянку в корковій оправі.

— Слухаюсь, сеньйоре. А пальто ви не надягнете?

— Візьму з собою. Якщо буде холодно, надягну, коли вертатимусь.

— На обід повернетесь?

— Ні. І на вечерю навряд.

— А на котів подивитись не хочете перед тим, як їхати? Вони всі на сонечку з того боку, де затишок.

— Ні. Побачу їх увечері. Я хочу привезти їм гостинця.

— То я піду зроблю вам коктейль. Доведеться хвилину почекати, поки я принесу кокосовий горіх.

Якого біса ти не пішов подивитися на котів? — запитав себе Томас Хадсон. Не знаю, відповів сам собі. Оцього вже я ніяк не розумію. Це щось нове.

Бойз тюпав слідом за ним, грохи стривожений тим, що він їде, але не панікував, бо господар не брав з собою ніяких речей і не пакувався.

— А може, я вчинив так задля тебе, Бою,— сказав Томас Хадсон.— Ти не тривожся. Я повернуся десь пізно ввечері чи вночі. Приволочу додому тлінне тіло. Сподіваюся, що приволочу його цілим. От тоді ми, може, домізуємося до чогось кращого. *Vámonos a limpiar la escopeta*¹.

Він вийшов з довгої, яскраво освітленої кімнати, що й досі здавалася величезною, і спустився кам'яними сходами в ще яскравіший кубинський зимовий ранок. Навколо його ніг вистрибували собаки, і сумний пойнтер теж підійшов, понижено скулившись і похнюпивши голову.

¹ Ходімо прочистимо рушницю (ісп.).

— Бідолашна ти тварина,— мовив Томас Хадсон до пойнтера. Тоді поплескав його по спині, і той вдячно помахав хвостом. Інші собаки, всі прості дворняги, й далі весело вистрибували, збуджені холодом і вітром. На східцях лежало кілька сухих гілок, зірваних вітром з сейби, що росла біля будинку. З-за машини вийшов шофер, перебільшено тремтячи від холоду, і сказав:

— Доброго ранку, містере Хадсон. Як вам їздилося?

— Та непогано. Ну, а машини як?

— Усі в чудовому стані.

— Так я тобі й повірив,— сказав Томас Хадсон по-англійському. Тоді обернувся до Маріо, що вийшов з будинку й спускався східцями до машини, несучи високу, вправлену в корок склянку з темнуватим, іржавого кольору напоєм, що десь на півдьюма не доходив до її верхнього краю.— Принеси светр для Педро. Котрийсь із тих, що з гудзиками спереду. Із речей містера Тома. І нехай приберуть зі східців це сміття.

Він дав шоферові потримати склянку, а сам нахилився попестити собак. Бойз сидів на східцях, з відразою спостерігаючи цю сцену. Серед собак була й Негріта, невелика чорна сука, вже трохи шпакувата од віку, із закрученим угору хвостиком, тендітними лапками, що так і мигтіли, коли вона вистрибувала, з гострою, наче у фокстер'єра, мордочкою та розумними й лагідними очима.

Томас Хадсон побачив її якось увечері в барі,— вона побігла за кимось до дверей,— і спитав, якої породи собака.

— Кубинської,— відказав бармен.— Вона вже кілька днів тут крутиться. За кожним біжить до машини, але всі зачиняють перед нею дверцята.

Вони взяли її додому, в садибу, і в неї два роки жодного разу не було тічки, і Томас Хадсон уже думав, що вона надто стара, щоб родити. Та потім одного дня йому довелося силоміць забрати її від великого поліційного пса, а після того в неї пішли цуценята — і від поліційного пса, і від бульдога, і від пойнтера, і прегарне вогненно-руде цуцення невідомого походження, чім батьком міг би бути ірландський сетер, коли б воно не мало широких грудей і грубих лопаток бульдога та хвоста, закрученого догори, як у Негріти.

Тепер її сини тупцювали коло неї, а вона знов чекала нових.

— З ким вона спарувалася цього разу? — запитав Томас Хадсон шофера.

— Не знаю.

З будинку вийшов Маріо і, давши шоферові светр, що його той одразу ж надягнув замість своєї поношеної куртки, сказав:

— Батько — отой забіяка-пес із селища.

— Ну, бувайте, собацюри,— сказав Томас Хадсон.— До побачення, Бою,— обернувся він до кота, що вистрибом проскочив між собаками до машини. Томас Хадсон, уже сидячи в машині й тримаючи у руці вправлену в корок склянку, висунувся з вікна й торкнув рукою кота, що звівся на задні лапи й тицявся головою в його пальці.— Не тривожся, Бою. Я повернусь.

— Бідолашний Бойз,— мовив Маріо. Він узяв кота на руки, і той дивився вслід машині, поки вона повертала, обминаючи клумбу, тоді поїхала вниз нерівною, розмитою дощами під'їзною алеєю і врешті зникла з очей за схилом пагорба та високими манговими деревами. Тоді Маріо відніс кота в дім і пустив на підлогу, але він скочив на підвіконня й знову задивився туди, де під'їзна алея зникла за пагорбом.

Маріо погладив його, але кіт не одривавсь од вікна.

— Бідолашний Бойз,— сказав той високий темношкірий юнак.— Бідолашний ти кіт.

Машина спустилася під'їзною алеєю до воріт. Шофер виліз, зняв ланцюг, а тоді знову сів за кермо й вивів машину на вулицю. Вулицею ішов хлопчина-негр, і шофер гукнув йому, щоб він зачинив ворота. Хлопчина радісно всміхнувся й кивнув головою.

— Це молодший брат Маріо.

— Я знаю,— сказав Томас Хадсон.

Вони проїхали бічною вуличкою селища й звернули на Головне шосе. Минули вбогі будиночки, дві бакалійні крамнички з прилавками, зверненими просто на вулицю, так що видно було ряди пляшок та консервних бляшанок на полицях, потім залишили позаду останній бар і величезний іспанський лавр, що розкинув своє гілля над дорогою, і поїхали далі старим брукованим шосе. Обсажене великими старими деревами, воно цілих три милі спускалося вниз положистим схилом. Обабіч були розсадники, малі садиви, великі садиви із занедбаними будинками іспанського колоніального стилю, тепер поділеними на комірчини, колишні пасовиська, перетнуті вуличками, що впиралися в схили

горбів, вкриті поруділою від посухи травою. Єдина зелень у цій багатій на рослинність країні залишилася тепер по берегах річок, де височіли сірі стовбури королівських пальм із зеленими кронами, що їх хилив додолу вітер. Це був сухий північний вітер — сухий, пронизливий і холодний. Вітри, що дули з півночі раніш, уже вихолодили Флорідську затоку, і цей вітер не приніс ні дощу, ні туману.

Томас Хадсон ковтнув крижаної рідини, в якій вчувався свіжий сік недостиглого лимона, змішаний з кокосовою водою, — вона хоч і не мала смаку, проте була куди гостріша, ніж будь-яка содова, — а справжній джин «Гордон» надавав напою міцності, наче оживляв його на язиці, і все те було присмачене й забарвлене гіркою ангостурою. Це питво таке ж приємне на смак, як туго напнуте вітрило на дотик, подумав Томас Хадсон. Достобіса приємне питво.

Коркова оправа не давала льодові танути в склянці, тож напій залишався міцним, і Томас Хадсон вдячно стискав склянку в руці й дивився на околиці міста, повз які вони проїжджали.

— Чому ти не вимкнеш мотор і не їдеш згори накомом? Заощадив би бензин.

— Як накажете, то можу й вимкнути, — відповів шофер. — Але ж бензин у нас державний.

— Хоч би задля практики, — сказав Томас Хадсон. — Принаймні знатимеш, як це робиться, коли доведеться їздити на своєму бензині.

Вони вже спустилися на рівнину, де ліворуч розляглися квітничарські плантації, а праворуч стояли хатини кошикарів.

— Треба буде покликати кошикаря, щоб полагодив мату у великій кімнаті, там, де вона пошарпалася скраю.

— *Sí, señor*¹.

— Ти маєш тут когось знайомого?

— *Sí, señor*.

Шофер, якого Томас Хадсон дуже не любив за неучтво й тупість, за дурну пиху, за безпорадність з мотором, варварське поводження з машинами й лінощі, відповідав йому коротко й офіційно, образившись на докір за неощадливість. Та попри всі свої вади, він був чудовий водій, тобто досконало, виявляючи дивовижну реакцію, керував машиною в безладному й нервозному кубинському вулич-

¹ Так, сеньйоре (*існ.*).

ному русі. До того ж він надто багато знав про їхні виходи в море, і звільняти його аж ніяк не випадало.

— Ну як, тепліше тобі в светрі?

— *Sí, señor.*

А нехай тобі чорт, подумав Томас Хадсон. Ну стривай, я тебе все-таки розворушу.

— Дуже холодно було вночі у вас дома?

— Ой, страх як холодно. *Horroroso*¹. Ви собі навіть не уявляєте, містере Хадсон.

Мир було відновлено, і машина саме переїжджала міст, де колись знайшли тулуб дівчини, яку її коханець-поліцей розрубав на шість частин, а тоді позагортав їх у цупкий папір і порозкидав по Головному шосе. Тепер річка пересохла. А того вечора вода в ній була висока, і машини стояли під дощем на шосе, розтягшись на добрих півмилі, поки водії роздивлялися це історичне місце.

Наступного ранку газети надрукували на перших шпальтах фотографію знайденого торса, і в одній з них зазначалося, що вбита дівчина була, поза всяким сумнівом, туристка з Північної Америки, бо дівчата її віку, які живуть у тропіках, набагато розвиненіші фізично. Для Томаса Хадсона так і лишилося загадкою, яким чином вони встигли так точно визначити її вік, оскільки голову було знайдено лише згодом у рибальському порту Батабано. Але торсові, судячи з газетних фотографій, справді було далеко до класичних зразків давньогрецької скульптури. І все ж дівчина не була американською туристкою, а, як з'ясувалося, надбала свої, нехай хоч які, принади тут-таки, в тропіках. А Томасові Хадсону на деякий час довелося припинити будь-які дорожні роботи навколо садиби, бо кожному, хто побіг би по дорозі або й просто наддав ходи, загрожувала небезпека, що жителі селища кинуться за ним, вигукуючи: «Онде він! Хапайте його! Це він порубав ту дівчину!»

Вони переїхали міст і тепер піднімалися на пагорб до Луйяно, де ліворуч відкривався краєвид Ель-Серро, що завжди нагадував Томасові Хадсону Толедо. Не таке Толедо, як у Ель Греко. А ту частину справжнього Толедо, що її видно з бічних пагорбів. Вони вже були близько до вершини, і коли машина зрештою пододала узвіз, він знову виразно побачив той краєвид — справжній Толедо, — але тільки на якусь хвилину, а тоді дорога побігла з пагорба, і обабіч знов була Куба.

¹ Жажливо (исп.).

То був відтинок дороги до міста, якого Хадсон дуже не любив. Власне, через те він і брав з собою випити. Я п'ю, щоб не перейматися злиднями, брудом, чотиристарічною пилюгою, дитячими шмарклями, усохлими верхівками пальм, покрівлями з розрівняних старих бляшанок, непевною ходою невиліковних сифілітиків, нечистотами в річищах пересохлих струмків, вошами на облізлих шиях свійської птиці, пархами на потилицях дідів, важким духом старих жінок, ревіськом радіо, думав він. Але ж так чинити негідно, ганебно. Треба пильніше придивитися до цього всього і якось зарадити. А ти замість того встроїв носа в свою склянку, як ото колись стромляли його у флакони з нюхальною сіллю. Ні. Не зовсім так, заперечив собі він. Тут якось поєдналося й це, і те, як пили в Хогартовому «Завулку, де торгують джином». Ну, а ти ще п'єш і задія того, щоб не перейматися близькою зустріччю з полковником, подумав він. Ти тепер завжди п'єш або за щось, або щоб чимось не перейматися. Де ж пак у біса. А скільки ти п'єш останнім часом, аби тільки пити. От і сьогодні добре че наберешся.

Він знову припав губами до склянки і відчув у роті чистий, холодний і свіжий смак напою. Починалася найгірша ділянка дороги, де проходила трамвайна колія і машини спинялися впритул одна до одної перед спущеним шлагбаумом залізничного переїзду. А попереду, за цим скупченням машин — і легкових, і вантажних, — височіла на пагорбі фортеця Атарес, де за сорок років до його народження, після поразки експедиції в Байя-Онді, були розстріляні полковник Криттенден і ще кілька чоловік, а на схилі пагорба — сто двадцять два американські добровольці. Ще далі в небо шугав чорний дим з високих димарів Гаванської електричної компанії, і дорога виходила на стару бруківку під віадуком, що тяглася паралельно високому краю гавані, вода в якій була чорна й масна, наче осад, висмоктаний помпами з дна танкера. Шлагбаум піднявся, і вони, тепер уже захищені від північного вітру, поїхали далі, повз гавань, де біля просочених креозотом паль дерев'яних причалів стояли судна з дерев'яними корпусами — жалюгідний і сміховинний торговельний флот воєнного часу, — і між їхніми бортами колихалося шумовиння гавані, чорніше від креозоту й смердючіше від давно не чищеної стічної канави.

Томас Хадсон упізнавав деякі судна. Один старий баркас був такий великий, що привернув увагу німецького

підводного човна і був обстріляний. Баркас ішов з вантажем лісу, а назад мав узяти цукор. Томас Хадсон і тепер помітив, де була пробоїна, хоч баркас уже відремонтували, і пригадав, як, пропливаючи повз нього в морі, вони бачили на його палубі живих і мертвих китайців.

А я гадав, що сьогодні ти не думатимеш про море. Ні, мені треба подивитися на нього, сказав він собі. Тим, хто в морі, куди краще живеться, ніж тим, що животіють отам, де ми щойно проїжджали. Одначе ця гавань, яку загиджують ось уже триста чи чотириста років,— це не море. Хоч при вході й вона непогана. Та й з боку Касабланки не така вже й погана. Ти провів у цій гавані не одну приємну нічку, сам знаєш.

— Поглянь,— мовив він.

Шофер, побачивши, куди він дивиться, хотів був спинитись. Але Томас Хадсон звелів йому їхати далі.

— Керуй до посольства,— сказав він.

Дивився він на старе подружжя, що оселилося в дощаній, покритій пальмовим листям халупі, притуленій до муру, що відмежовував залізничну колію від ділянки, де електрична компанія тримала вугілля, привезене з гавані. Мур був чорний від вугільного пилу, бо вугілля вивантажували просто через нього, і стояв менш як за чотири фути від залізничного полотна. Халупа була низенька, кособока, і в ній насилу могло лягти двоє людей. Мешканці сиділи при вході й варили каву в бляшанці. То були негри, шолудиві од старості та бруду, одягнені в лахи, пошиті з мішків. Геть старезні негри. Томас Хадсон не побачив біля них собаки.

— *Y el perro?*¹ — спитав він шофера.

— Та його вже давно не видно.

Ось уже кілька років вони проїжджали повз цих людей. Був час, коли жінка, чиї листи він читав минулої ночі, щоразу обурювалась, бачачи цю халупу, казала, що це ганьба і таке інше.

— То чого ж ти нічого не зробиш? — запитував він її.— Чому ти завжди жахаєшся й так добре пишеш про такі жахи, а сама навіть не спробуєш чимось зарадити цим людям?

Жінка розсердилась, зупинила машину, пішла до халупи й дала старій двадцять доларів: нехай, мовляв, знайдуть краще житло й куплять собі щось попоїсти.

¹ А де собака? (Ісп.)

— *Si, señorita*¹, — сказала стара.

Коли вони проїжджали там наступного разу, старі були в тій-таки халупі й весело помахали їм руками. Вони купили собаку. Та ще й білого, невеличкого й кучерявого, і Томасові Хадсону тоді подумалось, що цей собачка навряд чи був призначений для життя серед вугільного пилу.

— Як ти думаєш, де подівся собака? — спитав Томас Хадсон шофера.

— Та, мабуть, здох. Їм самим нічого їсти.

— Треба дістати їм іншого, — сказав Томас Хадсон.

Халупа лишилася далеко позаду, і тепер ліворуч були брудно-сірі поштукатурені стіни генерального штабу кубинської армії. Перед входом у недбалій, але гордовитій позі стояв солдат-кубинець, не дуже темношкірий, в уніформі кольору хакі, збляклій від домашнього прання, та кашкеті, куди охайнішому, ніж у генерала Стілвелла, із «спрінгфілдом», притуленим якнайзручніше до кощавого плеча. Він неуважно позирнув на їхню машину. Томас Хадсон помітив, що йому холодно стояти на північному вітрі. Походив би трохи, то й зігрівся б, подумав він. Але якщо він і стоятиме в цій самій позі, не витрачаючи енергії, до нього скоро дійде сонце й зігріє його. Мабуть, він недавно у війську, бо надто вже худий. Навесні, якщо ми на той час ще їздитимемо тут, я його навряд чи впізнаю. Певно, цей «спрінгфілд» для нього заважкий. Йому б стояти на посту з легенькою пластмасовою гвинтівкою, як ото тепер матадори, працюючи з мулетою, беруть дерев'яну шпагу, щоб не стомлювалась рука.

— А що чути про дивізію, яку генерал Бенітес збирався повести на бій у Європі? — спитав він шофера. — Вона вже відпливла?

— *Todavía no*, — відповів шофер. — Ще ні. Але генерал навчається їздити на мотоциклі. Кожного ранку вправляється, їздить по Малекону.

— То, виходить, це буде моторизована дивізія, — сказав Томас Хадсон. — А що то за пакунки виносять солдати й офіцери з *estado mayor*?²

— Рис, — пояснив шофер. — Прибув вантаж рису.

— Його важко дістати?

— Неможливо. Ціни такі, що жак.

— Ти тепер погано харчуєшся?

¹ Так, сеньорито (*исп.*).

² Генеральний штаб (*исп.*).

— Дуже погано.

— Чому? Ти ж їси у мене. І я за все плачу, незважаючи на ціни.

— Я кажу, вдома погано.

— А коли ти їси вдома?

— У неділю.

— Доведеться купити тобі собаку,— мовив Томас Хадсон.

— Собаку ми маємо,— сказав шофер.— Дуже гарного й розумного. А мене він любить найбільше. Кроку не можна ступити, щоб не побіг слідом. Але, містере Хадсон, ви маєте все й тому не можете зрозуміти, як терпить від цієї війни кубинський народ.

— Та, певно, голод чималий.

— Ви навіть уявити собі не можете.

Ні, не можу, подумав Томас Хадсон. Аж ніяк не можу. Не можу собі уявити, чому в цій країні раптом має бути голод. А тебе — тебе, сучого сина, за те, як ти доглядаєш машини, слід би не годувати, а розстріляти. Я й сам би з превеликою охотою розстріляв тебе.

Але вголос він сказав:

— Ну що ж, спробую, може, і вдасться дістати трохи рису тобі для дому.

— Дуже вам дякую. Ви не знаєте, як погано нам, кубинцям, тепер живеться.

— Мабуть, таки погано,— сказав Томас Хадсон.— Шкода, що я не можу взяти тебе з собою в море. Ти б там відпочив, розвіявся.

— Певно, в морі теж важко.

— Та нелегко,— сказав Томас Хадсон.— Часом і дуже нелегко, навіть у такі дні, як сьогодні.

— Всі ми несемо свій хрест.

— Я б залюбки взяв свій хрест та встроїв у *culo*¹ багатьом, кого знаю.

— Треба сприймати все спокійно і терпляче, містере Хадсон.

— *Muchas gracias*², — мовив Томас Хадсон.

Вони повернули на вулицю Сан-Ісідро, що починалася за головним залізничним вокзалом, навпроти в'їзду до колишньої Тихоокеанської пристані, де раніше швартувалися судна з Майямі та Кі-Уеста й була кубинська база

¹ Гузно (*исп.*).

² Дуже вдячний (*исп.*).

Пан-Американської авіакомпанії — тоді ще літали на старих гідропланах. Тепер пристань була закрита, бо тихоокеанські судна забрав військово-морський флот, а нові ДС-2 і ДС-3 Пан-Американської компанії прилітали в аеропорт Ранчо Бойерос, і там, де колись сідали гідроплани, тепер була стоянка катерів берегової охорони та кубинського військового флоту.

Томас Хадсон знав цю частину Гавани переважно з давніших часів. Той район, що його він любив тепер, був тоді просто дорогою на Матансас: брудна і вбога околиця міста, фортеця Атарес, передмістя, назви якого він не знав, а далі вимощена цеглою дорога з численними селищами обабіч. Мчиш, було, повз них на повну швидкість і навіть не відрізняєш одне від одного. Зате в цій частині міста він знав кожний бар і кожний підвальний ресторанчик, а вулиця Сан-Ісідро славилася своїми домами розпусти на весь порт. Тепер, без жодного дому розпусти, вулиця була наче мертва, і вмерла вона ще тоді, коли їх позакривали, а всіх повій посадили на пароплав і повезли назад до Європи. Ця велична сцена дуже скидалася на ті, що їх можна було спостерігати у Вільфранті, коли з тамтешньої середземноморської бази відпливали американські кораблі і всі повії махали руками їм услід, — тільки тут дійові особи помінялися місцями. Коли французький пароплав з повіями на борту відпливав з Гавани, у порту зібралася сила-силенна людей, і то не тільки чоловіки, що вигукували прощальні слова й махали руками з берега, з пристані і з молу. Чимало жінок і дівчат, понаймавши моторні човни чи провізійні боти, кружляли навколо пароплава й пливли обіч нього, аж поки він вийшов з протоки. Томас Хадсон пригадав, яке то було сумне видовище, хоч багатьом воно здавалося дуже смішним. Він ніколи не розумів, що може бути смішного в повіях. Та люди дивилися на ті проводи як на комедію. Одначе коли пароплав залишив порт, багатьом стало сумно, а вулиця Сан-Ісідро після того так і не ожила. А назва й досі зворушувала Томаса Хадсона, хоч сама вулиця була тепер зовсім нецікава, і, крім водіїв вантажних машин та розвізників товарів, там майже не траплялося білих людей. У Гавані були веселі вулиці, де жили самі негри, були й дуже небезпечні вулиці й навіть цілі квартали, от хоч би вулиця Ісуса та Марії, зовсім недалеко звідси. Та загалом, ця частина міста залишилася такою ж сумною, якою вона стала після від'їзду повій.

Тепер машина їхала понад самим портом, повз те місце, звідки ходив пором до Регли й де швартувалися рейсові каботажні судна. Вода в гавані була темна, неспокійна, але хвилі з моря йшли вже без білих баранців. Вона була надто темна, але, як порівняти з тією чорною грязюкою біля причалів, здавалася свіжою і чистою. Повівши поглядом далі, він побачив спокійну поверхню бухти, захищеної од вітру пагорбами над Касабланкою, де стояли на якорі рибальські баркаси, де базувалися канонерки кубинського військового флоту й де стояв тепер і його катер, хоч з дороги його й не було видно. В далині за бухтою Хадсон бачив старовинну жовту церкву та безладно розкидані будиночки Регли, мов рожеві, зелені й жовті кубики, далі великі цистерни та димарі нафтоочисного заводу в Белоті, а за ними сірі пагорби, що тяглися до Кохімара.

— Свій катер бачите? — спитав шофер.

— Звідси його не видно.

Вони їхали з навітряного боку димарів електричної компанії, і ранок тут був ясний і свіжий, а повітря прозоре й чисте, наче на пагорбах садиби. Та людям, що ходили по пристані, холодний північний вітер, як видно, добряче дошкуляв.

— Заїдемо спершу до «Флорідіти», — сказав. Томас Хадсон.

— Та звідси ж усього чотири квартали до посольства.

— Знаю. Але я сказав, що спершу хочу до «Флорідіти».

— Воля ваша.

Вони в'їхали в саме місто, куди не сягав вітер, і, минаючи крамниці та склади, Томас Хадсон чув дух залежалого в лантухах борошна й борошняного пилу, запах щойно розкритих ящиків з товарами, аромат підсмаженої кави, що бадьорив краще, ніж ранкова чарка, і приємні пахощі тютюну, що стали ще міцніші, коли машина повернула праворуч, до «Флорідіти». То була одна з вулиць, які він любив, але ходити нею пішки вдень уникав — надто вузькі були на ній тротуари й надто жвавий рух; а вночі, коли рух припинявся, кави там не смажили, і двері складів були замкнені, отже, й тютюном не пахло.

— Зачинено, — сказав шофер.

Жалюзі обабіч входу до кафе були ще спущені.

— Так я й думав. Тоді повертай на Обіспо і їдьмо до посольства.

Цією вулицею він ходив пішки тисячі разів і вдень і вночі. А от їздити нею не любив, бо вона скоро кінчалась;

але відкладати далі свій звіт полковникові він не мав причин і, допивши все, що лишилося в склянці, сидів і дивився на машину попереду, на людей на тротуарах, на машини, що перетинали їм шлях на перехрестях, а саму вулицю приберігав на потім, коли зможе пройтися нею пішки. Машина спинилася перед посольством, і він зайшов до будинку.

У вестибюлі належало записати своє прізвище, адресу й мету приходу за столом, де сидів сумний службовець з вищипаними бровами й тоненькими вусиками над самою верхньою губою. Він звів очі й посунув до Томаса Хадсона бланк. Той навіть не глянув на бланк і зайшов просто до ліфта. Службовець знизав плечима й пригладив свої вищипані брови. Можливо, він трохи занадто вирізнув їх на обличчі. Проте вони однаково кращі й акуратніші, ніж густі й кошлаті, і добре пасують до його вусиків. А тонших вусиків, ніж у нього, взагалі не може бути, якщо це справжні вусики. Навіть Еролл Флінн не має тонших, ані Пінчо Гутьєррес, ані Хорхе Негрете. І все-таки той сучий син Хадсон не мав права отак пройти повз нього, навіть не глянувши.

— Що це за *maricón*¹ з'явився у вас при вході? — спитав Томас Хадсон ліфтера.

— То не *maricón*. То так собі, ніхто.

— Ну, як тут у вас?

— Добре. Чудово. Все як завжди.

Він вийшов на четвертому поверсі й рушив коридором. Тоді зайшов у середні з трьох дверей і спитав морського офіцера за столом, чи є полковник.

— Він сьогодні зранку полетів до Гуантанамо.

— А коли повернеться?

— Сказав, що, можливо, полетить ще на Гаїті.

— Для мене щось є?

— У мене нічого.

— Він нічого не казав мені передати?

— Сказав, щоб ви були під рукою.

— Який у нього настрій?

— Препоганий.

— А вигляд?

— Жахливий.

— Він нічого проти мене не має?

¹ Гомосексуаліст (исп.).

— Та начебто ні. Сказав тільки передати вам, щоб були під рукою.

— Є щось таке, про що мені слід знати?

— Не знаю. А має бути?

— Облиште ці штуки.

— Гаразд. Певно, вас добряче пошарпало. Але ви не працюєте на нього в цій конторі. Ви ходите в море. А мені начхати...

— Спокійно.

— Ви будете в себе вдома?

— Так. Але сьогодні день і вечір пробуду в місті.

— Він сьогодні не повернеться ні вдень, ні ввечері.

А коли з'явиться, я вас викличу.

— Ви певні, що він нічого проти мене не має?

— Кажу ж вам, що ні. А в чому річ? Гризе сумління?

— Ні. І ніхто проти мене нічого не має?

— Скільки мені відомо, навіть адмірал нічого проти вас не має. Отож ідіть собі та напийтеся за мене.

— Насамперед я нап'юся за себе.

— І за мене напийтесь.

— З якої речі? Ви ж і так щовечора напиваєтесь, хіба ні?

— Цього не досить. Як там Гендерсон?

— Гаразд. А що?

— Нічого.

— А все-таки?

— Нічого. Просто спитав. Скарги маєте?

— Ми не з тих, що скаржаться.

— Який муж! Який діяч!

— Ми звинувачуємо.

— Не маєте права. Ви цивільний.

— Ідіть ви в пекло.

— Мені не треба йти. Я вже там.

— Подзвоніть мені, як тільки він повернеться. І прошу вас переказати панові полковникові моє вітання й доповісти панові полковникові, що я з'являвся у його розпорядження.

— Слухаюсь, сер.

— А «сер» до чого?

— Задля ввічливості.

— До побачення, містере Холлінз.

— До побачення, містере Хадсон. Слухайте. Ви повинні знати, де ваші люди, щоб при потребі негайно їх зібрати.

— Дуже вам вдячний, містере Холлінз.

У коридорі він побачив знайомого капітана, що вийшов із шифрувальної кімнати. Обличчя капітана було темне від засмаги, набутої у грі в гольф і на пляжі в Хайманітасі. Вигляд він мав здоровий, і ніщо не виказувало його біди. Він був молодий, але відомий як добрий знавець Далекого Сходу. Томас Хадсон знав його ще тоді, коли той керував агентством продажу автомобілів у Манілі з відділенням у Гонконгу. Він вільно говорив тагальською мовою і добре знав китайську. Певна річ, володів і іспанською. Отож і був тепер у Гавані.

— Привіт, Томмі! — мовив капітан. — Коли ви повернулися?

— Сьогодні вночі.

— Як дороги?

— Помірно вибоїсті.

— Глядіть, перекинетесь ви колись у тій бісовій машині.

— Я водій обережний.

— Завжди такий були, — сказав капітан, якого звали Фред Арчер. Він обняв Томаса Хадсона за плечі. — Дайте потримаюся за вас.

— Навіщо?

— Щоб піднятися духом. Як потримаюся за вас, так і підношуся духом.

— Ви давно обідали в «Пасіфіко»?

— Та вже тижнів зо два тому. Запрошуєте?

— В будь-який час.

— Удень я не можу, а от увечері хоч сьогодні. У вас щось намічається на вечір?

— Ні. Пізніше — так.

— У мене теж. Де ми зустрінемося? У «Флорідіті»?

— Приходьте одразу ж, як зачиниться ваша контора.

— Гаразд. А потім мені треба буде повернутися сюди. Отже, дуже набиратись нам не можна.

— Ніколи не повірю, щоб ви, лобурі, працювали і вночі.

— Я працюю, — сказав Арчер. — Але це рух не всенародний.

— Дуже радий знову бачити вас, містере Фредді, — мовив Томас Хадсон. — Ви також підносите мій дух.

— Вам не треба підносити дух, — сказав Арчер. — У вас усе на висоті.

— Ви хочете сказати, було на висоті.

— Було. А потім знову було. А потім знов і знов.

— З чорною мастю — ні.

— Чорна масть вам ні до чого, друже. У вас і так усе гаразд.

— Буде час, запишіть мені це, Фредді. Я залюбки читатиму вранці.

— Ви, як і раніш, маєте на своєму катері свободу дій?

— Ні. Замість свободи, я маю матеріальну відповідальність за оте заліззяччя, яким його оснастили,— щось близько тридцяти п'яти тисяч доларів. Підписав такий папір.

— Знаю. Бачив у сейфі той папір з вашим підписом.

— Це ж чортзна-яке нехлюйство — отак його кинути. — Ваша правда.

— У вас усі такі нехлюї?

— Ні. І взагалі останнім часом багато що змінилось на краще. Правда, Томмі.

— Ну гаразд,— мовив Томас Хадсон.— На тому й погодимось.

— А до нас зайти не хочете? У нас кілька нових хлопців, вони вам сподобаються. Особливо двоє з них симпатичні.

— Вони щось знають про наші справи?

— Та ні. Звісно, що ні. Знають тільки, що ви ходите в море, і хочуть з вами познайомитись. Вони вам сподобаються. Добрі хлопці.

— Відкладемо знайомство до іншого разу,— сказав Томас Хадсон.

— Гаразд, шефе,— мовив Арчер.— То я прийду до вас, коли наш вертеп зачиниться.

— До «Флорідіти».

— Та я ж і кажу.

— Щось у мене з головою негаразд.

— Звичайнісінька неухважливість,— сказав Арчер.— Хочете, я приведу з собою когось із тих хлопців?

— Ні. Хіба що тільки вам самому цього дуже хочеться. Там може бути хтось із мого гурту.

— Я думав, вам, волоцюгам, на березі вже й бачити один одного неохота.

— Часом нудьга бере хлопців.

— Їх слід би зганяти докупі й замикати.

— Однаково повтікають.

— Ну йдіть,— сказав Арчер.— Там уже відчинено.

Фред Арчер зайшов у двері навпроти шифрувальної кімнати, а Томас Хадсон попростував назад коридором і, не викликаючи ліфта, спустився сходами вниз. Надворі так

яскраво світило сонце, що аж очам стало боляче, а з північного заходу все ще дув сильний вітер.

Він сів у машину й звелів шоферові їхати вулицею О'Рейлі до «Флорідіти». Поки машина об'їжджала площу, перед будинком посольства й *Ayuntamiento*¹, він побачив, як високо здіймаються хвилі при виході з гавані і як раз у раз злітає вгору й важко падає буй у протоці. Море там бурхало й вирувало, і прозора зелена вода розбивалась об скелі біля підніжжя фортеці Морро, а білі гребені хвиль виблискували проти сонця.

На вигляд воно прекрасне, сказав він собі. Та й не тільки на вигляд — воно справді прекрасне. І я сьогодні неодмінно вип'ю за нього. О боже, подумав він, якби ж то я справді був такий залізний, яким мене вважає Фредді Арчер. А я і є такий, хай йому чорт. Завжди йду безвідмовно й завжди сам того хочу. Якого ж біса ще їм треба? Щоб я на сніданок вживав «Торпекс»? Чи застромляв його собі під пахви, як тютюн? То був би чудовий спосіб надбати жовтяницю, подумав він. А з чого ти раптом почав про це думати? Жижки затрусилися, Хадсоне? Ні, неправда, заперечив він собі. Просто кожному притаманні свої реакції. Багато з них ще й досі не класифіковано. Принаймні я цим не займаюся. Але мені справді хотілося б бути таким залізним, яким вважає мене Фредді, аніж бути просто людиною. Хоч як на мене, то просто людиною бути куди веселіше, нехай навіть і куди болісніш. Чортзна-як болісно, особливо тепер. І все-таки я б волів бути таким, яким мене вважають. Ну гаразд, годі. Про це теж не думай. Коли не думаєш про це, його наче й немає. Де там, у чорта, немає! Але такий уже мій життєвий метод, подумав він.

У «Флорідіті» було вже відчинено: він купив дві ранкові газети, «*Crisol*» і «*Alerta*»², пройшов з ними до стойки й сів на високий табурет з самого краю ліворуч. За спиною в нього була стіна, що виходила на вулицю, а з лівого боку стіна за стойкою. Він замовив Педріко подвійний заморожений дайкірі без цукру, і той усміхнувся до нього своєю звичайною усмішкою, що дуже скидалась на вискал покійника, померлого від перелому хребта, проте була щира й недвозначна. Томас Хадсон узявся до газет. Бої точилися в Італії. Він не знав тих місць, де билася П'ята армія, але ті, де була Восьма, пам'ятав і саме думав про них, коли до

¹ Міська управа (*icn.*).

² «Горни», «Варта» (*icn.*).

бару зайшов Ігнасіо Натера Ревельйо і став біля прилавка поруч нього.

Педріко поставив перед Ігнасіо Натерою Ревельйо пляшку віскі «Вікторія», склянку з великими грудками льоду та пляшку канадської содової, і той квапливо зробив собі хайбол¹, а тоді обернувся до Томаса Хадсона й поглянув на нього крізь зелені скельця своїх окулярів у роговій оправі, вдаючи, ніби тільки-но помітив його.

Ігнасіо Натера Ревельйо був високий і худий, вдягнений у білу полотняну сорочку, які носили кубинські селяни, білі штани, чорні шовкові шкарпетки й ретельно начищені коричневі англійські черевики, мав червоне обличчя, жовті вусики-щіточки й короткозорі наліті кров'ю очі за зеленими скельцями окулярів. Волосся в нього було рудувате, залізане назад. З того, як він жадібно вхопився за склянку, хтось міг би подумати, що то перша, яку він сьогодні п'є. Насправді це було не так.

— Ваш посол чинить як останній дурень, — мовив він до Томаса Хадсона.

— Тоді кепські мої справи, — сказав той.

— Ні, ні. Ви не жартуйте. Ось я вам розкажу. Але це поки що суворо між нами.

— Ви краще пийте. Не хочу я нічого про це чути.

— А треба б. І треба б щось вдіяти.

— Ви не змерзли? — спитав Томас Хадсон. — У цій сорочці й легких штанах.

— Я ніколи не мерзну.

І ніколи не буваєш тверезий, подумав Томас Хадсон. Починаєш у маленькому барі коло дому, а сюди приходиш пити першу, вже добре набравшись. Мабуть, і не помітив, яка сьогодні погода, коли одягався. Так-так, подумав він. Ну, а ти сам? Коли ти сьогодні почав і скільки вже вихилив перед оцією першою? Не тобі кидати каменем у п'яниць. Та не в пияцтві ж річ, заперечив він сам собі. Нехай би він був п'яниця, то пусте. Річ у тім, що він страшенний зануда. А зануд жаліти нема чого й бути добрим до них нема чого. Стривай, сказав він собі. Ти ж вирішив сьогодні розважатися. То викинь усе це з голови й тиша відпочинком.

— Пропоную розіграти, хто платитиме за першу, — сказав він.

— Гаразд, — погодився Ігнасіо. — Починайте ви.

¹ Віскі з льодом і содовою водою.

Томас Хадсон кинув кості. Випало три королі за раз, він, звичайно, на тому спинився й виграв.

Це було приємно. І хоч дайкірі від того стати смачнішим не міг, все ж приємно було викинути трьох королів за раз, і виграти в Ігнасіо Натери Ревельйо, бо він був сноб і зануда, і виграш у нього немовби надавав Томасові Хадсону якоїсь особливої ваги.

— А тепер розіграємо другу,— сказав Ігнасіо Натера Ревельйо.

Він із тих снобів і зануд, що їх навіть подумки називаєш обома іменами й прізвищем, подумав Томас Хадсон, і інакше, як про снобів і зануд, про них і не думаєш. Щось на зразок тих, що додають до свого імені та прізвища слова «син» чи «онук». Томас Хадсон онук. Томас Хадсон г к.

— А ви часом не Ігнасіо Натера Ревельйо онук?

— Звісно, що ні. Ви ж добре знаєте, як звать мого батька.

— Ваша правда. Таки знаю.

— І як діда звать, знаєте. Облиште свої дурниці.

— Постараюся,— сказав Томас Хадсон.— Я дуже старатимусь.

— Постарайтеся,— мовив Ігнасіо Натера Ревельйо.— Вам самому від того краще буде.

Зосередившись і якнайретельніше потрусивши шкіряний стакан, наче робив хтозна-яку важку й корисну роботу, він викинув чотирьох валетів.

— Бідолашний мій друже,— сказав Томас Хадсон. Він струснув кості й з приємністю почув їхній стукіт.— Такі добрі й милі кісточки. Такі щедрі, такі хороші,— мовив він.

— Облиште дурниці й кидайте.

Томас Хадсон викинув на ледь вологу стойку трьох королів і дві десятки.

— Хочете на заклад?

— Ми й так граємо на заклад,— відказав Ігнасіо Натера Ревельйо.— На другу склянку.

Томас Хадсон з любов'ю труснув кості й викинув даму та валета.

— А тепер ідем у заклад?

— Ви однаково маєте велику перевагу.

— Гаразд. Тоді беру питвом.

Він викинув короля й туза, відчувши, як вони гордо й поважно викотились із стакану.

— Щастить вам, бісова душа.

— Ще один подвійний заморожений дайкірі без цукру і що захоче Ігнасіо,— сказав Томас Хадсон. Він почав прийматися приязню до нього.— Слухайте, Ігнасіо,— мовив він.— Я ще ніколи не бачив, щоб хтось дивився на світ крізь зелені окуляри. Крізь рожеві — буває. Але крізь зелені — ні. Чи не надають вони всьому якогось трав'янистого вигляду? Так ото, наче ви на лужку? А вам ніколи не здається, ніби вас вигнали на пасовисько?

— Зелений колір найкраще заспокоює очі. Це доведено найвизначнішими окулістами.

— Ви знаєтеся з найвизначнішими окулістами? Ото, мабуть, бісове кодро.

— Я не знаю жодного з них особисто, крім свого. Але він знайомий з досягненнями інших. Він найкращий окуліст у Нью-Йорку.

— А мені потрібен найкращий у Лондоні.

— Я знаю найкращого окуліста в Лондоні. Але найкращий з найкращих — у Нью-Йорку. І я охоче порекомендую йому вас.

— Давайте розіграємо ще по одній.

— Гаразд. Вам кидати.

Томас Хадсон узяв стакан і відчув солідну, надійну вагу великих костей «Флорідіти». Він лише злегка повернувши їх, щоб не сполохати їхньої доброти й щедрості, і викинув трьох королів та даму.

— Три королі за раз. Це *clásico*¹.

— Ви таки негідник,— сказав Ігнасіо Натера Ревельйо і викинув туза, двох дам і двох валетів.

— Ще один подвійний заморожений дайкірі без крихти цукру і що зволить дон Ігнасіо,— мовив Томас Хадсон до Педріко.

Педріко видав свою усмішку і замовлений коктейль. Він поставив перед Томасом Хадсоном міксер, де на дні залишилась принаймні ще одна порція дайкірі.

— Я міг би цілий день отак вас обігрувати,— мовив Томас Хадсон до Ігнасіо.

— Жахлива річ, але боюся, що таки можете.

— Кості мене люблять.

— Добре, що хоч щось вас любить.

Томас Хадсон відчув, як йому наче голкою дряпнули по черепу, що за останній місяць траплялося з ним уже не раз.

¹ Класично (*исп.*).

— Як це розуміти, Ігнасіо? — дуже чемно запитав він.

— А так, що мені аж ніяк не випадає вас любити після того, як ви геть вичистили мої кишені.

— А-а,— мовив Томас Хадсон.— Ну, тоді за ваше здоров'я.

— У труні б мені вас бачити,— сказав Ігнасіо Натера Ревельйо.

Томас Хадсон відчув, як по черепу знов шкрябонула та голка. Він простяг ліву руку до стойки й нишком, так щоб не помітив Ігнасіо Натера Ревельйо, тричі легенько постукав по ній зі споду пучками пальців.

— Дуже мило таке від вас чути,— сказав він.— Хочете, розіграємо ще по одній?

— Ні,— відказав той.— Я й так програв вам забагато грошей, як на один день.

— Ви не програли ніяких грошей. Тільки питво.

— Я маю звичай платити за нього.

— Ігнасіо,— мовив Томас Хадсон.— Це вже втретє сьогодні ви говорите такі речі, які починають мене дратувати.

— Та я й сам роздратований. Нехай би з вами хтось так брутально повівся, як той ваш клятий посол зі мною.

— Кажу вам, я не хочу про це чути.

— Ось ви який. А кажете, я вас дратую. Слухайте, Томасе. Ми ж з вами добрі друзі. Я вже багато років знаю вас і вашого Тома. До речі, як він там?

— Він загинув.

— Пробачте, я не знав.

— Нема за що,— сказав Томас Хадсон.— Випиймо, я вас частую.

— Пробачте, будь ласка. Мені страшенно жаль. Як це сталося?

— Я ще не знаю,— відповів Томас Хадсон.— Коли дізнаюся, скажу вам.

— А де?

— І цього не знаю. Знаю тільки, де він останнім часом літав, і більше нічого.

— А в Лондоні він був, когось із наших друзів бачив?

— Та звісно. Був кілька разів, і щоразу приїздив до Уайта, і зустрічався там з іншими.

— Ну що ж, хоч якась втіха.

— Що?

— Я кажу, приємно, що він бачився з нашими друзями.

— Авжеж. Я певен, що йому там було добре. Йому завжди й скрізь було добре.

— Вип'ємо за нього?

— Ні, під три чорти,— сказав Томас Хадсон. Він відчував, як усе те знов накочує на нього; все, про що він не дозволяв собі думати; все те горе, яке він відганяв від себе, від якого відгороджувався й навіть жодного разу не подумав про нього ні в морі, ні цього ранку.— Не треба.

— А я вважаю, що треба,— сказав Ігнасіо Натера Ревельйо.— Вважаю, що це надзвичайно доречно і саме це треба зробити. Але платити маю я.

— Ну гаразд. Випиймо за нього.

— В якому він був чині?

— Капітан.

— Міг би скоро стати командиром загону чи принаймні ескадрильї.

— Облишмо чини.

— Як вам завгодно,— сказав Ігнасіо Натера Ревельйо.— За мого славного друга й вашого сина Тома Хадсона. *Dulce es morire pro patria*¹.

— В свиняче гузно,— мовив Томас Хадсон.

— Що таке? Моя латинь не досить добра?

— Звідки мені знати, Ігнасіо.

— Ви ж знали латинь блискуче. Мені розповідали ті, хто з вами вчився.

— Моя латинь ні к бісу,— сказав Томас Хадсон.— Так само, як моя грецька й моя англійська, і як моя голова, і як моє серце. Єдина мова, якою я ще здатен говорити, це заморожений дайкірі. *Tú hablas по-замороженому-дайкірі, tú?*²

— Здається, ми могли б виявити до Тома трохи більше поваги.

— Том і сам любив пожартувати.

— А таки любив. Такого тонкого й розвиненого почуття гумору я ні в кого більше не бачив. А який був гожий із себе, які прекрасні мав манери. І спортсмен був чудовий. Просто-таки найвищого класу.

— Це правда. Диск метав на сто сорок два фути. Однаково добре грав і в нападі, і в захисті. І в теніс грав непогано, і птахів бив на льоту класно, і рибу ловив на блешню.

— Так, спортсмен він був неабиякий. Як на мене, то чи не найкращий з усіх, кого я знав.

¹ Солодко вмерти за батьківщину (неправильна латин.).

² Ти говориш... ти? (Ісп.)

— От тільки єдине з ним негаразд.

— Що саме?

— Те, що його вже немає на світі.

— Ну, не впадайте в розпач, Томмі. Згадуйте Тома таким, яким він був. Веселим, променистим, багатонадійним. Немає сенсу впадати в розпач.

— Аніякісінького,— сказав Томас Хадсон.— Отож не впадаймо в розпач.

— Я радий, що ви згодні зі мною. Дуже приємно було поговорити про нього. І страшенно тяжко почути цю сумну новину. Але я певен, що ви здолаєте своє горе так само мужньо, як і я, хоч вам, батькові, це, звичайно, в тисячу разів важче. На чому він літав?

— На «спітфайрі».

— А, на «спіті». От я тепер і уявлятиму його собі в кабіні «спіті».

— Чи не забагато клопоту для вас?

— Ні-ні, який там клопіт. Я бачив їх у кіно. До того ж маю кілька книжок про англійську авіацію, і ми одержуємо бюлетені Британського інформаційного бюро. Там, знаєте, є дуже цікаві матеріали. Я виразно уявляю собі, який він мав вигляд. Напевно, в рятувальній куртці, з парашутом, у льотному спорядженні й важких черевиках. Можу детально його змалювати. Ну, а тепер мені час додому обідати. Може, й ви зі мною? Лютеція буде дуже рада вас бачити.

— Ні, дякую. Я маю зустрітись тут з одним знайомим.

— До побачення, друже,— сказав Ігнасіо Натера Ревельйо.— Я певен, що ви триматиметесь, як належить мужчини.

— З вашою великодушною допомогою.

— Та ні, яка там великодушність. Просто я любив Тома. Як і ви. Як і ми всі.

— Дякую за питво.

— Колись я у вас його відіграю.

Він пішов до виходу. А на його місце біля стойки до Хадсона присунувся один з його екіпажу. То був смаглявий молодик, з коротко підстриженим кучерявим чорним волоссям і трохи одвислою повікою над лівим оком; воно було штучне, але майже не вирізнялося на обличчі, бо уряд обдарував його власника чотирма різними очима: дуже червоним, трохи почервонілим, злегка затуманеним і зовсім чистим. На той час він мав у очниці трохи почервоніле й був уже напідпитку.

— Привіт, Томе. Коли ти повернувся?

— Вчора.— А тоді повільно, майже не ворущачи губами: — Тихо, ти. Не ламай комедії.

— Та ні, що ти. Просто я трохи випив. А коли мені розпорють череву, то побачать на моїй печинці напис: «Цілком таємно». Я король суворої таємниці. І ти це знаєш. Слухай, Томе, я оце стояв тут за тим підробленим англійцем і хоч-не-хоч усе чув. То твій Томмі загинув?

— Так.

— От паскудство,— сказав молодик.— Паскудство, та й годі.

— Я не хочу про це говорити.

— Та звісно. А коли ти дізнався?

— Перед останнім виходом.

— Ах ти ж паскудство яке.

— Що ти сьогодні робиш?

— Маю пообідати з деким у «Баскському барі», а тоді всі разом гайнемо до дівач.

— А завтра де обідатимеш?

— Теж у «Баскському барі».

— Скажеш Пако, щоб він подзвонив мені в обід, гаразд?

— Авжеж. Додому?

— Так, додому.

— Не хочеш пристати до нас? Ми збираємося до Генрі, в його «гріховний дім».

— Може, й поїду.

— Генрі саме полєе на дівач. Одразу після сніданку подався. Він уже встиг разів зо два умочитись. Усе намагається здолати тих двох стервоз, що ми маємо. Ми підчепили їх у курзалі, а при денному світлі на них і глянути гидко. Та ні біса кращого знайти не могли. Геть перевелось місто к лихій годині. Тих двох стервоз він замкнув у своєму «гріховному домі», про всяк випадок, а сам із Цнотливою Ліл десь полєе. Вони поїхали машиною.

— Ну і як, успішно?

— Та не думаю. Генрі, бач, заманулось отієї малої. Тієї, що завжди крутиться у «Фронтоні». А Цнотлива Ліл не береться її умовити, бо та боїться, що він такий здоровило. Для мене, каже, береться, а для Генрі — ні, бо тій малій боязно: і здоровенний він, мовляв, і важенний, і взагалі вона про нього всяке чула. А Генрі тепер не хоче нікого іншого, бо ті дві стервози зовсім його вхекали. Отож дай йому цю малу, і край. Він, бач, у неї закохався. Так і каже — закохався. А тим часом, мабуть, геть забув про неї

і знову топче тих двох стервоз. Ну, а їсти йому все-таки треба, от ми й умовилися зустрітись у «Баскському барі».

— Примусь його попоїсти,— сказав Томас Хадсон.

— То такий, що примусом не візьмеш. Це тільки ти можеш. А я — ні. Я проситиму, щоб він попоїв. Слізно благатиму. І надихатиму його власним прикладом.

— Нехай Пако його нагодує.

— Оце ідея. Пако його напевне укоськає.

— Та й невже він після всього того не зголодніє?
— А ти б не зголоднів?

Саме в цю мить у дверях бару з'явився найвищий чоловік, якого Томас Хадсон будь-коли знав, і найвеселіший, і з найширшими плечима та найкращими манерами. Зайшов з усмішкою на обличчі, що навіть цього холодного дня було рясно зрошене потом, і з вітально піднесеною рукою. Він був такий великий, що всі в барі неначе враз поменшали на зріст, і мав дуже приємну усмішку. На ньому були старі сині штани, проста селянська сорочка й сандалі на мотузяній підшві.

— Томе,— сказав він,— здоров, шалапуте. Ми все їздили шукали краль.— У барі, де вітру не було, його гарне обличчя спітніло ще дужче.— Педріко, мені те саме, що й у них. Подвійну порцію. Або й ще більшу. Уявляєш, Томе, заходжу й бачу — ти. Ой, зовсім забув. Зі мною ж Цнотлива Ліл. Іди сюди, моя голубонько.

Цнотлива Ліл саме зайшла в другі двері. Найкращий вигляд вона мала, коли сиділа біля стойки в дальшому кінці, де видно було тільки її вродливе смагляве обличчя, а огрядність розповнілого тіла приховувало поліроване дерево стойки. А тепер, ідучи від дверей до стойки, вона не мала де сховати своє тіло, тому пронесла його через бар як могла швидко, хоча й без видимого поспіху, і вмостилася на табуреті, з якого щойно встав Томас Хадсон. Цей хід посунав його на сусідній стілець праворуч і забезпечив їй прикриття з флангу.

— Добридень, Томе,— мовила вона й поцілувала Томаса Хадсона.— Цей Генрі просто нестерпний.

— Та який же я нестерпний, моя голубонько, зовсім ні,— озвався до неї Генрі.

— А я кажу, нестерпний,— не вгавала вона.— І щоразу, як я тебе бачу, стаєш дедалі нестерпніший. Томасе, хоча б ти закинув мене від нього.

— А чого це він такий нестерпний?

— Та захотілось йому однієї крихітки, за якою він аж умліває, а та крихітка не може сьогодні піти з ним. Але якби й могла, то однаково не пішла б, бо вона боїться, що він такий величезний і важить двісті тридцять фунтів.

Генрі Вуд почервонів, спітнів ще дужче й сьорбнув добрячий ковток дайкірі.

— Двісті двадцять п'ять,— мовив він.

— А що я казав? — обізвався смаглявий молодик. — Хіба я не точно так казав?

— А хто тебе просив щось комусь казати? — спитав його Генрі.

— Дві паскуди. Дві стервози. Дві роздовбані портові лахудри. Дві сучки, що тільки й думають про гроші. Ми кладемо цих сучок і робимо своє діло. Тоді міняємося й починаємо спочатку. З палуби на палубу. Та досить було мені сказати одне дружнє, співчутливе слово, як я вже, бачте, не джентльмен.

— Вони й справді були не дуже...— сказав Генрі й знов почервонів.

— Не дуже? Та їх слід би облити бензином і підпалити.

— Який жах! — мовила Цнотлива Ліл.

— Ото щоб ви знали, пані,— сказав смаглявий молодик.— Я такий.

— Віллі,— звернувся до нього Генрі.— Може, дати тобі ключ від «гріховного дому», і ти підеш подивитися, чи там все гаразд?

— Ні,— відказав той.— Ти, як видно, забув, що ключ від «гріховного дому» я маю свій, але йти дивитися, чи там все гаразд, не хочу. Там буде все гаразд тільки тоді, коли хтось із нас викине звідти тих сучок.

— А як ми не знайдемо нічого іншого?

— Щось знайдемо. Слухай, Ліліан, злізла б ти з табурета й пішла подзвонила комусь по телефону. Годі вже про ту карлицю. Викинь ти її з голови, чуєш, Генрі? Бо так і психом недовго стати. Я знаю. Сам був психом.

— Ти й тепер псих,— сказав Томас Хадсон.

— Можливо, Томе. Кому, як не тобі, знати. Але я не сплю з карлицями. Якщо Генрі хоче спати з карлицею, це його справа. Та як на мене, це те саме, що спати з однорукою чи одноногою. Отож нехай він забуде про ту клятву карлицю, і нехай Ліліан іде до телефону.

— Я згоден на перших-ліпших пристойних дівчат, яких можна дістати,— сказав Генрі.— Сподіваюсь, ти не проти, Віллі?

— Нам не потрібні пристойні дівчата,— відказав Віллі.— З ними тільки заведися, то теж добрим психом станеш, хоч і не з того боку. Правильно я кажу, Томмі? Пристойні дівчата — то найнебезпечніше, що тільки може бути. З ними тобі враз приклепають чи то співучасть у злочині, чи то згвалтування, чи то спробу згвалтування. Ні, під три чорти пристойних дівчат. Нам потрібні повії. Гожі, чисті, приємні, веселі, недорогі повії. Такі, що добре знають своє діло. Ліліан, чому ти й досі не пішла до телефону?

— Хоча б тому, що там розмовляє якийсь чоловік, а другий чекає біля тютюнового прилавка, коли він закінчить,— відказала Цнотлива Ліл.— Поганий ти хлопець, Віллі.

— Я жахливий хлопець,— сказав Віллі.— Гіршого, ніж я, ти ніколи в житті не побачиш. Але я хотів би, щоб ми були краще оснащені, ніж досі.

— Ось ми зараз вип'ємо ще по одній,— мовив Генрі,— а потім Ліліан напевне знайде нам когось із своїх знайомих. Правда ж, моя голубонько?

— Ну звісно,— відказала Цнотлива Ліл по-іспанському.— Чого б то ні? Тільки дзвонитиму я з будки, що на вулиці. Не звідси. Дзвонити звідси незручно, та й просто негоже.

— Знов чекати,— мовив Віллі.— Ну гаразд. Я згоден. Почекаємо ще. То давайте хоч пити.

— А що в біса ти досі робиш? — спитав Томас Хадсон.

— Томмі, я люблю тебе,— сказав Віллі.— Але що в біса робиш ти сам?

— Перепустив кілька подвійних з Ігнасіо Натерою Ревельйо.

— Звучить — наче італійський крейсер,— сказав Віллі.— Чи не було італійського крейсера з такою назвою?

— Начебто ні.

— А звучить дуже схоже.

— Дай-но я гляну на чеки,— мовив Генрі.— Скільки ти з ним прийняв, Томе?

— Чеки забрав Ігнасіо. Він програв мені те питво.

— То скільки все-таки? — спитав Генрі.

— Здається, по чотири.

— А перед тим що пив?

— Поки їхав до міста — одного «Тома Коллінза».

— А вдома?

— Та чимало.

— Ти просто мерзенний п'янюга,— сказав Віллі.— Пед-ріко, ще три подвійних заморожених дайкірі і що захоче дама.

— *Un highbalito con agua mineral*¹,— попросила Цнотлива Ліл.— Томмі, ходім зі мною, сядемо з того краю стойки. Вони не люблять, коли я тут сиджу.

— Ану їх к бісу,— сказав Віллі.— Ми такі давні друзі й так рідко бачимось, то щоб нам з тобою не вільно було випити там, де ми хочемо. К бісу ці дурниці.

— Авжеж, ти тут цілком на місці, моя голубонько,— докинув Генрі. Тоді побачив біля стойки двох плантаторів, знайомих його батька, і, не чекаючи замовленого коктейлю, подався до них.

— Вважайте, що його вже нема,— сказав Віллі.— Тепер він і про ту карлицю забуде.

— Він дуже неуважний,— мовила Цнотлива Ліл.— Страшенно неуважний.

— Бо отак ми живемо,— сказав Віллі.— Тільки те й робимо, що шукаємо розваг задля самих розваг. А їх, хай їм чорт, теж треба шукати вміючи.

— А от Том не неуважний,— мовила Цнотлива Ліл.— Том сумний.

— Облиш свою маячку,— сказав їй Віллі.— Чого це ти розпатякалась? Той, бач, неуважний, а той сумний. А то я був жакхливий. Ну й що? З чого б то якась шльондра мала судити про людей? Чи ти не знаєш, що тобі належить бути веселою?

Цнотлива Ліл заплакала — справжніми слізьми, ще більшими й ряснішими, ніж ті, що їх ллють у кіно. Вона могла будь-коли отак заплакати: і якщо захочеться, і якщо потрібно, і якщо хтось образить.

— Ця шльондра плаче такими слізьми, якими й моя мати ніколи не плакала,— мовив Віллі.

— Віллі, не смій мене так називати.

— Годі, Віллі,— сказав Томас Хадсон.

— Віллі, ти жорстокий, лихий чоловік, і я терпіти тебе не можу,— мовила Цнотлива Ліл.— Просто дивно, чому такі люди, як Томас Хадсон і Генрі, знаються з тобою. Лихий ти чоловік, і язик у тебе паскудний.

— Ти ж дама,— сказав Віллі.— Тобі не личить говорити такі слова. Назвати когось паскудним — це вже образа. Однаково що плюнути на кінець сигари.

¹ Хайболчик з мінеральною водою (исп.).

Томас Хадсон поклав руку йому на плече.

— Пий собі, Віллі. Всім нам невесело на душі.

— Генрі весело. От сказати б йому те, що ти сказав мені, то враз би стало сумно.

— Ти ж сам мене спитав.

— Та не про те мова. А от чому ти досі не виплеснув із себе те кляте горе? Чому вже два тижні носиш його на душі?

— Гора не виплеснеш.

— То ти плакаєш його в собі,— сказав Віллі.— От уже не думав, що ти такий клятий горелюб.

— Годі, Віллі, мені це не потрібне,— спинив його Томас Хадсон.— Я дуже тобі вдячний, але розраджувати мене ні до чого.

— Ну-ну, плакай собі своє горе. Але добра з того не буде. Можеш мені повірити, я сам скуштував цієї капості донесхочу.

— Я теж,— сказав Томас Хадсон.— Так що не пускай бульки.

— Он як? То, мабуть, у тебе міцніші нерви. Але останнім часом вигляд ти маєш досить потовчений.

— Просто багато п'ю і дуже стомився, а відпочити ще не встиг.

— Від твоєї щось чути?

— Аякже. Три листи.

— Ну і як?

— Гірше й бути не може.

— Он як,— сказав Віллі.— Ну що ж, плакай і це, хоч щось та матимеш.

— Я й так щось маю.

— Ще б пак. Кота Бойза, що закоханий у тебе. Знаю, бачив. Як він там, той старий волоцюга?

— Та все так само.

— Мене просто нудить від того бісового кота,— сказав Віллі.— Йй-богу.

— Дуже тяжко йому все це дається.

— А я що кажу? Якби я так уболівав душею, як цей кіт, то давно б уже з глузду з'їхав. Ти що питимеш, Томасе?

— Ще раз те саме.

Віллі обняв Цнотливу Ліл за широкий стан.

— Слухай, Ліл,— мовив він.— Ти хороша дівчина. Я не хотів тебе образити. Ти вже пробач. Просто накопило на мене.

— Більш ніколи такого не казатимеш?

— Ні. Аж поки знову не накопить.

— Бери своє питво,— сказав Томас Хадсон.— За твоє здоров'я, сучий ти сину.

— Оце розмова,— озвався Віллі.— Оце впізнаю старого морського вовка. Сюди б зараз того kota Бойза, нехай би попишався тобою. То ти збагнув, щб я мав на думці, коли казав поділитися?

— Еге ж,— відповів Томас Хадсон.— Збагнув.

— От і добре,— мовив Віллі.— І годі про це. Геть сміття без вороття. Ви погляньте на цього чортяку Генрі. З нього ж так і лле. І чого він пріє, та ще такого холодного дня, як сьогодні?

— Через дівчат,— сказала Цнотлива Ліл.— Він на них просто схибнувся.

— Схибнувся, кажеш? — перепитав Віллі.— Та йому просвердли в голові дірку, то звідти так і попре жінота. Схибнувся. Ти що, сильнішого слова не знайшла?

— По-іспанському це сильне слово.

— Схибнувся? Та що це за слово! Ось я матиму після обіду вільну хвилину, то придумаю тобі слово.

— Томе, ходімо все-таки на той край, там я себе вільніше почуватиму, і ми зможемо спокійно поговорити. І замов мені, будь ласка, бутерброд, бо я від самого ранку все з Генрі їздила.

— А я йду до «Баскського бару»,— сказав Віллі.— Приводь його туди, Ліл.

— Гаразд,— мовила Цнотлива Ліл.— Як не сама приведу, то пришлю.

Вона статечно пропливла через весь бар, повз чоловіків, що сиділи біля стойки, з деким перемовляючись, декому усміхаючись. І всі відповідали їй приязно й шанобливо. Майже кожен з тих, до кого вона озивалась, за останні двадцять п'ять років коли-небудь любився з нею. Як тільки вона сіла й усміхнулася звідти до Томаса Хадсона, він забрав чеки за випите і теж пішов на той край. У неї була дуже приємна усмішка, чарівні темні очі й гарне чорне волосся. Щоразу, як навколо чола й на проділі починала пробиватися сивина, Цнотлива Ліл просила в Томаса Хадсона грошей на те, щоб дати лад волоссю, і коли повертала-ся з перукарні, воно знов було чорне й лискуче, як у молодій дівчини. Шкіра в неї була гладенька й скидала-ся б на оливкову слонову кістку, якби була в природі слонова кістка такого кольору, і до того мала ледь помітний димчасто-рожевий відтінок. А Томасові Хадсону колір

її шкіри нагадував добре витриману деревину махагуа на свіжому зрізі, коли її пошліфувати дрібним піском і злегка навоскувати. Він більш ніде не бачив такого димчастого, ледь зеленкуватого кольору. От тільки рожевого відтінку махагуа не мало. Рожевий відтінок Цнотлива Ліл наводила рум'янами, але він був майже такий самий природний, як у дівчат-китайнок. І оце гарне обличчя дивилося на Томаса Хадсона з протилежного краю стойки і за кожним кроком здавалось дедалі гарнішим. Та ось він спинився поруч, і стало видно огрядне тіло, і рожевий відтінок став штучний, і все враз утратило свою таємничість, хоч обличчя й тепер залишалось гарним.

— Ти ще справжня красуня, Ліл,— мовив він до неї.

— Ой Томе, я тепер така товста. Мені аж соромно.

Він поклав руку на її дебеле стегно і сказав:

— Ти мила товстунка.

— Мені соромно йти через бар.

— У тебе це прекрасно виходить. Пливеш, наче корабель.

— Як наш приятель?

— Чудово.

— Коли я його побачу?

— Коли завгодно. Хочеш зараз?

— Ой ні... Томе, про що це Віллі говорив? Я не все зрозуміла.

— Та він просто казився.

— Ні, не казився. Щось там про тебе й про якийсь твоє лихо. Це він про твою сеньйору?

— Ні. К бісовій матері мою сеньйору.

— Що ж то за лихо?

— Нічого. Просто лихо, та й годі.

— Розкажи мені. Ну будь ласка.

— Нема чого розказувати.

— Мені можна все розказати, ти ж знаєш. Он Генрі завжди розказує мені про свої прикрощі й плаче ночами. І Віллі розказує жажливі речі. То вже не прикрощі, а справжні страхіття. І ти міг би. Всі мені розказують. Тільки ти не хочеш.

— Якщо я розкажу, мені легше не стане. Навпаки, мені від цього тільки гірше.

— Томе, Віллі став страшенно лихий на язик. Невже він не розуміє, що мені боляче чути такі слова? Невже не знає, що я сама таких слів ніколи не кажу і, скільки живу, не робила ніякої свиноти й ніяких розпусних штук?

- Тим-то ми й звемо тебе Цнотлива Ліл.
- Якби мені хто сказав: робитимеш оті штуки — розбагатієш, а ні — то будеш довіку бідна, я б краще залишилась бідна.
- Я знаю. Ти просила бутерброд?
- Потім, я ще не хочу їсти.
- То, може, вип'ємо ще по одній?
- Гаразд. Слухай, Томе, поясни мені одну річ. Щось Віллі казав про якогось kota, і він нібито в тебе закоханий. Це ж неправда?
- Ні, правда.
- Та це ж просто жах.
- Ніякий не жах. І я в нього теж закоханий.
- Ой, ну що ти таке кажеш! Не глузуй з мене, Томе, прошу тебе. Он Віллі глузував так, що я аж заплакала.
- Я справді люблю цього kota, — сказав Томас Хадсон.
- Навіть чути про це не хочу. Томе, а коли ти повезеш мене до бару для божевільних?
- Десь цими днями.
- І божевільні справді приходять туди, як звичайні люди, і розмовляють, і п'ють?
- Точно так само. Єдина різниця, що на них сорочки та штани з мішковини.
- А правда, що ти грав у бейсбольній команді божевільних проти команди прокажених?
- Правда. Божевільні ще ніколи не мали такого забійника.
- Як же ти з ними спізнався?
- Просто їхав колись із Ранчо Бойерос і спинився по дорозі, бо місце сподобалось.
- І ти справді повезеш мене до того бару?
- Авжеж. Якщо ти не боїшся.
- Я боюся. Але з тобою не так боїтимусь. Я ж тому й хочу туди, що там страшно.
- Там є дуже симпатичні божевільні. Вони тобі сподобаються.
- Мій перший чоловік теж був божевільний. Але він був буйний.
- А як ти вважаєш: Віллі божевільний?
- Ну ні. Просто в нього важкий характер.
- Він зазнав багато лиха.
- А хто ні? Просто Віллі надто вже хизується цим.
- Та ні, я б не сказав. Я ж його добре знаю.

— Давай поговоримо про щось інше. Бачиш, он біля стойки чоловік, що розмовляє з Генрі?

— Бачу.

— Йому в ліжку потрібні тільки свинотні штуки.

— Бідний він.

— Ні, він не бідний. Він багатий. Але йому до душі тільки *porquerías*¹.

— А тобі ніколи не подобалось *porquerías*?

— Ніколи. Можеш спитати кого хочеш. І ніколи в житті я не мала нічого з жінками.

— Ти добродісна, Ліл,— сказав Томас Хадсон.

— Хіба ти хотів би, щоб я була інакша? Ти й сам не охочий до *porquerías*. Тобі треба просто полюбитися, відчути себе щасливим і заснути. Я ж тебе знаю.

— *Todo el mundo te conoce*².

— Ні, неправда. Про тебе багато всякого вигадують. Але я тебе знаю.

Томас Хадсон пив котрий уже заморожений дайкірі без цукру і, піднісши проти світла важку склянку, що взялася памороззю по вінцях, дивився на прозорий напій під пінявим верхом, і він нагадував йому море. Збитий до піни верхній шар скидався на слід за кормою, а прозора рідина під ним була як морська хвиля, коли ніс судна розтинає її на мілководді над вапняковим дном. Колір був майже той самий.

— От якби ще було питво кольору морської води, коли в тебе вісімсот сажнів під кілем, а кругом повний штіль, і сонце просто над головою, і в морі тьма-тьмуца планктону,— промовив він.

— Що-що?

— Нічого. Будемо пити це мілководне питво.

— Томе, що з тобою? Щось негаразд?

— Ні.

— Ти сьогодні страшенно зажурений і наче трохи постарів.

— Це північний вітер винен.

— Але ж ти завжди казав, що північний вітер додає тобі порошу, бадьорить тебе. А скільки разів ми, бувало, любилися, коли задувало з півночі?

— Не злічити.

¹ Свинотво (исп.).

² Весь світ мене знає (исп.).

— Ти завжди любив північний вітер і навіть купив мені оце пальто, щоб я надягала, коли він дме.

— Авжеж, пальто гарне.

— Я вже не раз могла його продати,— сказала Цнотлива Ліл.— Ти навіть не уявляєш собі, скільки було охочих.

— Сьогодні вітер саме для нього.

— Розвеселися, Томе. Ти ж завжди веселий, коли вип'єш. Допивай що там у тебе в склянці й замов собі ще.

— Якщо я питиму це надто швидко, в мене почне ломити лоб.

— Ну, то пий помалу, поступово. І я вип'ю ще один *highballito*.

Вона сама налила собі з пляшки, яку Серафін ще перед тим поставив перед нею на стойку, і Томас Хадсон, подивившись на її склянку, сказав:

— Це вже зовсім прісноводне пійло. Колір такий, як у води в річці Файрхол до її злиття з Гіббоном, де починається Медісон. Якщо ти додаси туди ще трохи віскі, воно стане кольору того струмка, що витікає з Кедрового мочара і впадає у Ведмежу річку поблизу Воб-Мі-Мі.

— Яка кумедна назва,— сказала Цнотлива Ліл.— Що вона означає?

— Не знаю,— відповів він.— Це індіанська назва. Мабуть, колись я знав, що вона означає, але забув. Це мовою оджибвеїв.

— Розкажи мені про індіанців,— попросила Цнотлива Ліл.— Про індіанців мені навіть цікавіше, ніж про божевільних.

— Тут, на узбережжі, чимало індіанців. Це приморські індіанці, вони рибалять, сушать рибу, випалюють деревне вугілля.

— Про кубинських індіанців я слухати не хочу. Всі вони *mulatos*¹.

— Ні, не всі. Є й справжні індіанці. Певно, колись давно їхніх предків вивезли сюди з Юкатану як полонених.

— Мені не подобаються *ucatecos*².

— А мені подобаються. Дуже.

— Розкажи мені про те Воб-Мі-Мі. Воно десь на Далекому Заході?

— Ні, на Півночі. Недалеко від Канади.

¹ Мулати (*исп.*).

² Юкатанці (*исп.*).

— Де Канада, я знаю. Колись їздила до Монреаля з екскурсією річковим пароплавом. Але був дощ, і ми нічого там не побачили й того ж таки вечора виїхали поїздом назад до Нью-Йорка.

— І коли пливли річкою, був дощ?

— Весь час. А перед тим, як зайшли в гирло річки, стояв туман і іноді йшов сніг. Отож не треба мені Канади. Розкажи краще про Воб-Мі-Мі.

— То було таке собі містечко з тартаком на річці й залізничною колією посередині. Понад колією завжди лежали великі купи тирси. А на річці зробили заплав, щоб затримати ліс, що йшов за водою з верхів'їв, і колоди купчилися на ній майже впритул. Вони вкривали річку аж ген поза містечком. Одного разу, коли я там рибалив, мені захотілось перебратися на другий берег, і я поповз по тих колодах. Аж раптом одна піді мною подалась, і я опинився у воді. А коли хотів виплисти, наді мною були самі колоди, і я не міг і голови між ними вистромити. Навіть світло у воду не проходило, і скрізь, куди я потикався руками, була тільки кора. Я не міг хоч би трохи розсунути дві колоди, щоб добутися до повітря.

— І що ж ти зробив?

— Потонув.

— Ой,— мовила вона.— Не кажи такого. Швидше розповідай, що ти зробив.

— Я гарячково думав, розуміючи, що видряпатись треба зараз же. Почав обмацувати пальцями одну колоду, аж поки натрапив на те місце, де вона впиралася в сусідню. Тоді взявся обома руками й почав щосили штовхати догори, і ті дві колоди ледь-ледь розійшлися. Я просунув між ними долоні, потім руки до ліктів і вже ліктями розвів їх так, що зміг вистромити голову й плечі та обхопити колоди руками зверху. А тоді довго лежав отак між ними й дуже любив їх обидві. У тій річці вода була коричнева від колод. А такого кольору, як оце твоє питво, вона була в невеликій притоці, що впадала в ту річку.

— Я, мабуть, ніколи не видряпалася б між тими колодами.

— Та й я вже не думав, що видряпаюсь.

— І довго ти пробув під водою?

— Не знаю. Знаю тільки, що довго лежав між колодами й відсапувався, доки зміг щось робити.

— Ця історія мені подобається. Тільки після неї мені снитимуться страхіття. Розкажи щось веселе, Томе.

— Гаразд,— мовив він.— Дай подумаю.

— Ні. Ти розкажуй зараз же, не думай.

— Гаразд,— сказав Томас Хадсон.— Коли Том-молодший був ще зовсім немовлям...

— *Qué muchacho más guapo!*— перебила його Цнотлива Ліл.— *Qué noticias tienes de él?*

— *Muy buenas.*

— *Me alegro,*— промовила Цнотлива Ліл, і на згадку про Тома-молодшого, льотчика, в очах її заблищали сльози.— *Siempre tengo su fotografía en uniforme con el sagrado corazón de Jesús arriba de la fotografía y al lado la virgen del Cobre¹.*

— Ти дуже віриш у Мідну богоматір?²

— Свято й переконано.

— Так і вір завжди.

— Вона піклується про Тома вдень і вночі.

— От і добре,— сказав Томас Хадсон.— Серафіне, ще один подвійний, будь ласка. То розказати тобі веселу історію?

— Так, зроби ласку,— попросила Цнотлива Ліл.— Розкажи щось веселе. Мені чогось знов стало сумно.

— *Pues,* ця весела історія *es muy sencillito³,*— сказав Томас Хадсон.— Коли ми вперше взяли Тома до Європи, йому було всього три місяці, і їхали ми дуже старим, невеликим і повільним пароплавом, а море майже весь час було неспокійне. На пароплаві пахло трюмною водою, і машинною олією, і мастилом на мідних рамах ілюмінаторів, і вбиральнями, і дезинфекцією — такими, знаєш, рожевими кружалками, що їх кладуть у пісуари...

— *Pues,* хіба ж це весела історія?

— *Sí, mujer⁴.* Ти ні біса не тямиш. Це весела історія, дуже весела. Ти слухай... А ще на тому пароплаві пахло ваннами, де належало митися в певні години, щоб тебе не почав зневажати стюард, приставлений до ванн; і гарячою солоною водою, що текла з мідних кранів над ваннами, і мокрими дерев'яними ґратками на підлозі, і накрохмаленою курткою того стюарда. Пахло там і дешевою англійсь-

¹ Що то за гарний хлопець!.. Які ти маєш від нього вісті? — Дуже добрі.— Я рада... Я завжди зберігаю його фото у військовій формі разом із зображенням святого серця господнього та Мідної богоматері (*icn.*).

² Так звана Мадонна мідних копалень, шанована на Кубі як заступниця тих, хто в морі, рибалок і Куби взагалі.

³ Ну... дуже проста (*icn.*).

⁴ Так, жінко (*icn.*).

кою кухнею, — а це дух дуже відворотний, — і залежаними недокурками сигарет «Вудбайн», «Плейєр» та «Голд флейкс» у кімнаті для курців і скрізь, де їх кидали. Не було там жодного приємного запаху, а англійці, як ти знаєш, мають ще й свій особливий дух, — і чоловіки, й жінки, — і самі його відчують, як ото негри відчувають наш дух, і через те їм доводиться так часто митися. Від англійця ніколи не пахне так солодко, як від корови, що дихає на тебе, і навіть якщо він курить люльку, це однаково не забиває того духу. Навпаки — ще й додає йому сили. От твід у них пахне добре, і шкіряне взуття, і сідла із збруєю добре пахнуть. Але ж на пароплавах не буває ні сидел, ні збруї, а твідовий одяг весь просякнутий смородом згаслої люльки. Щоб нюхнути чогось приємного на тому пароплаві, був один-єдиний спосіб — якнайглибше застромити ніс у високу склянку з сухим іскристим девонським сидром. Ото був чудовий запах, і я застромляв носа в склянку так часто, як тільки міг собі дозволити. А може, й частіш.

— *Pues*, оце вже трохи веселіше.

— Зараз буде зовсім весело. Наша каюта була дуже низька, над самою водою, так що ілюмінатор доводилося весь час тримати задраєним, і крізь нього видно було, як біжать за бортом морські хвилі, а часом вода напливала на скло суцільною зеленою масою. Ми позв'язували до купи наші валізи й спорудили таку собі барикаду, щоб малий Том не падав з койки, і щоразу, як його мати та я приходили поглянути на нього й він у цей час не спав, то завжди радісно сміявся.

— Справді сміявся? В три місяці?

— Він завжди сміявся. Коли він був немовлям, я ні разу не чув, щоб він плакав.

— *Qué michacho más lindo y más guapo!*¹

— Еге ж, — сказав Томас Хадсон. — *Michacho* такий, що дай боже. Хочеш, розповім тобі про нього ще одну веселу історію?

— А чому ти розлучився з його милою матір'ю?

— Такий уже вийшов дивний збіг обставин. Ну, то хочеш ще одну веселу історію?

— Хочу. Тільки щоб у ній було не так багато запахів.

— Оцей заморожений дайкірі, так добре збитий зверху, скидається на морську хвилю, яку розтинає ніс судна, що

¹ Який милий і гарний хлопець! (Ісп.)

йде із швидкістю тридцять вузлів. А які були б ці заморожені дайкірі, коли б вони ще й фосфорично світилися?

— Можеш додати туди фосфору. Тільки, мабуть, це шкідливо для здоров'я. Тут, на Кубі, бувають випадки, коли люди, щоб вчинити самогубство, їдять фосфорні гольовки сірників.

— Або ж п'ють *tinte rapido*. А що воно таке, те «швидке чорнило»?

— То така чорна фарба для взуття. Але дівчата, коли їх зраджує коханий чи обдурює наречений — домагається свого, а потім тікає, не одружившись, — здебільшого вкорочують собі віку, облившись спиртом і підпалившись. Це класичний спосіб.

— Я знаю, — сказав Томас Хадсон. — *Auto da fé*¹.

— І дуже надійний, — провадила Цютлива Ліл. — Вони майже завжди вмирають. Найтяжчі опіки на голові та й звичайно по всьому тілу. А «швидке чорнило» — то більше про людське око. І йод, коли вже на те пішло, так само про людське око.

— Про що це ви тут, упіри? — запитав бармен Серафін.

— Про самогубства.

— *Нау тучо*,² — сказав Серафін. — А надто серед бідного люду. Я не можу пригадати, щоб хтось із багатих кубинців наклав на себе руки. А ти?

— А я можу, — відказала Цютлива Ліл. — Я знаю кілька таких випадків, і все люди були хороші.

— Щоб ти та не знала, — мовив Серафін. — Сеньйоре Томасе, а закуски вам ніякої не треба? *Un poco de pescado? Puerco frito?*³ Холодного м'яса?

— *Si*, — відповів Томас Хадсон. — Давайте усе, що є.

Серафін поставив на стойку таріль з хрусткими, засмаженими до коричневого, скибочками свинини й таріль із шматочками червоного окуня, запеченими в тісті так, що його рожево-червона шкіра й солодкий білий м'якуш ховалися під жовтою скоринкою. Бармен був високий на зріст, простакуватий, і ходив важкою походою, бо носив на роботі дерев'яні черевики, щоб уберегти ноги від мокроти на підлозі за стойкою.

— Холодне м'ясо давати?

— Ні. Цього досить.

¹ Аутодафе, спалення на вогнищі (ісп.).

² Йх багато (ісп.).

³ Трохи риби? Смаженої свинини? (ісп.)

— Бери все, що дають, Томе,— сказала Цнотлива Ліл.— Ти ж знаєш, як тут у них.

Всім було відомо, що в цьому барі дармової випивки не дають. Зате тут щодня подавали безліч порцій безплатної гарячої закуски, і не тільки смажену рибу та свинину, але й м'ясні биточки, й бутерброди з сиром та шинкою. До того ж бармени змішували дайкірі у великих міксерах, де завжди було щонайменше півтори порції зайві.

— Ну, ти вже не такий зажурений? — спитала Цнотлива Ліл.

— Ні.

— Скажи мені, Томе, що тебе засмучує?

— *El mundo entero*¹.

— А кого ж він не засмутить, цей світ? Що не день, то все в ньому гірше та гірше. Але ж не можна тільки те й робити, що побиватися через нього.

— Закону проти цього немає.

— Та й не треба ніякого закону проти того, що само собою зрозуміле.

Дискусії на етичні теми із Цнотливою Ліл — це не те, що мені потрібно, подумав Томас Хадсон. А що ж тобі потрібно, поганцю? Тобі потрібно було набратися, то ти, мабуть, уже набрався, хоч сам цього не відчуваєш. Того, чого тобі потрібно, дістати годі, і ти вже ніколи більш того не матимеш. Але є всякі замітники, от до них і вдавайся. Ну ж бо, ось воно, бери.

— *Voy a tomar otro de estos grandes sin azúcar*²,— мовив він до Серафіна.

— *En seguida*³, доне Томасе,— озвався Серафін.— Хочете побити свій рекорд?

— Ні. Просто п'ю собі тихо-спокійно.

— Коли ви ставили рекорд, то теж пили тихо-спокійно,— сказав Серафін.— Спокійно і впевнено, від ранку до вечора. І вийшли звідси на власних ногах.

— К бісу той рекорд.

— Ви маєте добру нагоду його побити,— провадив Серафін.— Якщо питимете так, як досі, й так само мало їстимете, маєте просто чудову нагоду.

— Томе, побий рекорд,— мовила Цнотлива Ліл.— Я буду за свідка.

¹ Цілий світ (*исп.*).

² Ще один такий подвійний без цукру (*исп.*).

³ Зараз (*исп.*).

— Свідків йому не треба,— сказав Серафін.— Я свідок. А коли буду йти, віддам рахунок Константе. Ви вже тепер випили більше, ніж на цей же час тоді, коли поставили рекорд.

— К бісу той рекорд.

— Ви в чудовій формі. П'єте добре, без упину, і поки що це на вас не впливає.

— К бісовій матері рекорд.

— Гаразд. *Como usted quiere*¹. А рахунок я все-таки вестиму, може, передумаєте.

— Рахунок у нього точний,— сказала Цютлива Ліл. Він же має копії чеків.

— А ти як думала, жінко? Ти хочеш справжнього рекорду чи липового?

— Ні того, ні того. Я хочу *highbalito* з *agua mineral*.

— *Como siempre*²,— сказав Серафін.

— Я й коньяк п'ю.

— Очі б мої не бачили, як ти п'єш коньяк.

— Томе, а ти знаєш, я тут одного разу впала, сідаючи у трамвай, і мене мало не вбило.

— Бідолашна Ліл,— мовив Серафін.— У тебе в житті стільки небезпечних пригод.

— Та вже ж не те, що в тебе,— стояти цілісінький день за стойкою в дерев'яних черевиках і прислужувати п'яницям.

— Це моя робота,— сказав Серафін.— Я маю за честь прислужувати таким видатним п'яницям, як ти.

До них підійшов Генрі Вуд. Він став поруч Томаса Хадсона, височенний, спітнілий і дуже збуджений, бо встиг уже змінити свої наміри. Ніщо його так не тішить, подумав Томас Хадсон, як несподівана зміна намірів.

— Ми ідемо до Альфреда, в його «гріховний дім»,— сказав Генрі.— Хочеш з нами, Томе?

— Віллі чекає на тебе у «Баскському барі».

— Навряд чи ми зможемо взяти з собою Віллі.

— То хоч скажи йому про це.

— Я подзвоню йому. А ти з нами не хочеш? Буде дуже весело.

— Тобі треба попоїсти.

— Я добряче пообідаю. Ну, як ти тут?

¹ Як вам завгодно (*isp.*).

² Як завжди (*isp.*).

— Дуже добре,— відказав Томас Хадсон.— Просто-таки чудово.

— Хочеш побити свій рекорд?

— Ні.

— Увечері побачимось?

— Навряд.

— Якщо хочеш, я приїду й переночую в тебе.

— Ні. Розважайся. Тільки неодмінно попоїж.

— Я чудово пообідаю. Слово честі.

— Не забудь подзвонити Віллі.

— Подзвоню. Можеш не турбуватися.

— А ти не думаєш, що Віллі образиться?

— Нічого не вдієш, Томе. Я справді не можу запросити Віллі туди. Ти знаєш, як я люблю Віллі. Але є місця, куди я просто не можу брати його з собою. І ти це знаєш не гірше за мене.

— Гаразд. Але подзвони йому.

— Подзвоню, слово честі. І неодмінно пообідаю на славу.

Він усміхнувся, поплескав по плечу Цнотливу Ліл і подався геть. Рухався він дуже зграбно, як на такого велетня.

— А як же ті дівчата? — спитав Томас Хадсон Цнотливу Ліл.

— Та вони досі вже втекли,— відказала Цнотлива Ліл.— У нього там зовсім нема чого їсти. І навряд щоб випити було багато. Ну, а ти як — поїдеш туди до них чи, може, краще до мене.

— До тебе,— сказав Томас Хадсон.— Але пізніше.

— Розкажи мені ще якусь веселу історію.

— Гаразд. Про що?

— Серафіне,— мовила Ліл.— Дай Томасові ще один подвійний заморожений без цукру. *Tengo todavía mi highbalito*¹.— Тоді обернулася до Томаса Хадсона.— Про найщасливішу пору в твоєму житті. Тільки щоб не було запахів.

— Без запахів не можна,— сказав Томас Хадсон. Він дивився, як Генрі Вуд переходить площу й сідає в спортивну машину дуже багатого цукрового плантатора на ім'я Альфред. Генрі був завеликий для такої машини. Та майже для всього він завеликий, подумав Томас Хадсон. Але є й такі речі, де його зріст і вага не вадять. Ні, сказав він

¹ У мене ще є хайбольчик (исп.).

собі. Ти ж сьогодні відпочиваєш. То й відпочивай.— Про що ж ти хотіла б почути?

— Про те, про що я тобі сказала.

Він спостерігав, як Серафін переливає коктейль з міксеру у високу склянку і як піниста шапка піднімається через вінця її, закрутившись, тече на стойку. Серафін просунув днище склянки в отвір картонного футляра, і Томас Хадсон підняв її, важку, холодну, надпив чималий ковток і, перш ніж проковтнути, затримав його в роті, відчувши крижаний холод на язичці та зубках.

— Ну гаразд,— мовив він.— Найщасливішим днем у моєму житті був перший-ліпший день, коли я хлопчиськом прокидався вранці й мені не треба було йти до школи чи щось робити. Прокидався я завжди голодний і відчував, як пахне роса на траві, і чув, як гуде вітер у високому гіллі дерев, а коли вітру не було, чув тишу лісу та спокій озера й дослухався до перших вранішніх звуків. Часом то було стрекотіння рибалочки, що пролітав над водою, такою спокійною, що в ній відбивався його політ. Часом — цокання білки на котромусь із дерев коло будинку, і, цокаючи, вона часто сіпала хвостом. Нерідко то був погук кулика десь на схилі пагорба. І щоразу як я прокидався голодний, і чув оті перші вранішні звуки, і знав, що мені не треба йти до школи чи щось робити, я був щасливіший, ніж будь-коли в житті.

— Навіть щасливіший, ніж із жінками?

— З жінками я бував дуже щасливий. Відчайдушно щасливий. Нестерпно щасливий. Такий щасливий, аж самому собі не вірив, аж здавалося, ніби я геть захмелів або збожеволів. Але я ніколи не зазнавав такого щастя, як зі своїми дітьми, коли нам було так хороше всім разом, або як ото колись рано-вранці.

— Хіба ж можна самому бути однаково щасливим, як і з кимось?

— Усе це дурниці. Ти ж просила мене розповісти перше-ліпше, що спаде на думку.

— Ні, неправда. Я просила розповісти веселу історію про найщасливішу пору в твоєму житті. А це хіба історія? Просто ти прокидався й відчував себе щасливим. Ти розкажи справжню історію.

— Про що?

— Нехай би там було кохання.

— Яке кохання? Небесне чи земне?

— Та ні. Просто кохання, і щоб було весело.

— Є така історія, дуже цікава.

— От і розкажи мені. Ще один дайкірі хочеш?

— Потім, коли доп'ю цей. Ну, то слухай. Я був тоді в Гонконзі, дивовижному місті, і жив там собі на втіху, шалено й безладно. Там є чудова бухта, і на березі її з боку материка стоїть місто Каулун. А Гонконг стоїть на пагористому острові, там гарні гаї, і звивисті стежки, що ведуть на вершини пагорбів, і будинки високо на схилах, але саме місто — внизу, біля підніжжя пагорбів, якраз навпроти Каулуна. А між цими містами ходить новий швидкісний пором. Той Каулун — теж дуже гарне місто, воно б тобі неодмінно сподобалось. Чисте, доладно забудоване, одразу ж за містом великий гай, і там на околиці, біля самої жіночої в'язниці, було дуже добре полювати лісових голубів. Ми завжди стріляли їх надвечір, коли вони зліталися на ночівлю до величезного лавра поряд з побіленим муром в'язниці, — великі, гарні, з приємним синюватим пір'ячком на шийках, швидкі й дужі в польоті. Часом мені траплялося поцілити птаха, що стрімко летів за вітром у височині над моєю головою, і він падав на тюремне подвір'я, і тоді чути було, як жінки за муром верещать од захвату й зчиняють за нього бійку, а потім звідти знову долинав крик і вереск — то наглядач-сикх розганяв їх, забирав голуба й послужливо виносив його нам кризь хвіртку для варті.

Місцевість навколо Каулуна зветься Нова Територія; вона пагориста й поросла гаями, а в гаях багато лісових голубів, і ввечері можна почути, як вони перегукуються між собою. Мені часто траплялося бачити там жінок і дітей, що копали землю при дорозі й насипали її в кошики. А коли помічали людей з рушницями, то тікали й ховалися в гаю. Потім я дізнався, навіщо вони копали ту землю: в ній була вольфрамова руда. В той час вона коштувала великі гроші.

— *Es un poco pesada esta historia*¹.

— Ні, Ліл. Вона не нудна. Ось послухай далі. Сам вольфрам таки справді *pesado*². Але ось що дивовижне. Там, де він є, добувати його нема нічого легшого. Просто копай собі землю та винось її. Або збирай каміння. В іспанській провінції Естремадура є цілі селища, збудовані з каменю, в якому міститься багато вольфраму, і з цього ж

¹ Це проки важка (нудна) історія (ісп.).

² Важкий (ісп.).

таки каменю складено всі огорожі в полях. А проте селяни там страшенно бідні. На той час вольфрамова руда була в такій великій ціні, що ми довозили її з полів Нам-Янгу в Китаї до аеропорту Кай-Так у Каулуні транспортними літаками ДС-2—такими, як оце тепер літають звідси до Майямі. А там її вантажили на пароплави й везли до Сполучених Штатів. Вольфраму було дуже обмаль, і ми конче потребували його, готуючись до війни, бо він ішов на виготовлення особливо твердої сталі, а тим часом на пагорбах Нової Території будь-хто міг накопати стільки тієї руди, скільки міг донести в пласкому коші на голові до великого складу, де її потаємно скуповували. Я виявив це, коли ходив полювати голубів, і поінформував людей, що вели закупівлю вольфрамової руди у глибині материка. Їх це не дуже зацікавило, та я не заспокоївся і звернувся до вищих інстанцій, аж поки один дуже високий чин, якому було байдужісінько до того, що на Новій Території вольфрам лежить під ногами, сказав мені: «Зрештою, друже, як вам відомо, ми ж *добуваємо* вольфрам у Нам-Янгу». І все-таки, коли ми, стріляючи надвечір'ями голубів коло жіночої тюрми, бачили, як старий двомоторний «дуглас» вилітає з-за горбів і починає знижуватись до аеродрому, і знали, що він навантажений мішками з вольфрамовою рудою і щойно пролетів над японськими позиціями, нам дивно було думати, що багато жінок у тюрмі ув'язнено саме за те, що вони незаконно копали ту ж таки руду.

— *Sí, es raro!*,— мовила Цютлива Ліл.— Та коли вже буде про кохання?

— Коли завгодно,— відказав Томас Хадсон.— Але краще буде, коли ти знатимеш, де воно все діялось. Так от, навколо Гонконга багато всіляких острівців та заток, і вода в них прозора й дуже гарна. А Нова Територія — це вкритий пагорбами й гаями півострів, який випинається в море з материка. Що ж до острова, на якому зведено Гонконг, то він лежить у довгій і глибокій голубій затоці — вона тягнеться від Південно-Китайського моря аж до Кантону. Взимку погода там здебільшого така, як оце в нас, коли з півночі наводить буревій з дощем, отож спати було холоднувато.

Вранці я прокидався і навіть за дощу йшов на рибний базар. Риба там у них майже така сама, як і в нас, а їдять вони переважно червоного окуня. Але є там ще гладенні

¹ Так, це дивно (*исп.*).

лискучі помпано й величезні креветки — таких я ніде більш не бачив. Особливо гарний той базар рано-вранці, коли рибу приносять свіжу, тільки-но виловлену, і вона вся вилискує. Були там і такі породи, яких я не знав, але не багато, і там-таки продавали й диких качок, зловлених у сільця. Серед них траплялись і шилохвости, і чирки, і свищі, — качури й качечки в зимовому пір'ї, — а ще були інші, яких я ніколи й не бачив; своїм тонким і химерним забарвленням вони скидалися на наших валушнів. Я роздивлявся на цих птахів, на їхнє неймовірне пір'я та гарні очі, оглядав лискучу й пругку свіжовиловлену рибу та добірну городину, підживлену людськими нечистотами, що їх там називають «нічним добривом», і всі ті овочі були гарніючі, немов змії. Я ходив на базар день у день, і щоразу мав з того втіху.

Майже кожного ранку я бачив на вулицях похоронні процесії. Люди йшли убрані в біле, і оркестр вигравав веселі мелодії. Того року на похоронах найчастіше грали «Настали знов щасливі дні», і ця мелодія переслідувала тебе до самого вечора, бо люди помирали без ліку. А тим часом на острові, як казали, жило чотириста мільйонерів — це крім тих, що в Каулуні.

— *Millionarios chinos?*¹

— Здебільшого китайські. Та були й усілякі інші мільйонери. Я сам мав серед них чимало знайомих, і ми часто обідали разом у розкішних китайських ресторанах. Там є кілька ресторанів, не гірших за ті, що відомі в усьому світі, а кантонська кухня просто таки чудова. Моїми найкращими приятелями того року були десять мільйонерів, і всіх їх я знав тільки на ініціали: Х.М., М.Й., Т.В., Х.Дж. і так далі. Так називають там усіх визначних китайців. Приятелював я і з трьома китайськими генералами, один з них довго жив у Лондоні, в Уайтчепелі², дуже пристойний чоловік, він був там інспектором поліції; і з п'ятьма чи шістьма пілотами Китайської національної авіакомпанії, що отримували шалені гроші, але платили їм за діло; і з одним полісменом, і з напівбожевільним австралійцем, і з багатьма англійськими офіцерами, і з... Та годі вже, не надокучатиму тобі дальшим переліком. У Гонконзі я мав стільки близьких і добрих приятелів, скільки ніколи не мав ні перед тим, ні потім.

¹ Китайські мільйонери? (Ісп.)

² Відний район Лондона.

— *Cuándo viene el amor?*¹

— Та от ніяк не надумаю, з котрого *amor* почати. Ну гаразд. Зараз буде тобі *amor*.

— Тільки розповідай цікаво, бо Китай мені вже трохи набрид.

— Якби ти побувала там, він би тобі не набрид. Ти полюбила б його, як і я.

— Чого ж ти там не лишився?

— Не можна було лицятися, бо туди з дня на день могли вдертись японці.

— *Todo está jodido por la guerra*².

— Атож,— сказав Томас Хадсон.— Згоден з тобою.— Він ще ніколи не чув від Цнотливої Ліл таких міцних висловів, і це його здивувало.

— *Me cansan con la guerra*³.

— Мені теж,— мовив Томас.— Страшенно набридла. А от згадувати Гонконг ніколи не набридає.

— То розкажи мені ще про нього. Це *bastante interesante*⁴. Просто мені хотілося послухати про кохання.

— А насправді там було так цікаво, що на кохання майже не лишалось часу.

— З ким ти любився там уперше?

— З однією дуже високою на зріст і вродливою китайською. Вона дотримувалась європейських поглядів, була дуже емансипована, але нізащо не хотіла приходити спати зі мною до готелю, бо тоді, мовляв, усі знатимуть, та й до себе в дім ночувати мене теж не пускала — боялася, що дізнаються слуги. А тим часом її собака вівчарка вже знав про нас і дуже нам заважав.

— Де ж ви любилися?

— Та так, як ото зелена молодь: там, де мені вдавалось її умовити, а найчастіше в машинах та в найманих екіпажах.

— Певно, то було дуже погано для нашого приятеля містера Ікса.

— Авжеж.

— Ото й усі любові? І ви не переспали разом жодної ночі?

— Жодної.

¹ Коли ж буде про кохання? (*исп.*)

² Війна все загидила (*исп.*).

³ Мені набридла війна (*исп.*).

⁴ Досить цікаво (*исп.*).

— Бідолашний Том. А чи варта була вона такого клопоту?

— Не знаю. Здається, що варта. Мені слід було б найняти собі будинок, а не залишатися в готелі.

— Найняв би «гріховний дім», як оце всі тут роблять.

— Не люблю я «гріховних домів».

— Я знаю. Та коли вже тобі так хотілося тієї дівчини.

— Усе розв'язалось інакше. Тобі ще не набридло про це?

— Ой ні, Томе, розкажуй, будь ласка. Таке не набридає. Як же воно розв'язалося?

— Одного разу ми з тією дівчиною повечеряли, а тоді допізна каталися в човні, і нам було страшенно хороше, але незручно. Вона мала прекрасну шкіру, яку любо було гладити, і всі попередні пестощі дуже збуджували її, і губи в неї були хоча й тонкі, проте налиті коханням. Потім ми пішли до неї додому, а там був той собака, і ми мали стерегтися, щоб нікого не збудити, і врешті я подався сам до свого готелю, страшенно роздратований усім тим, стомившись сперечатися, і хоч знав, що її правда, але думав собі: на біса та клята емансипація, коли не можна разом лягти до ліжка. Якщо вже емансипуватися, думав я, то нехай буде вільно розстелити постіль. Одне слово, вертався я похмурий і *frustrado*¹.

— Ніколи не бачила тебе *frustrado*. Мабуть, ти тоді дуже кумедний.

— Ні, не кумедний. Просто лихий, і тієї ночі теж був лихий і сам собі осоружний.

— Розкажуй далі.

— Ну от, беру я у вестибюлі свій ключ, а сам такий уже *frustrado*, що все мені остобісіле. Готель великий, розкішний, такий, знаєш, похмуро розкішний, і я піднімаюся ліфтом до свого великого, розкішного, похмурого й безлюдного номера, де, як я знаю, нема тієї стрункої вродливої китаянки. Проходжу коридором, відмикаю важкі двері своєї величезної похмурої кімнати й раптом бачу там...

— Що?

— Трьох просто-таки чарівних молоденьких китаянок, таких чарівних, що проти них та моя красуня, яку я не зміг затагнути до ліжка, видалася б шкільною вчителькою. Такі вони були гарні, що аж дивитись несила, і жодна не знала ні слова по-англійському.

¹ Розчарований (*icn.*).

— Звідки ж вони взялися?

— Їх прислав один з моїх приятелів мільйонерів. Одна дала мені записку від нього на цупкому папері в пергаментному конверті. Там було всього три слова: «З вітанням від С.В.»

— То що ти зробив?

— Я не знав їхніх звичаїв, отож потиснув кожній руку, поцілував їх по черзі, а тоді сказав, що як на мене, то найкраще нам для першого знайомства піти всім разом під душ.

— Як же ти їм сказав?

— По-англійському.

— І вони зрозуміли?

— Я так розтлумачив, що зрозуміли.

— А далі ти що робив?

— Спочатку я дуже розгубився, бо ніколи ще не спав з трьома дівчатами водночас. З двома воно непогано, хоч тобі це й не до вподоби. Не те щоб удвічі краще, ніж з однією, а якось інакше і доволі-таки приємно, коли ти під чаркою. Але три — це вже ціла купа дівчат, і я розгубився. Я спитав їх, чи не хочуть вони випити, але вони не захотіли. Отож я випив сам, і ми сіли на ліжко, що було, на щастя, дуже велике, а вони всі були тендітні. Потім я вимкнув світло.

— Ну й приємно було?

— Чудово. Було чудово опинитися в ліжку з китаянкою, що мала таку ж ніжну шкіру, як та моя знайома, навіть ще ніжнішу, і була й боязка, й безсоромна, і не знала ніякої тобі емансипації, та ще й усе те потроєне, та ще й у темряві. Я ще ніколи перед тим не обіймав одразу трьох дівчат. Але, виявляється, таке цілком можливе. Вони були добре навчені свого діла й знали багато такого, чого й я не знав, і все те діялося в темряві, і спати мені аж ніяк не хотілось. Та зрештою я все-таки заснув, а коли прокинувся вранці, вони всі три спали й були такі самі чарівні, як і тоді, коли я зайшов до кімнати й побачив їх уперше. То були найкращі дівчата, яких я тільки знав у житті.

— Кращі, ніж була я, коли ми познайомилися двадцять п'ять років тому?

— Ні, Ліл. *No puede ser*¹. Та вони були китаянки, а ти ж сама знаєш, які гарні бувають китаянки. Я завжди їх полюбляв.

¹ Таке неможливе (*исп.*).

— *No es pervertido?*¹

— Та ні, нічого протиприродного в цьому немає.

— Але ж три одразу.

— Може, три й забагато. Любитися належить з однією, твоя правда.

— А проте я рада, що ти таке спізнав. Не думай, що я ревную. Ти ж не прагнув цього, та й дістав їх як дарунок. А ота з собакою, що не хотіла лягти з тобою до ліжка, мені просто гидка. Та чи не був ти вранці знесилений, Томе?

— Ти навіть не уявляєш собі, який знесилений. Геть висотаний. Я почував себе розпусником з голови до ніг, спину в мене наче одібрало, а в попереку так боліло, що страх згадати.

— Годі ти випив...

— Годі я випив, і мені полегшало, і я відчув себе щасливим.

— І що ж ти зробив?

— Я подивився, як вони сплять усі разом, і пошкодував, що не можу їх сфотографувати. То була б чудова фотографія. А тоді, страшенно голодний і геть висотаний, визирнув у вікно, щоб побачити, яка там погода. Надворі йшов дощ, і я подумав собі: от і добре, ми цілий день перебудемо в ліжку. Але насамперед мені треба було поспіяти та й дівчат якось нагодувати. Отож я зачинився у ванній, прийняв душ, а тоді тихенько одягся і вийшов, безгучно причинивши за собою двері. Спустившись униз, я поспідав у ранковій їдальні при готелі. Добрячий з'їв сніданок: копчена риба, гриби, бекон, булочки з джемом. Усе було дуже смачне. За сніданком випив чималий чайник чаю і подвійну порцію віскі з содовою, та все одно почував себе висотаним. Я переглянув гонконзьку ранкову газету англійською мовою, а сам усе дивувався, що вони так пізно сплять. Потім пішов до дверей готелю, визирнув надвір і побачив, що дощ не вщухає. Я рушив до бару, але там було ще зачинено. Питво до сніданку мені приносили із службового буфету. Чекати я не хотів, отож піднявся нагору до свого номера й відімкнув двері. Але дівчат уже не було.

— Яка досада!

— Це саме подумав і я.

— І що ж ти зробив? Напевне, випив.

¹ А це не протиприродно? (Ісп.)

— Так. Випив, а тоді ще раз добре вимився з милом, і після того мене поймав подвоєний жаль.

— *Un doble remordimiento?*

— Ні, не подвійний. Два різні жалі. Мені було жаль, що я спав одразу з трьома дівчатами. І жаль, що вони втекли.

— Пригадую, колись тебе брали жалі й після того, як ти залишався ночувати в мене. Але ти скоро переборов їх.

— Знаю. Я завжди все переборюю. І завжди мене брали великі жалі. Але того ранку в готелі мене поймав справді глибокий жаль, ще й подвоєний.

— І тоді ти знову випив...

— Як ти здогадалася? А після того подзвонив своєму приятелеві мільйонерові. Та його не було ні вдома, ні в конторі.

— Певно, він був у своєму «тріховному домі».

— Безперечно. І дівчата подалися туди, щоб розказати йому, як ми перебули ніч.

— От тільки де він узяв аж трьох таких красунь? Нині трьох справді гарних дівчат в усій Гавані не знайдеш. Скільки я сьогодні вранці наморочилась, щоб добути хоч що-небудь пристойне для Генрі й Віллі. Та, звісно, ранок поганий час для таких пошуків.

— Ну, гонконзькі мільйонери мали своїх агентів по всій країні. По всьому Китаю. Точнісінько як бейсбольна команда «Бруклін доджерз», що вишукує гравців скрізь і всюди. І тільки-но ті агенти дізнавалися, що в якомусь місті чи селищі є вродлива дівчина, як негайно купували її і везли до Гонконга — навчати, виховувати й доглядати.

— Але як ті дівчата могли й уранці мати гарний вигляд? У них же, певно, були *muu estilizado*¹ зачіски, як у всіх китаянок. А чим більш *estilizado* зачіска, тим гірше вона має виглядати вранці після такої ночі.

— Не було в них вигадливих зачісок. Вони мали гладеньке, підстрижене до плечей волосся, як майже всі американки за тих часів, а багато хто й тепер. І трохи закручене на кінцях. Так подобалось тому С.В. Він бував в Америці й, певна річ, бачив американські фільми.

— І вони ніколи більше до тебе не приходили?

— Тільки по одній. С.В. час від часу прислав мені котрусь із них як дарунок. Але всіх трьох разом ніколи більше не прислав. Вони були свіженькі, і він, звісно,

¹ Дуже вигадливі (ісп.).

волів тримати їх для себе. А до того ж, як він казав, не хотів завдавати шкоди моїй моральності.

— Як видно, добрий був чоловік. Що з ним сталося?

— Здається, його розстріляли.

— От бідолаха. А проте історія була цікава і цілком пристойна як на таку історію. Та й ти від неї начебто трохи повеселішав.

Та начебто так, подумав Томас Хадсон. На те ж я сюди й припхався. А що — ні?

— Слухай, Ліл,— мовив він.— Тобі не здається, що нам би вже годі пити?

— Як ти себе почуваш?

— Краще.

— Зроби-но Томасові ще один подвійний заморожений без цукру. А я вже трохи сп'яніла. Мені нічого не треба.

Я справді відчуваю себе краще, подумав Томас Хадсон. У цьому ж то й чудасія. Ти завжди відчуваєш себе краще і завжди переборюєш свої жалі. Єдине, чого ти не можеш перебороти,— це смерть.

— Ти ніколи не була мертва? — запитав він Ліл.

— Ну звісно, що ні.

— *Yo tampoco!*¹

— До чого ти спитав? Мене страхає, коли ти отаке кажеш.

— Я не хотів страхати тебе, серденько. І нікого не хочу страхати.

— Мені подобається, коли ти звеш мене серденьком.

Все воно ні до чого, подумав Томас Хадсон. Невже ти не можеш вигадати нічого іншого, що вплинуло б на тебе так само, окрім як сидіти з підтоптанною Цнотливою Ліл у «Флорідіті» з того краю стойки, де збираються старі повії, і заливати очі? Ти маєш усього чотири вільних дні, то невже не можеш провести їх краще? Де? — спитав він сам себе. В Альфредовому «тріховному домі»? Тобі гаразд і тут, де ти є. Ніде в світі немає кращого питва, навіть і такого ж немає, і коли вже ти, хлопче, взявся пити, то пий собі, поки в тебе лізе. Це сьогодні твоє діло, тож нехай воно буде тобі до вподоби, і до вподоби на всіх частотах. Воно завжди було тобі до вподоби, сам знаєш, ти завжди любив його, а сьогодні воно знов тобі випало, от і люби його.

— А я й люблю,— промовив він уголос.

— Що?

•

¹ Я також ні (*исп.*).

— Пити. Не просто пити, а пити оці подвійні заморожені без цукру. Якби випити стільки з цукром, то, певно, вже вивернуло б.

— *Yo lo creo*¹. А якби хтось інший випив стільки без цукру, то, певно, помер би.

— Може, і я помру.

— Ні, ти не помреш. Ти просто поб'єш свій рекорд, а потім ми підемо до мене, і ти ляжеш спати, і в найгіршому разі хроптимеш уві сні.

— Минулого разу я теж хропів?

— *Horrores*². І називав мене вночі чи не десятьма різними іменами.

— Ти вже пробач.

— Пусте. Як на мене, це смішно, та й годі. Зате я дізналася про тебе дещо таке, чого раніш не знала. А інші дівчата не ображаються на тебе, коли ти їх отак по-різному називаєш?

— Нема в мене ніяких дівчат. Тільки дружина.

— Я щосили намагаюсь добре ставитися до неї і не думати про неї погано, хоч це й дуже важко. Але, певна річ, ганити її при мені нікому не дозволяю.

— А я ганитиму її.

— Ні. Не треба. Це непристойно. Є дві речі, яких я терпіти не можу. Коли чоловіки плачуть. Я розумію, часом їм доводиться плакати. Але я цього не люблю. І ще ненавиджу, коли вони ганяють своїх дружин. А вони майже всі це роблять. То не роби цього хоч ти, бо досі нам було так приємно.

— Гаразд. Біс із нею. Не будемо про неї говорити.

— Ну прошу тебе, Томе. Ти ж знаєш, я вважаю, що вона дуже гарна. І вона таки гарна. Справді. *Pero no es tujer para ti*³. Тож не треба її ганити.

— Гаразд.

— Розкажи мені ще якусь веселу історію. Нехай у ній навіть не буде кохання, аби тільки тобі весело було розповідати.

— Не знаю ніяких веселих історій.

— Ну не будь такий. Ти знаєш їх тисячі. Ось випий ще і розкажи мені веселу історію.

— А чом би тобі й самій не спробувати?

¹ Я вірю (исп.).

² Жахливо (исп.).

³ Але це жінка не для тебе (исп.).

— Що не спробувати?

— Піднести настрій, хай йому чорт.

— *Tú tienes la moral muy baja*¹.

— Авжеж. Я це добре знаю. То розкажи й ти кілька історій, щоб піднести його.

— Ти повинен сам їх розказувати. І ти це знаєш. А я зроблю для тебе будь-що інше, що ти тільки захочеш. І ти це також знаєш.

— Ну гаразд,— сказав Томас Хадсон.— То ти справді хочеш почути ще одну веселу історію?

— Зроби мені ласку. Ось твій дайкірі. Ще одна весела історія, ще один дайкірі — і тобі стане зовсім хороше.

— Даєш гарантію?

— Ні,— відказала вона і, дивлячись на нього, знову заплакала, і сльози полилися з неї легко й природно, наче вода з джерела.— Томе, чому ти не скажеш мені, що з тобою? Я вже й питати боюся. Невже оте саме?

— Так, оте саме,— сказав Томас Хадсон.

Тоді вона по-справжньому заридала, і він змушений був обняти її, намагаючись заспокоїти, а всі в барі дивилися на них. Тепер вона плакала негарно. Плакала відверто й нестримно.

— Бідолашний мій Том,— проказала вона крізь сльози.— Бідолашний Том.

— Заспокойся, *mujer*, і випий коньяку. Нам зараз саме час веселитися.

— Ой, не хочу я веселитися. Ніколи вже більше не веселитимусь.

— Слухай,— сказав Томас Хадсон.— Ось бачиш, що виходить, коли тобі щось розкажеш?

— Я розвеселюся,— мовила вона.— Тільки дай мені якусь хвилину. Зараз піду до туалету й повернуся весела.

Розвеселись, розвеселись, хай тобі чорт, подумав Томас Хадсон. Бо мені таки справді погано, і, якщо ти не перестанеш ревити або не облишиш про це говорити, я вишиюся звідси к бісу. А якщо я вишиюся к бісу, то куди мені в біса ще податись? Він добре тямив, який обмежений у нього вибір, і нічий «гріховний дім» зарадити йому не міг.

— Дай мені ще один подвійний заморожений дайкірі без цукру. *No sé lo que pasa con esta mujer*².

¹ Твій настрій дуже низький (*исп.*).

² Не знаю, що діється з цією жінкою (*исп.*).

— Справжня поливальниця, — мовив бармен. — От поставити б її замість водогону.

— А як справи з водогоном? — спитав Томас Хадсон.

На це запитання обізвався присадкуватий веселий чоловік з перебитим носом, що сидів біля стойки ліворуч від нього. Томас Хадсон знав його в обличчя, але не міг пригадати ні його імені, ні політичних поглядів.

— Та то ж *sabrones*¹, — сказав він. — Вони завжди витягнуть гроші на воду, бо вода — найперша необхідність. Є багато необхідних речей. Але води ніщо не замінить, без води не проживеш. На воду їм кожен дасть. І тому ми ніколи не матимем пристойного водогону.

— Мабуть, я не зовсім вас зрозумів.

— *Sí, hombre*². Гроші на водогін вони завжди візьмуть, бо водогін конче потрібний. Тим-то вони його ніколи не збудують. Чи зарізали б ви курку, що несе золоті водогони?

— А чом не збудувати водогін, не заробити на ньому добрі гроші й не винайти ще якийсь *truco*?³

— Такого, як з водою, більш не винайдеш. Обіцянка дати воду — це завжди певні гроші. Жоден політик не схоче втратити такого *truco*, збудувавши пристойний водогін. Трапляється, що політики, конкуруючи між собою в нижчих галузях, стріляють один в одного. Але жоден політик не завдасть такого удару по самих підвалинах політичної економії. Тож дозвольте мені виголосити тост за митницю, за наживу на лотереї, за тверді ціни на цукор і за вічне життя без водогону.

— *Prosit*⁴, — сказав Томас Хадсон.

— Ви часом не німець?

— Ні. Американець.

— Тоді випиймо за Рузвельта, за Черчілля, за Батісту і за життя без водогону.

— За Сталіна.

— Авжеж. За Сталіна, за марихуану і за життя без водогону.

— За Адольфа Люка.

— За Адольфа Люка, за Адольфа Гітлера, за Філадельфію, за Джін Танні, за Кі-Уест і за життя без водогону.

¹ Падлюки (*исп.*).

² Так, друже (*исп.*).

³ Трюк, хитра штука (*исп.*).

⁴ На здоров'я (*нім.*).

Поки вони розмовляли, до бару повернулася Цнотлива Ліл. Вона припудрила обличчя і вже не плакала, проте вигляд мала пригнічений.

— Ти знайома з цим джентльменом? — спитав Томас Хадсон, рекомендуючи їй свого нового чи нововіднайденого приятеля.

— Тільки в ліжку, — сказав той.

— *Cállate*¹, — мовила Цнотлива Ліл. — Він політик, — пояснила вона Томасові Хадсону. — *Muy hambriento en este momento*².

— Спраглий, — поправив її політик. — До ваших послуг, — обернувся він до Томаса Хадсона. — Що вам замовити?

— Подвійний заморожений дайкірі без цукру. Кинемо кості, кому платити?

— Ні. Платитиму я. В мене тут необмежений кредит.

— Він хороший чоловік, — пошепки мовила Цнотлива Ліл до Томаса Хадсона, поки політик підкликав найближчого бармена. — Політик, але дуже чесний і дуже веселий.

Політик обняв її за талію.

— А ти щодень худнеш, *mi vida*³, — мовив він. — Певно, ми з тобою належимо до однієї політичної партії.

— До водогінної, — сказав Томас Хадсон.

— Боронь боже. Ви що — хочете видерти в нас із рота хліб і налити туди води?

— Випиймо за те, щоб скоріш закінчилася ця *puta guerra*⁴, — промовила Ліл.

— Випиймо.

— За чорний ринок, — сказав політик. — За нестачу цементу. За тих, хто контролює постачання чорними бобами.

— Випиймо, — погодився Томас Хадсон і додав: — За рис.

— За рис, — мовив політик. — Випиймо.

— Тобі полегшало? — спитала Ліл.

— Авжеж.

Томас Хадсон глянув на неї і побачив, що вона ось-ось знову заплаче.

— Спробуй тільки заплакати, — сказав він, — і я повибиваю тобі зуби.

¹ Замовкни (*исп.*).

² Зараз він дуже голодний (*исп.*).

³ Мій життя (*исп.*).

⁴ Повія-війна (*исп.*).

На стіні за стойкою висів друкований плакат із зображенням ще якогось політика в білому костюмі та гаслом „*Un Alcalde Mejor*“ — «За кращого мера». Плакат був великий, і той кращий мер дивився просто у вічі кожному п'яниці.

— *Un Alcalde Peor*,— промовив політик.— За гіршого мера.

— Виставляєте свою кандидатуру? — спитав його Томас Хадсон.

— Неодмінно.

— От і чудово,— озвалася Цнотлива Ліл.— Тоді нам треба накреслити нашу політичну платформу.

— Це неважко,— сказав кандидат.— *Un Alcalde Peor*. Ми маємо виграшне гасло. Навіщо нам ще й платформа?

— Платформа потрібна,— сказала Цнотлива Ліл.— Ти згоден, Томасе?

— Згоден. Може, «Геть сільські школи»?

— Геть,— підтримав кандидат.

— *Menos guaguas y peores*,— запропонувала Цнотлива Ліл.

— Добре. Хай буде менше автобусів і хай вони будуть ще гірші.

— А чом би не покінчити разом з усім транспортом? — мовив кандидат.— *Es más sencillo*¹.

— Годиться,— сказав Томас Хадсон.— *Cero transporte*².

— Коротко й благородно,— схвалив кандидат.— І одразу видно, що ми безсторонні. Але можна б і розвинути. Скажімо, так: *cero transporte aéreo, terrestre, y marítimo*³.

— Чудово. Скоро ми матимем справжню платформу. Як ми дивимося на проказу?

— *Por una lepra más grande para Cuba*⁴,— сказав кандидат.

— *Por el cáncer cubano*⁵,— докинув Томас Хадсон.

— *Por una tuberculosis ampliada, adecuada, y permanente para Cuba y los cubanos*⁶,— виголосив кандидат.— Трохи задовге, але по радіо звучатиме добре. А які наші погляди на сифіліс, одновірці?

¹ Це ще простіше (*icn.*).

² Ніякого транспорту (*icn.*).

³ Ніякого повітряного, наземного й морського транспорту (*icn.*).

⁴ За дальше поширення прокази на Кубі (*icn.*).

⁵ За кубинський рак (*icn.*).

⁶ За повноцінний, загальнодоступний і постійний туберкульоз для Куби й кубинців (*icn.*).

— *Por una sifilis criolla cien por cien*¹.

— Добре,— сказав кандидат.— Геть пеніцилін та інші підступи американського імперіалізму.

— Геть,— підтримав Томас Хадсон.

— Здається мені, не завадило б нам уже й випити,— мовила Цнотлива Ліл.— Як ви на це дивитесь, *correligionarios*?²

— Велична ідея,— сказав кандидат.— Кому б іще таке спало на думку?

— Тобі,— відказала Цнотлива Ліл.

— Налітайте на мій кредит,— мовив кандидат.— Побачимо, чи встоїть він перед справжньою навалюю. Бар-мен, бар-бой, подай-но нам, друже, ще раз те саме. А оцьому політичному спільникові — без цукру.

— Добра ідея для гасла,— сказала Цнотлива Ліл.— Кубинський цукор — кубинцям.

— Геть Північного Колоса,— виголосив Томас Хадсон.

— Геть,— підтримали інші.

— Взагалі-то нам потрібні гасла, більш пов'язані з внутрішніми, міськими справами. Поки ми ведемо війну і поки ми ще союзники, не варто залазити в міжнародні проблеми.

— І все-таки я стою на тому, щоб повалити Північного Колоса,— сказав Томас Хадсон.— Тепер саме час це зробити, поки Колос веде глобальну війну. Я вважаю, що нам слід повалити його.

— Ми повалимо його, коли мене оберуть.

— За *Un Alcalde Peor*,— промовив Томас Хадсон.

— За нас усіх. За нашу партію,— сказав *Alcalde Peor*, підносячи склянку.

— Ми повинні запам'ятати, за яких обставин виникла наша партія, і написати маніфест. Яке там сьогодні число?

— Двадцятьє. Десь так.

— Двадцятьє чого?

— Двадцятьє десь так лютого. *El grito de la Floridita*³.

— Урочиста мить,— промовив Томас Хадсон.— Ти вмієш писати, Ліл? Зможеш усе це увічнити?

— Писати я вмю. Але зараз у мене нічого не вийде.

— Нам треба визначити свої погляди ще на деякі речі,— сказав Гірший Мер.— Слухайте, Північний Колосе,

¹ За стопроцентний креольський сифіліс (*исп.*).

² Одновірці (*исп.*).

³ Глас «Флорідіти» (*исп.*).

чом би тепер не заплатити за випивку вам? Ви побачили, як доблесно тримається мій кредит і як він протистоїть нашому нападові. Та не варто добивати бідолаху, що зазнав таких втрат. Ну ж бо, Колосе, трусність гаманцем.

— Не кажіть на мене Колос. Ми ж вороги того бісового Колоса.

— Гаразд, шановний. А хто ви, до речі, такий?

— Я науковець.

— *Sobre todo en la cama*¹,— докинула Цнотлива Ліл.— Він опанував чимало наук у Китаї.

— Ну гаразд, нехай там хоч хто, а цього разу платіть ви,— сказав Гірший Мер.— А тепер повернімося до нашої платформи.

— Як щодо родинного вогнища?

— Священна матерія. Родинне вогнище шанують не менш, ніж релігію. Тут треба бути обережними й делікатними. Може, сказати так: *Aabajo los padres de familias*².

— Звучить шанобливо. Та чом би не просто: геть родинне вогнище.

— *Aabajo el Home*³. Почуття в цьому прекрасне, але багатьом родинне вогнище замінив бейсбол, і вони можуть сплутати ці речі.

— Ну, а з дітьми як?

— Дайте спокій дітям, і нехай вільно приходять до мене, коли досягнуть виборчого віку,— відказав Гірший Мер.

— А щодо розлучень? — спитав Томас Хадсон.

— Ще одна дразлива проблема,— сказав Гірший Мер.— *Bastante espinoso*⁴. Як ви дивитесь на розлучення?

— Мабуть, розлучень нам торкатися не слід. Це суперечитиме нашій кампанії на користь родинного вогнища.

— Гаразд, облішмо розлучення. Ну, а тепер побачимо...

— Нічого ти не побачиш,— перебила його Цнотлива Ліл.— Ти ж геть залив очі.

— Не критикуй мене, жінко,— відказав їй Гірший Мер.— Ми повинні зробити одну річ.

— Яку?

— *Orinar*⁵.

¹ Особливо в ліжку (*исп.*).

² Геть батьків родин (*исп.*).

³ Геть родинне вогнище (*исп.-англ.*).

⁴ Доволі дразлива (*исп.*).

⁵ Помочитися (*исп.*).

— Згоден,— почув свій голос Томас Хадсон.— Це одна з основ.

— Так само, як і водогін. Тут також основа вода.

— Тут основа алкоголь.

— Дуже малий процент порівняно з водою. Основа — вода. Ви ж науковець. Який процент води в нашому тілі?

— Вісімдесят сім і три десятих,— навмання відповів Томас Хадсон, знаючи, що це не так.

— Точно,— сказав Гірший Мер.— То ходім, поки нас ще ноги носять.

У чоловічій вбиральні поважний, благородний з вигляду негр читав розенкрейцерівську брошуру. То був тижневий урок за курсом обраної ним науки. Томас Хадсон з гідністю привітався до негра, і той так само відповів на його привітання.

— Холодний випав день, сер,— зауважив служник, схильний до релігійного читива.

— А таки холодний,— погодився Томас Хадсон.— Як посувається твоє навчання?

— Дуже добре, сер. Кращого й бажати годі.

— Я радий за тебе,— сказав Томас Хадсон. Тоді обернувся до Гіршого Мера, у якого виникли якісь труднощі.— Колись у Лондоні я належав до клубу, в якому одна половина членів не могла помочитися, а друга — не могла спинитися.

— Чудовий клуб,— озвався Гірший Мер, зробивши на решті своє діло.— Як він називався — *El Club Mundial*?¹

— Ні. Як по правді, то я забув його назву.

— Забули назву свого клубу?

— Забув. А чом би й ні?

— Гадаю, нам не завадить ще раз помочитися. Скільки це коштує?

— Скільки дасте, сер.

— Полиште плату на мене,— сказав Томас Хадсон.— Я дуже люблю за це платити. Однаково що квіти купувати.

— А то не міг бути Королівський автоклуб? — спитав негр, подаючи йому рушник.

— Ні, не міг.

— Пробачте, сер,— сказав той шанувальник розенкрейцерівських брошур.— Я знаю, що це один з найбільших клубів у Лондоні.

¹ Всесвітній клуб (*исп.*).

— Так і є,— підтвердив Томас Хадсон.— Один з найбільших. Ось на, купи собі щось дуже гарне.— Він дав негрові долар.

— Навіщо ви дали йому песо? — спитав його Гірший Мер, коли вони вийшли за двері і знов опинилися в гаморі бару та ресторану й гуркоті вуличного руху, що долинав знадвору.

— Він мені ні до чого.

— *Hombre*,— мовив Гірший Мер,— як ви себе почуваете? Гаразд?

— Цілком,— відповів Томас Хадсон.— Цілком гаразд, дуже вам дякую.

— Як минула мандрівка? — запитала Цнотлива Ліл із свого табурета біля стойки.

Томас Хадсон подивився на неї і знов наче вперше її побачив. Вона видалась йому помітно темнішою з обличчя і ще огряднішою.

— Мандрівка була дуже мила,— сказав він.— У дорозі завжди знайомишся з цікавими людьми.

Цнотлива Ліл поклала руку йому на стегно й легенько стиснула, та він уже одвів очі й дивився через весь бар, повз кубинців у панамах, повз п'яниць та гравців у кості, за відчинені двері, на залиту яскравим світлом площу, і раптом побачив, як біля дверей спинилася машина, і швейцар, тримаючи в руці кашкета, відчинив задні дверцята, й з машини вийшла вона.

То була вона. Жодна інша жінка не виходила так з машини — невимушено, легко, граційно і водночас так, наче робила велику ласку землі під ногами, ступаючи на неї. Протягом багатьох років усі жінки намагалися наслідувати її, і деяким це непогано вдавалося. Та досить було побачити її, як ставало очевидно, що то все лише підробки. Тепер вона була у військовій формі й, усміхнувшись до швейцара, про щось його запитала, а він радісно кивнув головою і відповів їй, і вона пішла через тротуар просто до бару. Слідом за нею йшла ще якась жінка у військовому.

Томас Хадсон підвівся, відчуваючи, як щось здушило йому груди й не дає дихати. Вона вже помітила його і рушила до нього проходом між столиками й людьми біля стойки. Друга жінка йшла за нею.

— Пробачте,— мовив він до Цнотливої Ліл та Гіршого Мера.— Мені треба підійти до знайомої.

Вони зустрілися на середині проходу між стойкою і столиками, і в ту ж мить він схопив її в обійми. Вони

щосили, до болю стискали одне одного, і він міцно цілував її, а вона цілувала його і обмацувала руками його плечі.

— Це ти,— мовила вона.— Ти. Ти.

— Ти, Відьмо,— сказав він.— Звідки ти тут узялася?

— З Камагуея, звідки ж іще.

Люди дивилися на них, а він підняв її від підлоги й, міцно притискаючи до себе, поцілував ще раз, а тоді поставив і потяг за руку до столика в кутку.

— Тут так не можна,— сказав він.— Нас заарештують.

— Нехай заарештовують,— сказала вона.— Це Джінні, моя секретарка.

— Привіт, Джінні,— мовив Томас Хадсон.— Треба всадовити цю божевільну за столик.

Джінні була дуже негарна, але мила дівчина. Обидві вони носили однакову форму: офіцерські куртки без будь-яких відзнак, сорочки з галстуками, спідниці, панчохи та грубі черевики. На голові мали пілотки, а на лівому плечі — нашивки, яких Хадсон ніколи ще не бачив.

— Зніми пілотку, Відьмо.

— Не дозволено.

— Зніми, кажу.

— Ну гаразд.

Вона зняла пілотку й труснула головою, скидаючи вниз незашпилені коси, а тоді підвела обличчя й подивилася на нього, і він побачив її велике чоло, чарівні хвилі волосся такого ж, як завжди, сріблястого кольору стиглої пшениці, вилиці й западинки під ними, ті самі западинки, що завжди краjali йому серце, і ледь плескуватий ніс, і уста, які він щойно цілував і на яких ще була розмазана помада, і гарне підборіддя, і гарний обрис шиї.

— Який я маю вигляд?

— Сама знаєш.

— Ти вже цілував колись жінку в такому вбранні? Чи, може, терся об формені гудзики?

— Ні.

— Ти мене любиш?

— Я завжди люблю тебе.

— Я не про те. Чи любиш мене саме тепер? Оцю мить.

— Так,— відказав він, і йому защеміло в горлі.

— Ну добре,— мовила вона.— Спробував би ти сказати, що ні.

— Ти довго тут пробудеш?

— Тільки день.

— Дай я тебе поцілую.

- Ти ж казав, що нас заарештують.
- Ну що ж, почекаємо. Що ти питимеш?
- Тут є пристойне шампанське?
- Є. Але є й добряче місцеве питво..
- Та певно ж. Скільки склянок ти сьогодні прийняв?
- Не знаю. Щось понад десяток.
- Тільки по очах і видно. Ти в кого-небудь закоханий?
- Ні. А ти?
- Про це потім. Де твоя суча жінка?
- На Тихому океані.
- Добре, якби в самому океані. Сажнів на тисячу завглибшки. Ой Томмі, Томмі, Томмі, Томмі...
- Ти в когось закохана?
- Боюся, що так.
- Бісова душа.
- Жахливо, правда ж? Це вперше таке сталося, відколи я тебе покинула, що ми зустрілись і ти ні в кого не закоханий, а я закохана.
- Ти мене покинула?
- Це моя версія.
- Він хороший?
- Хороший, як ото бувають хороші діти. Я йому дуже потрібна.
- А де він?
- Військова гаємниця.
- Це ти туди їдеш?
- Так.
- Що в тебе за служба?
- Ми належимо до СДВ¹.
- Це те саме, що УСС?²
- Та ні, дурниці. Не вдавай нетямкого й не надимайся через те, що я закохана в іншого. Ти ж сам ніколи не радийся зі мною, коли в когось закохуєшся.
- Ти дуже любиш його?
- Я не сказала, що люблю. Сказала, що закохана. А коли хочеш, то сьогодні й закохана не буду. Я ж приїхала тільки на один день і не хочу бути нечемною.
- Іди ти к бісу,— сказав він.
- Може, мені взяти нашу машину й поїхати до готелю? — спитала Джінні.

¹ Служба організації дозвілля військ.

² Управління стратегічних служб.

— Ні, Джінні. Спершу ми вип'ємо шампанського. Ти маєш машину? — запитала вона Томаса Хадсона.

— Еге ж. Чекає на площі.

— Ми зможемо поїхати до тебе додому?

— Ну звісно. Можна пообідати і їхати. Або прихопити чогось із собою й попоїсти там.

— Добре все-таки, що ми сюди приїхали, правда?

— Так,— сказав Томас Хадсон.— А як ти дізналася, що саме тут треба декого шукати?

— Один чоловік на аеродромі в Камагуей сказав мені, що ти, можливо, будеш тут. А якби не знайшли тебе, поїхали б оглядати Гавану.

— Ми можемо оглянути Гавану.

— Ні,— сказала вона.— Джінні огляне її без нас. Ти маєш когось знайомого, хто міг би повозити її?

— Авжеж.

— Але на вечір нам треба повернутися до Камагуея.

— Коли в тебе літак?

— Здається, о шостій.

— Ми все влаштуємо,— сказав Томас Хадсон.

До їхнього столика підійшов молодик. То був диктор місцевого радіо.

— Пробачте,— мовив він.— Чи не дасте ви мені автограф?

— Охоче.

Він подав їй листівку, на якій був зображений бар і Константе за стойкою з міксером у руках, і вона розписалася розгонистим акторським почерком, що був так добре знайомий Томасові Хадсону.

— Це не для моєї доньки й не для сина-школяра,— признався молодик.— Це для мене самого.

— От і добре,— мовила вона й усміхнулася до нього.— Мені приємно, що ви мене попросили.

— Я бачив усі фільми з вашою участю,— сказав молодик,— і вважаю, що ви найвродливіша жінка в світі.

— Чудово,— мовила вона.— Будь ласка, вважайте так і далі.

— Чи можу я попросити вас випити зі мною?

— Я тут випиваю із своїм приятелем.

— Я його знаю,— сказав диктор.— Знаю вже багато років. Можна мені сісти з вами, Томе? Адже у вас дві дами.

— Це містер Родрігес,— відреккомендував його Томас Хадсон.— Як ваше прізвище, Джінні?

— Уотсон.

— Міс Уотсон.

— Радий познайомитися з вами, міс Уотсон,— мовив диктор.

То був гожий із себе молодик, чорнявий, засмаглий, з приємними очима, приязною усмішкою і великими гарними руками бейсболіста. Свого часу він був і бейсболістом, і картярем, і в ньому й досі збереглося дещо від принадності азартного гравця.

— А чи не могли б ви всі пообідати зі мною? — спитав він.— Час уже майже обідній.

— Містерові Хадсону й мені треба поїхати за місто,— відказала вона.

— А я охоче пообідала б з вами,— озвалася Джінні.— Ви мені дуже сподобались.

— На нього можна звіритися? — спитала Томаса Хадсона вона.

— Він цілком пристойний чоловік. Кращого й шукати годі.

— Дуже вдячний вам, Томе,— сказав диктор.— Невже ви так-таки не можете пообідати зі мною всі разом?

— Нам справді треба їхати,— відказала вона.— Ми й так затримались. Зустрінемося в готелі, Джінні. Дякую вам, містере Родрігес.

— Ви таки справді найвродливіша жінка в світі,— мовив містер Родрігес.— Я завжди так вважав, а тепер знаю напевне.

— Будь ласка, вважайте так і далі,— сказала вона, і за хвилину вони були вже надворі.— От і гаразд,— мовила вона.— Все дуже непогано влаштувалось. Та й Джінні він сподобався, і загалом він начебто милий.

— Дуже милий,— сказав Томас Хадсон, і шофер відчинив їм дверцята машини.

— І ти милий,— мовила вона.— От тільки випив забагато. Тим-то я й облишила розмову про шампанське. А що то була з тобою за чорнява приятелька скраю стойки?

— Просто моя чорнява приятелька скраю стойки.

— Тобі не треба випити? А то можемо десь спинитися.

— Ні. А тобі?

— Ти ж знаєш, що мені ніколи не треба. Але трохи вина я б випила.

— У мене вдома є вино.

— От і чудово. А тепер можеш поцілувати мене. Тут нас не заарештують.

— *Adonde vamos?*¹ — запитав шофер, не повертаючи голови.

— *A la finca*²,— відказав Томас Хадсон.

— Ой Томмі, Томмі, Томмі,— промовила вона.— Ну ж бо, поцілуй мене. То нічого, що він побачить, правда ж?

— Авжеж. То пусте. Можеш вирізати йому язика, якщо захочеш.

— Ні, не хочу. І взагалі не хочу нічого жорстокого. Але за пропозицію тобі вдячна.

— Це була непогана ідея. Ну, як ти живеш? Така ж волелюбна, як колись?

— Така сама.

— Справді така сама?

— Як і кожна людина. В цьому місті я твоя.

— Доки настане година відлітати.

— Авжеж,— сказала вона й зручніше вместилася на сидінні.— Поглянь,— обізвалася знову.— Блиск і пишнота лишилися позаду, а тепер навколо бруд і кіптява. Чи було в нас колись інакше?

— Часом було.

— Так,— погодилась вона.— Часом було.

Вони дивилися на той бруд і кіптяву, і її зіркі очі й допитливий розум миттю схоплювали все, що він сам спромігся добачити лише за багато років.

— Тут уже трохи краще,— сказала вона.

Він ніколи в житті не почув од неї і слова неправди й намагався і собі завжди бути з нею правдивим. Але нічого з того не виходило.

— Ти й досі любиш мене? — спитала вона.— Кажи по щирості, без красивих слів.

— Так. Ти мала б сама знати.

— Я знаю,— сказала вона і на підтвердження обняла його, якщо це могло правити за підтвердження.

— Хто там у тебе тепер?

— Не будемо говорити про нього. Тобі він не сподобався б.

— Гадаю, що ні,— мовив він і так притиснув її до себе, що, здавалось, от-от затріщать кістки, якщо обоє й далі не поступатимуться одне одному. То була їхня давня гра, і зрештою вона поступилась, і кістки лишилися цілі.

¹ Куди поїдемо? (Ісп.)

² До садиби (ісп.).

— Ти не маєш моїх грудей,— сказала вона.— Через те завжди береш гору.

— Я не маю і твого обличчя, від якого заходиться серце. Ані того, що ти маєш іще, ані твоїх гарних довгих ніг.

— Ти маєш дещо інше.

— Еге ж,— мовив він.— Як от минулої ночі: подушку і ковтові любощі.

— Сьогодні я заміню тобі твого kota. Довго ще їхати?

— Одинадцять хвилин.

— За наших обставин це надто довго.

— Сісти за кермо й доїхати за вісім?

— Ні, не треба. Пригадай, як я навчала тебе бути терплячим.

— То була наймудріша і найбезглуздіша наука. Можеш трохи повчити мене й тепер.

— Це потрібно?

— Та ні. Лишилося тільки вісім хвилин.

— Дім у тебе гарний, і ліжко велике?

— Там побачиш,— відказав Томас Хадсон.— А що — ти вже, як завжди, починаєш вагатися?

— Ні,— мовила вона.— Просто мені хочеться у велике-превелике ліжко. Щоб забути про військо.

— Ліжко буде велике,— запевнив він.— Хоч ціле військо в ньому, мабуть, і не вміститься.

— Не будь цинічним,— сказала вона.— Там є прекрасні люди, але всі кінчають тим, що показують фотографії своїх дружин. Ти мав би знати це повітряне воїнство.

— Не знаю і анітрохи про це не шкодую. Ми хоча й ковтнули солоної води, але ніколи не були морським воїнством, і ніхто нас так не називав.

— Може, розкажеш мені що-небудь про це? — спитала вона. Рука її вже була глибоко в його кишені.

— Ні.

— Отакий ти завжди, і за це я тебе люблю. Але ж мені цікаво, і люди мене питають, і я тривожуся.

— Цікаво нехай буде,— мовив він.— А от тривожитись не треба. Хоч, як то кажуть, і цікавість кішку зі світу звела, пригадуєш? Мій кіт теж доволі цікавий.— Він подумав про Бойза. Тоді додав: — А тривоги зводять зі світу великих ділків, яким ще жити б та жити. Чи слід мені тривожитись за тебе?

— Тільки як за актрису. Та й то не дуже. Ну, тепер уже всього дві хвилини. А тут гарні місця, мені подобається. Ми зможемо й попоїсти в ліжку?

— А тоді й поспати, еге ж?

— І то не гріх. Аби тільки не спізнитися на літак.

Тим часом машина вже бралася нагору старою бруківкою між двома рядами великих дерев.

— А ти нікуди не можеш спізнитися?

— До тебе,— відказав він.

— Я кажу про обов'язки.

— Хіба по мені видно, що я маю якісь обов'язки?

— Все може бути. Ти ж неабиякий актор. Найгірший, якого я бачила. Я люблю тебе, навіжений ти мій,— сказала вона.— Я бачила тебе в усіх твоїх великих ролях. Та найбільше ти мені подобався в ролі вірного чоловіка. Ти грав її чудово, навдивовижу природно. Здається, це було в «Ріщі».

— Саме там роль вірного чоловіка виходила в мене найкраще,— мовив він.— Як у Гарріка в Олд-Бейлі.

— Ні, трохи переплутав,— заперечила вона.— Як на мене, то найкраще ти грав її на «Нормандії».

— Коли її спалили, я цілий тиждень місця собі не знаходив.

— Ну, тиждень — це для тебе не рекорд.

— Звісно, що ні,— погодився він.

Шофер спинив машину перед ворітьми й пішов відчинити їх.

— То оце тут ми живемо?

— Еге ж. На самій горі. Ти вже пробач, дорога тут препогана.

Машина рушила далі нагору між манговими деревами та фламбойянами, що вже скинули цвіт, обминула хлів і виїхала на довкружну алею, що вела до самого будинку. Томас Хадсон відчинив дверцята, і вона ступила на землю, немов обдаровуючи її приязною й щедрою ласкою.

Вона подивилася на будинок і побачила відчинені вікна спальні. Вікна були великі й чимось нагадали їй «Нормандію».

— Я таки спізнюся на літак,— сказала вона.— Хіба я не могу захворіти? Всі жінки хворіють.

— Я маю двох знайомих лікарів, які це засвідчать.

— От і чудово,— мовила вона, піднімаючись східцями.— А для цього не треба запрошувати їх до обіду?

— Ні,— відказав він, одчиняючи двері.— Я подзвоню їм і пошлю шофера по довідки.

— Отже, я хвора,— сказала вона.— Вирішено. Нехай воїнство хоч раз саме себе порозважає.

— Ти все одно пойдеш.

— Ні. Я розважатиму тебе. Тебе ж ніхто останнім часом як слід не розважав?

— Так.

— Мене теж так. Чи тут треба сказати «ні»?

— Не знаю,— відповів він, і міцно обійняв її, і зазирнув їй у вічі. Тоді одвів погляд і відчинив двері до великої спальні.— Мабуть, такі «ні»,— промовив він замислено.

Вікна були розчинені, і кімнату продувало вітром. Але тепер, коли світило сонце, той вітер був прийнятний.

— Та це ж таки справді як «Нормандія». Ти для мене так зробив?

— Ну звісно, любя,— збрехав він.— А ти як думала?

— Ти ще гірший брехун, ніж я.

— Зате я не такий непутящий.

— Не будемо брехати одне одному. Просто уявімо собі, що ти зробив так для мене.

— Я зробив так для тебе,— повторив він.— Тільки ти була тоді в іншій подібі.

— А міцніше обіймати ти не можеш?

— Можу, але тоді поламаю кістки.— Потім додав:— І ще для цього треба б лягти.

— Хіба хтось проти?

— Я — ні,— сказав він і, підхопивши її на руки, поніс до ліжка.— Стривай, ще тільки спущу штори. Ти собі можеш розважати воїнство. Але кухонну прислугу нехай розважає радіо. Обійдеться без нас.

— Швидше,— мовила вона.

— Уже.

— Тепер пригадай усе, чого я тебе навчала.

— Чи я не пам'ятаю?

— Не завжди.

— Завжди,— сказав він.— Де ми з ним познайомилися?

— То була випадкова зустріч. Хіба не пам'ятаєш?

— Слухай, не згадуймо ні про що і помовчмо, помовчмо, помовчмо...

Уже потім вона сказала:

— Навіть на «Нормандії» людям час від часу треба було попоїсти.

— Зараз викличу стюарда.

— Але цей стюард нас не знає.

— То знатиме.

— Ні. Ходім оглянемо будинок. Що ти намалював останнім часом?

— Вважай, що нічого.

— Не маєш коли?

— А ти як думаєш?

— Але ж ти буваєш на березі.

— Як це розуміти — «на березі»?

— Томе... — мовила вона. Вони вже перейшли до вітальні й сиділи у великих старовинних кріслах, і вона скинула черевики й водила ногою по маті, що вкривала підлогу. Ще перед тим вона розчесала йому на втіху своє пишне волосся, бо знала, як це на нього впливає, і тепер сиділа, скулившись у кріслі, і за кожним рухом її голови ті важкі шовковисті пасма злегка погойдувались.

— Хай тобі чорт, — мовив він і тут-таки додав: — Люба.

— Скільки вже ти мене кляв, — сказала вона.

— Не будемо про це говорити.

— Чому ти одружився з нею, Томе?

— Бо ти була тоді закохана.

— Не дуже поважна причина.

— А ніхто цього й не казав. І вже аж ніяк не я. Та невже я повинен ще й тепер обговорювати оті свої помилки, в яких давно розкався?

— Якщо я цього захочу.

До кімнати зайшов великий чорно-білий кіт і почав тертись об її ноги.

— Він переплутав, хто з нас хто, — сказав Томас Хадсон. — Чи може, він таки має рацію.

— То оце і є...

— Еге ж. Оце і є. Бою, — покликав він.

Кіт перейшов до нього й скочив на коліна. Йому було, як видно, однаково, до кого з них іти.

— Ми можемо обидва любити її, Бою. Придивись до неї як слід. Іншої такої жінки ти ніколи вже не побачиш.

— Це той самий, з яким ти спиш?

— Так. А є якісь причини не спати?

— Ніяких. Він подобається мені більше, ніж чоловік, з яким тепер сплю я, хоча той теж такий сумний.

— Чи нам обов'язково про нього говорити?

— Ні. А тобі не обов'язково вдавати, ніби ти не буваєш у морі, коли очі в тебе запалені від сонця, по кутиках видно білі зморшки, а волосся так вигоріло, наче ти його перефарбував...

— До того ж я ходжу перевальцем, а на плечі в мене сидить папуга, і я штурхаю всіх довкола своєю дерев'яною ногою. То от, моя люба, слухай. Я справді час від часу

виходжу в море, бє малюю з натури для Музею природничої історії. Навіть війна не повинна перепиняти наукових досліджень.

— То святе діло,— сказала вона.— Гаразд, я запам'ятаю цю побрехеньку і скрізь повторюватиму її. Томе, ти справді нічого до неї не почуваш?

— Анічогісінько.

— І досі кохаєш мене?

— Хіба я не виявив ніяких ознак цього?

— А може, ти знову граєш роль. Такого собі непохитно вірного закоханого, хоч би з якими повіями я тебе заставляла. «Не був ти, Сінаро, й по-своєму вірний мені».

— Я завжди казав, що надмірна освіта тобі не на користь. Ці вірші я переріс ще в дев'ятнадцять років.

— Атож, а я завжди казала, що якби ти більше малював і ставився до свого діла як належить, а не вигадував собі химер і не закохувався в кого попало...

— Ти хотіла сказати: не одружувався з ким попало.

— Ні. Що одружувався — це теж погано. Але ти закохувався направо й наліво, і я вже не могла тебе поважати.

— Впізнаю милу давню пісеньку: «І я вже не можу тебе поважати». Признач ціну, я заплачу скільки хочеш, аби тільки вилучити її з обігу.

— Я поважаю тебе. А її ти не любиш, правда ж?

— Я люблю тебе і поважаю тебе, а її я не люблю.

— От і чудово. Я страшенно рада, що захворіла й спізнилася на літак.

— А знаєш, я таки справді поважаю тебе, і всі твої бісові дурниці, колишні й теперішні, теж поважаю.

— І прекрасно зі мною поводишся, і виконуєш усі свої обіцянки.

— Яка була остання?

— Не пригадую. Та коли й була якась, ти її однаково не виконав.

— Чи не обминути нам цю тему, голубонько?

— Та я б залюбки обминула.

— То, може, і обминемо. Ми ж багато чого обминали.

— Ні, неправда. І на те є наочні докази. Ти вважаєш, що жінці досить любощів у ліжку. А не думаєш про те, що їй хочеться пишатися тобою. Що їй потрібно й трохи звичайної собі ніжності.

— І не вдаю з себе дитини, як оті чоловіки, що з ними ти так любиш няньчитись.

— Якби ж то я була тобі справді потрібна і знала, що ти без мене не можеш, а не тільки чула оті твої «дай», та «візьми», та «забери, я не хочу їсти».

— Навіщо ми сюди приїхали? Вичитувати мораль?

— Ми приїхали, бо я люблю тебе і хочу, щоб ти був гідний самого себе.

— І тебе, і господа бога, і всіх інших абстракцій. А я навіть як художник не абстракціоніст. Ти б, напевне, умовляла Тулуз-Лотрека не ходити по борделях, Гогена — не хворіти сифілісом, а Бодлера — рано повертатись додому. І хоч мені до них далеко, але ну тебе к бісу.

— Я ніколи така не була.

— Була, була. А ще ота твоя клята робота. Скільки годин на добу вона забирала?

— Я б перестала зніматися в кіно.

— Еге ж, я знаю. І співала б по нічних клубах, а мене взяла б за викидайла. Пригадуєш, як ми уклали такі плани?

— Що чути від Тома?

— У нього все добре,— сказав він і відчув, як по черепу в нього перебіг той дивний колючий біль.

— Я вже три тижні не маю від нього листів. Здавалося б, матері можна вже написати. Він завжди був дуже акуратний щодо цього.

— Ти знаєш, як воно буває з хлопцями на війні. А може, десь затримали всю пошту. Часом таке роблять.

— Пригадуєш ті часи, коли він ще не вмів говорити по-англійському?

— А яку збив ватагу в Гштаді? І в Енгадіні, і в Цузі.

— Ти маєш його нові фотографії?

— Тільки ту, що є і в тебе.

— Чи не могли б ми чогось випити? Що ти тут п'єш?

— Все, що завгодно. Зараз піду знайду свого хлопця. Вино в льоху.

— Тільки, будь ласка, не йди надовго.

— Трохи смішно нам казати таке одне одному.

— Будь ласка, не йди надовго,— повторила вона.— Ти чуєш? І ніколи я не умовляла тебе рано повертатися додому. Не в тому була біда, сам знаєш.

— Знаю,— сказав він.— Я ненадовго.

— Може, той твій хлопець приготує нам і щось по-пійсти.

— Може, й приготує,— відказав Томас Хадсон. Тоді мовив до kota: — Побудь з нею, Бойзе.

Ну от, подумав він. Навіщо я таке сказав? Навіщо збрехав їй? До чого всі ці перестороги? Чи я справді хочу зберегти своє горе для себе самого, як каже Віллі? Невже я справді такий?

Збрехав то й збрехав, подумав він. А як сказати матері, що її син загинув, одразу ж після того як ти знову ліг з нею до ліжка? Як сказати собі самому, що твого сина вже немає? Ти завжди мав на все відповідь. То дай мені відповідь і на це.

Немає на це відповіді. Тобі слід би вже знати, що немає. Ніякої відповіді.

— Томе,— почув він її голос.— Мені нудно самій, а кіт — це все-таки не ти, хоч він і уявив себе тобою.

— Прожени його на підлогу. Хлопець пішов до селища, то я дістаю лід.

— Я обійдуся й без вина.

— Я теж,— сказав він і повернувся до кімнати, ступивши з кахляної підлоги на мату. Подивився на неї і побачив, що вона сидить де й сиділа.

— Ти не хочеш говорити про нього,— мовила вона.

— Не хочу.

— Чому? По-моєму, так буде краще.

— Він надто схожий на тебе.

— Не в тому річ,— мовила вона.— Скажи мені. Він загинув?

— Так.

— Будь ласка, обніми мене міцніш. Тепер я справді захворіла.

Він відчув, що вона вся тремтить, і став на коліна перед кріслом, і обняв її, відчуваючи, як її тіпає дроз. Потім вона сказала:

— Ох ти ж бідолаха. Бідолаха ти мій...— А трохи згодом додала: — Пробач мені за все, що я будь-коли робила чи казала.

— І ти мені пробач.

— Бідолаха ти, і бідолаха я.

— Бідолахи ми всі,— сказав він, але не додав: «Бідолаха Том».

— Що ти можеш мені розказати?

— Нічого. Оце все.

— Сподіваюся, ми навчимося жити з цим.

— Можливо.

— Мені б тепер заридати, але всередині тільки якась млосна порожнеча.

- Я знаю.
- Таке може спіткати кожного?
- Мабуть, що так. Але нас воно більше не спіткає.
- Тепер ми тут наче в домі, де лежить небіжчик.
- Пробач, що я не сказав тобі одразу, як ми зустрілися.
- Нема за що,— мовила вона.— Ти завжди все відкладав. Я тобі не дорікаю.
- Мене так нестримно потягло до тебе, і я повівся як себелюбний дурень.
- То не було себелюбство. Ми завжди любили одне одного. Тільки багато помилялися.
- А найгірше я.
- Ні. Ми обоє помилялися. То хоч тепер не сварімося вже ніколи.— І в ту ж мить з нею щось сталося, і вона врешті заридала й промовила крізь сльози: — Ой Томмі, я оце раптом відчула, що не витримаю цього.
- Я знаю,— сказав він.— Мила моя, люба, рідна, хороша, мені теж несила це витримувати.
- Ми були такі молоді й дурні, і обоє такі гарні, і Томмі був такий гарнющий...
- Викапана мати.
- А тепер від усього того й сліду видимого не залишиться.
- Бідолашна моя, рідна, найдорожча.
- Що ж нам далі робити?
- Те, що й досі робили: ти своє, я своє.
- Чи не могли б ми хоч якийсь час пожити разом?
- Тільки поки дме цей вітер.
- То нехай дме і дме. Як по-твоєму, любитися нам не соромно?
- Думаю, що Том не осудив би нас.
- Ні. Я певна, що не осудив би. А пам'ятаєш, як ти сядовив його на плечі і ми йшли кататися на лижах, і як ми співали, спускаючись присмерком униз через садок за готелем?
- Я все пам'ятаю.
- І я,— сказала вона.— Ну чого ми були такі дурні?
- Бо, навіть кохаючи одне одного, залишалися суперниками.
- Знаю, от у тому-то й наша біда. Але ж ти нікого більше не любиш, правда? Бо тепер це єдине, що в нас лишилося.
- Ні. Правда.

— І я нікого. А чи не повернутись нам одне до одного, як ти гадасш?

— Не знаю, чи вийде з того щось путне. Можна спробувати.

— Довго ще триватиме війна?

— Спитай того, хто має над нею владу.

— Кілька років?

— Років зо два напевне.

— І тебе теж можуть убити?

— Ще й як.

— Тоді це ні до чого.

— А якщо не вб'ють?

— Не знаю. Може, тепер, коли Том загинув, ми вже не будемо такі запеклі й лихі, як раніш?

— Я міг би спробувати. Запеклості в мені немає, а лише я навчився придушувати. Можеш мені повірити.

— Справді? Це на тебе повії так вплинули?

— Мабуть. Та якщо ми житимемо разом, вони мені будуть непотрібні.

— На словах у тебе завжди все було гарно.

— Ось бачиш? Не заводьмося знов.

— Не буду. Ми ж у домі небіжчика.

— Ти вже це казала.

— Знаю,— мовила вона.— Пробач. Але я не доберу інших слів, щоб сказати те саме. Таке відчуття, наче все в мені почало німіти.

— І чимдалі дужче німітиме,— сказав він.— Хоча якийсь час буде однаково тяжко, як і спершу. Але поступово зазіміє.

— Ти можеш сказати мені все, що знаєш, нехай і найстрашніше,— аби тільки швидше зазіміло?

— Можу,— відповів він.— Боже мій, як же я тебе люблю.

— Ти завжди любив мене,— мовила вона.— Ну, то кажи.

Він сидів біля її ніг і не дивився на неї. Дивився на kota Бойза, що лежав на маті, де падало сонячне світло.

— Його збила корабельна зенітна гармата у черговому розвідувальному польоті в районі Абвіля.

— Він не вистрибнув з парашутом?

— Ні. Літак горів. А його, як видно, вбило одразу.

— Хочу вірити, що так,— сказала вона.— Ой, як я хочу вірити, що було саме так.

— Я майже певен, що так і було. Він мав час ви-стрибнути.

— Ти кажеш мені правду? А чи не згорів парашут уже після того?

— Ні,— збрехав він, подумавши, що на сьогодні з неї досить.

— Від кого ти про це дізнався?

Він назвав ім'я одного знайомого.

— Тоді це правда,— сказала вона.— Отже, я більше не маю сина, і ти теж. Сподіваюся, ми поступово звикнемо до цього. Ти більш нічого не знаєш?

— Ні,— відповів він як тільки міг правдоподібно.

— А нам отак і жити далі?

— Саме так.

— Чим?

— Нічим,— відказав він.

— Чи не могла б я залишитися тут з тобою?

— Навряд чи це щось дасть. Як тільки дозволить пого-да, я повинен вийти в море. Ти завжди вміла мовчати й ховати в собі те, що я тобі казав. То поховай і це.

— Я могла б побути з тобою, поки ти тут, а потім чекати твого повернення.

— Це ні до чого,— сказав він.— Я ніколи не знаю, коли ми повернемося, а тобі буде тільки гірше сидіти без діла. Якщо хочеш, побудь тут, доки ми підемо в море.

— Гаразд,— мовила вона.— Я залишуся доти, доки ти поїдеш, і ми будемо думати про Тома скільки захочемо. І любитися, якщо ти розважиш, що це не буде соромно.

— Томмі ніколи не жив у цій кімнаті.

— Ні. А тих, що жили, я й дух звідси вижену.

— Ну, а тепер нам справді не завадило б попоїсти й випити по склянці вина.

— По пляшці,— сказала вона.— Все-таки гарний був хлопець наш Том. А який веселий і добрий.

— З чого ти зроблена?

— З того, що ти любиш,— відказала вона.— З доміш-кою криці.

— Не збагну, де поділися слуги,— сказав Томас Хад-сон.— Правда, вони мене сьогодні не чекали. Але один має чергувати біля телефону. Зараз принесу вино. Воно вже холодне.

Він відкоркував пляшку і налив у дві склянки. То було добре вино, яке він зберігав для своїх повернень додому, на той час, коли минало перше збудження. Воно приязно

грало у склянці, беручись дрібнесенькими прозорими буль-
башками.

— Ну, за нас, за всі наші помилки та втрати і за
здобутки, які в нас попереду.

— Позаду,— мовив він.

— Позаду,— повторила вона. Тоді сказала.—Єдине, чо-
му ти завжди лишався вірний, це добре вино.

— Похвальна сталість, правда ж?

— Ти пробач, що я тоді дорікнула тобі за випите в барі.

— Мені це дуже допомагає. Смішно, але це так.

— Що саме: те, що ти пив, чи докори?

— Те, що я пив. Заморожене, у високих склянках.

— Можливо, що й допомагає. Отож докорів більше не
буде, окрім хіба того, що в цьому домі не дочекаєшся їжі.

— Май терпіння. Скільки разів ти казала це мені.

— Терпіння я маю,— мовила вона.— Але я хочу їсти.
Тепер я розумію, як це люди можуть їсти на поминках.

— Кажі що хочеш, коли тобі від цього легше.

— Не турбуйся. Казатиму. А ти хотів, щоб я тільки те й
робила, що за кожним словом перепрошувала? Раз пере-
просила — і годі.

— Слухай, ти,— мовив він.— Я ношу це в собі на три
тижні довше, ніж ти, і, певне, у мене вже інша стадія.

— Ну звісно, що інша, куди цікавіша,— відказала во-
на.— Я ж тебе знаю. А чом би тобі не повернутися до
своїх повій?

— Може, досить уже?

— Ні. Мені від цього легше.

— Хто сказав: «Маріє, жінок не суди»?

— Та вже певне, що чоловік. Якийсь бісів бахур.

— Хочеш послухати все до кінця?

— Ні. Ти вже мені набрид. Набрид оцим своїм «на три
тижні довше» і взагалі усім. Гадаєш, коли я в нестройовій
службі, а ти, бач, причетний до якихось там аж таких
таємниць, що навіть спиш з котом, щоб не виказати себе...

— І ти досі не розумієш, чому ми розлучилися?

— Ми розлучилися, бо ти набрид мені. А ти завжди
любив мене, і не міг не любити, і тепер не можеш.

— Так воно і є.

У їдальні, що межувала з великою кімнатою, стояв хло-
пець-служник. Він і раніш бував мимовільним свідком сва-
рок, що зчинялися в цій кімнаті, і його темне обличчя
щоразу аж пітніло від жалю. Хлопець любив свого господа-
ря, любив його котів та собак, шанобливо милувався гарни-

ми жінками, і, коли в домі спалахували сварки, йому завжди ставало нестерпно прикро. От і тепер він думав, що ніколи ще не бачив такої вродливої жінки, а кабальєро чомусь свариться з нею, і вона теж каже кабальєро щось лихе.

— Сеньйоре, — обізвався він нарешті. — Даруйте мені, будь ласка. Чи не вийшли б ви на хвилиночку до кухні? Мені треба вам щось сказати.

— Пробач, любя.

— Мабуть, теж щось цілком таємне, — мовила вона й знову наповнила свою склянку вином.

— Сеньйоре, — сказав хлопець. — Дзвонив лейтенант, він говорив *castellano*¹ і звелів передати вам, щоб ви негайно приїхали, навіть повторити звелів: негайно. Сказав, що ви знаєте, куди і в якій справі. Я не хотів дзвонити вам до міста з нашого телефону й подзвонив із селища. Але мені сказали, що ви поїхали додому.

— Гаразд, — мовив Томас Хадсон. — Дякую тобі. Зроби ласку, підсмаж нам із сеньйоритою яечню і скажи шоферові, щоб приготував машину.

— Слухаюсь, сер, — відповів хлопець.

— Що там, Томе? — спитала вона. — Якись погані вісті?

— Мені треба їхати.

— Ти ж казав, що, поки дме вітер, нікуди не поїдеш.

— Казав. Але це не від мене залежить.

— Я маю залишитись тут?

— Коли хочеш, залишся, почитай Томові листи, а потім шофер одвезе тебе на літак.

— Гаразд.

— Листи можеш забрати з собою, і фотографії, і взагалі що захочеш. Подивися по шухлядах у моєму столі.

— А ти таки змінився.

— Можливо, трохи й змінився, — мовив він. — Піди до майстерні, поглянь на те, що там є. Побачиш кілька пристойних речей, ще з тих часів, коли не було цієї нашої справи. Бери все, що сподобається. Є там і непоганий твій портрет.

— Я візьму його, — сказала вона. — Коли ти хороший, то таки справді хороший.

— Прочитай і її листи, якщо захочеш. Серед них є просто-таки музейні експонати. Можеш узяти ті, що здадуться тобі особливо кумедними.

¹ Кастільською говіркою (*исп.*).

— Як тебе послухати, то я вожу за собою велику скриню.

— А ти прочитай їх у літаку, а потім викинь у вічко вбиральні.

— Гаразд, коли так.

— Я постараюсь вернутися до твого від'їзду. Але на це не розраховуй. Якщо шофер мені буде потрібен там, я пришлю таксі, щоб одвезло тебе до готелю чи на аеродром.

— Гаразд.

— Як щось тобі буде треба, скажеш хлопцеві, він усе зробить. Випрасує речі абощо. Тим часом можеш узяти щось із моєї одежі чи що там ще знайдеться.

— Гаразд. А ти не розлюбиш мене, Томе, не даси такому, як оце щойно, занাপастити те, що в нас є?

— Ну звісно, що ні. Такі дрібниці нічого не важать, та й ти ж сама сказала, що я не можу не любити тебе.

— То постарайся, щоб і завжди не міг.

— Це просто не в моїй владі. Можеш узяти будь-які книжки і взагалі що тобі сподобається в домі. Мою яечню або хоч одне яйце дай Бойзові. Він любить, щоб було дрібно порізане. Ну, а мені треба їхати. І так уже за-тримався.

— До побачення, Томе,— сказала вона.

— До побачення, Відьмо, бережи себе. А в мене це, мабуть, якесь дріб'язкове дільце.

Він вийшов за двері. Але кіт вислизнув разом з ним і тепер дивився на нього з підлоги.

— Усе гаразд, Бойзе,— мовив Томас Хадсон.— Я ще повернуся до від'їзду.

— Куди поїдемо? — спитав шофер.

— До міста.

Аж не віриться, щоб нас послали на завдання за такої негоди. А може, щось там виявлено. Може, хтось попав у біду. Хай йому чорт, сподіваюся, цього разу ми вже свого не пропустимо. Треба не забути скласти хоч попередній заповіт, щоб вона успадкувала садибу. Засвідчу його в посольстві, і нехай покладуть у сейф. Вона витримала цей удар чудово, нічого не скажеш. Але найтяжче в неї поперед-ду. Шкода, що на той час я не зможу бути поруч. Добре було б підтримати її, коли б випала змога. А може, ще й випадє, якщо ми щасливо відбудемось цього разу, і другого, і третього.

Ну, та нехай би вже відбути хоч цей раз. Цікаво, чи візьме вона щось із собою. Сподіваюся, що візьме і що не

забуде дати Бойзові яєчні. Коли надворі холодно, він весь час хоче їсти.

Зібрати хлопців буде неважко, і катер цього разу ще якось витримає без ремонту. Один вихід витримає. Напевне витримає. Що ж, ризикнемо. Майже всі запасні частини, що можуть знадобитися, ми маємо. Та нехай би ще раз і покидало — аби тільки застукати зблизька. А все-таки добре було б залишитися сьогодні вдома. Хто зна, може, й добре. Ет, к бісу, нічого доброго з того не вийшло б.

Глянемо правді у вічі. Сина ти втратив. Кохану жінку втратив. Шани і слави давно вже не здобував. Обов'язок — оце те, що ще при тобі, і ти його виконуєш.

Атож. А в чому полягає твій обов'язок? Робити те, що взявся робити. Ну, а як щодо всього іншого, що ти будь-коли брався робити?..

Тим часом вона лежала на ліжку в спальні заміського будинку, в кімнаті, що так нагадувала «Нормандію», і поруч неї лежав кіт, якого звали Бойз. Вона так і не доторкнулася до яєчні, і шампанське втратило для неї смак. Усю яєчню вона дрібно порізала Бойзові, а потім висунула шухляду письмового стола й побачила синові листи в голубих конвертах зі штампом цензури, і отоді й пішла назад та впала долілиць на ліжко.

— І той, і той,— мовила вона до кота, що розкошував, наївшись яєчні і відчуваючи поруч себе теплий дух жінки.— І той, і той,— повторила вона.— Скажи мені, Бойзе, як же нам тепер жити?

Кіт ледь чутно муркотів.

— Ти теж не знаєш,— сказала вона.— І ніхто цього не знає.

Частина третя У МОРІ

I

Попереду був довгий білий берег, а ген за ним кокосові пальми. Вхід до бухти перетинав риф, і дужий східний вітер розбивав об нього хвилі, так що добре видно було, де відкривається вузький прохід. Берег був безлюдний, а пісок на ньому такий білий, що аж очі сліпило.

Чоловік на містку пильно вдивлявся в берег. Там мали стояти хатини, але їх чомусь не було видно; не бачив він і шхун на якорі в лагуні.

— Ти ж бував тут раніше,— мовив він до свого помічника.

— Авжеж.

— Хіба там не було хатин?

— Були, ось і на карті позначено селище.

— Ну, а тепер ніякого в біса селища там немає,— сказав командир.— А під отими мантрами шхун не видно?

— Нічого я там не бачу.

— Тоді зайдемо в бухту й станемо на якір,— сказав командир.— Цей прохід я знаю. Він разів у вісім глибший, ніж здається.

Він подивився вниз на зелену воду й побачив на дні велику тінь свого судна.

— Добрий ґрунт отам, на схід від того місця, де було селище,— мовив помічник.

— Я знаю. Іди до якоря з правого борту й будь напоготові. Там ми й станемо. Вітер дме день і ніч, так що москітів бояться нічого.

— Так, сер.

Вони кинули якір, і катер, що за своїми розмірами міг вважатися судном хіба лише в думках його власника, став носом проти вітру в бухті за рифом, об який розбивалися зелені з білою піною хвилі.

Чоловік на містку простежив, щоб катер став на якір вільно, але міцно. Тоді знову подивився на берег і заглушив мотори. Він і далі дивився й ніяк не міг зрозуміти, що там сталося.

— Візьми трьох чоловік, і погляньте, в чому річ,— сказав він.— А я тим часом трохи приляжу. Тільки не забувайте, що ви науковці.

Коли вони були науковцями, то зброї на видноті не тримали, а брали в руки мачете й надівали широченні солом'яні капелюхи, в яких ходять багамські ловці губок. Команда називала ці капелюхи *sombreros científicos*¹. Чим більший був капелюх, тим його вважали науковішим.

¹ Наукові капелюхи (*icn.*).

— Хтось поцупив мого наукового капелюха,— сказав кремезний баск з коплатими бровами, що зрослися на перенісці.— Дайте-но мені для науки кілька гранат.

— Візьми мого наукового,— обізвався ще один баск.— Він удвічі науковіший за твій.

— Оце таки науковий,— мовив перший.— Я в ньому справжній Ейнштейн. Томасе, зразки нам брати?

— Ні,— відказав командир.— Антоніо знає, що треба робити. А ви добре пильнуйте своїми науковими очиськами.

— Я пошукаю води.

— Вода за тим місцем, де було селище,— сказав командир.— Подивіться, чи добра. Не завадило б зробити запас.

— Аш-два-о,— мовив кремезний баск.— Оце і вся наука. Гей ти, бездарний науковцю, викрадачу капелюхів! Дай нам чотири п'ятигалонних бутлі, щоб не дурно їздити.

Другий баск поставив у шлюпку чотири великих обплетених бутлі.

Командир чув, як вони перемовляються між собою:

— Не тицяй мене в спину своїм бісовим науковим веслом.

— Це я тільки в ім'я науки.

— В гузно твою науку та її брата.

— Наука — то сестриця.

— Еге ж, її звать Пеніциліна.

Командир дивився, як вони веслюють до сліпучо-білого берега. Я мав би й сам поїхати, подумав він. Але ж я цілу ніч був на ногах, дванадцять годин не відходив від штурвала. Антоніо розвідає все не гірше за мене. Та цікаво все-таки, що ж там у біса сталося.

Він поглянув на риф, на берег, на прозору воду, що обтікала катер і бралася бурунчиками з підвітряного борту. Тоді заплющив очі, повернувся на бік і заснув.

Прокинувся він, коли шлюпка підійшла до борту, і, побачивши обличчя товарищів, зрозумів, що справи погані. Його помічник геть спитнів, як завжди за лихих пригод чи прикрих новин. Він був сухорлявий і просто так не пітнів.

— Хтось попавив хатини,— сказав він.— Хтось хотів позбутися свідків, і в попелі лежать трупи. Звідси не чути духу, бо вітер дме в той бік.

— Скільки трупів?

— Ми налічили дев'ять. А може, є й ще.

— Чоловіки чи жінки?

— І ❀, й ті.

— Сліди якісь є?

— Ніяких. Відтоді пройшов дощ. Справжня злива. Пісок і досі поцяткований.

Кремезний баск, якого звали Ара, сказав:

— Вони вже з тиждень там лежать. Птахи їх ще не чіпали, а піщані краби вже ласують.

— Звідки ти знаєш, що тиждень?

— Точно ніхто не визначить,— відказав Ара.— Але мертві вони не менш як тиждень. Коли судити з краб'ячих слідів, дощ був днів зо три тому.

— А як вода?

— На вигляд добра.

— Ви привезли?

— Так.

— Не бачу причини, чого б вони мали отруїти воду,— сказав Ара.— Пахла вона добре, отож я покуштував і набрав.

— Даремно ти куштував.

— Пахла вона добре, то чого б мені боятися.

— Хто вбив людей?

— Ніхто цього не знає.

— А ви не пробували з'ясувати?

— Ні. Ми повернулися сказати тобі. Ти ж у нас командир.

— Гаразд,— мовив Томас Хадсон.

Він спустився вниз і пристебнув до пояса револьвер. З другого боку на поясі в нього був ніж у піхвах, і пояс задерся, переважений револьвером, що всією вагою ліг на стегно. У камбузі він спинився, взяв ложку й поклав до кишені.

— Аро, ви з Генрі підете зі мною на берег. Віллі, ти залишишся в шлюпці й тим часом спробуєш назбирати скойок. Пітерс нехай спить.— Своєму помічникові він сказав: — Перевір, будь ласка, мотори й усі баки з пальним.

Вода над білим піщаним дном була прозора й напрочуд гарна, і він бачив кожне пасмочко й кожну зморшку на піску. Коли шлюпка сіла на міліну й вони пішли до берега по воді, він відчув, як навколо ніг крутиться якась риб'яча дрібнота, і, поглянувши вниз, побачив, що то крихітні помпано. А може, тільки схожі на помпано, подумав він. Одначе на вигляд точнісінько такі самі й дуже приязні.

— Генрі,— сказав він, коли вони вийшли на берег,— ти піди з навітряного боку аж до отих мантрів. Пильнуй слідів чи ще чогось такого. Зустрінемося тут. А ти, Аро, йди в протилежний бік і роби те саме.

Йому не треба було питати, де лежать трупи. Він побачив сліди, що вели до них, і почув торохкотіння крабів у сухих чагарях. Обернувшись, він подивився на своє судно, на піняву смугу прибою і на Віллі, що сидів на кормі шлюпки й дивився через борт у глибинний окуляр, шукаючи на дні скойок.

Коли вже я мушу це зробити, то нема чого зволікати, подумав він. Але день сьогодні аж ніяк не призначений для такого. Дивна річ: тут, де не треба, пройшов добрий дощ, а в нас анічогісінько. Ось уже відколи ми бачимо, як то з того, то з того боку йдуть дощі, а на нас ні краплі не впало.

Вітер бурхав щосили; він бурхав отак і вдень і вночі уже восьмий тиждень. Тепер він наче став невіддільний від Томаса Хадсона і більш не дратував його. Навпаки — зміцнював, додавав снаги, і він волів би, щоб цей вітер ніколи не вщухав.

Завжди ми чекаємо чогось, що так і не настає, подумав він. Але за такого сталого вітру чекати легше, ніж за тихої погоди чи за примхливих і лихих штормів. А вода завжди десь знайдеться. Тож нехай собі стоїть суша. На воду ми розживемося. Вона є на всіх тутешніх острівцях, треба тільки вміти знайти її.

Ну ж бо, звелів він собі подумки, йди і кінчай з цим.

Кінчити з цим допоміг йому вітер. Поки він сидів навпочіпки під обгорілими кущами дикого винограду й пересипав із жмені в жменю пісок, вітер односив геть дух того, що було просто перед ним. У піску він не знайшов нічого, і це його дуже спантеличило, та перш ніж узятися до найгіршого, він так само обшукав пісок з підвітряного боку спалених хатин. Сподівався знайти те, чого шукав, у простіший спосіб. Але й там нічого не знайшов.

Тоді він присів спиною до вітру і, раз по раз обертаючись, щоб хапнути повітря, і знов затримуючи віддих, почав тицяти ножем в обвуглену розгрозлу масу, яку поїдали краби. Раптом натрапив на щось тверде біля кістки й виколупав ту річ ложкою. Він поклав її разом з ложкою на пісок, а сам знов заходився орудувати ножем і видобув з тієї купи гниля ще три такі самі. Потім обернувся проти вітру й вичистив об пісок ніж і ложку. Знайдені чотири кулі він узяв у жменю разом з піском, на якому вони лежали, і, несучи в лівій руці ніж та ложку, рушив назад крізь чагарі.

Великий піщаний краб, непристойно білий проти сонця, позадкував перед ним і підніс догори свої клешні.

— Ти ще тільки їди, хлопче? — мовив до нього Томас Хадсон. — А я вже звідти.

Краб не відступав і стояв перед ним, погрозово розчепиривши задерті клешні.

— А ти величенький, нівроку, — промовив Томас Хадсон. Він повільно застромив ніж у піхви й поклав до кишені ложку. Тоді пересипав у ліву руку пісок з чотирма кулями, а праву ретельно витер об шорти. Нарешті, витяг з кобури свій потемнілий від поту, добре змащений «магнум-357». — Для тебе ще не все втрачено, — сказав він крабові. — Ніхто тобі не дорікає. Ти маєш свою втіху і робиш своє діло.

Краб не зрушив з місця й не опустив клішень. То був справді великий краб, майже з фут завширшки, і Томас Хадсон вистрілив йому межі очі, і краб розлетівся на шматки.

— Цих бісових патронів до триста п'ятдесят сьомого тепер майже не дістати, бо неохочі йти до війська фебеєрівці полюють з ними на таких самих неохочих, що ухиляються від призову, — промовив Томас Хадсон. — Але ж треба часом стрільнути разочок, щоб не забути, як це робиться.

Бідолашний старий краб, подумав він. Він робив тільки те, що йому належало робити. Але треба було йому повзти собі й не спинятися.

Він вийшов на берег і побачив у бухті своє судно, і рівну смугу прибою, і Віллі, що поставив цлюпку на якір, а сам пірнав за скойками. Він добре почистив ніж, обшкрябав і помив ложку, а тоді відмив усі чотири кулі. Тримаючи їх на долоні, він дивився на них, наче шукач золота, що промивав пісок, сподіваючись на золоті крупинки, і раптом побачив у своєму лотоці чотири самородки. Всі чотири кулі мали чорні кінчики. Тепер, коли м'яса на них не лишилося, стало виразно видно короткий закручений слід нарізі. То були стандартні дев'ятиміліметрові кулі з автомата «шмайсер».

Виявивши це, Томас Хадсон неабияк зрадів.

Вони визбирали всі гільзи, подумав він. Зате оці кулі залишили, а вони ж однаково що візитні картки. Тепер треба все добре обміркувати. Ми знаємо дві речі. Вони не залишили живим нікого на острові і забрали звідси шхуни. З цього й виходь, мій друже. Ти ж, кажуть, маєш голову на в'язах.

Та міркувати він не став. Натомість простягся горілиць на піску, підбравши револьвер так, що він ліг йому між ноги, а сам задивився на скульптуру, яку вітер і пісок витворили з викинутого морем уламка дерева. Уламок був сірий, весь наче відшліфований, і стримів у білому борошністому піску, мов справжній експонат на виставці. От би його у *Salon d'Automne*¹, подумав Томас Хадсон.

Він чув гуркіт хвиль, що розбивались об риф, і думав: добре було б намалювати все це. Лежав і дивився в небо, де не було нічого, крім східного вітру, а в застібнутій годинниковій кишенці його шортів були ті чотири кулі. Він знав, що від них залежить уся решта його життя. Але зараз не хотів ні думати про них, ні обмірковувати всіх тих практичних питань, які йому належало обмірковувати. Поки що я милуватимусь оцим сірим уламком дерева, подумав він. Тепер ми знаємо, що ворог близько і йому від нас не втекти. Так само й нам від нього. Але поки не повернуться Ара і Генрі, думати про це нічого. Ара неодмінно щось знайде. Щось десь неодмінно має бути, а він далеко не дурень. Піщаний берег може багато чого набрехати, але десь на ньому завжди написана правда.

Він помацав кулі в кишенці шортів, а тоді посунувся на ліктях назад, туди, де пісок був сухіший і начебто ще біліший, якщо можна порівнювати таку білість, і ліг там, прихилившись головою до сірого уламка дерева, відчуваючи між ногами свій револьвер.

— Відколи це ти став мені за дівчину? — мовив він до револьвера. — Можеш не відповідати. Лежи собі там тихенько, а настане час, я подбаю про те, щоб ти міг вибити дух із когось цікавішого за піщаного краба.

II

Він і далі лежав на березі, дивлячись на смуту прибою, і на той час, як побачив Ару та Генрі, що простували до нього, уже все добре обміркував. А вгледівши їх, знову перевів погляд на море. Він і раніше намагався не думати про справу, дати перепочинок нервам, але нічого з того не вийшло. То ось хоч зараз, доки вони підійдуть, полежить спокійно і не думатиме ні про що, крім моря, яке б'ється об риф. Та часу на це вже не було.

¹ «Осіній салон» — назва художньої виставки (фр.).

— Ти щось знайшов? — спитав він Ару, що сів біля сірої деревини. Генрі сів поруч нього.

— Знайшов одного. Молодий хлопець. Убитий.

— Німець, це точно, — докинув Генрі. — Лежить обличчям у пісок, в самих шортах, волосся біляве, дуже довге й вигоріле від сонця.

— Куди йому стріляли?

— В поперек і в потилицю, — відповів Ара. — *Rematado*¹. Ось кулі. Я відмив їх.

— Еге ж, — мовив Томас Хадсон. — І я маю чотири такі самі.

— Це дев'ятиміліметрові до «люгера», так? — спитав Генрі. — Той самий калібр, що наш тридцять вісім.

— Оці з чорними кінчиками — до автомата, — сказав Томас Хадсон. — Дякую, докторе, за те, що витягли їх.

— Завжди до ваших послуг, — мовив Ара. — Та, що пробила потилицю, вийшла навиліт, і я знайшов її в піску. А другу Генрі вирізав.

— Нічого страшного, — озвався Генрі. — Вітер і сонце його наче б підсушили. Однаково що пиріг різати. Зовсім не такий, як оті перші. Чому вони вбили його, Томе?

— Не знаю.

— А як ти гадаєш? — спитав Ара. — Вони спинилися тут для ремонту?

— Ні. Свій підводний човен вони втратили.

— Так, — погодився Ара. — Тим-то й забрали звідси шхуни.

— Але чому вбито цього моряка? — запитав Генрі. — Ти вже даруй мені, Томе, якщо я не дуже тямовитий. Але ти ж знаєш, я ладен зробити все, що можу, і дуже радий, що ми їх нарешті накрили.

— Ми їх ще не накрили, — сказав Томас Хадсон. — Але слід ухопили таки з біса добрячий.

— І все-таки, хто й навіщо вбив цього моряка?

— Родинні чвари, — мовив Томас Хадсон. — Чи ти бачив коли, щоб людині стріляли в поперек з любові до неї? А вже отой постріл у потилицю, хоч би хто там його зробив, то було справді добре діло.

— Можливо, їх було двоє, — сказав Ара.

— А гільзи ти знайшов?

¹ Добили (исп.).

— Ні,— відповів Ара.— Я шукав скрізь, де вони мали б бути. Навіть якщо стріляли з автомата, вони не могли залетіти далі.

— Може, це був той самий обачний мерзотник, що повизбирував гільзи й там.

— Куди вони могли податися? — спитав Ара.— Куди можна дістатись на таких шхунах?

— Їм одна дорога — на південь,— відказав Томас Хадсон.— Ти ж добре знаєш, що на північ їм не можна.

— А ми куди?

— Я намагаюся розгадати, що вони намислили,— сказав Томас Хадсон.— Але в мене обмаль фактів.

— Є трупи, є зниклі шхуни,— мовив Генрі.— А далі ти сам розважиш, Томе.

— Ще ми знаємо, яка в них зброя, а от де вони залишили свій підводний човен і скільки їх? Поклади це, додай те, що минулої ночі ми не змогли зв'язатися з Гуантанамо, і те, скільки є острівців на південь звідси, і те, коли ми востаннє заправлялися паливом. Додай сюди ще Пітерса, перемішай усе і подавай на стіл.

— Усе буде гаразд, Томе.

— Авжеж,— мовив Томас Хадсон.— Гаразд і негаразд у нашому ділі однаково що близнята.

— Але ж ти віриш, що ми їх усе-таки застукаємо?

— Безумовно,— відказав Томас Хадсон.— А тепер іди посигналь Віллі, щоб кермував сюди. Треба одвезти на катер його здобич, і нехай Антоніо готує обід. Сьогодні їстимем юшку. Аро, ти за три години маєш навозити якнайбільше води. Скажи Антонію, щоб добре перевірів мотори. Я хочу знятися звідси ще завидна. Більш на острові нічого немає? Ні свиней, ні птиці?

— Ні,— відказав Ара.— Вони все забрали.

— Коли так, то доведеться їм усе це швидко з'їсти, бо годувати тварин немає чим і льоду теж нема. Але це німці, вони винахідливі, о цій порі року і черепах наловлять. Гадаю, ми застукаємо їх на Лобосі. Логіка підказує, що вони мають податися на Лобос. Нехай Віллі напакує скійками льодовник, а води візьмемо тільки до найближчого острова.— Він помовчав, про щось міркуючи.— Ні, пере-прошую. Я не подумав. Воду возить до заходу сонця, а знімемося з якоря, коли зійде місяць. Ми втратимо три години, зате потім вигадасмо шість.

— Ти куштував воду? — спитав Ара.

— Так,— сказав він.— Вода чиста, добра. Ти мав рацію.

— Дякую,— мовив Ара.— Ну, я піду гукну Віллі. А то він уже надто довго пірнає.

— Томе,— обізвався Генрі.— А мені лишитися тут з тобою, чи носити воду, чи що?

— Носи воду, доки геть стомишся, а тоді трохи поспи. Вночі стоятимеш зі мною на містку.

— Привезти тобі сорочку чи светр? — спитав Генрі.

— Привези сорочку й одну з отих найтонших ковдр,— сказав Томас Хадсон.— Зараз я можу спати й так: сонце гріє, пісок сухий. Але потім на вітрі стане холоднувати.

— Який тут чудовий пісок, правда ж? Ніколи не бачив такого сухого й м'якенького, наче борошно.

— Вітер за багато років намолов.

— Ми зловимо їх, Томмі?

— Ну звісно,— відказав Томас Хадсон.— Можеш не сумніватися.

— Ти пробач мені, будь ласка, що я часом такий дурний,— мовив Генрі.

— Це тобі пробачено ще від народження,— сказав Томас Хадсон.— Ти дуже хоробрий хлопець, Генрі, і я люблю тебе й довіряю тобі. І зовсім ти не дурний.

— Ти справді гадаєш, що буде бій?

— Не гадаю, а знаю. Але ти про це не думай. Думай про дрібниці. Про все те, що ти маєш зробити, й про те, як нам згаяти час, доки почнеться бій. А про бій думатиму я.

— Я постараюся виконати свій обов'язок як тільки зможу,— мовив Генрі.— От якби ще все це прорепетирувати, щоб я краще засвоїв свою роль.

— Ти й так усе добре зробиш,— сказав Томас Хадсон.— Тепер ми вже нізащо свого не пропустимо.

— Ми так довго цього чекали,— мовив Генрі.

— Чекати завжди довго,— відказав Томас Хадсон.— А найдовше — коли когось вистежуєш.

— Ти поспав би хоч трохи,— сказав Генрі.— Останнім часом ти зовсім не спиш.

— Посплю,— мовив Томас Хадсон.

— Як по-твоєму, Томе, де вони залишили свій підводний човен? — спитав Ара.

— Вони забрали звідси шхуни й повбивали тутешніх людей десь, скажімо, із тиждень тому. Отже, це напевне екіпаж того підводного човна, про який повідомляли з Камагуея. Але перш ніж покинути судно, вони мали підійти зовсім близько до цього берега. За такого вітру гумовим човном приплисти вони не могли.

— Тоді вони залишили його десь недалеко на схід звідси.

— Напевне. І коли він затонув, їх стало видно як на долоні.

— А до дому ж їм ой як далеко,— зауважив Генрі.

— Тепер буде ще далі,— докинув Ара.

— Дивні вони люди, ці німці,— промовив Томас Хадсон.— Загалом вони хоробрі, а є серед них і просто-таки чудові хлопці. Аж ось раптом маєш і отаку сволоту.

— Треба, мабуть, їти робити діло,— сказав Ара.— Поговорити можна і вночі на вахті, щоб сон не брав. А ти відпочинь, Томе.

— Пости,— докинув Генрі.

— Відпочити — це все одно що поспати.

— Ні, не все одно,— заперечив Ара.— Тобі треба поспати.

— Постараюся заснути,— сказав Томас Хадсон. Та коли вони пішли, заснути не зміг.

І навіщо їм було скоїти тут таку мерзоту? — думав він. Ми ж їх однаково накриємо. Єдине, що могли зробити тутешні люди, це сказати нам, скільки їх і як вони озброєні. Та, певне, з їхнього погляду й цього було досить, щоб убити всіх, хто тут жив. Тим більше, що перед ними були всього-на-всього негри. Але все це говорить нам дещо й про них. Коли вже вони вчинили таке вбивство, то, як видно, мали певний план і сподівалися, що їх підберуть. І, як видно, той план викликав суперечку, бо інакше вони не вбили б свого товариша. А втім, убити його могли й з будь-якої іншої причини. Може, саме він пустив човен під воду, коли той ще міг плисти на поверхні і в них залишався шанс дістатися додому.

То який же може бути висновок? — подумав він. Звісно, покладатися на це припущення не можна. Але якщо так і було, то це означає, що підводний човен затонув недалеко від берега і затонув швидко. І тоді вони не встигли взяти з собою майже нічого. А може, той хлопець і не винен, може, його звинуватили даремно.

І ще ти не знаєш, скільки в них шхун, бо цілком можливо, що одна або й дві з тих, які були на острові, ще раніше пішли ловити черепах. Отож тобі не залишається нічого іншого, як сушити собі голову й оглядати всі навколишні острівці.

А що, як вони перетнули Стару Багамську протоку й прибилися до кубинського узбережжя? Ну звісно, подумав

він. Як ти не згадав про це раніш? Це ж для них найкраща можливість. Якщо вони так і зробили, то можуть дістатися додому першим-ліпшим іспанським судном, що відпливає з Гавани. Щоправда, в Кінгстоні є контрольний пункт. Але все одно це найреальніший шанс, і ти сам знаєш, що багато хто щасливо обминув перевірку. І треба ж було тому бісовому Пітерсові саме тепер втратити зв'язок. Нам дали чудову велику рацію, а він з нею не впорався. Навіть не уявляю собі, як він міг її роздобати. Але вчора вночі ми так і не змогли в свою годину зв'язатися з Гуантанамо, а якщо не зв'яжемося й сьогодні, то залишимося при власному інтересі. Ну й біс із ним, подумав він. При власному інтересі — то ще не найгірше. А тепер спи, звелів він сам собі. Це найрозумніше, що ти можеш зараз зробити.

Він посовав плечима по піску і заснув під гуркіт прибою, що накочувався на риф.

III

Томас Хадсон спав, і йому снилося, що його син Том не загинув, і що два молодші хлопці теж живі, і що війна вже скінчилась. Снилось йому, що Томова мати спить з ним у ліжку, лігши просто на нього, як вона часом любила робити колись. І він відчував усе це так, наче воно було насправді: і її ноги на своїх ногах, і все тіло, і груди, притиснуті до його грудей, і уста, що сонно ворухилися на його устах. Її пишне волосся звисало донизу, і він відчував його, важке й шовковисте, на своїх очах і щоках, а тоді відхилився від її уст, і зловив його губами, і не відпускав. Потім, не прокидаючись, намацав рукою свій «магнум-357» і легенько посунув його туди, де йому належало бути. І знову лежав під вагою її тіла, з обличчям, закритим шовковистою запоною її волосся, і легенько, ритмічно погодувався.

Саме тоді Генрі накинув на нього тонку ковдру, і Томас Хадсон промовив уві сні:

— Дякую тобі за те, що ти така тепла й ніжна і так тісно горнешся до мене. Дякую, що ти так скоро повернулася і не дуже скудла.

— От бідолаха,— сказав Генрі і дбайливо підіткнув під нього ковдру. Тоді завдав на плечі два обплетені п'ятигалонові бутлі й пішов геть.

«Я думала, ти хотів, щоб я скудила,— мовила жінка уві сні.— Ти ж сам казав, що коли я худну, то стаю наче молода кізка, і що нема нічого кращого за молоду кізку».

«Слухай,— сказав він.— Хто з нас кого голубитиме?»

«Обоє разом,— відказала вона.— Чи, може, ти хочеш по-іншому?»

«Приголуб ти мене. Я стомився».

«Ти просто ледар. Дай-но я зніму з тебе цей твій пістолет і покладу поруч. Він мені заважає».

«Поклади його біля ліжка,— сказав він.— І зроби, щоб усе стало як треба».

Коли все стало як треба, вона спитала:

«Хто ким буде: я тобою чи ти мною?»

«Ти вибирай».

«Я буду тобою».

«Я тобою бути не можу. Але спробуймо».

«Це ж усе жартома. Ти спробуй. Тільки не залишай нічого собі. Старайся віддати все, але й узяти все».

«Гаразд».

«Ну що, виходить?»

«Так,— відказав він.— Чудово».

«Тепер розумієш, як нам, жінкам?»

«Так,— сказав він.— Розумію. Віддавати легше».

«А ти ладен віддати все? Скажи, ти радий, що я повернула тобі хлопців і що вночі приходжу до тебе Відмою?»

«Так. Я дуже радий з усього. Тільки, будь ласка, проведи волоссям мені по обличчю, і дай мені свої уста, і обніми мене так міцно, щоб аж дух забило, гаразд?»

«Ну звісно. А ти мене, гаразд?»

Коли він прокинувся й торкнувся ковдри, то якусь мить ще не тямив, що все те йому тільки наснилося. Потім ліг на бік, відчув між ногами кобур з пістолетом і все зрозумів, і та гнітюча порожнеча, яку він відчував у собі останнім часом, стала вдвічі гнітючішою, і до неї додалася нова, залишена цим сном. Він побачив, що навколо ще день, побачив шлюпку, що везла на катер воду, побачив білу піну прибою на рифі. Тоді повернувся на другий бік, загорнувся в ковдру і знову заснув, поклавши голову на руки. Коли прийшли його будити, він усе ще спав, і тепер нічого йому не снилося.

Цілу ніч він простояв біля штурвала. До півночі з ним на містку був Ара, а потім Генрі. Вони йшли розбурханим морем, тримаючись бортом проти хвиль, і вести катер було, як подумав Томас Хадсон, однаково що спускатися верхи з крутої гори. Весь час униз та вниз, а подеколи й упоперек схилу. Але в морі таких гір багато, і все воно наче дуже пагориста місцевість чи крутояри.

— Поговори зі мною,— мовив він до Ари.

— Про що, Томе?

— Та про що завгодно.

— Пітерс знову не зміг зв'язатися з Гуантанамо. Він геть занаставив апарат. Отой великий, новий.

— Я знаю,— сказав Томас Хадсон, намагаючись якнайобережніше спустити катер зі схилу гори.— Він щось там спалив і тепер не може полагодити.

— Але сидить слухає,— провадив Ара.— З ним Віллі — щоб не дати йому заснути.

— А Віллі хто не дасть заснути?

— Той і сам не засне. Він спить не більше за тебе.

— А ти як?

— Я можу й цілу ніч не спати, коли треба. Хочеш, я стану до штурвала?

— Ні. Я не маю іншого діла.

— Томе, тобі дуже погано?

— Не знаю. А як погано може бути взагалі?

— Все одно ж нічого не зарадиш,— сказав Ара.— Може, принести тобі міх з вином?

— Ні. Принеси пляшку холодного чаю і перевір, як там Пітерс і Віллі. І взагалі все перевір.

Ара пішов униз, і Томас Хадсон лишився наодинці з ніччю й морем, і далі немовби їдучи верхи по крутоярах і не даючи коневі надто розганятися зі схилів.

На місток піднявся Генрі з пляшкою холодного чаю.

— Ну як ти тут, Томе?

— Все чудово.

— Пітерс зловив на стару рацію поліційне управління Майамі. Чути всі патрульні машини. Віллі хоче обізватися до них. Але я не дозволив.

— І добре зробив.

— Пітерс чув на УКХ якісь уривки розмови по-німецькому, але каже, що це здалеку, звідти, де вони групуються.

— Звідти б він нічого не почув.

- Ну й весела ж нічка сьогодні, Томе.
- Не така вже й весела.
- Ну, не знаю. Я просто так сказав. Визнач мені курс, і я стану замість тебе, а ти піди вниз.
- Пітерс записав це в журнал?
- Авжеж.
- Скажи Хуанові, хай дасть мені наші координати, а Пітерс хай запише їх у журнал. Коли було чути тих сучих синів?
- Саме коли я йшов сюди.
- Скажи Хуанові, щоб швидше дав координати й щоб їх одразу ж записали.
- Гаразд, Томе.
- Як там решта коміків?
- Сплять. І Хіль спить.
- Гримни там добре, щоб Пітерс записав координати.
- Тобі це так потрібно?
- Та вже хто-хто, а я добре знаю, де ми в біса є.
- Гаразд, Томе,— сказав Генрі.— Ти тільки не сердься.

Генрі повернувся на місток, але Томас Хадсон не мав охоти розмовляти, і Генрі мовчки стояв поруч нього, намагаючись міцно триматися на ногах. Десь за годину він обізвався:

- Маяк, Томе. Градусів за двадцять праворуч від курсу.
- Правильно.

Коли вони вийшли на траверз маяка, він змінив курс, і катер повернув кормою до відкритого моря.

— Тепер піде прямо, наче кінь до ясел,— мовив він до Генрі.— Ми уже в протоці. Збуди Хуана, хай теж іде сюди, і пильнуйте мені добре. Маяк ти мав побачити раніш.

— Даруй, Томе. Зараз покличу Хуана. А чи не виставити нам вахту на чогири боки?

— Доки не розвидніє, не треба,— відповів Томас Хадсон.— Я скажу коли.

А може, вони подались навпростець через мілини, думав він. Та ні, наврод. Вночі вони побоялися б, та й удень підводники мілин не любляють. Вони мали повернути там, де повернув я. А тоді піти собі спокійнісінько тим самим курсом, на який оце виходимо й ми, і кермувати на найвище місце кубинського узбережжя. До жодного порту вони, звісно, не підуть, отож плистимуть просто за вітром. Конфітес теж обминуть, бо знають, що там радіостанція. Але їм треба якось добувати харч, і прісну воду теж. Якщо логічно міркувати, то їм найкраще було б по змозі набли-

зтись до Гавани, пристати до берега десь поблизу Бакура-нао й звідти пробиратися суходолом. Я пошлю з Конфіте-са радіограму. Запитувати їх, як діяти, не стану. Якщо полковника не буде на місці, це нас тільки затримає. Просто повідомлю, в чому річ і що я вирішив робити. А він нехай собі міркує. Тим часом Гуантанамо міркуватиме собі, Камагвей собі, Ла-Фе собі, ФБР собі, і, може, за тиждень до чогось і доміркуються.

Під три чорти, подумав він. За цей тиждень я й сам їх накрию. Треба ж їм спинятися, щоб набрати води й з'їсти живність, яку вони мають, поки вона не передохла з голоду. Найімовірніше, що вони пливуть тільки поночі, а завидна десь стоять. Так підказує здоровий глузд. І я на їхньому місці чинив би так само. А ти спробуй поставити себе на місце отого тямущого німецького моряка, командира підводного човна, й дати собі раду з усіма проблемами, що виникли перед ним. Еге ж, проблем йому не позичати, подумав Томас Хадсон. А найгостріша проблема — це ми, хоч він про нас ще й гадки не має. На вигляд ми не являємо для нього ніякої небезпеки. На вигляд ми цілком тихі та мирні.

Тільки не треба жадати крові, сказав він собі. Усе те, що має бути, однаково нічого тобі не поверне. Отож мізкуй добре й радій, що маєш своє діло й надійних людей, з якими ти його робиш.

— Хуане,— мовив він.— Щось видно, друже?

— Нічого, тільки триклятий океан.

— А ви, панове, щось бачите?

— Те саме трикляте нічого,— озвався Хіль.

— Моє трикляте черево бачить каву,— сказав Ара.— Але до неї ще дуже далеко.

— Я бачу землю,— мовив Генрі. Він тільки-но помітив на обрії невиразну довгасту пляму — наче хтось мазнув по світанковому небу пальцем, вмоченим у водянисте чорнило.

— То мис за Романо,— сказав Томас Хадсон.— Дякую, Генрі. А тепер ви, коміки, катайте пити каву й припліть сюди ще чотирьох сміливців, нехай і вони побачать всілякі дива.

— А ти не хочеш кави, Томе? — спитав Ара.

— Ні, я вип'ю чаю, коли буде готовий.

— Ми ж тільки години зо дві як заступили на вахту,— обізвався Хіль.— Чого б нам так скоро йти, Томе?

— Ідїть, ідїть, пийте каву. Треба ж дати й іншим сміливцям нагоду уславитись.

— Томе, ти ж казав, що вони мають бути на Лобосі.

— Казав. Але тепер думаю інакше.

Вони пішли вниз, а на місток піднялися інші четверо.

— Панове,— мовив до них Томас Хадсон.— Беріть собі для спостереження кожен по сектору. Як там унизу, кава є?

— Скільки завгодно,— відказав його помічник.— І чай є. Мотори в порядку, та й води ми набрали не дуже багато, як на таку хвилю.

— Що чути в Пітерса?

— Вночі пив віскі. Власне. З отієї пляшки, де на етикетці баранець. Але не спав. І Віллі сидів, не давав йому заснути і теж пив його віскі,— сказав помічник.

— На Конфітесі нам треба заправитись пальним і взяти на борт усе, що там для нас приготували.

— Поки вантажитимуть, я встигну зарізати свиню, опарити й обскребти її,— сказав помічник.— Дам хлопцям з радіостанції чверть туші, вони допоможуть, а розберу вже на борту, коли рушимо далі. Поки будемо вантажитись, тобі треба поспати. Хочеш, я зараз стану до штурвала?

— Ні. На Конфітесі мені треба тільки послати три радіограми, і, поки ви будете вантажитись, я посиплю. А тоді знову поженемося за ними.

— В напрямку дому?

— Авжеж. Може, вони ще якийсь час і не покажуться нам на очі. Але зрештою нікуди од нас не втечуть. Ми ще поговоримо про це. Як хлопці?

— Ти ж їх знаєш. Потім про це поговоримо. Візьми трохи ближче до берега, Томе. Тут можна вигадати в часі завдяки течії.

— У тебе багато чого пошкодило хитавицею?

— Та нічого особливого. Але кидало так, що не приведи боже,— відказав помічник.

— *Ya lo creo*,— мовив Томас Хадсон.— Вірю.

— Мабуть, у цих водах, крім команди того підводного човна, й немає більш нікого. Це таки напевне той самий, що його оголосили потопленим. Тепер вони більше шастають у районі Ла-Гуайри, за Кінгстоном і по трасах танкерів. Ну й, звичайно, там, де групуються.

— А часом з'являються й тут.

— Еге ж, за гріхи наші.

— І за свої власні.

— Дарма, ми переслідуватимем їх розумно, як годиться.

- Швидше б нам до них допастися,— мовив Хадсон.
- Поки що ніякої затримки не було.
- Як на мене, то все йде надто повільно.
- Розумію,— сказав його помічник.— А от ти поспи на Конфітесі, і я тобі обіцяю, що все піде куди швидше.

V

Ще здалеку Томас Хадсон побачив спостережну вишку і високу сигнальну щоглу. Пофарбовані в біле, вони найперше впадали в око на цьому піщаному острові. Трохи згодом він побачив приземкуваті радіощогли і задертий догори кістяк розбитого судна, що стримів на прибережному камінні й затуляв собою будиночок радіостанції. З цього боку острів мав не дуже привабливий вигляд.

Сонце світило Томасові Хадсону в спину, і йому неважко було знайти перший широкий прохід між рифами, а потім, обминаючи мілини та коралові острівці, пристати до берега в затишному місці. Піщаний пляж півмісяцем огинав бухту, і з цього боку острів укривала посохла трава, а з навітряного боку він був плаский і кам'янистий. Вода над піщаним дном була зелена й прозора, і Томас Хадсон скерував катер до середини пляжу й поставив на якір, майже уткнувши носом у берег. Сонце вже зійшло, і над радіостанцією та її службами маяв кубинський прапор. Сигнальна щогла височіла проти вітру гола й самотня. На березі було тихо й безлюдно, і тільки прапор, новенький, яскравий, тріпотів на вітрі.

— Мабуть, прибула зміна,— сказав Томас Хадсон.— Коли ми востаннє йшли звідси, прапор був зовсім пошарпаний і збляклий.

Він повів очима далі й побачив свої бочки з бензином там, де їх залишив, а на тому місці, де мали закопати призначений для нього лід, виднілися піщані горбки, схожі на свіжі могилки. Над островом кружляли чорні крячки, що гніздилися між камінням з підвітряного боку, а подекуди і в траві понад пляжем. Вони гасали сюди й туди, то ширяючи за вітром, то рвучко кидаючись йому назустріч, то поринаючи донизу, до трави й каміння, і тужно, розпачливо кричали.

Певно, хтось збирає яйця на сніданок, подумав Томас Хадсон. Саме в цю мить з камбуза долинув дух смаженої шинки, і він одійшов од штурвала й, нахилившись над кормою, гукнув, щоб сніданок йому принесли на місток.

Тоді знову став оглядати берег. А може, тут вони, подумав він. Вони вільно могли захопити острів.

Та коли на стежці, що вела від радіостанції до бухти, з'явився чоловік у шортах і побіг до катера, він побачив, що то добре знайомий йому лейтенант. Лейтенант був веселий, дуже засмаглий і місяців зо три не підстригався.

— Як плавалося? — гукнув він.

— Добре, — відказав Томас Хадсон. — Може, підніметься на борт, вип'ємо пива?

— Потім, — сказав лейтенант. — Вам тут позавчора привезли лід, припаси й пиво. Лід ми закопали. Все інше в домі.

— Що у вас чути нового?

— Кажуть, днів десять тому авіація потопила в районі Гуїнчоса підводний човен. Але це було ще до того, як ви пішли звідси.

— Еге ж, — сказав Томас Хадсон. — Це було два тижні тому. Йдеться про той човен?

— Так.

— Є ще якісь новини?

— Позавчора інший підводний човен збив поблизу Кайо-Саля спостережний аеростат.

— Це точні відомості?

— Так кажуть. Ну, і ще ваша свиня.

— Що таке?

— Того ж таки дня разом з іншими припасами вам привезли свиню. А другого ранку вона запливла в море й потонула. Ми її перед тим ще й нагодували.

— *Qué puerco más suicido!*¹ — сказав Томас Хадсон.

Лейтенант засміявся. Він мав дуже веселе, темне від засмаги обличчя і був зовсім не дурний. А блазнював тільки тому, що це його розважало. Він дістав наказ сприяти Томасові Хадсону чим тільки може й ні про що його не питати. Томас Хадсон дістав наказ користуватися всіма послугами, які може надати радіостанція, і нікому ні про що не розказувати.

— Більше ніяких новин? — спитав він. — Чи не бачили ви тут шхун багамських ловців губок чи черепах?

— А що їм тут робити? Чи в них там своїх губок і черепах не вистачає? Одначе десь тиждень тому тут справді пройшли два багамські черепашатники. Вони обігнули

¹ Свиня-самобивця! (Ісп.)

мис і начебто намірялися йти сюди. Але потім повернули на Кайо-Крус.

— Цікаво, що вони тут робили?

— Сам не розумію. Ось ви ходите в цих водах з науковою метою. А чого б то черепашатникам залипати свої багатющі місця й запливати аж сюди?

— Скільки чоловік на них було?

— Ми бачили тільки стернових. На обох шхунах зверху було пальмове віття. Так собі наче хатинки. Можливо, то захистки від сонця для черепах.

— А стернові були білі чи негри?

— Білі, але дуже засмагли.

— Ви не помітили на бортах номерів чи назв?

— Ні. Вони пройшли надто далеко. Я оголосив на острові стан облоги, але ні тієї ночі, ні наступної нічого не сталося.

— Коли вони тут пройшли?

— Напередодні, як привезли ваш лід, припаси й вашу самовбивцю-свиню. На одинадцятий день після того, як ваша авіація нібито потопила підводний човен. За три дні до того, як ви оце сюди прибули. А що, то були ваші приятелі?

— Ви, звісно, радиували про них?

— Аякже. Та досі не маю ніякої відповіді.

— Можна послати од вас три радіограми?

— Авжеж. Тільки-но будуть тексти, одразу й передамо.

— Ми зараз почнемо вантажити пальне та лід і переносити припаси. Чи є там щось таке, що могло б придатися вам?

— Не знаю. Там є перелік. Я розписався, що все одержав, але прочитати по-англійському не міг.

— А курей чи індичок вони не прислали?

— Прислали,— сказав лейтенант.— Я приберігав їх як сюрприз.

— Ми поділимося з вами. І пивом поділимося.

— Мої люди допоможуть вам вантажити лід і пальне.

— Добре. Я вам дуже вдячний. Мені б хотілося години за дві одчалити звідси.

— Розумію. А нас залишають тут ще на місяць.

— Знову?

— Знову.

— А як на це дивляться ваші люди?

— Та тут усі штрафники.

— Дуже вдячний вам за допомогу. І весь науковий світ вам вдячний.

— І Гуантанамо?

— Гуантанамо — то Афіни нашої науки.

— Я думаю, черепашатники могли затаїтися неподалік.

— І я так думаю,— сказав Томас Хадсон.

— Захистки пороблено з віття кокосових пальм, і воно було ще зелене.

— Скажіть мені все, що знаєте.

— Та я нічого більше не знаю. Радіограми хай хтось принесе. Я не хочу підніматися на борт, щоб не заважати.

— Якщо за цей час, поки мене не буде, пришлють якийсь харч, що швидко псується, заберіть собі.

— Дякую. Мені дуже прикро, що ваша свиня викинула такого коника.

— Дарма,— сказав Томас Хадсон.— Кожен з нас має свої труднощі.

— Я скажу своїм людям, щоб не піднімалися на борт, а допомагали на березі.

— Дякую,— мовив Томас Хадсон.— Ви більше нічого не можете пригадати про ті шхуни?

— Та звичайні собі черепашатники. На вигляд зовсім однакові. Наче їх той самий майстер спорудив. Вони обігнули риф і вже були повертали сюди. А тоді змінили напрям і пішли за вітром на Кайо-Крус.

— По цей бік рифу?

— Так, аж поки зникли з очей.

— А що той підводний човен у районі Кайо-Саля?

— Вплив на поверхню і збив спостережний аеростат.

— На вашому місці я б не відміняв стану облоги.

— А я й не відмінив,— сказав лейтенант.— Тим-то ви й не бачили нікого на березі.

— Я бачив сполоханих птахів.

— Бідолашні птахи,— мовив лейтенант.

VI

Вони йшли за вітром, тримаючи курс на захід і обминаючи риф з прибережного боку. Баки були повні пального, льодовник напакований льодом, а внизу вільна од вахти зміна патрула курей. Ще одна зміна чистила зброю. Місток до половини людського зросту затягли брезентом і з обох боків катера почепили довгі дошки, що величезними літерами сповіщали про його наукове призначення. Дивля-

чись за борт, щоб не втратити з очей глибини, Томас Хадсон бачив жмутки курячого пір'я, що падали на спінену катером воду.

— Тримайся якнайближче до берега, але так, щоб не наскочити на мілину,— мовив він до Ари.— Ти ж знаєш ці місця.

— Я знаю, що з цього не буде добра,— відказав Ара.— Де ми маємо стати на якір?

— Я хочу обстежити ближчий кінець Кайо-Крусу.

— Обстежити можна, але навряд чи це багато дасть. Невже ти гадаєш, що вони сидітимуть там?

— Ні. Але, може, їх бачив хтось із тамтешніх рибалок. Чи вуглярів.

— Добре, якби ушух вітер,— сказав Ара.— Хоч би днів зо два постояв штиль.

— Тут, за Романо, завжди дме.

— Я знаю. Але цей вітрюга такий пронизливий, наче десь у міжгір'ї. За такого вітру нам їх нізащо не застукати.

— Поки що всі наші передбачення справджуються,— сказав Томас Хадсон.— Може, й пощастить. Але вони могли захопити Лобос і звідти викликати по радіо інший підводний човен, щоб підібрав їх.

— Виходить, вони не знали, що там був ще один підводний човен.

— Очевидно. За десять днів вони могли далеко запливти.

— Якби хотіли,— мовив Ара.— Слухай, Томе, годі мізкувати. В мене аж у голові гуде. Краще вже тягати бочки з бензином. Ти мізкуй сам, а мені кажи, куди кермувати.

— Керлуй прямо, але пильнуй, щоб не наскочити на ту бісову Мінерву. Тримай далі від рифів та піщаних кіс.

— Гаразд.

То ти гадаєш, що, коли їх хряпнуло, у них вийшов з ладу радіозв'язок? — думав Томас Хадсон. Але ж вони напевне мали запасну рацію. Одначе Пітерс ні разу після того не зловив їх на УКХ. А втім, це нічого не доводить. Ніщо нічого не доводить, крім єдиного: три дні тому тут бачили дві шхуни ловців черепах, що пішли тим самим курсом, яким оце йдемо ми. Чи мали вони на палубах човни? От чорт, я забув спитати. Та, певне, мали, бо ж лейтенант сказав, що то були звичайні собі багамські черепашатники, тільки зверху видніли захистки з пальмового віття. Скільки їх? Цього ти не знаєш. Чи є поранені? І цього ти не знаєш. Як вони озброєні? Єдине, про що ти

знаєш, це що в них є автомат. Яким курсом вони пішли? Поки що ми йдемо тим самим, що й вони.

Може, знайдемо щось між Кайо-Крусом і Мегано, подумав він. Навряд щоб ти там щось знайшов, окрім птаства та слідів ігуан на піску навколо джерела.

От бачиш, усе це відвертає твої думки від інших речей. Яких інших? Немає в тебе більш нічого. Та ні, є. Є оце судно, і люди на ньому, і море, і оті мерзотники, на яких ти полюєш. А потім ти повернешся до своїх котів, і поїдеш до міста, і геть уп'єшся, і приволочиш своє тлінне тіло додому, а тоді знов будеш готовий вирушити в море й робити те саме.

Може, цього разу ти вже таки накриєш тих падлюк. Не ти знищив їхній підводний човен, але й твоя, хоч яка мала, частка в цьому є. А якщо пощастить захопити його екіпаж, то вже буде величезна користь.

Та чому ж усе воно тебе начебто й не обходить? — запитав він сам себе. Чому ти не думаєш про них як про вбивць і не почуваш до них праведного гніву, що його мав би почувати? Чому просто сунеш і сунеш вперед, мов стомлений кінь, який втратив вершника, але не сходить з доріжки? Тому що всі ми убивці, відказав він собі. Всі — і з того боку, і з цього, — якщо ми чогось варті в ділі; тож нічого доброго з цього не вийде. Але ти повинен робити це діло. Еге ж, погодився він. Але не повинен ним пишатися. Тільки повинен робити його добре. А любити його я не наймався. Та ти й взагалі ні на що не наймався, нагадав він собі. І це ще навіть гірше.

— Давай я поведу, Аро, — сказав він.

Ара віддав йому штурвал.

— Добре пильнуй з правого борту. Тільки так, щоб тобі не сліпило очі сонцем.

— Я піду візьму захисні окуляри. Слухай, Томе. Чому ти не хочеш передати мені штурвал і виставити вахту на чотири боки? Ти стомився, а на острові й хвилини не відпочив.

— Тут вахта на чотири боки не потрібна. А потім виставимо.

— Але ж ти стомився.

— Я не хочу спати. Розумієш, якщо вони йдуть тут поночі, притискаючись до берега, то неодмінно мають на щось наразитися. Тоді їм доведеться спинитись, щоб полагодити несправність, і ми їх накриємо.

— Це не причина, щоб не давати собі перепочинку, Томе.

— А я цим не хизуюся,— сказав Томас Хадсон.

— Ніхто такого й не думає.

— Що ти відчуваєш до тих мерзотників?

— Я знаю одне: ми повинні знайти їх, скільки буде треба — постріляти, а решту забрати з собою.

— А як щодо тієї розправи на острові?

— Не скажу, що й ми вчинили б таке саме. Але вони вважали це за необхідне. І вбивали не задля розваги,— відказав Ара.

— А те, що вони вбили свого?

— Генрі вже скільки разів хотів убити Пітерса. Та й мені самому часом хочеться його вбити.

— Еге ж,— погодився Томас Хадсон.— Це почуття кожному знайоме.

— Я просто не думаю про всі ці речі, через те мене нічого й не гризе. Може, й ти облишив би перейматися ними, а взяв би та щось почитав для заспокоєння нервів, як завжди робив?

— Сьогодні вночі я спатиму. Ось станемо на якір, і тоді я почитаю й засну. Ми відіграли в них чотири дні, хоч це начебто й непомітно. Тепер треба шукати скрізь, де тільки можна.

— Ми спіймаємо їх, а ні — то заженем у руки інших,— сказав Ара.— Яка різниця? Ми маємо свою гордість, але наша гордість не така, як у всіх, і люди про неї нічого не знають.

— Я зовсім про це забув,— мовив Томас Хадсон.

— Це гордість без марнославства,— провадив Ара.— Невдача їй сестра, г... — брат, а смерть — законна дружина.

— То має бути велика гордість.

— Така вона й є,— сказав Ара.— Отож не забувай про неї, Томе, і не занепадай себе. Всі, хто тут є, мають цю гордість, навіть Пітерс. Хоч Пітерса я не люблю.

— Дякую, що ти нагадав мені про неї,— мовив Томас Хадсон.— А то мені часом так осоружно стає, що гори воно все вогнем.

— Томе,— сказав Ара.— Гордість — це все, що кожен з нас має. В декого вона буває надмірна й тоді обертається на гріх. Задля гордості всі ми робимо таке, що спершу здається нам неможливим. Ми на те просто не зважаємо. Але на додачу до гордості людині потрібно мати ще здоро-

вий глузд і обачність. І тепер, коли ти став необачний щодо себе, я змушений просити тебе: зроби мені ласку, будь обачніший. Задля нас і задля судна.

— Кого це «нас»?

— Нас усіх.

— Гарзд,— сказав Томас Хадсон.— Нехай тобі принесуть темні окуляри.

— Томе, ти зрозумій, будь ласка.

— Я розумію. І дуже тобі вдячний. Увечері я добряче наїмся і засну безтурботним дитячим сном.

Ара навіть не усміхнувся на цей жарг, хоча жарти він завжди розумів.

— Постарайся, Томе,— мовив він.

VII

Вони стали на якір з підвітряного боку Кайо-Крусу, у бухті з піщаним дном між двома островами.

— Треба кинути й другий якір, коли ми вже тут стали! — гукнув Томас Хадсон до свого помічника.— Не подобається мені це дно.

Помічник знизав плечима й нахилився до другого якоря, а Томас Хадсон трохи подав катер уперед, проти відпливу, дивлячись, як течія за бортом несе траву, змиту з піщаного берега. Потім дав задній хід і почекав, доки другий якір добре закріпиться в ґрунті. Катер стояв носом проти вітру, і його обтікав відплив. Навіть у цьому затишному місці вітер був чималий, і Томас Хадсон розумів, що, коли настане приплив, катер поверне бортом до хвилі.

— Ну й біс із ним,— мовив він.— Нехай трохи похитає.

Але його помічник уже спустив шлюпку, і вони там узялися звільняти кормовий якір. Томас Хадсон побачив, що вони кинули той малий «денфорт» так, щоб він утримав катер проти вітру, коли почнеться приплив.

— А чом би не кинути ще два чи три? — гукнув він.— Нехай би собі думали, що це якийсь велетенський павук.

Помічник осміхнувся до нього.

— Подай шлюпку до борту. Я їду на берег.

— Ні, Томе,— відказав помічник.— Нехай поїдуть Ара і Вілії. Я одвезу їх, а потім другу партію на Мегано. Чи брати їм з собою *niños*?¹

— Ні. Будьте науковцями.

¹ Малята (ісп.).

Останнім часом я дозволяю надто багато командувати собою, подумав він. Мабуть, це означає, що мені справді треба відпочити. От тільки втоми я не почуваю, і сон мене не бере.

— Антоніо! — гукнув він.

— Слухаю,— озвався помічник.

— Мені б сюди надувний матрац, дві подушки і велику склянку питва.

— Якого?

— Джину з кокосовою водою, ангостурою та лимоном.

— «Гоміні»? — спитав помічник, зрадивши з того, що йому знов захотілося випити.

— Подвійну порцію.

Генрі закинув на місток надувний матрац, а тоді піднявся сам з книжкою та журналом.

— Тут у тебе затишок,— мовив він.— Хочеш, я відсуну брезент, щоб проходило повітря?

— Відколи це мені така шана?

— Томе, ми поговорили між собою і всі погодилися, що тобі треба відпочити. Ти надсаджуєшся понад усяку міру, що може знести людина. І ти цю міру вже перебрал.

— Маячня собача,— мовив Томас Хадсон.

— Може, й так,— сказав Генрі.— Я теж доводив, що як на мене, то ти в порядку і ще можеш тягти й тягти. Але всі хлопці тривожаться, і вони мене переконали. Якщо можеш, переконай мене в іншому. Ти тільки не сердься, Томе.

— Я чудово себе почуваю. І начхати мені на все.

— От про це ж я й кажу. Ти не хочеш сходити з містка. Хочеш сам вистоювати всі вахти біля штурвала. І тобі на все начхати.

— Гаразд,— мовив Томас Хадсон.— Я все зрозумів. Але командир тут ще я.

— Я ж не мав на думці нічого такого, повір.

— Забудьмо про це,— мовив Томас Хадсон.— Я вже відпочиваю. Ти знаєш, як обшукувати острів?

— Та певне, що знаю.

— От і подивись, що там на Мегано.

— Саме це я й збираюся робити. Віллі і Ара вже поїхали. А я в другій партії, чекаємо тільки Антоніо із шлюпкою.

— Як там Пітерс?

— Від самого полудня порпається в тій великій рації. Нібито все вже налагодив.

— Оце було б чудово. Якщо я засну, збуди мене, тількино повернетесь.

— Гаразд, Томе.

Генрі нахилився й узяв велику склянку, яку йому подали знизу. Вона була по вінця повна іржавої рідини впереміш із льодом і обгорнута складеним удвоє паперовим рушником, що його обхоплювала гумова стрічка.

— Подвійний «томіні»,— сказав Генрі.— Випий, почитай і засни. Склянку можеш поставити отут, у котресь гніздо для гранат.

Томас Хадсон надпив із склянки.

— Смакота,— мовив він.

— Воно тобі завжди смакувало. Все буде добре, Томе.

— Все, що ми можемо зробити, треба зробити якнайкраще.

— Ти тільки відпочинь як слід.

— Неодмінно.

Генрі пішов униз, а потім Томас Хадсон почув дзижчання підвісного мотора. Воно наблизилось, змовкло, до нього долинули голоси, а тоді він знову почув дзижчання мотора, що поступово віддалялось. Він трохи перечекав, прислухаючись. Тоді взяв склянку й виплеснув усе, що в ній було, геть через борт, і вітер поніс бризки до корми. Томас Хадсон застромив склянку в підхоже розміром гніздо на потрійному стелажі й ліг долілиць на гумовий матрац, обхопивши його обома руками.

Мабуть, під тими пальмовими захистками в них були поранені, думав він. А може, в такий спосіб вони хотіли приховати, що їх багато. Та я цього не думаю. Тоді б вони з'явилися тут першого ж вечора. Мені слід було самому поїхати на берег. Надалі так і робитиму. А втім, Ара й Генрі знають діло досконально, та й Віллі такий, що не схибить. От і мені сьогодні треба не схибити. Постарайся вже як можеш, сказав він собі. Переслідуй їх заперкло, безжально, не роби помилок і, бориць боже, не згуби сліду.

VIII

Він відчув, що хтось доторкнувся до його плеча. То був Ара.

— Одного ми взяли, Томе,— сказав він.— Віллі і я.

Томас Хадсон кинувся вниз, Ара за ним. Німець лежав на кормі, загорнутий у ковдру. Під головою в нього були

дві подушки. На палубі поруч з ним сидів Пітерс, тримаючи в руці склянку води.

— Дивіться, що ми тут маємо,— сказав він.

Німець був худючий, його підборіддя та запалі щокі вже обросли білявою борідкою. Він мав довге сукйовджене волосся і в надвечірньому світлі сонця скидався на святого.

— Він не може говорити,— обізвався Ара.— Ми з Віллі вже пробували. Ти б краще став з навітряного боку.

— Та я почув дух, ще як спускався,— мовив Томас Хадсон.— Спитай, чи не треба йому чого,— звернувся він до Пітерса.

Радист заговорив до полоненого по-німецькому, і той подивився на нього, але нічого не відповів і не поворухнув головою. Томас Хадсон почув дзижчання підвісного мотора й поглянув на пшюпку, що саме виходила з променів призахідного сонця. Вона була тяжко навантажена, і ватерлінія майже сховалася під водою. Він знову подивився вниз на німця.

— Спитай його, скільки їх. Скажи, нам потрібно це знати. Скажи, що це дуже важлива річ.

Пітерс заговорив до німця тихо і, як здалося Томасові Хадсону, майже лагідно. Німець з величезним зусиллям вимовив три слова.

— Він каже: ніщо не важливе,— переклав Пітерс.

— Скажи йому, що він помиляється. Мені треба знати. Спитай його, чи не потрібен йому морфій.

Німець приязно подивився на Томаса Хадсона й проказав три слова.

— Він каже: вже не боляче,— переклав Пітерс. Тоді швидко заговорив по-німецькому, і Томасові Хадсону знову вчулися в його голосі лагідні нотки; чи, може, то просто була така м'яка мова.

— Придерж язика, Пітерсе,— звелів Томас Хадсон.— Перекладай тільки те, що я кажу, причому дослівно. Ти чуєш?

— Так, сер,— відповів Пітерс.

— Скажи йому, що я можу примусити його заговорити.

Пітерс сказав німцеві кілька слів, і той знову звів очі на Томаса Хадсона. То були старечі очі на обличчі ще молоді людини, але вже теж постарілому, наче викинутий морем уламок дерева, і майже такому ж сірому.

— *Nein*,— поволі промовив німець.

— Він каже: ні,— переклав Пітерс.

— Еге ж, це я й сам зрозумів,— сказав Томас Хадсон.— Принеси йому теплого супу, Віллі, і трохи коньяку. Пітерсе, спитай його, чи не відмовиться він од морфію, якщо йому не треба буде нічого говорити. Скажи, що морфію в нас багато.

Пітерс переклав, і німець поглянув на Томаса Хадсона й усміхнувся скупюю північною усмішкою. Тоді ледь чутно промовив щось до Пітерса.

— Він дякує, але морфій йому вже не потрібен, і краще приберегти його.

Німець тихо сказав Пітерсові ще щось, і той переклав:

— Він каже, що тиждень тому морфій йому не завдав би.

— Скажи йому, що я віддаю належне його мужності.

Тим часом Антоніо вже підвів до борту шлюпку, в якій був Генрі та всі, хто їздив на Мегано.

— Піднімайтеся тихо,— сказав їм Томас Хадсон.— І на корму не лізьте. Там у нас німець помирає, то нехай помре спокійно. Ви щось знайшли?

— Нічого,— відказав Генрі.— Анічогісінько.

— Пітерсе,— мовив Томас Хадсон.— Кажі йому все, що хочеш. Може, щось вивідаєш. А я піду вип'ю з Арою та Віллі.

Внизу він спитав:

— Де ж суп, Віллі?

— Перше, на що я натрапив, була юшка з моллюсків,— сказав Віллі.— Вона вже нагрілася.

— А чому не з бичачих хвостів чи не з пекучого перцю? — мовив Томас Хадсон.— Від них би він ще швидше сконав. Де в біса курячий бульйон?

— Я не хотів давати йому бульйону. То для Генрі.

— І правильно,— обізвався Генрі.— Чого б то нам з ним панькатися?

— Ніхто з ним не панькається. Коли я звелів принести йому супу, то гадав, що їжа і ковток коньяку додадуть йому сили говорити. Але говорити він не хоче. Хлюпни-но мені джину, Аро.

— Ти знаєш, Томе, вони там зробили для нього укриття і настелили справжню постіль з пальмового листя. Залишили йому вдосталь води і їжу в череп'яному горщику. Намагалися влаштувати все якнайкраще, навіть стічні рівчачки в піску прокопали. Від берега туди вело багато слідів, і я сказав їм, що там ходило чоловік вісім-десять. Не більше. Ми з Віллі несли його дуже обережно. Обидві рани гангре-

нозні, і на правому стегні запалення вже не спинити. Можливо, не треба було тягти його сюди, а приїхати по тебе й Пітерса, щоб допитати там-таки, в укритті. Коли так, то це я винен.

— Зброя при ньому була?

— Ні. І особистого знака не було.

— Давай моє питво,— сказав Томас Хадсон.— А як тобі здалося, коли зрізано віти для укриття?

— По-моєму, не далі як учора вранці. Але я не певен.

— Він хоч слово сказав?

— Ні. Коли він побачив нас з автоматами, то вмить наче задерев'янів. Тільки раз перелякано глипнув на Віллі. Мабуть, коли побачив його око. А коли ми його піднімали, посміхнувся.

— Щоб показати, що може ще посміхатися,— докинув Віллі.

— А потім знепритомнів,— сказав Ара.— Як гадаєш, Томе, довго він помиратиме?

— Не знаю.

— Ну, беріть своє питво й ходімо нагору,— мовив Генрі.— Я не довіряю Пітерсові.

— Спершу з'їмо цю юшку,— сказав Віллі.— Я голодний. А тому німцеві, якщо Генрі не заперече, я підігрію бульйону.

— Коли це допоможе йому заговорити, то не заперечую,— мовив Генрі.

— Мабуть, не допоможе,— відказав Віллі.— Та коли він і справді кінці віддає, то якось негоже тягти цю юшку. Віднеси-но йому коньяку, Генрі. Може, він так само його любить, як ми з тобою.

— Не чіпайте його,— сказав Томас Хадсон.— Він хороший німчура.

— Де ж пак,— мовив Віллі.— Всі вони хороші, коли згортають руки.

— Він не згортав рук,— заперечив Томас Хадсон.— Він просто помирає.

— І дуже гідно,— докинув Ара.

— То й ти вже став німцелюбом? — запитав його Віллі.— Тепер вас із Пітерсом двоє.

— Замовкни, Віллі,— сказав Томас Хадсон.

— А ти чого? — обернувся до нього Віллі.— Хто ти такий? Ухеканий ватажок купки завзятих німцелюбів.

— Ходім зі мною, Віллі,— звелів Томас Хадсон.— Аро, коли бульйон нагріється, віднесеш на корму. Всі інші, коли

хочете, можете йти дивитися, як помирає німець. Тільки не обступайте його.

Антоніо рушив був за Томасом Хадсоном і Віллі, але Томас Хадсон похитав головою, і він повернувся до камбуза.

Вони зайшли у носовий кубрик. Надворі вже посутеніло, і Томас Хадсон ледве розрізняв обличчя Віллі. В такому світлі воно здалось йому кращим, ніж звичайно, та й дивився він з боку видючого ока. Він поглянув на Віллі, потім на два якірні ланцюги за бортом і на дерево, яке ще видніло на березі. Ненадійне це піщане дно, подумав Томас Хадсон, тоді мовив:

— Ну що ж, Віллі. Кажу, чим ти ще невдоволений.

— Тобою,— відказав Віллі.— Ти занепащаєш себе на смерть, бо в тебе, бац, загинув син. А що не в тебе одного діти гинуть, ти знаєш?

— Знаю. Що ще?

— А те, що отой сучий Пітерс і сучий німчура засмерділи тут усю корму. Та й узагалі, що це за судно, де за помічника кок?

— Як він куховарить?

— Куховарить він чудово, та й на малих суднах знається краще, ніж ми всі разом узяті, включаючи й тебе.

— Куди краще.

— В гузно все це, Томе. Ні, я не з'їхав з глузду. Не маю з чого з'їжджати. Просто звик жити інакше. А судно мені подобається, і всі хлопці на ньому подобаються, крім того сучого Пітерса. От тільки не занепащай ти себе.

— Та я й не занепащаю,— відказав Томас Хадсон.— Просто не можу думати ні про що інше, крім діла.

— Ти такий праведний, що хоч зараз тебе на хрест,— сказав Віллі.— А ти подумай краще про курв.

— До них же ми й керуємо.

— Оце інша розмова.

— Ти вже одійшов, Віллі?

— Еге ж. А що мені в біса станеться? Це, мабуть, той німчура мене допик. Вони йому там так усе гарно влаштували, як ми нікому із своїх не зуміли б. Та якби й зуміли, то просто не мали б на це часу. А вони знайшли час. Нехай вони й не знали, що ми так близько. Але того, що за ними женуться, не могли не знати. Тепер за ними всі женуться. І все ж вони подбали про нього так, як тільки можна подбати про людину в його становищі.

— Атож,— сказав Томас Хадсон.— І про тих на острові теж добре подбали.

— Так,— мовив Віллі.— Оце ж бо й страшно, правда?

До кубрика зайшов Пітерс. Він завжди поводився як військовий моряк, навіть коли бував не в найкращій формі, і дуже пишався тією дисципліною без зайвих формальностей, що була правилом на судні. З усієї команди він як ніхто умів з цього користатися. Але тепер зайшов, став струнко, віддав честь, виказавши тим, що він уже п'яний, і промовив:

— Томе... тобто, сер. Він помер.

— Хто помер?

— Полонений, сер.

— Гаразд,— сказав Томас Хадсон.— Запусти свій генератор і спробуй зловити Гуантанамо.— У них щось має для нас бути, подумав він.— Полонений нічого не сказав? — спитав він Пітерса.

— Ні, сер.

— Віллі,— мовив Томас Хадсон.— Як ти себе почуваш?

— Чудово.

— Візьми кілька магнієвок і сфотографуй його в профіль з обох боків, потім стягни з нього ковдру та шорти й зроби знімок на повний зріст так, як він лежить там на кормі. А тоді ще один анфас голови й так само на повний зріст.

— Слухаюсь, сер,— сказав Віллі.

Томас Хадсон піднявся на місток. Невдовзі він почув, як загув генератор, і побачив короткі спалахи магнієвих ламп. Вони там, нагорі, де все міряють на числа, не повірять і тому, що ми захопили хоч такого німця, подумав він. Ніяких доказів немає. Скажуть, що це був просто труп, якого викинули з підводного човна, а ми підібрали. Треба було сфотографувати його ще живого. Е, та ну їх к бісу. Може, завтра ми злапаємо й інших.

До нього підійшов Ара.

— Томе, кого ти призначиш одвезти його на берег і поховати?

— Хто в нас сьогодні найменше працював?

— Усі працювали багато. Я візьму з собою Хіля, і ми все зробимо. Закопаємо його в пісок над самою межею припливу.

— Можна трохи вище.

— Я пришло до тебе Віллі, скажеш йому, що написати на дошці. Там, у коморі, є придатна дошка від ящика.

- Гаразд, пришли.
- Зашити його в брезент?
- Не треба. Просто загорніть у ковдру, яка при ньому була. Пришли до мене Віллі.
- Що я маю зробити? — спитав Віллі.
- Напиши на дошці: «Невідомий німецький моряк», — і постав унизу дату.
- Гаразд, Томе. Мені теж їхати на берег його ховати?
- Ні. Поїдуть Ара й Хіль. Зроби напис і відпочивай. Можеш чогось випити.
- Як тільки Пітерс почує щось із Гуантанамо, я пришло когось тобі сказати. А ти сам не спустишся вниз?
- Ні. Я відпочиваю й тут.
- Ну і як воно тобі на містку такого великого корабля, обтяженому відповідальністю і всяким іншим лайном собачим?
- Майже так само, як ото писати на тій дошці.
- Згодом принесли розшифровану радіограму з Гуантанамо. В ній говорилося: «*Пильно шукайте далі в західному напрямку*».
- Це нам, сказав собі Томас Хадсон. Він ліг і одразу ж заснув, і Генрі укритв його тонкою ковдрою.

IX

За годину до світанку Томас Хадсон спустився вниз і поглянув на стрілку барометра. Вона була на чотири десятих нижче, ніж напередодні, і він збудив помічника й показав йому на барометр.

Помічник подивився й кивнув головою.

— Ти ж бачив учора шквали над Романо, — пошепки промовив він. — А тепер повертає на південний вітер.

— Будь ласка, запар мені чаю, — сказав Томас Хадсон.

— Є холодний у пляшці на льоду.

Томас Хадсон пішов на корму, взяв швабру й відро і вишарував там палубу. Її вже драли, але він вишарував ще раз і добре вимив швабру. Потім узяв із собою на місток пляшку холодного чаю і став чекати світанку.

Ще вдосвіта його помічник вибрав кормовий якір, разом з Арою підняв великий якір з правого борту, а тоді вони втрьох із Хілем втягли на борт шлопку. Потім помічник викачав трюмну воду й перевірів мотори.

Вистромивши голову нагору, він доповів:

— Хоч зараз можна вирушати.

— Чому набралось стільки води?

— Сальник ослаб. Я вже трохи підкрутив. А загалом хай краще буде трохи води, ніж перегріватимуться мотори.

— Гаразд. Пришли до мене Ару та Генрі. Будемо зніматися.

Вони підняли якір, і Томас Хадсон обернувся до Ари:

— Покажи мені ще раз те дерево.

Ара показав йому дерево над самою смугою піщаного берега, від якого вони відчалювали, і Томас Хадсон поставив олівцем на карті маленький хрестик.

— Пітерс так і не зловив більш Гуантанамо?

— Ні. Він знову щось там спалив.

— Ну що ж, ми переслідуюмо їх, попереду їх перестрічають інші, і ми маємо наказ.

— Як по-твоєму, Томе: вітер справді поверне на південний? — спитав Генрі.

— За барометром має повернути. Побачимо, коли він зміцніє.

— Десь годині о четвертій він майже зовсім ущух.

— Мошва тебе не кусає?

— Тільки вдень.

— То піди вниз і обприскай там усе. Нема чого нам возити її за собою.

День був гарний, і, дивлячись назад, на бухту, де вони стояли на якорі, і на добре знайомий їм обом берег Кайо-Крусу з хирлявими деревами, Томас Хадсон і Ара бачили високо над суходолом скупчення хмар. Кайо-Романо так підносився над морем, наче то був уже материк, а над ним високо в небі стояли хмари, обіцяючи або перемену вітру, або штіль на морі й шквали над суходолом.

— Як би ти вчинив на місці тих німців, Аро? — запитав Томас Хадсон. — Що вирішив би, побачивши ці хмари й зрозумівши, що ти втрачаєш вітер?

— Спробував би пробиратися між внутрішніми островами, — відказав Ара. — Мабуть, що так.

— Для цього треба мати провідника.

— То знайшов би, — сказав Ара.

— Де ж би ти його знайшов?

— У рибалок на Антоні або ж десь у глибині Романо. Чи на Коко. Там тепер рибалки мають засолювати рибу. А на Антоні навіть можна розжитися на якесь пристойніше судно.

— Що ж, пошукаємо на Антоні,— сказав Томас Хадсон.— А приємно прокинутися вранці й стернувати, стоячи спиною до сонця.

— Якби ж то завжди стернувати спиною до сонця, та ще такого дня, ото була б розкіш.

День був просто-таки літній, і зранку ще не стяглися грозові хмари. Той день був увесь попереду, наче добра обіцянка, і море лежало тихе й ясне. Вони виразно бачили дно, аж поки зійшли з мілкого, і саме там, де належало, показалася Мінерва, і море спокійно хлюпало об її коралові рифи. То була мертва хвиля після двох місяців безперервного потужного пасату. Вона розбивалась об рифи тихенько, лагідно й покірливо-ритмічно.

Вона немовби промовляє: усі ми тепер друзі, й не буде більш між нами незгод і ворожнечі, подумав Томас Хадсон. Чому океан такий облудний? Річка може бути зрадлива й жорстока, але буває й добра та приязна. Струмок може бути беззастережно приязний, і ти можеш довіряти йому довіку, якщо нічим його не скривдиш. А от океан завжди улестить і обдурить тебе, перше ніж зрадити.

Він знов подивився на лагідну хвилю, що раз по раз відкривала острівці Мінерви, та ще й так принадно, немов хотіла продати їх під заселення.

— Зроби ласку, принеси мені бутерброд,— мовив він до Ари.— Із солониною та сирію цибулею чи з яечнею, шинкою та цибулею. Коли поснідаєте, вистав сюди вахту на чотири боки і перевір усі біноклі. Я спершу виберусь із протоки, а тоді повернемо на Антон.

— Гаразд, Томе.

Не уявляю собі, що б я робив без цього Ари, подумав Томас Хадсон. Ти чудово поспав, сказав він собі, і почуваш себе так, що кращого й бажати годі. Наказ ми маємо, і наступаємо їм на п'яти, і женемо їх на інших мисливців. Отже, наказ ти виконуєш, а поглянь, який прекрасний ранок випав тобі для цієї погоні. Та чи не занадто все добре, хай йому чорт.

Вони йшли далі протокою, добре пильнуючи довкола, але не бачили нічого, крім вранішнього моря з його приязною тихою хвилею та довгої зеленої смуги острова Романо за численними дрібними острівцями.

— Тепер вони під вітрилами далеко не запливуть,— мовив Генрі.

— І взагалі не попливуть,— сказав Томас Хадсон.

— Ми йдемо на Антон?

— Еге ж. І обнишпорим там усе.

— Антон мені подобається,— сказав Генрі.— Там є добре місце, де можна пристати за безвітря, щоб мошва не кусала.

— А далі в протоках вона може й заїсти,— озвався Ара.

Попереду в небі показався невеликий гідроплан, що летів низько й прямо назустріч їм. У світлі сонця він був білий і зовсім малесенький.

— Літак,— мовив Томас Хадсон.— Передайте команду підняти великий прапор.

Літак щомить наближався, аж поки прогуркотів просто в них над головою. Потім виписав над катером два кола й полетів далі на схід.

— Якби він натрапив на тих, кого шукає, це йому так не минулося б,— мовив Генрі.— Збили б, і квит.

— Він встиг би передати координати на Кайо-Франсес.

— Може, і встиг би,— погодився Ара. Два інші баски не сказали нічого. Вони стояли спина до спини й оглядали свої сектори.

Трохи згодом баск, якого всі звали Джорджем, бо Пітерс не завжди міг вимовити його ім'я Еухеніо, сказав:

— Літак повертається назад між зовнішніми островами й Романо.

— Летить додому снідати,— мовив Ара.

— Він доповість про нас,— сказав Томас Хадсон.— Отож десь за місяць усі, мабуть, знатимуть, де ми були сьогодні.

— Якщо він не переплутає координати на своїй карті,— докинув Ара.— Бачу Великий Паредон, Томе. Приблизно градусів двадцять з лівого борту.

— Добрі в тебе очі,— мовив Томас Хадсон.— Авжеж, то він. Поверну я, мабуть, до берега, й пошукаємо проходу на Антон.

— Візьми ліворуч на дев'яносто градусів і, я думаю, не помилишся.

— Так чи так, а в берег упремося й зможемо піти далі поїд ним, аж поки натрапимо на той бісів прохід.

Вони взяли курс на ланцюг зелених острівців, що спершу здавалися темними живоплотами над водою і тільки потім набирали форми та кольору, а врешті ставало видно й піщані береги. Томасові Хадсону не дуже хотілося залишати широку зовнішню протоку, привітні хвилі та красу ранку на глибокій воді й братись обшукувати малі внутрішні острівці. Але те, що літак, обстежуючи узбережжя в

цьому напрямі, повернув назад від сонця, напевне означало, що на сході шхун не виявлено. Звісно, то міг бути й звичайний собі патрульний політ. Та логіка підказувала, що це не так. Патрульний літак мав би пройти над протокою в обох напрямках.

Томас Хадсон бачив, як перед ним дедалі більше Антон, мальовничий, порослий лісом острів, і, кермуючи до берега, шукав очима визначені раніш орієнтири. Він мав побачити найвище дерево на вершині острова й сумістити його з невеличкою сідловиною на Романо. За цими орієнтирами він міг вийти на потрібну точку, якби навіть сонце світило йому просто в очі, а вода блищала, наче розплавлене скло.

Сьогодні це було зайве. Але він таки проробив усе задля практики, і коли побачив своє дерево, подумавши про цьому: на узбережжі, де так часто бувають урагани, треба б мати надійніший орієнтир,— то помалу пішов поїд берегом, аж поки те дерево вписалось у вигин сідловини, а тоді круто повернув. Катер зайшов у вузьку протоку між мергелевих берегів, ледь покритих водою, і Томас Хадсон мовив до Ари:

— Скажи Антонію, нехай спустить снасть. Може, вилavimo щось до обіду. В цій протоці на дні справжнісінький буфет.

Далі він ішов просто вперед на свій орієнтир. Його брала спокуса навіть не дивитися на береги, а так і простувати. Але він розумів, що це було б проявом отієї надмірної гордості, про яку казав Ара, і обачливо кермував поїд правим берегом, дотримуючи всіх поворотів і вже не зважаючи на орієнтири. То було так, начеб він їхав прямими вулицями нового міського району, і катер швидко йшов за припливною течією. Спершу вода була темна, потім стала ясна й прозора. Трохи не досягши того місця, де вирішив стати на якір, Томас Хадсон почув крик Віллі: «*Ри-и-ба! Ри-и-ба!*» Поглянувши на корму, він побачив тарпона, що вистрибнув високо з води, зблиснувши проти сонця. Паша рибини була роззявлена, а сама вона була величезна, і сонячне проміння відбивалося від її сріблястої луски та довгого зеленого плавця на спині. Вона відчайдушно сіпнула в повітрі й шубовснула назад у воду, збивши великий сніп бризок.

— *Sábalo*¹,— гидливо мовив Антонію.

— Нікчемний *sábalo*,— підтвердили баски.

¹ Скаженик — просторічна назва тарпона (*исп.*).

— Можна мені побавитися з ним, Томе? — спитав Генрі.— Я хотів би зловити його, дарма що він і непридатний для їжі.

— Перебери його від Антоніо, якщо до нього ще не взявся Віллі. І скажи Антоніо, нехай іде на ніс. Я збираюся ставати на якір.

Великий тарпон і далі збуджено вистрибував за кормою, але вони вже не зважали на нього, хіба що посміхалися мимохідь, спускаючи якір.

— Ще один не хочеш кинути? — гукнув Хадсон наниз.

Його помічник похитав головою. Коли якір добре вчепився за ґрунт, він піднявся на місток.

— Вистойть проти чого хочеш, Томе,— сказав він.— Будь-який шквал витримає. Що завгодно. А хитати нехай хитає, з місця все одно не зрушить.

— Коли може бути шквал?

— Після другої,— відказав помічник, поглянувши на небо.

— Спустить шлюпку,— сказав Томас Хадсон.— Даси мені з собою запасну каністру бензину. Нам треба до біса об'їхати.

— Хто з тобою поїде?

— Тільки Ара та Віллі. Я не хочу втрачати на швидкості.

Х

У шлюпці всі троє прикрили свої *nifos* плащами. То були автомати Томпсона в чохлах із кожушини хутром усередину. Чохли викроїв і пошив Ара, що ніколи не знався на кравецтві, а Томас Хадсон просочив підстрижене хутро якоюсь захисною олією, що трохи тхнула карболкою. Через те, що автомати так мирно лежали в своїх підбитих хутром колисках і ті коліски так мирно погойдувались, коли висіли відкрито під містком, баски й прозвали їх «малюками».

— Дай нам пляшку води,— сказав Томас Хадсон помічникові.

Коли Антоніо приніс пляшку, важку й холодну, з широкою закруткою на шийці, Томас Хадсон передав її Віллі, а той примостив у носі шлюпки. Ара любляв стернувати й зайняв місце на кормі. Томас Хадсон сів посередині, а Віллі скулився на носі.

Ара скерував шлюпку прямисінько на острів, і Томас Хадсон дивився, як далеко над суходолом скупчуються

хмари. Коли вийшли на мілке, він побачив сірі скойки істівних моллюсків, що стриміли з піску на дні. Ара нахилився вперед і спитав:

— Хочеш оглянути берег, Томе?

— Мабуть, треба, поки не пішов дощ.

Ара погнав шлюпку до берега й підняв мотор у найостаннішу мить. У кінці мису припливом підмило пісок, і там було щось ніби проточка, в яку він і загнав шлюпку.

— Ось ми й знову вдома,— мовив Віллі.— Як його звати, цей сучий острів?

— Антон.

— А не Антон Великий, чи Антон Малий, чи Антон Сякий-Такий?

— Просто Антон. Ти йди до отого мису на сході, а тоді ще далі. Ми тебе підберемо. Я швидко огляну цей берег, а Ара поїде в той бік, залишить шлюпку десь за наступним мисом і шукатиме там. Я під'їду по нього шлюпкою, а тоді ми повернемося по тебе.

Віллі взяв свого загорнутого в плащ «малюка» і поклав на плече.

— Якщо натраплю на німчуру, можна постріляти?

— Полковник сказав: усіх, крім одного,— відповів Томас Хадсон.— Постарайся залишити тьмовитого.

— Перш ніж стріляти, я перевірю в кожного розумовий коефіцієнт.

— Ти перевір у себе.

— У мене він достобіса низький, а то б не був я тут,— сказав Віллі й рушив берегом. Ішов з бридливим виглядом, але якнайпильніше придивлявся до всього під ногами й попереду.

Томас Хадсон пояснив Арі по-іспанському, що вони мають робити, і зіштовхнув шлюпку на воду. А сам пішов берегом, тримаючи під пахвою свого «малюка» й відчуваючи між пальцями босих ніг теплий пісок. Попереду шлюпка вже обходила невеликий мис.

Він був радий, що опинився на суходолі, й ішов так швидко, як тільки можна було йти, водночас пильно оглядаючи берег. Берег був приємний і вже не навіював на нього лихих передчуттів, як ото раніш у морі.

Якось моторошно було зранку, подумав він. А може, то просто від штилю. Він бачив, що хмари в небі й далі скупчуються. Та поки що ніяких тривожних ознак не виявилось. Під гарячим сонцем не було ні мошви, ні москітів, а попереду він побачив біля берега високу білу чаплю,

що стояла, нахиливши до мілкої води шию, голову та дзьоб. Вона не полетіла геть, коли Ара проїхав повз неї шлюпкою.

Ми повинні ретельно все обшукати, хоч я й не вірю, що ми тут щось знайдемо, подумав Томас Хадсон. Їх сьогодні зупинив штиль, і, отже, ми нічого не втрачаємо, але проминути їх було б злочином. Чому я не знаю про них більше? — думав він далі. Це тільки моя вина. Треба було поїхати й на власні очі побачити і оте укриття, яке вони спорудили для пораненого, і сліди на березі. Я розпитував Віллі та Ару, і вони обидва справді знають своє діло. Але все-таки треба було поїхати й самому.

Вся річ у тому, що мені гидко навіть подумати про зустріч з ними, міркував він. Це мій обов'язок, і я сам хочу їх накрити, і таки неодмінно накрию. Але почуття до них маю таке, наче до товаришів по камері смертників. Чи можуть люди, замкнені разом у камері смертників, ненавидіти одне одного? Гадаю, ні, якщо вони при своєму розумі.

В цю мить чапля знялася в повітря й перелетіла далі вперед. Широко розплатавши великі білі крила й незграбно пробігши кілька кроків, вона знову стала на мілкому. Шкода, що я сполохав її, подумав Томас Хадсон.

Він пильно оглядав увесь берег вище від межі припливу. Та ніяких слідів не було, тільки в одному місці двічі проповзла черепаха. Вона залишила широкий слід від моря й назад та розрихлену заглибину там, де поклала яйця.

Нема часу їх викопати, подумав Томас Хадсон. Хмари вже почали темнішати й насуватися ближче.

Якби ті побували з цього боку острова, вони б напевне викопали яйця. Він поглянув уперед, але шлюпки не побачив, бо там був ще один мис.

Він ішов берегом саме там, де пісок був ще твердий, зволожений припливом, і бачив перед собою раків-самітників, що тікали до води, тягнучи на собі свої черепашки, та невловимих крабів, які прудко перебігали навскоси смугу піску й ковзали у воду. Праворуч у мілководній протоці він помітив сіру масу — табун лобанів — та їхні рухливі тіні на дні. Тоді побачив тінь дуже великої баракуди, що скрадалася до лобанів, а потім і її саму — довгу, блідо-сіру й немовби непорушну під водою. Він простував далі й, помінувши риб, уже знову наближався до чаплі.

Цікаво, чи зможу я цього разу пройти повз неї так, щоб не сполохати, подумав він. Та саме в ту мить, коли він майже порівнявся з чаплею, лобани всім табуном пугнули

з води — незграбні, окаті й тупорилі, сріблясті проти сонця, але все одно негарні. Томас Хадсон обернувся й дивився на них, шукаючи очима баракуду, що ввігналася в табун. Але хижачки не було видно, тільки переполохані лобани відчайдушно вистрибували з води. Потім він побачив; як табун знову збився у щільну сіру масу, а коли обернувся, чапля була вже далеко. Вона летіла на своїх великих білих крилах над зеленою водою, а попереду нього тяглася жовта смуга піщаного берега та ряд дерев на мису. Хмари за Романо дедалі темнішали, і він надав ходи, щоб швидше обійти мис і побачити шлюпку, яку залишив там Ара. Від швидкої ходи він відчув приплив збудження й подумав, що німців поблизу бути не може. Бо якби були, з ним такого не сталося б. А втім, хто знає, подумав він. Могло б і статись, якби ти, сам того не підозрюючи, помилявся.

На краю мису пісок був зовсім білий, і він подумав: отут і прилягти б. Місце дуже гарне. Тоді побачив у кінці довгої піщаної коси свою шлюпку й подумав: та ні, к бісу. Сьогодні вночі ляжу спати й любитимуся з надувним матрацом чи з палубою на містку. З палубою мені якраз і випадає. Ми ж із нею вже так давно разом, що можна б і одружитися. Певне, вже й поговоріть про це скрізь пішов. Отож слід би повестися з нею по справедливості. А ти тільки те й робиш, що топчеш її. Хіба ж це добре? Та ще розливаєш на неї холодний чай. Це вже нікуди не годиться. А навіщо, питається, ти її бережеш? Щоб умерти на ній? Вона це, безперечно, оцінить. Ходи по ній, стій на ній і вмри на ній. Поводься з нею ласкаво. А зараз я радив би тобі зробити справді корисне діло: припинити оце своє маячіння, закінчити огляд берега й поїхати підібрати Ару.

Він попростував далі, примушуючи себе ні про що більше не думати, а тільки пильно роздивлятися навколо. Він добре знав свій обов'язок і ніколи не намагався ухилитись від нього. Сьогодні він сам поїхав обшукувати берег, хоч це не гірше за нього міг зробити й будь-хто інший, та коли він залишався на катері, а вони повертались ні з чим, він почував себе винним. Отож він ішов, придивляючись до всього. Але примусити себе не думати так і не зміг.

Може, Віллі з того боку пощастило, думав він. А може, Ара на щось натрапив. Хай їм чорт, я, будши ними, подався б саме сюди. Це перший такий зручний острів. Та вони могли й проминути його, піти далі. А могли повернути раніш, між Паредоном і Крусом. Але навряд, бо тоді їх напевне помітив би хтось з маяка, а поночі їм нізащо там

не пройти, хоч би вони й мали провідника. Мабуть, усе-таки подалися далі. Може, ми натрапимо на них поблизу Коко. А може, й десь тут, в околиці. Тут є ще один острівець, який нам треба буде обшукати. Не забувай, що вони весь час орієнтуються за картою. Звісна річ, якщо не взяли собі за провідника якогось тутешнього рибалку. Вуглярів тут, здається, немає, бо диму я ніде не помітив. Ну що ж, дуже добре, що ми встигаємо покінчити з цим островом, поки нема дощу. Люблю я ці пошуки, подумав він. От тільки наслідок невтішний.

Він штовхнув шлюпку від берега і, обполоснувши з нїг пісок, скочив у неї. Свого загорнутого в плащ «малюка» він поклав напхвату і запустив мотор. Він не любив підвісного мотора так, як Ара, і, запускаючи його, завжди з острахом думав про забитий бензовід, про згорілі свічки та про інші приємні несподіванки, що їх могла піднести ця мала механіка. Та Ара ніколи не мав мороки із запалюванням. А коли мотор викидав якогось коника, він дивився на це, як шахіст, що милується блискучим ходом супротивника.

Томас Хадсон вів шлюпку попід берегом, але Ара зайшов далеко вперед, і він його не бачив. Певно, він десь на півдорозі до Віллі, подумав Томас Хадсон. Та несподівано вгледів його майже біля самої мангрової бухти, де кінчався пісок і важкі зелені мангри вросли просто у воду своїм корінням, що скидалося на переплетене буре гілля.

А потім помітив щоглу, що стирчала з тих мангрових хащів. Нічого більше не було видно. Але він бачив Ару, що заліз за невеликою піщаною дюною так, щоб спостерігати з-за неї.

Томас Хадсон відчув колючий біль, що перебіг йому по голові, як ото буває, коли раптом побачиш зустрічну машину, що мчить просто на тебе. Але Ара, почувши звук мотора, обернувся й помахав йому. Томас Хадсон пристав до берега трохи навкосо і позаду від нього.

Баск заліз у шлюпку, тримаючи загорнутого в плащ «малюка» дулом уперед на правому плечі, обтягнутому старою смугастою сорочкою. Вигляд він мав задоволений.

— Кермуй навпростець протокою, — мовив він. — Там знайдемо Віллі.

— Це одна з тих шхун?

— Авжеж, — відказав Ара. — Але я певен, що вони її покинули. Скоро буде дощ, Томе.

— Ти щось бачив?

— Нічого.

— Я теж.

— Острів гарний. Я знайшов стару стежку до води. Але нею давно ніхто не ходив.

— На тому боці, де Віллі, також є вода.

— А он і Віллі,— сказав Ара.

Віллі сидів на піску, підібгавши ноги й поклавши на коліна «малюка». Томас Хадсон скерував шлюпку до нього. Віллі подивився на них. Мокре від поту чорне волосся звисало йому на чоло, видюще око було голубе й недобре.

— Де ви, сучі діти, запропали? — спитав він.

— Коли вони тут були, Віллі?

— Судячи з г. . . . , учора,— відповів Віллі.— Чи треба сказати — з фекалій?

— Скільки їх?

— Здатних відкладати фекалії — вісім. У трьох — дристачка.

— Що ще?

— Тепер вони мають провідника, чи лоцмана, чи як там його ще називають.

За провідника вони взяли місцевого рибалку, що мав на острові хатину, покриту пальмовим листям, і засоловав та в'ялив на решітці нарізаний довгими смужками м'якуш баракуд, щоб потім збути китайцям, які скуповували цю солонину для роздрібних торговців, а ті продавали її в своїх крамничках за тріску. Судячи з вигляду решітки, той рибалка встиг насолити й нав'ялити чималий запас риби.

— Тепер німчиська їсти багато-багато тріска,— сказав Віллі.

— Що це за мова?

— Моя власна,— відказав Віллі.— У вас тут кожен має свою мову, як от баски чи ще хто. А тобі моя не подобається?

— Розкажуй далі.

— Слав тут коло вогонь,— провадив Віллі.— Їв свинячий м'ясо. Той, що з острів-бійня. Німчисько-хазяїн не мав консерви чи оцадив.

— Припини цю чортівню й розкажуй як слід.

— Масса Хадсон одначе гайнуй час до вечір через великий опад із шквальний вітер. То чом не послухай Віллі, славний слідопит пампас. Віллі говори свій власний мова.

— Зараз же припини.

— Слухай, Томе, а хто вже двічі знайшов німців?

— Що із шхуноу?

— Шхуна капут. Гнилий дошка. Один у кормі геть нема.

— Наразилися на щось, ідучи потемки без світла.

— Мабуть, що так. Гаразд, облишу чортівню. Вони вирушили далі на захід. Вісім чоловік і провідник. Чи, може, дев'ять, якщо їхній командир не міг піти до вітру, усвідомлюючи свою велику відповідальність, як ото часом і наш має деякі труднощі, а зараз саме лине дощ. Шхуна, яку вони покинули, вся геть просмерділа, бо загиджена свиньми, курми та отим їхнім камрадом, якого ми поховали. Вони мають ще одного пораненого, але, судячи з бинтів, рани в нього не тяжкі.

— Гній є?

— Еге ж. Але чистий. Хочеш побачити все сам чи повіриш мені на слово?

— Я вірю всьому, що ти кажеш, але хочу подивитися.

Він побачив усе: сліди, попіл вогнища, де вони спали й готували їжу, бинти, чагарі, що правили їм за вбиральню, й заглибину в піску там, де ніс шхуни ввігнався в берег. Тим часом уже сипав рясний дощ і налітали перші хвили шквалу.

— Надягніть плащі й сховайте під ними *paños*,— сказав Ара.— Хоч як воно є, а ввечері я маю їх повкладати.

— Я допоможу тобі,— мовив Віллі.— Ми вже наступаємо їм на п'яти, Томе.

— Простір перед ними величезний, а тепер вони ще мають провідника, який знає місцевість.

— Ти завжди все розважиш по-своєму,— сказав Віллі.— Що він знає такого, чого не знаємо ми?

— Та, певне ж, багато чого.

— Ну й біс із ним. А мені б тепер швидше на корму та помитися з милом. Чортзна-як хочеться добряче намититися і стати під прісну воду.

Тепер уже переїщила така злива, що коли вони вийшли з-за мису, то не могли побачити свій катер. Шквал посунувся до океану й був такий шалений, а злива така рясна, що побачити катер було не легше, ніж розгледіти щось крізь стіну водоспаду. Всі баки враз наповнить, подумав Томас Хадсон. Уже тепер, мабуть, з водостоків так і цебенить.

— Скільки ж це днів не було дощу, Томе? — запитав Віллі.

— Треба буде подивитись у судновому журналі. Здається, більш як п'ятдесят.

— Схоже на те, що це вже клятий мусон починається,— сказав Віллі.— Дай мені черпак, треба вилити воду.

— Гляди, щоб не затекло на *piños*.

— Його приклад у мене між ногами, а дуло під лівим плечем плаща,— відказав Віллі.— Йому ще ніколи в житті не було так затишно. Дай-но черпак.

На кормі катера всі купалися голяком. Намилювалися, переступаючи з ноги на ногу, нахилиючись проти струменів дощу, а тоді підставляли під них намилені місця. Всі були засмагли, але в цьому примарному освітленні здавалися зовсім білими. Томасові Хадсону пригадалося купання в Сезанна, тоді він розважив, що такий сюжет краще втілив би Ікінс. А потім подумав: слід би намалювати оце все самому — і невеличке судно на тлі бурхливої білопінної хвилі, що накопилася крізь сіру запону дощу, і чорну хмару нового шквалу, і короткий просіток сонця, від якого стали срібними струмені дощу й заблищали тіла купальників на кормі. Він підвів шлюпку до борту. Ара закинув лину, і вони були вже дома.

XI

Увечері, коли дощ припинився і він перевірів усі місця, де після тривалої суші почало протікати, й пересвідчився, що скрізь підставлено каструлі та миски, а самі ті місця позначено олівцем, вони втрюх з помічником і Арою розподілили вахти та обов'язки, а тоді обговорили й погодили між собою всі інші питання. А після вечері, коли внизу засіли за покер, Томас Хадсон піднявся на свій місток. Він узяв із собою обприскувач, надувний матрац та легку ковдру.

Він хотів просто полежати, ні про що не думаючи. Часом це в нього виходило. Часом він міг думати про зорі, не замислюючись над їхніми загадками, про океан, не пов'язуючи з ним щоденних справ, про схід сонця, не турбуючись про те, що він принесе.

Він почував себе чистим з голови до ніг, вимившись з милом під зливою на кормі, і думав: от і полеж собі просто так, тішся тим, що ти такий чистий. Він знав, що ні до чого тепер думати про Томову матір, ані про те, що вони колись робили, і де бували разом, і як порвали одне з одним. І про Тома думати було ні до чого. Томас Хадсон перестав думати про нього, як тільки дістав ту звістку.

Ні до чого було думати й про двох інших. Їх він також утратив і думати про них собі не дозволяв. Усе те він проміняв на нового коня і оце тепер їхав на ньому. Тож

лежи отут, почувай себе чистим після купелі з милом під зливою і зроби добре діло: ні про що не думай. Ти ж уже навчився хоч на якийсь час відганяти думки. Може, так і заснеш, і тобі насниться щось веселе чи гарне. Просто лежи собі тихенько, і вдвляйся в ніч, і ні про що не думай. Коли Пітерс щось зловить, Ара чи Генрі збудять тебе.

Невдовзі він таки заснув. Він знову був хлопцем-школярем і піднімався верхи крутим схилом міжгір'я. Раптом гори зникли, і він опинився на піщаній обмілині біля прозорої річки, такої прозорої, що він бачив камінці на дні, а тоді задивився, як біля самого берега знавісніла форель одна перед одною кидається за комахами, що плывуть за водою. Він сидів на коні й дивився на форель, коли його збудив Ара.

В радіограмі говорилося: *«Пильно шукайте далі в західному напрямку»*,— і в кінці стояв кодовий підпис.

— Дякую,— сказав Томас Хадсон.— Як буде щось іще, несить мені.

— Ну звісно. А поки що спи, Томе.

— Мені снівся гарний сон.

— Не треба розказувати,— мовив Ара.— І, може, він справдиться.

Томас Хадсон знову заснув і, засинаючи, усміхнувся, бо подумав про те, що й так уже виконує цей наказ і пильно шукає далі в західному напрямку. І забрався вже далеченько, подумав він. Мабуть, куди далі, ніж вони собі там гадають.

Він спав, і йому снилося, що його хатина згоріла і хтось убив його оленятко, яке вже виросло на молодого оленя. І хтось убив його собаку, і він знайшов його під деревом мертвого й прокинувся весь спітнілий.

Мабуть, і сон не може нічого зарадити, сказав він собі. Отож краще сприймай його так, як сприймав завжди, й не сподівайся ніякого знеболення. Ану обмізкуймо все це до ладу.

Усе, що тобі тепер залишилося,— це твоє головне діло і ряд проміжних завдань. Ось і все, то й нехай воно буде тобі до душі. Тобі ніколи більш не снитимуться гарні сни, так що можеш і зовсім не спати. Просто лежи й відпочивай, і нехай твоя голова працює до знемоги, а коли вже засинаєш, то чекай усіляких страхіть. Це твій виграш у тій паскудній великій грі, яка точиться нині в світі. Ти зробив свою ставку, і тобі випав важкий неспокійний сон. А мало не випало й цілковите безсоння. Та ти проміняв його на те,

що тепер маєш, отож будь задоволений. Зараз тобі хочеться спати. Ну й спи собі, але май на увазі, що прокинешся весь у поту. То й що з того? Та нічого з того. А пригадуєш ті часи, коли ти цілу ніч спав з коханою жінкою, і завжди був щасливий, і прокидався тільки тоді, коли вона будила тебе для нових любовощів? Можеш згадувати все те, Томасе Хадсоне, побачимо, чи багато добра з цього буде.

Цікаво, чи багато в них бинтів для другого пораненого? Якщо вони мали час узяти бинти, то цілком могли взяти й дещо інше. А що інше? Що, по-твоєму, вони ще мають такого, про що ти не знаєш? Гадаю, небагато. Мабуть, пістолети й кілька автоматів. Мабуть, трохи вибухівки, яка може їм на щось придатися. Я повинен припускати, що в них є і кулемет. Але не думаю. У бій вступати вони навряд чи хочуть. Вони хочуть забратися звідси к бісу й потрапити на якесь іспанське судно. Якби вони були боєздатні, вони б ще тієї ночі повернулися назад і захопили Конфітес. А може, я помиляюся. Може, щось збудило в них підозру. Вони могли побачити на березі наші бочки й подумати, що ми стоїмо там уночі. Вони ж не знають, хто ми. Але, побачивши ті бочки, могли вирішити, що десь поблизу є судно, яке бере багато пального. Крім того, їм навряд чи хотілося вступати в бій, маючи поранених. Але ж поночі вони могли залишити шхуну з пораненими десь оддалік, а самі висадитись і захопити радіостанцію, якби хотіли, щоб їх забрав отой другий підводний човен. Цікаво, що сталося з ним далі? Якесь дивна виходить історія.

Думав би ти про щось веселіше. Хоч би про те, як станеш уранці до штурвала спиною проти сонця. Але не забувай, що тепер вони не тільки розжились на солону рибу, а й мають провідника, який знає ці місця, отож тобі доведеться добре посушити собі голову.

Він заснув і спав спокійно, і тільки за дві години до світанку його збудила мошва. Думаючи про справи, він трохи заспокоївся, і цього разу йому нічого не снилося.

XII

Вони знялися з якоря ще вдосвіта, і Томас Хадсон повіз катер вузькою протокою, що скидалася на канал з низькими сірими берегами. До сходу сонця він уже залишив позаду вузький прохід між двох обмілин і повернув, на північ, щоб вийти на синій морський простір, минаючи

небезпечні кам'янисті виступи великого рифу. Так було далі, ніж з внутрішнього боку рифу, зате набагато безпечніше.

Коли зійшло сонце, довкола панував цілковитий штиль, і хвилі навіть не бились об каміння. Томас Хадсон знав, що до полудня буде гаряче й душно, а потім знову насуне шквал.

Його помічник піднявся до нього й роздивився навкруги. Потім повів очима по смузі берега, в кінці якої видніла висока, незграбна вежа маяка.

— Ми легко могли пройти і з внутрішнього боку.

— Знаю,— сказав Томас Хадсон.— Але я подумав, що так краще.

— Знов буде як учора. Але ще гарячіше.

— Вони не можуть зайти далеко.

— Нікуди вони не зайдуть. Вони десь зачалися. Ти хочеш спитати на маяку, чи не повернули вони в прохід між Паредоном і Коко, так?

— Еге ж.

— То я попливу туди шлюпкою. Я знаю доглядача. А ви постійте біля того острівця, що проти мису. Я швидко, туди й назад,— сказав Антоніо.

— Можна й на якір не ставати.

— Тобі не бракує дужих хлопців, щоб піднімати якір.

— Пришли сюди Ару й Віллі, якщо вони вже поснідали. Щоправда, навряд чи хтось поткнеться так близько до маяка, та й однаково за такого сонця ніякого біса не побачиш. А все ж пришли й Джорджа з Генрі. Нехай усе буде як належить.

— Не забувай, що каміння підходить аж до синьої води.

— Я пам'ятаю і навіть бачу його.

— Чай тобі дати холодний?

— Зроби ласку. І кай принесуть бутерброд. Але спершу пришли вахтових.

— Зараз будуть тут. Пришлю тобі чай, а сам збиратимусь на маяк.

— Розмовляй там з ними обережно.

— Тим-то і їду сам.

— І спусти за борт одну-дві снасті. Якщо хтось побачить тебе біля маяка, так буде природніше.

— Гаразд,— сказав помічник.— Непогано було б одвезти їм щось як дарунок.

На місток піднялася четвірка вахтових і стала на місця.

— Ти щось бачиш, Томе? — запитав Генрі.

— Бачив черепаху, а над нею кружляла чайка. Я думав, що вона хоче сісти черепасі на спину. Але вона не сіла.

— *Mi capitán*,— обізався Джордж — баск, ще вищий на зріст, ніж Ара, і добрий атлет, і моряк чудовий, але багато в чому слабкіший за Ару.

— *Mi señor obispo*¹,— мовив Томас Хадсон.

— Гаразд, Томе,— сказав Джордж.— Якщо я побачу справді великий підводний човен, доповісти тобі?

— Якщо такий, якого ти побачив тоді, то краще залиш його при собі.

— Він мені тепер ночами сниться,— сказав Джордж.

— Не згадуйте про нього,— мовив Віллі.— Я ж оце щойно поснідав.

— Коли ми підійшли ближче, я відчув, як у мене все, що тільки може, дибки стає,— сказав Ара.— А ти, Томе, як по правді, що тоді відчув?

— Переляк.

— Дивлюсь, а він впливає,— провадив Ара.— А тоді чую, як Генрі каже: «Авіаносець, Томе!»

— Бо він таки був як авіаносець,— озвався Генрі.— От у мене й вихопилось. Та я й тепер сказав би те саме.

— Він мені все життя спаскудив,— мовив Віллі.— Сам себе відтоді не впізнаю. І за п'ять центів ніколи б не пішов більш у море.

— Ану,— сказав Генрі.— Ось тобі двадцять і сходь на Паредоні. Там тобі, може, ще й здачу дадуть.

— Не треба мені здачі. Я візьму транзитний квиток.

— Та невже? — спитав Генрі. Після двох останніх перепочинків у Гавані між ними запала глуха неприязнь.

— Слухай, марнотрате,— відказав Віллі.— Ми тут не воюємо з підводними човнами, а то ти й на місток не вийшов би, не смикнувши десь нишком. Ми тільки женемося за купкою німчиськів, що тікають на жалюгідному дерев'яному черепашатнику, і маємо їх постріляти. Навіть тобі це під силу.

— А двадцять центів ти все-таки візьми,— мовив Генрі.— Колись знадобляться.

— Застроми їх собі...

— Ану годі, чуєте. Годі! — сказав Томас Хадсон і подивився на того й на того.

— Пробач, Томе,— мовив Генрі.

¹ Мій капітане...— Мій сеньйоре епископе (*исп.*).

— Мені вибачатись нема чого,— сказав Віллі.— Але пробач.

— Поглянь, Томе,— обіззався Ара.— Щось там є майже при березі.

— То після відпливу стало видно скелю,— сказав Томас Хадсон.— На карті її позначено трохи далі на схід.

— Ні, я не про неї. Онде, ще на півмилі далі.

— А то хтось ловить крабів чи вибирає ятери.

— Може б, нам поговорити з ним?

— Він з маяка, а туди їде Антоніо й з усіма поговорить.

— Ри-и-ба! Ри-и-ба! — вигукнув унизу помічник, і Генрі запитав:

— Можна, я візьму її, Томе?

— Гаразд. А сюди пришли Хіля.

Генрі спустився вниз, а невдовзі рибина викинулася із води, і виявилось, що то баракуда. Ще трохи згодом Томас Хадсон почув, як крєкнув Антоніо, беручи її на гак, а потім до нього долинули глухі удари дубця по риб'ячій голові. Він чекав сплеску рибини об воду, коли її викинуть за борт, і дивився за корму, щоб побачити, чи дуже вона велика. Та сплеску не було, і він згадав, що в цих місцях баракуд залюбки вживають на їжу; отже, Антоніо залишив її, щоб одвезти на маяк.

У ту ж мить на кормі знов пролунало: «Ри-и-ба! Ри-и-ба!» — та цього разу ніщо не показалося з води й було чути лише дзиччання жилки, що збігала за борт. Томас Хадсон подав катер трохи далі на глибоке й зменшив оберти обох моторів. А потім, побачивши, що жилка й далі розмотується, вимкнув один мотор і повернув катер кормою до рибини.

— Агуха! — гукнув йому знизу помічник.— Та ще й чимала.

Нарешті Генрі підтяг рибину зовсім близько, так що всі уже бачили її за кормою — довгу, дивно загострену, з темними поперечними смугами, що вирізнялись у прозорій голубій воді. Її вже от-от можна було брати на гак, та раптом вона сіпнула головою вбік і так стрімко пішла в глибину, що ніхто й не зчувся, як зникла з очей.

— Вони завжди отак поринають,— сказав Ара.— Швидко, мов куля.

Та невдовзі Генрі знову підтяг рибину до корми, і всі спостерігали, як її взяли на гак і перекинули через борт, прутку й тріпотливу. Смуги в неї на спині були ясно-сині, а гострі, наче бритви, щелепи розмикались й змикались в

уже марному шалі. Антонію поклав її на кормі, і вона біла хвостом об палубу.

— *Qué peto mas hermoso!*¹ — мовив Ара.

— Дуже гарна,— погодився Томас Хадсон.— Але так ми до полудня тут застрягнемо. Відчепи повідки, а снасті залиш за бортом,— сказав він помічникові. Тоді повернув катер і скерував його на високий кам'янистий кінець мису, на якому стояв маяк. Він намагався надолужити згаяний час, проте й далі вдавав, ніби вони вийшли на риболовлю. Жилки, спущені за корму, гальмували у воді й пригинали вудлища донизу.

Генрі піднявся на місток і сказав:

— Чудова рибина, правда ж? Якби ще її на легшу снасть узяти. А ви помітили, яка в цих риб чудернацька форма голови?

— Скільки вона заважить? — спитав Віллі.

— Антонію каже, десь близько шістдесяти. Ти вже пробач, Віллі, що я не покликав тебе. Це мала б бути твоя рибина.

— Пусте,— сказав Віллі.— Я й не вилловив би її так швидко, як ти, та й іншого клопоту в нас достобіса. А риби добрячої тут на всіх вистачило б.

— Колись приїдемо сюди після війни.

— Де ж пак! — мовив Віллі.— Після війни я подамся до Голлівуду й буду там за технічного консультанта щодо того, як клеїти дурня на морі.

— Це діло якраз для тебе.

— А то ні. Я ж його ось уже другий рік вивчаю, набираюся досвіду.

— З чого це, Віллі, тобі сьогодні такий чорний дур у голову зайшов? — спитав Томас Хадсон.

— Не знаю. Я з ним прокинувся.

— Слухай, піді-но ти до камбуза, подивись, чи охолов мій чай, і принеси його сюди. Антонію патрає рибину. То зроби мені, будь ласка, й бутерброд, гаразд?

— Авжеж. Який бутерброд?

— З горіховим маслом та цибулею, якщо її ще багато.

— Слухаюсь, з горіховим маслом та цибулею. Буде зроблено, сер.

— І постарайся позбутись оцього свого дуру.

— Слухаюсь, сер. Нема вже дуру, сер.

Коли він пішов, Томас Хадсон сказав:

¹ Яка гарна рибина! (Ісп.)

— Ти б не заїдався з ним, Генрі. Мені цей сучий син дуже потрібний, він чудово знає своє діло. А це на нього просто сказ напав.

— Та я й так намагаюся з ним по-доброму. Але це дуже важко.

— Ну, то намагайся краще. Ти дрович його отими двадцятьма центами.

Томас Хадсон дивився вперед на тихе море й на такий безневинний з вигляду, але смертельно небезпечний риф ліворуч по борту. Він любив проходити попід самим краєм того підступного рифу, стоячи біля штурвала спиною до сонця. То була немовби винагорода за ті рази, коли йому доводилося вести судно проти сонця, та й за чимало інших речей.

— Пробач, Томе,— сказав Генрі.— Я стежитиму за всім, що кажу і що думаю.

З'явився Віллі з холодним чаєм у пляшці від рому, обгорнутій паперовим рушником, що його тримали дві гумові стрічки.

— Чай холоднючий, шкіпере,— мовив він.— А я його ще й заїзолував.— Тоді подав Томасові Хадсону бутерброд, загорнутий у клапоть паперового рушника.— Одне з найвищих досягнень бутербродного мистецтва. Проходить під назвою «Гора Еверест, спеціального призначення». Тільки для командувачів.

Повітря було непорушне, і Томас Хадсон навіть на містку почув дух спиртного.

— Тобі не здається, що ще трохи зарано, Віллі?

— Ні, сер.

Томас Хадсон уважно подивився на нього.

— Як ти сказав, Віллі?

— Ні, сер. Хіба ви не чули, сер?

— Гарзд,— мовив Томас Хадсон.— Я почув тебе двічі. А ти затам те, що я скажу, з одного разу. Іди вниз і прибори як слід у камбузі. Тоді піднімайся на ніс, щоб я тебе добре бачив, і стій напоготові біля якоря.

— Слухаюсь, сер,— сказав Віллі.— Я недобре себе почув, сер.

— К бісовій матері твоє самопочуття, морський законодавець. Якщо ти недобре себе почуваш, то скоро почуватимеш себе ще гірше.

— Слухаюсь, сер,— сказав Віллі.— Я недобре себе почув, сер. Мені треба б до судового лікаря.

— Пошукай його на носі. Коли проходимеш там, постукай у перші двері, побачиш, чи він є.

— Саме так я й думав, сер.

— Що ти думав?

— Нічого, сер...

— П'яний як чіп,— сказав Генрі.

— Ні, не те,— заперечив Томас Хадсон.— Він таки п'є. Але це ближче до потьмарення.

— Він уже давно якийсь чудний,— зауважив Ара.— Але він і завжди був чудний. Жоден з нас не перетерпів стільки, скільки він. А от я взагалі нічого не перетерпів.

— Том теж чимало перетерпів,— мовив Генрі.— А проте п'є холодний чай.

— Ну, годі вже страхіть і нісенітниць,— сказав Томас Хадсон.— Нічого я не перетерпів, а холодний чай дуже люблю.

— Я ніколи цього не помічав.

— Людина завжди відкриває для себе щось нове, Генрі.

Катер уже майже порівнявся з маяком, і Томас Хадсон бачив скелю, яку треба було обминути, та й розмову цю вважав пустопорожньою.

— Слухай, Аро, піди й ти на ніс, подивись, як він там. І взагалі побудь коло нього. А ти, Генрі, вибери снасті. Джордже, ти йди до Антоніо і допоможи йому спустити шлюпку. Можеш поїхати з ним, якщо він захоче тебе взяти.

Він залишився на містку сам. Обминув скелю, відчуваючи дух пташиного посліду — гуано, а тоді зайшов за мис і став на якір на глибині двох морських сажнів. Дно було чисте, і він добре бачив відпливну течію. Він подивився на пофарбований білим будинок і на високий старомодний маяк, потім перевів погляд на скелю, на зелені, порослі мантрами острівці, і ще далі — на низький і голий кам'янистий край Кайо-Романо. Вони вже так давно, раз по раз від'їжджаючи й повертаючись, жили поблизу берегів цього довгастого, химерного, заповненого москітами острова, так добре знали деякі місця на ньому й так часто, і з легким, і з важким серцем, кермували з відкритого моря на його орієнтири, що тепер Томас Хадсон завжди почував хвилювання, коли його обриси виникали чи зникали в даліні. І ось він знову бачив перед собою його найнепривабливіший і наймертвотніший край, що випнувся в море, наче клапоть похмурої пустелі.

На цьому великому острові траплялися й здичавілі коні, й здичавілі свині, і Томас Хадсон подумав про те, скільки людей тішили себе надією, що їм пощастить там осісти. Там були й пагорби з добрими пасовиськами, й мальовничі долини, й ділянки придатного для будівництва лісу, а колись навіть виникло ціле селище під назвою Версаль, де гурт французів спробував покласти початок освоєнню Романо.

Тепер усі ті каркасні будівлі стояли занедбані, крім єдиного великого будинку, а одного разу Томас Хадсон, зайшовши в глибину острова набрати прісної води, побачив там, як покинуті господарями собаки товклися серед свиней, що рились у багнюці; і собаки, й свині були аж сірі від москітів, які обліпили їх суцільною масою.

То був прекрасний острів, і, коли кілька діб підряд безнастанно віяв східний вітер, ти міг бродити там з рушницею зо два дні, весь час залишаючись серед мальовничої природи, такої ж незайманої, якою вона була ще тоді, коли Колумб уперше ступив на це узбережжя. Та потім, коли вітер ушухав, з мочарів налітали хмари москітів. Саме хмари, тут це не красне слівце, подумав Томас Хадсон. Вони справді налітають хмарами й можуть заїсти людину до смерті. Отож ті, кого ми шукаємо, навряд чи отаборилися на Романо. За такого безвітря — аж ніяк. Мабуть, вони пройшли далі на захід.

— Аро! — гукнув він.

— Що, Томе? — спитав Ара. Він завжди одним скоком опинявся на містку, легко, мов акробат, але тіло мав сталеве.

— Як там справи?

— Відлі не при собі, Томе. Я забрав його з сонця, дав випити й примусив лягти. Тепер він начебто спокійний, але надто вже пильно дивиться не знати куди.

— Мабуть, перегрівся на сонці, і це вплинуло на його слабку голову.

— Може, це. А може, й щось інше.

— Що там ще чути?

— Хіль і Пітерс сплять. Хіль чергував біля Пітерса, не давав йому спати. Генрі теж спить, а Джордж поїхав з Антоніо.

— Вони мали скоро повернутися.

— Повернуться.

— Не можна пускати Віллі на сонце. Я зробив дурницю, що послав його на ніс. Дбав про дисципліну й вчинив не подумавши.

— Я там розбираю і чищу зброю, а перед тим перевірів усі детонатори, чи не підмокли після учорашнього дощу. Вчора увечері, коли закінчили грати в покер, ми все порозбирали, вичистили й змастили.

— Тепер, коли така вологість, треба щодня все перевіряти, хоч стріляли з чогось, хоч ні.

— Я знаю,— сказав Ара.— Слід би нам висадити Віллі на берег. Але тут не можна.

— То на Кайо-Франсесі?

— Там можна б. Але краще в Гавані, і щоб звідти його кудись одвезли. Він не буде мовчати, Томе.

Томас Хадсон подумав щось і одразу ж пошкодував про це.

— Нам не треба було брати чоловіка, демобілізованого через хворобу голови,— сказав Ара.

— Знаю. Але ми взяли. А скільки ще наробили помилок?

— Не так уже й багато,— відказав Ара.— Можна, я вже піду наниз кінчати свою роботу?

— Можна,— відповів Томас Хадсон.— Я дуже тобі вдячний.

— *A sus órdenes*¹,— сказав Ара.

— Якби ж ті бісові накази були розумніші,— мовив Томас Хадсон.

Тим часом Антоніо і Джордж уже піднялися з пляшки на борт, і Антоніо відразу ж пішов на місток, доручивши Джорджеві з Генрі витягти на катер шлюпку та мотор.

— Ну що? — спитав Томас Хадсон.

— Певно, вони пройшли тут останньої ночі, коли ще був вітер,— сказав Антоніо.— Якби повернули в протоку за-видна, їх неодмінно помітили б з маяка. Старий човняр, що має ятери, не бачив тут ніде жодного черепашатника. А то б досі вже згадав про це, бо дуже любить побазікати, так мені доглядач сказав. Може, нам ще раз поїхати й розпитати його самого?

— Ні. Я думаю, вони на Коко чи на Гільермо.

— Та, мабуть, за такого мізерного вітру далі не зайшли.

— Ти певен, що вони не могли пройти протокою вночі?

— Навіть коли б мали найкращого в світі лоцмана.

¹ Готовий виконувати накази (*исп.*).

— Тоді треба шукати їх на підвітряному березі Коко чи далі на Гільермо. Знімаймося і рушаймо.

Дно біля того узбережжя було дуже небезпечне, і він обминав усе, що міг, тримаючись сажнів за сто від нерівної берегової лінії. Берег тягся низький і скелястий, а вподовж нього рясніли рифи та великі мілини, що після відпливу були всі як на долоні. На містку знов пильнувало четверо вахтових, і ліворуч від Томаса Хадсона стояв Хіль. Томас Хадсон дивився на берег, бачив віддалік зелену стіну мангрових хащів і думав: ну й погибельні ж тут місця за такого безвітря. Високо в небі уже купчилися хмари, і він подумав, що шквал цього дня може насунути раніше. А за Пуерто-Коко є місце із троє, де треба добре пошукати. Отже, підострож свого коня — і туди.

— Генрі,— мовив він.— Стань замість мене і тримай двісті вісімдесят п'ять, гаразд? Як щось помітиш, гукни. Тобі, Хіло, нічого стежити за берегом. Тут скрізь надто мілко, вони не могли пройти. Переходь до правого борту.

— Я б хотів ще трохи постежити за берегом,— озвався Хіль.— Якщо ти, звісно, не заперечуєш, Томе. Там далі є ота хитра проточка, що йде майже паралельно з берегом, то провідник міг завести їх туди й сховати десь у манграх.

— Гаразд,— сказав Томас Хадсон.— Тоді я пришло сюди Антоніо.

— В цей великий бінокль я зможу побачити щоглу серед мангрів.

— Дуже сумніваюся. А втім, біс тебе знає. Може, й побачиш.

— Прошу тебе, Томе. Якщо ти не заперечуєш.

— Я вже сказав, що згоден.

— Пробач, Томе. Але я подумав, що провідник таки міг завести шхуну туди. Ми ж самі колись заходили в ту протоку.

— А потім мусили повернути назад.

— Я знаю. Та коли вітер ушух, їм довелося поспіхом шукати схованки. А нам же ніяк не можна їх проминути.

— Твоя правда. Але ми йдемо надто далеко звідти, і навряд чи ти зміг би побачити щоглу. Та й вони напевне замаскували б її мангровим гіллям, щоб не видно було з повітря.

— Я знаю,— із суто іспанською впертістю правив своєї Хіль.— Але в мене зіркі очі, і цей бінокль дає дванадцятикратне збільшення, і день сьогодні ясний, так що далеко видно...

— Та я ж уже сказав: гаразд.

— Я знаю. Але я хотів пояснити.

— Ти й пояснив,— сказав Томас Хадсон.— А якщо ти справді побачиш ту щоглу, можеш націпляти на неї земляних горіхів і застромити мені в гузно.

Хіль трохи образився, але потім розважив, що це дотепно, особливо про земляні горіхи, і почав так напружено видивлятися на мангрові хащі, що очі його мало не влезли в бінокль.

Тим часом Томас Хадсон вже розмовляв унизу з Віллі й позирав то на море, то на берег. Його завжди дивувало, як звужується круговид, коли спускаєшся з містка, і, поки нанизу все йшло гаразд, вважав за безглуздя бути там, а не на своєму посту. Він намагався постійно підтримувати належні людські стосунки з командою й уникати ідіотизму «безнаглядного нагляду». Та разом з тим передавав дедалі більше влади Антонію, що був куди кращий за нього як моряк, та Арі, що був куди кращий за нього як людина. Вони обидва кращі за мене, думав він, а проте командувати й далі повинен я, спираючись на їхні знання, хист і вдачу.

— Віллі,— мовив він.— Як тобі насправді?

— Ти пробач, що я так дурів. Але зі мною щось таки негаразд, Томе.

— Ти знаєш правила щодо пиття,— сказав Томас Хадсон.— Нема ніяких правил. І я не хочу вдаватися до смердючого словоблудства про честь і всяке таке інше.

— Розумію,— мовив Віллі.— Тобі відомо, що я не п'яниця.

— П'яниць ми на борт не беремо.

— Тільки Пітерса.

— Ми його не брали. Нам його дали. До того ж він має свою біду.

— Віскі — ось його біда,— сказав Віллі.— І дуже скоро ця його триклята біда стане й нашою.

— Не будемо про нього говорити,— мовив Томас Хадсон.— Що тебе ще точить?

— Та все загалом.

— Як це?

— Ну, от я схибнутий, і ти схибнутий, і вся команда в нас — наполовину святі, а наполовину навіжені.

— Зовсім непогано бути і святим, і навіженим.

— Я знаю. Це чудово. Але я звик, щоб усе було якось доладніше.

— Віллі, ніщо тебе насправді не точить. Тобі напекло сонцем голову, і ти трохи розклеївся. А питво в такому стані тільки шкодить, я певен.

— Я теж,— відказав Віллі.— Томе, повір, я не вдаю із себе якийсь бісове казна-що. Але чи траплялося тобі коли-небудь по-справжньому з'їжджати з глузду?

— Ні. Все якось не випадало.

— То клятуща халепа,— мовив Віллі.— І хоч би як воно недовго тривало, це однаково ціла вічність. Але пити я покину.

— Та ні. Тільки пий розумно, як пив завжди.

— А я пив, щоб не піддатись отому знов.

— Ми завжди п'ємо задля чогось.

— Еге ж. Але це не пусті слова. Невже ти думаєш, що я збрехав би тобі, Томе?

— Всі ми брешемо. Та я не думаю, що ти збрехав би зумисне.

— Ну, йди вже на свій місток,— сказав Віллі.— Я ж бачу, як ти весь час поглядаєш на воду, наче то дівчина, що от-от утече від тебе. Не питиму я більше нічого, окрім хіба що морської води, а зараз піду допоможу Арі розібрати й скласти зброю.

— Не пий, Віллі.

— Я ж сказав, що не буду, то й не буду.

— Знаю.

— Слухай, Томе. Можна тебе про щось спитати?

— Про що завгодно.

— Тобі дуже погано?

— Мабуть, таки погано.

— Спати можеш?

— Не дуже.

— А цієї ночі спав?

— Так.

— Це після прогулянки на берег,— сказав Віллі.— Ну, йди нагору і не думай про мене. Я буду при ділі разом з Арою.

XIII

Шукаючи слідів, вони обійшли берег Пуерто-Кокко і оглянули з шлюпки мангрові зарості далі за ним. Там були справді затишні місця, де могла б сховатися шхуна. Але вони нічого не знайшли, а шквал налетів ще раніше, ніж напередодні, і шалена злива так переїцила по воді, що все

море немовби поривалося догори стрімкими білими цівками.

Томас Хадсон обшукав піщаний берег і, дійшовши до протилежного краю лагуни, повернув у глибину острова. Він натрапив на те місце, де в час припливу збиралися фламінго, бачив багато ібісів — *cocos*, — від яких острів і дістав свою назву, та кілька рожевих чапель, що копирсалися в мергелі на березі лагуни. Вони були дуже гарні — ясно-рожеві на тлі сірого мергелю, з граційними й швидкими рухами, — але, як і багато інших болотяних птахів, що живуть надголодь, всі гнітюче однакові. Він не міг спостерігати їх довше, бо хотів оглянути й узвишшя острова: може, ті, кого вони шукали, залишили свою шхуну десь у прибережних хащах, а самі перейшли туди, щоб урятуватися від москітів.

Але й там він нічого не знайшов, крім місця, де колись випалювали вугілля, а доки повернувся на берег і Ара під'їхав по нього шлюпкою, на острів уже налетіла перша хвиля шквалу.

Ара любив кермувати шлюпкою з підвісним мотором у дощ та буревій. Він розказав Томасові Хадсону, що ніхто із слідопитів нічого не знайшов. Усі були вже на катері, за винятком Віллі, що взяв собі найдальшу ділянку берега, аж за мангровими хащами.

— А ти щось знайшов? — спитав Ара.

— І я нічого.

— Під цим дощем Віллі трохи охолоне. Зараз одвезу тебе й поїду по нього. Де ж вони можуть бути, як ти гадаєш, Томе?

— На Гільермо. Я б на їхньому місці був саме там.

— Я теж. І Віллі так гадає.

— Як він тепер?

— Просто із шкури пнеться. Ти ж його знаєш, Томе.

— Знаю, — сказав Томас Хадсон.

Шлюпка пристала до катера, і Томас Хадсон піднявся на борт. Подивившись, як Ара хвацько повернув шлюпку навколо корми й зник за білою запоною шквалу, він гукнув униз, щоб йому подали рушник, і добре витерся, стоячи на кормі.

— Може, вип'єш, Томе? — спитав його Генрі. — Ти ж змок до кісток.

— Та не відмовлюся.

— Хочеш нерозведеного рому?

— Годиться,— відказав Томас Хадсон. Він спустився вниз, щоб узяти светр та шорти, і побачив, що всі там веселі й бадьорі.

— Ми всі уже сьорбнули рому,— сказав Генрі й налив йому півсклянки.— Гадаю, якщо швидко витертись, а потім випити, то ніхто не застудиться. Правда ж?

— Привіт, Томе,— обізвався Пітерс.— То й ти пристав до нашого гурту питущих за здоров'я?

— Коли це ти прокинувся? — спитав його Томас Хадсон.

— Коли почув булькотіння.

— От я колись уночі зроблю тобі булькотіння й побачу, як ти прокинешся.

— Не турбуйся, Томе. Віллі щоночі це робить.

Томас Хадсон вирішив не пити рому. Потім, побачивши, що всі вони випили й усі весело збуджені, хоч який невеселий був у них день, розважив, що відмовитись означало б показати себе бундючним педантом. До того ж йому хотілося випити.

— Я поділюся з тобою,— мовив він до Пітерса.— З усіх, кого я знаю, ти єдиний сучий син, що краще спить з навушниками, ніж без них.

— Нема тут чим ділитися,— сказав Пітерс, усе далі відступаючи від формальної дисципліни.— Ні се ні те, ні тобі ні мені.

— Тоді наливай собі сам,— мовив Томас Хадсон.— Я люблю це бісове зілля не менш, ніж ти.

Всі інші дивилися на них, і Томас Хадсон помітив, як на щоках у Генрі сіпаються жовна.

— Пий,— додав Томас Хадсон.— І сьогодні вночі витисни із своєї хитромудрої машинерії все, що можеш. Задля себе й задля нас.

— Задля нас усіх,— мовив Пітерс.— А хто на цьому судні найбільший трудяга?

— Ара,— відказав Томас Хадсон і, обвівши усіх очима, вперше надпив із склянки.— І перший-ліпший з присутніх тут бісових душ.

— За твоє здоров'я, Томе,— промовив Пітерс.

— За твоє здоров'я,— сказав Томас Хадсон і відчув, як холодно і мляво сходять ці слова в нього з уст.— За короля навушників,— провадив він, намагаючись віднайти щось утрачене перед тим.— За всіяке булькотіння,— додав ще, вийшовши далеко за ту межу, якої мав триматися з самого початку.

— За мого командира,— промовив Пітерс, уже надміру натягуючи струну.

— Це вже як тобі завгодно,— сказав Томас Хадсон.— У нас на це статутів немає. Але я не заперечую. Повтори ще раз.

— За тебе, Томе.

— Дякую,— мовив Томас Хадсон.— Але нехай я буду найпослідушим сучим сином, якщо вип'ю за тебе, поки оте твоє радіо й ти сам не працюватимете як годиться.

Пітерс поглянув на нього, і його обличчя скорилося дисципліні, а його тіло, досить-таки покалічене, прибрало поставу солдата, що віддав три строки справі, в яку вірив, і так само, як і Віллі, залишив її задля чогось іншого. І він звично, без будь-яких прихованих думок, відказав:

— Слухаюсь, сер.

— За твоє здоров'я,— промовив Томас Хадсон.— Тільки підкрути там усі свої трикляті дива.

— Слухаюсь, Томе,— сказав Пітерс без хитрощів і недомовок.

Ну, мабуть, уже досить, подумав Томас Хадсон. Добре й так, як воно є, а тепер можна піти на корму дождати свого другого важкого хлопчину. Я просто не можу ставитись до Пітерса так, як вони всі. Хоч не гірше за них знаю його вади. Але в ньому щось таки є. Він наче та облуда, що сягнула надто далеко і врешті обернулася правдою. Цілком ясно: він не здатний орудувати рацією, яку ми маємо. Та, може, здатний на щось більше.

Те саме й з Віллі, подумав він. Вони один одного варті, кожен по-своєму. Час би вже йому з Арою повернутися.

Нарешті він побачив шлюпку, яка виринула з дощу та білих бризок піни, що злітали вгору з розколошканих вітром хвиль. Обидва піднімалися на борт геть мокрі. Вони не надягли плащів, а загорнули в них свої автомати.

— Привіт, Томе! — гукнув Віллі.— Нічого, крім мокро-го гузна та голодного черева.

— Візьми наших «малюків»,— сказав Ара і подав нагору закутані в плащі автомати.

— Так-таки нічого?

— Стократ нічого,— відказав Віллі. Він стояв на кормі, і з нього текла вода.

Томас Хадсон гукнув Хілеві, щоб той приніс два рушники. Ара підтяг шлюпку за фалінь і теж піднявся на борт.

— Нічого, нічого й нічого,— сказав він.— Томе, за дощ нам надурочних не належить?

— Треба одразу ж почистити зброю,— озвався Віллі.

— Спершу обсушимося,— сказав Ара.— Я мокрий як хлющ. То все ніяк не випадало намокнути, а тепер аж гузно сиротами взялося.

— Томе,— мовив Віллі.— А знаєш, ті мерзотники можуть плисти й за такого шквалу, якщо зарифлять вітрила й наберуться духу.

— Я й сам про це думав.

— Може, вони зранку десь відсиджуються, а пополудні, коли знімається шквал, пливуть собі.

— Як ти гадаєш, де вони можуть бути?

— По-моєму, не далі, як на Гільермо. А може, й далі.

— Завтра на світанку рушимо на Гільермо і спіймаємо їх.

— Може, спіймаємо, а може, їх там уже не буде.

— Та певно.

— Якого біса нам не дали радара?

— А яка б нам зараз була з нього користь? Що б ти побачив на екрані, Віллі?

— Гаразд, я заткнувся,— мовив Віллі.— І ти мені, Томе, пробач. Але вистежувати на УКХ тих, хто не має радіо...

— Я знаю,— сказав Томас Хадсон.— Ти справді хочеш, щоб ми переслідували їх краще, ніж досі?

— Авжеж. Я правильно кажу?

— Так.

— Я хочу зловити цих падлюк і геть усіх перестріляти.

— Яка з того користь?

— Ти забув, яку бійню вони вчинили?

— Годі вже смердіти про ту бійню, Віллі. Ти ж не перший день при цьому ділі, тобі так не годиться.

— Гаразд. Я просто хочу перестріляти їх. Так годиться?

— Та це вже краще, ніж той сморід. Але мені потрібні полонені з підводного човна, що діяв у цих водах. І щоб вони могли говорити.

— Той останній твій полонений не дуже говорив.

— Атож. Не дуже заговорив би й ти, коли б пускався духу, як він.

— Ну гаразд,— мовив Віллі.— А можу я смикнути чогось міцного?

— Авжеж. Тільки надягни сухі шорти й сорочку та не заводься там.

— Ні з ким?

— Будь спокійний,— сказав Томас Хадсон.

— Будь покійник,— сказав Віллі й вискалив зуби.

— Отакий ти мені до вподоби,— мовив до нього Томас Хадсон.— Так і тримай.

XIV

Цілу ніч бурхала гроза, безнастанно гриміло й блискало, і години до третьої ранку перісидь дощ. Пітерс марно крутив своє радіо, і всі вони поснули в гарячій задусі, а коли вшух дощ, налетіла піщана мошка і одного по одному всіх побудила. Томас Хадсон поприскав униз «флітом», і звідти почувся кашель, зате менше стало вовтузіння та ляскання. Він збудив Пітерса, обприскавши його всього, і той помотав головою в навушниках і пробурмотів:

— Я кручу, Томе, весь час кручу. Але нічого немає.

Присвітивши ліхтариком, Томас Хадсон поглянув на барометр і побачив, що стрілка пішла вгору. От і буде їм вітер, подумав він. І знову вони не можуть сказати, що їм не щастить. А мені треба все це обміркувати.

Він повернувся на корму й знову поприскав у каюту, але так, щоб нікого не збудити. Потім сів, і дивився, як світлішає ніч, і час від часу прискав на себе «флітом». Відлякувальні засоби в них скінчилися, зате «фліту» було вдосталь. Щоправда від нього пекло спітнілу шкіру, але то не йшло ні в яке порівняння з мошвою. Піщана мошка різниться від москітів тим, що ти не чуєш її, поки вона не вкусить. А там, де вкусила, з'являється пухлинка завбільшки з дрібну горошину. В деяких місцях узбережжя й на прибережних острівцях мошка була особливо жалюча. В усякому разі, її укуси дошкуляли куди більше. Та, можливо, подумав Томас Хадсон, це залежить від нашої шкіри, від того, чи дуже вона засмагла й загубіла. Не уявляю собі, як зносять цю мошву місцеві жителі. Треба мати неабиякий гарт, щоб жити на тутешньому узбережжі й на Багамах за безвітря між пасатами.

Він сидів на кормі, дивився довкола, наслухав. Високо в небі пролітали два літаки, і він прислухався до гуркотіння їхніх моторів, аж поки воно завмерло вдалині.

Важкі бомбардувальники, йдуть на Камагвей і далі без посадки на Африку чи ще кудись, подумав він, а до нас їм байдуже. От їм мошва не дошкуляє. Та й мені вона не дошкуляє. Біс із нею, хай їсть. Еге, де там у біса не дошкуляє! Скоріш би вже світало, щоб забратися звідси. Завдяки Віллі ми обшукали тут усе, аж до кінця мису, а

тепер я ще пройду отією вузькою протокою попід самим берегом. Там буде лише одне небезпечне місце, але при ранковому сонці я добре побачу його навіть у штіль. А далі вже й Гільермо.

Коли розвидніло, вони уже йшли повним ходом, і Хіль, що мав найзіркіші очі, вдивлявся в зелену смугу узбережжя у дванадцятикратний бінокль. Вони йшли так близько до берега, що він міг би розгледіти навіть зламану мангрову гілку. Томас Хадсон стояв біля штурвала. Генрі наглядав за відкритим морем. Віллі спостерігав у протилежному від Хіля напрямку.

— Ці місця вони вже однаково поминули,— мовив Віллі.

— Але обстежити треба,— озвався Ара. Він стояв спиною до Генрі.

— Та певне,— мовив Віллі.— Це я просто так сказав.

— Де ж у біса той ранковий патруль з Кайо-Франсесу?

— Вони ж у неділю не патрулюють, правда? — відказав Віллі.— А сьогодні, здається, неділя.

— Повертає на бриз,— сказав Ара.— Гляньте, які пірчасті хмарки.

— Я боюсь одного,— мовив Томас Хадсон.— Щоб вони не пішли на Гільермо отією протокою.

— Там побачимо.

— То наддаймо ходу, і мерщій туди,— сказав Віллі.— А то мене вже аж тіпає.

— Я це не вперше помічаю,— озвався Генрі.

Віллі зиркнув на нього й плюнув за борт.

— Дякую, Генрі,— мовив він.— А я це навмисне, щоб ти помітив.

— Ану годі,— сказав Томас Хадсон.— Он бачите праворуч по борту кораловий виступ, що ледь видніє над водою? От його нам треба стерегтися. А там далі, панове, уже й Гільермо. Бачите, який він зелений і як багато нам обіцяє?

— Ще один триклятий острів,— мовив Віллі.

— Чи не видно там диму від вугільних випалів? — спитав Томас Хадсон.

Хіль дуже уважно придивився й відказав:

— Ні, Томе.

— Де там той дим після такої зливи, як була вночі,— зауважив Віллі.

— Отут ти, друже, помиляєшся,— сказав Томас Хадсон.

— Може, й так.

— Не може, а точно. Нехай би хоч яка злива періщила цілу ніч, а великого випалу вона не загасить. Я сам бачив,

як один такий випал пречудово димів після триденної зливи.

— Тобі краще знати про ті випали, — мовив Віллі. — Гарзд, там може бути дим. Сподіваюся, що він там є.

— Обмілина тут небезпечна, — сказав Генрі. — Не вірю я, щоб вони пройшли її в такий шквал.

У світлі вранішнього сонця вони побачили чотирьох крячків та двох чайок, що кружляли над тією обмілиною. Вони щось там знайшли і раз у раз поринали у воду. Крячки крякали, чайки голосно квілили.

— Чого вони там в'ються, Томе? — спитав Генрі.

— Не знаю. Схоже на те, що натрапили на косяк дрібної риби, але не можуть до нього дістати.

— Тим бідолашним птахам доводиться вставати ще раніше за нас, щоб добути собі їжу, — зауважив Віллі. — Люди недооцінюють їхньої праці.

— Як думашш плисти, Томе? — спитав Ара.

— Якомога ближче до берега і просто на мис.

— А отой дугуватий острівець, де розбите судно, обшукаємо?

— Обійду його зблизька, а ви оглянете в бінокль. Потім я стану на якір у бухті, що на краю Гільермо.

— Ми станемо на якір, — мовив Віллі.

— Та певне ж. Чого це ти сьогодні з самого ранку такий дражливий?

— Я не дражливий. Просто я в захваті від цього океану й від цих прекрасних берегів, що вперше відкрилися перед очима Колумба. Моє щастя, що я не служив під його командою.

— А я завжди думав, що служив, — сказав Томас Хадсон.

— Коли я був у госпіталі в Сан-Дієго, то прочитав книжку про нього, — провадив Віллі. — І тепер я справжній колумбознавець. А корабель у нього був ще роздобаніший, ніж наш.

— Наш катер не роздобаний.

— Та ні, — мовив Віллі. — Поки ще ні.

— Гарзд, колумбознавцю. Ти бачиш оту руїну судна градусів за двадцять праворуч?

— Нехай на неї дивиться вахтовий із штирборту, — відказав Віллі. — Але я чудово бачу її навіть своїм єдиним видющим оком, і баклана, що сидить зверху, теж бачу. Певно, він прилетів з Багамських островів нам на підмогу.

— От і добре,— мовив Томас Хадсон.— Саме його нам і бракувало.

— Мабуть, з мене вийшов би великий орнітолог,— сказав Віллі.— Моя бабуся розводила курей.

— Томе,— озвався Ара.— Може б, узяти ще ближче до берега? Приплив високий.

— Еге ж,— відповів Томас Хадсон.— Скажи Антонію, нехай піде на ніс і перевірить глибину.

— Глибина тут велика, Томе! — гукнув Антонію.— Аж до самого берега. Ти ж знаєш цю протоку.

— Знаю. Просто хотів упевнитись.

— Хочеш, я візьму штурвал?

— Дякую,— відказав Томас Хадсон.— Не треба.

— От тепер і все узвишся видно,— мовив Ара.— Добре пильнуй, Хілю. А я тільки додивлятимусь після тебе. Гляди, нічого не пропусти.

— А чий же перший квадрант? — запитав Віллі.— Коли це ти перейшов на моє місце?

— Коли Том сказав тобі подивитися на розбите судно. Ми міняємося місцями автоматично. Ти став із штирборту, а я замість тебе.

— Не збагну я цієї морської премудрості,— мовив Віллі.— Коли вже хочеш говорити як моряк, то не плутай. Чом не казати просто: правий борт, лівий борт, як усі кажуть?

— Ти ж перший сказав: вахтовий із штирборту,— нагадав йому Генрі.

— Таки сказав. Але відтепер казатиму тільки так: сходами нагору, сходами наниз, перед судна, зад судна.

— Віллі, перейди, будь ласка, до Хіля та Ари й оглянь у бінокль берегову смугу,— мовив до нього Томас Хадсон.— Берегову смугу та ближчу до нас третину самого острова.

— Слухаюсь, Томе,— сказав Віллі.

Побачити, чи живе хтось на Кайо-Гільермо з цього, майже цілий рік навітряного боку, було неважко. Але й пливучи попід самим берегом, вони не помітили ніяких ознак життя. А коли досягли самого мису, Томас Хадсон сказав:

— Я обійду якомога ближче отой дугуватий острівець, а ви всі оглядайте його в біноклі. Як щось помітите, зупинимось і спустимо шлюпку.

Почав повівати бриз, море захвилювалось, але приплив був ще високий, і хвилі перекочувалися через мілини, не розбиваючись об них. Томас Хадсон дивився вперед, на

невеличкий скелястий острівець. Він знав, що біля його західного краю лежить розбите судно, але тепер, за припливу, над водою випинався тільки рудуватий горб. З внутрішнього боку острова була мілина й піщаний берег, але щоб побачити його, треба було обминути ту руїну.

— На острові є люди,— мовив Ара.— Я бачу дим.

— Точно,— підтвердив Віллі.— Він іде з підвітряного боку, і вітер несе його на захід.

— Це десь посередині, там, де обмілина,— сказав Хіль.

— А щогли не видно?

— Щогли нема,— відказав Хіль.

— А може, вони вдень знімають ту бісову щоглу,— мовив Віллі.

— Всі по місцях,— звелів Томас Хадсон.— Аро, ти стань поруч мене. Віллі, скажи Пітерсові, хай негайно виходить в ефір, байдуже чи почує його хто, чи ні.

— Яка твоя думка? — спитав Ара, коли всі інші пішли.

— Думка така, що якби я був рибалка і сушив рибу, то на час штилю, коли налітають москити, напевне перебрався б з Гільєрмо сюди.

— Я також.

— Вугілля на цьому острові не випалюють, і диму небагато. Отже, вогнище недавно розпалили.

— А може, воно вже догорає.

— Та я й сам про це подумав.

— Хвилини через п'ять побачимо.

Вони обминули розбите судно, на якому сиділо вже два баклани, і Томас Хадсон подумав: наші помічники не примушують себе чекати. Він скерував катер до підвітряного боку острова й побачив піщаний берег, а над ним зелену поросль і хатину, над якою здіймався дим.

— Хвалити бога,— мовив він.

— Еге ж,— підтакнув Ара.— Я теж боявся побачити інше.

Ніякої шхуни тут не було.

— Здається, ми їх от-от заскочимо. Швидше їдь з Антоніо на берег, і розкажете мені, про що дізналися. Я стану біля самої обмілини. Іншим скажи, щоб були на своїх місцях і поводитися, не збуджуючи підозри.

Шлюпка повернула від борту й попрямувала до берега. Томас Хадсон дивився, як Антоніо та Ара йдуть до тієї вбогої, сляк-так зліпленої хатини. Вони йшли швидко, як тільки могли, щоб не бігти. Наблизившись до хатини, гукнули, і звідти вийшла жінка. Вона була дуже смуглява,

боса, з довгими розпущеними косами, що звисали майже до пояса, і всім своїм виглядом скидалася на індіанку. Поки вони розмовляли, з хатини вийшла друга жінка, така сама смуглява й довгокоса, з дитиною на руках. Закінчивши розмову, Ара і Антоніо квапливо потиснули жінкам руки й подалися назад до шлюпки. Відштовхнулися від берега, запустили мотор і поїхали до катера. Шлюпку на борт підняли інші, а Антоніо та Ара одразу ж зійшли на місток.

— Їх там дві жінки,— сказав Антоніо.— Чоловіки поїхали рибалити. Та жінка, що з дитиною, бачила, як черепашатник повернув у протоку. Це було саме тоді, як почався бриз.

— Отже, години півтори тому,— мовив Томас Хадсон.— А тепер уже відплив.

— Та ще й який,— докинув Антоніо.— Вода спадає дуже швидко, Томе.

— Коли вона зовсім спаде, ми там не пройдемо.

— Ні.

— Що ти пропонуєш?

— Це твій катер.

Томас Хадсон рвучко крутнув штурвал, пустив обидва мотори на дві тисячі сімсот обертів і скерував катер до мису.

— Вони й самі можуть сісти на ґрунт,— мовив він.— Під три чорти все.

— Якщо стане зовсім кепсько, кинемо якір,— сказав Антоніо.— А коли й черкнемо десь об одно, то там мергель. Мергель і намул.

— І каміння,— додав Томас Хадсон.— Пришли сюди Хіля, щоб пильнував за тичками. Аро, ти разом з Віллі перевір усю зброю. А ти, Антоніо, будь ласка, залишся тут.

— Паскудна вона, та протока,— мовив Антоніо.— Але пройти можна.

— Коли спадає вода, там не пройти. Але, може, ті мерзотники теж сядуть на ґрунт, чи раптом вітер усухне.

— Вітер не вухне, Томе,— сказав Антоніо.— Як на пасат, він уже набрав сили.

Томас Хадсон поглянув на небо й побачив довгі білі пасма хмар, що сунули за вітром зі сходу. Тоді подивився вперед, на мис найбільшого острова й на мілини, що вже почали вимальовуватись під водою. Він знав, що звідти й почнуться всі його муки. Потім перевів погляд на скупчен-

ня малих острівців попереду, що здавалися зеленими плямами на воді.

— Ну як, Хілю, тички ще не видно? — запитав він.

— Ні, Томе.

— Це має бути просто гілляка чи, може, дрючок.

— Поки що нічого не бачу.

— Дивись прямо по носу.

— Бачу, Томе. Довгий дрючок. Прямо по носу.

— Дякую, — сказав Томас Хадсон.

Обмілини з обох боків були білясто-жовті на сонці, а відпливна течія, що йшла протокою з лагуни, відсвічувала зеленим. Вода була чиста, не забруднена береговим мергелем, бо вітер ще не встиг розбурхати море, і хвилі не били в береги. Через те Томасові Хадсону було легше вести катер.

Та раптом він побачив, який вузький за тичкою поворот, і по черепу в нього перебіг колючий біль.

— Дарма, пройдеш, Томе, — сказав Антоніо. — Тримайся правого берега. Поворот я побачу, тільки-но він відкриється.

Майже притиснувшись до берега з правого борту, катер дуже повільно посувався вперед. Томас Хадсон позирнув на лівий берег, побачив, що він навіть ближче, ніж правий, і взяв ще трохи праворуч.

— Намул за корму викидає? — запитав він.

— Хмари.

Вони підійшли до лиховісного повороту, і виявилось, що він не такий уже й страшний, як здавалось Томасові Хадсону. Той прохід, який вони щойно поминули, був гірший. Знявся вітер, і, коли вони повернули й пішли бортом до нього, Томас Хадсон відчув його різкі подуви на своєму голому плечі.

— Тичка прямо по носу, — мовив Хіль. — Звичайна гілляка.

— Я бачу.

— Так і тримай правим бортом до берега, Томе, — сказав Антоніо. — Поки що наше зверху.

Томас Хадсон так притискався до правого берега, наче ставив машину біля тротуару. Але той берег скидався не на тротуар, а на порите снарядами, багнисте поле бою тих часів, коли надуживали зосередженим артилерійським вогнем, — неначе те поле раптом постало з dna океану й простяглося праворуч від нього, мов рельєфна карта.

— Намулу за кормою багато?

— Страшенно багато, Томе. Коли поминемо цей прохід, можна б стати на якір. З цього боку Контрабандо. Чи з підвітряного,— запропонував Антонію.

Томас Хадсон повернув голову й побачив Кайо-Контрабандо — маленький, зелений і веселий острівець. Тоді сказав:

— Під три чорти. Ану, Хілю, промацай біноклем цей острівець і протоку. Туди, здається, міг би зайти черепашатник. А я бачу далі ще дві тички.

Цією протокою іти було неважко. Але попереду з правого борту він побачив піщану косу, що вже показалася над водою. Чим ближче вони підходили до Контрабандо, тим вужчим ставав прохід.

— Обминай цю тичку з лівого боку,— сказав Антонію.

— Я так і роблю.

Вони залишили позаду ще одну тичку. То була темна суха гілляка, яку шарпав вітер, і Томас Хадсон подумав, що за такого вітру вони не матимуть під кілем і середньої малої глибини, належної після відпливу.

— Як там з намулом? — запитав він Антонію.

— Так само багато, Томе.

— А ти щось бачиш, Хілю?

— Тільки тички.

Тим часом вітер уже так розбурхав море, що вода у протоці стала білясто-каламутна, і більш не видно було ні дна, ні обмілин, що показувалися тепер лише тоді, коли катер, проходячи повз них, засмоктував під себе воду.

Кепські справи, думав Томас Хадсон. Але кепські справи і в тих. Їм доводиться часто міняти галси. Для цього треба бути справжніми моряками. А тепер я маю розміркувати, котрою протокою вони могли піти: старою чи новою. Це залежить від їхнього лоцмана. Якщо він молодий, то, мабуть, пішов новою. Тією, яку пробило за урагану. А якщо старий, то, певно, старою, бо там іти звичніше й безпечніше.

— Антонію,— мовив він.— Котрою протокою ти хочеш піти — старою чи новою?

— Вони обидві погані. Різниця майже немає.

— То що б ти зробив?

— Я став би на якір з підвітряного боку Контрабандо й почекав припливу.

— На ранок вода ще не підніметься так, як нам треба.

— У тім-то й річ. Але ж ти тільки спитав мене, що б я зробив.

— А я все-таки спробую пройти цією сучою протокою.
— Це твій катер, Томе. Але якщо ми й не зловимо їх, то зловлять інші.

— Чого це сьогодні не видно повітряного патруля з Кайо-Франсесу?

— Вранці літав. Хіба ти не бачив?

— Ні. А чому ти мені не сказав?

— Я думав, ти сам бачив. Отой їхній маленький гідроплан.

— От паскудство,— мовив Томас Хадсон.— Мабуть, це тоді, коли я був на носі, а в Пітерса працював генератор.

— Ну, тепер це все байдуже,— сказав Антоніо.— Слухай, Томе, далі немає двох тичок.

— Хілю, ти теж їх не бачиш?

— Не бачу жодної.

— Ну й біс із ними,— сказав Томас Хадсон.— Усе, що я зараз маю робити, це пригультись до того смердючого острівця й не сісти на косу, що тягнеться на північ і на південь від нього. Далі ми оглянемо отой більший острів з манграми, а тоді поліземо в котрусь із двох проток.

— Східний вітер вижене з них усю воду.

— Пропади він пропадом, цей східний вітер,— промовив Томас Хадсон.

Злетівши з його уст, ці слова прозвучали як страшне прокляття, найжахливіше й найдавніше з тих, що пов'язані з християнською вірою. Він знав, що образив словом одного з найкращих друзів усіх, хто виходить у море. Та, вимовивши цю клятьбу, не став перепрошувати. Навпаки — повторив її.

— Даремно ти так, Томе,— сказав Антоніо.

— Я знаю,— відповів Томас Хадсон. Потім проказав подумки, наче покаянну молитву, вже не пригадуючи до ладу того вірша: «Здіймайсь, здіймайсь, західний вітре, хай хмари дощ несуть. Щоб знов мені мою кохану обійнять і в ліжку з нею быть». Оце ж той самий бісів вітер, тільки широти різні, подумав він. Ці два вітри дмуть з різних континентів. Але обидва вони приязні, надійні й корисні. І він ще раз проказав сам до себе: «Щоб знов мені мою кохану обійнять і в ліжку з нею быть».

Тепер вода стала така каламутна, що вже не було за чим і орієнтуватись, окрім берегів обабіч та ще обмілини, коли з них зісмуктувало воду. Джордж стояв на носі з лотом, Ара з довгрю жердиною. Вони замірювали глибину й гукали назад на місток.

Томас Хадсон мав таке відчуття, ніби це було вже з ним колись у моторошному сні. Вони пройшли чимало важких проток. Та саме оце, що тепер, було вже колись у його житті. А може, воно й тривало все його життя. Але тепер діялося так навально, що він почував себе і господарем становища, і водночас його бранцем.

— Ну, як там, Хілю, видно щось? — запитав він.

— Нічого не видно.

— Дати тобі на підмогу Віллі?

— Ні. Віллі не побачить більше, ніж я.

— І все-таки нехай він буде тут.

— Як хочеш, Томе.

Через десять хвилин вони сіли на міліну.

XV

Вони сиділи на замуленій піщаній обмліні, що мала бути позначена тичкою, а тим часом відплив тривав далі. Вітер бурхав усе дужче, і вода стала зовсім каламутна. Попереду був чималенький зелений острів, що начебто й не підносився над водою, ліворуч од нього купчилися дрібні острівці. Обабіч видніли узвишся піщаної коси, що почали поступово оголюватись в міру того, як спадала вода. Томас Хадсон бачив зграї берегових птахів, що кружляли в повітрі й сідали на ті латки, шукаючи поживи.

Антоніо спустив плюшку за борт і разом з Арою кинув носовий якір та два малі кормові.

— Думаєш, другого носового кидати не треба? — спитав Томас Хадсон.

— Ні, Томе, — відказав Антоніо. — Думаю, що не треба.

— Якщо вітер посилиться, то за припливу нас може погнати проти течії.

— Навряд, Томе. Хоча може бути й таке.

— Давай кинемо з навітряного боку малий, а великий посунемо далі в підвітряний. Тоді будемо спокійніші.

— Гарзд, — погодився Антоніо. — Як на мене, то краще це, аніж знову сісти на ґрунт в якійсь клятій протоці.

— Еге ж, — мовив Томас Хадсон. — Ми про це говорили.

— І все-таки краще постояти на якорі.

— Я й сам знаю. Але попросив тільки кинути другий малий якір, а великий трохи посунути.

— Слухаюсь, Томе.

— Ара любить вибирати якорі.

— Вибирати якорі ніхто не любить.

— Ара любить.

Антоніо усміхнувся й сказав:

— Ну хіба що Ара. Так чи так, а я згоден з тобою.

— Ми завжди рано чи пізно доходимо згоди.

— Аби тільки не запізно.

Томас Хадсон простежив, як переставили якорі, і подивився вперед, на зелений острів, що неначе потемнів після відпливу, коли оголилося коріння мангрів понад берегом. Вони могли стати в бухті з південного боку цього острова, подумав він. Вітер триватиме до другої-третьої години ночі, отож вони можуть ще завидна, тільки-но почнеться приплив, спробувати вибратися звідси однією з тих двох проток. А далі піти собі отією великою, наче озеро, затокою, де можна спокійнісінько плисти хоч і цілу ніч. Світло вони мають, а прохід там у кінці досить широкий. Отже, все залежатиме од вітру.

Відтоді як вони сіли на міліну, його не залишало почуття своєрідної полегкості. В першу мить він відчув потужний глухий удар, такий, наче то вдарило його самого. Але вдарило не об каміння, це він одразу зрозумів. Відчув руками, що стискали штурвал, та ступнями босих ніг. І перше враження було таке, ніби його поранило. А вже наступної миті з'явилось оте почуття полегкості, знайоме кожному, кого поранено в бою. Йому і далі здавалося, що то просто моторошний сон і що все воно вже було з ним колись. Але було зовсім не так, і тепер, коли катер сів на міліну, він відчув полегкість. Він знав, що ця полегкість лише тимчасова, але був задоволений і тим.

На місток піднявся Ара й сказав:

— Грунт добрий, Томе. Якорі сидять міцно, на великий ми накинули допоміжний лінь. Коли піднімемо його, можна буде швидко знятися. Обидва кормові теж підв'язали за лапи.

— Я бачив. Дякую.

— Не карайся, Томе. Може, ті сучі сини отам-таки, за ближчим островом.

— Я не караюся. Прикро тільки, що марно втрачаємо час.

— Це ж не те, що розбити машину чи потопити судно. Просто сидимо на міліні, чекаємо припливу.

— Авжеж.

— Обидва гвинти цілі. Катер цілий. Сів гепкою на мул, ото й тільки.

— Авжеж. Я його посадив.
— Як сів, так і зніметься.
— Звісно, що зніметься.
— Томе, тебе щось тривожить?
— Що б мене мало тривожити?
— Та нічого. Просто я тривожуся, чи не тривожить тебе що-небудь.

— К бісу всі тривоги,— сказав Томас Хадсон.— Гукни Хіля, і йдіть униз. Доглянь там, щоб усі добре попоїли й не хнюпили носа. А потім вирушимо на берег і промацаємо той острів. Ото й усього діла.

— Ми з Віллі можемо їхати хоч зараз. Попоїсти ще встигнемо.

— Ні. Я поїду потім з Віллі й Пітерсом.

— Без мене?

— Так. Пітерс говорить по-німецькому. Тільки не кажи йому, що він поїде. Просто збуди й добре заправ кавою.

— А чого мені з вами не можна?

— Шлюпка в нас надто мала.

Хіль віддав йому великий бінокль і пішов униз разом з Арою. Томас Хадсон пильно роздивлявся в бінокль на острів, але за високими манграми годі було щось добачити. Понад берегом, серед мангрових дерев росли й інші, ще вищі, і якби у схожій на підкову букточці по той бік стриміла щогла шхуни, він її однаково б не розгледів. Від бінокля почало різати очі, й Томас Хадсон засунув його в футляр і, зачепивши ремінцем за гачок, поклав на стелаж для гранат.

Він був радий, що знову залишився на містку сам, і тішився полегкістю, яка випала йому хоч ненадовго. На обмілинах копошилося берегове птаство, і він згадав, як багато важили для нього птахи в дитинстві. Тепер він ставився до них по-іншому й ніколи не відчував бажання їх убивати. Йому пригадалося, як у ті давні дні він з батьком сидів у схованці на піщаній косі, виставивши поодаль бляшані пастки, і як птаство зліталось на оголені відпливом обмілини, і як він посвистував, підманюючи зграйки, що кружляли в повітрі. Посвист був сумовитий, і він оце й тепер свиснув, як тоді, і підманив одну зграйку. Та, наблизившись до застряглого на міліні катера, птахи круто повернули й полетіли геть шукати поживи.

Томас Хадсон знову взяв бінокль і оглянув обрій, але ніяких ознак шхуни не було видно. А може, вони подалися тим новим проходом у внутрішню протоку, подумав він.

Добре було б, якби їх перехопив хтось інший. Тепер уже нам не взяти їх без бою. Вони не схочуть здатися жалюгідній шлюпці.

Він уже стільки часу намагався розгадати їхні задуми, що аж стомився. Нарешті я таки по-справжньому стомився, подумав він. Ну що ж, зате знаю, що мені належить робити, отже, все просто. Обов'язок — чудова річ. Не уявляю собі навіть, як би я міг без нього жити, відколи не стало Тома-молодшого. Ти міг би малювати, сказав він собі. Чи робити якесь інше корисне діло. Можливо, подумав він. Але виконувати обов'язок простіше. Це теж корисне діло, сказав він собі. І ти не заперечуй. Воно допомагає покінчити з усією тією нечистю. Задля цього ми всі й працюємо. А що буде далі — хто його знає. Ми переслідуюмо тих негідників зовсім непогано, тож перепочинь десяток хвилин і виконуй далі свій обов'язок. Який там біс непогано, подумав він. Дуже добре переслідуюмо.

— Ти будеш їсти, Томе? — гукнув до нього знизу Ара.

— Ні, друже, їсти мені не хочеться, — відказав Томас Хадсон. — А от холодного чаю вип'ю. Там є пляшка на льоду.

Ара подав йому пляшку. Томас Хадсон узяв її і прихилився до поруччя містка. Він пив з пляшки холодний чай і дивився на той найбільший з навколишніх острівців, що лежав попереду. Тепер коріння прибережних мангрів було все на видноті, і здавалося, ніби острів стоїть на дибах. Потім він побачив ліворуч зграю фламінго. Вони летіли низько над водою, дуже гарні в світлі сонця. Їхні довгі шиї були похилені донизу, незграбні лапи випростані, а самі вони немов заклакці, і тільки рожеві з чорним крила раз по раз стріпувались, несучи їх до замуленої коси, що видніла попереду праворуч. Томас Хадсон дивився на них і милувався їхніми спрямованими вниз чорно-білими дзьобами й отією рожевою барвою, якої вони надавали небу і яка немов заслоняла собою химерну будову кожного окремо взятого птаха, але й кожен з них сам собою тішив око. Та коли птахи порівнялися з тим зеленим островом, Томас Хадсон побачив, що вся зграя рвучко повернула праворуч.

— Ара! — гукнув він униз.

Ара піднявся на місток і сказав:

— Слухаю, Томе.

— Візьми три *пійос* із шістьма магазинами до кожного, десяток гранат та середню санітарну сумку і поклади в шлюпку. І, будь ласка, пришли сюди Віллі.

Фламінго вже були на обмілині далеко праворуч і заклопотано копірсалися в мулі. Томас Хадсон саме дивився на них, коли Віллі сказав:

— Ти глянь, скільки бісових фламінго.

— Вони летіли над островом, і щось їх там сполохало. Я певен, що з того боку стоїть або та шхуна, або якийсь інше судно. Хочеш поїхати зі мною, Віллі?

— Ну звісно.

— Ти вже попоїв?

— Засуджений до страти добряче підобідав.

— Тоді йди допоможи Арі.

— Ара їде з нами?

— Ні, я беру Пітерса, бо він знає по-німецькому.

— А не можна замість нього Ару? Я не хочу бути в бою з Пітерсом.

— Може, Пітерс своєю німецькою мовою допоможе нам уникнути бою. Слухай, Віллі. Мені потрібні полонені. До того ж з ними лоцман, і я не хочу, щоб він загинув.

— Ти виставляєш багато умов, Томе. І це при тому, що їх там вісім чи, може, й дев'ять, а нас троє. Та й який біс знає, що з ними лоцман?

— Ми знаємо.

— Давай не будемо гратися в дрисляве благородство.

— Я питав тебе, чи хочеш ти їхати.

— Я їду,— сказав Віллі.— От тільки той Пітерс...

— Пітерс буде битися. Зроби ласку, припли сюди Антоніо й Генрі.

— Ти думаєш, Томе, вони там? — спитав Антоніо.

— Я цілком певен.

— Томе, а мені з вами не можна? — спитав Генрі.

— Ні. Шлюпка вміщає тільки трьох. Якщо з нами щось станеться, постарайся прошити шхуну із п'ятдесяток¹, коли вона спробує втекти з початком припливу. Потім знайдете її в отій довгій затоці. Вона буде пошкоджена. А може, й не дійде аж туди. Якщо пощастить, захопіть полоненого, одвезіть на Кайо-Франсес і здайте під розписку.

— Чи не міг би я поїхати замість Пітерса? — спитав Генрі.

— Ні, Генрі. Ти вже пробач, але він говорить по-німецькому. Команда в тебе добра,— мовив він до Антоніо.— Як-

¹ Ідеться про спарену зенітну кулеметну установку калібру 0,50 дюйма (12,7 мм).

що з нами все буде гаразд, я залишу Віллі й Пітерса на шхуні з чим там приведеться, а сам привезу шлюпкою полоненого.

— Наш останній полонений не довго дихав.

— Постараюся привезти справного, міцного й здорового. Ідьте наниз і догляньте, щоб усе там було як слід. А я хочу трохи подивитися на отих фламінго.

Він стояв на містку й дивився на рожевих фламінго. Річ тут не тільки в забарвленні, думав він. Не тільки в поєднанні чорного з ясно-рожевим. Головне — їхня величина і те, що окремі частини тіла в них потворні, але в цілому химерно-прекрасні. Мабуть, це дуже давня порода птахів, що дійшла до нас із глибокої минувшини.

Він не дивився на птахів у бінокль, бо тепер йому не потрібні були деталі. Йому потрібна була ота рожева барва на сіро-бурому тлі. Тим часом туди прилетіли ще дві зграї, і тепер уся обмілина була забарвлена так, як він ніколи не наважився б намалювати. Чи, може, й наважився б і саме так намалював би. Приємно помилуватися на фламінго, вирушаючи в таку дорогу, подумав він. А тепер треба йти, щоб вони там не стривожились і не уявили собі казна-чого.

Він зійшов з містка і сказав:

— Хіло, піднімайся туди й не спускай бінокля з острова. Генрі, якщо зчиниться стрілянина, а потім з-за острова покажеться черепашатник, відбатуй йому к такій матері ніс. Усі інші хай стежать у біноклі, куди тікатимуть ті, що вцілють, а переловити їх зможете й завтра. Якщо шлюпка буде пошкоджена, позабивайте дірки і вживайте її на діло. На шхуні є човен, його теж зможете полагодити й пустити в діло, якщо ми не дуже його роздовбаємо.

— Які ще накази? — спитав Антоніо.

— Регулярно випорожнюйтесь і живіть по змозі праведно. Ми не примусимо довго себе чекати. А вас двох, панове байстриюки, прошу зі мною. Ходім.

— Моя бабуся завжди твердила, що ніякий я не байстриюк,— мовив Пітерс.— Вона казала, що я наймиліше й найзаконніше дитинча в усій окрузі.

— І моя матуся запевняла, що я не байстриюк,— сказав Віллі.— Як ми сядемо, Томе?

— Найкраща рівновага, коли ти на носі. Та коли хочеш, на носі сяду я.

— Ні, сідай до стерна,— відказав Віллі.— Он який тепер у тебе корабель.

- Виходить, випав мій номер,— мовив Томас Хадсон.— Росту вгору. Прошу на борт, містере Пітерс.
- Радий вітати вас на борту, адмірале,— сказав Пітерс.
- Щасливих ловів! — гукнув Генрі.
- Будь покійник! — гукнув у відповідь Віллі.
- Заджеркотів мотор, і шлюпка взяла курс на силует острова, що тепер, коли вони були над самою водою, здавався ще нижчим.
- Я підйду збоку, і ми тихцем піднімемось на борт.
- Обидва кивнули — один на середній банці, другий на носі.
- Залізляччя начепить на себе. Тепер нехай бачать, начхати,— сказав Томас Хадсон.
- Не знаю, де б я його все й сховав,— мовив Пітерс.— Я тепер чисто як бабусин мул.
- То й нехай. Мул добра худобина.
- Томе, я доконче маю пам'ятати всю оту чортівню щодо лоцмана?
- Пам'ятай, але май і свою голову на в'язах.
- Ну от,— озвався Пітерс.— К бісу тепер усі наші клопоти.
- Годі, помовчмо,— сказав Томас Хадсон.— На борт поліземо всі водночас, і якщо їх не буде на палубі, ти гукнеш їм по-їхньому, щоб виходили, руки вгору. Все. Говорити більш не можна, бо голоси чути далі, ніж мотор.
- А що, як вони не вийдуть?
- Віллі кине вниз гранату.
- А якщо вони будуть на палубі?
- Обстріляємо по секторах. Я — кормовий, Пітерс — середній, ти — носовий.
- А гранату вниз мені кидати?
- Ну звісно. Ми повинні захопити поранених, яких можна врятувати. Тим-то я і взяв санітарну сумку.
- Я думав, це для нас.
- І для нас. А тепер цить. Усе ясно?
- Ясніше за г. . . .,— відказав Віллі.
- А затичок для гузен нам не видали? — спитав Пітерс.
- Їх же скинули з літака сьогодні вранці. Хіба ти не одержав?
- Ні. Моя бабуся завжди казала, що жодне дитинча на всьому Півдні не має такого поганого шлунка. Одну мою пелюшку навіть виставлено у Смітсонівському інституті.
- Ну, годі брехати,— тихо мовив Віллі, одхилившись назад.— Ми маємо все зробити ще завидна, Томе?

— Зараз же.

— Бідолашна моя голівонька,— сказав Віллі.— Оце-то я вскочив у халепу з цими злодюгами й горлорізами.

— Заткнися, Віллі. Побачимо, який ти в бою.

Віллі кивнув головою і вступив своє видюще око вперед, на зелений острів, що немовби стояв навшипиньки на рудувато-коричневому корінні мангрів. Він ще тільки раз обізвався перед тим, як вони почали обходити мис:

— На цьому корінні трапляються добрячі устриці.

Томас Хадсон мовчки кивнув головою.

XVI

Вони побачили шхуну одразу ж, як обійшли мис і поминули вузьку протоку між тим островом і невеличким сусіднім острівцем. Вона стояла біля самого острова носом до берега, із щогли звисали пагони дикого винограду, а палуба була вкрита зеленим мангровим гіллям.

Віллі одхилився назад і тихо промовив майже у вухо Пітерсові:

— Човна на ній немає. Перекажи далі.

Пітерс обернув своє веснянкувате обличчя й сказав:

— Човна на ній немає. Певно, поїхали на берег.

— Піднімемось на борт і потопимо її,— мовив Томас Хадсон.— План той самий. Перекажи далі.

Пітерс нахилився вперед, заговорив Віллі у вухо, і той тільки покрутив головою. Потім підняв руку й показав пальцями очко. Очко наче дірка в гузні, подумав Томас Хадсон.

Вони підійшли до шхуни з граничною швидкістю, на яку був здатен кавовий млинок у них за кормою, і Томас Хадсон вправно, без найменшого поштовху, пристав до борту. Віллі накинув кішку на планшир, міцно закріпив її, і вони всі троє майже водночас опинилися на борту. Під ногами в них було мангрове гілля з його свіжим мертвотним духом, і Томас Хадсон побачив замасковану диким виноградом щоглу, і все те знов діялося наче уві сні. Потім він побачив відчинений люк та відчинений, але прикритий мангровим гіллям форлюк. На палубі нікого не було.

Томас Хадсон махнув рукою до Віллі, щоб той ішов до форлюка, а сам націлив туди автомат і подивився, чи поставлено спуск на безперервну стрільбу. Під босими ногами він відчував тверді округлі гілки, слизьке листя і теплі мостини дерев'яної палуби.

— Скажи їм, нехай виходять з піднятими руками, — тихо мовив він до Пітерса.

Пітерс грубо, гортанно заговорив по-німецькому. Ніхто не обізвався, і нічого не сталося.

Цей бабусин онучок має добрячу дикцію, подумав Томас Хадсон і промовив:

— Скажи, ми даємо їм десять секунд на те, щоб вийшли. Будемо поводитися з ними як з військовополоненими. Потім лічи до десяти.

Пітерс говорив так, наче виголошував вирок усій Німеччині. Який величний голос, подумав Томас Хадсон і швидко озирнувся, чи не видно де човна. Та побачив лише темне коріння й зелене листя мангрів.

— Лічи до десяти й кидай гранату, — сказав він. — А ти, Віллі, пильнуй за тим сучим форлюком.

— На ньому ж, хай йому сто чортів, гілля накидано.

— То заштовхни туди гранату, коли Пітерс кине свою. Не кидай, а заштовхни.

Пітерс полічив до десяти і, не сходячи з місця, високий, розслаблений у сутлобах, мов бейсболіст на подачі, узяв автомат під ліву пахву, висмикнув зубами чеку і, потримавши у руці вже задимілу гранату, неначе давав їй розігрітись, рвучким рухом передпліччя — чисто як Карл Мейс, — жбурнув її в темряву люка.

Оце актор, подумав Томас Хадсон, дивлячись на нього. Адже він певен, що там унизу нікого нема.

Томас Хадсон ступив уперед, і далі тримаючи люк під прицілом свого «томпсона». Пролунав уривчастий гучний вибух Пітерсової гранати, і Томас Хадсон побачив, як Віллі розсуває гілля, щоб укинути гранату в форлюк. І раптом праворуч від щогли, там, де звисали виноградні пагони, він побачив автоматне дуло, що виткнулося з гілля над тим самим люком, біля якого був Віллі. Він натиснув спуск, але й той автомат дав п'ять частих пострілів, що проляскотіли, мов дитяча тріскачка. Потім із сліпучим спалахом вибухнула граната Віллі, і Томас Хадсон, подивившись туди, побачив, що Віллі висмикує чеку з другої гранати. Пітерс лежав на боці, головою на планширі. Кров з його голови стікала в бортовий жолоб.

Віллі вкинув гранату в люк, і вона вибухнула з іншим звуком, бо перед тим закотилася десь далі під палубу.

— Як, по-твоему, є ще хтось живий із тих падлюк? — спитав Віллі.

— Зараз я ще звідси одну вкину,— сказав Томас Хадсон. Він пригнувся й побіг, щоб не втрапити під вогонь з великого люка, а тоді обхопив рукою гранату — сіру, масивну, важку, з грубою насічкою,— висмикнув з неї чеку і, підступивши до люка, закотив гранату в корму. Розлігся вибух, тріск, і над розтрощеною зі споду палубою піднявся дим.

Віллі стояв і дивився на Пітерса, і Томас Хадсон теж підійшов і поглянув на нього. Пітерс лежав майже такий самий, який був завжди.

— Ну от, нема в нас більше перекладача,— мовив Віллі. Його видюче око посіпувалось, але голос звучав рівно.

— Швидко вона осідає,— сказав Томас Хадсон.

— Вона й так сиділа на міліні. А тепер хилиться набік.

— Ми ще не встигли багато чого зробити, Віллі.

— І рахунок нічийний. Один — один. Але триклятий черепашатник ми все-таки потопили.

— Катай-но назад і повертайся з Арою та Генрі. Нехай Антоніо виведе катер до мису, як тільки почнеться приплив.

— Спершу я перевірю, що там унизу.

— Я сам перевірю.

— Ні,— сказав Віллі.— Це моє діло.

— Як ти себе почуваш, хлопче?

— Дуже добре. От тільки засмучений звісткою про смерть містера Пітерса. Треба накрити йому обличчя. І повернути його так, щоб голова була вище, бо шхуна сідає на цей бік.

— А що з тим гадом на носі?

— Шмаття.

XVII

Віллі поїхав по Ару та Генрі. Томас Хадсон лежав за високим планширом шхуни ногами до люка й видивлявся, чи не з'явиться човен. По той бік люка ногами до нижчого борту лежав Пітерс. Обличчя його було накрите німецькою матроською робою. Як це я ніколи не помічав, що він такий високий на зріст, подумав Томас Хадсон.

Вони з Віллі разом оглянули шхуну всередині, де все було шкереберть. На борту залишався тільки один німець — той, що вбив Пітерса. Певно, прийняв його за командира. Вони знайшли на шхуні ще один «шмайсер» і тисячі по дві патронів у металевому ящику, що був розкри-

тий обценьками чи консервним ножем. Як видно, ті, що поїхали на берег, забрали зброю з собою, бо нічого більше на борту не було.

Човен мав щонайменше шістнадцять футів завдовжки й чималу вагу, якщо судити з підпор та слідів від його днища на палубі. Запас харчів у них ще був достатній: переважно в'ялена риба та просмажена до сухого свинина. Пораненого вони залишили на шхуні, і саме він стріляв у Пітерса. Він мав тяжку рану в стегні, що вже майже загоїлась, і другу таку саму — в м'якуші лівого плеча. Були в них детальні карти узбережжя й Вест-Індських островів та ще ящик сигарет «Кемел» без фірмової марки, з написом «Постачання флоту». Ні кави, ні чаю і ніякого спиртного на шхуні не було.

Поставало питання, що вони робитимуть тепер. Та й де вони. Вони напевне бачили або чули короткий бій, що відбувся на шхуні, і тепер могли повернутися по свої припаси. Бачили, мабуть, і те, що один поїхав у шлюпці з підвісним мотором, а з пострілів та вибухів гранат зміркували, що на борту ще може бути троє вбитих чи тяжкопоранених. Отже, могли повернутися чи то по припаси, чи то по щось інше, сховане на шхуні, а коли споночіє, зробити спробу дістатися до материка. Якби вони сіли на міліну, то легко зняли б човен самотужки.

Човен у них був, як видно, надійний. А Томас Хадсон не мав тепер радиста, щоб передати прикмети човна, і, отже, шукати його не було кому. До того ж якби вони захотіли й наважились, то могли б спробувати поночі захопити катер. Але це було малоймовірно.

Томас Хадсон обмірковував усе так ретельно, як тільки міг. І зрештою розважив: вони напевне заб'ються в мангрові хащі, витягнуть на берег човен і сховають його. Якщо ми поткнемося за ними, вони легко зможуть перестріляти нас із засідки. А тоді рушать до внутрішньої затоки, вийдуть на відкриту воду і спробують проскочити вночі повз Кайо-Франсес. Це неважко. Харчі якісь знайдуть по дорозі, а ні — то заберуть десь силоміць і отак підуть собі на захід, щоб потім пробратися до котрогось із німецьких земляцтв поблизу Гавани, де їх переховують і всіляко підтримають. Добути собі кращий човен їм теж неважко. Заберуть у когось. Чи вкрадуть.

Мені треба доповісти про все на Кайо-Франсесі, одвезти Пітерса й дістати вказівки. Доки не повернемось у Гавану, особливих прикросців не буде. На Кайо-Франсесі командує

лейтенант, з ним ніяких ускладнень не виникне, і ми зможемо залишити там Пітерса. Щоб довести його туди, льоду в нас вистачить, там і пальним заправимось, а льоду дістанемо в Кайбар'ені.

Нам треба будь-що зловити цих негідників. Але я не збираюся ні за такої матері душу підставляти Віллі, Ару й Генрі під шквальний автоматний вогонь з мангрової хащі. Їх там, судячи з усього, що ми тут бачили, вісім чоловік. Сьогодні я мав нагоду застукати їх зі спущеними штаньми і пропустив її, бо вони чи то надто хитрі, чи надто щасні, а до того ж добре знають своє діло.

Ми втратили одного чоловіка, і цей один — радист. Зате ми залишили їх без шхуни, при одному човні. Якщо я побачу той човен, ми знищимо і його, а острів обложимо й накриємо їх там. Але стромляти наші голови в пастку, де нас буде троє проти вісьмох, я не збираюся. І якщо мені потім надають по с , то нехай надають. Зрештою, надають і так, і так. За те, що я втратив Пітерса. Якби втратив будь-кого з вільнонайманих, нікому й не заболіло б. Крім мене та моєї команди.

Скоріше б уже вони повернулися, подумав він. Не хочу я бути сам, коли ті негідники з'являться сюди подивитися, що сталося з їхньою шхуною, і вести з ними бій одинцем на цьому безіменному острові. Цікаво все-таки, куди вони подалися отим своїм човном і що там роблять? Може, шукають устриць. Віллі казав, що тут є устриці. А може, просто не сготили залишатися вдень на своєму черепашатнику, щоб їх не засікли з літака. Та ні, вони вже, певно, знають, в які години тут патрулюють літаки. Хай їм чорт, з'являлися б уже, чи що, то, може, швидше б усе скінчилося. Прикриття в мене тут непогане, а вони, перш ніж потрапити на борт, будуть у мене всі як на долоні. А як по-твоєму, чому той поранений не стріляв раніш, поки ми не залізли на шхуну? Він же мав почути шум мотора. Певне, спав. Та й наш мотор дуже тихий, його майже не чути.

Надто багато тут усяких «чому», подумав він, і я зовсім не певен, що все як слід розраховував. Можливо, не треба було вчиняти наскок на шхуну. Але мені здається, я таки мав це зробити. Ми потопили шхуну, втратили Пітерса і вбили одного з них. Не хтозна-як добре, та все-таки на нашу користь.

Він почув джеркотіння мотора і, обернувшись, побачив, як шлюпка обходить мис. Але в ній був лиш один чоло-

вік — Ара, що стернував на кормі. Та помітив він і те, як низько шлюпка сидить у воді, й зрозумів, що Віллі та Генрі лежать у ній на дні. А Віллі таки хитрюга, подумав він. Нехай ті на острові побачать, що приїхав тільки один, але не той, що вів шлюпку звідси. Не знаю, чи справді хитра ця вигадка. Але Віллі напевне мав якісь свої міркування.

Шлюпка підійшла до шхуни з підвітряного боку, і Томас Хадсон побачив широкі груди Ари, його довгі руки та смагляве обличчя, таке незвично серйозне в ці хвилини, і помітив, як нервово сіпаються м'язи у нього на ногах. Генрі та Віллі лежали долілиць, поклавши голови на руки.

Коли шлюпка пристала до підвітряного борту шхуни, що похилилася від берега до води, і Ара взявся за леєр, Віллі повернувся на бік і сказав:

— Лізь на борт, Генрі, й повзи до Тома. Ара подасть тобі твое залізяччя. І Пітерсове там забереш.

Генрі обережно поповз на животі по нахиленій палубі. Проповзаючи обіч Пітерса, швидко позирнув на нього.

— Привіт, Томе,— мовив він.

Томас Хадсон поклав руку йому на плече й тихо сказав:

— Повзи на ніс і втиснився в палубу. Щоб нічого не було видно над бортиком.

— Гаразд, Томе,— відповів той здоровань і помалу, дюйм за дюймом, поповз нахиленою палубою до носа. Йому довелося перелізти через Пітерсові ноги, і він підібрав його автомат і магазини. Магазини застромив за пояс, помацав у Пітерса в кишенях, витяг звідти гранати й теж причепив до пояса. Тоді поплескав Пітерса по ногах і, тримаючи свій та його автомати за стволи, поповз далі до свого місця на носі.

Томас Хадсон спостерігав, як Генрі повз похилою палубою по мангровому гіллі і як, поминаючи розтросчений вибухом гранати форлюк, зазирнув туди. Те, що він там побачив, ніяк не відбилося на його обличчі. Опинившись під захистком планшира, він поклав обидва автомати праворуч себе, а тоді перевірів Пітерсів і заправив у нього новий магазин. Решту магазинів розіклав попід бортиком планшира, потім відчепив від пояса гранати й поклав їх напхвату.

Побачивши, що він зайняв свою позицію і дивиться на зелений острів, Томас Хадсон повернув голову й заговорив до Віллі, що лежав на дні шлюпки, заплющивши проти сонця і видюще, й штучне око. На ньому була виляняла сорочка кольору хакі з довгими рукавами, подерті шорти й

старі тенісні туфлі. Ара сидів на кормі, і Томас Хадсон бачив згори його буйну чорну чуприну та великі руки, що напружено стискали бортник шлюпки. Ноги його й досі посіпувались, але Томас Хадсон уже давно знав, як він завжди нервується перед небезпечним ділом і як чудово тримається потім, тільки-но воно розпочнеться.

— Віллі,— мовив Томас Хадсон.— Ти щось надумав?

Віллі розплющив своє видюче око, а штучне так і лишилося заплющене.

— Я прошу дозволу прогулятися на той край острова й побачити, що там діється. Не можна дати їм ушитися звідси.

— Я поїду з тобою.

— Ні, Томмі. Я це трикляте діло знаю, воно ж моє ремесло.

— Я не дозволю тобі їхати туди самому.

— А це можна зробити тільки так. Звірся на мене, Томмі. Ара повернеться сюди і, якщо я їх сполохну, підіграє вам. А якщо все буде тихо, приїде й підбере мене там-таки на березі.— Обидва його ока були широко розплющені, і він дивився на Томаса Хадсона так переконливо, наче продавець, що умовляє покупця придбати якусь потрібну в домі річ, а той і купив би, та не має стільки грошей.

— І все-таки я поїду з тобою.

— Забагато буде шелесту, Томе. Я ж тобі правду кажу, я це діло, хай йому біс, добре знаю. Вважай, великий фахівець. Кращого за мене ніде не знайдеш.

— Ну гаразд. Ідь,— сказав Томас Хадсон.— Але роздобай там їхній бісів човен.

— А що, по-твоему, я думаю там робити? Лежати на пісочку й рукоблудити?

— Ну, коли вже їдеш, то їдь.

— Слухай, Томе. Тепер ти маєш дві пастки. Одну на катері, другу тут. Ара — твої колеса. І йдеться лише про те, щоб не долічитися якогось там морського піхотинця, начисто списаного зі служби. Що ж тебе муляє?

— Те, що ти так багато базикаєш,— відказав Томас Хадсон.— Забирайся під три вітри, і хай благословить тебе чорт.

— Будь покійник,— сказав йому Віллі.

— Як послухати тебе, то ти в формі,— мовив Томас Хадсон і квапливо пояснив Арі по-іспанському, що вони мають робити.

— Не турбуйся,— озвався Віллі.— Я йому й лежачи все розтлумачу.

Ара сказав:

— Я швидко, туди й назад, Томе.

Томас Хадсон бачив, як він запустив мотор і як шлюпка вийшла на протоку, бачив на кормі широку спину та чорну кучму Ари, і Віллі, що простягся на дні шлюпки. Він ліг так, що голова його була біля самих ніг Ари, і він міг говорити до нього.

Славний, хоробрий, безпутний сучий син, думав Томас Хадсон. Друзяка Віллі. Це ж він допоміг мені віднайти себе, коли я вже ладен був скласти руки. Ні, коли доходить до справжнього діла, то я волю мати поруч себе добрячого морського піхотинця, нехай навіть і начисто списаного, аніж будь-кого іншого. А в нас саме дійшло до справжнього діла. Щастя тобі, містере Віллі, подумав він. І не будь покійник.

— Як ти там, Генрі? — тихо запитав він.

— Добре, Томе. А те, що Віллі поїхав туди сам, це ж справжнє геройство, скажи?

— Та він і слова такого не знає,— відказав Томас Хадсон.— Просто вважає, що це його обов'язок.

— Шкода, що ми з ним не були друзями.

— Коли добре прикрутить, то всі ми друзі.

— Віднині я з ним дружитиму.

— Віднині ми всі маємо безліч добрих намірів,— сказав Томас Хадсон.— Хоч би воно колись уже настало, те віднині.

XVIII

Вони лежали на гарячій від сонця палубі, озираючи берегову лінію острова. Сонце пекло їм спину, але вітер охолоджував шкіру. Спини їхні були майже такі ж темні, як обличчя тих індіанок, яких вони бачили вранці на одному із зовнішніх островів. Здається, це було вже давно-давно, як і все моє життя, подумав Томас Хадсон. І ті індіанки, і відкрите море, і довгі рифи, об які розбивалися хвилі, і темна безодня тропічного океану в далині — усе воно тепер так віддалилось, як і саме його життя. А могли ж ми вийти з цим вітром на відкриту воду й піти на Кайо-Франсес, і Пітерс відповів би на їхні світлові сигнали, і вже сьогодні ввечері ми всі пили б холодне пиво. Не думай про це, хлопче, спинив себе він. Так було треба.

— Генрі,— мовив він.— Як тобі там?

— Чудово, Томе,— дуже тихо відповів той.— Скажи, граната може вибухнути сама, якщо перегріється на сонці?

— Ніколи такого не бачив. Але загалом це може підвищити її вибухову силу.

— Сподіваюсь, Ара взяв з собою води.

— А ти не помітив, вони занесли воду в шлюпку?

— Ні, Томе, не помітив. Я був заклопотаний своїм ділом.

Та ось крізь вітер до них долинуло джеркотіння підвісного мотора. Томас Хадсон обережно повернув голову й побачив, що шлюпка обходить мис. Вона сиділа у воді високо, а на кормі був Ара. Томас Хадсон впізнав його широкі плечі та чорну кучму волосся. Він знову повернувся обличчям до острова й побачив нічну чаплю, що знялася над деревами посередині острова й полетіла геть. Потім звідти випурхнули двоє лісових ібісів, трохи покружляли, а тоді, то часто лопочучи крильми, то вільно линучи в повітрі, подалися за вітром до одного з малих острівців.

Генрі стежив очима за птахами, потім сказав:

— Певно, Віллі уже далеченько забрався.

— Еге ж,— мовив Томас Хадсон.— Вони злетіли з того узвишся, що посередині острова.

— Виходить, там нікого більше немає.

— Так, якщо це Віллі їх сполохав.

— Десь там він і має тепер бути, якщо не дуже важко пробиратися.

— Ара вже близько. Гляди тепер не витикайся.

Ара завів шлюпку за похилений до води підвітряний борт шхуни й накинув кішку на планшир. Потім обережно й чіпко, як ведмідь, заліз на палубу. На шиї в нього, прив'язані до уривка грубої жилки, висіли дві пляшки — одна з водою, друга, від джину, з холодним чаєм. Він поповзом перетнув палубу й ліг поруч Томаса Хадсона.

— Як би його сьорбнути тієї водички? — обізвався Генрі.

Ара поклав своє спорядження біля Хадсоного, відв'язав від жилки пляшку з водою і обережно поповз нахиленою палубою понад люками туди, де розташувався Генрі.

— Пий,— мовив він.— А купатися й не пробуй.

Він поплескав Генрі по спині, переповз назад і знову ліг поруч Томаса Хадсона.

— Томе,— сказав він, якомога притишуючи голос.— Ми нічого там не побачили. Я висадив Віллі далеко по той бік, майже навпроти нас, і поїхав на катер. Там я піднявся на борт з протилежного від острова боку. Пояснив усе Антонію, і він добре зрозумів. Потім я заправив мотор шлюпки, налив запасну каністру й узяв пляшку води та пляшку чаю з льоду.

— Добре,— мовив Томас Хадсон. Він трохи посунувся вниз на похилій палубі й припав до пляшки з холодним чаєм.— Дуже дякую тобі за чай.

— То Антонію згадав. Ми тоді їхали поспіхом і про дещо забули.

— Ти пересунься до корми, прикриєш той бік.

— Гаразд, Томе,— сказав Ара.

Вони лежали на сонці й вітрі, і кожен не спускав з очей острова. Час від часу там злітав птах чи два, і вони знали, що їх сполохав або Віллі, або ж ті інші.

— От, мабуть, дратується Віллі через цих птахів,— мовив Ара.— Він про них і не подумав, коли йшов.

— Еге ж, це однаково, що сигнальні повітряні кулі запускати,— відказав Томас Хадсон. Він був замислився, і тепер обернувся, й поглянув через плече.

Усе це дедалі менше йому подобалось. Надто багато птахів злітало над островом. Тож які тепер підстави вважати, що ті, кого вони шукають, справді там? Та й, власне, що їм там було робити? Лежачи отак на палубі, він відчував у грудях холодну порожнечу від думки, що їх обох, і його, і Віллі, ошукано. А може, вони й не мали наміру обвести нас круг пальця. Але оті птахи, подумав він; надто вже їх багато, і нічого доброго це не обіцяє. В повітря знялося ще двійко ібісів, уже недалеко від берега, і Томас Хадсон обернувся до Генрі й сказав:

— Зроби ласку, Генрі, спустись у форлюк і постеж за берегом з того боку.

— Там страшенно бридко.

— Я знаю.

— Гаразд, Томе.

— Гранати й магазини залиш, візьми тільки *піфо* і одну гранату в кишеню.

Генрі обережно сповз у люк і почав видивлятися на внутрішні острівці, що заступали собою відкриту протоку. Вираз його обличчя не змінився. Але для цього йому довелося міцно стулити губи.

— Ти пробач мені, Генрі,— мовив Томас Хадсон.— Нічого не вдієш, так потрібно.

— Та я нічого,— відказав Генрі. І раптом його удавана суворість дала тріщину, і він усміхнувся своєю чарівною широкою усмішкою.— Просто я не зовсім так хотів провести літо.

— Я теж. Але поки що все йде не так легко та просто, як нам хотілося б.

Над мангровими заростями злетів бугай, і Томас Хадсон почув його гучний крик і побачив, як птах сполохано шугнув убік за вітром. І тоді він почав простежувати шлях Віллі крізь хащу за тими зльотами птахів. Коли птахи не злітали, було очевидно, що Віллі повернув назад. Та трохи згодом вони знову фуркали вгору, і Томас Хадсон знав, що тепер Віллі пробирається навітряним краєм острова. За три чверті години він побачив велику білу чаплю, що перелякано знялась у повітря й, важко махаючи крильми, полетіла геть. І тоді промовив до Ари:

— Він уже вийшов на берег. Йдь до мису й забери його.

— Я його бачу,— за хвилию сказав Ара.— Він помахав рукою. Онде лежить біля самого берега.

— Йдь забери його і привези так само нишком.

Узявши свій автомат і засунувши в кишені по гранаті, Ара зісковзнув у шльопку. Тоді вмотивився на кормі й відштовхнувся від борту шхуни.

— Слухай, Томе, кинь-но мені пляшку з чаєм.

Для певності Ара зловив пляшку обома руками, а не однією, як робив звичайно. Він полюбляв ловити однією рукою гранати, причому пожбурені якнайдужче, і так само полюбляв прикушувати зубами ковпачки детонаторів. Але цей чай був для Віллі, а Ара добре розумів, що довелось йому знести, нехай навіть марно, і тим-то так дбайливо примостив пляшку під кормою, сподіваючись, що чай ще холодний.

— Що ти скажеш, Томе? — спитав Генрі.

— Нас пошили в дурні. Поки що.

Невдовзі шльопка знов підійшла до борту. Віллі лежав на дні, тримаючи обома руками пляшку з чаєм. Хоч він перед тим і вмився у протоці, руки та обличчя його були подряпані й замащені кров'ю, а один рукав сорочки геть одірваний. Покусане москітами обличчя аж запухло, і скрізь, де тіло не було покрите одягом, повискакували гулі від москітних укусів.

— Немає там ніякого біса, Томе,— сказав він.— Вони на цей острів і ногою не ступали. Нікудишні ми з тобою хитруни.

— Неправда.

— Що ти хочеш цим сказати?

— Коли шхуна сіла на мілину, вони пішли погід цим берегом. Чи то шукали якоїсь поживи, чи то хотіли розвідати проходи — цього я не знаю.

— Ти думаєш, вони бачили, як ми захопили шхуну?

— Вони могли бачити або все, або нічого. Надто низько були над водою, отож навряд чи бачили.

— Але почути за вітром напевне могли.

— Мабуть, що й чули.

— То що ж тепер?

— Ти їдь на катер, а потім нехай Ара приїде по Генрі й мене. Вони ще можуть повернутися сюди.

— А як бути з Пітерсом? Ми могли б одвезти його зараз.

— Одвозьте.

— Томмі, ти зайняв позицію не з того боку,— сказав Віллі.— Я не хочу лізти з порадами, але ми обидва помилилися.

— Знаю. Коли Ара забере Пітерса, я спущуся в задній люк.

— Нехай він сам його повантажить,— сказав Віллі.— Вони можуть побачити силуети. А розгледіти те, що лежить на палубі, можна тільки в бінокль.

Томас Хадсон пояснив це Арі, і той заліз на борт і впорався з Пітерсом дуже легко й незворушно, тільки затягнув йому на потилиці робу, що закривала обличчя. Він зробив усе без надмірної делікатності, але й не грубо, і коли підняв Пітерса з палуби й спустив його головою вперед у шлюпку, то тільки й сказав:

— Дуже він заляклий.

— Недарма ж кажуть: заляк, наче мрець,— мовив Віллі.— Ти хіба не чув?

— Чув,— відповів Ара.— А в нас їх називають *fiambres*, цебто холодне м'ясо. Як ото закускі в ресторани: холодна риба, холодне м'ясо. Але я думав про Пітерса. Він завжди був такий гнучкий.

— Я пришлю Ару назад. Тобі нічого не треба, Томе?

— Талану,— відказав Томас Хадсон.— Дякую тобі за розвідку, Віллі.

— Ет, звичайнісіньке смердюче дільце.

— Нехай Хіль помастить тобі подряпини.

— К бісовій матері ті подряпини,— сказав Віллі.— Ходитиму як син джунглів.

Томас Хадсон і Генрі озирали із своїх люків нерівну, порізану лінію острівців, що лежали між ними та довгою затокою, якою, наче каналом, можна було вийти на відкриту воду. Тепер вони говорили, не притишуючи голосу, бо знали, що ті, інші, можуть бути аж ніяк не ближче, ніж на цих малих острівцях.

— Ти пильнуй,— сказав Томас Хадсон.— А я піду викину за борт оті їхні боеприпаси й ще раз погляну, що там є внизу.

Унизу він знайшов чимало такого, чого не помітив першого разу. Тоді підняв на палубу ящик з патронами й зіштовхнув його через борт. Мабуть, треба було розкидати їх пачками, подумав він. Та біс із ними. Він приніс до люка «шмайсер» і, виявивши, що автомат зіпсований, поклав його разом із своїм спорядженням.

Віддам Арі, нехай дивиться, подумав він. Принаймні тепер зрозуміло, чому вони не взяли його з собою. То ти гадаєш, що вони залишили того пораненого як розпорядника урочистої зустрічі, а самі вшилися? Чи, може, влаштували його якнайзручніше й подались на розвідку? Ну, і як, по-твоєму: чи багато вони бачили й чи багато знають?

— А може, варто було залишити боеприпаси як речовий доказ? — спитав Генрі.

— Тепер уже речові докази нам ні до чого.

— І все-таки завжди краще їх мати. Ти ж знаєш, які вони там доскіпливі,— візьмуть усе під сумнів, і край. А нагорі то, може, й під сумнів узяти не схочуть. Ти ж пам'ятаєш, Томе, як було з тим останнім підводним човном?

— Та пам'ятаю.

— Він аж куди зайшов у гирло Міссісіпі, а вони все брали його під сумнів.

— Це правда.

— Отож я й кажу, що треба було залишити ті боеприпаси.

— Генрі,— мовив Томас Хадсон.— Ти, будь ласка, не тривожся. Ті люди, яких вони перебили, й досі там, на острові. Ми маємо кулі від німецького автомата, видалені з них і з того мертвого німчури. Ми маємо другого мертвого німчуру й записані в судовому журналі координати того місця, де його поховано. Ми маємо оцей роздубаний

черепашатник з мерцем на носі. Ми маємо два «шмайсери». Один несправний, а другий пошкоджений гранатою.

— А що, як раптом налетить ураган і все це розмете? От вони й скажуть, що все воно дуже сумнівне.

— Ну гаразд,— мовив Томас Хадсон.— Нехай усе воно буде сумнівне. А Пітерс?

— Його міг застрелити хтось із нас.

— Еге ж. І доведеться нам усе терпіти.

Вони почули шум мотора і наступної миті побачили, як Ара обходить мис. Ця шлюпка так високо задирає ніс, наче каное, подумав Томас Хадсон.

— Збирай своє залізничя, Генрі,— сказав він.— Повертаємось на катер.

— Коли хочеш, я залюбки залишуся на цій руїні.

— Ні, ти потрібен мені на катері.

Та коли Ара підійшов до борту, він раптом передумав.

— От що, Генрі, ти побудь тут ще трохи, а потім я пришлю по тебе Ару. Якщо вони виткнуться й підійдуть до шхуни, шпурни їм у човен гранату. Переходь сюди, в задній люк, тут тобі буде просторіше. І май голову на в'язах.

— Гаразд, Томе. Дякую, що дозволив мені залишитися.

— Я б залишився сам, а тебе відіслав, але мені треба обговорити дещо з Антонію.

— Розумію. А може, мені краще обстріляти їх, коли вони підійдуть, а вже потім кинути гранату.

— Як хочеш. Але не вистромляй голови, а гранату кинь з другого люка. І тримайся молодцем.— Він лежав за планширом підвітряного борту й подавав Арі своє спорядження. Потім і сам переліз через борт.— Тобі там, унизу, не дуже мокро? — спитав він Генрі.

— Ні, Томе. Все добре.

— Гляди не впадай у клаустрофобію¹ і добре пильнуй. Якщо вони покажуться, дай їм підійти під самий борт, а тоді вже вступай у гру.

— Еге ж, Томе.

— Уявляй собі, ніби сидиш у засідці на качок.

— Мені цього не треба, Томе.

Томас Хадсон уже лежав на дні шлюпки.

— Як тільки настане час повернутися, Ара приїде по тебе.

¹ Хвороблива боязнь замкненого простору.

— Не турбуйся, Томе. Коли хочеш, я можу перебути тут і цілу ніч. Тільки нехай Ара привезе мені чогось попоїсти, ще пляшку води і, може, трохи рому.

— Він приїде й забере тебе, і ми вип'ємо трохи рому на катері.

Ара смикнув шнур мотора, і вони повернули назад до катера. Томас Хадсон відчував біля ніг гранати й вагу автомата на грудях. Він обняв його руками й поколисав, і Ара засміявся, й, нахилившись до нього, промовив:

— Таке життя не для добрих малят.

XIX

Усі вони знов були на катері, і надвечірній вітер віяв прохолодою. Зграї фламінго вже покинули обмілину, хоч вона й досі випиналася над водою. У промінні призахідного сонця обмілина здавалася зовсім сірою, і на ній діловито копошився табунець бекасів. Далі тяглося мілководдя, протоки, яких не видно було за сколоченим мулом, і ген оддалік острівці.

Томас Хадсон стояв, спершись на поруччя містка, і розмовляв з Антоніо.

— Години до одинадцятої на повний приплив нема чого й сподіватися, — сказав Антоніо. — Вітер жене воду із затоки та обмілин, і я навіть не знаю, яка тут буде глибина.

— Нас зніме припливом чи доведеться тягти?

— Має зняти. Але ночі тепер безмісячні.

— У тім-то й річ.

— Місяць тільки-но вчора з'явився, — провадив Антоніо. — Зовсім тоненький. Учора ввечері ми й не бачили його за хмарами.

— Еге ж.

— Я послав Джорджа й Хіля нарубати гілля, щоб позначити прохід тичками. Ми можемо поїхати шлюпкою, проміряти глибину й розставити по фарватеру тички. Тоді легше буде вибратися звідси.

— Слухай. Коли катер знов буде на плаву, я хотів би стати в такому місці, де можна навести на той черепашатник прожектор та наші п'ятдесятки і щоб хтось на борту посигналив нам ліхтариком, якщо вони виткнуться на човні.

— Це було б найкраще, що можна придумати, Томе. Але потемки туди ніяк не підійти. Хіба що з увімкненим прожектором та зі шлюпкою попереду, щоб хтось замірю-

вав глибину, гукав тобі й ставив тички. Тільки тоді ніхто з них і носа не виткне. Нізащо в світі.

— Мабуть, що так. Це я вдруге сьогодні помиляюсь.

— Ти помилився вдень,— сказав Антоніо.— Але то була чиста випадковість. Як ото карту тягти.

— Важливо те, що я помилився. А тепер скажи мені свою думку.

— По-моєму, якщо вони не подалися геть і якщо ми викажемо, що сидимо на ґрунті, то сьогодні вночі вони неодмінно спробують захопити наш катер. З вигляду ми для них не що інше, як така собі купка аматорів морських прогулянок. Я певен, що коли все те сталося, вони були далеко серед островів. А нас вони зневажають і не мають сумніву, що ми для них легка здобич, бо якщо й стежили за нами, то цілий день бачили на шлюпці одного-єдиного чоловіка.

— На те ми й розраховували.

— А що, як вони побачать, що сталося з їхнім чепашатником?

— Поклич до мене Віллі,— сказав Томас Хадсон.

Прийшов Віллі, досі запухлий від москітів. Але подряпини його вже трохи підсохли. На ньому були самі шорти.

— Ну, як ти, сину джунглів?

— Усе гаразд, Томе. Ара приклав мені до покусаних місць хлороформ, і вони більше не сверблять. Та які ж там кляті москіти — з чверть дюйма завбільшки і чорні, як чорнило.

— Ми сьогодні пошилися в бісові дурні, Віллі.

— Паскудство. Ми пошилися в бісові дурні з самого початку.

— Як з Пітерсом?

— Ми зашили його в брезент і обклали льодом. Навряд чи багато за нього дадуть на ринку, але день-два протримається.

— Слухай, Віллі. Я тут казав Антоніо, що хотів би підійти туди й узяти ту бісову руїну під прожектор та під наші п'ятдесятки. Але він каже, що для цього довелось б переполахати весь океан і що так діла не буде.

— Авжеж,— мовив Віллі.— Він має рацію. Це твоя третя помилка сьогодні. В мене на одну менше, і я попереду.

— Як ти гадаєш, чи спробують вони захопити наш катер?

— Ні біса вони не спробують,— відказав Віллі.

— Але ж може таке бути.

— Вони ж іще при своєму розумі. А втім, з великого розпачу можуть і спробувати.— Вони обидва сиділи на містку, прихилившись до затягнутого брезентом поруччя. У Віллі знову засвербіло праве плече, і він терся ним об брезент.— Справді, можуть,— повторив він.— Вчинили ж вони оту бійню на острові.

— Вони дивились на це по-своєму. Не забувай, що вони тоді втратили судно й теж були в розпачі.

— Ну, а сьогодні втратили друге судно та ще й одного із своїх. А може, вони любили того сучого сина.

— Цілком можливо. А то б не морочилися з ним стільки.

— Той німчуря був таки молодець,— мовив Віллі.— Вислухав усю балакню про руки вгору, і гранату дав кинути, а тоді вже сказав своє слово. Мабуть, подумав, що Пітерс командир,— такий він був важний та ще й так шпрехав по-їхньому.

— Певне, що так.

— Ти ж знаєш, гранати вибухали під палубою. Вони могли їх і не почути. Скільки пострілів ти дав, Томе?

— Щонайбільше п'ять.

— І той дав коротку чергу.

— Вам тут дуже було чути, Антоніо?

— Та ні, не дуже,— відповів Антоніо.— Ми ж стоїмо не за вітром, на північ звідти, а ще острів між нами. Лець було чути. Але я почув.

— А вони могли й не почути,— сказав Томас Хадсон.— Зате напевне бачили, як тут весь час сновигала шлюпка і як сіла набік їхня шхуна. Вони неодмінно вирішать, що то пастка. І навряд чи поткнуться до неї.

— По-моєму, це ти слушно розважив,— погодився Віллі.

— Але як ти гадаєш — чи виткнуться вони взагалі?

— Я про це знаю не більше, ніж ти й господь бог. Та хіба не ти в нас завжди розмірковуєш усе за них?

— Еге ж,— відказав Томас Хадсон.— І часом це непогано у мене виходить. Але сьогодні — ну ніяк.

— Розмірковуєш ти добре,— мовив Віллі.— Просто така нещаслива смуга на тебе насунула.

— Ми й справді могли б улаштувати там пастку.

— А тим часом ти сам вскочив у добру пастку,— сказав Віллі.

— Ну от що. Поки ще видно, їдь туди й замінуй там усе як слід.

— Оце ти діло говориш,— погодився Віллі.— Впізнаю старого Тома. Я заміную обидва люки, і дохлого німчуру, і леєр з підвітряного борту. Виявляється, голова в тебе ще варить.

— Не шкодуй вибухівки. Ми маємо її до біса.

— Я ту посудину так нафарширую, що сам господь бог туди не поткнеться.

— Шлюпка повертається,— обізвався Антоніо.

— Ну, я піду скажу Арі. Візьмемо все, що треба, й поїдемо,— мовив Віллі.

— Ти тільки себе не підірви.

— Ти тільки дурниць не говори,— відказав Віллі.— Відпочив би трохи, Томе. Тобі ж не спати цілу ніч.

— Тобі також.

— Е ні, дідька. Я собі спатиму, а коли знадоблюся, збудите.

— Я заступаю на вахту,— мовив Томас Хадсон до Антоніо.— Коли почнеться приплив?

— Він уже почався, але ще не може здолати течії, що йде за вітром із затоки.

— Пристав Хіля до кулеметів, а Генрі нехай відпочине. І всім скажи, щоб відпочивали, бо вночі не спатимуть.

— Чом би тобі не випити, Томе?

— Не хочу. Що в нас сьогодні на вечерю?

— Великий шмат вареної риби під іспанським соусом, з чорними бобами та рисом. А от фруктових консервів уже немає.

— Я ж замовляв тоді на Конфітесі.

— Так. Але їх викреслили із списку.

— А якісь сушені фрукти є?

— Абрикоси.

— Замочи їх на ніч і даси завтра на сніданок.

— Генрі не схоче їсти зранку сушені фрукти.

— Ну, то даси йому до обіду, коли в нього добрий апетит. Суп у тебе ще є?

— Є вдосталь.

— Як з льодом?

— На тиждень вистачить, якщо не дуже багато піде на Пітерса. Чом ти не хочеш поховати його в морі, Томе?

— Може, так і зробимо,— відповів Томас Хадсон.— Він завжди казав, що хотів би бути похований у морі.

— Він багато чого казав.

— Еге ж.

— Томе, чому ти все-таки нічого не вип'єш?

— Ну гаразд,— мовив Томас Хадсон.— Джин у нас ще є?

— Твоя пляшка стоїть у шафці.

— А зелені кокоси?

— Є.

— Зроби мені джин з кокосовою водою і з лимоном. Якщо є лимони.

— Лимонів багато. Там у Пітерса десь заховане його шотландське віскі, я пошукаю. Може, ти краще випив би віскі?

— Ні, знайди і замкни. Воно нам може пригодиться.

— Зараз зроблю тобі твоє питво.

— Дякую. Може, нам усе-таки пощастить, і вони проти ночі виткнуться.

— Я в це не вірю. Тут у мене з Віллі однакові погляди. Але можуть і виткнутись.

— Ми для них величезна спокуса. Їм же потрібне якесь судно.

— Усе це так, Томе. Але ж вони не дурні. Якби вони були дурні, ти б не зміг отак за них розмірковувати.

— Ну гаразд. Неси мені питво.— Томас Хадсон розглядав у бінокль низку острівців.— А я спробую ще трохи поміркувати за них.

Але міркувати до ладу він уже не міг. І не тільки за них, а й взагалі. Він дивився, як шлюпка з Арою на кормі та невидимим на дні Віллі заходить за мис. Дивився, як урешті знявся в повітря й полетів на один із зовнішніх островів табунець бекасів. А потім, коли дивитися стало ні на що, взявся до питва, що його приніс Антоніо.

Він згадав про те, як давав собі слово не пити в цьому плаванні, навіть склянки коктейлю ввечері, і думати тільки про діло. Згадав, як намірявся заганяти себе, щоб увечері падати з утоми й засинати мертвим сном. Але не шукав собі виправдання ні за цю склянку, ні за порушене слово.

Я таки заганяв себе, думав він. Заганяв добряче. І сьогодні маю право випити й подумати про щось інше, крім тих негідників. Якщо вони виткнуться цієї ночі, у нас усе готове до зустрічі. А як не виткнуться, то завтра зранку, коли буде висока вода, я знов піду за ними.

Отож він помалу тягнув своє питво, холодне й чисте на смак, і озирає нерівну лінію острівців перед собою і далі на захід. Випивка завжди відмикала його пам'ять, що її він так старанно тримав тепер під замком, і ці острівці нагадали йому про минулі дні, коли Том-молодший був ще малим

хлопчиком і вони разом ходили в море ловити тарпона. Тільки острови там були інакші і протоки між ними ширші.

Фламінго там не водилися, зате інші птахи були майже такі самі, за винятком хіба великих золотистих куликів, що завжди збивалися в зграї. В різні пори року кулики мали різне забарвлення — то сіре, а то чорне із золотистим полиском, — і він пригадував, як пишався Том-молодший, коли приніс додому першу пташину, яку підстрелив із своєї першої в житті одноствольної рушниці двадцятого калібру. Пригадав, як хлопчик гладив її пухкі білі грудочки й доторкався до гарних чорних плям під крильми і як потім, уже пізно ввечері, він підійшов до хлопчиковаго ліжка й побачив, що той так і спить, обнявши руками пташину. Він дуже обережно, щоб не збудити хлопчика, забрав у нього кулика. Хлопчик не прокинувся. Тільки ще міцніше притиснув руки до грудей і повернувся з боку на спину.

Він поніс того кулика до задньої кімнати, де стояла шафка-льодовня, і в нього було таке відчуття, наче він обікрав хлопчика. Але він старанно пригладив пір'я пташини й поклав її на ґратчасту полицку льодовні. А наступного дня намалював для Тома-молодшого золотистого кулика, і хлопець забрав ту картину з собою і потім одніс до школи. Малюючи кулика, Томас Хадсон намагався відобразити його прудкість і стрімкість, а за тло взяв довгий піщаний берег з кокосовими пальмами.

Потім він пригадав, як одного разу вони були в туристському таборі. Він прокинувся рано-вранці, а Том ще спав. Хлопчик лежав на спині, згорнувши руки, й скидався на скульптурне зображення на надгробку юного рицаря. Томас Хадсон швиденько накидав ескіз, узявши за взірць надгробок, що його бачив колись у Солсберійському соборі. Він хотів згодом намалювати за тим ескізом картину, та так і не намалював, щоб не наврочити. Страх як це допомогло, подумав він тепер.

Він поглянув на сонце, що стояло вже низько над обрієм, і побачив у його промінні Тома на «спітфайрі». Літак був зовсім крихітний у високості й виблискував, наче скалка розбитого дзеркала. Хлопець любив височину, подумав він. А ти добре зробив, коли постановив собі не пити.

Тим часом більша половина питва була ще в склянці, обгорнутій паперовим рушником, і навіть лід ще не розтав.

Від Пітерсових щедрот, подумав він. Тоді пригадав, як вони колись жили на острові і як Том, дізнавшись того

року в школі про льодовиковий період, боявся, що він настане знов...

— Тату,— казав він.— Це єдине, що мене тривожить.

— Сюди крига не сягне,— заспокоював його Томас Хадсон.

— Я знаю. Але жах навіть подумати, що буде з усіма, хто живе в Мінесоті, й у Вісконсіні, й у Мічігані. Навіть в Індіані й Іллінойсі.

— Навряд чи нам слід тривожитись,— сказав Томас Хадсон.— Якби таке й сталося, то це страшенно повільний процес.

— Я знаю,— відказав Том-молодший.— Але це єдине, що по-справжньому мене тривожить. І ще те, що переводиться рід мандрівних голубів.

Ох, той мені Том, подумав він і, поставивши склянку у вільне гранатне гніздо, пильно оглянув у бінокль низку острівців. Але не побачив ніде нічого такого, що скидалося б на човен під вітрилом, і поклав бінокль на місце.

Найкраще нам було на тому острові й там, на Заході, подумав він. Ну і, звісна річ, у Європі, але якщо я почну згадувати про Європу, то неодмінно згадуватиму й про неї, і тоді буде ще гірше. Цікаво, де вона тепер. Певно, спить з якимсь генералом. Ну що ж, сподіваюся, генерала вона вибрала непоганого.

Вона була страшенно мила й дуже гарна, коли ми зустрілися тоді в Гавані. Я міг би думати про неї хоч цілу ніч. Але не буду. Я й так попустив собі, що думаю про Тома. Коли б не випив, то й про нього не думав би. А втім, добре, що я випив. Часом треба порушувати всі свої правила. Ну, може, й не всі. Ось я ще трохи подумаю про нього, а тоді вже міркуватиму про те, що нам робити ввечері, коли повернуться Віллі й Ара. В одному запрягу їм ціни немає. Віллі навчився іспанської на Філіппінах, і мова у нього жаклива, проте вони чудово розуміють один одного. Мабуть, ще й тому, що Ара баск і теж говорить по-іспанському не зовсім правильно. Хай йому чорт, не хотів би я опинитися на борту тієї шхуни після того, як Віллі з Арою її оснастять.

Слухай, допивай-но ти краще своє питво й думай про щось приємне. Том загинув, і думати про нього ти можеш. Однаково ніколи цього не позбудишся. Але тепер уже ти міцно тримаєш себе в руках. То пригадай якусь щасливу пору в своєму житті. Їх було в тебе чимало.

А яка ж була найщасливіша? — запитав він себе. Та, власне, вся та, поки ти був ще не розбещений, і не мав зайвих грошей, і залюбки працював і їв. Коли велосипед тишив тебе більше, ніж автомобіль. З нього краще було видно все довкола, він допомагав тобі зберігати добру форму, і, повертаючись з прогулянки по Булонському Лісу, ти їхав собі накотом Єлісейськими Полями аж за Рон-Пуен, а коли озирався, бачив позад себе два суцільні потоки машин та екіпажів і високе сіре громаддя арки на тлі посутенілого надвечірнього неба.

А тепер там цвіли б каштани. І дерева здавалися б чорними в сутінках, а він їхав би, натискаючи на педалі, до площі Згоди й дивився на біло-воскові свічки їхніх суцвіть. А потім зліз би зі свого гоночного велосипеда, й вів його обіч себе гравієвою доріжкою, і поволі роздивлявся на каштанові дерева, і відчував над головою їхні віти, й далі штовхаючи обіч себе велосипед, і відчуваючи гострі камінчики під тонкими підощвами велотуфель. Ті приношені гоночні туфлі він купив у знайомого офіціанта в «Селекті», колишнього олімпійського чемпіона, а заплатив за них грішми, заробленими за портрет власника того кафе, що його намалював так, як хотілося замовникові.

«Грохи в стилі Мане, мосьє Хадсон. Якщо ви можете».

Навряд чи Мане підписався б під тим портретом, та все-таки в ньому було більше Мане, аніж Хадсона, а найбільше було власника кафе. Томас Хадсон одержав гроші на велотуфлі й ще довго після того мав там безкоштовне питво. Та нарешті, коли одного вечора Томас Хадсон запропонував заплатити за випите, від грошей не відмовились, і він зрозумів, що одержав за портрет сповна.

У «Клозері-де-Ліла» вони теж мали знайомого офіціанта, що ставився до них дуже приязно й завжди подавав удвічі більшу порцію вина, так що з водою їм цілком вистачало на цілий вечір. Отож вони почали ходити туди. Вкладали малого Тома спати, а самі йшли до того старого кафе й сиділи цілий вечір, щасливі, що вони разом. Потім гуляли темними завулками на горі Сент-Женев'єв, де тоді ще не були знесені старі будинки, і щоразу поверталися додому іншою дорогою. А коли лягали спати, то чули сонне дихання Тома в його ліжечку та муркотіння великого kota, що спав разом з ним.

Томасові Хадсону пригадалось, як жахалися люди, дізнаючись, що вони дозволяють котові спати в ліжку з малою дитиною і залишають її саму, йдучи з дому. Але

Том завжди спав міцно, а коли б і прокинувся, то поруч нього був кіт, його найкращий приятель. Кіт не підпускав до ліжечка нікого чужого, і вони з Томом дуже любили один одного.

А тепер Том... Ні, к бісу, сказав він собі. Таке може статися з кожним. Час би вже тобі це зрозуміти. Але це єдине, що безповоротне.

Хто тобі таке сказав? — запитав він сам себе. Можна поїхати геть — і безповоротно. Можна вийти за двері — й безповоротно. Безповоротна будь-яка зрада. Безповоротна підлота. Безповоротне віроломство. Але це ти просто говориш красиві слова. Справді безповоротна тільки смерть.

Скоріше б уже повертались Ара й Віллі. Певно, вони хочуть оснастити ту руїну, мов справжню кімнату жахів. Я ніколи не любив убивати, ніколи в житті. А от Віллі це діло любить. Дивний він хлопець, дивний і разом з тим дуже добрий. Ніколи не заспокоїться, доки не зробить усе якнайкраще.

Він ще здаля помітив пляшку. Потім почув джеркотіння мотора. Шляпка наближалася, більшала й нарешті підійшла до борту. Віллі піднявся на місток. У такому вигляді він бував не часто, і його штучне око вирізнялося на обличчі своїм надто чистим білком. Він виструнчився, хвацько віддав честь і сказав:

— Дозвольте звернутися до капітана, сер.

— Ти п'яний?

— Та ні. Радісно збуджений.

— А я кажу, що ти випив.

— Ну певно, що випив. Ми взяли з собою трохи рому, щоб не умліти коло того падла. А коли закінчили, Ара помочився в пляшку й теж замінував її. Вона тепер подвійно замінована.

— Ви там усе як слід обладнали?

— Томмі, та навіть отакенький крихітний гномик не ступить туди ногою, щоб ту ж мить не полетіти догори дригом у свою гном'ячу країну. Навіть тарган не заповзе. Ара боявся, щоб мухи, які лезять по тому падлу, не висадили нас у повітря. Все зроблено тонко, чисто й гарно.

— Що робить Ара?

— У нападі радісного збудження розбирає й чистить усе, що трапиться під руку.

— Скільки ж ви взяли з собою рому?

— Та менше як півпляшки. То була моя ідея. Ара тут ні до чого.

— Гаразд. Іди к бісу туди до нього, почистьте зброю й перевірте кулемети.

— Щоб їх по-справжньому перевірити, треба постріляти з них.

— Знаю. Але ви перевірте все, не стріляючи. І викиньте амонал, що був у казенниках.

— Оце здорово.

— І скажи там Генрі, нехай іде сюди й принесе мені ще скляночку того самого, і собі теж нехай візьме випити. Антоніо знає, чого мені треба.

— Я радий, що ти знов дозволяєш собі трохи випити, Томе.

— Бога ради, облиш ти радіти чи смутитися з того, що я собі дозволяю і чого не дозволяю.

— Гаразд, Томе. Але мені прикро бачити, як ти намагаєшся заїздити себе, наче кінь верхи на другому коні. Чом би тобі краще не бути кентавром?

— Звідки ти знаєш про кентаврів?

— Читав у книжці. Я ж освічений, Томмі. Аж надто освічений, як на свої малі літа.

— Ти старий сучий син, але загалом непоганий,— мовив до нього Томас Хадсон.— А тепер катай к бісу наниз і роби що тобі сказано.

— Слухаюсь, сер. Томмі, коли ми вернемося з цієї прогулянки, ти продаси мені одну з тих морських картин, що у тебе вдома?

— Не напускай мені туману.

— І не думаю. Здається, ні біса ти за весь цей час не зрозумів.

— Може. А може, й за все своє життя.

— Томмі, я багато пащекою. Але переслідував ти їх чудово.

— Завтра побачимо. Ти скажи Генрі, хай принесе питво. Хоч, по правді, мені вже й не хочеться.

— Випий, Томмі. Єдине, що може статися вночі, це звичайнісінька перестрілка, та й то навряд.

— Гаразд,— сказав Томас Хадсон.— Нехай принесе. І чеши вже під три чорти з містка та берися до роботи.

XX

Генрі подав нагору дві склянки, а тоді й сам скочив на місток. Він стояв обіч Томаса Хадсона і, спершись на поруччя, вдивлявся в темні обриси віддалених острівців.

На першій від заходу чверті неба яскрів тонкий серпик місяця.

— За твоє здоров'я, Томе, — мовив Генрі. — Я не дивився на місяць через ліве плече.

— Це ж не молодик. Молодик був учора ввечері.

— Я знаю. Але ми не бачили його за хмарами.

— Еге ж. Як там справи внизу?

— Дуже добре, Томе. Всі працюють, і настроїй бадьорій.

— А Віллі й Ара?

— Вони трохи випили, Томе, й дуже розвеселилися. Але більше не п'ють.

— Певна річ. Досить з них.

— Я чекаю, щоб почалось, — сказав Генрі. — І Віллі теж.

— А от я ні. Одначе на те ми й тут. Ти розумієш, Генрі, нам потрібні полонені.

— Розумію.

— Та після того, як вони вчинили оту дурницю й перебили всіх на острові, у полон їм, звісно, аж ніяк не хочеться.

— Дурницю — то надто м'яко сказано, — мовив Генрі. — Ти думаєш, вони спробують уночі напасти на нас?

— Ні, не думаю. Але ми повинні бути насторожі.

— То й будемо. А що вони все-таки збираються робити, як ти гадаєш, Томе?

— Я не можу цього передбачити, Генрі. Якщо вони справді в розпачі, то, може, й спробують захопити наш катер. Якщо в них залишився радист, він міг би полагодити нашу рацію, і тоді б вони гайнули на Англас, а там уже просто викликали б таксі й чекали, доки їх одвезуть додому. Вони мають усі підстави зазіхати на наш катер. А може, вони й знають, хто ми такі, якщо хтось із нас забагато базікав у Гавані.

— Хто ж міг базікати?

— Про мертвих погаңо не говорять, — мовив Томас Хадсон. — Але боюся, що якраз він і міг під чаркою.

— Віллі певен, що він базікав.

— Він щось знає?

— Ні. Але от певен, і край.

— Така можливість не виключена. А ще вони можуть спробувати висадитись на берег і суходолом пробиратись до Гавани, щоб там сісти на якесь іспанське судно. Чи на аргентинське. Але вони дуже бояться, щоб їх не зловили, і все через оту бійню на острові. Тому я думаю, що вони можуть зважитись на якийсь відчайдушний крок.

— Ото добре було б.

— Якщо ми зможемо взяти гору,— сказав Томас Хадсон.

Але до самого ранку так нічого й не сталося. Тільки мерехтіли на небі зорі, і не вщухаючи віяв східний вітер, і дзюркотіла попід бортами катера припливна течія. Вода у протоці фосфорично світилася від водоростей, що їх зірвали з морського дна приплив та розбурхані вітром хвилі, і вони метлялися, обтікаючи катер, наче язика блідого, холодного полум'я.

Перед світанком вітер трохи вщух, і, коли розвидніло, Томас Хадсон ліг долілиць просто на дошки містка та так і заснув, уткнувшись обличчям у куток брезентової запони. Навіть не почув, коли Антоніо накрив його, разом із зброєю, клаптем брезенту.

Антоніо сам став на вахту, а коли приплив сягнув так високо, що катер загойдався на воді, він збудив Томаса Хадсона. Вони знялися з якоря й рушили далі протокою, пустивши попереду шлюпку вимірювати глибину й позначити тичками непевні місця. Припливна течія йшла тепер чиста й прозора, і вести катер було хоча й нелегко, проте не так важко, як напередодні. На тому місці, де катер сів на мілину, встромили велику гілляку, і Томас Хадсон, озираючись назад, бачив, як колихається на воді її зелене листя.

Пильно дивлячись на воду попереду, він вів катер слідом за шлюпкою, що поволі посувалася до виходу з протоки. Вони поминули довгий зелений острів, що спереду видавався круглим і зовсім маленьким. А коли оддалік з'явилася начебто суцільна, хоча й нерівна смуга мангрових заростів, Хіль, що дивився у бінокль, сказав:

— Бачу тичку, Томе. Прямо перед шлюпкою, проти мангрової хащі.

— Пильнуй,— мовив Томас Хадсон.— То вже прохід?

— Схоже на те, але я не бачу, де він починається.

— На карті вхід дуже вузький. Доведеться йти, з обох боків чіпляючись за гілля.

Раптом він про щось згадав. Як же я міг так по-дурному забути? — подумав він. Але тепер уже хоч-не-хоч треба йти вперед, аж поки виберемося з протоки. А тоді пошлю їх назад. Він забув сказати Віллі й Арі, щоб вони розмінували потоплену шхуну. Хіба ж можна залишити отак ту бісову пастку: а що, коли якийсь бідолашний рибалка поткнеться туди? Ну гаразд, потім повернуться й розмінують.

Тим часом йому із шлюпки щораз подавали сигнали триматися якнайдалі праворуч від трьох крихітних острівців і йти майже впритул до мангрових заростів. Потім, наче не певні, чи він зрозумів, повернули назад і підійшли до катера.

— Прохід праворуч серед хащі,— гукнув Віллі.— Залишай тичку зліва. Ми повертаємо туди. Керуй за нами, поки не посигналимо. Річище там глибоке.

— Ми забули розмінувати черепашатник.

— Я знаю! — гукнув Віллі.— Потім повернемось.

Ара вищирив зуби, повернув шлюпку навколо корми, і вони знов пішли попереду, і Віллі показував пальцями очко — все, мовляв, гаразд. Шлюпка взяла трохи ліворуч, тоді повернула праворуч і зникла в зеленій гушавині.

Томас Хадсон вів катер майже впритул за шлюпкою. Виявилось, що прохід цілком повноводий, хоч на карті він значився зовсім не таким. Певно, стару протоку розмило під час одного з ураганів, подумав Томас Хадсон. Відтоді як шлюпки з американського експедиційного судна «Нокміс» обстежували ці місця, тут багато чого змінилось.

Раптом він помітив, що обабіч шлюпки, яка посувалася далі між тісними густо зарослими берегами, не злітає жодного птаха. Не випускаючи з рук штурвала, він нахилився до переговорної труби й гукнув Генрі, що був у носовому кубрику:

— В цій протоці на нас можуть напасти. Приготуй свої п'ятдесятки до бою по носу й на траверзі. Укрийся за щитком і, як побачиш зблиски пострілів, гати туди.

— Гаразд, Томе.

Томас Хадсон заговорив до Антоніо:

— У цій протоці можна чекати нападу. Не вистромляйся, а якщо почнуть стріляти, бери приціл нижче від зблисків і шквар. Тільки не вистромляйся.— Тоді обернувся до Хіля: — Облиш бінокль, Хілю. Візьми дві гранати, розігни на них чеки й поклади отут, на полицку, мені під праву руку. Порозгинай чеки і на вогнегасниках, а бінокль сховай у футляр. Мабуть, вони вдарять з обох боків. Так їм найкраще випадає.

— Скажеш мені, коли кидати, Томе.

— Кидай, коли побачиш зблиски. Тільки добре піддавай угору, щоб залітали в чагарі.

Птахів так-таки ані одного не було, хоч він добре знав, що під час припливу вони всі збираються в мангрових заростях. Катер саме входив у вузьке річище, і Томас

Хадсон, простоволосий і босий, у самих шортах кольору хаки, почував себе на містку голим-голісіньким.

— Ляж, Хілю,— мовив він.— Я скажу тобі, коли встати й кидати.

Хіль ліг на містку, поклавши поруч себе два вогнегасники, напаковані динамітом, з проміжним вибуховим зарядом та спеціально припасованим детонатором від гранати армійського зразка. Томас Хадсон позирнув на нього й побачив, що його проймає рясний піт. Тоді знову перевів погляд на мангрові зарості обабіч катера.

Можна б ще спробувати повернутися заднім ходом, подумав він. Але при такій течії це навряд чи вийде.

Він дивився вперед на зелені береги. Вода знову стала рудувато-коричнева, а мангрове листя блищало, мов полаковане. Томас Хадсон пильно приглядався, чи не видно де вирубаних чи порушених місць, але не бачив нічого, крім зеленого листя, темних гілок та переплетеного коріння, оголеного відтоком води назустріч катерів. Подекуди із своїх схованок між корінням виповзали краби.

Прохід дедалі вужчав, але Томас Хадсон бачив, що попереду він знов стає ширшим. Може, це в мене просто дурний переляк, подумав він. Потім побачив краба, що прудко вислизнув з-поміж мангрового коріння і шубовснув у воду. Томас Хадсон вдивлявся у мангрові хаці, але за стовбурами та гіллям нічого не було видно. З-поміж коріння сполохано вискочив ще один краб і так само зник у воді.

І в цей час по містку відкрили вогонь. Томас Хадсон не бачив миготливого зблиску, і кулі вдарили його раніше, ніж він почув уривчасте цокотіння автомата. В ту ж мить Хіль підхопився на ноги поруч нього. Антоніо вже обстрілював трасуючими кулями те місце, де побачив зблиск автоматної черги.

— Туди, де лягають кулі,— мовив Томас Хадсон до Хіля. Відчуття в нього було таке, наче хтось тричі угнітив його бейсбольною биткою, і по лівій нозі щось текло.

Хіль високо замахнувся й підкинув угору свою бомбу, і Томас Хадсон побачив, як той довгий мідний циліндр із загостреним кінцем, полетів, виблискуючи проти сонця. Летів він не вперед конусом, а обертаючись у повітрі.

— Падай, Хілю,— звелів Томас Хадсон і подумав, що треба б упасти й собі. Але одразу ж згадав, що не можна, бо тоді катер утратить керування. На носі вдарила спарена кулеметна установка, і він почув її важкий дріб, і під його

босими ногами затрусився місток. Тарахкотить добряче, подумав він. Це притисне тих падлюк до землі.

Коли бомба вибухнула, він спершу побачив сліпучий спалах, а тоді вже гримнуло і вгору знявся дим. Томас Хадсон відчув запах диму й дух розщепленого гілля та паленого зеленого листа.

— Вставай, Хілю, кинь дві гранати. Одну праворуч від того диму, другу ліворуч.

Гранати Хіль не підкидав. Він запуслав їх довгою подачею, як ото бейсбольний м'яч з третьої бази до першої, і вони летіли в повітрі, мов сірі залізни артишоки, залишаючи по собі тоненькі струминки диму.

Перш ніж вони шугнули білим полум'ям і хряснули в заростях, Томас Хадсон устиг гукнути до Генрі крізь трубу:

— Криши їх, Генрі, змішуй з г.....! Тікати їм там нікуди.

Дух од вибухів гранат був не такий, як од вибуху бомби. Томас Хадсон сказав Хілеві:

— Ану метни ще дві. Одну за те місце, де впала бомба, а другу ближче сюди.

Він ще побачив, як полетіли гранати, а тоді повалився на місток. Та навіть не зрозумів, чи то він сам повалився на місток, чи то місток повалився на нього, бо дошки були слизькі від крові, що стікала в нього по нозі, і він дуже забився. Коли вибухнула друга граната, він почув, як два осколки пропороли брезент. Ще кілька вдарило по борту.

— Допоможи мені встати, — мовив він до Хіля. — Другу ти пустив аж надто близько.

— Куди тебе поранило, Томе?

— У кількох місцях.

Попереду він побачив шлюпку з Віллі і Арою, що поверталися протокою до них. Тоді гукнув у трубку до Антоніо, щоб той подав Хілеві санітарну сумку.

І раптом він побачив, як Віллі простягся на носі шлюпки й застрочив з автомата по мангрових кущах на правому березі. І одразу ж по тому почув та-та-та його «томпсона». Потім ще одну, довшу чергу. Він увімкнув обидва мотори й пустив катер туди на такій швидкості, яка тільки була можлива в тій протоці. Що то має бути за швидкість, він до пуття не тямив, бо його дедалі дужче брала млість. Млоїло до самих кісток, і в грудях, і в животі, проймаю бодем пахвину. Він ще не знесилів, але відчував, як сили почали залишати його.

— Наведи свої кулемети на правий берег,— сказав він Генрі.— Віллі надибав їх і там.

— Гаразд, Томе. В тебе все нормально?

— Трохи зачепило, але все нормально. А як у вас із Джорджем?

— Усе добре.

— Як тільки щось помітиш, стріляй.

— Гаразд, Томе.

Томас Хадсон спинив мотори, а тоді дав малий задній хід, аби не потрапити в сектор, що його обстрілював Віллі. А той уже вставив в автомат магазин з трасуючими кулями й тепер стріляв, показуючи катерові ціль.

— Бачиш, Генрі? — спитав Томас Хадсон крізь трубу.

— Бачу, Томе.

— Давай туди й довкола короткими чергами.

Він почув, як застукотіли п'ятдесятки, і помахав Арі та Віллі, щоб ішли до катера. Вони одразу ж дали найбільшу швидкість, на яку був здатен їхній маленький мотор. І весь час, аж поки шлюпка опинилася під захистом катера, Віллі стріляв з автомата.

Поки Ара пришвартовував шлюпку, Віллі скочив на борт і наступної миті був уже на містку. Він подивився на Томаса Хадсона й на Хілія, що стягував йому ногу джгутом якомога ближче до пахви.

— Милій боже,— мовив Віллі.— Що в тебе, Томмі?

— Не знаю,— відказав Томас Хадсон. Він справді не знав, бо не бачив жодної своєї рани. Бачив тільки кров, і те, що вона була темна, заспокоювало його. Але крові витекло надто багато і його знемагала млість.

— Що там, на березі, Віллі?

— Хто його знає. Вистромився там один з автоматом і пальнув по нас, а я його пришив. Майже певен, що пришив.

— А я й не почув за твоєю стріляниною.

— Та це ж ви зчинили тут такий гуркіт, наче злетів у повітря склад боеприпасів. Як ти гадаєш, там ще хтось лишився?

— Може, й так. Але ми дали їм доброго чосу.

— Треба щось вирішувати,— мовив Віллі.

— Ми можемо покинути їх к бісу, і нехай собі конують,— сказав Томас Хадсон.— Або ж зійти на берег і довести діло до кінця.

— Я б передусім подбав про тебе.

Тим часом Генрі оглядав свої п'ятдесятки. Він завжди ставився до кулеметів з грубуватою ніжністю, а до спареної установки почував її подвоєною мірою.

— Ти знаєш, де вони, Віллі?

— Вони можуть бути тільки в одному місці.

— То ходім наскочимо й змішаємо їх з г.....

— Оце мова офіцера й джентльмена,— сказав Віллі.—

А той їхній човен ми таки роздобали.

— Та ну? Ми й цього не чули,— мовив Томас Хадсон.

— А там і чути не було чого,— сказав Віллі.— Ара розпанахав днище своїм мачете, а тоді пошматував вітрило. Тепер його й сам Ісус Христос не полагодив би, хоч би й цілий місяць гнув горба у своїй теслярні.

— Іди на ніс до Генрі та Джорджа, а Ара з Антоніо нехай стануть по правому борту, і підійдемо до берега,— промовив Томас Хадсон. Йому було дуже млосно й не по собі, проте в голові ще не паморочилось. Пов'язка, що її наклав Хіль, спинила кров надто швидко і Томас Хадсон зрозумів, що кровотеча внутрішня.— Зосередьте туди весь вогонь, а ти показуй мені, куди керувати. На якій вони відстані?

— Прямо проти берега, за отим невеликим узвишшям.

— Хіль докине туди вогнегасники?

— Я стрілятиму трасуючими, щоб він бачив ціль.

— А ти певен, що вони ще там?

— Їм нікуди більше податися. Вони ж бачили, як ми потропили їхній човен. Це буде для них останній бій у мангровій хащі. Ех, чорт, оце б пивка зараз хлиснути.

— У бляшанках, щойно з льоду,— докинув Томас Хадсон.— Ну, рушаймо.

— Ти страшенно блідий, Томмі,— сказав Віллі.— І втрапив багато крові.

— От і треба швидше кінчати,— відказав Томас Хадсон.— А я ще при силі.

Він скерував катер до берега, а Віллі вистромив голову з-за борту і час від часу махав йому рукою, показуючи напрям. Генрі обстрілював узвишшя, що вирізнялося вищими деревами, з таким розрахунком, щоб кулі лягали спереду й позаду, а Джордж бив на рівні невидимого гребеня.

— Як там, Віллі? — запитав Томас Хадсон у трубку.

— Та вже стільки гільз, що можна відкривати міделиварню,— відказав Віллі.— Підходь носом до берега, а тоді повертай бортом, щоб і Ара і Антоніо могли піддати.

Хілеві щось привиділось, і він теж дав чергу. Та то була всього-на-всього низька гілляка, що її перед тим підкосив Генрі.

Томас Хадсон дивився, як берег присувається все ближче, аж поки стало видно кожний листочок на деревах. Тоді повернув катер правим бортом і почув, як застрочив Антоніо, і побачив низку його трасуючих куль, що йшли трохи праворуч від куль з автомата Віллі. Ара також відкрив вогонь. Томас Хадсон дав малий задній хід і посунув катер ще ближче до берега, але так, щоб Хіль зміг добре розмахнутися.

— Шпурляй вогнегасник,— сказав він.— Туди, куди стріляє Віллі.

Хіль кинув, і Томас Хадсон знов зачудовано стежив очима, як великий мідний циліндр закрутився високо в повітрі й ував майже точно в потрібне місце. Блиснув спалах, гримнув вибух, знялися клуби диму, і Томас Хадсон побачив, як звідти вийшов чоловік і, зчепивши руки над головою, рушив до них.

— Не стріляти,— квапливо мовив він в обидві труби.

Та Ара вже вистрілив, і той чоловік повалився на коліна і впав головою вперед у мангрову порість.

Томас Хадсон знову нахилився до труб і сказав:

— Стріляйте далі.— Тоді дуже стомлено мовив до Хіля: — Якщо можеш, запусти туди ж таки ще один. А потім двійко гранат.

Він уже мав полоненого. І втратив його.

Трохи перегода він сказав у трубу:

— Віллі, хочете з Арою піти поглянути?

— Авжеж,— відповів Віллі.— Тільки не припиняйте вогню, доки ми не підійдемо туди. Я хочу підступити з тилу.

— Скажи Генрі, що тобі потрібно. А коли припинити вогонь?

— Як тільки ми зробимо прохід.

— Гаразд, сину джунглів,— сказав Томас Хадсон і оце вперше встиг подумати про те, що, мабуть, таки помре.

XXI

Він почув, як за тим невеличким узвишшям вибухнула граната. Потім усе затихло.

Він важко сперся на штурвал і дивився, як дим од вибуху тане на вітрі.

— Як тільки побачу шлюпку, одразу ж рушаємо вперед,— мовив він до Хіля.

Тоді почув, як Антоніо обняв його рукою за плече й сказав:

— Ти ляж, Томе. Я візьму штурвал.

— Гаразд,— погодився він і востаннє окинув поглядом вузьку протоку між зеленими берегами. Вода була руда, але прозора, і припливна течія ішла швидко.

Хіль і Антоніо допомогли йому лягти на дошки містка. Антоніо став до штурвала. Він дав малий задній хід, щоб утримати катер проти течії, і Томас Хадсон з приємністю відчув ритмічне двигіння потужних моторів.

— Трохи попусти мені джгут,— попросив він Хіля.

— Я принесу надувний матрац,— сказав Хіль.

— Добре й на дошках,— мовив Томас Хадсон.— Мабуть, не варто мені багато рухатись.

— Підклади йому під голову подушку,— сказав Антоніо, видивляючись уперед на протоку. Трохи згодом він промовив: — Вони махають, щоб ми пливли туди, Томе.

І Томас Хадсон відчув, як задвигтіли мотори і як катер плавно рушив уперед.

— Як тільки вийдемо з протоки, кидайте якір.

— Гаразд, Томе. Ти не говори, не треба.

Коли кинули якір, на вахту біля штурвала став Генрі. Тепер, коли вони знов були на відкритій воді, Томас Хадсон відчував, як катер погойдується під вітром.

— Отут уже є де повернутися, Томе,— мовив Генрі.

— Я знаю. І так аж до Кайбар'єну, а там далі дві добрі протоки з розміченим фарватером.

— Ти тільки не говори, Томе. Лежи тихо.

— Нехай Хіль принесе тонке укривало.

— Я сам принесу. Тобі не дуже боляче, Томмі?

— Боляче,— відказав Томас Хадсон.— Але терпіти можна. Не гірше, ніж усім тим, кого ми з тобою разом постріляли.

— Осьде й Віллі,— сказав Генрі.

— Ти, старий сучий сину,— мовив Віллі.— Нічого не говори. Їх там було четверо разом з провідником. Це основна група. І ще той, котрого ненароком поклав Ара. Він тепер страшенно карається, бо знає, як тобі потрібен був полонений. Аж плаче, бідолаха, то я звелів йому сидіти там, унизу. Він просто незчувся, як вистрілив, це з кожним може статися.

— Куди ти кинув гранату?

— Та там одне місце здалося мені підозрілим. Не можна тобі говорити, Томе.

— Вам ще треба повернутися й розмінувати шхуну.

— Зараз же їдемо, а по дорозі перевіримо ще оте місце. Достобіса шкода, що немає в нас швидкохіднішого човна. А ти знаєш, Томмі, ці наші вогнегасники ще кращі за міномети.

— Далекобійність не така.

— А на біса нам та далекобійність? Хіль їх так кидав, наче в кошик клав.

— Їдьте вже.

— Тобі дуже зле, Томмі?

— Досить-таки зле.

— Але витримаєш?

— Постараюся.

— Ти лежи спокійно-спокійно. Так, щоб і не зворухнувся.

Минуло зовсім небагато часу, відколи вони поїхали, проте Томасові Хадсону здавалося, що їх немає дуже довго. Він лежав на спині під наметом, якого змайстрував для нього Антоніо. Хіль і Джордж одв'язали брезент з навітряного боку містка, і тепер його обвівав свіжий і лагідний вітер. Сьогодні вітер трохи вщух проти вчорашнього, але так само рівно віяв зі сходу, і хмари в небі були високі й рідкі. А саме небо яскріло голубінню, звичайною для східного узбережжя, де найдужче завівали пасати, і Томас Хадсон лежав, і дивився в те голубе небо, і силкувався перебороти біль. Коли Генрі прийшов із шприцом, щоб зробити йому укол морфію, він відмовився, бо подумав, що, може, доведеться ще помізкувати. А укол зробити ніколи не пізно.

Він лежав, укритий легкою ковдрою, з пов'язками на всіх трьох ранах. Перев'язуючи їх, Хіль густо засипав кожну сульфідом, і Томас Хадсон бачив той білий, наче цукрова пудра, порошок на дошках містка біля штурвала, де він стояв, коли Хіль перев'язував його. А коли знімали брезент, щоб йому було більше повітря, помітив три дірочки, пробиті кулями, і ще кілька таких самих ліворуч від них. Помітив і дірки, пропороті гранатними осколками.

Він лежав, а Хіль дивився на нього й бачив його вибілене морською сіллю волосся та посіріле обличчя над краєм ковдри. Хіль був простосердий хлопчина. Справжній атлет, майже такий самий, як і Ара, він міг би стати чудовим бейсболістом, якби опанував кручені подачі. Його рука

була створена для кидків. Томас Хадсон поглянув на нього й усміхнувся, пригадавши, як він метав гранати. Потім усміхнувся просто так, самому Хілеві з його великими мускулястими руками.

— Тобі б на подачі грати,— мовив він і сам не впізнав свого голосу.

— Мені завжди бракує витримки.

— Сьогодні не забракло.

— Може, раніш не було в ній справжньої потреби,— усміхнувся Хіль.— Змочити тобі водою губи, Томмі? Ти не відповідай, тільки кивни головою.

Томас Хадсон заперечливо похитав головою і подивився на внутрішню затоку, що скидалась на велике озеро. По ній гуляли білі баранці. Але хвиля була невисока, і вітер саме такий, щоб іти під вітрилами, а в далині синіли пагорби Турігуаньйо.

Ось що ми зробимо, подумав він. Підемо просто до Сентраля або до того другого селища, там має бути лікар. А втім, ні, сезон уже скінчився. Але ж доброго хірурга можна привезти й літаком. Люди там усі хороші. Тільки поганого хірурга мені не треба, це гірше, ніж ніякого. Я собі полежу тихенько, доки прибуде добрий, а тоді вже нехай мене несуть. Треба б прийняти сульфідин і всередину. Але ж мені не можна пити води. Дарма, не журися, хлопче, сказав він собі. Саме до цього було спрямоване все твоє життя. І надало ж Арі пристрелити того німчуру. Коли б не це, то не пішли б намарне всі наші зусилля й було б з них хоч якесь добро. Та ні, добро — не те слово. Була б з них хоч якась користь. Ет чорт, а коли б ті мали стільки всякої зброї, як ми,— страх навіть подумати. Певно, то вони повитягали всі тички в протоці, щоб заманити нас на ту одну. А може, якби ми й узяли полоненого, він виявився б тупаком і нічого б не знав. Та все одно якась користь була б. А тепер з нас уже ніякої користі. Ні, все-таки є. Розміновуємо ж ми той старий черепашатник.

Думав би ти краще про те, як воно буде після війни, коли ти знов повернешся до свого живопису. Стільки ще можна намалювати добрячих картин, і якщо намалювати їх так, як ти вмієш, і не розкидатись ні на що інше, а робити тільки це, то й буде справжнє діло. Так, як ти можеш намалювати море, його більш ніхто тепер не малює,— якщо ти наполегливо працюватимеш і не встряватимеш куди не слід. От і доведи тепер, що ти справді хочеш

здійснити цей свій задум. А щоб здійснити його, ти повинен міцно триматися за життя. Хоча життя людини й не багато важить порівняно з її ділом. Його цінність лише в тому, що без нього не можна. Тож тримайся щосили. Настав час показати, на що ти здатний. От і покажи, ні на що не сподіваючись. У тебе завжди добре зсідалася кров, і ти можеш показати себе й тепер. Ми не якийсь там люмпен-пролетаріат. Ми обрана верства і робимо це не задля грошей.

— Томе, дати тобі краплю води? — знову спитав Хіль. Томас Хадсон похитав головою.

Три нікчемні кулі, подумав він, і летить к такій матері весь добрячий живопис, і нікому з того анічогісінько. На біса було цим злощасним кретинам здуру вчиняти оту бійню на острові? Тепер здалися б собі в полон, і все скінчилося б добре. Цікаво, хто був той, що вийшов здаватися і попав під кулю Ари? Мабуть, із таких, що й отой, котрого вони пристрелили на острові. І чого вони такі запеклі фанатики? Ми вперто переслідували їх цього разу і завжди будемо битися до кінця. Але ми не фанатики.

Він почув шум підвісного мотора. Звідси, де він лежав, не було видно, як шлюпка підійшла до катера, але одразу ж по тому на місток піднялись Ара й Віллі. Ара спливав потом, і обидва геть подряпалися в чагарях.

— Ти пробач мені, Томе, — сказав Ара.

— Пусте, — відказав Томас Хадсон.

— Знімаймося вже звідси к бісу, — мовив Віллі, — а я тим часом розкажу тобі. Аро, катай наниз до якоря і пришли сюди Антонію, хай бере штурвал.

— Ми підемо на Сентраль. Так буде швидше.

— Добра думка, — сказав Віллі. — А тепер, Томе, помовч і слухай мене. — Він раптом спинився і легко поклав руку Томасові Хадсону на чоло, потім засунув її під ковдру і вправно, але дуже обережно помацав пульс. — Не смій помирати, паршивцю, — мовив він. — Лежи ані руш і тримайся, чуєш?

— Наказ зрозумів, — відказав Томас Хадсон.

— У першій перестрілці було вбито трьох, — почав Віллі. Він сидів на містку проти вітру, і Томас Хадсон чув кислий дух поту, що йшов од нього, а його видноє око знову мало страхітливий вигляд, і всі шрами від пластичної операції на обличчі побіліли. Томас Хадсон лежав дуже тихо і слухав його. — Вони мали всього два автомати, але зайняли добру позицію. Спершу їх накрив вогнегасник Хіля, а

п'ятдесятки й зовсім змішали з г..... І Антоніо теж зробив своє. А Генрі таки мастак крити з тих п'ятдесяток.

— Він завжди був мастак.

— Я хотів сказати — під вогнем. Ну, а те господарство ми розмінували, і тепер там усе гаразд. Ми з Арою перерізували дротики, а вибухівку так і залишили. Де лежать інші німецькі мертвяки, я покажу на карті.

Тим часом якір уже підняли, і мотори двигтіли.

— Не дуже ми відзначилися, правда? — мовив Томас Хадсон.

— Вони перехитрували нас. Але ми придушили їх своїм вогнем. Вони теж не дуже відзначилися. Ти не дорікай Арі за того полоненого. Він і так карається. Каже, не встиг подумати, як натиснув на спуск.

Катер, набираючи швидкості, йшов у напрямі синіх пагорбів.

— Томмі,— сказав Віллі.— Я ж люблю тебе, сучий ти сину, не помирай.

Томас Хадсон поглянув на нього, не ворухнувши головою.

— Постарайся зрозуміти це, якщо можеш.

Томас Хадсон дивився на нього. Він був немовби десь далеко-далеко й не мав більш ніякого клопоту. Він відчував, як катер набирає швидкості, і приємне двигтіння моторів передавалось йому через тверді дошки під лопатками. Він звів очі й побачив небо, яке завжди так любив, окинув поглядом широку затоку, яку — він знав тепер напевне — йому вже ніколи не випаде намалювати, потім повернувся трохи зручніше, щоб погамувати біль. Мотори давали вже близько трьох тисяч обертів, як подумки відзначив він, і їхнє двигтіння проходило крізь палубу в нього самого.

— Здається, я розумію, Віллі,— промовив він.

— Ет, паскудство,— сказав Віллі.— Не розумієш ти нікого, хто тебе любить.

З М І С Т

РАЙСЬКИЙ САД

Роман

Частина перша

6

Частина друга

29

Частина третя

58

Частина четверта

163

ОСТРОВИ В ОКЕАНІ

Роман

Частина перша

БІМІНІ

195

Частина друга

КУБА

365

Частина третя

У МОРІ

475

Литературно-художественное издание

ХЕМИНГУЭЙ Эрнест
РАЙСКИЙ САД. ОСТРОВА В ОКЕАНЕ
Романы

Перевел с английского
В. И. Митрофанов

Киев, издательство
художественной литературы
«Дніпро»

На украинском языке

Відповідальний за випуск
В. С. Омельченко
Художній редактор С. П. Савицький
Технічний редактор Б. С. Грінберг
Коректор Н. І. Забаштанська

ИБ № 4592

Здано до складання 29.12.88.
Підписано до друку 10.05.89.
Формат 84×108¹/₃₂. Папір друкарський № 2.
Гарнітура таймс. Друк високий.
Умовн. друк. арк. 31,08. Умовн. фарбовідб. 31,29.
Обл.-вид. арк. 35,798.
Тираж 65 000 пр.
Зам. 9—65. Ціна 3 крб. 20 к.

Видавництво художньої літератури «Дніпро».
252601, Київ-МСП, вул. Володимирська, 42.

Головне підприємство
республіканського виробничого об'єднання
«Поліграфкнига».
252057, Київ, вул. Довженка, 3.

Набір виготовлено
на автоматизованій системі «ДИС»
та фотонабірному комплексі «Каскад».

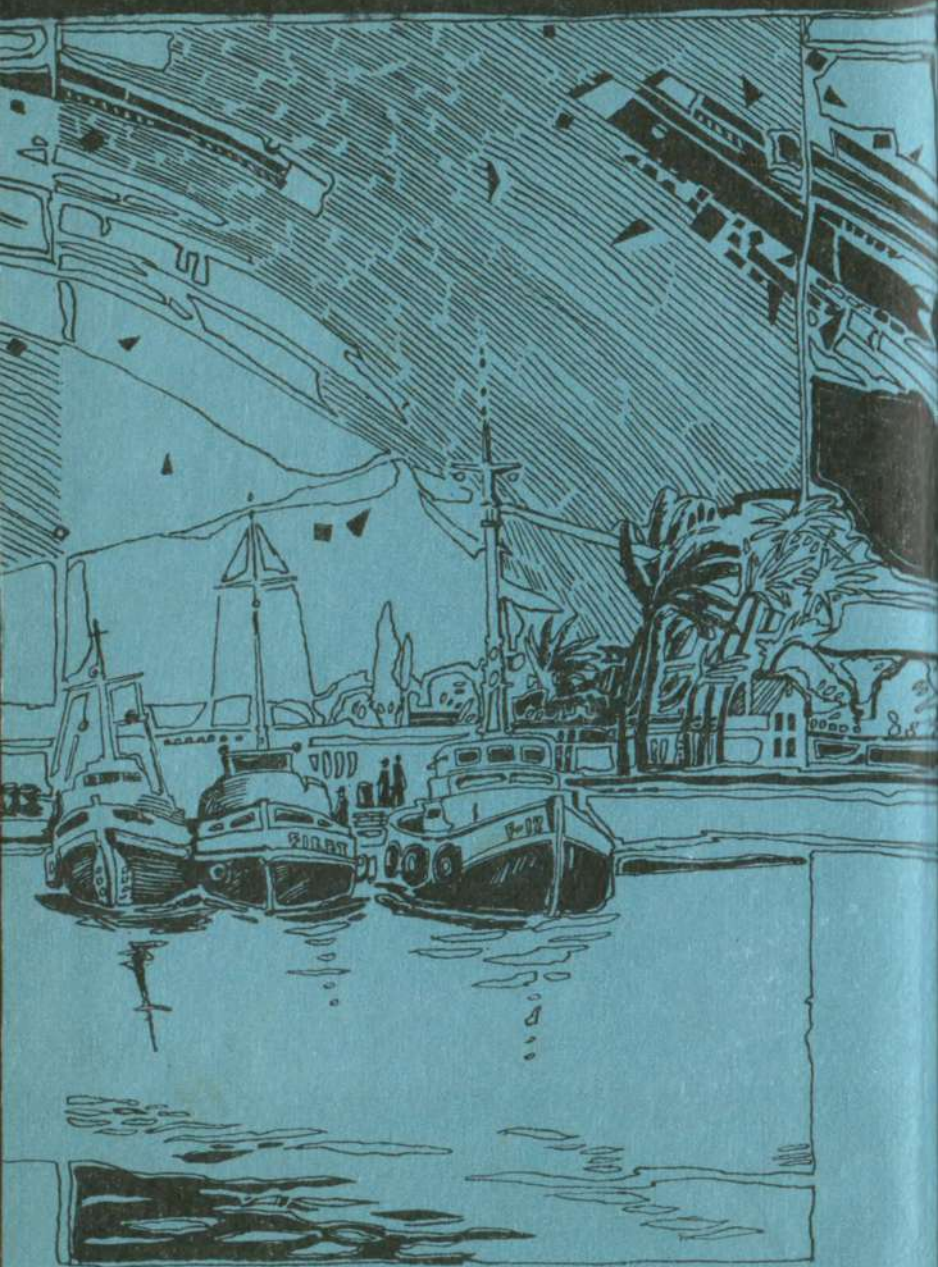
Хемінгуей Е.

- X37 Райський сад. Острови в океані: Романи/ З англ. перекл. В. Митрофанов.— К.: Дніпро, 1989.—590 с. ISBN 5-308-00532-X**

«Райський сад» і «Острови в океані»— посмертно опубліковані романи видатного американського письменника (1899—1961), об'єднані темою творчості та особистого життя митця; долі їх героїв змальовано в складних, драматичних, а часом і екстремальних життєвих обставинах.

X 4703010100—016 БЗ 25.20.88
M205(04)—89

ББК 84,7 США

3 крб. 20 к.